

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI — SAYI · 123—7

SAHÎH-İ BUHÂRÎ
MUHTASARI
TECRÎD-İ SARÎH
TERCEMESİ
ve Şerhi

ONUNCU CİLT

DÖRDÜNCÜ BASKI

SEMİH OFSET/ANKARA

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI — SAYI : 123—7

SAHÎH-İ BUHÂRÎ

MUHTASARI

TECRÎD-İ SARÎH

TERCEMESİ

ve Şerhi

ONUNCU CİLT

MÜELLİFİ
Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed
b. Abdi'l - Lâtîfi'z - Zebîdî

MÜTERCİMİ
ve Şârihi
KÂMİL MİRAS

DÖRDUNCU BASKI

BASKI : SEMİH OFSET MATBAACILIK TEL.: 25 03 57—ANKARA

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

بَابُ مَنَاقِبِ الْأَنْصَارِ

BU BÂB ENSÂR'IN FAZÎLETLERİNE DÂİR HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

Ensâr, nasîrin cem'idir. Nasîr de nâsırın mubâlâga sıygasıdır; muâvin ve yardımcı demektir. Bu cihetle *Ensâr*, yardımcılar demek olur. Sonra Ensâr kelimesi İslâmî bir isim olarak kullanılmış ve Medîne'nin Evs ve Hazrec kabîlelerine ve bunlarla muâhedeli bulunanlara verilmiştir. Hicret sırasında bu kabîleler halkının Peygamberimizle Muhâcirlere pek büyük yardımda bulunmaları, bu şerefli unvânı kazanmalarına sebeb olmuştur.

Müellif Buhârî'nin bu bâbında rivâyet ettiği bir hadîse göre Ensâr unvânı Medîne'nin bu kabîlelerine ilâhî bir tesmiyedir. Bu rivâyete göre, Gaylân İbn-i Cerîr der ki: Basra'da Enes İbn-i Mâlik'le görüştüğümüz sırada:

— Siz Medîneliler Kur'ân'da vârid olmazdan önce Ensâr adıyle anılır mıydınız? Yoksa Ensâr adını size Allah mı koymuştur? diye sordum. Enes de:

— Evet, bu adı bize Allah koydu! diye cevap verdi.

Enes İbn-i Mâlik bu cevâbiyle: (و السابقون الاولون من المهاجرين و الانصار) kavl-i şerîfine işâret etmiş oluyor[1].

Müellif Buhârî bu bâbın unvânında Haşir Sûresi'nin Ensâr'ı senâ ve sitâyişine dâir olan 9 uncu âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir:

"*Şunlar* (Ensâr) *ki onlardan* (Muhâcirlerden) *önce* (Akabe bîatinde Peygamber'in hicretini kararlaştırıp) *yurdu* (Medîne'yi) *hazırlamışlar ve îman sâhibi olmuşlardı. Şimdi de Ensâr,* (Mekke'den) *göç edip kendilerine gelen* (misâfir)*lere sevgi beslerler de onlara verilen* (fey' ve ganîmet) *den* (kendilerinin mahrûm olmaları mukābilinde) *gönüllerinde hiçbir kıskançlık duymazlar. Ve onları —kendilerinin ihtiyâcı olsa bile— nefislerine tercîh ederler*[2]."

Bu âyet-i kerîmede haber verilen Medîne'ye göç hazırlığı Hicret'ten önce Akabe mevkiinde kararlaştırılmıştı. Şöyle ki: Resûlullāh İslâm'ın ilk senelerinde her sene hac mevsiminde Mekke'ye gelen kabîleler ile gizlice görüşerek onlara Kur'ân okur ve İslâm dîninin umdelerini telkîn ederdi. Nübüvvetin onuncu yılında da Akabe mevkiinde Hazrecîlerden bâzı kimselere tesâdüf edip bunlara da birkaç âyet Kur'ân okumuş, onlar da Müslümanlığı kabûl etmişlerdi ki, altı kişiden ibâret idi. Ertesi sene Medîne'den on iki kişi gelmiş ve bu Akabe

---

[1] Bu kavl-i şerîf Tevbe Sûresi'nin 100 üncü âyetinin mebdeidir ve meâli şöyledir: "*Muhâcirlerden ve Ensâr'dan* (Hicrette ve nusrette) *birinci olan o kullar* (ki Bedir gāzîleri veya Bîat-ı Rıdvân sâhipleridir) *ve bunlara fazîletle uyanlar, Allah onlardan râzı olmuştur, onlar da Allah'dan râzı olmuşlardı.*"

[2] و الذين تبوؤالدار و الايمان من قبلهم يحبون من هاجر اليهم و لا يجدون فى صدورهم حاجة مما اوتوا و يؤثرون على انفسهم و لو كان بهم خصاصة الآية [سورة الحشر].

mevkiinde Resûlullāh'a bîat edip müslümân olmuşlardı[1]. Ve kendilerine Müslümanlığı öğretecek ve Kur'ân ta'lîm edecek bir kimsenin yanlarına katılmasını istemişlerdi. Peygamber Efendimiz de Mus'ab İbn-i Umeyr'i ta'yîn edip göndermişti.

Mus'ab'ın çalışmaları sâyesinde Medîne'de müslümanlar günden güne artmakta olduğundan[2] ertesi yıl Medîne'den yetmiş iki kişi gelmiş ve gece Akabe mevkiinde Resûl-i Ekrem'e mülâkî olup bîat etmişler ve Medîne'ye hicreti kararlaştırmışlardı. Buna da İkinci Akabe Bîati denilir ki, bu bîat birinci bîattan farklıdır. Bunda Ensâr, mallarını, canlarını, âilelerini nasıl muhâfaza ve müdâfaa ederlerse Resûlullāh'ın hayâtını da öyle muhâfaza edeceklerine söz vermişlerdir. [Bak. C. 8, S. 290, 291, 292 (İkinci baskı, S. 250, 251)].

Resûlullāh ile Muhâcirler Medîne'ye geldiklerinde Ensâr'ın, nefislerine tercîhan ve takdîmen onlara yardımlarına gelince, buna da âyetin ikinci kısmında işâret edilmiştir. Bu da hiçbir milletin târihinde eşi ve örneği sebketmemiş bir sûrette tahakkuk etmiştir. Şöyle ki, Resûl-i Ekrem'i Ensâr'ın mürâcaati üzerine bütün Medîne hurmalıklarına ortak etmişlerdi. Bu iştirâkin ve bu yardımların tafsîlâtını görmek için yedinci cildde 1035 numara ile tercemesi geçen Enes İbn-i Mâlik hadîsi ile 1050 numaralı Ebû Hüreyre hadîslerinin îzâhları mütâlâa olunsun!.

[1] Buna birinci Akabe bîati denir ki, bîat maddeleri Mümtehine Sûresi'nin 12 nci âyetindeki (Bîat-ı Nisâ') maddeleri gibidir; gerek bunları, gerek bîatin icrâ sûretini görmek için birinci ciltte 18 numara ile tercemesi geçen Ubâde İbn-i Sâmit hadîsine bakınız!..

[2] Dördüncü ciltte 631 numara ile tercemesi geçen Habbâb hadîsine ve îzâhına bakınız!..

1519. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ يَوْمُ بُعَاثَ
يَوْماً قَدَّمَهُ ٱللهُ لِرَسُولِهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَدِمَ رَسُولُ ٱللهِ
صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدِ ٱفْتَرَقَ مَلَؤُهُمْ وَقُتِلَتْ سَرَوَاتُهُمْ
وَجُرِّحُوا فَقَدَّمَهُ ٱللهُ لِرَسُولِهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي دُخُولِهِمْ
فِي ٱلْإِسْلَامِ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Buâs günü, Allāh'ın kendi Resûl'ü *salla'llāhu aleyhi ve sellem* için hazırladığı bir gündür ki, bu (muhârebe)nin (netîcesi) üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Medîne'ye) hicret etmişti. Bir halde ki (hicret sırasında) muhârib (Evs ile Hazrec) lerin cemiyetleri dağılmış, eşrâfı öldürülmüş ve yaralanmıştı. Bu perîşanlık üzerine Allah, muhâriplerin (Ensâr'ın) İslâm câmiasına girmeleri için bu günü Peygamber'i *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e hazırlamıştır.

İZÂHI

Buâs, Evs ile Hazrec kabîleleri arasında cereyân eden kanlı ve devamlı bir muhârebenin adıdır. Buâs, bu harbe denildiği gibi Medîne'ye iki mil mesâfede bir kal'anın adı olduğu ve bu büyük hâile orada cereyân etmekle bu adla anıldığı da rivâyet olunmuştur.

Evs ile Hazrec kabîleleri Medîne'de yaşayan milel ve akvâmın en sonudur[1]. Evs ile Hazrec iki kardeştir. Babaları Hârise İbn-i Sa'lebe'dir; Yemenlidir; Âl-i Cefne'den veya Kudâîlerdendir. Ye-

[1] Medîne'nin eski ahâlîsi için altıncı cildin 272, 273 [İkinci baskı. 227-228] inci sahifelerine bakınız!.

men'de (Arim) Seylinin zuhûru üzerine bu iki kardeş, kabîleleri halkı ile Yesrib[1] civârına gelip yerleşmişler, ve gitgide çoğalmışlardır. Müşrik olan bunlarla Yesrib'in eski ve nüfuzlu sâkinlerinden olan yehûdîler arasında din ihtilâfı ve iktisâdî menfaatlerin çarpışması cihetleriyle muhârebeler olduğu gibi Arabların seciyyesi muktezâsı bu iki kardeş kabîle arasında da nizâlar, ihtilâflar birbirini kovalamıştır. Bu dâhilî muhârebelerin en sonu hadîsde bahsolunan Buâs harbidir ki, rivâyete göre, yüzyirmi sene devâm etmiştir. Ve Arab edebiyâtı Buâs muhârebelerinin neşîdeleriyle dolmuştur[2]. Peygamberimizin Medîne'ye hicretleri zamânına takaddüm ve beş sene evveline kadar devâm eden bu kanlı melhamelerde her iki tarafın en benâm reisleri ve bahâdırları hadisde bildirildiği vechile ya ölmüş, yâhut ma'lûl düşmüştü. Bu sûretle zaafa uğrayan Evs ve Hazrec, Kureyş ile bir ittifak akdetmek üzere Mekke'ye koşmuşlar, fakat Ebû Cehl'in müdâhalesiyle bu teşebbüs de akîm kalmıştı. Bu müşkül vaziyette bunlar Resûl-i Ekrem'e mülâkî oldular. Resûlullâh'ın okuduğu âyetler ve dînî mev'izalar bunların rûhunda derin tahavvüller meydana getirerek aralarındaki ihtilâfın ancak Resûlullâh'ın hakemliği ile ve İslâm dîninin adâlet düsturlariyle kaldırılabileceğine kanâat ederek îmân ettiler ve yukarıda îzâh ettiğimiz vechile birinci ve ikinci Akabe mülâkat ve bîatleriyle Medîne'ye teşrîf buyurmalarını te'mîn eylediler. Ve hakîkaten Hicret-i Muhammediyye üzerine Evs ile Hazrec arasındaki o asırlık ihtilâftan eser kalmamıştır.

Bu îzâhımızla Hazret-i Âişe'nin: Buâs, Allâh'ın Resûlullâh için hazırlamış olduğu bir gündü, sözünün şümûlü açıklanmıştır sanıyoruz.

---

[1] Yesrib, Medîne'nin eski adıdır. Ahzâb Sûresi'nin 13 üncü âyetinde de bu adla anılarak: (و اذ قالت طائفة منهم : يا اهل يثرب...) vârid olmuştur.

[2] Isfahan'lı Ebu'l-Ferec bu harbin sebebini şöyle bildirmiştir: Arab âdetine göre asîl bir kişi bir halîfi yâni âharın ahd ve emânında bulunan bir kimseyi öldürürse asîl olan kısas edilmezdi. Günün birisinde Evs asılzâdelerinden bir kimse Hazrec'in ahd ve emânında bulunan bir kimseyi öldürmüştü. Hazreciler kâtili yakalamak ve kısâs etmek istediklerinde Evsliler kâtili vermekten imtinâ ettiklerinden aralarında bu Buâs Harbi zuhûr etti.

1520. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْ لَا ٱلْهِجْرَةُ لَكُنْتُ مِنَ ٱلْأَنْصَارِ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem:* Eğer Hicret (dînî bir emir ve ibâdet) olmasaydı muhakkak ben (kendimi) Ensâr'dan (bir kişi saymış) olurdum! buyurmuştur.

İZÂHI

Hadîsin *Buhârî* metninde üst tarafı da vardır. Ve şu mealdedir: "*Eğer Ensâr, bir dere veya dağ yoluna düzülseler, muhakkak ben Ensâr ile birlikte onların vâdîsine girerdim*"[1].

Hadîsin bu cümlesiyle Peygamberimiz Ensâr'a muvâfakatini ve Ensâr'ı başkalarına tercîh buyurduğunu en beliğ bir üslûb ile bildirmiştir. Hiç şüphesiz bu derece müstesnâ güzellikte yüksek şahâdet, Ensâr'ın ahde vefâ ve komşuluk, arkadaşlık hukûkuna ferâgatle ittibâ gibi fazîletleri hâiz bulunmalarına mebnîdir. Bu cümle ile Peygamberimizin Ensâr'a mütâbaati anlaşılmamalıdır. Çünkü Resûlullāh metbû'dur, mutâ'dır, erkek, kadın her mü'min için kendisine itâat ve mütâbaat farzdır.

Hadîsin metnindeki: "*Eğer ben, Muhâcirlerden olmasaydım, muhakkak kendimi Ensâr'dan addederdim*" cümlesine gelince, bununla da Peygamberimiz Allah için Hicret'ten sonra en büyük fazîlet, İslâm'a nusrat ve müslümanlara muâvenet olduğunu bildirmiştir.

Müellif Buhârî, hadîsin sonunda râvî Ebû Hüreyre'nin: *(Babam, anam kurban olsun ki, Resûlullāh Ensâr hakkında bu derece şahâdetleriyle vâkıa muhâlif bir söz söylemiş değildir. Hakîkaten Ensâr, Resûlullāh'ı sînelerine basmışlar, yüksek yardımda bulunmuşlardır)* dediğini de rivâyet ediyor[2].

---

1 لو ان الانصار سلكوا واديا او شعبا لسلكت فى وادى الانصار [رواه البخارى].

2 فقال ابو هريرة : ما ظلم بابى و امى آووه و نصروه [رواه البخارى].

Hadîsin vürûdu sebebine gelince, bu husûsa dâir de Buhârî'nin Enes İbn-i Mâlik'ten bir rivâyeti vardır. Siyer müelliflerinin bâzı îzâhlariyle berâber şöyledir: Mekke'nin fethi günü Resûlullāh yeni müslüman olan Kureyş eşrâfından her birisine gönülleri Müslümanlığa yatsın diye Hüneyn ve Havâzin ganîmet malından yüzer deve gibi Ensâr'ın nâil olmadığı bol pay vermişti. Ensâr'dan bâzı saygısız kimseler bunu görünce sebep ve hikmetini anlamıyarak:

— Vallāhi kılınçlarımızdan Kureyş kanı damlarken kazandığımız ganîmetlerimizin Kureyş eşrâfına verilmesi hiç şüphesiz şaşılacak şeydir. Artık Resûlullāh şimdi kavmine kavuştu; tabîî bizi artık bırakacaktır, demişlerdi. Bu çirkin dedi-kodular Resûlullāh'a erişince Ensâr'ı da'vet etti. Ve sahtiyan bir çadır içinde Ensâr'ın hepsini topladı. Îrâd ettiği bir nutkunda:

— Ey Ensâr! Sizden bana erişen sözler nedir? diyerek bu dedi-koduların mâhiyetini sordu. Ensâr da yalan söylemez olduklarından:

— Evet, size erişen bu sözleri biz söyledik! diye i'tirâf etmeleri üzerine Resûlullāh bu taksîmin sebeplerini îzâh etti. Ve sonra:

— Ey Ensâr! Nâs, aldıkları ganîmet develeriyle, mallariyle evlerine dönüp giderken siz de Resûlullāh ile birlikte evlerinize gitmeğe râzı olmaz mısınız? diye sordu. Bu müheyyic suâl üzerine Ensâr Resûlullāh'ın kendilerini bırakmıyacağını anlayarak ve ağlayarak bir ağızdan:

— Râzıyız yâ Resûla'llāh! diye bağrıştılar. Bunun üzerine Resûlullāh:

— Ensâr ne tarafa giderse, ben de onlara uyup o tarafa giderim! diyerek îzâhiyle meşgul bulunduğumuz hadîsi îrâd buyurmuş ve bu hayırlı toplantı bu sûretle nihâyete ermişti[1].

Bu vâkıa ile alâkalı olan ve 7 nci cildde îzâhiyle tercemesi geçen 1030 numaralı Misver hadîsinin îzâhiyle 8 inci cildde 1296, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303 numaralarla terceme edilen hadîslere bakınız!

* * *

---

[1] عن أنس رضى الله عنه: قالت الانصار يوم فتح مكة و اعطى قريشا: و الله ان هذا لهو العجب ان سيوفنا تقطر من دماء قريش و غنائمنا ترد عليهم فبلغ ذلك النبى صلى الله عليه و سلم فدعا الانصار. قال: فقال ما الذى بلغنى عنكم و كانوا لا يكذبون فقالوا هو الذى بلغك. قال: أولا ترضون ان يرجع الناس بالغنائم الى بيوتهم و ترجعون برسول الله صلى الله عليه وسلم الى بيوتكم. لو سلكت الانصار واديا او شعبا لسلكت وادى الانصار او شعبهم [رواه البخارى].

1521. عَنِ ٱلْبَرَاءِ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ٱلْأَنْصَارُ لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَ لَا يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ فَمَنْ أَحَبَّهُمْ أَحَبَّهُ ٱللهُ وَ مَنْ أَبْغَضَهُمْ أَبْغَضَهُ ٱللهُ .

TERCEMESİ

Berâ' İbn-i Âzib *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu, demiştir:

Ensâr (fazîletli insanlardır). Onları ancak mü'min olan sever, hiç şüphesiz onlara münâfık olan da buğuz ve adâvet eder. Kim ki Ensâr'ı sever, Allah da onu sever; her kim de Ensâr'a buğuz ve adâvet eder, Allah da ona adâvet eder[1].

1522. عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ رَأَى ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلنِّسَاءَ وَ ٱلصِّبْيَانَ مُقْبِلِينَ مِنْ عُرْسٍ فَقَامَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مُمْثِلاً فَقَالَ ٱللّٰهُمَّ أَنْتُمْ مِنْ أَحَبِّ ٱلنَّاسِ إِلَيَّ قَالَهَا ثَلَاثَ مِرَّاتٍ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir

[1] Bu hadîsin *Buhârî* metnindeki unvânı *(Ensâr'a muhabbet îmandandır)* meâlindedir. Bundan önce müellifin (Muhâcirîn ile Ensâr arasında Resûlullāh'ın kardeşlik te'sîsi) unvanlı bir bâbı ve bu bâbda iki rivâyeti daha vardır. Fakat bunlardan biri 6 ncı cildde Kitâbü'l-Büyû'un ilk hadîsi olarak 958 numara ile, öbürü de 7 nci cildde Müzâraa bahsinde 1050 numara ile geçti. Bunlara bakınız!.

takım (Ensâr) kadınlarının ve çocuklarının düğün aşından dönerek (neş'eli) geldiklerini gördü de ayağa kalkıp dikilerek:

— (Ey Ensâr kadınları ve çocukları!) Allah şâhid olsun ki, siz bana insanların en sevimlilerindensiniz! dedi ve bu sözünü üç kere tekrarladı.

* * *

1523. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ فِي رِوَايَةٍ قَالَ جَاءَتِ ٱمْرَأَةٌ مِنَ ٱلْأَنْصَارِ إِلَى رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَهَا صَبِيٌّ لَهَا فَكَلَّمَهَا رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ وَٱلَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّكُمْ أَحَبُّ ٱلنَّاسِ إِلَيَّ مَرَّتَيْنِ.

TERCEMESİ

Yine Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den gelen bir rivâyete göre, şöyle demiştir: Bir kere Ensâr'dan bir kadın, kendi çocuğu ile berâber Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelmiş (ve bir hâcetini arzetmiş) ti. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* cevap verdi, sonra iki kerre: Hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki: Siz Ensâr cemâati bana insanların en sevimlilerindensiniz, buyurdu.

* * *

1524. عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَتِ ٱلْأَنْصَارُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ لِكُلِّ نَبِيٍّ أَتْبَاعٌ وَإِنَّا قَدِ ٱتَّبَعْنَاكَ فَٱدْعُ ٱللّٰهَ أَنْ يَجْعَلَ أَتْبَاعَنَا مِنَّا فَدَعَا بِهِ.

TERCEMESİ

Zeyd İbn-i Erkam *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Ensâr:

— Yâ Resûla'llāh; her peygamberin etbâı (kendi sünnetine uyan ashâbı) vardır. Biz de bütün kanâatimizle sana uymuşuzdur. Allāh'a duâ buyursanız da bizim etbâ' (ve ahfâd) ımızı, biz (im seciyyemizde kimseler) den kılsa! demişlerdi. Bunun üzerine Resûlullāh onların dilekleri veçhile:

— (Allāh'ım, Ensâr'ın zürriyetlerini kendilerine itâatli kıl! diye) duâ buyurdu.

* * *

1525. عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ إِنَّ خَيْرَ دُورِ ٱلْأَنْصَارِ فَذَكَرَ ٱلْحَدِيثَ وَ قَدْ تَقَدَّمَ ثُمَّ قَالَ قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَا رَسُولَ ٱللهِ خَيَّرَ دُورُ ٱلْأَنْصَارِ فَجَعَلَنَا آخِراً فَقَالَ أَ وَ لَيْسَ بِحَسْبِكُمْ أَنْ تَكُونُوا مِنَ ٱلْخِيَارِ .

TERCEMESİ

Ebû Humeyd (Sâidî) *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Ensâr'ın hayırlı mahalleleri*" buyurduğu rivâyet olunmuştur. Râvî Ebû Humeyd (devamla) hadîsin yukarıda geçen mâ-ba'dini de zikretmiştir. Sonra râvînin beyânına göre Sa'd İbn-i Ubâde Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e:

— Yâ Resûla'llāh! Ensâr'ın hayırlı mahalleleri sayılırken biz (Sâide oğulları) sona bırakılmışız! demiş. Resûlullāh da:

— Hayırlılardan olmanız size yetişmez mi? buyurmuştur.

İZÂHI

Müellif Zebîdî'nin yukarıda geçtiğini bildirdiği hadîs 5 inci cildde 737 numara ile terceme edilmiştir. [Oraya bakınız]. Uzun bir metin ile görülecek olan o rivâyet, Tebûk seferi, zekât mebâhisi, Eyle Melîki'nin emân talep etmesi gibi müteaddit cihetleri de ihtivâ etmektedir. Bu cihetle müellif Zebîdî'nin buradaki rivâyeti ihtisâr için oraya havâle etmesi doğru değildi. Nasılki, buradaki rivâyet anlaşılmaz bir şekle konulmuş bulunuyor. Bu cihetle biz buradaki metni bir kere de *Sahîh-i Buhârî*'den nakil ile aynen ber-vech-i âtî terceme etmeyi muvâfık bulduk:

Ebû Humeyd der ki: Tebûk seferinden dönüşte Resûlullāh, Ensâr'ın hayırlı mahalleleri Benî Neccâr mahallesidir, sonra Abdü'l-Eşhel oğulları, sonra Hâris oğulları mahalleleri, sonra Sâide oğulları mahallesidir ve Ensâr mahallelerinin hepsinde hayır vardır, buyurdu. Sonra biz (Sâide oğulları, kabîlemizin reîsi) Sa'd İbn-i Ubâde'ye uğradık. (Arkadaşımız) Ebû Üseyd Sa'd İbn-i Ubâde'ye:

— Görmüyor musun? (İyi bil ki) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ensâr'ın bir kısmını öbürlerine tafdîl ederek andı da biz Sâide oğullarını sonraya bıraktı! dedi. Sa'd de hemen Resûlullāh'a vardı:

— Yâ Resûla'llāh! Siz Ensâr mahallelerini hayır ve fazîlet tertîbiyle yâdetmişsiniz de bizi sonraya bırakmışsınız! diye şikâyet etti. Resûlullāh:

— Ey Sa'd (İslâm'da tekaddüm eden) hayırlılardan olmanız size kâfî değil midir? diye cevap verdi[1].

[1] عن ابى حميد عن النبى صلى الله عليه و سلم قال: ان خير دور الانصار دار بنى النجار، ثم عبد الاشهل ، ثم دار بنى الحارث ، ثم بنى ساعدة . و فى كل دور الانصار خير. فلحقنا سعد بن عبادة فقال ابو اسيد : الم تر ان نبى الله صلى الله عليه و سلم خير الانصار فجعلنا اخيرا فادرك سعد النبى صلى الله عليه و سلم فقال : يا رسول الله ! خير دور الانصار فجعلنا آخر فقال اوليس بحسبكم ان تكونوا من الخيار [رواه البخارى].

Hakîkaten Sa'd İbn-i Ubâde ilk Akabe bîatinde bulunan bahtiyarlardandı. Fakat kendisinde kabîle gayreti galip olduğundan bu gayret kendisini bir kaç hatâya sürüklemiştir [Bak!: C. 8, S. 89, 98 (İkinci baskı, s: 77, 86)].

Resûlullāh'ın ilk önce yâdettiği Benî Neccâr ki, Evs kabîlesinin bir şu'besidir. Bunların riyâsetinde Sa'd İbn-i Muâz bulunmuştur [Bak!: C. 8, S. 97, 98 (İkinci baskı, s. 85, 86)]. Resûlullāh'ın konukçusu Ebû Eyyûb Hâlid, Ebû Kays de tanınmış sîmâlarındandı. Ebû Kays Sarme, muvahhid idi; putlara tapmazdı; cenâbetten guslederdi. Bir ara Hıristiyanlığa girdi. Sonra ondan ayrılıp İbrâhim *aleyhi'sselâm*'ın Rabbına ibâdet ederim, dedi. Resûlullāh'ın Medîne'ye hicreti üzerine de müslümân oldu.

* * *

1526. عَنْ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلاً مِنَ الْأَنْصَارِ قَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَلَا تَسْتَعْمِلُنِي كَمَا اسْتَعْمَلْتَ فُلَاناً قَالَ سَتَلْقَوْنَ بَعْدِي أُثْرَةً فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الْحَوْضِ وَفِي رِوَايَةٍ عَنْ أَنَسٍ وَمَوْعِدُكُمُ الْحَوْضُ.

TERCEMESİ

Üseyd İbn-i Hudayr *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunmuştur: Ensâr'dan bir kişi:

— Yâ Resûla'llāh! Beni zekât âmili veya bir beldeye vâli ta'yîn buyurmaz mısınız?. Nasıl ki, filânı (Muhâcirlerden Amr İbn-i Âs'ı) ta'yîn ettiniz! diye ta'rîz eyledi. Resûlullāh cevâben:

— "*Ey Ensâr cemâati! Benden sonra yakında siz,* (Böyle dünyâ işlerinde) *başkalarının size tercîh edildiği zamâna kavuşacaksınız!.*

Bununla berâber yine siz sabrediniz!. Nihâyet (kıyâmet günü) *kevser havuzunda bana mülâkî olacaksınız!.*" —Enes İbn-i Mâlik'ten gelen bir rivâyette — "*sizin bana mülâkat yeriniz kevser havuzudur!*" buyurdu.

İZÂHI

Burada Buhârî'nin *Tecrîd*'e geçmiyen şöyle bir rivâyeti de vardır. Râvî Yahyâ İbn-i Saîd'in beyânına göre, Enes İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh* Haccâc-ı Zâlim'in zulmünden şikâyet etmek üzere Basra'dan Şam'a gelmişti. Halîfe Abdü'l-Melik'i birlikte ziyâret ettik. Şikâyet sırasında Enes İbn-i Mâlik, kendisinin Ensârdan olması münâsebetiyle, Velîd'e şöyle dedi:

Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Bahreyn arâzîsini kıt'a kıt'a ayırıp Ashâb'a dağıtmak üzere önce Ensâr'ı da'vet buyurmuştu. Ensâr ferâgat göstererek:

— Yâ Resûla'llâh! Muhâcir kardeşlerimize bunun bir mislini fazlasiyle taksim buyurmadıkça bize bir şey vermeyiniz ! demişlerdi. Bunun üzerine Resûlullâh:

— Ey Ensâr! Mâdemki (başkalarını nefsinize tercîh ederek) almak istemiyorsunuz; şu halde Kevser havuzunda bana kavuşana kadar sabrediniz! Çünkü benden sonra yakında size başkalarının tercîh edileceği bir zaman gelecektir! buyurdu.

* * *

1527. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَعَثَ إِلَى نِسَائِهِ فَقُلْنَ مَا مَعَنَا إِلَّا الْمَاءُ
فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَضُمُّ أَوْ يُضِيفُ هٰذَا
فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ أَنَا فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَى امْرَأَتِهِ فَقَالَ

أَكْرِمِي ضَيْفَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَتْ مَا عِنْدَنَا إِلَّا قُوتُ صِبْيَانِي فَقَالَ هَيِّئِي طَعَامَكِ وَ أَصْبِحِي سِرَاجَكِ وَ نَوِّمِي صِبْيَانَكِ إِذَا أَرَادُوا عَشَاءً فَهَيَّأَتْ طَعَامَهَا وَ أَصْبَحَتْ سِرَاجَهَا وَ نَوَّمَتْ صِبْيَانَهَا ثُمَّ قَامَتْ كَأَنَّهَا تُصْلِحُ سِرَاجَهَا فَأَطْفَأَتْهُ فَجَعَلَا يُرِيَانِهِ أَنَّهُمَا يَأْكُلَانِ فَبَاتَا طَاوِيَيْنِ فَلَمَّا أَصْبَحَ غَدَا إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ ضَحِكَ اللّٰهُ اللَّيْلَةَ أَوْ عَجِبَ مِنْ فِعَالِكُمَا فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ يُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَ لَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, bir kişi (Ebû Hüreyre'nin kendisi) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e geldi:

— (Yâ Resûla'llāh! Açlıktan zayıfladım, tahammülüm kalmadı! diye şikâyet etti). Resûlullāh onu (it'âm için) kadınlarına gönderdi. Kadınlar:

— Bizim yanımızda sudan başka bir şey yoktur! diye iâde ettiler. Bunun üzerine Resûlullāh yanında bulunanlara:

— Şu açı kim taâmına ortaklar, yâhut kim konuklar[1]? buyurdu.

[1] Bu terdîd ve ihtimalli rivâyet, râvînin şek ve tereddüdündendir.

— Ensâr'dan bir kişi ayağa kalktı[1]:

— Ben! diye cevab verdi. Ve misâfir ile (evine) eşinin yanına gitti. Ve:

— Haydi Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in misâfirini ağırla! dedi. Fakat kadın:

— Çocukların azığından başka evimizde bir şey yok ki! diye cevab verdi. Kocası:

— O yemeğini getir, ışığını yak; çocuklarını da uyut! dedi. Kadın da akşam yemek yenileceği sırada yemeğini hazırladı, ışığını yaktı; çocuklarını da uyuttu, sonra kalktı, kandili düzeltir gibi oynayıp söndürdü. Bu sûretle karı, koca kendilerini misâfire yemek yiyor gibi göstermeğe teşebbüs ettiler. İkisi de aç gecelediler, sabah olunca ev sâhibi Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gitti. Resûlullāh onu görünce şöyle buyurdu:

— Bu gece Allah sana güldü; yâhut karı, koca sizin güzel hareketinize hayret etti[2] ve Allah Azze ve Cel: (و يؤثرون على انفسهم و لو كان بهم خصاصة) = *ve Ensâr, kendilerinin fakr ü ihtiyâcı olsa bile misâfir ve Muhâcirleri nefislerine tercîh ederler)* kavl-i şerîfini inzâl buyurdu.

* * *

[1] Müslim'in bir rivâyetinde, bunun Ebû Talha olduğu bildirilmiştir. Fakat Ebû Talha Medîne'nin zenginlerinden olup misâfire karşı âilenin içinde aldıkları vaziyetiyle kābil-i te'lîf görülmeyerek hatip bunu hakîkatten uzak bulmuştur. Sâbit İbn-i Kays, veya Abdullāh İbn-i Revâha olduğuna dâir de rivâyetler vardır.

[2] Taaccüb ve hayret umûr-ı garîbeyi idrâk ile hâsıl olan rûhî bir hâlet olduğu, gülmek fiili de buna terettüp ettiği için Allāhu Teâlâ'ya gülmek fiilinin ve taaccüb hâletinin isnâdı, hakîkî olmayıp, mecâzî bir isnaddır ve bunların lâzımı olan rızâ-yı ilâhî matluptur. Buradaki terdîd râvîden şektir.

1528. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ مَرَّ أَبُو بَكْرٍ
وَالْعَبَّاسُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا بِمَجْلِسٍ مِنْ مَجَالِسِ الْأَنْصَارِ
وَهُمْ يَبْكُونَ فَقَالَ مَا يُبْكِيكُمْ قَالُوا ذَكَرْنَا مَجْلِسَ النَّبِيِّ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَّا فَدَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَأَخْبَرَهُ بِذٰلِكَ قَالَ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ
عَصَبَ عَلَى رَأْسِهِ حَاشِيَةَ بُرْدٍ قَالَ فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ وَلَمْ يَصْعَدْهُ
بَعْدَ ذٰلِكَ الْيَوْمِ فَحَمِدَ اللّٰهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أُوصِيكُمْ
بِالْأَنْصَارِ فَإِنَّهُمْ كَرِشِي وَعَيْبَتِي وَقَدْ قَضَوُا الَّذِي عَلَيْهِمْ وَبَقِيَ
الَّذِي لَهُمْ فَاقْبَلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ وَتَجَاوَزُوا عَنْ مُسِيئِهِمْ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyete göre şöyle demiştir: (Resûlullāh'ın ölüm hastalığı sırasında) Ebû Bekir ile Abbâs *radiya'llāhu anhümâ* Ensâr toplantılarından birine uğramışlardı ki, Ensâr orada ağlıyorlardı. Ebû Bekir veya Abbâs:

— Sizi nasıl bir fâcia ağlatıyor? diye sordu. Ensâr:

— Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in bizimle berâber oturduğu zamânı hatırlıyoruz. (Onu kaybedeceğiz korkusiyle ağlıyoruz) dediler. Ebû Bekir, yâhut Abbâs, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yanına girdi. Ve Resûlullāh'a Ensâr'ın

bu teessürünü arzetti. Enes İbn-i Mâlik (rivâyetine devamla) der ki:

— Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*, başına (siyah) bir kumaş kenariyle bir çatkı çatmış olduğu halde mescide ve minbere çıktı bugünden sonra Resûlullāh bir daha minbere çıkmadı. (Bu da son hutbesi oldu). Enes İbn-i Mâlik der ki: Resûlullāh hemen minbere çıktı. Allāh'a hamd ve senâ ettikten sonra:

— Ashâb'ım, size Ensâr'ı vasıyyet ederim. Çünkü onlar, benim cemâatimdir ve sırdaşlarım, emînlerimdir. Onlar, üzerlerine düşen yardım vazîfesini (Akabe gecesi söz verdikleri gibi) yerine getirdiler. Şimdi (vazîfe mukābilindeki) hakları kalmıştır (ki, Cennettir.) Şu halde siz Ensâr'ın iyilik edenlerine teveccüh ve ikrâm ediniz!. (Hudûdun gayri) fenâlık yapanların kusurlarından da vazgeçiniz ve afvediniz! buyurdu.

* * *

1529. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ خَرَجَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ عَلَيْهِ مِلْحَفَةٌ مُنْعَطِفاً بِهَا عَلٰى مَنْكِبَيْهِ وعَلَيْهِ عِصَابَةٌ دَسْمَاءُ حَتَّى جَلَسَ عَلَى ٱلْمِنْبَرِ فَحَمِدَ ٱللّٰهَ وَ أَثْنٰى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ أَيُّهَا ٱلنَّاسُ فَإِنَّ ٱلنَّاسَ يَكْثُرُونَ وَ تَقِلُّ ٱلْأَنْصَارُ حَتَّى يَكُونُوا كَالْمِلْحِ فِى ٱلطَّعَامِ فَمَنْ وَلِىَ مِنْكُمْ أَمْرًا يَضُرُّ فِيهِ أَحَداً أَوْ يَنْفَعُهُ فَلْيَقْبَلْ مِنْ مُحْسِنِهِمْ وَ يَتَجَاوَزْ عَنْ مُسِيئِهِمْ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (ölüm hastalığından bir gün evvel) üzerinde bir ridâ ile ve ridâsını iki omuzu üzerine koyarak, ve (ağrıyan başı) üzerinde de siyah bir kumaş parçası çatmış olduğu halde (mescide) çıktı; tâ (minbere varıp) üzerine oturdu. Ve Allāh'a hamd ve senâda bulunduktan sonra أما بعد (Emmâ ba'du) diye başladığı bir hutbesini şu sûretle îrâd buyurdu:

— Ey nâs! Hiç şüphesiz müslümanlar çoğalıyor; fakat Ensâr (günden güne) azalıyor. Hattâ onlar yemek içinde tuz mesâbesinde (azalmış) bulunuyorlar. Şu halde (ey Muhâcirler) sizden her kim — bir kimseye zarar verebilecek yâhut menfaati dokunacak — bir iş başına geçerse, Ensâr'ın iyilerinin hasenâtını alsın, kötülerinin seyyiâtını afvetsin!

* * *

1530. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اهْتَزَّ الْعَرْشُ لِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ .

TERCEMESİ

Câbir *radiya'llāhu anh*'den: Ben, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Arş, Sa'd İbn-i Muâz'ın ölümü için titremiştir*" buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Arşın Sa'd İbn-i Muâz'ın ölümüne titremesi, o sırada Allāh'ın arşta bir his, bir idrak yaratmasiyle mümkündür. Yâhut, arşta bulunan meleklerin titremiş olmaları mecâzî bir üslûb ile ifâde edilmiş olabilir.

Bu titreme, Sa'd İbn-i Muâz'ın rûhunun gelmesine meserretten hâsıl olan bir titremedir. Sa'd İbn-i Muâz'ın yüksek menâkıbı için bakınız: [C. 8 S. 97, 98 (İkinci baskı S. 85)].

Arşın mâhiyeti ve hilkati hakkında 9 uncu cildin başındaki (بدء الخلق) bâbının ilk hadîslerinde ve îzâhlarında kâfî ma'lûmât vardır. Onlar da mütâlâa olunsun.

Menâkıb-ı Ensâr bahsinin başından buraya kadar rivâyet olunan hadîsler, Ensâr'ın umûmî sûrette menkabelerini bildiren rivâyetlerdi. Bundan sonra Ensâr'ın meşâhiri hakkındaki rivâyetler görülecektir.

* * *

1531. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأُبَيٍّ إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا قَالَ وَسَمَّانِي قَالَ نَعَمْ فَبَكَى.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Übey İbn-i Kâ'b'a:

— Allah bana: « لم يكن الذين كفروا ! » sûresini muhakkak sana okumaklığımı emretti, buyurdu. Übey:

— Yâ Resûla'llāh! Allah benim adımı da (açıkça) andı mı? diye sordu. Resûlullāh:

— Evet andı! diye tasdîk buyurdu. Bunun üzerine Übey İbn-i Kâ'b (sevincinden) ağladı.

ÎZÂHI

Bu vâkıa, hiç bir kimsenin Übey İbn-i Kâ'b *radiya'llāhu anh*'e iştirâk edemiyeceği müstakil ve âlî bir menkabedir. Bu cihetle Hazret-i Ömer, Übey İbn-i Kâ'b'a çok hürmet eder, ondan

istiftâ eylerdi ve: (Seyyidü'l-Müslimîn = Müslümanların ulusu) der idi. Müşârün-ileyh, Hazrecîlerden ve Neccar oğullarındandı.

Bu sûrenin Übeyye okunması şüphesiz ki, ona ta'lîm içindir, yoksa ondan öğrenmek için değildir. Sûrenin sâir Ashab'tan mümtaz olarak Übey İbn-i Kâ'b'a arzolunmasının sebebi de müşârün-ileyh hazretlerinin Kur'ân'ın elfâzını, edâ keyfiyetlerini, vücûh-ı kırâate âit husûsiyetlerini öğrenmeğe ihtimâm etmesidir. Bu cihetle Kur'ân'ın kırâatine ihtimâm eden hâfızlara Kur'an arzı, bir sünnet olarak devâm edegelmiştir. Başka bir sebep de Kur'ân'ı onun lisânından öğrenmeğe teşvîk olabilir. Nasılki öyle de olmuştur. Resûlullāh'dan sonra Hazret-i Übey kırâat ilminin başlı başına bir imamı olmakla iştihâr etmiştir. [1515 numaralı Abdullāh İbn-i Ömer hadîsinin tercemesine bakınız!].

Kur'ân'ın sûreleri arasında bu sûrenin tahsîs buyurulması da bu sûrenin İslâm dîninin asıllarını, kāidelerini ve en yüksek mühimmelerini vecîz bir üslûb ile ihtivâ etmesindendir.

1532. عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ جَمَعَ ٱلْقُرْآنَ عَلَى عَهْدِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَرْبَعَةٌ كُلُّهُمْ مِنَ ٱلْأَنْصَارِ أُبَىٌّ وَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَ أَبُو زَيْدٍ وَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ فَقِيلَ لِأَنَسٍ مَنْ أَبُو زَيْدٍ قَالَ أَحَدُ عُمُومَتِي.

T E R C E M E S İ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* zamânında Kur'ân'ı dört zat ezberlemişti ki, dördü de Ensâr'dandır: Übey İbn-i Kâ'b, Muâz İbn-i Cebel, Ebû Zeyd, Zeyd İbn-i Sâbit'tir. Enes İbn-i Mâlik'e, Ebû Zeyd kimdir? diye soruldu. O da: Amucalarımın biri! diye cevap verdi.

Î Z Â H I

Asr-ı Saâdet'te Kur'ân'ı ezberleyenlerin bu dört zattan ibâret olduğu sanılmamalıdır. Dört halîfenin de içlerinde bulunduğu daha birtakım Ashâb-ı Kirâm da ezberlemişlerdi. Aded mefhûmu ziyâdeyi nefyetmeyeceğinden hadîsdeki adet, bu şerefli husûsiyetin bunlara inhisârını ifâde etmez. Ve bu cihetle yukarıda 1515 numara ile tercemesi geçen Abdullāh İbn-i Amr hadîsi ile Enes İbn-i Mâlik'in bu hadîsi arasında taâruz da bulunmaz. Çünkü İbn-i Amr'in o hadîsinde Kur'ân'ın dört zattan: İbn-i Mes'ûd'dan, Sâlim'den, Übey İbn-i Kâ'b'dan, Muâz İbni Cebel'den öğrenilmesi emrolunmuştu. Enes hadîsinde İbn-i Mes'ûd ile Sâlim'in hâriç kalması bu büyük âlim ve hâfızların Kur'ân'ı ezberlememiş olmalarını îcap etmez. Câiz ki, Enes İbni Mâlik bu hadîsinde yalnız bir kabîleden, yalnız Ensâr'dan dört zâtın Kur'ân'ı cem' ve hıfzetmiş olduklarını bildirmiş olsun. [8 inci ciltte 1187 numara ile terceme edilen Zeyd İbn-i Sâbit hadîsinin îzâhına da bakınız!].

1533. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ
ٱنْهَزَمَ ٱلنَّاسُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ أَبُو طَلْحَةَ بَيْنَ
يَدَيِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُجَوِّبٌ عَلَيْهِ بِحَجَفَةٍ لَهُ
وَ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ رَجُلاً رَامِياً شَدِيدَ ٱلْقِدِّ يَكْسِرُ يَوْمَئِذٍ قَوْسَيْنِ
أَوْ ثَلَاثاً وَ كَانَ ٱلرَّجُلُ يَمُرُّ وَ مَعَهُ ٱلْجَعْبَةُ مِنَ ٱلنَّبْلِ فَيَقُولُ
ٱنْثُرْهَا لِأَبِي طَلْحَةَ فَأَشْرَفَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَنْظُرُ
إِلَى ٱلْقَوْمِ فَيَقُولُ أَبُو طَلْحَةَ يَا نَبِيَّ ٱللَّهِ بِأَبِي أَنْتَ وَ أُمِّي
لَا تُشْرِفْ يُصِيبُكَ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ ٱلْقَوْمِ نَحْرِي دُونَ نَحْرِكَ

وَلَقَدْ رَأَيْتُ عَائِشَةَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ وَأُمَّ سُلَيْمٍ وَإِنَّهُمَا
لَمُشَمِّرَتَانِ أَرَى خَدَمَ سُوقِهِمَا تَنْقُزَانِ الْقِرَبَ عَلَى مُتُونِهِمَا
تُفْرِغَانِهِ فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ ثُمَّ تَرْجِعَانِ فَتَمْلَآنِهَا ثُمَّ تَجِيئَانِ
فَتُفْرِغَانِهَا فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ وَلَقَدْ وَقَعَ السَّيْفُ مِنْ يَدَىْ أَبِي
طَلْحَةَ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Uhud günü asker hezîmete uğrayıp Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yanından dağıldığı sırada Ebû Talha Resûlullāh'ın huzûrunda — deriden halkanını ona siper yaparak — sebât etmiş bulunuyordu. Ebû Talha, mehâretli bir kemankeşti. Yayının kirişi sertti; oku hızlı giderdi. Uhud günü Ebû Talha (çok ok attığından) iki, yâhut üç (yay) kırmıştı. O gün Ebû Talha'nın yanından — terkisi yayla dolu olarak — geçen her mücâhide Resûlullāh:

— Terkindeki yayları Ebû Talha'nın önüne boşalt (o atsın) derdi.

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* düşman (okçuları) na bakmak için ayağa kalkarsa hemen Ebû Talha:

— Babam, anam sana kurban olsun yâ Resûla'llāh sakın yükselme! Düşman oklarından bir uğursuz okun sana isâbet etmesinden korkarım; işte göğsüm, senin göğsünün önünde (siper) dir! derdi.

Uhud günü hakîkî bir vâkıa da Ebû Bekr'in kızı Âişe ile (annem) Ümm-i Süleym'i (mücâhitler arasında) gör-

mekliğimdir: Bu iki kadın elbîselerini çemremişlerdi; dizlerinin=bacaklarının halhallerini görmüştüm. Bunlar arkalarında kırbalar, çeviklikle su taşıyorlar, mecrûhların ağızlarına döküyorlardı. Kırbalar boşalınca sür'atle geri dönüp gelerek kırbaları dolduruyorlar, sonra gelip mecrûh mücâhitlerin ağızlarına boşaltıyorlardı. Yine Uhud günü (düşmana havâle ettiği ağır darbelerle) Ebû Talha'nın elinden iki, yâhut üç kere kılıcı düşmüştü.

ÎZÂHI

Bu hadîsi Buhârî Ensâr'dan Ebû Talha'nın menâkıbı hakkında sevketmiştir. Ebû Talha'nın adı Zeyd İbn-i Sehl'dir; Hazrec'dendir; Enes İbn-i Mâlik'in üvey babasıdır. [Bu büyük İslâm mücâhidinin hal tercemesi için beşinci ciltte 637 numara ile terceme edilen Enes hadîsinin îzâhı ile 8 inci cildin 14 üncü sayfasına bakınız!. Karısı Ümmi Süleym'in hal tercemesi için de 8 inci ciltte 1445 numaralı hadîsin îzâhına bakınız!.

Uhud vâkıası için de 8 inci ciltte tercemeleri geçen 1216, 1269 numaralı hadîslerin îzâhlarına bakınız!.].

1534. عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ مَا سَمِعْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لِأَحَدٍ يَمْشِي عَلَى ٱلْأَرْضِ إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ ٱلْجَنَّةِ إِلَّا لِعَبْدِ ٱللهِ بْنِ سَلَامٍ وَفِيهِ نَزَلَتْ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ ٱلْآيَةَ .

TERCEMESİ

Sa'd İbn-i Ebî Vakkās *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: (Şimdi)

yeryüzünde gezen hiçbir kimse için "bu ehl-i Cennettir" dediğini işitmedim. Ancak Abdullāh İbn-i Selâm müstesnâdır. (O Cennetliktir) ve: (و شهد شاهد من بنى اسرائيل) âyeti sonuna kadar İbn-i Selâm hakkında nâzil olmuştur.

İZÂHI

Abdullāh İbn-i Selâm İsrâil oğullarından ve Yûsuf *aleyhi's-selâm* soyundandır. Gerek kendisi, gerek babası Selâm İbn-i Hâris Yehûd âlimlerindendi. İbn-i Selâm Peygamberimizin Medîne'ye hicreti üzerine müslümân olmuştur. Câhiliyet devrinde adı Husayn iken Resûlullāh tarafından Abdullāh adı verilmiştir.

Tirmîzî'nin rivâyetine göre Peygamber Efendimiz müşârün-ileyh hakkında: Abdullāh İbn-i Selâm ehl-i Cennet olan on kişinin onuncusudur, buyurmuştur. Hicretin 43 üncü yılında Medîne'de vefât etmiştir.

Abdullāh İbn-i Selâm hakkında nâzil olduğu bildirilen âyet-i kerîmenin tamâmının meâli şöyledir: Münkirlere de ki: (Hâlinizi şöyle) düşündünüz mü?: Eğer Kur'ân Allah tarafından gönderilmiş olup da siz ona küfrettinizse, ve eğer İsrâil oğullarından bir şâhit Kur'ân'ı, benzerine (Tevrât'a) göre (Bu da Allah kelâmıdır! diye) şahâdet edip inandı da siz kibirlenmek istedinizse (bu bir zulüm değil midir?). Allah ise zâlimler zümresine aslā hidâyet etmez[1].

Zemahşerî gibi tefsir âlimlerine göre Abdullāh İbn-i Selâm Kur'ân ile Tevrat arasında benzerliği her iki kitâbın tevhîd, mebde' ve meâd, sevâb ve ıkāb, ba'ş ve hesap gibi şer'î asıllara delâlet etmesinde bulmuştur. Ve kavmine: "*Mûsâ'ya nâzil olan Tevrât'ı Allah kelâmı olarak kabûl edip de Muhammed aleyhi's-selâtü ve's-selâm'ı ve ona nâzil olan Kur'ân'ı inkâr etmek zulümdür!*" diyerek müslümân olmuştur[2].

Bir suâl: Resûl-i Ekrem Efendimiz Abdullāh İbn-i Selâm'dan başka daha birçok Ashâb'ını, ezcümle Aşere-i Mübeşşere'yi Cennetle müjdelemiştir ki, bunlardan birisi de râvî Sa'd İbn-i

---

1 قل: أرايتم ان كان من عند الله و كفرتم به و شهد شاهد من بنى اسرائيل على مثله فآمن و استكبرتم ان الله لا يهدى القوم الظالمين [سورة الاحقاف: آ ١٠].

2 9 uncu ciltte Ahâdîs-i Enbiyâ bahsinde 1367 numara ile tercemesi geçen Enes İbn-i Mâlik hadîsine bakınız!

Ebî Vakkās'ın kendisidir. Binâenaleyh müşârün-ileyhin İbn-i Selâm'dan başka hiç bir kimsenin müjdelendiğini işitmedim! demesi doğru olmamak îcap eder?.

Cevab: Sa'd İbn-i Ebî Vakkās (55) târihinde vefât ettiğine göre Abdullāh İbn-i Selâm hakkındaki bu ihbârı zamânında Aşere-i Mübeşşere'nin kendisinden başkaları vefat etmiş bulunuyordu. Yalnız kendisi hayatta idi. Kendisi için de tezkiye-i nefsi doğru bulmuyordu.

Şüphesiz ki bu hadîs Abdullāh İbn-i Selâm'ın âlî bir menkabesini bildirmektedir. Müşârün-ileyhin Cennet'le müjdelenmesi keyfiyetine dâir bir hadîsi de müellif Buhârî, Abdullāh İbn-i Selâm'ın kendisine müntehî olan bir senedle şöyle rivâyet ediyor:

1535. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ سَلَامٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ
رُؤْيَا عَلَى عَهْدِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَصَصْتُهَا عَلَيْهِ
رَأَيْتُ كَأَنِّى فِى رَوْضَةٍ ذَكَرَ مِنْ سَعَتِهَا وَخُضْرَتِهَا وَسْطَهَا
عَمُودٌ مِنْ حَدِيدٍ أَسْفَلُهُ فِى ٱلْأَرْضِ وَأَعْلَاهُ فِى ٱلسَّمَاءِ فِى أَعْلَاهُ
عُرْوَةٌ فَقِيلَ لَهُ ٱرْقَهْ قُلْتُ لَا أَسْتَطِيعُ فَأَتَانِى مِنْصَفٌ فَرَفَعَ
ثِيَابِى مِنْ خَلْفِى فَرَقِيتُ حَتَّى كُنْتُ فِى أَعْلَاهَا فَأَخَذْتُ بِالْعُرْوَةِ
فَقِيلَ لِى ٱسْتَمْسِكْ فَٱسْتَيْقَظْتُ وَإِنَّهَا لَفِى يَدِى فَقَصَصْتُهَا
عَلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تِلْكَ ٱلرَّوْضَةُ رَوْضَةُ
ٱلْإِسْلَامِ وَتِلْكَ ٱلْعُرْوَةُ عُرْوَةُ ٱلْوُثْقَى فَأَنْتَ عَلَى ٱلْإِسْلَامِ
حَتَّى تَمُوتَ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Selâm *radiyallāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* zamânında bir rü'yâ görmüştüm ve onu Resûlullāh'a arzetmiştim. (Şöyle ki:) rü'yâmda kendimi sanki bir bahçede gördüm —diyerek o bahçenin genişliğini, yeşilliğini zikretti— o bahçenin bir tarafında demir bir direk vardı. Bu direğin alt tarafı yerde, yukarısı gökte idi, yukarısında da tutunacak bir kulp, bir çenber vardı. Bana:

— Haydi bu direğe çık! denildi. Ben:

— Gücüm yetmez! dedim. Bunun üzerine yanıma bir hizmetçi geldi. Ve arkamdan elbîsemi çıkardı. Bunun üzerine direğin tâ tepesine kadar çıktım. Ve kulpu yakaladım. Bana: Halkayı iyi tut, bırakma! diye tenbîh edildi. Bunun üzerine direğin kulpu elimde olarak uyandım, ve bu rü'yâmı Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e arzettim. Resûlullāh (ta'bîr ederek):

— Gördüğün bahçe İslâm dînidir. Direk de İslâm dîninin direği (Tevhîd) dir. O kulp da çok sağlam (olan îman) dır[1]. Sen ölünceye kadar İslâm dîni üzerine yaşayacaksın, (Cennetlik olacaksın!) buyurdu.

[1] Ta'bîrin bu noktası: "*Kim ki, azgınlara küfredip Allāh'a îmân ederse hiç şüphesiz o, en sağlam kulpa yapışmıştır*". [Bakare Sûresi'nin 256 ncı âyet-i kerîmesinin mazmûnudur.]

بَابُ تَزْوِيجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
خَدِيجَةَ وَ فَضْلِهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا

BU BÂB, NEBÎ SALLA'LLĀHU ALEYHİ VE SELLEM'İN HADÎCE'Yİ TEZVÎC BUYURMALARI VE HADÎCE RADİYA'LLĀHU ANHÂ'NIN FAZÎLETİ HAKKINDAKİ HABERLERİ MUHTEVÎDİR[1]

Hazret-i Hadîce, Huveylid İbn-i Esed İbn-i Abdi'l-Uzzâ İbn-i Kusayy'in kızıdır. Hadîce'nin nesebi, Resûlullāh'ın nesebi ile Kusay'de birleşir ki, Resûlullāh'ın kadınlarının neseben kendisine en yakın olanı Hadîce'dir. Resûlullāh'ın Kusay soyundan evlendiği Hadîce'den başka bir de Ümm-i Habîbe vardır. Câhiliyet devrinde Hadîce, Tâhire adiyle çağırılırdı. Vâlidesi Fâtıme bint-i Zâide'dir. Siyer ulemâsının cumhûruna göre Resûlullāh Hadîce ile evlendiğinde yirmi beş yaşında idi. Hazret-i Hadîce ise İbn-i Abdi'l-Berr'in bildirdiğine göre kırk yaşında bulunuyordu. Bu izdivaç hayâtı yirmi dört sene devâm etmiştir. Ve Hadîce'nin altmış dört sene, altı ay yaşında iken vefât eylemiştir. Hicret'ten üç, dört, beş sene evvel vefâtı hakkında rivâyetler vardır. İbn-i Abdi'l-Ber: Üç sene önce vefâtı hakkındaki Katâde rivâyeti hepsinden doğrudur, der; ve Ebû Tâlib'in vefâtından üç gün sonra Ramazan ayında vefât ettiğini ve Hacûn'a defnolunduğunu bildirir.

[1] Unvandaki tezvîc kelimesi tezevvüc yerinde kullanılmıştır ki, çiftlenmek ve evlenmek demektir. Tef'îl sîgasının tefa'ul mânâsında isti'mâli şâyi'dir.

Müellif Buhârî'nin Hazret-i Hadîce'nin fazîleti hakkındaki ilk rivâyeti Hazret-i Alî'dendir. Bu rivâyete göre Peygamber Efendimiz: (Zamânındaki) dünyâ kadınlarının hayırlısı Meryem'dir; İslâm ümmetinin kadınlarının hayırlısı da Hadîce'dir! buyurmuştur. Bu hadîs ile istidlâl ederek bâzı âlimler Hadîce'yi fazîletçe Âişe'ye tercîh etmişlerdir. [Bu husûsa dâir îzâhımız yakında Hazret-i Fâtıme'nin menâkıbı bâbında geçti. Oraya bakınız!].

1536. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ مَا غِرْتُ عَلَى أَحَدٍ مِنْ نِسَاءِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا غِرْتُ عَلَى خَدِيجَةَ وَمَا رَأَيْتُهَا وَلٰكِنْ كَانَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكْثِرُ ذِكْرَهَا وَرُبَّمَا ذَبَحَ ٱلشَّاةَ ثُمَّ يُقَطِّعُهَا أَعْضَاءً ثُمَّ يَبْعَثُهَا فِي صَدَائِقِ خَدِيجَةَ فَرُبَّمَا قُلْتُ لَهُ كَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ فِي ٱلدُّنْيَا ٱمْرَأَةٌ إِلَّا خَدِيجَةُ فَيَقُولُ إِنَّهَا كَانَتْ وَكَانَتْ وَكَانَ لِي مِنْهَا وَلَدٌ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in kadınlarından hiçbirisi hakkında ben; Hadîce'ye karşı kıskançlığım derecesinde kıskanç değildim. Halbuki ben Hadîce'yi (Resûlullāh'ın yanında) görmemiştim de; (O, beni Resûlullāh almazdan önce vefât etmişti)[1]. Fakat Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem,*

[1] Bu ziyâde Buhârî'nin diğer bir rivâyet tarîkından alınmıştır. Hadîce vefât ettiğinde Âişe altı yaşında idi. Hadîce'yi görmüş olabilirdi. Bu cihetle tercememizde (Resûlullāh'ın yanında) diye işâret ettik.

onu (yanımda) çok anardı. Çok def'a koyun keserdi sonra da etini, budunu parçalardı. Daha sonra Hadîce'nin sâdık (kadın) dostlarına gönderirdi. Bâzı def'a ben, (sabırsızlanarak) Resûlullāh'a:

— Sanki yeryüzünde hiç kadın yok da yalnız Hadîce mi var! diye ta'rîz ederdim; Resûlullāh da:

— Hadîce (şöyle) idi, Hadîce (böyle) idi (diye mahâsinini sayar) ve ondan çocuklarım var! buyururdu.

İZÂHI

Peygamber Efendimiz'in İbrâhîm'den başka bütün çocukları Hâdîce'den doğmuştur. Bu hususta Siyer âlimlerinin ittifâkı vardır. Bunlar Zeyneb, Rukayye, Ümmü Külsûm, Fâtıme, Kāsım, Tâhir, Tayyib'dir. Bu üç erkek çocuk, câhiliyet devrinde yâni Peygamberimize nübüvvet gelmezden önce vefât etmişlerdir. Kızların hepsi İslâm devrine yetişip müslümân olmuşlar ve Medîne'ye hicret etmişlerdir. Bunlardan üçü Peygamberimizden önce vefât etmiştir. İrtihâl-i Peygamberî sırasında yalnız Hazret-i Fâtıme hayatta idi. Ve Peygamberimizin nesebi Fâtıme'nin evlât ve ahfâdiyle devâm etti. Yukarıda Hadîce evlâdından istisnâ ettiğimiz İbrâhîm, Mâriye'den Medîne'de doğmuş ve on sekiz aylık iken vefât etmiştir.

* * *

1537. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَتٰى جِبْرِيلُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ هٰذِهِ خَدِيجَةُ قَدْ أَتَتْ مَعَهَا إِنَاءٌ فِيهِ إِدَامٌ أَوْ طَعَامٌ أَوْ شَرَابٌ فَإِذَا هِيَ أَتَتْكَ فَاقْرَأْ عَلَيْهَا ٱلسَّلَامَ مِنْ رَبِّهَا وَمِنِّي وَبَشِّرْهَا بِبَيْتٍ فِي ٱلْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ لَا صَخَبَ فِيهِ وَلَا نَصَبَ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den: "Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Hırâ' dağında iken) yanına Cibrîl gelmiş de şöyle demiştir" dediği rivâyet olunmuştur: Yâ Resûla'llāh! İşte şu Hadîce'dir; sana doğru geliyor. Yanında bir kap var; içinde katık, yâhut taâm, yâhut şerbet var[1]. Hadîce sana geldiğinde ona, Rabb'inden ve benden selâm söyle! Ve Cennet' te inciden yapılmış bir sarayla da müjdele ki, onun içinde (Hadîce'nin hoşlandığı gibi) gürültü, patırdı yok ve çalışmak, çabalamak da yok!

* * *

1538. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا قَالَتِ ٱسْتَأْذَنَتْ هَالَةُ
بِنْتُ خُوَيْلِدٍ أُخْتُ خَدِيجَةَ عَلَى رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ فَعَرَفَ ٱسْتِئْذَانَ خَدِيجَةَ فَٱرْتَاعَ لِذٰلِكَ فَقَالَ ٱللّٰهُمَّ
هَالَةَ قَالَتْ فَغِرْتُ فَقُلْتُ مَا تَذْكُرُ مِنْ عَجُوزٍ مِنْ عَجَائِزِ
قُرَيْشٍ حَمْرَاءِ ٱلشِّدْقَيْنِ هَلَكَتْ فِي ٱلدَّهْرِ قَدْ أَبْدَلَكَ ٱللهُ
خَيْرًا مِنْهَا .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llahu anhâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Bir kere Hadîce'nin hemşîresi Hâle Bint-i Huveylid

---

[1] Râvî, kap içindeki şeyi kat'iyetle ta'yîn edemediğinden terdîd ile rivâyet etmiştir.

(Medîne'ye gelip) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna girmek için izin dilemişti. Resûlullāh (iki hemşîrenin seslerindeki benzeyişle) Hadîce'nin (vaktiyle) istîzânını hatırlayarak hâl-i tegayyür etti ve: Allāh'ım, istîzân edeni Hâle kıl! diye duâ etti. Âişe der ki: Artık kıskandım da (Hadîce'yi kasdederek):

— Yâ Resûla'llāh! (İhtiyarlıktan) ağzının (dişleri dökülüp) iki tarafında diş etlerinin kızartısından başka bir beyazlık kalmıyan ve zamânın (tekallübâtı) içinde ölen ihtiyar Kureyş kadınlarından bir kocakarının nesini anarsın?. Allah onun yerine sana, ondan daha hayırlısını vermiştir! diye Resûlullāh'ı karşıladım.

ÎZÂHI

Hazret-i Âişe'nin bu asabî sözlerine karşı Resûlullāh'ın sükûtunu, bir takrîr ve tasdîk mâhiyetinde addederek, Sefâkusî[1] gibi bâzı âlimler Âişe'nin Hadîce'ye fazl-ü rüchânına delîl olarak kabûl etmişlerdir. Fakat Âişe'nin iddia ettiği hayırlılık gençlik ve güzellik i'tibâriyledir, denilebilir. Resûlullāh'ın sükûtuna gelince bu da bir tesâmüh, (bir terk-ü ihmal) den ibârettir. Çünkü bu sözler kadınlık gayretiyle söylenmiştir. Gayret (kıskançlık) fıtrî bir hal olduğu için bundan dolayı kadınlara cezâ terettüb etmiyor. Ve Taberî: Bunun için Resûlullāh Âişe'yi men' etmemiştir, diyor. Resûlullāh şifâhen men' etmemekle berâber — Ahmed İbn-i Hanbel ile Taberânî'nin bir rivâyet tariklerine göre — gücenmiştir. Bu rivâyete göre Hazret-i Âişe demiştir ki: Resûlullāh'ın sözlerimden kırıldığını anlayınca: Yâ Resûla'llāh, seni hak Peygamber gönderen Allāh'a yemîn ederim ki, bundan sonra Hadîce'nin her zaman menkabelerini yâd et! diye gönlünü almağa çalıştım.

* * *

[1] Sefâkusî, İbnü't-Tîn'dir. Sefâkus, İfrikıyye'de bir şehrin adıdır. [لب الباب].

1539. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ جَاءَتْ هِنْدُ بِنْتُ عُتْبَةَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ مَا كَانَ عَلَى ظَهْرِ ٱلْأَرْضِ مِنْ أَهْلِ خِبَاءٍ أَحَبُّ إِلَىَّ أَنْ يَذِلُّوا مِنْ أَهْلِ خِبَائِكَ ثُمَّ مَا أَصْبَحَ ٱلْيَوْمَ عَلَى ظَهْرِ ٱلْأَرْضِ مِنْ أَهْلِ خِبَاءٍ أَحَبُّ إِلَىَّ أَنْ يَعِزُّوا مِنْ أَهْلِ خِبَائِكَ قَالَ وَ أَيْضاً وَ ٱلَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ وَ بَاقِى ٱلْحَدِيثِ قَدْ تَقَدَّمَ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Utbe İbn-i Rabîa kızı Hind, bir kere Resûlullāh'ın huzûruna gelerek:

— Yâ Resûla'llāh! Vaktiyle yeryüzünde ev, bark sâhibi âilelerden hiçbir âile yoktu ki, onların zelîl olmaları, senin hânedânının zelîl olmasından bana daha sevgili olsun! Sonra bugün yeryüzünde hiçbir âile de yoktur ki, onların azîz olmaları, senin hânedânının izzet ve saâdeti derecesinde bana sevimli olsun! dedi.

Resûlullāh da Hind'e:

— Hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki, ben de sana nisbetle senin gibiyim! diye cevab verdi. Hadîsin geri kalan kısmı ise yukarıda geçti.

İZÂHI

Hadîsin yukarıda geçtiği bildirilen kısmı —ki, Hind'in, zevci Ebû Süfyân'ın cimri bir kimse olduğundan şikâyetle onun gıyâbında:

Malından âilemizi infâk edeyim mi? diye süâli, Resûlullāh'ın da: Örf ve âdete göre, bundan fazla değil! diye cevap vermesidir— yukarıda 1015 numara ile 6 ncı cildde geçti. Onun îzâhında Hind'in ve Ebû Süfyân'ın hal tercemeleri de vardır. Oraya bakınız! Hind'in babası Utbe İbn-i Rebîa, Kureyş ordusu içinde rüesâdan olarak Bedir harbine gelmişti. Orada katlolundu. Hind, Mekke'nin fethi günü müslümân oldu.

* * *

1540. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَقِيَ زَيْدَ بْنَ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ بِأَسْفَلِ بَلْدَحٍ قَبْلَ أَنْ يَنْزِلَ عَلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلْوَحْىُ فَقُدِّمَتْ إِلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ سُفْرَةٌ فَأَبَى أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا ثُمَّ قَالَ زَيْدٌ إِنِّى لَسْتُ آكُلُ مِمَّا تَذْبَحُونَ عَلَى أَنْصَابِكُمْ وَ لَا آكُلُ إِلَّا مَا ذُكِرَ ٱسْمُ ٱللهِ عَلَيْهِ وَ أَنَّ زَيْدَ بْنَ عَمْرٍو كَانَ يَعِيبُ عَلَى قُرَيْشٍ ذَبَائِحَهُمْ وَ يَقُولُ ٱلشَّاةُ خَلَقَهَا ٱللهُ وَ أَنْزَلَ لَهَا مِنَ ٱلسَّمَاءِ ٱلْمَاءَ وَ أَنْبَتَ لَهَا مِنَ ٱلْأَرْضِ ثُمَّ تَذْبَحُونَهَا عَلَى غَيْرِ ٱسْمِ ٱللهِ إِنْكَاراً لِذٰلِكَ وَ إِعْظَاماً لَهُ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (nübüvvet ve)

vahiy gelmezden önce Beldah vâdîsinin[1] alt tarafında Zeyd İbn-i Amr İbn-i Nüfeyl ile buluşmuştu. Bu sırada Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e (Kureyş tarafından) bir sofra ve bir mikdar yemek takdîm olundu. (Resûlullāh yemedi; Zeyd'e takdîm ettim) Zeyd de yemekten çekindi. Sonra Zeyd (Kureyş'e karşı): Ben, sizin ansâbınız[2] nâmına kestiğiniz hayvanların etinden yemem[3], ben, yalnız üzerine Allāh'ın adı anılarak kesilen hayvan etini yerim! dedi. (Abdullāh İbn-i Ömer rivâyetine devamla der ki:) Muhakkak ki Zeyd İbn-i Amr, Kureyş'e karşı bu yoldaki zebîhalarını ayıplardı da bu âdetlerini reddederek ve nazarlarında büyütüp canlandırarak:

— Ey Kureyş! Koyun bir mahlûktur ki, onu Allah yaratmıştır ve istifâdesi için gökten yağmur yağdırmıştır. Yerden de gıdâsını bitirmiştir. Sonra siz (Allāh'ın yarattığı, besleyip büyüttüğü) bu hayvanı, Allah adının başkası bir ad anarak kesiyorsunuz? (Bu, akla, insâfa muvâfık mıdır?) derdi.

İZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîsi: (Zeyd İbn-i Amr İbn-i Nüfeyl) unvâniyle açtığı müstakil bir bâbında rivâyet etmiştir. Zeyd Aşere-i Mübeşşere'den (Resûlullāh'ın Cennetle müjdelediği on zattan) birisi olan Saîd İbn-i Zeyd'in babasıdır. Ömer İbn-i Hattâb'ın da amucası-oğludur. Zeyd, tevhîd dîni arayan muvahhidlerdendi. Putlara tapmaktan, şirkden sakınırdı. Fakat Peygamber Efendimiz'e nübüvvet gelmezden beş sene evvel vefât etmiştir. Resûl-i Ekrem: Zeyd, (Benimle İsâ arasında) yalnız başına bir ümmet

---

[1] Beldah, Mekke'nin garb tarafında ve Ten'îm yolu üzerinde bir vâdîdir.

[2] Ansâb taştan düzülmüş putlardır ki, bunlar Kâ'be'nin etrâfına dikilmişti. Câhiliyyet zamânında müşrikler bu putların nâmına kurban keserlerdi.

[3] Şârih İbn-i Battal *(yemem)* müfret mütekellim sîgasını cem' olarak *(yemeyiz)* sûretinde rivâyet ediyor. Resûlullāh'ın da putlar nâmına kesilen hayvan eti yemediğini ifâde etmekle çok yerinde bir rivâyet olduğunu İbn-i Hacer de kabûl etmekle berâber cem' sîgasiyle rivâyete hiç bir yerde tesâdüf etmediğini bildiriyor.

olarak ba's olunur, buyurmuştur. Bu cihetle Buhârî burada, Menâkıb-ı Ashâb bahsinde zikretmiştir.

* * *

1541. وَعَنْهُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ قَالَ أَلَا مَنْ كَانَ حَالِفاً فَلَا يَحْلِفْ إِلَّا بِاللهِ فَكَانَتْ
قُرَيْشٌ تَحْلِفُ بِآبَائِهَا فَقَالَ لَا تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ.

TERCEMESİ

Yine Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anh*'den rivâte göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Ashâb'ım! İyi biliniz ki, her kim yemîn etmek zorunda kalırsa, yalnız Allāh adına and içsin, (başka bir şeye yemîn etmesin!).

Kureyş, babaları üstüne yemîn ederlerdi de Resûlullāh onlara: Babalarınızın üstüne and içmeyiniz! buyururdu.

ÎZÂHI

Bu hadîsi de Buhârî bundan evvelki hadîs gibi (Eyyâm-ı câhiliyyet)unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Eyyâm-ı câhiliyyet, fetret ve boşluk zamanları demektir ki, Şârih Kirmânî İslâmî ıstılâha göre, Îsâ *aleyhi's-selâm* ile Peygamberimiz arasında Peygambersiz boş geçen zaman olarak tahdîd etmiştir. Bu zamân içinde umûmî bir cehâlet hüküm sürdüğü için bu namla anılmıştır. Câhiliyyet devrinde babaları üstüne yapılan ant, eğer babası hayatta ise: Babamın başı için şu işi işlerim, yâhut işlemem! derdi. Ölmüş ise: Babamın toprağı hakkı için yaparım, yâhut yapmam! derdi.

* * *

1542. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا ٱلشَّاعِرُ كَلِمَةُ لَبِيدٍ أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا ٱللهَ بَاطِلٌ وَكَادَ أُمَيَّةُ بْنُ أَبِي ٱلصَّلْتِ أَنْ يُسْلِمَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*"den rivâyete göre Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Şâir (sınıfın)ın söylediği en doğru söz Lebîd'in:

ألا كل شئ ما خلا الله باطل

kelâmıdır. Ümeyye İbn-i Ebi's-Salt da (şiirlerinde) müslüman olmağa yaklaşmıştı.

İZÂHI

Hadîste adı geçen Lebîd İbn-i Rebîa ile Ümeyye câhiliyyet devri şâirlerindendir. Bu i'tibâr iledir ki, müellif Buhârî bu hadîsi burada câhiliyyet devrine âit haberler arasında tahrîc etmiştir. Lebîd, Arabın en büyük şâirlerinden ve muallâka sâhiplerinden birisidir. Bir mısrâı hadîs metninde rivâyet olunan yukarıdaki beyitte muallâkasının ilk beytidir ve tercemesi şöyledir: "*İyi biliniz ki, Allah'tan başka her şey bâtıldır, devamsızdır. Her ni'metde hiç şüphesiz zevâle mahkûmdur*! Lebîd'in bu şiirinin hepsi on beyittir. Lebîd, Muhadramûndan yâni hem câhiliyyet devrini, hem de İslâm hayâtını yaşamış uzun ömürlü bahtiyarlardandı. Enes İbn-i Mâlik'in bir rivâyetine göre yüz kırk sene yaşamıştır. Bunu yüz elli yediye çıkaranlar da vardır. Gerek câhiliyyette, gerek İslâm'da en şerefli bir hayâta sâhip olmuştur. Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamânında Kûfe'de vafât etmiştir. Hayâtının en ziyâde dikkati çeken bir vâkıası: Câhiliyyet devrinin erlerinden en kudretli bir şâiri olan Lebîd, müslüman olup Kur'ân'ın i'câzkâr belâgati

karşısına çıkınca hayran kalarak onu okuyup dinlemeği şiir söylemeğe tercîh etmiş ve artık İslâmî hayâtında hiç söylememiş olmasıdır.

Ümeyye İbn-i Ebi's-Salt'a gelince, bu da câhiliyyet devrinde yetişen Kureyş şâirlerindendi. Tevhîde ve bir Allah umdesine i'tikād ve ba'se ve âhiret gününe îmân ederdi. Bütün bu kanâatlerini Ümeyye, îmanlı yaşadığı gençlik devirlerinde inşâd ettiği şiirlerinde terennüm etmiştir. Müslim'in bir rivâyetine göre Şerîd İbn-i Süveyd der ki: Bir gün Resûlullāh'a terkisinde refâkat etmiştim. Esnâ-yı seferde Resûlullāh:

— Ümeyye'nin şiirlerinden bir şey biliyor musun? diye sordu. Ben de:

— Evet biliyorum! dedim, ve yüz beyit kadar okudum. Bunun üzerine Resûlullāh:

— Ümeyye müslümân olmağa yaklaşmıştır! buyurdu.

Vâkıdî'nin beyânına göre Ümeyye, hayâtının ilk devirlerinde iddiâ-yı nübüvvet etmiş fakat bilâhare bütün bu îmân ve i'tikādlarını bırakarak dalâlete düşmüştür. Ve bir rivâyete göre A'râf Sûresi'nin 175 inci âyeti Ümeyye hakkında nâzil olmuştur: "*Müşriklere şu adamın kıssasını da oku ki, biz ona âyetlerimizi vermiştik* (ilmi, dîni, şeref ve haysiyeti vardı). *O, bütün bunlardan sıyrıldı çıktı da onu şeytan kendine uydurdu. Bu sûretle o, sapkınlardan oldu*"[1].

Gerek bu, gerek tercemesi buna tekaddüm eden haberler, câhiliyyet devrine âit vâkıalardır. Bunlardan başka Buhârî'nin *Sahîh*'inde ve bu bahsinde âşûrâ orucuna, sükût orucuna, Kâbe'yi sel basmasına, Kâ'be'nin inşâsına, Kasâme âdetine dâir haberler de rivâyet etmiştir. Fakat bu haberler ya yukarıda geçtiği, yâhut aşağıda geleceği için *Tecrîd*'e geçmemiştir. Büyük müellifimiz Buhârî, câhiliyet devrine âit bu haberleri, şimdi başlayacağımız Nübüvvet bahsine bir mukaddime hâlinde tahrîc etmiştir.

* * *

[1] واتل عليهم نبأ الذى آتيناه آياتنا فانسلخ منها فاتبعه الشيطان فكان من الغاوين [سورة الاعراف].

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

بَابُ مَبْعَثِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ بْنِ هَاشِمِ بْنِ
عَبْدِ مَنَافِ بْنِ قُصَيِّ بْنِ كِلَابِ بْنِ مُرَّةَ بْنِ كَعْبِ بْنِ
لُؤَيِّ بْنِ غَالِبِ بْنِ فِهْرِ بْنِ مَالِكِ بْنِ النَّضْرِ بْنِ
كِنَانَةَ بْنِ خُزَيْمَةَ بْنِ مُدْرِكَةَ بْنِ إِلْيَاسِ بْنِ مُضَرَ بْنِ
نِزَارِ بْنِ مَعَدِّ بْنِ عَدْنَانَ

BU BÂB, NEBÎ SALLA'LLĀHU ALEYHİ VE SELLEM'İN Bİ'SETİNE (ALLĀHU TEÂLÂ TARAFINDAN PEYGAMBER GÖNDERİLMESİNE) DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Müellif Buhârî bu bâb için bir unvân olarak da Peygamber Efendimiz'in Adnân'a kadar âlî nesebini şu sûretle zikrediyor:

Muhammed İbn-i Abdullāh İbn-i Abdülmuttalib İbn-i Hâşim İbn-i Abd-i Menâf İbn-i Kusay İbn-i Kilâb İbn-i Mürre İbn-i Kâ'b İbn-i Lüey İbn-i Gālib İbn-i Fihr İbn-i Mâlik İbni'n-Nadr

İbn-i Kinâne İbn-i Huzeyme İbn-i Müdrike İbn-i İlyâs İbn-i Mudar İbn-i Nizâr İbn-i Maad İbn-i Adnân.

MUHAMMED, *salla'llāhu aleyhi ve sellem*, Peygamberimizin en meşhur ve en mubârek bir ismidir. Kur'ân'ın dört âyetinde, ve birçok hadîslerde, *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Efendimiz en çok MUHAMMED ismi ile anılmıştır. MUHAMMED, tef'îl bâbından mef'ûl sîgasıdır ki, kesret ve mübâlâğa ifâde eder. Bu i'tibarla MUHAMMED, mükerreren medh ü senâ olunan kimse demektir. Beyhakî'nin *Delâil*'inde mürsel bir tarîk ile rivâyetine göre Hâtemü'l-Enbiyâ Efendimiz doğduğunda, ceddi Abdu'l-Muttalib tarafından bu doğum şerefine bir ziyâfet verilmişti. Da'vetliler yemekten sonra nevzâda ne ad verileceğini sorduklarında Abdu'l-Muttalib: MUHAMMED diyeceğim, dilerim ki gökte Allah, yeryüzünde mahlûkātı onu hayır ile yâdetsinler! demiş ve bu dileği tamâmiyle tahakkuk etmiştir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz gerek Kur'ân'da, gerek ahâdîs-i Nebeviyyede müteaddit isimlerle anılmıştır. İbnü'l-Arabî bunun bine bâliğ olduğunu bildiriyor. Halebî merhum Kāhire'de İbn-i Dıhye'nin (المستوفى في أسماء المصطفى) adlı bir eserini gördüğünü, ve bunda Resûlullāh'ın üç yüzden fazla isminin toplanmış olduğunu bildiriyor. Aliyyü'l-Kārî de *Şifâ Şerhi*'nde bu eserin (بهجة البهية في أسماء النبوية) adiyle Süyûtî tarafından ihtisâr edildiğini, kendisinin de bunlardan Esmâü'l-Hüsnâ sayısınca doksan dokuz isim intihab ettiğini bildiriyor. Esmânın kesreti, müsemmânın şerefine delâlet edeceğinden bu mübârek isimlerin Muhammed ümmeti için medâr-ı mübâhât olacağı şüphesizdir[1].

Müellif Buhârî Peygamber'in nesebini Adnân'da bırakmıştır. Daha yukarıya Hazret-i İbrâhîm'e, Âdem

[1] Dokuzuncu ciltte 1437, 1439 numaralarla tercemeleri geçen hadîslere bakınız!.

Peygamber'e kadar çıkarmamıştır. Çünkü neseb-i şerîfin Adnân'a kadar olan silsilesinde ilm-i ensâb âlimlerinin icmâı vardır. Ondan üst tarafında, Adnân ile İsmâîl *aleyhi's-selâm* arasında ihtilâf mevcuttur. Bâzıları, yedi bâzıları dokuz vâsıta ile Adnân'dan İsmâîl'e varmışlardır.

Peygamberimizin yukarıda unvân olarak zikrolunan nesebi, çok temiz ve çok şerefli bir silsiledir, bir silsiletü'z-zehebdir. Peygamberimiz yüksek bir hiss-i iftihâr ile kendisi: "*Ben, — devirden devire ve âileden âileye intikâl ve bu sûretle ıstıfâ eden— âdem oğulları soylarının en temizinden naklolundum. Ve nihâyet şu içinde bulunduğum Hâşimî câmiasından neş'et ettim*" buyurmuştur. [9 uncu cildde 1452 numara ile tercemesi geçen Ebû Hüreyre hadîsine bakınız!].

Bu asîlâne ıstıfâ, Müslim ile Tirmizî'nin rivâyetlerinde şöyle îzâh buyurulmuştur: Allah, İbrâhim oğullarından İsmâîl'i, İsmâîl oğullarından Benî Kinâne'yi, Kinâne oğullarından Kureyş'i, Kureyş'den Benî Hâşim'i, Benî Hâşim'den de beni seçmiştir.

İbn-i Abbas'tan gelen bir rivâyette de Peygamber Efendimiz: "*Allah beni, dâimâ helâl babaların sulbünden pâkize anaların rahmine naklederek nihâyet babamla anamdan izhar buyurmuştur. Ve* (Âdem'le Havvâ'dan, Abdullāh ile Âmine'ye kadar) *ebeveynim kat'iyyen nikâhsız bir birliğe uğramamıştır*" buyurmuştur.

1543. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ أُنْزِلَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ هُوَ ابْنُ أَرْبَعِينَ سَنَةً فَمَكَثَ بِمَكَّةَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ سَنَةً ثُمَّ أُمِرَ بِالْهِجْرَةِ فَهَاجَرَ إِلَى الْمَدِينَةِ فَمَكَثَ بِهَا عَشْرَ سِنِينَ ثُمَّ تُوُفِّيَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ .

TERCEMESİ

Abdullâh İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e kırk yaşında iken (vahiy) indirildi. (Vahiy geldikten sonra) Mekke'de on üç yıl ikāmet etti. Sonra hicretle emrolunup Medîne'ye hicret etti. Medîne'de de on sene oturdu. Sonra *salla'llāhu aleyhi ve sellem* vefât etti.

İZÂHI

Bu hesapça Peygamber Efendimiz altmış üç yaşında vefât etmiş oluyor ki, Hazret-i Âişe'nin rivâyeti ve siyer âlimlerinden çoğunun ictihâdı böyledir. Vahyin gelmeğe ilk başladığı târihi —yılı, ayı, günü ile— ta'yîn husûsunda re'yler, ictihadlar çok dağınıktır. Bunun başlıca sebebi Zü'l-Karneyn, Fîl, Kâ'be'nin binâsı gibi müteaddit târih mebde'lerine nazaran hesâb edilmesidir. Bu re'ylerden çoğunun bir hadd-i müştereki vardır ki, o da Ramazan ayında vahiy gelmeğe başlamış olmasıdır.

* * *

1544. عَنِ ٱبْنِ عَمْرِو بْنِ ٱلْعَاصِ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا وَقَدْ سُئِلَ عَنْ أَشَدِّ مَا صَنَعَهُ ٱلْمُشْرِكُونَ بِٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَيْنَا ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي حِجْرِ ٱلْكَعْبَةِ إِذْ أَقْبَلَ عُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ فَوَضَعَ ثَوْبَهُ فِي عُنُقِهِ فَخَنَقَهُ خَنْقاً شَدِيداً فَأَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى أَخَذَ بِمَنْكِبِهِ وَدَفَعَهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ أَتَقْتُلُونَ رَجُلاً أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ ٱللهُ ٱلآيَةَ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Amr İbn-i Âs *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle rivâyet olunmuştur: Bir kere Abdullāh İbn-i Amr'-dan: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* hakkında müşriklerin irtikâb ettikleri fezâhatin en ağırından (bir şey bildirmesi) sorulmuştu. Abdullāh şöyle anlatmıştır: Günün birisinde Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hicr-i Kâ'be'de[1] namaz kılıyordu. Bunun üzerine Ukbe İbn-i Ebî Muayt çıkageldi. Ukbe Resûlullāh'ın ridâsını (toparlayıp onun mübârek) boynuna koyarak onu şiddetli bir sûrette boğmağa başlamıştı ki, bu sırada Ebû Bekir karşı geldi. Nihâyet Ukbe'nin omuzunu tuttu ve onun tecâvüzünü Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den def' etti. Ve "*Fazîletli bir adamı, Rabb'im, Allah! diyor diye öldürecek misiniz?*" meâlindeki âyeti sonuna kadar okudu.

İZÂHI

Bu âyet-i kerîme Mü'min Sûresi âyetlerindendir. Mûsâ *aleyhi's-selâm* ile Fir'avn kıssasına, ve Fir'avn'ın Hazret-i Mûsâ'yı öldürmeğe karar verdiği zamanki vak'aya âittir. Ve tamâmının meâli şöyledir:

"*Bir de Fir'avn'un en yakın hânedânından olup Mûsâ'ya îmânını saklayan bir er kişi*, (Fir'avn'ın veliahdı) :

Bir adamı : "*Rabb'im Allah'dır! diyor diye öldürecek misiniz?. Halbuki o, size Rabb'ımızdan birtakım mu'cizelerle gelmiştir. Eğer bu adam yalancı ise yalanının vebâli kendisine âittir. Fakat doğru ise size va'dettiği*, (sizi korkut-

---

[1] Hicr-i Kâ'be, Hatîm denilen ve Kâ'be'nin şimal tarafında Kâ'be'den müfrez bulunan bir mahaldir. Kureyş tarafından Kâ'be inşâ edildiği sırada masrafları kifâyet etmediğinden Beyt-i Şerîf'in sâhası daraltılarak altı zirâ' mikdârını binâdan hâriçte bırakmışlardı. Burasının da Kâ'be'den ma'dûd olduğu anlaşılmak için etrâfına kısaca bir duvar çekmişler ve iki tarafına birer medhal bırakmışlardı. İşte buraya: Hicr-i Kâ'be, Hicr-i İsmâîl ve mutlak sûrette Hicir de denilir ki, Kâ'be'den ma'dûd olduğundan birtakım ahkâm-ı fıkhiyye terettüb eder [Bak! C, 6; S. 69, 128 (İkinci baskı, s. 50, 100)].

tuğu) *şu azapların bir kısmı* (olsun) *size dokunur. Muhakkak ki Allah, haddi tecâvüz ile yalanı şiâr ittihâz eden kişiyi doğru yola yöneltmez! demiştir*"[1].

Hadîste adı geçen Ukbe İbn-i Ebî Muayt, Kureyş müşriklerinin en azılılarından idi. Bedir harbinde bulunmuş ve Bedir'den sonra hâl-i küfürde ölmüştür.

Buhârî, Ukbe habîsinin diğer bir mel'anetini de mevzûumuz olan hadîsten önce rivâyet etmiştir ki, hulâsa olarak meâli şöyledir: Abdullāh İbn-i Mes'ûd der ki: Bir kere Resûlullāh Kâ'be'de namaz kılıyordu; etrâfında da Ebû Cehil ile ona uyan birtakım Kureyş azgınları oturuyorlardı. Ebû Cehil'in işâreti üzerine Ukbe İbn-i Ebî Muayt elinde yeni boğazlanan bir devenin döl döşü ile geldi. Ve Resûlullāh secdeye vardığı sıra getirip içinin muhteviyâtiyle berâber Resûlullāh'ın arkasına koydu. Resûlullāh başını secdeden kaldıramıyordu. Ebû Cehil ile maiyeti gülüşüyorlardı. Hemen Fâtıme *radiya'llāhu anhâ* yetişti. O cîfeyi sırtından alıp bu alçak işi işleyene attı. Ve gülüşenlere de çıkıştı. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Efendimiz secdeden başını kaldırıp namazını tamamladıktan sonra üç kere:

— Allāh'ım, Kureyş'ten şu zümreyi Sana havâle ederim! diye duâ buyurdu. Ve Ebû Cehil İbn-i Hişâm, Utbe İbn-i Rebîa, Şeybe İbn-i Rebîa, Ümeyye İbn-i Halef, Übey İbn-i Halef, Şu'be İbn-i Haccac, Ukbe İbn-i Ebî Muayt diye birer birer adlarını saydı. Abdullāh İbn-i Mes'ûd der ki:

— Allāh'a yemîn ederim ki, bunların hepsi Bedir günü katlolundular da orada bir kuyuya dolduruldular. Yalnız Ümeyye İbn-i Halef'in, yâhut Übeyy'in vücûdunun mafsalları yerli yerinden ayrılmış bulunduğu için kuyuya naklolunamamıştır. [Birinci ciltte 177 numara ile tercemesi geçen Abdullāh İbn-i Mes'ûd hadîsinin tercemesiyle îzâhına bakınız!]

---

[1] و قال رجل مؤمن من آل فرعون يكتم ايمانه: اتقتلون رجلا ان يقول ربى الله؟ و قد جاءكم بالبينات من ربكم و ان يك كاذبا فعليه كذبه، و ان يك صادقا يصبكم بعض الذى يعدكم ان الله لا يهدى من هو مسرف كذاب [سورة المؤمن : آ ٢٨].

1545. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَ قَدْ سُئِلَ
مَنْ آذَنَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِالْجِنِّ لَيْلَةَ اسْتَمَعُوا
الْقُرْآنَ فَقَالَ إِنَّهُ آذَنَتْ بِهِمْ شَجَرَةٌ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre İbn-i Mes'ûd'a:

— Cinden bir zümre Kur'ân dinlemek istedikleri gece, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e cinni kim bildirdi? diye soruldu. O da:

— Cinni, bir ağaç (Sakız ağacı) bildirdi! diye cevab verdi.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî (Zikrü'l-Cinn) unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Müellif bu unvânında Cin sûresinin birinci âyetini zikretmiştir ki, ikinci âyetiyle berâber meâli şöyledir:

"*Habîbim!* (İnsanlara) *de ki, cinden bir zümrenin hakîkaten Kur'ân dinlemek istedikleri bana vahyolundu. Bunlar* (Kur'ân dinleyip kavimlerine vardıklarında): *Biz, acâip bir Kur'ân dinledik ki, o, insanı îmâna, doğru yola yöneltir. Bu cihetle biz ona inandık. Artık Rabb'imize hiç bir şey'i ebedî şerîk kılmıyacaksınız! dediler*"[1].

Bu cin vâkıası İbn-i İshâk'ın beyânına göre Tâif dönüşünde olmuştur. Şöyle ki: Resûl-i Ekrem, Ebû Tâlib ile Hadîce'nin arka arkaya vefât etmeleri üzerine Kureyş, bu iki mühim mesnetten mahrum kalan Resûlullāh üzerinde tazyîka başlamışlardı. Resûlullāh da kendisine bir melce' aramak üzere Tâif'e gitmişti. Fakat orada da aradığını bulamayarak dönüşte gece yarısı Batn-ı

---

[1] قل اوحى الى انه استمع نفر من الجن فقالوا: انا سمعنا قرآنا عجبا. يهدى الى الرشد فآمنا به و لن نشرك بربنا احدا [سورة الجن].

Nahle'ye gelmişti. Orada namaz kılarken cinden yedi kişilik bir cemâat buraya uğramış ve Resûlullāh'ın okuduğu Kur'ân'ı dinlemişlerdir. Resûlullāh namazdan fâriğ olunca kavimlerine gidip onları inzâr etmişlerdir. Ahkāf Sûresi'nin 29 ve 31 inci âyetlerinde şöyle hikâye buyurulmuştur:

"(Habîbim, kavmine şu vâkıayı da anlat!) *Hani biz sana cinlerden bir cemâati Kur'ân dinleyeler diye göndermiştik de onlar Kur'ân dinlemeğe hazır olunca* (biribirlerine): *Susunuz,* (iyi dinleyiniz!) *demişlerdi. Bitirilince de inzâr etmek üzere kavmlerine gitmişlerdi.* (Vardıklarında): *Ey kavmimiz! Biz bir kitab dinledik ki o, Mûsâ'dan sonra indirilmiştir. Ondan önceki* (kitab) *ları tasdîk ediyor; Hakk'a ve doğru bir yola yöneltiyor. Ey kavmimiz! Allāh'ın da'vetçisine icâbet ediniz ve ona îmân ediniz ki,* (Allah), *günahlarınızdan* (bir kısmını olsun) *yarlığasın ve sizi çok sızlatıcı bir azabtan korusun*"[1].

Âyetteki : (اوحى الى = *Cin vâkıası bana vahy olunarak bildirildi*) kavlinin zâhirine göre Resûlullāh cinni görmemiştir; Kur'ân dinlediklerinden haberi olmamıştır; ve onlara husûsî sûrette Kur'ân okumamıştır. Belki cinler rastgele sabah namazında Resûlullāh'ın okuduğu Kur'ân'ı dinlemişlerdir. *Sahîhayn*'de İbn-i Abbas'dan da bu sûretle naklolunmuştur. Fakat îzâhiyle meşgul bulunduğumuz İbn-i Mes'ûd hadîsi ise Resûlullāh'ın gördüğünü iş'âr etmektedir ki, ulemâ bunu tercîh etmişlerdir. Buhârî'nin bu rivâyeti pek muhtasardır. Resûlullāh'ın görüp görmediği sarih değildir. Fakat Beyhakî'nin *Delâil*'inde Abdullāh İbn-i Mes'ûd'a müntehî mürsel bir senetle rivâyeti, Buhârî'nin bu rivâyetini îzâh etmektedir. Bu uzun rivâyette ezcümle İbn-i Mes'ûd diyor ki: Ben cinnin Resûlullāh'a:

— Senin Resûlullāh olduğuna kim şahâdet eder? diye suallerini işittim. Bulunduğumuz yere yakın bir sakız ağacı vardı. Resûlullāh ona işâret ederek cinlere:

— Şu ağacı gördünüz mü, o şahâdet ederse îmân eder misiniz? diye sordu. Cinler:

— Evet îmân ederiz! dediler. Bunun üzerine Resûlullāh o ağacı çağırdı. Ağaç icâbet etti de ben dallarını, budaklarını sürüyerek geldiğini gördüm. Resûlullāh ağaca:

---

1 (و اذ صرفنا اليك نفرا من الجن) الى (من عذاب اليم) [سورة الاحقاف].

— Benim Resûlullāh olduğuma şahâdet eder misin? diye sordu. Ağaç:

— Şahâdet ederim ki, sen Allāh'ın Resûlüsün! dedi.

Şimdi sıhhatlerinde şüphe edilmiyen ve müsbet, menfî mazmunlariyle müteârız bulunan bu iki haberi şöyle tevcîh ve te'lîf edebiliriz: Cinne dâir haberlere göre Resûlullāh'a müteaddit def'alar cin sefâret hey'eti gelmiştir. Mekke'de, Medîne hâricinde, Bakî'de, Hacün'de gelenler o cümledendir. Bunlardan dördünde İbn-i Mes'ûd bizzat bulunmuştur. Cin hey'etinin müteaddit olduğuna göre, ilk def'akine İbn-i Abbâs'ın dediği veçhile Resûlullāh vâkıf değildi. Onları görmedi, Kur'ân dinlediklerini bilmiyordu, vahiy ile bildirildi. Fakat Cin Sûresi ve âyetleri nâzil olduktan sonraki vâkıalarda Resûlullāh emr-i ilâhî ile çıkıp cinlere mülâkî olmuştur.

Mevzûumuz olan hadisdeki vak'a Hicret'ten üç sene önce vukū' bulmuştur. Vâkıdî, Nübüvvetin on birinci senesinde vukūunu bildirir.

Cin var mıdır, mâhiyeti nedir? İbn-i Teymiyye der ki, bütün İslâm ümmetinin fırkalariyle sâir milletlere mensûb zümreler, cinnin mevcûdiyetini kabûl etmişlerdir. Çünkü bütün peygamberlerin bu husustaki teblîgâtı insanlarda ilm-i zarûrî hâsıl edecek derecede çoktur. Şu kadar ki, her ümmetin müteaddit fırkaları muhtelif sûretlerde telâkkî etmişlerdir Bu cihetledir ki, bu telâkkîlerin umûmunu ihtivâ edecek sûrette cinni ta'rîf etmek mümkün olamamıştır. Ancak bunların bir iştirak noktasına göre cin, hava ve râyiha gibi lâtif olan âkıl bir cisimdir, diye ta'rîf olunmuştur ki, bu letâfeti cihetiyle havassımızdan mestûr bulunuyor. Bu cihetle cin denilmiş oluyor. Fakat bu vasıfta melek, şeytan medlûlleri de müşterek bulunuyor. Şu halde rûhânî ve cevherî mevcûdât üç kısma ayrılmıştır: 1) Hayr-ı mahz olanlardır ki, meleklerdir 2) Şerr-i mahz olanlardır ki, şeytanlardır 3) Hayırlıları ve şerlileri bulunanlardır ki, cinlerdir. Hayırlıları, şerlileri karışık olması cihetiyle cinler insanlara benzediklerinden birçok âyetlerde cin, ins mukābili olarak vârid olmuştur. Binâenaleyh cinlerin de insanlar gibi mü'minleri, kâfirleri ve bu iki sınıfın fırkaları vardır, deniliyor. [Dokuzuncu ciltte 1358 numara ile tercemesi geçen Abdullah İbn-i Ömer hadîsinin îzâhına bakınız!].

* * *

1546. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَحْمِلُ مَعَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِدَاوَةً لِوُضُوئِهِ وَحَاجَتِهِ قَدْ تَقَدَّمَ وَزَادَ فِي هٰذِهِ ٱلرِّوَايَةِ قَوْلَهُ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهُ أَتَانِي وَفْدُ جِنِّ نَصِيبِينَ وَنِعْمَ ٱلْجِنُّ فَسَأَلُونِي ٱلزَّادَ فَدَعَوْتُ ٱللّٰهَ لَهُمْ أَنْ لَا يَمُرُّوا بِعَظْمٍ وَلَا رَوْثَةٍ إِلَّا وَجَدُوا عَلَيْهَا طَعَامًا.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre müşâ-rün-ileyh, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in maiyyetinde abdest ve istincâ suyu için küçük bir kırba taşırdı. —Ebû Hüreyre hadîsinin bu kısmı yukarıda geçti— Buradaki rivâyetinde de *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu ziyâde etmiştir:

— Bana Nasîbîn cinlerinin bir hey'eti geldi. Amma (bunlar) ne hoş cin! Benden azık istediler. Ben de onların istifâdeleri için Allāhu Teâlâ'ya:

— Cinler, uğradıkları her kemik ve tezek makūlesi üzerinde her halde (kendileri için) bir taam (hayvanları için de yem) bulalar! diye duâ ettim.

İZÂHI

Müellif Zebîdî'nin yukarıda geçtiğini haber verdiği hadîs birinci ciltte (123) rakamiyle terceme edilen Ebû Hüreyre hadîsidir ki, şöyledir:

Bir kere (Resûlullāh kazâ-yı hâcet için çıktığında) Ebû Hüreyre peşi sıra gitmişti. (Resûlullāh yürürken dönüp arkasına bakmazdı. Bunun için):

— O kimdir? diye sordu. Ben de:

— Ben Ebû Hüreyre! diye cevab verdim. Resûlullāh:

— İstincâ için bana bir kaç taş ara (getir), sakın kemik, tezek getirme! buyurdu. Eteğimin içinde birkaç taş getirip tabanına koydum. Sonra yanından ayrıldım. Nihâyet kazâ-yı hâcet edip bittikten sonra Resûlullāh ile berâber yürüdüm de (yolda):

— Yâ Resûla'llāh! Kemikle, tezekle istincâ etmekte ne var ki? diye sordum. Resûlullāh:

— Kemik cin taâmıdır, tezek de hayvanlarının yemidir! diye cevab verdi. (Sonra da Nasîbîn cinlerinin geldiğini bildirdi.)

* * *

1547. عَنْ أُمِّ خَالِدٍ بِنْتِ خَالِدٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ قَدِمْتُ مِنَ ٱلْحَبَشَةِ وَ أَنَا جُوَيْرِيَةٌ فَكَسَانِي رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَمِيصَةً لَهَا أَعْلَامٌ فَجَعَلَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْسَحُ ٱلْأَعْلَامَ بِيَدِهِ وَ يَقُولُ سَنَاهْ سَنَاهْ.

TERCEMESİ

Hâlid (İbn-i Saîd) kızı Ümm-i Hâlid (Eme) *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Habeşe (muhâceretin) den döndüğümde ben bir kızcağızdım. (Babamla Resûlullāh'ın huzûruna geldim) de Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana softan siyah bir elbîse giydirdi. Üstünde damgalar vardı. Resûlullāh o damgalara "*Güzel güzel*" diyerek eliyle dokunmağa başlamıştı.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî Habeşistan'a hicrete dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bi'seti ile Medîne'ye

hicreti arasında Mekke'de geçen vâkıaların birisi de bir kısım müslümanların, müşriklerin zulüm ve tazyîkından kurtulmak için Habeşistan'a hicret etmeleridir. Bu cihetle Buhârî bunun için de müstakil bir bab açarak bununla ilgili olan hadîsleri bu bâbında rivâyet etmiştir ki, mevzûumuz olan Ümmü Hâlid hadîsi bunlardan birisidir.

Müslümanların Habeşistan'a hicretleri iki def'a olmuştur. Birinci Habeşe'ye hicret, nübüvvetin beşinci yılı Receb ayında idi. Bu bâbın unvânında Buhârî'nin Hazret-i Âişe'den muallâk olarak rivâyetine göre Resûlullâh hicrete hazırlanan Ashâb'a: "*Hicret edeceğimiz yer, iki kara taşlık sâha arasında hurmalıkları bulunan bir mıntaka, bir şehir olduğu bana gösterildi!*" buyurmuş ve müslümanlar Medîne'den evvel buraya hicret etmişlerdir: Ve buraya gidenler, bilâhare Medîne'ye avdet edip gelmişlerdir.

Vâkıdî'nin beyânına göre, birinci muhâcir kâfilesi on bir erkek, dört kadından ibâretti[1]. Bunlar Mekke'den çıktıktan sonra yaya, binitli olarak deniz sâhiline kadar gelmişler ve orada yarım dînâra kirâladıkları bir gemi ile denizi geçmişler. O sırada Habeşistan'da Necâşî[2] Eshame idi. Re'fet ve adâletiyle meşhûr olan Eshame'den İslâm muhâcirleri hüsnü kabûl gördüler. Muhâcirlerin bu iyi vaziyetleri Mekke'de duyulunca ferdâsı sene bir kâfile daha hicret etti. Bu da ikinci Habeşe'ye hicret adiyle anılır ki, yetmiş iki erkekten ibâret idi. Kadınlarla çocuklar bu sayıda dâhil değildi. Ammâr İbn-i Yâsir'in bunlar arasında bulunup bulunmadığında ihtilâf edilmiştir. Bulunduğunu kabûl edenlere göre, ikinci kâfilenin sayısı seksen üç oluyor.

İzâhiyle meşgul bulunduğumuz Ümm-i Hâlid hadîsinin bir rivâyet tarîkı da daha uzun bir metin ile sekizinci ciltte 1281 numara ile terceme edilmişti. Bu rivâyette ezcümle Resûlullâh'ın Ümm-i Hâlid'e: Çocuğum, bu elbîseni güle güle giy ve eskit! diye duâ bu-

---

[1] Bu ilk muhâcirler : Osmân İbn-i Affân, karısı ve Resûlullâh'ın kızı Rukayye, Ebû Huzeyfe İbn-i Utbe, karısı Sehle, Zübeyr İbni'l-Avvâm Mus'ab İbn-i Umeyr, Abdurrahmân İbn-i Avf, Ebû Seleme İbn-i Abdü'l-Esed, karısı Ümmü Seleme, Osmân İbn-i Maz'ûn, Âmir İbn-i Rebîa, karısı Leylâ, Ebû Sebüre İbn-i Ebî Rühm, Hâtıb İbn-i Amr, Süheyl İbn-i Beyzâ', Abdullâh İbn-i Mes'ûd *(Radiya'llâhu anhüm)*.

[2] Necâşî, Habeşis'tan mülûkünün unvânıdır. Vaktiyle Türk mülûküne hâkan, İran mülûküne kisrâ, Rûm mülûküne kayser denildiği gibi Habeş mülûküne de Necâşî denilirdi.

yurduğu da bildirilmişti. (Oraya bakınız!.) Buhârî'nin bu bâbında Hazret-i Âişe'den bir rivâyeti daha vardır ki, onun da tercemesi ikinci ciltte geçti.

Müellif Buhârî'nin Habeşe muhâcereti bâbında İbn-i Mes'ûd'dan şu meâlde bir rivâyeti vardır: İbn-i Mes'ûd der ki: Biz Habeşe'ye hicret etmezden önce Resûlullāh namaz kılarken selâm verirdik. O da selâmımıza mukābele buyururdu. Necâşî'nin yanından Medîne'ye geldiğimizde yine namaz kılarken Resûlullāh'a selâm verdik, fakat selâmımıza mukābele buyurmadı. Bunun üzerine biz:

— Yâ Resûla'llāh, siz namazda iken biz, vaktiyle selâm verirdik de siz selâmımıza mukābele ederdiniz. (Şimdi etmediniz) dedik. Resûlullāh:

— Namazda Allah ile meşgūl olmak vazîfesi vardır! diye cevab verdi. Bu hadîsin râvîlerinden İbrâhîm-i Nehaî'ye:

— Sana namaz kılarken selâm verilirse ne yaparsın! diye sorulmuş. O da:

— İçimden kalben mukābele ederim! diye cevab vermiştir. Binâenaleyh şifâhen selâm câiz değildir. Namaz bozulur.

Necâşî Eshame, îmân ve Peygamberimizin nübüvvetini tasdîk etmişti. Bu cihetle Hicret'in yedinci, yâhut sekizinci senesinde müşârün-ileyh vefât ettiğinde Resûl-i Ekrem Efendimiz: Bugün sâlih bir kişi ölmüştür. Kalkınız kardeşiniz Eshame'ye cenâze namazı kılınız! buyurmuştur. Bu hadîsi Câbir'den rivâyet eden müellif Buhârî yine Câbir'den cenâze namazının şu sûretle kılındığını da rivâyet ediyor: Câbir *radiya'llāhu anh:* "*Resûlullāh Necâşî üzerine namaz kılarken biz de Resûlullāh'ın arkasında saf bağladık; ben, ikinci, veyâhut üçüncü safta idim*" diyor. Diğer bir rivâyet tarîkında da cenâze namazını Resûlullāh'ın dört tekbîr ile kıldırdığını haber veriyor. [Dördüncü cildde 622 numara ile tercemesi geçen Ebû Hüreyre hadîsine de bakınız!].

* * *

1548. عَنِ ٱلْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ ٱلْمُطَّلِبِ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَغْنَيْتَ عَنْ عَمِّكَ فَإِنَّهُ كَانَ

يَحُوطُكَ وَ يَغْضَبُ لَكَ قَالَ هُوَ فِي ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ وَ لَوْلَا
أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ .

TERCEMESİ

Abbâs İbn-i Abdülmuttalib *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre bir kere Abbas, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e:

— Yâ Resûla'llāh! Amucan (Ebû Tâlib hakkında şefâat) den seni nasıl bir his alakoydu? Allāh'a yemîn ederim ki, o, seni her zaman tecâvüzden muhâfaza ederdi. Ve senin hesâbına düşmanlarına karşı asabîleşirdi! dedi. Resûlullāh şöyle cevab verdi:

— Şimdi Ebû Tâlib topuklarına kadar —dibi yakın— ateşten bir çukur içindedir. Eğer benim (şefâatim) olmasaydı muhakkak o, Cehennem'in en derin çukurunda bulunurdu.

* * *

1549. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ
النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ ذُكِرَ عِنْدَهُ عَمُّهُ فَقَالَ لَعَلَّهُ تَنْفَعُهُ
شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُجْعَلَ فِي ضَحْضَاحٍ مِنَ النَّارِ يَبْلُغُ كَعْبَيْهِ
يَغْلِي مِنْهُ دِمَاغُهُ .

TERCEMESİ

Ebû Saîd-i Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yanında amucası (Ebû Tâlib hakkında hayırhâhlığı) bahsedildiğinde Ebû Saîd,

Resûlullāh'ın şöyle buyurduğunu işitmiştir: Umarım ki şefâatim amucama faydalı olacaktır. Şefâatimle amucam topuklarına çıkabilen ateşten bir çukura konulacak, oradan beyni kaynayacaktır.

ÎZÂHI

Ebû Saîd-i Hudrî'nin bu hadîsi ile bundan önceki Abbâs İbn-i Abdülmuttalib hadîsini Buhârî (Ebû Tâlib kıssası) unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Ana karnında babadan yetim kalan Peygamberimiz, iptidâ büyük babası Abdülmuttalib'in, sekiz yaşında iken onun da vefâtı üzerine amucası Ebû Tâlib'in şefkat ve vesâyetinde büyümüş ve nübüvveti zamânında pek büyük nusret ve muâvenetini görmüştü. Bu cihetle Ebû Tâlib'in vefâtı kendisini mesnetsiz bırakmıştı. Artık Mekke'de oturmak imkânı kalmamıştı, üç sene sonra Medîne'ye hicret edilmişti. Müellif Buhârî hicrete tekaddüm eden vâkıalara dâir hadîsleri birer bâbda bildirirken Ebû Tâlib'in vefâtı ile alâkalı birkaç hadîsi de müstakil bir bâbda rivâyet etmiştir. Bu bâbda rivâyet ettiği hadîslerden birisi de şudur :

Müseyyeb İbn-i Hazn *radiya'llāhu anh*[1]'den rivâyete göre şöyle demiştir: Ebû Tâlib'e ölüm alâmetleri geldiği sırada Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* yanına girdi. Ebû Tâlib'in yanında Ebû Cehil (ve Abdullāh İbn-i Ebî Ümeyye) bulunuyordu. Resûlullāh:

— Ey amuca, (لا اله الا الله) de!. Bu kelimedir ki, bununla Allāh yanında hakkında şefâat edebilirim, buyurdu. Bunun üzerine Ebû Cehil ile Abdullāh İbn-i Ebî Ümeyye:

— Ey Ebû Tâlib! Abdulmuttalib milletinden yüz mü çeviresin? di (ye men' et) tiler. (Resûlullāh, kelime-i Tevhîd'i arza devâm ettikçe) onlar da o sözlerini söylemekte ısrâr ediyorlardı. Nihâyet Ebû Tâlib'in bunlara söylediği son söz:

— Ben Abdülmuttalib milleti üzerineyim! demek oldu. Bunun üzerine Resûlullāh:

— İyi bil ki amucacığım, Allah tarafından men' olunmadıkça ben hakkında muhakkak sûrette Allah'tan afv ve mağfiret dileyeceğim!

[1] Saîd İbn-i Müseyyeb'in babasıdır.

dedi. Bunun üzerine: "*Peygamber'in ve şu îmân edenlerin, müşrikler lehine* —onların Cehennemlik gürûh oldukları nazarlarında tebeyyün ettikten sonra— *mağfiret dilemeleri doğru değildir. Hattâ o müşrikler karâbet sâhibi* (hısım) *olsalar bile*" [Tevbe Sûresi: Âyet 113]. meâlindeki âyet-i kerîme ile: "*Habîbim sen, her sevdiğine hidâyet edemezsin! Lâkin Allah dilediği kişiyi hidâyette kılar. Ve O hidâyete lâyık olanları çok iyi bilir!*" meâlindeki âyet nâzil oldu [Kasas Sûresi: Âyet 56.].

Bu âyetlerin ve bu hadîslerin mazmunlarına göre Ebû Tâlib, İslâm dîninde ölmemiştir. Resûlullāh uğrunda bütün varlığını ortaya koyduğu halde asabiyet gayreti ile Tevhîd akîdesini kabûl edememiştir. İbn-i İshâk'ın İbn-i Abbâs'dan bir rivâyetine göre Resûl-i Ekrem tarafından Ebû Tālib'e: (لا اله الا الله) demesi teklîf olunduktan sonra, ölüm yaklaşınca Abbâs İbn-i Abdulmuttalib dudaklarının hareketini görerek ona kulak vermiş de Resûlullāh'a: Ey kardeşim oğlu, vallâhi kardeşim Ebû Tâlib, senin söylemesini teklîf ettiğin Tevhîd kelimesini söyledi, demiş. Fakat bu rivâyetin senedi ma'lûm olmamakla berâber sahîh olsa bile yukarıdaki nasların bu nevi' zayıf haberleri karşılayacağı ilmî bir hakîkattır. Bu nevi' zayıf haberlerle istidlâl ederek Ebû Tâlib'in necâtı hakkında yazılan bâzı risâlelerin de ilmî kıymetleri yoktur. [Dördüncü ciltte 665 numara ile terceme edilen hadîsin îzâhına da bakınız!].

حَدِيثُ ٱلْإِسْرَاءِ وَٱلْمِعْرَاجِ

BU BÂB, RESÛLULLĀH SALLA'LLĀHU ALEYHİ VE SELLEM'İN MESCİD-İ HARÂM'DAN MESCİD-İ AKSÂ'YA KADAR SEFER ETMESİ VE ORADAN DA GÖKLERE (VE ALLĀH'IN DİLEDİĞİ MAKAMLARA) YÜKSELMESİ HAKKINDA VÂRİD OLAN ÂYETLERİ VE HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Müellif Buhârî yukarıdaki unvânı *Sahîh*'inde iki bâba ayırmıştır: 1) Bâbü Hadîsi'l-İsrâ' 2) Bâbü'l-Mi'râc. Müellif İsrâ' bâbında da İsrâ' Sûresi'nin ilk âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir:

"*Güçsüzlükten ıraklık o Tanrı'ya ki, O,* (Muhammed) *kulunu bir gecenin az bir vaktinde Mescid-i Haram'dan, —çevresini mübârek kıldığımız— Mescid-i Aksâ'ya kadar sefer ettir*(meğe gücü yet) *di. Bu seyahat, ona bâzı hârikalarımızı gösterelim içindi. Hakîkatte Allah,* (münkirlerin inkârını) *çok iyi işitir,* (her hareketlerini) *yakından görür*" [1].

Unvânındaki *İsrâ'* ile âyetteki *Esrâ* kelimelerinin ikisi de bir ma'nâyadır: Gece yürüyüşü ve yolculuğudur. Yalnız âyetteki *Esrâ* " ب " edâtiyle ta'diye ettiği için "*yürüttü*" diye terceme olunur.

Mescid-i Harâm, Mekke mescididir ki, Kâ'be'nin etrâfında ve Kâ'be'yi muhît olan bugünkü tavâf sâhasıdır. Bu mübârek sâhaya Mescid-i Harâm denildiği gibi Harem-i

---

[1] سبحان الذى اسرى بعبده ليلا من المسجد الحرام الى المسجد الاقصا الذى باركنا حوله لنريه من آياتنا انه هو السميع البصير [سورة الاسراء: آ ١].

Şerîf de ıtlāk olunur. Harâm ıtlākı, sâhaya ihtirâm ve saygı vâcib olduğu içindir. Kendisine karşı saygısızlık câiz olmadığı için Mekke'ye de Belde-i Harâm ta'bîr olunmuştur. Asr-ı Saâdet'te ve Ebû Bekir hazretlerinin hilâfeti zamânında Mescid-i Harâm zemîni, Kâ'be'yi tavâf etmeğe mahsus bir sâhaya münhasır idi. Bilâhare Hazret-i Ömer zamânında tevsî' edilmeğe başlanıp Emevîler, Abbâsîler zamânında etrâfındaki mebânî iştirâ edilip Mescid-i Harâm'a ilâve edilmiştir [Bak.: C. 6, S. 67, 68 (İkinci baskı, S. 49, 50)].

Mescid-i Aksâ da Kudüs mescididir ki, Beyt-i Makdîs de denilir. Yeryüzünde iptidâ Mescid-i Harâm, sonra Mescid-i Aksâ binâ kılınmıştır. Ve Mescid-i Harâm'dan bir aylık mesâfe uzak bulunduğu için *(Aksâ = Çok ırak)* vasfiyle tavsîf buyurulmuştur[1]. Mescid-i Aksâ Mûsâ *aleyhi's-selâm*'dan Îsâ peygamber zamânına kadar peygamberlerin mecmaı ve mukaddes vahy menzili olduğu için Peygamberimizin mi'râcında da yol uğrağı kılınıp Mekke'den doğru semâya yükselip çıkılmamıştır.

Mescid-i Aksâ'nın havâlî ve çevresi de Kudüs şehri ve civârı demektir ki, Allāhu Teâlâ bu mıntakayı dînî şerefle müşerref kıldığı gibi birtakım nehirler ve bahçelerle de bereketlendirmiştir.

İsrâ' ve Mi'râc vak'asında Cenâb-ı Hakk'ın Peygamberine gösterdiği âyetler, bir gecenin az zamânında bir aylık mesâfe kat' ettirilerek Kudüs ve oradan yükseltilip âlî makamlar gösterilerek avdet ettirilmesi hârikasiyle bütün bu makamlarda gösterilen mu'cizelerdir ki, aşağıdaki hadîslerde tafsil buyurulmuştur.

Mi'râc ismi de yükseğe çıkmak ma'nâsına olan uruç'tan alınmıştır ki, merdiven demektir. Bu i'tibarla *Mi'râc*, Resû-

---

[1] 604, 605 numaralarla dördüncü ciltte tercemeleri geçen Ebû Hüreyre hadîslerine de bakınız!.

lullāh'ın bu hâk-dândan âlî makamlara yükselme vâsıtası demek oluyor. Mi'râc hadîslerinde: (عرج بي = *Yükseğe çıkarıldım)* ta'bîr buyurulduğundan bu vak'a Mi'râc adiyle anılmıştır.

İsrâ' ve Mi'râc vak'ası zaman ve zemin kayıtlarından hâriç ve mülk ve melekûta dâir esrâr ile dolu muazzam bir mu'cize olduğu için müteaddit tariklerle rivâyet olunmuş ve bu rivâyetler müteaddit ve mütehâlif re'y ve ictihâdı mûcib olmuştur: İsrâ' gecesiyle Mi'râc gecesi bir midir, yoksa biribirine mütegāyir iki vak'a mıdır? Rûhânî midir, rûh maa'l-ceset midir? Rü'yâda mı, yoksa uyanıklıkta mı? Nübüvvetten evvel mi, sonra mı vuku' bulmuştur? Bir midir, müteaddit midir?

Hadîs, fıkıh, kelâm âlimlerinden cumhûrun mezhebi, İsrâ' ile Mi'râc'ın bir gecede, rü'yâda değil, uyanık bir halde, Resûlullāh'ın nübüvvetinden sonra rûhiyle ve cismiyle bir def'a vâkı' olduğu merkezindedir. İsrâ' ile Mi'râc'ın ayrı ayrı gecelerde vukūuna, birisi rü'yâda öbürüsü uyanık bir halde olarak iki def'a vukūuna ve rü'yânın yakazadaki Mi'râc'a bir mukaddime olduğuna, İsrâ' uyanıkken fakat Mi'râc uyku hâlinde vukū' bulduğuna kāil olan ârâ ve ictihatlar da vardır. Bütün bu mütehâlif ictihatlar, bu muazzam vâkıanın aslına değil, tafsîlât ve teferruâtına âit bulunduğundan bunların da te'lîfi cihetlerini îzâha lüzum görmüyoruz.

İsrâ' ve Mi'râc'ın Peygamberimizin nübüvvetinden sonra ve hicretinden evvel vukūuna göre, bunun yılını, ayını ta'yîn husûsundaki rivâyetler de ihtilâflıdır. Bunların en çoğu Hicret'ten bir sene veya on sekiz ay evvel vukūunu bildirmektedir. Hazret-i Âişe'ye, İbn-i Abbâs'a Abdullāh İbn-i Amr'e, Ümm-i Hânî'ye müntehî olan bu haberler İbn-i Sa'd, İbn-i Abdi'l-Ber gibi en mu'temed rivâyet âlimleri tarafından tahrîc edilmiştir. Müellif Buhârî'nin de bu vak'a ile Akabe bîatlerini hicrete takaddüm eden vak'alara âit

bâbların en sonuna bırakması da cumhûr mezhebini te'yîd eder mâhiyettedir. Sonra ay ta'yîni hakkındaki rivâyetlerin ekseriyeti de Rebîü'l-evvel ve Receb ayları üzerinde toplanmıştır.

1550. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَمَّا كَذَّبَنِي قُرَيْشٌ قُمْتُ فِي الْحِجْرِ فَجَلَا اللّٰهُ لِي بَيْتَ الْمَقْدِسِ فَطَفِقْتُ أُخْبِرُهُمْ عَنْ آيَاتِهِ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَيْهِ.

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdillâh *radiya'llâhu anhümâ*'dan rivâyete göre Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işitmiştir: (Mescid-i Aksâ'ya sefer ettiğimi söylediğimde) Kureyş beni yalanlayınca (Mescid-i Harâm'a gidip) Hicir'de[1] ayakta durdum. Müteâkıben Allah bana, Beyt-i Makdis'i ile gözümün arasındaki mesâfeyi kaldırdı da (denemek için ne sordularsa) Mescid-i Aksâ'ya bakarak onun nişânelerinden Kureyş'e haber vermeğe başladım.

ÎZÂHI

Bu hadîsi Buhârî İsrâ' bâbında rivâyet etmiştir. Bu cihet Müslim'in Ebû Hüreyre'den gelen bir rivâyetinde daha vâzıh bir sûrette şöyle naklolunuyor: Kureyş bana seyahat ettiğim yerlerden soruyordu. Bilhassa Mescid-i Aksâ'ya dâir öyle şeyler sormuştu ki, ben İsrâ gecesi onlarla ilgilenip tesbit etmemiştim. Bu cihetle o kadar müşkül bir

[1] Hicir, Kâ'be'nin Kureyş tarafından inşâsı sırasında yapı levâzımı yetişmiyerek Beyt'in dışında bırakılan yerdir [Bak! C. 6, S. 55 (İkinci baskı, S. 40)].

vaziyete düşmüştüm ki, hiçbir zaman öyle sıkılmamıştım. Bunun üzerine Allāhu Tealâ benimle Beyt-i Makdis arasında hâil olan mesâfeyi kaldırdı. Şimdi ben Beyt-i Makdis'i görüyordum, ne sorarlarsa muhakkak ona bakarak cevap vermiştim[1]. (İbn-i Sa'd'ın Ümm-i Hânî'den rivâyetine göre) Kureyş:

— Mescid-i Aksâ'nın kaç kapısı var? diye sormuşlardı. Halbuki ben Kudüs mescidinin kapılarını saymamıştım. Fakat karşımda mescid tecellî edince ona bakmağa ve kapıları birer birer saymağa başladım, buyurmuştur[2].

Beyhakî'nin *Delâil*'indeki rivâyetinde de şu tafsîlât vardır. Ebû Seleme der ki: İsrâ' vak'ası üzerine müşrikler fitne buhrânına tutularak deli gibi Ebû Bekr'e koştular ve Resûlullāh'ın İsrâ'ya dâir verdiği haberi ona naklettiler. Ebû Bekir onlara:

— Muhammed'in doğru sözlü olduğuna kanâatim vardır. Bu kanâatimi size de bildiririm! dedi. Müşrikler:

— Demek Muhammed'in bir gecede Mescid-i Aksâ'ya gidip sonra dönüp geldiğini sen de tasdîk mi ediyorsun? dediler, Ebû Bekir:

— Evet tasdîk ediyorum! Değil bu, bundan daha ziyâde uzaklarına da meleklerin gökten haber getirdiklerine de inanmışımdır! dedi. Bu cihetle Ebû Bekir'e, Sıddîk denildi.

* * *

1551. عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَهُمْ عَنْ لَيْلَةَ أُسْرِىَ بِهِ قَالَ بَيْنَمَا أَنَا فِى الْحَطِيمِ وَرُبَّمَا قَالَ فِى الْحِجْرِ مُضْطَجِعاً إِذْ أَتَانِى آتٍ

---

1 و قريش تسألنى عن مسراى. فسألتنى عن اشياء من بيت المقدس فلم اثبتها. فكربت كربة ما كربت مثله قط. قال فرفعه الله لى انظر اليه ما يسألونى عن شئ الا انبأتهم به [رواه مسلم عن ابى هريرة].

2 قالوا له : كم للمسجد من باب؟ . قال: و لم اكن عددتها، فجعلت انظر اليه. وعددتها بابا بابا [رواه ابن سعد عن ام هانى].

فَقَدَّ قَالَ وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ فَشَقَّ مَا بَيْنَ هٰذِهِ إِلٰى هٰذِهِ قَالَ ٱلرَّاوِى
مِنْ ثُغْرَةِ نَحْرِهِ إِلٰى شِعْرَتِهِ فَاسْتَخْرَجَ قَلْبِى ثُمَّ أُتِيتُ بِطَسْتٍ مِنْ
ذَهَبٍ مَمْلُوأَةٍ اِيمَاناً فغُسِلَ قَلْبِى ثُمَّ حُشِيَ ثُمَّ أُعِيدَ ثُمَّ أُتِيتُ
بِدَابَّةٍ دُونَ ٱلْبَغْلِ وَ فَوْقَ ٱلْحِمَارِ أَبْيَضَ قَالَ ٱلرَّاوِى وَهُوَ ٱلْبُرَاقُ
يَضَعُ خَطْوَهُ عِنْدَ أَقْصٰى طَرْفِهِ فَحُمِلْتُ عَلَيْهِ فَانْطَلَقَ بِى جِبْرِيلُ
حَتّٰى أَتَى ٱلسَّمَاءَ الدُّنْيَا فَاسْتَفْتَحَ فَقِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرِيلُ
قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَ قَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قِيلَ
مَرْحَباً بِهِ فَنِعْمَ ٱلْمَجِىءُ جَاءَ فَفَتَحَ فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا فِيهَا
آدَمُ فَقَالَ هٰذَا أَبُوكَ آدَمُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ٱلسَّلَامَ
ثُمَّ قَالَ مَرْحَباً بِالِابْنِ ٱلصَّالِحِ وَ ٱلنَّبِيِّ ٱلصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِى
حَتّٰى أَتَى ٱلسَّمَاءَ ٱلثَّانِيَةَ فَٱسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هٰذا قَالَ جِبْرِيلُ
قِيلَ وَ مَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَ قَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ
قِيلَ مَرْحَباً بِهِ فَنِعْمَ ٱلْمَجِىءُ جَاءَ فَفَتَحَ فَلَمَّا خَلَصْتُ إِذَا
يَحْيٰى وَ عِيسٰى وَ هُمَا ٱبْنَا ٱلْخَالَةِ قَالَ هٰذَا يَحْيٰى وَ عِيسٰى
فَسَلِّمْ عَلَيْهِمَا فَسَلَّمْتُ فَرَدَّا ثُمَّ قَالَا مَرْحَباً بِالْأَخِ ٱلصَّالِحِ

وَ ٱلنَّبِيِّ ٱلصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي إِلَى ٱلسَّمَاءِ ٱلثَّالِثَةِ فَٱسْتَفْتَحَ
قِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَ مَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَ قَدْ
أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قِيلَ مَرْحَباً بِهِ فَنِعْمَ ٱلْمَجِيءُ جَاءَ فَفُتِحَ
فَلَمَّا خَلَصْتُ إِذَا يُوسُفُ قَالَ هَذَا يُوسُفُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ
عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرْحَباً بِالْأَخِ ٱلصَّالِحِ وَ ٱلنَّبِيِّ ٱلصَّالِحِ ثُمَّ
صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى ٱلسَّمَاءَ ٱلرَّابِعَةَ فَٱسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ
جِبْرِيلُ قِيلَ وَ مَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَ قَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ
قِيلَ مَرْحَباً بِهِ فَنِعْمَ ٱلْمَجِيءُ جَاءَ فَفُتِحَ فَلَمَّا خَلَصْتُ إِذَا إِدْرِيسُ
قَالَ هٰذَا إِدْرِيسُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ
مَرْحَباً بِالْأَخِ ٱلصَّالِحِ وَ ٱلنَّبِيِّ ٱلصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى
ٱلسَّمَاءَ ٱلْخَامِسَةَ فَٱسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَ مَنْ
مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ. قِيلَ وَ قَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ
قَالَ نَعَمْ قِيلَ مَرْحَباً بِهِ فَنِعْمَ ٱلْمَجِيءُ جَاءَ فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا
هٰرُونُ قَالَ هٰذَا هٰرُونُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ
مَرْحَباً بِالْأَخِ ٱلصَّالِحِ وَ ٱلنَّبِيِّ ٱلصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى

ٱلسَّمَاءَ ٱلسَّادِسَةَ فَٱسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ مَنْ
مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ مَرْحَباً
بِهِ فَنِعْمَ ٱلْمَجِيءُ جَاءَ فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا مُوسٰى قَالَ هٰذَا مُوسٰى
فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرْحَباً بِالْأَخِ ٱلصَّالِحِ
وَٱلنَّبِيِّ ٱلصَّالِحِ فَلَمَّا تَجَاوَزْتُ بَكٰى قِيلَ لَهُ مَا يُبْكِيكَ
قَالَ أَبْكِي لِأَنَّ غُلَاماً بُعِثَ بَعْدِي يَدْخُلُ ٱلْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِهِ
أَكْثَرُ مِمَّنْ يَدْخُلُهَا مِنْ أُمَّتِي ثُمَّ صَعِدَ بِي إِلَى ٱلسَّمَاءِ ٱلسَّابِعَةِ
فَٱسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ قِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ
قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ مَرْحَباً بِهِ
فَنِعْمَ ٱلْمَجِيءُ جَاءَ فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا إِبْرَاهِيمُ قَالَ هٰذَا أَبُوكَ
إِبْرَاهِيمُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ٱلسَّلَامَ فَقَالَ مَرْحَباً
بِالِابْنِ ٱلصَّالِحِ وَٱلنَّبِيِّ ٱلصَّالِحِ ثُمَّ رُفِعَتْ لِي سِدْرَةُ ٱلْمُنْتَهٰى
فَإِذَا نَبِقُهَا مِثْلُ قِلَالِ هَجَرَ وَإِذَا وَرَقُهَا مِثْلُ آذَانِ ٱلْفِيَلَةِ
قَالَ هٰذِهِ سِدْرَةُ ٱلْمُنْتَهٰى وَإِذَا أَرْبَعَةُ أَنْهَارٍ نَهْرَانِ ظَاهِرَانِ
وَنَهْرَانِ بَاطِنَانِ فَقُلْتُ مَا هٰذَانِ يَا جِبْرِيلُ قَالَ أَمَّا ٱلْبَاطِنَانِ

فَنَهْرَانِ فِي ٱلْجَنَّةِ وَ أَمَّا ٱلظَّاهِرَانِ فَٱلنِّيلُ وَ ٱلْفُرَاتُ ثُمَّ رُفِعَ
لِيَ ٱلْبَيْتُ ٱلْمَعْمُورُ فَإِذَا هُوَ يَدْخُلُهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ
ثُمَّ أُتِيتُ بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ وَ إِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ وَ إِنَاءٍ مِنْ عَسَلٍ
فَأَخَذْتُ ٱللَّبَنَ فَقَالَ هِيَ ٱلْفِطْرَةُ ٱلَّتِي أَنْتَ عَلَيْهَا وَ أُمَّتُكَ
ثُمَّ فُرِضَتْ عَلَيَّ ٱلصَّلَوَاتُ خَمْسِينَ صَلَاةً كُلَّ يَوْمٍ فَرَجَعْتُ
فَمَرَرْتُ عَلَى مُوسٰى فَقَالَ بِمَ أُمِرْتَ قُلْتُ أُمِرْتُ بِخَمْسِينَ صَلَاةً
كُلَّ يَوْمٍ قَالَ إِنَّ أُمَّتَكَ لَا تَسْتَطِيعُ خَمْسِينَ صَلَاةً كُلَّ يَوْمٍ
وَ إِنِّي وَٱللهِ قَدْ جَرَّبْتُ ٱلنَّاسَ قَبْلَكَ وَعَالَجْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ
أَشَدَّ ٱلْمُعَالَجَةِ فَارْجِعْ إِلٰى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ ٱلتَّخْفِيفَ لِأُمَّتِكَ
فَرَجَعْتُ فَوَضَعَ عَنِّي عَشْراً فَرَجَعْتُ إِلٰى مُوسٰى فَقَالَ مِثْلَهُ
فَرَجَعْتُ فَوَضَعَ عَنِّي عَشْراً فَرَجَعْتُ إِلٰى مُوسٰى فَقَالَ مِثْلَهُ
فَرَجَعْتُ فَوَضَعَ عَنِّي عَشْراً فَرَجَعْتُ إِلٰى مُوسٰى فَقَالَ مِثْلَهُ
فَرَجَعْتُ فَوَضَعَ عَنِّي عَشْراً فَأُمِرْتُ بِعَشْرِ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ
فَرَجَعْتُ فَقَالَ مِثْلَهُ فَرَجَعْتُ فَأُمِرْتُ بِخَمْسِ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ
فَرَجَعْتُ إِلٰى مُوسٰى فَقَالَ بِمَ أُمِرْتَ قُلْتُ أُمِرْتُ بِخَمْسِ صَلَوَاتٍ

كُلَّ يَوْمٍ قَالَ إِنَّ أُمَّتَكَ لَا تَسْتَطِيعُ خَمْسَ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ
وَ إِنِّي قَدْ جَرَّبْتُ النَّاسَ قَبْلَكَ وَ عَالَجْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَشَدَّ
الْمُعَالَجَةِ فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ لِأُمَّتِكَ قُلْتُ
سَأَلْتُ رَبِّي حَتَّى اسْتَحْيَيْتُ وَ لٰكِنْ أَرْضَى وَ أُسَلِّمُ قَالَ فَلَمَّا
جَاوَزْتُ نَادَانِي مُنَادٍ أَمْضَيْتُ فَرِيضَتِي وَ خَفَّفْتُ عَنْ عِبَادِي
وَقَدْ تَقَدَّمَ حَدِيثُ الْإِسْرَاءِ عَنْ أَنَسٍ فِي أَوَّلِ كِتَابِ الصَّلَاةِ
وَ فِي كُلٍّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مَا لَيْسَ فِي الْآخَرِ .

TERCEMESİ

Mâlik İbn-i Sa'saa *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* İsrâ ve seyâhat ettirildiği gece (nin esrârın) dan Ashâbına haber verip buyurmuştur ki: Bir kere ben Hatîm'de yatmış (uyurla uyanık arası) bulunuyordum. —Birçok rivâyet tariklerinde râvî Katâde Hatîm yerinde Hicir rivâyet etmiştir—[1]. Bu sırada bana gelen Cibrîl geldi de (göğsümü) yardı. —Râvî Katâde Enes İbn-i Mâlik'in: "*Şuradan şuraya kadar yardı*" dediğini işittim, demiştir ki, râvî bu işâret olunan mahallin boğaz çukurundan kıl bittiği

[1] Birçok yerlerde not olarak işâret ettiğimiz veçhile Hatîm ile Hicir ta'bîrlerinin medlûlü birdir; her ikisi Kâ'be'den ifrâz olunan ve etrâfı alçak bir duvarla muhât olan bir mahallin adıdır. Kureyş eşrâfı ve gençleri burada yatarlardı. Bu iki ismin medlûlü bir olduğundan râvî Katâde Enes İbn-i Mâlik'ten kâh Hatîm, kâh Hicir diye rivâyet etmiştir.

yere kadar yâni ön mahalli olduğunu bildirmiştir— ve kalbimi çıkardı. Sonra içi îmân (ve hikmet) dolu bir tas getirildi. Kalbim de (Zemzem suyu ile) yıkandıktan sonra içine îmân (ve hikmet) dolduruldu. Sonra eski hâline iâde olundu. Daha sonra katırdan küçük ve merkepten büyük beyaz bir binit getirildi. —Râvî (Enes İbn-i Mâlik): "*Bunun adı Burak'tır ki o, adımını gözünün irişebildiği yerin müntehâsına atardı*" demişti:— Ben bunun üzerine bindirildim. Cibrîl de benimle yollandı, bana refâkat etti.

(Sonra ben Cibrîl ile berâber Beyt-i Makdis'e vardım. Namaz kıldım. Bütün peygamberler de benimle kıldılar. Sonra âlî makamlara çıkılacak bir Mi'rac, bir merdiven kuruldu[1] Buna Cibrîl ile bindirildim ve onunla berâber yükseldim)[2] Nihâyet dünyâ semâsına vardı. Cibrîl gök kapısını çaldı. (Hâzin, bekçi melek tarafından):

— Kim o? denildi. Cibrîl:

— Cibrîl'im! dedi. (Hâzin tarafından):

— Yanındaki kimdir? diye soruldu. Cibrîl:

— Muhammed! diye cevap verdi. (Hâzin tarafından):

— Ya (göğe çıkmak için) ona (vahiy ve Mi'râc da'veti) gönderildi mi? diye soruldu. Cibrîl:

— Evet gönderildi! diye tasdîk etti. (Hâzin tarafından):

— Merhabâ gelen zâta! Bu gelen kişi ne güzel yolcu? denildi. Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben birinci semâya varınca orada Âdem (peygamber)le karşılaştım. Cibrîl bana:

— Bu senin baban Âdem'dir; ona selâm ver! dedi. Ben de selâm verdim. Âdem selâmıma mukâbele etti. Sonra:

---

[1] "*Buna Cibrîl ile bindirildim*" ta'bîrine göre bu, bildiğimiz merdiven değil, asansör gibi bir intikal vâsıtası olacaktır.

[2] Kavis içinde gösterdiğimiz bu ziyâde, hadîsin buradaki rivâyetinde olan bir noksânı telâfî etmek üzere başlıca Beyhakî'nin *Delâil*'indeki uzun bir rivâyet tarîkından alınmıştır.

— Merhabâ hayırlı, iyi oğlum, sâlih peygamber! dedi.

Sonra Cibrîl benimle yukarı yükseldi. Tâ ikinci semâya geldi[1]. Bunun da kapısını çaldı:

— Kim o? denildi. Cibrîl:

— Cibrîl'im! dedi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibrîl:

— Muhammed! diye cevap verdi.

— Ya! Ona vahiy ve Mi'râc gönderildi mi? denildi. Cibrîl:

— Evet gönderildi! dedi.

— Merhabâ gelen zâta! Bu gelen kişi ne güzel yolcu, denildi. Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben ikinci semâya varınca orada Yahyâ ve Îsâ (peygamberler) ile karşılaştım. Yahyâ ile Îsâ teyze oğullarıdır[2]. Cibrîl bana:

— Bu gördüklerin Yahyâ ile Îsâ'dır; bunlara selâm ver! dedi. Ben de onlara selâm verdim. Onlar da selâmıma mukâbele ettiler. Sonra:

— Merhabâ hayırlı kardeş, sâlih peygamber! dediler. Sonra Cibrîl benimle üçüncü semâya yükseldi. Bunun da kapısını çaldı.

---

[1] Hadîsin diğer rivâyetlerdeki tafsîline göre, bu ikinci ve diğer semâ tabakalarına Mi'râc merdiveniyle değil Cibrîl'in kanadiyle yükselmiştir.

[2] Yahyâ ile Îsâ peygamberlerin teyze-zâde olmaları şu cihetledir: Yahyâ peygamberin anası Îşâ Bint-i Fakuz, Hazret-i Meryem'in anası Hanne Bint-i Fakuz ile kardeştir, iki hemşîredir. Bunlardan Hanne'yi İmrân İbn-i Masan tezevvüç etti. Îşâ''ı da Zekeriyyâ tezevvüç eyledi. Îşâ', Yahyâ'yı; Hanne de Meryem'i doğurdu. Îşâ' Meryem'in, Hanne de Yahyâ'nın teyzesi oldu. Ve bu sûretle iki teyze-zâde oldular. Bir cihet bilhassa kayda şâyandır ki, bu arada adı geçen İmrân, Mûsâ peygamberin babası İmrân değildir. Çünkü bu iki İmrân arasında târihçilerin beyânına göre bin sekiz yüz sene gibi büyük bir fark vardır.

— Kim o! denildi. Cibrîl:

— Cibrîl'im! dedi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibrîl:

— Muhammed! dedi.

— Ya ona vahiy ve Mi'râc gönderildi mi? denildi. Cibrîl:

— Evet gönderildi! dedi. Hâzin tarafından :

— Merhabâ gelen zâta! Bu gelen kişi ne güzel yolcu, denildi. Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben üçüncü semâya vardığımda Yûsuf (peygamber) ile karşılaştım. Cibrîl:

— Bu gördüğün Yûsuf'tur; ona selâm ver! dedi. Ben de Yûsuf'a selâm verdim. O da mukābele etti. Sonra:

Merhabâ hayırlı kardeş, sâlih peygamber! dedi. Sonra Cibrîl benimle yükseldi. Tâ dördüncü semâya vardı. Bunun da kapısını çaldı.

— Kim o? denildi.

— Cibrîl! diye cevap verdi.

— Yanındaki kim? denildi. Cibrîl:

— Muhammed! dedi.

— Ona (Mi'râc da'veti) gönderildi mi? diye soruldu. Cibrîl:

— Evet gönderildi! dedi.

— Merhabâ gelen kişiye, bu gelen zât ne güzel yolcu, denildi, ve hemen gök kapısı açıldı. Ben dördüncü kat göğe vardığımda İdrîs (peygamber) ile karşılaştım. Cibrîl bana:

— Şu gördüğün İdrîs'tir. Ona selâm ver! dedi. Ben de İdrîs'e selâm veredim. O da selâmımı karşıladı. Sonra:

— Merhabâ sâlih kardeş, sâlih peygamber! dedi.

Sonra Cibrîl benimle yükseldi. Tâ beşinci semâya vardı. Onun da kapısını çaldı.

— Kim o? denildi. Cibrîl:

— Cibrîl! dedi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibrîl:

— Muhammed *salla'llāhu aleyhi ve sellem!* dedi.

— Ona (Mi'râc da'veti) gönderildi mi? denildi Cibrîl:

— Evet gönderildi! diye cevap verdi.

— Ferâh ve inşirâh ona! Bu gelen zât ne güzel yolcu, denildi. Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben beşinci semâya varınca Hârûn (peygamber) ile karşılaştım. Cibrîl bana:

— Bu Hârûn'dur; ona selâm ver! dedi. Ben de Hârûn'a selâm verdim. O da selâmıma mukābele etti. Sonra:

— Merhabâ sâlih kardeş ve sâlih peygamber! dedi. Sonra Cibrîl benimle yükseldi. Tâ altıncı kat göğe irişti. Gök kapısını çaldı.

— Kim o? denildi. Cibrîl:

— Cibrîl! diye cevap verdi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibrîl:

— Muhammed! dedi.

— Ya ona (Mi'râc için vahiy) gönderildi mi? denildi. Cibrîl:

— Evet gönderildi! dedi. Bu göğün bekçisi:

— Bu gelen kişiye merhabâ; ne güzel bir yolcu geldi! dedi. Ben altıncı göğe varınca Mûsâ (peygamber)le karşılaştım. Cibrîl bana:

— Bu Mûsâ'dır; selâm ver! dedi. Ben de Mûsâ'ya selâm verdim. O da mukābele etti. Sonra:

— Sâlih kardeşe ve sâlih peygambere merhabâ! dedi. Ben Mûsâ'yı bırakıp geçince Mûsâ ağlamağa başladı. Mûsâ'ya:

— Neye ağlıyorsun? denildi. O da:

— Benden sonra bir genç peygambere bîat olundu ki, onun ümmetinden Cennet'e girenler, benim ümmetimden girenlerden çoktur da ona ağlıyorum! dedi.

Sonra Cibrîl benimle yedinci göğe yükseldi. Gök kapısını çaldı.

— Kim o? denildi. Cibrîl:

— Cibrîl! dedi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibrîl:

— Muhammed! dedi.

— Ona Mi'râc da'veti gönderildi mi? denildi. Cibrîl:

— Evet gönderildi! dedi.

— Bu gelen zâta merhabâ; bu gelen kişi ne güzel misâfir! dedi.

Yedinci kat gökte İbrâhîm (peygamber) bulunuyordu. Cibrîl:

— Bu gördüğün baban İbrâhîm'dir; ona selâm ver! dedi. Ben de İbrâhîm'e selâm verdim. O da selâmıma mukābele etti de:

— Ey hayırlı oğul, ey sâlih peygamber merhabâ! dedi[1]. (Resûlullāh buyurdu ki:)

Bütün bu menâzil ve menâzırdan sonra karşıma Sidre-i Müntehâ sâhası açıldı.

Bir de gördüm ki Sidr ağacının yemişleri (Yemen'in) Hecer (kasabası) destileri benzeri (büyüklüğünde)dir[2]. Yaprakları da fillerin kulakları gibidir. Cibrîl bana:

---

[1] 227 rakamiyle tercemesi geçen hadîsin bu noktasında Buhârî, İbn-i Abbâs ile İbn-i Habbe'den şu ziyâdeyi de rivâyet etmiştir: Sonra ben düz bir sâhaya çıkarıldım ki, orada ben kâinâtın mukadderâtını yazan kalemlerin sesini işitiyordum.

Bundan sonra burada İbn-i Sa'saa hadîsinde Sidre-i Müntehâ rivâyet olunduğuna göre Sidre, Levhu kalemin yanında bulunuyor demektir.

[2] Bu büyük destilerin iki yüz elli ritl su istiap ettiklerini lûgat âlimleri bildiriyor.

— İşte bu Sidre-i Müntehâ'dır! dedi[1]. Bu ağacın aslından dört nehir nebeân ediyordu. İki nehir zâhir, iki nehir de bâtın idi. Ben:

— Ey Cibrîl, bu dört nehir nedir? diye sordum. Cibrîl:

— Bâtınî nehirler Cennet'te iki nehirdir; zâhirî olan nehirler Nil ile Fırat nehirleridir! dedi.

Sonra Beyt-i Ma'mûr bana gösterildi. Gördüm ki, ona her gün yetmiş bin melek ziyârete gidiyor. Sonra bana şarap, süt, bal dolu üç bardak sunuldu. Ben süt dolu bardağı aldım, (içtim). Cibrîl bana: İçtiğin süt senin ve ümmetinin fıtratı yâni hilkat-i İslâmiyyesidir! dedi.

Sonra benim (le ümmetim) üzerine her gün elli vakit namaz farz kılındı. Ben dönüp Mûsâ'ya uğradığımda Mûsâ:

— Ne emrolundun? diye sordu. Ben:

— Her gün elli vakit namazla emrolundum? diye cevab verdim. Mûsâ:

— Her gün elli vakit namaza ümmetinin gücü yetmez. Vallāhi ben, kesin olarak nâsı senden önce denedim. Ve Benî İsrâîl'i sıkı bir mümâreseye tâbi' tuttum. Binâenaleyh sen, Rabb'ine mürâcaat edip ümmetin için tahfîf buyurmasını niyâz eyle! dedi. Ben de mürâcaat ve niyâz eyledim. Benden (ve ümmetimden) on vakit namaz tenzîl olundu. Bunun üzerine Mûsâ'ya dönüp geldim. Mûsâ, evvelki gibi tavsıyede bulundu. Ben de Rabb'ime arz-ı niyâz ettim. Bu def'a on vakit namaz daha tenzîl buyuruldu. Ben yine Mûsâ'ya dönüp

---

[1] *Sidre-i Müntehâ* terkîbindeki *Sidir*, Nebk ağacı diye tefsîr olunuyor ki, Arabistan kirazı denilen ve Trabzon hurması fasilesinden olup ehlîsi ve yabânîsi olan bir nevi' ağaçtır. *Müntehâ* da bir şeyin son haddine denildiğine göre, *Sidre-i Müntehâ*, mahlûkātın ilmi ve ameli kendisinde nihâyet bulup âlem-i kevni tahdîd eden bir işâret demek olur. Bâzı tefsîr kitaplarında da Tûbâ ağacı olarak tefsîr olunmuştur.

geldim. Mûsâ da eskisi gibi öğüt verdi. Ben de Rabb'ime arz-ı niyâz ettim. Benden on vakit namaz daha tenzîl olundu. Ben yine Mûsâ'ya dönüp geldim. Mûsâ da önceki tavsiyede bulundu. Ben de Rabb'ime arz-ı niyâz eyledim. Benden on vakit namaz daha tenzîl olundu da her gün on vakit namazla emrolundum. Ve Mûsâ'ya dönüp geldim. Mûsâ bana evvelki mütâlâasını söyledi. Ben de Allāh'a arz-ı niyâz eyledim de bu def'a her gün beş vakit namazla emrolundum. Bunun üzerine Mûsâ'ya dönüp geldim. Mûsâ:

— Ne emrolundun? diye sordu. Ben de:

— Her gün beş vakit namazla emrolundum! dedim. Mûsâ:

— Ümmetin her gün beş vakit namaza muktedir olamaz. Ben senden evvelce nâsı epey tecrübe ettim. Ve Benî İsrâîl'i sıkı bir mümârese ile tecrübe ettim. Şimdi sen Rabb'ine mürâcaat et de bunun ümmetin için tahfîfini dile! dedi. Ben:

— Rabb'ime çok niyâz ettim. Tâ ki, bir daha arz-ı niyâz eylemekten utandım. Bu sûretle beş vakit namaza râzı olacağım. Ve buna teslîmiyet göstereceğim! dedim. Ben Mûsâ'nın yanından geçince bir münâdî:

— Ben beş vakit namazla farîzemi imzâ ve irâde eyledim. ve kullarımdan fazlasını tahfîf ve tenzîl eyledim! diye nidâ eyledi.

(Müellif Zebîdî der ki:) İsrâ' hadîsi Enes İbn-i Mâlik'den gelen bir rivâyet tarîkıyle Kitâbü's-Salât'ın evvelinde geçti. Oradaki Enes rivâyetiyle buradaki Mâlik İbn-i Sa'saa'ya müntehî olan rivâyetten her birisinde öbürüsünde olmıyan farklar ve ziyâdeler, noksanlar vardır. (Her ikisini birlikte mütâlâa ve mukāyese ediniz!)

Î Z Â H I

Müellif Zebîdî'nin geçtiğini bildirdiği Enes İbn-i Mâlik'in Mi'râc hadîsi ikinci cildde 227 numara ile terceme edilmiştir. Oraya bakınız!. Bu hadîsi Buhârî Mi'râc unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Hadîste Mi'râc'ın Sidre-i Müntehâ'ya kadar olan merâhil ve safahâtı zâhirdir. Îzâh ve beyandan müstağnîdir. Ancak Sidre'den öte kurb-i Zât'a âit hiçbir cihet rivâyet olunmamıştır. Yalnız beş vakit namazın farzıyeti ve bunun elli vakit namazdan tahfîf ve tenzîl buyurulduğu bildirilmekle iktifâ edilmiştir. Çünkü: (اذ يغشى السدرة ما يغشى) âyet-i kerîmesinde haber verildiği üzere Resûl-i Ekrem Mi'râc'da Sidre-i Müntehâ'ya varınca Sidre'yi bürüyen —ve onu şuûrun vukūf ve ıttılāından saklıyan ilâhî bir emir,— bir nûr bürüyüvermişti. Bundan ötesi tasvîr ve beyâna sığmayan bir âlemdi. Sahîh rivâyetlerde bildirildiğine göre buraya kadar Resûlullāh'a refâkat eden Cibrîl de burada kalmıştı. Bu müntehâ-yı kevni ileri geçmekten memnû' olduğunu bildirerek: (لودنوت انملة لاحرقت =*Bir parmak ucu daha öteye yaklaşmış olsaydım yanardım*) demişti. Bu cihetle biz, Mi'râc'ın Sidre-i Müntehâ ve Ufuk-ı a'lâdan öteye âit kısmını Kur'ân dilinden ve Necim sûresinin 6 ncı ve mâ-ba'di âyetlerini ma'nâ-yı lâzimîleriyle terceme ederek mütâlâa edeceğiz.

(فاستوى و هو بالافق الاعلى) âyet-i kerîmesi mantûkunca Âdem ve âlemin sebeb-i hılkati olan Peygamberimiz de bu en âlî ufukta durdu (ثم دنا فتدلى)sonra Refref[1] ile yükselip kurb-i Zât'a yaklaştı. Cenâb-ı Hak da habîbini onun bütün varlığiyle cânib-i kudsine doğru cezbetti. (فكان قاب قوسين او ادنى) bu cezb ve incizâb ile kurbiyet, ok yayının iki ucu misâli, yahut daha yakın oldu da (فاوحى الى عبده ما اوحى) Allah kuiuna vahyettiği esrâr ve maârifi vahyetti[2]. (ما كذب الفؤاد ما رأى) gönül gördüğü garîbeleri yalanlamadı da (أفتمارونه على ما يرى) gördüklerine karşı şimdi siz mi mücâdele ediyorsunuz? (ولقد رآه نزلة اخرى عند سدرة المنتهى) And olsun ki, Muhammed Cibrîl'i bir de inişte yâni kurb-i Hak'dan

---

[1] Refref, lûgaten görmeğe mâni' olan geniş örtü ve perde demektir. İbn-i Esîr *Nihâye*'sinde İbn-i Mes'ûd'un refrefi, Ufuk-ı a'lâ'yı kaplayıp seddeden yeşil perde olarak ta'rîf ettiğini bildiriyor.

[2] Mi'râc gecesi beş vakit namazın vahyolunduğu hadîsteki mufassal rivâyetten anlaşılmakla berâber beş vakit namaza münhasır olmadığı, târif ve beyâna sığmıyan birtakım ilâhî esrâr ve maârifden ibâret bulunduğu âyet-i kerîmenin ifâde üslûbundan anlaşılmaktadır.

dönüşte Sidre'de sûret-i asliyyesiyle gördü[1]. (عندها جنة المأوى) Sidre'nin yanında şehitlerin, müttekîlerin Cennet'i olan Cennetü'l-Me'vâ vardır. (اذ يغشى السدرة ما يغشى ۝ ما زاغ البصر و ما طغى ۝ لقد رآى من آيات ربه الكبرى) Sidre'yi örten ilâhî tecellî tamâmiyle bürüdüğü zaman o mehâbetli manzarayı gören Peygamber'in gözü —hayret ederek— sağa, sola meyletmedi, ileri bakınmadı. Ve hiç şüphesiz o, Rabb'inin âyetlerinden en büyüğünü görmüştü[2].

Necim sûresinin Mi'râc'a dâir teblîgâtı da burada bitiyor. Gerek Kur'ân'ın, gerek sahîh hadîslerin teblîğ ve rivâyetleri vechile İsrâ' ve Mi'râc vak'ası Peygamber Efendimiz'in en büyük mu'cizesidir. Onun her safhası âdet ve tabiat hâricinde i'cazkâr birtakım esrâr arzeder. Bu mubârek gecenin mubârek bir ânında tabiat âleminde hüküm süren bütün maddî kānunların faâliyetleri durduruluyor; zaman, mekân gibi mesâfe mikyasları bertaraf ediliyor; bâsıranın sâmianın ve bütün beşerî ihtisâsın görmek ve işitmek şartları kaldırılıyor da mülk ve melekûtun bütün esrârı, bütün hafî manâzırı açılarak ayân, beyân gösteriliyor.

En sahîh haberler İsrâ' ve Mi'râc vâkıasını bu anâsır âlemindeki beşerî teşrîfât usûl ve merâsimine benzer bir sûrette rivâyet ettiklerine

[1] Resûlullâh Cibrîl'i iki def'a hilkat-i asliyyesinde görmüştür: Birisi kurb-i Zat'tan dönüşte Sidre'de, öbürisi de vahyin ilk zamanlarında Hırâ dağında.

[2] Yukarıda bir hâşiyemizde işâret ettiğimiz veçhile Abdullâh İbn-i Mes'ûd Âyet-i Kübrâ'yı tefsîr ederek: Resûlullâh ufuk-ı a'lâ'yı kaplayan yeşil bir Refref gördü, demiş, refrefi bisât ile tefsîr etmiştir.

Kurtubî'nin nakline göre Refref dîvân-ı ilâhî hâdimlerinden bir hâdimdir. Kurb-i ilâhîye has işler ona âittir. Burak, yeryüzünde enbiyânın binmesine mahsus bir dâbbe olduğu gibi Refref de Makām-ı kurbe Mi'râc'a mahsus bir vâsıtadır. Yine Kurtubî'nin rivâyetine göre Mi'râc'da Resûlullâh Sidre-i Müntehâ'ya varınca Refref gelip Cibrîl'den alarak Arş-ı A'lâ'ya doğru uçmuştur.

Söyleşirken Cebrâîl ile kelâm
Geldi Refref önüne verdi selâm
Muhammed'den diğer yok dâhil olmuş kābe kavseyne
Gürûh-i Enbiyâ'dan girmedi bir ferd o mâbeyne
Haremgâh-i visâle Ahmed'i tenhâ alıp Mevlâ
Bu halvet oldu mahsûs Hazret-i Sultân-i Kevneyn'e

Resûlullâh bu müntehâ-yı seferi şöyle hikâye buyurmuştur: Refref beni alıp uçmağa başladı. Gâh alçaktan, gâh yüksekten götürüp tâ Rabb'imin dîvânında durdu. Sonra dönüş zamânı hulûl edince de beni alıp yine alçalarak, yükselerek uçup Cibrîl'e getirdi.

göre, melekût âleminde de tabiat âlemindeki gibi fakat onun şurût ve kuyûdundan ârî ma'nevî bir ihtifâl vardır. Bu ihtifâlde peygamberler; mevkib ile kurb-i ilâhîye götürülüyor. Vâsıtasız bir takım yüksek emirler telâkkî ederek avdet ettiriliyor (وكذلك نرى ابراهيم ملكوت السموات و الارض) âyet-i kerîmesinde de Hazret-i İbrâhîm'in Mi'râc'ına işâret buyurulduğuna göre, müteaddit derece ve mertebelerde olmak üzere, her peygamber için bir Mi'râc ihtifâl mukadder olup yalnız kābe kavseyn makāmı Peygamber Efendimiz'e müyesser olmuştur.

1552. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا فِى قَوْلِهِ تَعَالٰى وَمَا جَعَلْنَا ٱلرُّؤْيَا ٱلَّتِى أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ قَالَ هِىَ رُؤْيَا عَيْنٍ أُرِيَهَا رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ أُسْرِىَ بِهِ إِلٰى بَيْتِ ٱلْمَقْدِسِ قَالَ وَٱلشَّجَرَةَ ٱلْمَلْعُونَةَ فِى ٱلْقُرْآنِ هِىَ شَجَرَةُ ٱلزَّقُّومِ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre Allāhu Teâlâ'nın: "*Habîbim! Bizim sana* (İsrâ' gecesi) *göstermiş olduğumuz rü'yâyı* (âyetleri) *nâs için bir fitne, bir belâ olmaktan başka bir şey kılmadık*" kavlindeki (rü'yâ) hakkında İbn-i Abbâs: "*O rü'yâ, gözün gördüğü âyetlerdir ki, Resûlullāh salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e *Beyt-i Makdis'e sefer ettirildiği gece gösterildi*" demiştir. İbn-i Abbâs (âyetin bakıyesindeki): "*Kur'ân'da lâ'net edilmiş olan şecere*" de zakkum ağacıdır, demiştir.

İZÂHI

İbn-i Abbâs'ın bu hadîste bildirilen iki tefsîrinin ikisi de İsrâ' sûresinin 60ıncı âyetine âittir. İbn-i Abbâs birinci tefsîri ile şunu

demek istemiştir ki, âyetteki rü'yâ, uykuda görülen bir düş değil, uyanık olarak gözle görülen bir hakîkattir. Âyetteki fitne ta'bîrini Saîd İbn-i Müseyyeb belâ ile tefsîr etmiştir. İsrâ' ve Mi'râc gecesi Resûlullāh'a gösterilen garâib-i mülk ve melekûtun bir fitne ve bir belâ olmasına gelince, Resûlullāh gördüğü i'câzkâr vak'aları haber verince müşriklerin bunlara inanmaları ve îmân etmeleri şöyle dursun, îmân edenleri şaşırtmak ve azıtmak için bir vesîle edinmeleridir ki, yukarıda Ümm-i Hânî hadîsinde bildirilmişti. İbn-i Abbâs'ın bu tefsîri İsrâ' ve Mi'râc'ın yalnız rûhî değil, rûhî ve cismî bir vâkıa olduğuna hükmeden ulemânın cumhûrunun mezhebini te'yîd eder. Zemahşerî *Tefsîr*'inde: Bu âyetin zâhiriyle de İsrâ'nın rü'yâda vâkı' olduğunu iddia edenler istidlâl etmişler, İsrâ'nın yakazada olduğuna kāil olanlar da rü'yâyı, rü'yetle tefsîr etmişlerdir, diyor. Denilebilir ki, Allāhu Tealâ Kur'ân'da hem rü'yâ-yı kalbî hem de rü'yâ-yı aynî isbât etmiştir. Rü'yâ-yı kalb: (ما كذب الفؤاد ما رآى = *Gönül, gördüğü şeyi yalanlamadı)* kavliyle, rü'yâ-yı ayn da: (ما زاغ البصر و ما طغى = *Garâib-i melekûtu görürken göz bir tarafa kaymadı. Ve edeb haddini tecâvüz etmedi).* nazmiyle tesbît buyurulmuştur.

Gerek bu âyetlerin, gerek bunların emsâli nusûsun ifâde ettikleri ahkâma göre, Resûlullāh'ın Allāh'ı görüp görmediği mühim bir ihtilâf zemîni olmuştur. Hazret-i Âişe, Abdullāh İbn-i Mes'ûd, Ebû Hüreyre gibi Ashâb'tan bir kısmı, rü'yetin imtinâını iddia etmişlerdir. Buhârî'nin rivâyetine göre, Hazret-i Âişe'den:

— Muhammed Rabb'ini gördü mü? diye sorulmuş; o da:

— Her kim, Muhammed Rabb'ini gördü derse yalan söylemiştir! diye cevab verip sonra: *"لا تدركه الابصار وهو يدرك الابصار وهو اللطيف الخبير = *Gözler Allāh'ı idrâk etmez, fakat Allah gözleri idrâk eder. Çünkü Allah Lâtîf'tir* (görülmez), *Habîr'dir* (her şeyi görür)" âyetini okumuştur.

Abdullāh İbn-i Abbâs'tan meşhur olarak da, Resûlullāh'ın, Rabb'ini gözleriyle görmüş olduğu haberi naklolunmuştur. Taberânînin *Mu'cem-i Evsat*'ında kuvvetli bir isnâd ile İbn-i Abbâs'tan rivâyetine göre müşârün-ileyh: Muhammed Rabb'ini iki def'a gördü! demiştir. Diğer bir sûretle rivâyet olunduğuna göre de İbn-i Abbâs: "*Muhammed Rabb'ine nazar etti. Allah kelâmı Mûsâ'ya, Hülleyi İbrâhîm'e nazar ve rü'yeti de Muhammed'e tahsîs buyurdu*" demiştir.

* Sûre: 6 (En'âm), âyet: 103.

Hadîs, fıkıh, kelâm âlimlerinden bir kısmı Hazret-i Âişe mezhebini iltizâm ederek dünyâda rü'yetin imtinâına kāil olup red ve inkâr etmişlerdir. Eş'arîler ise İbn-i Abbâs tarîkatını iltizâm ederek Resûlullāh'ın Allāhu Teâlâ'yı baş göziyle gördüğüne kāil olmuşlardır. Bâzı ulemâ da gözle rü'yette tevakkuf etmişlerdir.

Mevzûumuz olan hadîste Kur'ân'da lâ'net edilmiş şecerenin zakkūm ağaciyle tefsîrine gelince, bunu da Sâffât sûresiyle Vâkıa sûresinde mütâlea edeceğiz. Sâffât sûresinde şöyle buyurulmuştur: "*Misâfir konuklamak için Cennet ni'metleri mi hayırlıdır? Yoksa zakkūm ağacı mı? Biz, o ağacı zâlimler için bir fitne kıldık* (onu süs edinirler). *O, Cehennem'in dibinde çıkan bir ağaçtır ki, onun meyva tomurcukları şeytanların başları gibidir. Zālimler Cehennem'de ondan yiyecekler, karınlarını dolduracaklar. Sonra onların bunun üzerine hamîmden yâni em'âyı parçalayan kaynar sudan, haşlanmış bir içkileri de vardır*"[1].

Vâkıa sûresinde de şöyledir: "*Sonra siz ey sapkın münkirler! Muhakkak bir ağaçtan, zakkūm ağacından yersiniz, ve karınlarınızı ondan doldurursunuz da üzerine o hamîmden, yâni Cehennem'in kaynar suyundan içersiniz! Hem de susuz develerin içtikleri gibi içersiniz*"[2].

1553. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ تَزَوَّجَنِي ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا بِنْتُ سِتِّ سِنِينَ فَقَدِمْنَا ٱلْمَدِينَةَ فَنَزَلْنَا فِي بَنِي ٱلْحَارِثِ بْنِ ٱلْخَزْرَجِ فَوُعِكْتُ فَتَمَزَّقَ شَعَرِي فَوَفَى جُمَيْمَةً فَأَتَتْنِي أُمِّي أُمُّ رُومَانَ وَإِنِّي لَفِي أُرْجُوحَةٍ وَمَعِي صَوَاحِبُ لِي فَصَرَخَتْ بِي فَأَتَيْتُهَا لَا أَدْرِي مَا تُرِيدُ بِي فَأَخَذَتْ

1 أذلك خير نزلا ام شجرة الزقوم ● انا جعلناها فتنة للظالمين ● انها شجرة تخرج فى اصل الجحيم ● طلعها كأنه رؤس الشياطين ● فانهم لآكلون منها فمالؤن منها البطون ● ثم ان لهم عليها لشوبا من حميم [سورة الصافات ، ٦٢ - ٦٧].

2 ثم انكم ايها الضالون المكذبون ● لآكلون من شجر من زقوم ● فمالؤن منها البطون ● فشاربون عليه من الحميم ● فشاربون شرب الهيم [سورة الواقعة ، ٥١ - ٥٥].

بِيَدِي حَتَّى أَوْقَفَتْنِي عَلَى بَابِ ٱلدَّارِ وَ إِنِّي لَأَنْهَجُ حَتَّى سَكَنَ
بَعْضُ نَفَسِي ثُمَّ أَخَذَتْ شَيْئاً مِنْ مَاءٍ فَمَسَحَتْ بِهِ وَجْهِي
وَ رَأْسِي ثُمَّ أَدْخَلَتْنِي ٱلدَّارَ فَإِذَا نِسْوَةٌ مِنَ ٱلْأَنْصَارِ فِي ٱلْبَيْتِ
فَقُلْنَ عَلَى ٱلْخَيْرِ وَ ٱلْبَرَكَةِ وَ عَلَى خَيْرِ طَائِرٍ فَأَسْلَمَتْنِي إِلَيْهِنَّ
فَأَصْلَحْنَ مِنْ شَأْنِي فَلَمْ يَرُعْنِي إِلَّا رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ ضُحًى فَأَسْلَمَتْنِي إِلَيْهِ وَ أَنَا يَوْمَئِذٍ بِنْتُ تِسْعِ سِنِينَ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir:

Ben altı yaşında bir kız iken Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* beni akd ve nikâh eylemişti. (Üç sene sonra) biz Medîne'ye hicret ettik. Hâris İbn-i Hazrec oğullarının menziline indik. Müteâkıben ben, sıtmaya tutuldum. Bu cihetle saçım döküldü. (Hastalıktan kurtulduktan sonra) saçım gürleşti, uzayıp omuzlarıma döküldü. Bir kere ben, arkadaşlarımla berâber salıncakta oynarken annem Ümmü Rumân bana doğru geldi ve beni çağırdı. Ben de annemin yanına geldim. Beni ne edeceğini bilmiyordum. Annem elimi tuttu. Tâ evin kapısı önün (e geldiğimizde ora) da beni durdurdu. Ben de yorgunluktan kaba kaba soluyordum. Nihâyet soluğum biraz yatıştı. Sonra annem biraz su aldı. Onunla yüzümü, başımı sıvazladı. Sonra beni eve koydu. Evde Ensâr'dan birtakım kadınlar hazır bulunuyordu. Bunlar bana:

— Hayır ve bereket üzere geldin, hayırlı kısmet getirdin! di(ye alkışla) dılar. Annem beni bu kadınlara teslîm etti.

Bunlar da benim kılığımı, kıyâfetimi düzlediler ve Resûlullāh'a teslîm ettiler. Beni hiçbir şey sıkmadı. Ancak Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i habersiz görünce sıkıldım. (Resûlullāh bir sedir üzerine oturmuştu. Yanında Ensâr erkeklerinden, kadınlarından oturanlar vardı. Beni Resûlullāh yanına oturttu)[1]. Ensâr kadınları beni Resûlullāh'a takdîm ettiklerinde ben dokuz yaşında bir kızdım.

ÎZÂHI

Bu hadîsi Buhârî Hicret'ten evvel Mekke'deki vakıâlardan Resûlullāh'ın Hazret-i Âişe'yi izdivâcı unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet edip bu hadîste Âişe'nin Medîne'ye hicreti ve orada zifâfı da zikrolunmuştur. Hazret-i Âişe, vâlidesi Ümm-i Rumân, hemşîresi Esmâ' ile berâber Ebû Bekir'in hicretinden sonra hicret etmiştir. Ebû Bekir, Resûlullāh ile berâber hicret etmişti. Bu iki yâr-ı gâr Medîne'ye varıp yerleştikten sonra Mekke'deki âilelerini getirmek üzere Zeyd İbn-i Hârise ile Resûlullāh'ın kölesi Ebû Râfi'i Mekke'ye gönderdiler. Resûlullāh'ın iki kızı Fâtıme ve Ümmü Gülsûm ile zevcesi Sevde ve Âişe, Âişe'nin vâlidesi ve hemşîresi Medîne'ye nakledildiler. En sahîh rivâyete göre Resûlullāh'ın Âişe'yi izdivac buyurmaları Hicret'ten üç sene evvel oldu. Medîne'de zifafları da yine en sahîh rivâyete göre Medîne'ye hicretin sekizinci ayına tesâdüf eden Şevval ayında vukū' bulmuştur.

1554. وَعَنْهَا رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهَا أُرِيتُكِ فِي ٱلْمَنَامِ مَرَّتَيْنِ أَرَى أَنَّكِ فِي سَرَقَةٍ مِنْ حَرِيرٍ وَيُقَالُ هٰذِهِ ٱمْرَأَتُكَ فَأَكْشِفُ عَنْهَا فَإِذَا هِيَ أَنْتِ فَأَقُولُ إِنْ يَكُ هٰذَا مِنْ عِنْدِ ٱللّٰهِ يُمْضِهِ.

[1] Bu ziyâde Ahmed İbn-i Hanbel'in rivâyetinden istifâde edilerek yazıldı.

TERCEMESİ

Yine Âişe *radiya'llāhu anhā*'dan rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hazret-i Âişe'ye şöyle demiştir:

— Ey Âişe sen iki kere rü'yâmda bana gösterildin. Öyle sanıyorum ki ben, bir ipekli kumaş parçasında senin sûretini görmüştüm de (Cibrîl tarafından): Bu resmin sâhibi senin müstakbel zevcendir! denilmişti. —Şimdi ben (yüzünden) anlayorum ki, o sûret sen idin— Cibrîl'in o sözü üzerine ben: Eğer şu rü'yâm Allah tarafından gösterilmiş ise Allāh'ın takdîri infâz buyurulur, diyordum.

İZÂHI

Peygamberlerin rü'yâları umûmiyetle Allah tarafından ve vahiy cümlesinden olduğuna göre "*Şu rü'yâm Allah tarafından ise*" sûretindeki cümle-i şartiyye tereddüde mahmûl olmayıp belki emrin tahakkukuna hamlolunur. Yâhut Resûlullāh'ın bu rü'yâsı nübüvvetle ba's olunmazdan önce görülmüş olması muhtemeldir, denilir.



هِجْرَةُ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ أَصْحَابِهِ
رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمْ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ

BU BÂB, NEBÎ SALLA'LLĀHU ALEYHİ VE SELLEM İLE ASHÂB'I RADİYA'LLĀHU ANHÜM'ÜN MEDÎNE'YE HİCRETİNE DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Hicret, bir yerden başka bir yere göç etmektir. Göçmenlere de muhâcir denilir. Medîne'ye hicret, Mi'râc'dan az bir zaman sonra vukū' bulmuştur. Ve İsrâ' Sûresi'nin bâzı âyetlerinde hicrete işâret buyurulmuştur. Ezcümle 80 inci âyetindeki: "*Rabbım, beni şerefli bir girişle* (Medîne'ye) *koy!*, *memdûh bir çıkışla da* (Mekke'den) *çıkar! —ve kerem ve inâyetinden— bana yardım edecek bir kuvvet ihsân buyur!*"[1].

Duânın, İsrâ' ve Mi'râc gecesi taraf-ı ilâhîden vahiy ve ta'lîm buyurulan hicret duâsı olduğunu Buhârî *Sahîh*'inde rivâyet ediyor. Bunu tâkib eden 81 inci âyetinde de: "*Hak geldi, bâtıl* (gitti) *yok oldu. Muhakkak ki bâtıl mahvolmağa mahkûmdur!*"[2] sûretindeki kutlu beşâret de Mi'râc gecesi vahiy ve ta'lîm buyurulmuştur. Şu halde bu nevi' duâlar, beşâretler: "فاوحى الى عبده ما اوحى" âyet-i kerîmesinde Resûlullāh'a Mi'râc gecesi bildirildiği hikâye buyurulan esrâr-ı ilâhiyye arasında hicret gibi mühim bir vâkıanın da bulunduğunu kabûle müsâittir.

Habeşistan'a birinci ve ikinci muhâceret Resûlullāh'ın neşr-i diyânet gibi cihan-şümûl gāyesine göre muvakkat bir

---

1 و قل رب ادخلنى مدخل صدق واخرجنى مخرج صدق و اجعل لى من لدنك سلطاناً نصيراً [سورة الاسراء : ٨٠].

2 و قل جاء الحق و زهق الباطل ان الباطل كان زهوقاً [سورة الاسراء : ٨١].

tedbîr idi. Tâif, neşr-i diyânet için iyi bir merkez olabilecekti. Fakat bunun tecrübesi de menfî netîcelenmişti. Akabe bîatleri üzerine Medîne'nin en müsâit hicret muhîti olacağı anlaşılıyordu. Mi'râc'da hicret duâsının da bu sûretle vahiy ve ta'lîm buyurulması üzerine Medîne'ye hicret taayyün etti. Ve Resûl-i Ekrem Efendimiz Ashâb'ına : "*Artık sizin hicret edeceğiniz şehir, iki kara taşlık arasında hurmalık bir yer olduğu bana gösterildi!*"[1] diye onları Medîne'ye hicrete teşvîk buyurdu. Birinci Akabe bîatinden sonra mahdut bir hicret hareketi başlamışken, bu teşvîk üzerine muhâceret umûmîleşti. Habeşistan'a giden göçmenlerin de mühim bir kısmı Mekke yoliyle Medîne'ye avdet etti. Peygamber Efendimiz'in de hicreti zamânı hulûl etmişti. Ancak bu, vahiy ve teblîğe intizâr ediyordu. Ebû Bekir'in hicretini de bu sûretle dört ay kadar te'hîr ettirmişti. Nihâyet Peygamber Efendimiz de hicrete me'-mûr olup ikinci Akabe bîatinden iki ay on bu kadar gün sonra bir Rebîülevvel ayının ilk günü hicret buyurdular. Resûl-i Ekrem'e Ebû Bekir ile, Ebû Bekir'in kölesi Âmir İbn-i Füheyre refâkat etmiştir. Resûl-i Ekrem hicrete me'mûr olduğu sırada Mekke müşrikleri tarafından aleyhine bir sûikast tertib edilmişti. İbn-i Hişâm'ın *Sîret*'inde İbn-i İshak'tan rivâyete göre Resûlullāh'ın Medînelilerle bîat akdetmesi, Mekke müslümanlarının hicrete başlamaları üzerine vaziyetin ciddîliğini anlıyan Mekke müşriklerinin a'yânı Resûlullāh hakkında ne yolda muâmele edilmesini bir karâra bağlamak üzere Dârü'n-Nedve denilen dâr-ı şûrâlarında toplanmışlardı. Herkes bir fikir beyân etmiş ise de hiçbirisi kabûl edilmeyip Ebû Cehil'in teklîfi vechile katledilmesine karar verilmiştir.

---

[1] عن عائشة رضى الله عنها، قال النبى صلى الله عليه وسلم: اريت دار هجرتكم ذات نخل بين لابتين . وهما الحرتان فهاجر من هاجر قبل المدينة و رجع عامة من كان هاجر بارض الحبشة الى المدينة [رواه البخارى].

Dârü'n-Nedve'deki bu müzâkerenin —İbn-i İshâk tarafından— uzun bir metin ile İbn-i Hişâm'ın *Sîret*'inde rivâyet edilen zaptı, Enfâl sûresinin (30) uncu âyetinde şöyle hulâsa edilmiştir:

"*Habîbim! Şu zamânı hatırla ki, hani o Mekke müşrikleri; seni tutup bağlamaları, yâhud* (hepsi birlik) *seni öldürmeleri, yâhut Mekke'den çıkarmaları için sana* (sûikast) *tuzağı kuruyorlardı. Onlar* (sana) *tuzak kurarlarken, Allah da* (onlara) *tuzak kuruyordu. Allah ise tuzakların en hayırlısını* (ve en te'sirlisini) *kurar*"[1].

Bu âyet-i kerîmede hulâsa buyurulan müzâkere zaptı hakkında İbn-i Hişâm gibi bütün Siyer müellifleriyle tefsîr sâhiplerinin uzun rivâyetlerinin hulâsası şudur: Âyette hikâye buyurulan birinci fikir Ebu'l-Bahterî'nindir. O: "*Bence Muhammed bağlanıp her tarafı kapalı bir yere hapsedilmeli. Yalnız bir delikten yiyeceği, içeceği verilmelidir ve ölünceye kadar orada bırakılmalıdır!*" demiştir. İkinci fikir Ebû Cehil'indir. O da: Her kabîleden intihab edilecek birer genç tarafından bir hamlede öldürülmelidir. Bu sûretle kanı bütün Kureyş soylarına dağılmalıdır. Tâ ki, Hâşim oğulları bütün Kureyş'e karşı kan da'vâsında bulunamasınlar! demiştir. Âyette hikâye buyurulan üçüncü fikir de Hişâm İbn-i Âmir'indir. O da: Bence Muhammed bir deveye yüklenerek Mekke hudûdu hâricine çıkarılmalıdır! demiştir. En sonu Ebû Cehil'in teklîfi kabûl edilerek tatbîka geçilmiş ve hâne-i saâdet, müntehab Kureyş cânîleri tarafından kuşatılmıştır.

İbn-i İshâk der ki, müşriklerin sûikast karârı üzerine Cibrîl, Peygamber Efendimiz'e gelerek: Bu gece dâimâ içinde yattığın yatağında yatmıyacaksın! demiştir. O gece ortalık kararıp gecenin ilk sülüsü geçtiği sırada Kureyş'in

[1] و اذ يمكر بك الذين كفروا ليثبتوك او يقتلوك او يخرجوك و يمكرون و يمكر الله و الله خير الماكرين [سورة الانفال : ٣٠].

seçme cânîleri[1] Resûlullāh'ın kapısı önünde toplanarak sûikast için uyuyacağı zamânı tarassut ediyorlardı. Resûlullāh bunun üzerine Alî İbn-i Ebî Tâlib'e: Haydi benim yatağımda sen yat! buyurdu. Müteâkıben eline bir avuç ince kum alarak cânîlerin başlarına doğru saçmağa başladı. Ve bu sırada (يس و القرآن الحكيم) âyetinden (فهم لا يبصرون) a kadar devâm eden âyetleri okudu[2]. Bu sû-i kastcılardan hiç birisi hâriç kalmamak üzere hepsinin başına bu kum tânelerinden isâbet ederek derin bir uykuya dalmışlardı. Sonra Resûlullāh aralarından gitmiştir[3].

Bu cinâyet tertîbâtının bu sûretle akāmete uğraması, hiç şüphesiz Resûlullāh'ın mu'cizeleri cümlesindendir. Bir çok mühim vâkıalara göre tefsîr edilen Enfâl Sûresi'nin (17) inci âyetindeki (و ما رميت اذ رميت ولكن الله رمى) kavl-i şerîfinin bu vâkıaya göre mazmûnu: "*Bir avuç kum tânelerini attığın vakitte onların hedeflerine ısâbetinde sen müessir olmadın ve lâkin Allah müessir oldu. Ve hedeflerine îsâl etti de yerlerinde dondular kaldılar*" demek olur.

---

[1] Bunların başlıcaları Ebû Cehil, Hakem İbn-i el-Âs, Ukbe İbn-i Ebî Muayt, Nadr İbn-i Hâris, Ümmeyye İbn-i Halef, Zem'a İbn-i Esved, Ebû Leheb'dir. *[Zâdü'l-Meâd]*.

[2] Bu âyetlerin meâl-i şöyledir: "*Yâ-sîn ve Kur'ân-ı Hakîm hakkı için azîz Peygamberim! Emîn ol sen muhakkak Peygamberler cümlesindensin, doğru bir dîn* (-i tevhîd) *üzeresin. Azîz ve Rahîm olan Allāh'ın inzâl buyurduğu Kur'ân ile, babaları* (fetret zamânında) *inzâr olunmıyan Arab kavmini inzâr edesin* (ve yarının vehâmetini bildiresin) *diye gönderildin!. Bu kavm ise îmân ve iz'andan gāfillerdir. Şimdi bunların îmân etmeyen ekserîsine hiç şüphesiz azâb vâcib olmuştur. Gerçi onlar îmân etmezler de. Çünkü biz onların boyunlarına öyle demir lâleler geçirmişiz ki, onlar çenelerine dayanmıştır da o hodbinler başlarını aşağı indiremez bir vaziyete düşmüşlerdir. Bir de biz onların önlerinden bir sed çektik. Ve böylece onların gözlerini kapadık. Şimdi onlar artık elbette göremezler.*"

[3] Resûlullāh buradan ayrıldıktan sonra Ebû Bekir'in evine gitmiş ve hicret hazırlığını yapıp gece yola çıkmışlardır.

Resûlullāh'ın Medîne'ye hicreti, İslâm Târihinin hiç şüphesiz en mühim bir safhasını teşkîl eder. Bu ehemmiyete binâen rivâyette ihtisârı iltizâm eden müellif Buhârî bile en uzun rivâyetini tercemesine başlıyacağımız hicret hadîsine tahsîs etmiştir. Görülecektir ki, Buhârî Hazret-i Âişe'ye, Sürâka'ya, Zübeyr'e müntehî olan üç rivâyet tarîkını bir araya toplıyarak ve bu hicret menkabelerine bir istikāmet vererek rivâyet etmiştir. Bunlara tarafımızdan not olarak işâret olunduğu aşağıda görülecektir.

1555. عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
وَ رَضِيَ عَنْهَا قَالَتْ لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَيَّ قَطُّ إِلَّا وَ هُمَا يَدِينَانِ ٱلدِّينَ
وَ لَمْ يَمُرَّ عَلَيْنَا يَوْمٌ إِلَّا يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ طَرَفَيِ ٱلنَّهَارِ بُكْرَةً وَ عَشِيَّةً فَلَمَّا ٱبْتُلِيَ ٱلْمُسْلِمُونَ خَرَجَ
أَبُو بَكْرٍ مُهَاجِراً نَحْوَ أَرْضِ ٱلْحَبَشَةِ حَتَّى إِذَا بَلَغَ بَرْكَ ٱلْغِمَادِ
لَقِيَهُ ٱبْنُ ٱلدَّغِنَةِ وَ هُوَ سَيِّدُ ٱلْقَارَةِ فَقَالَ أَيْنَ تُرِيدُ يَا أَبَا بَكْرٍ
فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَخْرَجَنِي قَوْمِي فَأُرِيدُ أَنْ أَسِيحَ فِي ٱلْأَرْضِ وَ أَعْبُدُ
رَبِّي فَقَالَ ٱبْنُ ٱلدَّغِنَةِ فَإِنَّ مِثْلَكَ لَا يَخْرُجُ وَ لَا يُخْرَجُ إِنَّكَ
تَكْسِبُ ٱلْمَعْدُومَ وَ تَصِلُ ٱلرَّحِمَ وَ تَحْمِلُ ٱلْكَلَّ وَ تَقْرِي ٱلضَّيْفَ
وَ تُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ ٱلْحَقِّ فَأَنَا لَكَ جَارٌ ٱرْجِعْ وَ ٱعْبُدْ رَبَّكَ
بِبَلَدِكَ فَرَجَعَ وَ ٱرْتَحَلَ مَعَهُ ٱبْنُ ٱلدَّغِنَةِ فَطَافَ ٱبْنُ ٱلدَّغِنَةِ

عَشِيَّةً فِي أَشْرَافِ قُرَيْشٍ فَقَالَ لَهُمْ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ لَا يَخْرُجُ
مِثْلُهُ وَ لَا يُخْرَجُ أَتُخْرِجُونَ رَجُلاً يَكْسِبُ ٱلْمَعْدُومَ وَ يَصِلُ
ٱلرَّحِمَ وَيَحْمِلُ ٱلْكَلَّ وَ يَقْرِى ٱلضَّيْفَ وَ يُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ ٱلْحَقِّ
فَلَمْ تُكَذِّبْ قُرَيْشٌ بِجِوَارِ ٱبْنِ ٱلدَّغِنَةِ وَ قَالُوا لِأَبْنِ ٱلدَّغِنَةِ
مُرْ أَبَا بَكْرٍ فَلْيَعْبُدْ رَبَّهُ فِي دَارِهِ فَلْيُصَلِّ فِيهَا وَ لْيَقْرَأْ مَا شَاءَ
وَ لَا يُؤْذِينَا بِذٰلِكَ وَ لَا يَسْتَعْلِنْ بِهِ فَإِنَّا نَخْشٰى أَنْ يَفْتِنَ
نِسَائَنَا وَ أَبْنَائَنَا فَقَالَ ذٰلِكَ ٱبْنُ ٱلدَّغِنَةِ لِأَبِي بَكْرٍ فَلَبِثَ
أَبُو بَكْرٍ بِذٰلِكَ يَعْبُدُ رَبَّهُ فِي دَارِهِ وَ لَا يَسْتَعْلِنُ بِصَلَاتِهِ
وَ لَا يَقْرَأُ فِي غَيْرِ دَارِهِ ثُمَّ بَدَا لِأَبِي بَكْرٍ فَٱبْتَنٰى مَسْجِداً
بِفِنَاءِ دَارِهِ وَ كَانَ يُصَلِّي فِيهِ وَ يَقْرَأُ الْقُرْاٰنَ فَيَنْقَذِفُ عَلَيْهِ
نِسَاءُ ٱلْمُشْرِكِينَ وَ أَبْنَاؤُهُمْ وَ هُمْ يَعْجَبُونَ مِنْهُ وَ يَنْظُرُونَ
إِلَيْهِ وَ كَانَ أَبُو بَكْرٍ رَجُلاً بَكَّاءً لَا يَمْلِكُ عَيْنَيْهِ إِذَا قَرَأَ الْقُرْآنَ
وَ أَفْزَعَ ذٰلِكَ أَشْرَافَ قُرَيْشٍ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ فَأَرْسَلُوا إِلَى ٱبْنِ
ٱلدَّغِنَةِ فَقَدِمَ عَلَيْهِمْ فَقَالُوا إِنَّا كُنَّا أَجَرْنَا أَبَا بَكْرٍ بِجِوَارِكَ
عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ فَقَدْ جَاوَزَ ذٰلِكَ فَٱبْتَنٰى مَسْجِداً

بِفِنَاءِ دَارِهِ فَأَعْلَنَ الصَّلَاةَ وَالْقِرَاءَةَ فِيهِ وَإِنَّا قَدْ خَشِينَا أَنْ
يَفْتِنَ نِسَاءَنَا وَأَبْنَاءَنَا فَانْهَهُ فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَقْتَصِرَ عَلَى أَنْ
يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ فَعَلَ وَإِنْ أَبَى إِلَّا أَنْ يُعْلِنَ بِذَلِكَ فَسَلْهُ
أَنْ يَرُدَّ إِلَيْكَ ذِمَّتَكَ فَإِنَّا قَدْ كَرِهْنَا أَنْ نُخْفِرَكَ وَلَسْنَا
مُقِرِّينَ لِأَبِي بَكْرٍ الِاسْتِعْلَانَ قَالَتْ عَائِشَةُ فَأَتَى ابْنُ الدَّغِنَةِ
إِلَى أَبِي بَكْرٍ فَقَالَ قَدْ عَلِمْتَ الَّذِي عَاقَدْتُ لَكَ عَلَيْهِ فَإِمَّا
أَنْ تَقْتَصِرَ عَلَى ذَلِكَ وَإِمَّا أَنْ تَرْجِعَ إِلَيَّ ذِمَّتِي فَإِنِّي لَا أُحِبُّ
أَنْ تَسْمَعَ الْعَرَبُ أَنِّي أُخْفِرْتُ فِي رَجُلٍ عَقَدْتُ لَهُ فَقَالَ
أَبُو بَكْرٍ فَإِنِّي أَرُدُّ إِلَيْكَ جِوَارَكَ وَأَرْضَى بِجِوَارِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ
وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَئِذٍ بِمَكَّةَ فَقَالَ النَّبِيُّ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْمُسْلِمِينَ إِنِّي أُرِيتُ دَارَ هِجْرَتِكُمْ
ذَاتَ نَخْلٍ بَيْنَ لَابَتَيْنِ وَهُمَا الْحَرَّتَانِ فَهَاجَرَ مَنْ هَاجَرَ
قِبَلَ الْمَدِينَةِ وَرَجَعَ عَامَّةُ مَنْ كَانَ هَاجَرَ بِأَرْضِ الْحَبَشَةِ
إِلَى الْمَدِينَةِ وَتَجَهَّزَ أَبُو بَكْرٍ قِبَلَ الْمَدِينَةِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رِسْلِكَ فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُؤْذَنَ لِي فَقَالَ

أَبُو بَكْرٍ وَ هَلْ تَرْجُو ذٰلِكَ بِأَبِي أَنْتَ وَ أُمِّي قَالَ نَعَمْ فَحَبَسَ
أَبُو بَكْرٍ نَفْسَهُ عَلٰى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لِيَصْحَبَهُ
وَ عَلَفَ رَاحِلَتَيْنِ كَانَتَا عِنْدَهُ وَرَقَ السَّمُرِ وَ هُوَ الْخَبَطُ أَرْبَعَةَ
أَشْهُرٍ قَالَتْ عَائِشَةُ فَبَيْنَمَا نَحْنُ يَوماً جُلُوسٌ فِي بَيْتِ أَبِي بَكْرٍ
فِي نَحْرِ الظَّهِيرَةِ قَالَ قَائِلٌ لِأَبِي بَكْرٍ هٰذَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مُتَقَنِّعاً فِي سَاعَةٍ لَمْ يَكُنْ يَأْتِينَا فِيهَا فَقَالَ
أَبُو بَكْرٍ فِدَاءٌ لَهُ أَبِي وَ أُمِّي وَ اللّٰهِ مَا جَاءَ بِهِ فِي هٰذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا
أَمْرٌ قَالَتْ عَائِشَةُ فَجَاءَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
فَاسْتَأْذَنَ فَأُذِنَ لَهُ فَدَخَلَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
لِأَبِي بَكْرٍ أَخْرِجْ مَنْ عِنْدَكَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنَّمَا هُمْ أَهْلُكَ
بِأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ فَإِنِّي قَدْ أُذِنَ لِي فِي الْخُرُوجِ فَقَالَ
أَبُو بَكْرٍ الصُّحْبَةَ بِأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نَعَمْ قَالَ أَبُو بَكْرٍ فَخُذْ بِأَبِي أَنْتَ يَا
رَسُولَ اللّٰهِ إِحْدٰى رَاحِلَتَيَّ هَاتَيْنِ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِالثَّمَنِ قَالَتْ عَائِشَةُ فَجَهَّزْنَاهُمَا أَحَثَّ الْجِهَازِ

وَ صَنَعْنَا لَهُمَا سُفْرَةً فِي جِرَابٍ فَقَطَعَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ قِطْعَةً مِنْ نِطَاقِهَا فَرَبَطَتْ بِهِ عَلَى فَمِ الْجِرَابِ فَبِذٰلِكَ سُمِّيَتْ ذَاتَ النِّطَاقَيْنِ قَالَتْ ثُمَّ لَحِقَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ أَبُو بَكْرٍ بِغَارٍ فِي جَبَلِ ثَوْرٍ فَكَمَنَا فِيهِ ثَلَاثَ لَيَالٍ يَبِيتُ عِنْدَهُمَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ وَ هُوَ غُلَامٌ شَابٌّ ثَقِفٌ لَقِنٌ فَيُدْلِجُ مِنْ عِنْدِهِمَا بِسَحَرٍ فَيُصْبِحُ مَعَ قُرَيْشٍ بِمَكَّةَ كَبَائِتٍ فَلَا يَسْمَعُ أَمْراً يُكْتَادَانِ بِهِ إِلَّا وَعَاهُ حَتَّى يَأْتِيَهُمَا بِخَبَرِ ذٰلِكَ حِينَ يَخْتَلِطُ الظَّلَامُ وَ يَرْعَى عَلَيْهِمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ مِنْحَةً مِنْ غَنَمٍ فَيُرِيحُهَا عَلَيْهِمَا حِينَ تَذْهَبُ سَاعَةٌ مِنَ الْعِشَاءِ فَيَبِيتَانِ فِي رِسْلٍ وَ هُوَ لَبَنُ مِنْحَتِهِمَا وَ رَضِيفِهِمَا حَتَّى يَنْعِقَ بِهَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ بِغَلَسٍ يَفْعَلُ ذٰلِكَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ تِلْكَ اللَّيَالِي الثَّلَاثِ وَ اسْتَأْجَرَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ أَبُو بَكْرٍ رَجُلاً مِنْ بَنِي الدِّيلِ وَ هُوَ مِنْ بَنِي عَبْدِ بْنِ عَدِيٍّ هَادِياً خِرِّيتاً وَ الْخِرِّيتُ الْمَاهِرُ بِالْهِدَايَةِ قَدْ غَمَسَ حِلْفاً فِي آلِ الْعَاصِ بْنِ وَائِلٍ السَّهْمِيِّ وَ هُوَ عَلَى

دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ فَأَمِنَاهُ فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِمَا وَ وَاعَدَاهُ غَارَ ثَوْرٍ بَعْدَ ثَلَاثِ لَيَالٍ بِرَاحِلَتَيْهِمَا صُبْحَ ثَلَاثٍ وَ انْطَلَقَ مَعَهُمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ وَ الدَّلِيلُ فَأَخَذَ بِهِمْ طَرِيقَ السَّوَاحِلِ قَالَ سُرَاقَةُ بْنُ جُعْشُمٍ جَاءَنَا رُسُلُ كُفَّارِ قُرَيْشٍ يَجْعَلُونَ فِي رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ أَبِي بَكْرٍ دِيَةَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا لِمَنْ قَتَلَهُ أَوْ أَسَرَهُ فَبَيْنَمَا أَنَا جَالِسٌ فِي مَجْلِسٍ مِنْ مَجَالِسِ قَوْمِي بَنِي مُدْلِجٍ إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ مِنْهُمْ حَتَّى قَامَ عَلَيْنَا وَ نَحْنُ جُلُوسٌ فَقَالَ يَا سُرَاقَةُ إِنِّي قَدْ رَأَيْتُ آنِفاً أَسْوِدَةً بِالسَّاحِلِ أُرَاهَا مُحَمَّداً وَ أَصْحَابَهُ قَالَ سُرَاقَةُ فَعَرَفْتُ أَنَّهُمْ هُمْ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّهُمْ لَيْسُوا بِهِمْ وَ لٰكِنَّكَ رَأَيْتَ فُلَاناً وَ فُلَاناً انْطَلَقُوا بِأَعْيُنِنَا ثُمَّ لَبِثْتُ فِي الْمَجْلِسِ سَاعَةً ثُمَّ قُمْتُ فَدَخَلْتُ فَأَمَرْتُ جَارِيَتِي أَنْ تَخْرُجَ بِفَرَسِي وَ هِيَ مِنْ وَرَاءِ أَكَمَةٍ فَتَحْبِسَهَا عَلَيَّ وَ أَخَذْتُ رُمْحِي فَخَرَجْتُ بِهِ مِنْ ظَهْرِ الْبَيْتِ فَحَطَطْتُ بِزُجِّهِ الْأَرْضَ وَ خَفَضْتُ عَالِيَهُ حَتَّى أَتَيْتُ فَرَسِي فَرَكِبْتُهَا فَرَفَّعْتُهَا تُقَرِّبُ بِي حَتَّى دَنَوْتُ مِنْهُمْ

فَعَثَرَتْ بِي فَرَسِي فَخَرَرْتُ عَنْهَا فَقُمْتُ فَأَهْوَيْتُ يَدِي إِلَى كِنَانَتِي فَاسْتَخْرَجْتُ مِنْهَا الْأَزْلَامَ فَاسْتَقْسَمْتُ بِهَا أَضُرُّهُمْ أَمْ لَا فَخَرَجَ الَّذِي أَكْرَهُ فَرَكِبْتُ فَرَسِي وَ عَصَيْتُ الْأَزْلَامَ تُقَرِّبُ بِي حَتَّى إِذَا سَمِعْتُ قِرَاءَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ هُوَ لَا يَلْتَفِتُ وَ أَبُو بَكْرٍ يُكْثِرُ الْإِلْتِفَاتَ سَاخَتْ يَدَا فَرَسِي فِي الْأَرْضِ حَتَّى بَلَغَتَا الرُّكْبَتَيْنِ فَخَرَرْتُ عَنْهَا ثُمَّ زَجَرْتُهَا فَنَهَضَتْ فَلَمْ تَكَدْ تُخْرِجُ يَدَيْهَا فَلَمَّا اسْتَوَتْ قَائِمَةً إِذَا لِأَثَرِ يَدَيْهَا عُثَانٌ سَاطِعٌ فِي السَّمَاءِ مِثْلُ الدُّخَانِ فَاسْتَقْسَمْتُ بِالْأَزْلَامِ فَخَرَجَ الَّذِي أَكْرَهُ فَنَادَيْتُهُمْ بِالْأَمَانِ فَوَقَفُوا فَرَكِبْتُ فَرَسِي حَتَّى جِئْتُهُمْ وَ وَقَعَ فِي نَفْسِي حِينَ لَقِيتُ مَا لَقِيتُ مِنَ الْحَبْسِ عَنْهُمْ أَنْ سَيَظْهَرُ أَمْرُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ قَوْمَكَ قَدْ جَعَلُوا فِيكَ الدِّيَةَ وَ أَخْبَرْتُهُمْ أَخْبَارَ مَا يُرِيدُ النَّاسُ بِهِمْ وَ عَرَضْتُ عَلَيْهِمُ الزَّادَ وَ الْمَتَاعَ فَلَمْ يَرْزَآنِي وَ لَمْ يَسْأَلَانِي إِلَّا أَنْ قَالَا أَخْفِ عَنَّا فَسَأَلْتُهُ أَنْ يَكْتُبَ لِي كِتَابَ أَمْنٍ فَأَمَرَ عَامِرَ بْنَ فُهَيْرَةَ فَكَتَبَ فِي رُقْعَةٍ

مِنْ أَدِيمٍ ثُمَّ مَضَى رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَقِيَ ٱلزُّبَيْرَ فِي رَكْبٍ مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ كَانُوا تِجَاراً قَافِلِينَ مِنَ ٱلشَّامِ فَكَسَا ٱلزُّبَيْرُ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ ثِيَابَ بِيضٍ وَسَمِعَ ٱلْمُسْلِمُونَ بِالْمَدِينَةِ مَخْرَجَ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مَكَّةَ فَكَانُوا يَغْدُونَ كُلَّ غَدَاةٍ إِلَى ٱلْحَرَّةِ فَيَنْتَظِرُونَهُ حَتَّى يَرُدَّهُمْ حَرُّ ٱلظَّهِيرَةِ فَٱنْقَلَبُوا يَوْماً بَعْدَ مَا أَطَالُوا ٱنْتِظَارَهُمْ فَلَمَّا أَوَوْا إِلَى بُيُوتِهِمْ أَوْفَى رَجُلٌ مِنْ يَهُودَ عَلَى أُطُمٍ مِنْ أَطَامِهِمْ لِأَمْرٍ يَنْظُرُ إِلَيْهِ فَبَصُرَ بِرَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ مُبَيَّضِينَ يَزُولُ بِهِمُ ٱلسَّرَابُ فَلَمْ يَمْلِكِ ٱلْيَهُودِيُّ أَنْ قَالَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ يَا مَعْشَرَ ٱلْعَرَبِ هٰذَا جَدُّكُمُ ٱلَّذِي تَنْتَظِرُونَ فَثَارَ ٱلْمُسْلِمُونَ إِلَى ٱلسِّلَاحِ فَتَلَقَّوْا رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِظَهْرِ ٱلْحَرَّةِ فَعَدَلَ بِهِمْ ذَاتَ ٱلْيَمِينِ حَتَّى نَزَلَ بِهِمْ فِي بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ وَذٰلِكَ يَوْمَ ٱلِاثْنَيْنِ مِنْ شَهْرِ رَبِيعٍ ٱلْأَوَّلِ فَقَامَ أَبُو بَكْرٍ لِلنَّاسِ وَجَلَسَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَامِتاً فَطَفِقَ مَنْ

جَاءَ مِنَ ٱلْأَنْصَارِ مِمَّنْ لَمْ يَرَ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
يُحَيِّي أَبَا بَكْرٍ حَتَّى أَصَابَتِ ٱلشَّمْسُ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ فَأَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى ظَلَّلَ عَلَيْهِ بِرِدَائِهِ فَعَرَفَ ٱلنَّاسُ
رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عِنْدَ ذٰلِكَ فَلَبِثَ رَسُولُ ٱللهِ
صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ بِضْعَ عَشْرَةَ
لَيْلَةً وَ أُسِّسَ ٱلْمَسْجِدُ ٱلَّذِي أُسِّسَ عَلَى ٱلتَّقْوٰى وَ صَلَّى فِيهِ
رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ رَكِبَ رَاحِلَتَهُ فَسَارَ يَمْشِي
مَعَهُ ٱلنَّاسُ حَتَّى بَرَكَتْ عِنْدَ مَسْجِدِ ٱلرَّسُولِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ وَ هُوَ يُصَلِّي فِيهِ يَوْمَئِذٍ رِجَالٌ مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ
وَ كَانَ مِرْبَداً لِلتَّمْرِ لِسُهَيْلٍ وَ سَهْلٍ غُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي حَجْرِ
سَعْدِ بْنِ زُرَارَةَ فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ
بَرَكَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ هٰذَا إِنْ شَاءَ ٱللهُ ٱلْمَنْزِلُ ثُمَّ دَعَا رَسُولُ ٱللهِ
صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلْغُلَامَيْنِ فَسَاوَمَهُمَا بِالْمِرْبَدِ لِيَتَّخِذَهُ
مَسْجِداً فَقَالَا لَا بَلْ نَهَبُهُ لَكَ يَا رَسُولَ ٱللهِ فَأَبَى رَسُولُ ٱللهِ
صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنْ يَقْبَلَهُ مِنْهُمَا هِبَةً حَتَّى ٱبْتَاعَهُ مِنْهُمَا

ثُمَّ بَنَاهُ مَسْجِداً وَ طَفِقَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

يَنْقُلُ مَعَهُمُ اللَّبِنَ فِي بُنْيَانِهِ وَ يَقُولُ وَ هُوَ يَنْقُلُ اللَّبِنَ .

TERCEMESİ

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in zevcesi Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir:

Babamla anamın İslâm dîniyle mütedeyyin olmıyarak yaşadıklarını hiç hatırlamadım. O zamanlarda bir günümüz geçmezdi ki, o günde sabah ve akşam vakitlerinde Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bize gelmemiş olsun. Müslümanlar (Kureyş müşrikleri tarafından) ezâ ve işkenceye uğrayınca (Resûlullāh Habeşistan'a hicrete izin vermiş) Ebû Bekir de Habeşe diyârı tarafına hicret etmek üzere (Mekke'den) çıkmıştı. Ebû Bekir Berkü'l-ğımâd[1] mevkiine gelince kendisine İbnü'd-Değıne kavuşmuştu. İbnü'd-Değıne[2] Kāre kabîlesinin ulusudur. Ebû Bekir'e:

— Nereye gitmek istiyorsun? diye sordu. Ebû Bekir de:

— Beni kavmim (in ezâsı) çıkardı. Şöyle tenhâ bir yere çekilmek ve orada Rabb'ime ibâdet etmek istiyordum! demekle İbnü'd-Değıne:

---

[1] Mekke'nin Yemen cihetinde ve deniz sâhilini ta'kîben beş günlük mesâfede vâkı' bir yerin adıdır.

[2] Bu lâfzı lûgatçilerle hadîs âlimleri ayrı ayrı zaptetmişlerdir. Buhârî râvîlerinin bu zaptı tabiîdir ki, ehl-i hadîsin telâffuz şeklidir. Lûgatçiler İbn-i Duğunne, diye okumuşlar. Her iki şeklin de rivâyet olunduğu bildiriliyor. İbn-i Değıne'nin adında da ihtilâf edilmiştir. İbn-i İshâk'a göre adı Rebîa İbn-i Refî'dir. Bilâhara müslüman olmuş Huneyn gazâsında bulunmuş ve o günü Düreyd İbn-i Samme'yi öldürmüştür. Ashâb'dan olduğunu İbn-i Abdi'l-Ber ve Zehebî rivâyet ediyor.

— Ey Ebû Bekir! Senin gibi bir zât, ne yurdundan çıkar, ne de (başkaları tarafından) çıkarılır. Bir hakîkattir ki, sen, herkeste bulunmıyan (en değerli) bir malı ihsân edersin; akrabânı ziyâret eylersin; reşîd olmıyan âile efrâdının yükünü çekersin; misâfiri ağırlarsın; hayır işlere yardım edersin!. Şimdi ben senin için bir hâmîyim. Haydi (Mekke'ye) dön de kendi memleketinde Rabb'ine ibâdet et! demiştir. Bunun üzerine Ebû Bekir geri dönmüş, İbnü'd-Değıne de kendisiyle berâber yollanmıştır. (Mekke'ye gelince) İbnü'd-Değıne o akşam Kureyş eşrâfını dolaşarak onlara:

— Ey Kureyş! Ebû Bekir gibi muhterem bir zât şüphesiz ki, ne memleketinden darılıp çıkar, ne de çıkar(ılmağa mecbûr ed)ilirdi. Ey Kureyş! Siz, şu âlî fazîletleri hâiz olan bir adamı memleketinden çıkarmak mı istersiniz? O, hayır işlere yardım eder; o, akrabâyı ziyâret eyler; o, âile yükünü çeker; o, misâfiri ağırlar; o, kimsede bulunmıyan en kıymetli malı ihsân eder! diyerek Ebû Bekir'i emânına aldı. Kureyş de İbnü'd-Değıne'nin Ebû Bekr'i emânına almasını reddetmedi. Hakkındaki bu sözlerini yalanlayıp ahd ü emânını reddetmediler. Ve İbnü'd-Değıne'ye:

— Ebû Bekr'e söyle! O, (bir şeye karışmasın!) Evinde Rabb'ine ibâdet etsin; evinde namaz kılsın; ne dilerse okusun! Fakat okuduğu ile bize ezâ vermesin; alenî okumasın!. Çünkü biz, kadınlarımızı ve çocuklarımızı dalâle düşürmesinden korkarız! dediler.

Kureyş'in bu sözlerini de İbnü'd-Değıne Ebû Bekr'e söyledi. Ebû Bekir de bu şerâite göre evinde Rabb'ine ibâdet etmek, namazını âşikâre kılmamak, evinin dışında Kur'ân okumamak üzere ikāmet etti. Bir zaman sonra Ebû Bekir için bunun muhâlifi bir re'y hâsıl oldu da evinin önünde bir mescid yaptı. Burada namaz kılmağa, Kur'ân okumağa başla-

dı. Bunun üzerine müşrik kadınları ve cocukları Ebû Bekir'in ibâdet ve kırâatine taaccüb ederek ona bakmak için birbirlerini itiyor ve onun üzerine düşüyorlardı. Ebû Bekir ince yürekli idi. Çok ağlardı. Kur'ân okuduğu vakit bir türlü göz yaşlarını tutamazdı. Ebû Bekr'in bu hâli Kureyş müşriklerinin eşrâfını korkuttu da onlar İbnü'd-Değıne'ye haber gönderdiler. İbnü'd-Değıne de onların yanına geldi. Kureyş:

— Biz Ebû Bekir hakkında —evinde Rabb'ine ibâdet etmek üzere— himâye ve siyânetine müsâade etmiştik. Ebû Bekir ise bu haddi tecâvüz ederek evinin önünde bir mescid yapmış, içinde alenî namaz kılmağa, Kur'ân okumağa başlamıştır. Doğrusu biz, kadınlarımızın, çocuklarımızın iğfâl edilmesinden korkuyoruz. Artık Ebû Bekir'i bundan men' et! Eğer Ebû Bekir Rabb'ine evinde ibâdet etmekle iktifâ ederse ibâdet etsin, eğer imtinâ eder de her halde namaz ve kırâatini i'lân etmek isterse, verdiğin ahd ü emânını sana iâde etmesini iste!. Emîn ol ki biz, sana verdiğimiz sözden caymağı çirkin gördük. Fakat biz, Ebû Bekir'in alenî ibâdet etmesine de söz vermiş değiliz! dediler.

Âişe der ki: Bunun üzerine İbnü'd-Değıne Ebû Bekir'e geldi de:

— Ey Ebû Bekir! Benim nasıl bir husûs üzerine sana söz vermiş olduğumu pek iyi bilirsin! Şimdi sen ya o husûsa riâyet edersin, yâhud da ahd ü emânımı bana iâde eylersin! Emîn ol ki ben, bir kimseye verdiğim ahd ü emânımı nakzetmiş olduğumu Arab milletinin işitmesini arzu etmem! dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir:

— Ey İbnü'd-Değıne, ben artık senin himâyeni sana iâde ediyorum!. Ben Azîz ve Celîl olan Allāh'ın himâyesine râzıyım (O'na sığınırım) dedi. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ise o esnâda Mekke'de bulunuyordu. Ve Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* müslümanlara:

— Ey müslümanlar! Sizin hicret edeceğiniz şehir, iki kara taşlık arasında hurmalıkları muhtevî bulunduğu bana gösterildi! di(ye Ashâb'ını Medîne'ye hicrete teşvîk buyur)-muş ve bu sûretle Medîne tarafına hicret edenler (fevc fevc) hicret etmişti. Habeşistan'a hicret edenler (in mühim bir kısmı) da (Mekke yoliyle) Medîne'ye dönüp gelmişlerdi. Ebû Bekir de Medîne tarafına hicrete hazırlanmıştı. Fakat Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* ona:

— Sabret! Bana da (hicret için Allah tarafından) izin verilmesini umarım, buyurdu. Ebû Bekir de:

— Yâ Resûla'llâh babam, anam sana kurban olsun! Böyle bir müsaade kelimesini umar mısın? diye sordu. Resûlullâh da:

— Evet umarım! diye tasdîk buyurdu. Bu cihetle Ebû Bekir de Resûlullâh'a hicrette refâkat etmek üzere hemen hareket etmekten vazgeçti. Aynı zamanda Ebû Bekir evinde bulunan en kuvvetli iki hecin devesini dört ay ağaç yaprağiyle ev için besledi. (Hârice salıvermedi).

Âişe der ki: Bir gün biz zeval vaktinin ilk saatinde (ve en sıcak zamânında) Ebû Bekir'in evinde (yâni evimizde) oturuyorduk. Ev halkından biri[1] Ebû Bekir'e:

— İşte Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* bize gelmesi mu'tâd olmıyan bir saatte başını bir sargı ile sarmış olarak geliyor! dedi. Ebû Bekir de:

— Babam, anam ona kurban, va'llâhi mühim bir hâdise olmadıkça bu saatte gelmek âdeti değildi! dedi. Âişe (rivâyetine devâm ederek) der ki: Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* geldi. İzin istedi de, buyurun denildi. Bunun üzerine

[1] Şârih İbn-i Hacer, bu seslenen kimsenin Ebû Bekir'in kölesi Âmir İbn-i Füheyre olması ihtimâlini bildirmiştir. Taberânî de Ebû Bekir'in kızı Esmâ' olduğunu zikretmiştir.

evimize girdi. Müteâkıben Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ebû Bekir'e:

— Yanında kim varsa dışarı çıkar! buyurdu. Ebû Bekir de (benimle annem Ümm-i Rumân'ı ve kardeşim Esmâ'yı kasd ederek):

— Babam sana kurban yâ Resûla'llāh! Onlar senin ehlin ve mahremindir, (ecnebî yoktur) dedi. Resûlullāh:

— Ey Ebû Bekir! Mekke'den çıkmaklığım, (Medîne'ye hicretim) için bana izin verildi, dedi. Ebû Bekir de:

— Yâ Resûla'llāh, babam sana kurban olsun! Ben de sohbetinizde ve maiyetinizde bulunmak isterim! dedi. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*:

— Evet! (Sen de arzu ettiğin vechile maiyetimdesin!) buyurdu. Ebû Bekir:

— Babam sana kurban yâ Resûla'llāh, şu iki binit devesinden birini beğen, al! dedi: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*:

— Ancak bedeliyle alabilirim! buyurdu[1].

Âişe der ki: Biz Resûlullāh ile Ebû Bekir'in sefer levâzımını çarçabuk hazırladık. Her ikisi için bir dağarcık içinde bir mikdar azık düzenleyip koyduk[2]. Ağzı bağlanacağı sıra Ebû Bekir'in kızı kardeşim Esmâ', belinin kuşağından bir parça yırtıp ayırdı da onunla dağarcığın ağzını

---

[1] Vâkıdî'nin rivâyetine göre Resûlullāh'ın Ebû Bekir'den aldığı bu deveyi Ebû Bekir sekiz yüz dirheme almıştı. Adı Kasvâ idi, Benû Kuşeyr kabîlesi hayvanlarından idi. Resûlullāh'ın vefâtından sonra az bir zaman daha yaşamış ve Bakîa salıverilip orada otlamıştır. Sonra Ebû Bekir'in hilâfeti zamânında ölmüştür. İbn-i İshâk da bu devenin Cezea olduğunu zikretmiştir.

[2] Vâkıdî'den bu dağarcık sofra içinde pişmiş bir koyun da bulunduğu rivâyet olunmuştur.

bağladı. Bu cihetle Esmâ'ya *"Zâtü'n-nitâkayn = İki kuşaklı"* denildi[1].

Âişe der ki: Sonra Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile Ebû Bekir (evimizin arkasındaki bir pencere deliğinden çıkıp) Sevr dağındaki bir mağaraya[2] (bir perşembe günü, cum'a gecesi) ulaştılar. Ve orada üç gece gizlendiler. (Bir pazar günü yola çıktılar). Her gece yanlarında Ebû Bekir'in oğlu Abdûllāh gecelerdi. Abdullāh mahâretli, çabuk anlayışlı tâze bir gençti. Seher vakti Resûlullāh ile Ebû Bekir'in yanından çıkar, Mekke'de gecelemiş gibi Kureyş ile sabahlardı. Abdullāh Resûlullāh ile Ebû Bekir hakkında Kureyş müşriklerinin hîlelerinden duyduğu şeyleri hıfzeder, tâ karanlık basınca gelir, Resûlullāh ile babasına haber verirdi. Ebû Bekir'in kölesi Âmir İbn-i Füheyre (o civarda) bol sütlü, sağmal koyun otlatır, ve akşamdan bir müddet geçtiğinde Resûlullāh ile Ebû Bekir'e getirirdi. Onlar da (sağıp) tâze süt içerek gecelerlerdi. O süt, kendi sağmallarının sütü idi. Ve içine kızgın taş konularak ısıtılmış (ve bir derece pişirilmiş) idi. Nihâyet gecenin sonunda Âmir İbn-i Füheyre (mağaranın önüne gelir) sağmal koyuna seslenirdi. (Alır yaymağa götürürdü). Resûlullāh ile Ebû Bekir'in mağarada bulundukları üç gecenin hepsinde Âmir süt işini böyle te'mîn etmiştir.

---

[1] Müellif Buhârî bu hicret bâbında doğrudan Esmâ' *radiya'l-lāhu anhâ*'dan bir rivâyetinde der ki: Ben Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile Ebû Bekir için Medîne'ye gidecekleri sıra bir sofra hazırladım. Ağzını bağlıyacak kuşağımdan başka bir şey bulamadım da babama söyledim. Babam da, kuşağımı ikiye bölmemi söyledi ben de öyle yaptım da bana Zâtü'n-nitâkayn denildi.

[2] Sevr dağı Mekke'nin sağ tarafında ve üç mil mesâfededir. Mağara da bunun tepesindedir. Resûlullāh ile Ebû Bekir'i mütevâzı' sînesinde saklayan bu mağara el-yevm ziyâret olunmak şerefini hâiz olarak mevcuttur.

Resûlullâh ile Ebû Bekir (Mekke'de iken) Abd İbn-i Adiy İbn-i Dîl'den —yol kılavuzluğunda mahâretli— (Abdullâh İbn-i Üreykıt nâmında) bir kişi îcarlamışlardı. Bu adam Âs İbn-i Vâil Sehmî oğulları hakkında halîf olarak elini kana batırmıştı[1]. Hâlâ da küffâr-ı Kureyş'in dîni üzere idi. Fakat (doğruluğuna) emniyet ve i'timâd ederek Resûlullâh ile Ebû Bekir develerini ona teslîm etmişler, ve üç gece sonra develeriyle berâber Sevr dağında buluşmak üzere muvâade ve muâhede eylemişlerdi. Bu kılavuz kişi Resûlullâh ile Ebû Bekir'in develeriyle üçüncü gecenin sabahında Sevr'e, yanlarına geldi. Resûlullâh ve Ebû Bekir ile berâber Âmir İbn-i Füheyre ve kılavuz Abdullâh İbn-i Üreykıt de yollandılar. Ve kılavuz, yolcular için savâhil yolunu tâkib ederek Medîne'ye müteveccihen hareket ettiler.

(Müdlic oğullarından) Sürâka İbn-i Cu'şum der ki[2]: (Resûlullâh'ın hicret mevkibi Müdlic oğulları sınırından geçtiği sırada) Kureyş müşriklerinin etrâfa saldıkları adamları bize geldi. Anlaşıldığına göre Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* ile Ebû Bekir'den her birini öldüren veya esîr eden

[1] Câhiliyet devrinde Arablar, iki kişi veyâhud iki kabîle arasında and içerek bir dostluk akdettiklerinde bu ahd ü peymânı nazarlarda canlandırmak ve kuvvetlendirmek için bir kap içine kan ve za'ferân gibi renkli bir madde koyarak ellerini ona batırırlardı.

[2] Buradan i'tibâren aşağıda bir notla işâret ettiğimiz Zübeyr İbni'l-Avvâm menkabesine kadar hadîsin bu kısmı Hazret-i Âişe'nin değildir, Sürâka'nındır. Binâenaleyh bu uzun hicret hadîsi bir değil, iki hadîsdir. Bu uzun metnin Tâbiî râvîsi İbn-i Şihâb-ı Zührî Hicret menkabesini buraya kadar Urve İbn-i Zübeyr vâsıtasiyle Hazret-i Âişe'den buradan aşağıda işâret ettiğimiz hâşiyemize kadar da Sürâka'nın kardeşi oğlu Abdurrahmân vâsıtasiyle Sürâka'dan rivâyet etmiştir. Müellif Buhârî *Sahîh*'indeki isnâdında bütün bunları tasrîh etmiştir.

kimse için müşrikler ayrı ayrı câize ve mükâfât tâyin etmişlerdi[1]. Sürâka der ki: Bugünlerde ben, kavmim Müdlic oğullarının toplantılarından birisinde oturuyordum. Bu sırada Kureyş adamlarından bir kişi çıkageldi, ve biz otururken o ayakta dikildi de:

— Ey Sürâka! Ben, —hemen önüm sıra— sâhile doğru yollanan birkaç yolcu karaltısı gördüm. Öyle sanıyorum ki, bunlar Muhammed'le Ashâb'ıdır! dedi. Sürâka der ki: Derhal anladım ki bu adamın anlattığı yolcular, Muhammed ile Ashâb'ıdır. Fakat (ondan saklamak için):

— Gördüğün karaltılar Muhammed'le Ashâb'ı değildir. Sen filân ve falan kişileri görmüş olacaksın!. Şimdi onlar bizim gözümüzün önünden geçip gitmişlerdir, dedim. Sonra (hareketimi meclistekilere anlatmamak için) bir müddet daha mecliste eğlendim. Sonra kalkıp evime girdim. Ve câriyeme atımı alıp çıkmasını, ve yüksek tepenin arkasında beni beklemesini emrettim. Ben de kargımı alarak evimin arka tarafından çıktım. Ve kargımın (parıltısı nazarları celbetmemek için) alt tarafını yerde sürüklemiş, üst tarafını da aşağıya doğru tutmuştum. Nihâyet atımın yanına geldim; üstüne bindim, ve beni gāyeme yaklaştırmak için hayvanı dört nala kaldırdım. En sonu Resûlullāh ile Ashâb'ına yetişip yaklaştım. Bu sırada atım sürçtü, kapaklandı. Ben de atımdan düştüm[2].

---

[1] Zührî'den gelen bir rivâyete göre Resûlullāh ile Ebû Bekir'den herbiri için yüzer deve mükâfat verileceği i'lân edilmiştir.

[2] Sürâka'nın düşmesi Peygamberimizin duâsı eseridir. Buhârî'nin Enes İbn-i Mâlik'ten gelen bir rivâyetinde Peygamber Efendimiz Sürâka'yı görünce: (اللهم اصرعه = *Allāh'ım bunu düşür!*) diye duâ buyurmuştur. Sürâka'nın atı da kendisi de kapaklanınca:

— Yâ Nebiyya'llāh, ne dilersen emir eyle! demiş. Resûl-i Ekrem de:

— Sen geride dur, arkamızdan gelen hiç bir kimseyi bırakma! buyurdu. Râvî Enes der ki: Ne gariptir ki, Sürâka bir günün önünde

Fakat hemen (toparlanıp) kalktım. Ve elimi ezlâm kuburuna uzattım[1], ondan fal kalemlerini çıkarıp —Muhammed'le Ashâb'ına zarar verir miyim, yoksa vermez miyim? diye— onlarla tefe'ül ettim. Fal netîcesinde hoşlanmadığım cihet (yâni zarar veremiyeceğim) çıktı. Bunun üzerine ben yine atıma bindim. Ezlâmın muhâlif zuhûruna rağmen atımı yine dört nala kaldırdım. (Ve beni Resûlullāh ile Ashâb'ına yaklaştırmasına çalıştım ve yaklaştım). Hattâ Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in okuduğunu işittim. Bir halde ki, Resûlullāh arkasına dönüp bakmıyordu. Ebû Bekir ise çok bakınıyordu. Resûlullāh'ın okuduğunu işittiğim sırada atımın iki ön ayağı yere (kum içine) battı. Hattâ bu batış dizlerine kadar irişti. Ben de attan düştüm. Sonra ben hayvanı kalkmağa zorladım. O da kalkmağa çalıştı. Fakat bir türlü ayaklarını çıkarmaya gücü yetişmedi. Hayvan (hayli zorlukla homurdanarak) kalkıp durunca da hemen iki ayağının gömülen izinden göğe doğru ateş dumanı gibi bir duman yükselip dağıldı. Bunun üzerine ben fal kalemleriyle tekrar tefe'ül ettim. Yine hoşlanmadığım sûrette çıktı. Sonra ben Muhammed'le Ashâb'ına:

— El-amân! diye haykırdım[2]. Bunun üzerine durdular. Ben de atıma binerek tâ yanlarına vardım. Resûlullāh

Peygamber'in hayâtına kasdederken, o günün sonunda Resûlullāh'ın hayâtını müdâfaa eden silâh mesâbesinde olmuştur.

[1] Ezlâm, zelemin cem'idir. Zelem, bir çeşit kumar okudur. Kıdih dedikleri bu fal okunun yeleği ve demiri yoktu. İki kalemden ibâret olan bu ezlâmın birisinde: *(Neam=evet)*, öbirisine: *(Lâ=hayır)* yazılı bulunurdu. Câhiliyet devrinde Arablar, âkıbeti meçhul bir iş ile karşılaştıklarında bu oklarla tefe'ül ederek bunlardan birisini çekerlerdi. Eğer *(neam)* çıkarsa, o işe teşebbüs ederler, *(lâ)* çıkarsa, sarf-ı nazar eylerlerdi. Ezlâm kuburu da, bu okun konulduğu meşin kabın ismidir.

[2] İbn-i İshak'ın bir rivâyetinde şu ziyâdeler de vardır: Ve ben, Sürâka İbn-i Mâlik İbn-i Cu'şum'üm, bana i'timâd ediniz de

ve Ashâbı'nı taarruzumdan koruyun bunca hârikalarla karşılaştığım şu anda gönlümde kat'î bir kanâat hâsıl oldu ki, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yakında emri zâhir ve nübüvvet da'vâsı gālib olacaktır. Bu kanâat üzerine Resûlullāh'a:

— Kavmin Kureyş senin katlin veya esâretin hakkında câizeler va'detti! dedim. Ve Kureyş'in, kendisine ve Ashâb'ına karşı ne kadar fenâlık yapmak istediklerini birer birer haber verdim. Ve kendilerine yol azığı ve levâzımı arzettim. Fakat benden bir şey almadılar, ve hiçbir şey de almak istemediler. Yalnız Resûlullāh ile Ebû Bekir bana:

— Ey Sürâka, bizim yolculuğumuzu gizle! dediler. Bunun üzerine ben Resûlullāh'tan hakkımda bir emannâme yazmasını istedim. Resûlullāh da Âmir İbn-i Füheyre'ye emretti. Âmir da deri parçasına yazıp verdi [1].

Sonra Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (maiyetiyle) yoluna devâm etti [2]. Yolda müslümanlardan deve suvârîsi bir kāfile içinde gelmekte olan Zübeyr İbni'l-Avvâm'a kavuş-

size söyliyeyim ki, benden size mâzîde hoşlanmadığınız bir zarar gelmediği gibi halde ve istikbalde de gelmiyecektir.

[1] Zehebî, Sürâka'nın Tâif seferinden sonra müslüman olduğunu bildiriyor. Târihçiler de elindeki emannâme ile mürâcaat ettiğini haber veriyor. İbn-i Abdi'l-Ber de *İstîâb*'de Sürâka'nın Medînelilerden ma'dûd olduğunu ve Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamânına kadar yaşadığını zikretmiştir. Sürâka, Kureyş câsuslarından Resûlullāh'ın hareketini gizlemiş ve arayanlara: Buralarda ben bulamadım, başka tarafa bakınız! demiştir.

[2] Hicret hadîsinin Sürâka'ya müntehî olan kısmı burada bitiyor. Bundan alt tarafını nihâyetine kadar İbn-i Şihâb-ı Zührî, Urve'den rivâyet etmiştir. Mebdeindeki isnad gibi Hazret-i Âişe'ye îsâl etmemiştir. Şu halde hadîsin buradan alt tarafı mürseldir. Şu kadar ki, bu kısmı da Hâkim, Urve'nin Zübeyr'den rivâyeti sûretiyle vasletmiştir.

tu. Bu kâfile Şam'dan avdet eden tâcirlerdi. Zübeyr, Resûlullâh *sallaʼllâhu aleyhi ve sellem* ile Ebû Bekir'e beyaz maşlahlar giydirdi[1].

Medîne'de müslümanlar Resûlullâh *sallaʼllâhu aleyhi ve sellem*'in Mekke'den yola çıktığını işitmişlerdi ve (istikbâl için) her sabah kuşluk vakti "*Harre*" mevkiine çıkarak öğle sıcağı basıncaya kadar Resûlullâh'ın teşrîfine intizâr ederlerdi.

Yine bir gün müslümanların intizarları uzadıktan sonra dönmüşlerdi. Evlerine girdikleri sırada yahûdîlerden bir kişi, kendisine âit bir işe bakmak üzere yahûdî kulelerinden bir kulenin üzerine çıkıp yüksekten uzaklara bakmakta iken Resûlullâh *sallaʼllâhu aleyhi ve sellem* ile Ashâb'ını beyazlar giymiş oldukları halde —(sıcaktan hâsıl olan) serab ve sis manzaralarını yararak— geldiklerini gördü. Artık yahûdî (bu muhteşem mevkibin kudûmunu) saklamağa muktedir olamıyarak en yüksek sesiyle:

— Ey Arab cemâati, beklediğiniz o devletliniz işte geliyor! diye haykırdı. Bu sesi işiten bütün müslümanlar silâhlarına sarılarak evlerinden sıçrayıp Resûlullâh'ın istikbâline koştular. Ve Harre denilen kara taşlık yolunda Resûlullâh'a kavuştular. (Tekbîr sadâlariyle arz-ı ta'zîmât edilen) Resûlullâh, şimdi maiyyetiyle ve istikbalcileriyle Medîne'nin sağ tarafına (Kubâ cihetine) doğru meylederek yollandı. Nihâyet

[1] İbn-i Sa'd, Zübeyr'e bedel Talha İbn-i Abdillâh'ı rivâyet ederek, onun Şam'dan döndüğünü, onun beyaz libaslar giydirdiğini, yine Talha'nın Medîne'de müslümanların Resûlullâh'ın kudûmunu, sabırsızlıkla beklediklerini haber vermesi üzerine Resûl-i Ekrem'in hareketini tesrî' buyurduğunu bildirmiştir. Dimyâtî ise, siyercilerden hiç birisinin Zübeyr İbni'l-Avvâm'ı zikretmediklerini bildirmiştir. Fakat Şârih Aynî'nin beyânı veçhile en iyisi bu rivâyetleri te'lîf ederek Talha ile Zübeyr'den her ikisinin de Şam kâfilesinde bulunduğunu, her ikisi tarafından beyazlar hediye edildiğini kabûl etmektedir.

Resûlullâh maiyetiyle berâber (Hârise oğullarından) Amr İbn-i Avf âilesinin yurduna indi. Ve onlar (ın riyâsetinde bulunan Gülsûm İbn-i Hidm)e misâfir oldu[1]. (Resûlullâh'tan öncė hicret edenler de bu âile yurdunda misâfir idiler. 1556 numaralı hadîse bakınız!) Kubâ'ya muvâsalat Rebîulevvel ayının bir pazartesi gününe müsâdif idi[2].

İstikbalcilere karşı kabul merâsimini Ebû Bekir yapmış ve görüşmüştü. Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* ise sükût edip bir tarafa oturmuştu. Hattâ Ensâr'dan Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'i evvelce görmiyerek Kubâ'ya (hoşâmedîye) gelenler, Ebû Bekir'i (Şam ticâreti münâsebetiyle) tanıdıklarından ibtidâ ona selâm veriyorlardı. Tâ ki, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e güneş isâbet edip de hemen Ebû Bekir varup kendi ridâsiyle Resûlullâh'ın üzerine gölgelik yapınca o zaman Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'i herkes tanıdı.

[1] Bazı Sîret müellifleri Sa'd İbn-i Hayseme'ye misâfir olduğunu rivâyet etmişlerdir. Bu iki rivâyet bir kısım müellifler tarafından şu sûretle te'lîf edilmiştir: Resûlullâh, Gülsûm İbn-i Hidm'e misâfir olmuştur. Fakat Ashâb ile birlikte İbn-i Hayseme'nin yanında oturmuştur.

[2] Müellif Buhârî, Kubâ'ya muvâsalatın Rebîulevvel ayının hangi pazartesine müsâdif olduğunu tasrîh etmemiştir. Sebebi ise bu husunda pek çok ihtilâf edilmiş olmasıdır. Bu ihtilâfın da menşei Resûl-i Ekrem'in Kubâ'da ikāmet müddeti hakkındaki ihtilâftır. Buhârî'nin bu hicret bâbında Enes İbn-i Mâlik'ten gelen bir rivâyetine göre, Kubâ'da on dört gece kalmıştır. Hadîs âlimlerinin bu rivâyetlerine karşı Kelbî, Musâ İbn-i Ukbe gibi Sîretciler ise üç, dört gece kaldığını iddia ederler. Resûlullâh'ın Kubâ mescidinin inşâsı müddetince burada kaldığına göre, Buhârî'nin rivâyeti elbette daha ziyâde şâyân-ı i'timattır. İbnü'l-Kayyîm de *Zâdü'l-Meâd*'ında Enes rivâyetini tercîh ediyor.

Resûl-i Ekrem'in Mekke'den müfârekatinden üç gün sonra da Hazret-i Alî hareket etmiş ve Resûl-i Ekrem henüz Kubâ'da iken yetişmiştir.

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Amr İbn-i Avf oğullarında on küsur (on dört) gece misâfir kaldı. Bu müddet zarfında takvâ üzerine kurulan mescidini te'sîs buyurdu. Ve bu mescid içinde namaz kıldı[1].

[1] Kubâ Mescid'i, Resûlullāh'ın hicreti ve bilhassa Kubâ köyüne muvâsalatı ile açılan yeni devrin mübârek bir âbidesidir. Bundan dolayı Kur'ân diliyle *Takvâ Mescidi* adı verilerek ta'zîz buyurulmuştur. Tevbe Sûresi'nin 108 inci âyetinde meâlen:

"*Muhakkak bu bir mesciddir ki, onun temeli Medîne'ye hicretin ilk gününde takvâ üzerine atılmıştır. Azîz Peygamber'im! Bu mescid, senin içinde namaz kılmana daha lâyıktır. Bu mescidde son derece temizliği ve nezâheti seven müttekî bir cemâat vardır. Allah da çok temiz ve fazîletli olanları sever*"*. Bühârî'nin Abdullāh İbn-i Ömer'den rivâyetine göre Resûl-i Ekrem Efendimiz hayâtı müddetince her cumartesi günü yaya veya binitli olarak bu mübârek mescidi ziyâret eder ve içinde namaz kılardı. Sünen sâhiblerinin rivâyetine göre Resûlullāh mü'minleri de teşvîk ederek, kemâl-i nezâhet ve tahâretle Mescid-i Kubâ'da namaz kılan kimse için bir Ömre sevâbı olduğunu tebşîr buyurdu. Bu mescidin inşâsında Resûlullāh bizzat çalışmıştır. Şâir-i Nebevî Abdullāh İbn-i Revâha da hem çalışır, hem de şiir inşâd ederek çalışanların yorgunluklarını ta'dîl ederdi. Şu mısralar o cümledendir:

افلح من يعالج المساجدا ويقرأ القرآن قائما و قاعدا ولا يبيت الليل عنه راقدا

Tercemesi: Bu mescidin inşâsına çalışan her mü'min saâdete ermiştir. Burada ayakta olsun, otururken olsun Kur'ân okuyanlara ne mutlu! Gecelerini uyku ile geçiremeyenlere ne saâdet!.

Kubâ Mescid'i İslâm Târihinin i'tilâ devri arefesinde ve bütün ma'nâsiyle bir dönüm noktasında te'sîs buyurulduğu için pek büyük hâtıraları hâizdir. Tahrîm Sûresi'ndeki : (فان الله هو مولاه و جبريل وصالح المؤمنين والملائكة بعد ذلك ظهير) kavl-i şerîfi mûcibince Resûl-i Ekrem'in hicreti üzerine şimdi iki cihan serverinin Allāhu Teâlâ hâmîsi, Cibrîl yakîni, mü'minlerin sâlihleri etbâı, bunlardan başka meleklerin kuvâ-yı külliyesi müzâhiri bulunuyordu. Peygamber'in bu âhenîn cephesini hiçbir düşman yıkamıyacaktı, ve yıkamadı. Şimdiye kadar

* لمسجد اسس على التقوى من اول يوم احق ان تقوم فيه ، فيه رجال يحبون ان يتطهروا و الله يحب المطهرين [سورة التوبه : ١٠٨] .

Sonra Resûlullāh devesine bindi. Muhâcirlerden ve Ensâr istikbalcilerinden mürekkeb bir mevkib rikâbında yürümek sûretiyle sürûr ve şâd-mânî ızhâr ederek Medîne'ye hareket etti. Nihâyet Medîne'ye varıldığında deve Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'ini Medîne'deki mescidinin yerinde çöktü. Burasını müslümanlar o sırada namazgâh ittihaz etmişlerdi. Daha evvel de Sa'd İbn-i Zürâre[1]'nin terbiyesinde bulunan Süheyl ve Sehl adlı iki yetim çocuğa âid olup hurma kurutacak harman yeri idi. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in devesi bu arsaya gelip çökünce Resûlullāh:

— İnşâ-Allāh burası bizim menzilimiz ve makāmımızdır! buyurdu. Bilâhare Resûlullāh bu iki genci da'vet edip bura-

mahkûmâne ve müteenniyâne hareket eden İslâm dîni, bundan sonra hâkimâne hareket edecektir. Ve aynı zamanda en âdil ve medenî bir hükûmet kuracaktır.

Kubâ Mescidi'nin kadîm mesâhası da küçüktü, Urve'den gelen bir rivâyete göre, eni boyu müsâvî olmak üzere 66 zirâ'dan ibâretti. Birkaç günlük misâfirlik müddetinde bundan geniş de yapılamazdı. Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamânında Kubâ bir ma'mûre hâline gelmeğe başlayınca Takvâ mescidi de tevsî' edilmiştir.

Kubâ, hicret sırasında bir köyden ibâretti. Ruşâtî, Medîne'den altı mil uzakta bulunduğunu, fakat Hicret'ten sonra Medîne'ye açılan birtakım hutût-ı muvâsala ile ve bir çok ma'mûrelerin ittisâli ile Medîne'den addedilecek derecede yaklaşmıştır! diyor. Nasıl ki, Rüşâtî'nin "*İktibâsü'l-Envâr*"ından bir asır sonra yazılan "*Mu'cemü'l-Büldân*"da Medîne'ye iki mil mesâfede olduğu bildirilmesi de te'yîd ediyor. Şârih Aynî zamânına kadar daha genişlemiş olacak ki, o da Medîne'deki Mescid-i Nebevî'ye bir fersah mesâfede olduğunu bildiriyor.

[1] Bu isim, Yûnîniyye kırâati üzere basılan bütün Buhârî nüshalarında (elif) harfiyle: Es'ad İbn-i Zürâre'dir. Müşârünileyh kadîmü'l-İslâm olmakla Es'ad nüshasının daha muvâfık olduğunu Şârih Aynî kaydediyor. Buhârî râvîlerinden yalnız Ebû Zerr-i Herevî (elif)siz zaptetmiştir. Müellif Zebidî de bunu ihtiyâr eylemiştir.

sını mescid yapmak üzere değer bahâsiyle onlardan almak istedi. Bu gençler de:

— Yâ Resûla'llāh, burasını biz sana bağışlarız! dediler. Fakat Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* çocuklardan hibe sûretiyle almak istemedi. Nihâyet muayyen bir bedel ile satın aldı. Sonra Mescid-i Saâdet'i binâ etti. Mescidin inşâsı sırasında Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ashâb ile berâber mescid duvarlarına kerpiç taşımağa başladı. Taşırken de şu beyitleri okudu:

هٰذَا الْحِمَالُ لَا حِمَالَ خَيْبَرْ   هٰذَا أَبَرُّ رَبَّنَا وَ أَطْهَرْ

وَ يَقُولُ

إِنَّ الْأَجْرَ أَجْرُ الْآخِرَهْ   فَارْحَمِ الْأَنْصَارَ وَ الْمُهَاجِرَهْ

Tercemesi: "*Ey Rabb'imiz! Yüklenip taşıdığımız şu balçıktan düzülmüş ham kerpiç yükü Hayber* (in hurma ve üzüm mahsullerinin nefis) *hamûlesinden daha hayırlıdır ve daha temizdir. Şüphesiz ki hayır ve menfaat âhiret ecr-ü sevâbıdır. Allāh'ım! Sen Ensâr'a ve Muhâcirlere merhamet buyur!*" [1].

---

[1] *Sahîh-i Buhârî* metninde bu beyitleri müteâkıb: "*Resûlullāh müslümanlardan adı bize bildirilmiyen bir şâirin şiirini misâl olarak inşâd buyurmuştur*"* sûretinde bir ziyâde de vardır. Fakat Şârih Kastalânî, bu şâirin Abdullāh İbn-i Revâha olduğunu tasrîh ediyor [Abdullāh İbn-i Revâha'nın kıymet-i edebiyyesi için dördüncü ciltte 596 numaralı Ebû Hüreyre hadîsine ve îzâhına bakınız!, sekizinci cildin 291, 292 (İkinci baskı, S. 251) nci sayfalarını da okuyunuz!].

Sonra Buhârî bu hadîsin Tâbiî râvîsi İbn-i Şihâb Zührî [bak! C. 5, S. 155 (İkinci baskı, S. 114)] den de: "*Resûlullāh salla'l-*

---

* فتمثل بشعر رجل من المسلمين لم يسم لى [رواه البخارى].

Medîne'ye ve Kubâ köyüne Resûlullāh'dan önce hicret edenler, Buhârî'nin aşağıdaki rivâyetinde bildirilmiştir.

1556. عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَوَّلُ مَنْ قَدِمَ عَلَيْنَا مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ وَابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَكَانَا يُقْرِآنِ النَّاسَ فَقَدِمَ بِلَالٌ وَسَعْدٌ وَعَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ ثُمَّ قَدِمَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي عِشْرِينَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا رَأَيْتُ أَهْلَ الْمَدِينَةِ فَرِحُوا بِشَيْءٍ فَرَحَهُمْ بِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى جَعَلَ الْإِمَاءُ يَقُلْنَ قَدِمَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا قَدِمَ حَتَّى قَرَأْتُ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى فِي سُوَرٍ مِنَ الْمُفَصَّلِ.

lâhu âleyhi vesellem'in bu beyitten başka tam bir şiirin bir beytini misal îrâd ve işhâd ettiği ahâdîs-i şerîfede vârid olmamıştır" dediğini rivâyet ediyor*.

Bu şiirler birer recez olduklarına göre, Zührî bu sözleriyle evvelâ recezin şiirden ma'dûd olduğunu, sonra da Resûlullāh'ın şiir inşâd ettiğini kabûl etmiş bulunuyor. Zührî'nin her iki nokta-i nazarı bâzı hadîs şârihleri tarafından intikāda uğramış ise de Allâme Aynî gibi Buhârî şârihleri tarafından ulemânın cumhûruna göre mevzûn olan recez şiir ise de Resûlullāh hakkında memnû olan şiir inşâsıdır, yoksa şiir inşâdı değildir! diye cevâb verilmiştir.

Bir lâhika olarak şunu da bildirmek isteriz ki, Medîne'nin eski adı *Yesrib*'dir. Peygamber Efendimiz hicret edip yerleştikten sonra *Medînetü'n-Nebî* denilmeğe başlandı. Ve gitgide ihtisâr edilerek yalnız Medîne denildi. Medîne'den gelip geçen milel ve akvâm içinde bu eserimizin altıncı cildindeki îzâhâta bakınız!.

* قال ابن شهاب : و لم يبلغنا في الاحاديث ان رسول الله صلى الله عليه و سلم تمثل ببيت شعر تام غير هذا البيت [رواه البخاري].

TERCEMESİ

(Ensâr'dan) Berâ' [İbn-i Âzib] *radiya'llâhu anh*'den rivâyetine göre şöyle demiştir: Bize ilk önce hicret edenler Mus'ab İbn-i Umeyr ve İbn-i Ümm-i Mektûm'dur. Bunlar Medîne müslümanlarına Kur'ân okuturlardı. Sonra Bilâl, Sa'd İbn-i [Ebî Vakkâs], Ammâr İbn-i Yâsîr hicret ettiler. Daha sonra Ömer İbn-i Hattâb —Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in Ashâbından yirmi kişi ile — hicret etti[1]. Bunlardan sonra da Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* (Ebû Bekir ve Âmir İbn-i Füheyre ile) hicret buyurdu. Artık ben Medîne halkını Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in teşrîfine ferahlandığı gibi bir şeye ferahlandığını görmedim. Hattâ (Benî Neccâr'dan) genç kızlar "*Resûlullâh salla'llâhu aleyhi ve sellem geldi*" diye sevinmeğe başladılar. Ben de Resûlullâh henüz hicret etmeden önce —mufassaldan sayılan sûrelerle berâber— سبح اسم ربك الأعلى (sûresin)i okumuştum.

İZÂHI

Mûsâ İbn-i Ukbe'nin rivâyetine göre Abdurrahmân İbn-i Avf'dan başka bu muhâcir kâfilelerinin ekserîsi Kubâ'da Amr İbn-i Avf oğullarına müsâfir olmuşlardır. Abdurrahmân İbn-i Avf ise Hazrec'den Saîd İbn-i Rebîa'da konuklanmıştır. İbn-i Şihâb'ın rivâyetine göre Hazret-i Alî de Resûlullâh'dan üç gün sonra hareket edip Peygamber Efendimiz Kubâ'da iken gelip yetişmiştir. İbn-i Âiz *Mağâzî*'sinde İbn-i Abbâs'dan Ömer, Zübeyr, Talha, Osman, Ayyâş İbn-i Ebî Rebîa'nın da bir kâfile içinde

[1] İbn-i İshâk, hadîsde isimleri zikredilmeyen bu yirmi kişiden on üçünün adlarını şu sûretle bildiriyor: Zeyd İbni'l-Hattâb, Saîd İbn-i Zeyd, Abdullâh İbn-i Sürâka, Huneys İbn-i Huzâfe, Vâkid İbn-i Abdillâh, Havlâ İbn-i Ebî Havlâ, Mâlik İbn-i Ebî Havlâ, Hilâl, Ayyâş İbn-i Ebî Rebîa, Benî Bekir kabîlesinden Hâlid, İyâs, Âmir, Akîl. İbn-i Hacer, yirmiden adı sayılmıyanların Hazret-i Ömer'in etbâı ve adamları olmalıdır, diyor. İbn-i İshâk bu on üç muhâcirin de Rifâa İbn-i Münzir'e müsâfir olduklarını bildiriyor.

hicret ettiklerini, yalnız Osman ile Talha'nın Şam'a müteveccih olduklarını rivâyet etmiştir. En mevsuk rivâyete göre Medîne'ye hicret edenlerin alemdârı, Mus'ab İbn-i Umeyr *radiya'llāhu anh*'tir. Gerçi Mûsâ İbn-i Ukbe ilk muhâcir olarak mutlak sûrette Benî Mahzûm'dan Ebû Seleme İbn-i Abdi'l-Esed'i zikretmiştir. Fakat Ebû Seleme Mus'ab gibi Medîne'ye ikāmet kasdiyle gitmemiştir. Belki müşârün-ileyh evvelâ Habeşe diyârına hicret edip bilâhare Mekke'ye avdet etmiş, fakat müşriklerin ezâ ve cefâsına tahammül edemiyerek bu def'a da Resûlullāh'ın müsâadesiyle Medîne'ye gitmişti. Mus'ab ise ikāmet ve Kur'ân ta'lîmi için me'mûren gönderilmişti. Hattâ, rivâyete göre Mus'ab İbn-i Umeyr'in ikāmet etmekte olduğu Ensâr'dan Münzir İbn-i Muhammed'in evine inmiştir. Ve ondan sonra Âmir İbn-i Rebî'a, karısı Leylâ, Abdullāh İbn-i Maz'ûn, Abdullāh İbn-i Cahş, Habbâb İbn-i Eret *radiya'llāhu anhüm* hicret edip Mus'ab'ın yanına inmişlerdir. Bu sûretle hicret edenlerin sayısı erkek, kadın yüz elliyi bulmuş ve Mekke'nin birkaç mahallesi boşalmıştı.

Bir tarafta bu muhâcirler, bir tarafta "*hoş geldiniz!*"e gelen Ensâr ile Kubâ köyü meserret içinde çalkalanıyordu. Medîne'nin meşhur şâiri Hassân İbn-i Sâbit āteşîn bir kasîdesiyle Resûlullāh'ın kudûmunu tebrîk ve meserretli günlerin coşkun hâtıralarını terennüm etmiştir.

KUBÂ'DAN HAREKET: Müellif Buhârî'nin bu Hicret bâbında Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyetine göre, Resûlullāh Kubâ'da on dört gece kaldıktan sonra Medîne'ye hareket etmek üzere ana tarafından akrabâsı ve dayıları olan Neccâr oğullarına haber gönderdi. Neccâr oğulları kılınçlarını kuşanarak geldiler. Diğer Ensâr'a da haber göndermişti, onlar da müsellâh geldiler. Ve Resûlullāh ile Ebû Bekir'e selâm verdiler. Bu silâhlı kuvvetler Resûlullāh ile Ebû Bekir'in develeri çevresini kuşattılar. Ve Resûlullāh ile Ebû Bekir'e:

— Buyurunuz, düşmanlarınızdan emîn, dostlarınız da kendinize mutî olarak develerinize bininiz! dediler. Resûlullāh devesine bindi. Ebû Bekir de arkasında (deve üstünde) vaziyet aldı. Bu sûretle düzülen Peygamber'in mevkibi Medîne'ye doğru yollandı. Râvî Enes İbn-i Mâlik der ki, Resûlullāh devesi Kasvâ üzerinde,

Ebû Bekir peşinde, Ensâr ve Neccâr oğulları etraflarında olarak muhteşem bir mevkible Medîne'ye hareketi hâlâ gözümün önündedir[1].

Zâdü'l-Meâd'da İbn-i İshâk'tan bir rivâyete göre, Resûlullāh esnâ-yı râhda sol tarafa meylederek Sâlim İbn-i Avf oğulları yurduna vardı, (Rânûnâ') vâdîsinin ortasındaki Cum'a mescidinin yerinde indi, ve arka arkaya iki hutbe îrâd ederek Cum'a namazı kıldı ki, Medîne'de kıldığı ilk Cum'a namazı idi. Ve henüz Mescid-i Saâdet yapılmamıştı[2]. İbn-i Hişâm'ın *Sîret*'inde bu iki hutbe, İbn-i İshâk'ın Ebû Seleme İbn-i Abdurrahman'dan rivâyet ettiği metin ile zikredilmiştir. Cevdet Paşa da *Kasas-ı Enbiyâ*'sında en sâde bir üslûb ile harfi harfine terceme etmiştir. Ensâr'ın Akabe bîatinde teahhüd ettikleri yardımı yerine getirmelerinin günü geldiğinden, hutbenin sonunda verdiği sözü bozanların Allāh'ın gazâbına uğrıyacakları tebârüz ettirilmiştir.

Namazdan sonra hareket eden Peygamber'in mevkibi Medîne'ye kadar yolun iki tarafını dolduran halkın: Resûlullāh geldi! Resûlullāh geldi! Sevinç tezâhürleri arasında ilerliyordu. Medîne'nin etrâfı Evs, Hazrec soylariyle muhât bulunduğundan önünden geçilen her kabîlenin mümessilleri Kasvâ'nın yularına sarılarak:

— Yâ Resûla'llāh, bize buyurunuz! Size yabancı olmıyan, saygı değen, düşmanlarınızı tepelemeğe gücü yeten âilemizde misâfir olunuz![3] diyorlardı. Resûlullāh da:

---

[1] عن انس بن مالك رضى الله عنه اقام رسول الله صلى الله عليه و سلم فى بنى عمرو بن عوف اربعة عشرة ليلة ثم ارسل الى ملاء بنى النجار. قال : فجاؤا متقلدى سيوفهم. قال : وكانى انظر الى رسول الله على راحلته وابو بكر ردفه وملاء بنى النجار حوله حتى القى بفناء ابى ايوب فكان يصلى حيث ادركته الصلاة [رواه البخارى].

وفى روايته عنه: ثم بعث الى الانصار، فجاؤا الى نبى الله صلى الله عليه و سلم وابى بكر فسلموا عليهما وقالوا : اركبا آمنين مطاعين. فركب نبى الله و ابو بكر و حفوا دونهما بالسلاح . فقيل فى المدينة: جاء نبى الله، جاء نبى الله! . فاشرفوا ينظرون ويقولون: جاء نبى الله! . جاء نبى الله! . فاقبل يسير حتى نزل جانب دار ابى ايوب .

[2] Resûlullāh'ın hicretinden evvel de Ebû Ümâme Es'ad İbn-i Zürâre tarafından Medîne'de cum'a namazı kılındığı ve kılanların kırk kişi olduğu Kâ'b İbn-i Mâlik'ten rivâyet olunmuştur. [*Zâdü'l-Meâd*].

[3] يا رسول الله هلم الينا : الى العدد و العدد و المنعة .

— Deveyi kendi hâline bırakınız, çünkü o me'murdur, emir olunduğu yere gider; ona yol veriniz![1] diye onları taltîf ve onlardan izin alıyordu. Onlar da deveyi bırakıyorlardı. Benî Neccâr'ın yurdu önüne geldiğinde onlardan bir hey'et Kasvâ'nın etrâfını sararak:

— Dayınızın evine buyurunuz! Yâ Resûla'llāh! diye da'vet ediyor, bir tarafta da minimini kız çocukları defler çalarak:

نحن جوار من بنى النجار   يا حبذا محمدا من جار[2]

diye neşîdeler okuyorlardı.

Medîne'ye girince — hadîs metninde de işâret olunduğu üzere— halkın ferah ve meserreti görülmedik bir derecede artmıştı. Kadınlar damların üstünde: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* geldi! diye seviniyorlar, bir taraftan da:

طلع البدر علينا   من ثنيات الوداع
وجب الشكر علينا   ما دعا لله داع
ايها المبعوث فينا   جئت بالامر المطاع[3]

diye neşîdeler söylüyorlardı.

Bu sürûr ve şâd-mânî içinde yürüyen Peygamber'in mevkibi nihâyet Mâlik İbn-i Neccâr oğullarının yurduna gelince orada Resûlullāh'ın Mescid-i Saâdet'inin kapısı önüne müsâdif olan arsaya çöktü. Fakat Peygamber Efendimiz üstünden inmedi. Sonra oradan kalktı. Resûlullāh da yularını bırakmıştı. Bir kaç adım gittikten sonra arkasına geri dönüp ilk çöktüğü yere gelerek çöktü. Ve boynunu yere koyup bağırmağa ve deprenmeğe başladı. Bunun üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* üzerinden indi [*Sîret-i İbn-i Hişâm*]. İşte İslâm ve âlem târihinin kaydettiği Hicret-i Muhammediyye ihtifâli burada sona erdi.

Buhârî'nin Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem devesinden indikten sonra (Abdulmuttalib'in anası Selmâ kadın cihetiyle karâbetini kasdederek):

---

1 خلوا سبيلها! فانها مأمورة فخلوا سبيلها.

2 Biz, Neccâr oğullarının kızlarıyız. Muhammed'e yakınlık ve hısımlık ne mutlu!

3 Ayın on dördü üzerimize Vedâ' Dağı'nın tepelerinden doğdu, ne mutlu. Artık Allāh'a duâ ve niyâz eden bulundukça bize de şükretmek vâcib oldu. Ey bize gönderilen aziz Peygamber! Sen bize itâat edilmesi vâcib bir emirle Peygamber geldin!

— Akrabâmız evlerinden hangisinin evi daha yakındır? diye sordu. Neccâr oğullarından Ebû Eyyûb el-Ensârî:

— Yâ Nebiyya'llāh, benim evim yakındır! İşte şu evim, şu da kapısı diye gösterdi. Resûlullāh:

— Öyle ise haydi git, bizi kabûl edecek, yer hazırla! buyurdu. Ebû Eyyûb hemen gidip geldi. Ve Resûlullāh ile Ebû Bekir'e hitâben:

— Allāh'ın yümn ü bereketi üzerine ikiniz de buyurunuz! dedi. Bunun üzerine Resûlullāh Ebû Eyyûb'ın evini teşrîf buyurdu [*Buhârî*]. Ebû Eyyûb Hâlid İbn-i Zeyd, devenin üstündeki eşyâyı evine taşıdı [*Sîret-i İbn-i Hişâm*]. Es'ad İbn-i Zürâre de Kasvâ'yı yularından çekerek evine götürdü [*Zâdü'l-Meâd*].

MESCİD-İ SAÂDET'İN İNŞÂSI: Müellif Buhârî'nin Hicret bâbındaki rivâyetleri arasında Mescid-i Saâdet'in inşâsı da vardır. Enes İbn-i Mâlik'ten gelen rivâyete göre Resûlullāh Ebû Eyyûb'un evine yerleştikten sonra bir mescid inşâsını emredip Neccâr oğullarına haber gönderdi. Geldiklerinde onlara:

— (Neccar oğullarından iki yetîme âit olan) şu bostanınızın bedelini bana bildiriniz! buyurdu. Onlar da:

— Yâ Resûla'llāh, vallāhi biz onun bedelini sizden istemeyiz! Ancak ecr-ü mükâfâtını Allāhu Teâlâ'dan umarız! dediler. Fakat Resûlullāh'ın hibeyi kabûl buyurmadığı Buhârî'nin yukarıda terceme ettiğimiz bir rivâyetinde geçti. Târihçiler on miskal altuna alınarak Ebû Bekir'e havâle buyurulup onun tarafından tesviye edildiğini bildiriyorlar.

Enes İbn-i Mâlik der ki, bu arsada müşrik kabirleri vardı. Bâzı yerleri gayr-i muntazam harâbelik arzediyordu. İçinde yabânî hurma ağaçları da vardı. Resûlullāh'ın emriyle müşriklerin kabirleri açılıp başka tarafa naklolundu. Arsanın çukur yerleri tesviye edildi; yabâni hurmalar da kesildi. Enes rivâyetine devamla: Mescidin kıble tarafına (mihrab yerine) hurma ağaçları dizdiler. Kapı süvelerini taştan yaptılar, diyor [*Buhârî*]. Kıble cihetinden beriye doğru uzunluğu yüz zirâ', arzı her iki tarafta yüz veyâhud biraz eksik kılındı. Temeli üç zirâa yakın taştan yapıldı. Bunun üst tarafını kerpiçle yaptılar. Kıblesini de Beyt-i Makdis'e doğru kıldılar. Mescid'e üç kapı koydular. Birisi umûma mahsus geride idi. Birisi Resûlullāh'ın Hâne-i Saâdet'ten mescide girmesine mahsus idi. Üçüncüsü Bâb-ı Rahmet, denilen

kapı idi. Direkleri hurma ağacından dikildi. Mescidin üstü örtülmeyip yalnız hurma dalları konularak güneşten muhâfaza husûsu te'mîn edildi. Resûl-i Ekrem'e:

— Üstünü örtüp tavan yapsanız! diye teklîf olundu da Resûl-i Ekrem:

— Yetişir! Mûsâ'nın çatısı gibi çatı yoktur, buyurdu.

Mescidin bir tarafına Ezvâc-ı Tâhirât'a mahsûs odalar yapıldı. Üzerleri hurma dallariyle örtüldü. Bugün Kabr-i Saâdet'in bulunduğu oda Hazret-i Âişeye tahsîs edildi [*Zâdü'l-Meâd*]. Mescid-i Saâdet'in sofası da fukârâ-yı Ashâb'a tahsîs buyuruldu.

Mescidin ve hücrelerin inşâsı hitâmında Ebû Eyyûb'un hânesinden naklettiği gibi Zeyd İbn-i Hârise ile Ebû Râfi'i Mekke'ye gönderip kendi âilesiyle Ebû Bekir'in âilesini getirtti. Kendi âilesi Sevde Bint-i Zem'a ile kızları Fâtıme ve Ümmü Gülsûm idi. Bu meyanda Üsâme İbn-i Zeyd ile Ümmü Eymen de gelmişlerdi. Ebû Bekir âilesi de Âişe ile Esmâ, vâlideleri Ümmü Rumân idi.

Bunlardan sonra ezân teşrî' buyurulmuştur. [Bunun için ikinci cilddeki (Bâbü Bed'i'l-Ezân) hadîslerini sıra ile okuyunuz!.]

1557. عَنْ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْغَارِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِأَقْدَامِ الْقَوْمِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ لَوْ أَنَّ بَعْضَهُمْ طَأْطَأَ بَصَرَهُ رَآنَا قَالَ اسْكُتْ يَا أَبَا بَكْرٍ اثْنَانِ اللّٰهُ ثَالِثُهُمَا .

TERCEMESİ

Ebû Bekr (-i Sıddîk) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Ben (hicrette) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber bir mağarada bulundum. Bir ara başımı kaldırdım, (baktım). O anda Kureyş câsuslarının ayaklarını gördüm. Bunun üzerine:

— Yâ Resûla'llāh! Bunlardan bir kaçı gözünü aşağı eğse (de baksa muhakkak) bizi görür! dedim. Resûlullāh:

— Sus yâ Ebâ Bekr! İki yoldaş ki, Allah onların üçüncüsü ola (endîşe edilir mi?) buyurdu.

1558. عَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّهَا حَمَلَتْ بِعَبْدِ اللّٰهِ
ابْنِ الزُّبَيْرِ قَالَتْ فَخَرَجْتُ وَأَنَا مُتِمٌّ فَأَتَيْتُ الْمَدِينَةَ فَنَزَلْتُ
بِقُبَاءٍ فَوَلَدْتُهُ بِهَا ثُمَّ أَتَيْتُ بِهِ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَوَضَعْتُهُ فِي حِجْرِهِ ثُمَّ دَعَا بِتَمْرَةٍ فَمَضَغَهَا ثُمَّ تَفَلَ فِي فِيهِ
فَكَانَ أَوَّلَ شَيْءٍ دَخَلَ جَوْفَهُ رِيقُ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ ثُمَّ حَنَّكَهُ بِتَمْرَةٍ ثُمَّ دَعَا لَهُ وَبَرَّكَ عَلَيْهِ وَكَانَ أَوَّلَ
مَوْلُودٍ وُلِدَ فِي الْإِسْلَامِ.

TERCEMESİ

Esmâ' (Zâtü'n-Nitâkayn) *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre müşârün-ileyhâ (Mekke'de iken oğlu) Abdullāh İbn-i Zübeyr'e hâmil olmuştu. Esmâ' der ki: Ben gebelik müddetimi tamamlıyarak (Mekke'den) çıktım. (muhâcir olarak) Medîne'ye geldim. Kubâ'ya indim. Abdullāh'ı orada doğurdum. Sonra nevzâdı Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e getirdim de kucağına koydum. Bunun üzerine Resûlullāh bir hurma istedi. Onu çiğneyip çocuğun ağzına tükürdü. Bu sûretle oğlumun mîdesine ilk giren şey, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in tükrüğü oldu. Sonra Resûlullāh hurma

çiğnemiyle çocuğun damağını uğdu. En sonra çocuğa duâ buyurdu: Bereket ve saâdet temennî eyledi. Ve nihâyet Abdullāh İbn-i Zübeyr, (Hicret'den sonra Medîne'deki muhâcir) müslüman âileleri içinde ilk doğan çocuk oldu[1].

1559. عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثٌ لِلْمُهَاجِرِ بَعْدَ الصَّدَرِ.

TERCEMESİ

Alâ' İbn-i Hadremî *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: Sadar tavafından sonra muhâcir için (Mekke'de oturmağa) üç (gece ruhsat verilmiş) dir, dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Sadır tavâfı, hacıların memleketlerine dönüşlerinde yaptıkları vedâ tavâfıdır ki, Minâ'dan dönüşte yapılır. Ve bununla hacıların menâsiki tamâm olur. Mekke'nin fethinden evvel Peygamber Efendimiz Mekke'den hicret eden Muhâcirler için —vedâ tavâfı yapılıp hac tamâm olduktan sonra— yalnız üç gün Mekke'de ikāmet edilebileceğini bildirmiştir. Umre de böyle idi. Umre edildikten sonra üç gün ikāmet mübâh idi. Bu hadîs ile istidlâl ederek Nevevî üç günden ziyâde Muhâcirin Mekke'de tevattunu haramdır, demiştir. Kādî İyâz da cumhûrun içtihâdı da bu merkezde olduğunu hikâye etmiş, ve Mekke'nin fethinden sonra ise bir çok ulemânın Mekke'de ikāmeti tecvîz ettiklerini bildirmiştir. Şu halde ulemânın cumhûru bu yasağın Mekke'den Medîne'ye hicret vâcib olduğu zamâna âid bulunduğunu kabûl etmişlerdir ki, müntehâsı Mekke'nin fethidir. Peygamber'e

[1] Hicret'ten sonra Medîne hâricindeki muhâcir müslüman âileleri arasında ilk doğan erkek çocuk olarak da Habeşe'de doğan Abdullāh İbn-i Ca'fer bildiriliyor. Medîne'de Ensâr âileleri arasında da Mesleme İbn-i Mahled yâhut Nu'mân İbn-i Beşîr ilk doğan çocuktur, deniliyor.

nusret vâcib olduğu için bu müddet zarfında Muhâcirin Medîne'de ikāmeti vâcib idi. Mekke'nin fethiyle İslâm dîni müsteid olduğu kuvveti iktisâb etmiş bulunduğundan bu memnûiyet sona ermiş bulunuyor. Muhâcir olmıyan müslümana gelince, onlar bu memnûiyetin hâricinde idi.

1560. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْ آمَنَ بِي عَشَرَةٌ مِنَ ٱلْيَهُودِ لَآمَنَ بِي ٱلْيَهُودُ.

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:* (Hicreti müteâkib) Yehûd (hahamların) dan on kişi bana îmân etmiş olsaydı, yehûdun hepsi bana îmân etmiş olurlardı! buyurmuştur.

İZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîsi Resûl-i Ekrem'in Medîne'ye kudûmu üzerine yehûdîlerin siyâsî münâsebet te'sîsi için mürâcaat ettiklerine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Unvân olarak da iki âyetin iki kelimesini: (هادوا ، هدنا) kelimelerini tefsîr sadedinde zikrediyor. Müellif birinci kelime ile Mâide Sûresi'nin 41 inci âyetine işâret etmiştir ki, meâli şöyledir: "*Ey azîz Peygamber! Küfre doğru koşmakta yarış eden şu iki zümre seni mahzûn etmesin!. Onlar:* 1) *İster ağızlariyle îmân ettik, deyip de kalbleri inanmayan şu munâfıklardan olsun;* 2) *ister şu yehûdî olanlardan bulunsun*"[1].

İkinci (هدنا) kelimesiyle de müellif A'râf Sûresi'nin 156 ncı âyetine işâret etmiştir ki, bunda da Hazret-i Mûsâ'nın Cenâb-ı Hakk'a münâcâtında –ihtiyâr ettiği yetmiş kişiyi de kasdederek–: "*Allāh'ım, bize şu dünyâda bir hasene yaz, âhirette de yaz!. Çünkü biz Sana*

[1] يا ايها الرسول لا يحزنك الذين يسارعون في الكفر من الذين قالوا آمنا بافواههم و لم تؤمن قلوبهم ، و من الذين هادوا . . . [سورة المائدة : ٤١].

tevbe ettik, Sana döndük!" dediği hikâye buyurulmuştur[1]. Müellif Buhârî bu iki tefsîri ile *yehûd* isminin tevbekârlık mânâsiyle ilgili olduğuna işâret etmiştir.

Hicret'e tekaddüm eden târihlerde Medîne'nin kadîm sekenesi olan Evs ve Hazrec kabîleleriyle yehûdîler arasında din ayrılığı gibi müteaddit sebeplerle nizâ' ve ihtilâf devâm edegelmişti. Evs, Hazrec müslümân olup Resûlullāh'ın kudûmiyle şeref ve kuvvet kesbedince Benî Kureyza, Benî Nadîr, Benî Kaynukā' yehûdîlerinin murahhasları Resûlullāh'ın huzûruna gelerek bir muâhede akdini teklîf ettiler. İbn-i Hişâm'ın *Sîret*'inde uzun metni yazılı olan bu muâhedenin en mühim esasları: Resûl-i Ekrem'ın kendisine ve Ashâb'ına zarar vermemek, düşmanlarına yardım etmemek, Kureyş ile harb edildiğinde harb masraflarından bir kısmına iştirâk etmek, buna mukābil yehûdîler de din ve mezheb serbestîlerine mâlik olmak, mallarında tasarruf hakkını hâiz bulunmak maddelerinden ibâret idi. Bir müeyyide olarak da ahdi nakzettiklerinde mallarının, canlarının helâk olması, maddesi vardı.

Hadîste zikrolunan on yehûdî ile bunların ahbâr ve eşrâfı kasdolunmuştur. Yoksa avamdan hayli yehûdî müslümân olmuştu. Bunların âlimlerinden Abdullāh İbn-i Selâm ile Abdullāh İbn-i Sorya'dan başka hiçbirisi hicret sırasında müslüman olmamıştır. Abdullāh İbn-i Selâm ise, Peygamberimiz Medîne'ye geldiği günlerde müslüman olmuştur. Müellif Buhârî de bu bâbında iki tarîk ile ayrı ayrı iki metin ile rivâyet etmiştir. Hulâsası, Resûl-i Ekrem Efendimiz Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde misâfir olduğu sırada Abdullāh İbn-i Selâm da ziyâret etti. Ve Tevrat'tan bâzı sualler sordu. Bunlara ancak Hak Peygamber cevab verebilir, dedi. Cibrîl'in ta'lîmi ile Resûlullāh bu suallere Tevrât mantûkunca cevablarını verdi[2]. Bunun üzerine Abdullāh İbn-i Selâm:

— "اشهد ان لا اله الا الله و انك رسول الله" = *Şehâdet ederim ki Allah'tan başka Tanrı yoktur. Sen de muhakkak Allāh'ın Peygamberi'sin!*" deyip müslümân oldu. Sonra:

— Yâ Resûla'llāh! Yehûd, iftirâcı, yalancı bir millettir. Yarın benim müslümân olduğumu duyunca türlü yalanlar uydurup iftirâda

[1] و اكتب لنا فى هذه الدنيا حسنة و فى الآخرة انا هدنا اليك. [سورة الاعراف : ١٥٦].

[2] *Sîret-i İbn-i Hişâm*'da Resûlullāh'ı ismiyle, sıfatiyle, Tevrat'ta okuduğu da rivâyet edilmiştir.

bulunurlar. Müslümanlığım duyulmazdan önce beni onlardan tezkiye buyurup benim mevkiimi tasdîk ettiriniz! dedi. Resûlullāh Abdullāh İbn-i Selâm'ı bir tarafa gizleyip yehûdîleri da'vet etti ve onlara:

— Ey yehûd cemâati, siz pek iyi bilirsiniz ki, ben Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Hak dinle geldim, müslüman olunuz! buyurdu. Yehûdîler:

— Biz senin peygamber olduğunu bilmiyoruz. Bu söz üç def'a tekrâr edildikten sonra Resûlullāh:

— Sizin içinizde Abdullāh İbn-i Selâm adında birisi var, o nasıl bir kişidir? diye sordu. Yehûdîler:

— O bizim hayırlı oğlu hayırlımızdır. Kendisi de, babası da en fazîletlimiz, en âlimimizdir! diye şehâdet ettiler. Resûlullāh:

— Abdullāh İbn-i Selâm müslüman olursa siz ne dersiniz? diye sordu. Yehûdîler:

— Hâşâ Abdullāh İbn-i Selâm hiçbir vakit müslüman olamaz! dediler. Bu suâl ve inkârî cevâb da üç def'a tekrâr edildikten sonra Resûl-i Ekrem Abdullāh İbn-i Selâm'a hitâben:

— Yâ İbn-i Selâm gel! diye çağırdı. Abdullāh saklı bulunduğu yerden çıkarak:

— اشهد ان لا اله الا الله و ان محمداً رسول الله ! diye haykırdı. Bunun üzerine yehûdîler:

— Sen yalan söylüyorsun, sen şerîr oğlu şerîrimizsin! dediler. Ve İbn-i Selâm'ın kadrini tenkîse çalıştılar. İbn-i Selâm:

— Yâ Resûla'llāh, korktuğum bu idi! dedi. Resûl-i Ekrem de yehûdîleri huzûrundan çıkardı.

Müellif Buhârî'nin hicret mevzûunda *Tecrîd*'e geçmeyen medenî ve içtimâî iki mühim bâbı ve rivâyeti vardır: Hicret'in târih mebdei ittihâzı, Muhâcirlerle Ensâr arasında uhuvvet te'sîsi.

HİCRÎ TÂRİH:

Târih, bir işe vakit ta'yîn etmektir ki, senelerin, şühûr u eyyâmın hesâbından ibârettir. Lisânımızda kullandığımız târih ta'bîri, vakit ta'yîni değil, muayyen vaktin adıdır. Müellif Buhârî Hicret bâbına unvân olarak: (من اين ارخوا التاريخ = Ashab, İslâm târihinin mebdeini hangi vâkıadan ta'yîn ve i'tibâr ettiler?) suâlini îrâd ediyor. Sonra da Sehl İbn-i Sa'd'ın şu hadîsini rivâyet etmek sûretiyle cevab vermiş oluyor. Müşârün-ileyh diyor ki:

İslâm târihine mebde' ta'yîn edilirken Ashâb, bu mebdei Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Peygamber ba'solunduğu zamandan, veya vefâtı ânından i'tibâr edilmesi husûsunda sayılıp dökülen mütâlealardan hiçbirine kıymet vermediler. yalnız Medîne'ye kudûmu ve hicreti vaktinden başlamasına i'tibâr ettiler[1].

Sehl İbn-i Sa'd'ın vâzıh, fakat çok muhtasar olan bu rivâyetini Hâfız İbn-i Asâkir'in *Dîmeşk Târihi*'nde rivâyet ettiği, Enes İbn-i Mâlik ile İbn-i Abbâs hadîsleri şöyle îzâh ediyor: Evvelâ Enes İbn-i Mâlik: "*Târih Resûlullāh salla'llāhu aleyhi ve sellem'in Rebîü'l-evvel'de Medîne'ye kudûmu zamânından i'tibâr edildi ve Ashâb bu târihi kullandılar*" diyor. Abdullāh İbn-i Abbâs da şu tafsîlâtı vermiştir: Resûlullāh Medîne'ye hicret ettiğinde müslümanların bir târihi yoktu. Sonra hicret mebde' ittihâz edilerek: "*Resûlullāh'ın kudûmundan bir ay, iki ay sonra*" diye hicrî târih kullanmağa başladılar. Resûlullāh'ın vefâtına kadar da bu sûretle kullanıldı. Fakat sonra kesildi, kullanılmadı. Ebû Bekir'in hilâfeti zamânı ile Hazret-i Ömer'in hilâfetinin dört senesi bu sûretle geçti. Sonra resmî muâmelât ve medenî münâsebâtın tevkît ve ta'yînine ciddî lüzum hissolundu. İbn-i Abbâs der ki: Hazret-i Ömer târih vaz'ına teşebbüs edince Ashâb'ı topladı. Ve onlarla istişâre eyledi: Sa'd İbn-i Ebî Vakkās Resûlullāh'ın vefâtı zamâniyle tevkîti, Talha Bi'set-i Muhammediyye'yi Alî İbn-i Ebî Tâlib Hicret-i Seniyyeyi, başkaları da Mevlid-i Nebevîyi mebde-i târih olarak teklîf etmişlerdi.

Hicret'in on yedinci veyâhut on altıncı yılında ictimâ eden bu şûrânın müzâkerâtı netîcesinde Hazret-i Alî'nin teklîfi üzerinde ittifâk edildi. Ancak ayın ta'yîninde ihtilâf edilmişti. Abdurrahmân İbn-i Avf Eşhür-i Hurum'un evveli olduğu için Receb'i, Talha da ümmetin mübârek ayıdır diye Ramazan'ı, Alî İbn-i Ebî Tâlib de sene başıdır, diye Muharrem'i mebde' olarak teklîf etmişlerdi. Bu hususta da Alî'nin teklîfi tatbîk edildi.

ASHÂB ARASINDA KARDEŞLİK KURUMU: İbn-i Abdi'l-Berr'in beyânına göre ikidir. Birisi, Mekke'de hâssaten Muhâcirler arasında

---

[1] عن سهل بن سعد قال : ما علوا من مبعث النبي صلى الله عليه وسلم و لا من وفاته ما علوا الا من مقدمه المدينة [رواه البخاري].

Bu hadîs, Buhârî'nin Rübâiyâtı'ndan yâni dört râvî vâsıtasiyle îsâl edilen hadîsler cümlesindendir.

kurulmuştur. Öbürüsü Medîne'de Muhâcirlerle Ensâr arasında te'sîs buyurulmuştur ki, müellif Buhârî'nin te'sîsini bildirdiği uhuvvet budur. Muhâcirler evlerini ve mallarını Mekke'de bırakarak gelmişlerdi. Ensâr, Muhâcir kardeşlerini evlerine almışlardı. Mallarından istifâde ettirmişlerdi. (و يؤثرون على انفسهم ولوكان بهم خصاصة) âyet-i kerîmesi mûcibince Ensâr, kendileri için aşırı bir ihtiyaç olsa bile, Muhâcirleri nefislerine tercîh ederlerdi. Fakat Muhâcirler bu yolda Ensâr'a yük olmayı ağır buluyorlar, çalışarak geçinmek istiyorlardı. Sonra Müslümanlığın kurduğu bu samîmiyetin, günün birisinde asabiyet gayretiyle tezelzüle uğramak tehlikesi vardı. Resûl-i Ekrem aradaki samîmiyeti takviye etmek ve bir ayrılık tehlikesine imkân bırakmamak için Muhâcirlerle Ensâr arasında bir kardeşlik kurmayı düşündü. Hicret'in yedinci ayında ve Mescid-i Saâdet'in hitâmı sırasında Resûl-i Ekrem Muhâcir ve Ensâr'dan kırk beşerden doksan kişiyi Enes İbn-i Mâlik'in evine da'vet etti. Buhârî'nin Hazret-i Enes'ten rivâyetine göre Resûlullāh: "*İslâm dîninde hilf*[1] *yoktur*; *din kardeşliği vardır*" buyurup bu doksan kişi arasında ikişer ikişer kardeşlik akdetti. Müellif Buhârî, Selmân-ı Fârisî ile Ebu'd-Derdâ' arasındaki kardeşliği rivâyet ediyor ki, 6ncı cildde 934 numara ile tercemesi geçti, oraya bakınız! Yine Buhârî bu bâbında Abdurrahmân İbn-i Avf ile Sa'd İbn-i Rebî' arasındaki uhuvveti bildiriyor ki, bu da 958 numara ile tercemesi geçen Enes İbn-i Mâlik hadîsindedir; oraya da bakınız!. İbn-i Hişâm'ın *Sîret*'inde bu çift kardeşlerin bir çokları İbn-i İshâk rivâyetiyle zikredilmiştir.

Bu kardeşliğin derhal te'sîri görülmüştür. Buhârî'nin Ebû Hüreyre'den rivâyetine göre, Ensâr Resûl-i Ekrem'e mürâcaat ederek:

— Yâ Resûla'llāh, hurmalıklarımızı Muhâcir kardeşlerimizle aramızda taksim buyur! demişlerdir. Resûlullāh da:

— Hayır öyle olmaz, mülkiyeti verilmez. Ancak Muhâcirler sa'y ü amelleriyle iştirak ederler, sularlar, tımar ederler. Mahsûlü

[1] Hilf câhiliyet devrinde mütecâviz bir kabîlenin tecâvüzünden siyânet için iki ve daha ziyâde kabîlelerin birleşerek ahd ü peymân etmeleridir. Bu hilfler çoktur. Fakat en meşhûru Hilfül-Fudûl'dür ki, Kureyş'in en ihtiyârı ve en ziyâde şeref ve i'tibâr sâhibi olan Abdullāh İbn-i Cüd'ân'ın evinde Benî Hâşim, Benî Abdu'l-Muttalib, Benî Zühre, Benî Esed, Benî Teym toplanarak Mekke sekenesinden kimseye zulmedilmiyeceğine dâir akd-i ittifâk etmişlerdi. Resûl-i Ekrem de bu hilfde halîf olarak bulunmuştu. Ve bunu her zaman meserretle yâdederdi.

aranızda taksîm edersiniz! buyurdu. İki taraf da bu sûretle râzı oldular. Müsâkāt denilen bu şirket, Muhâcirler iktisâb-ı servet edinceye kadar devâm etmiştir.

Sonra bu uhuvvet yalnız hayatta muâvenete maksûr ve münhasır da değildi. Birinin vefâtında diğer kardeşinin zevi'l-erhâm'dan önce vâris olması da meşrût idi. Enfâl Sûresi'nin (72) nci âyetinde: (*O kimseler ki, îmân edip hicret ettiler, ve mallariyle canlariyle Allah yolunda mücâhede eylediler. O Ensâr ki, bu Muhâcirleri barındırdılar ve onlara yardım ettiler. İşte bu Muhâcirlerle Ensâr birbirlerinin velîleridir, ve vârisleridir*) buyurulmuştur. Ve bu âyetteki velâyet, nusret ve verâsetle tefsîr olunmuştur.

Gerçi bu yoldaki verâset, Bedir harbine kadar devâm etmiştir. Bedir gazâsının ganîmetlerini aldıktan sonra Muhâcirler, Ensâr'ın muâvenetinden kurtulduklarından sonra Enfâl Sûresi'nin son âyetlerindeki: (و اولو الارحام بعضهم اولى ببعض فى كتاب الله = *Allāh kitâbında mîras husûsunda ulu'l-erhâm birbirilerine daha yakındır*) kavl-i şerîfinin nüzûlü üzerine kardeşlik kurumu ile müesses olan mîrâs nesh olunmuştur. Cihân târihinde bir eşi ve örneği görülemiyen bu ictimâî taâvün ve tesânüdün siyer kitablarında bir çok menkabeleri vardır.

HİCRET'İN ENSÂR ÜZERİNDEKİ İÇTİMÂÎ TE'SÎRİ: Resûlullāh'ın Medîne'ye hicretinden evvelki günlerde Ensâr'ın vaziyeti çok fenâ idi. Buâs harbi denilen ve meş'ûm bir gayret ve asabiyetin te'sîriyle bir asırdan ziyâde devâm eden kanlı muhârebeler, Ensâr'ı teşkîl eden Evs ve Hazrec kabîlelerinin servet ve sâmânını, eşrâf ve a'yânını mahvetmişti. Ensâr bu vaziyette iken hicret vukū' bulmuş ve bu iki kardeş kabîle arasındaki husûmet, eski uhuvvet ve muhabbete münkalib olmuştur. Bu husûsa müellif Buhârî, Hazret-i Âişe'nin şu hadîsini rivâyet ederek işâret etmiştir: Âişe Hazretleri der ki: Buâs günü, Allah Celle ve Alâ'nın Resûl'üne armağan olarak takdîm ettiği bir gündür ki, o zaman Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Medîne'ye hicret buyurmuştu. Ve Evs, Hazrec müslümân oldukları sırada cemiyetleri dağılmış, a'yân ve eşrâfı katlolunmuştu [Bu hadîs, 1517 numara ile bu cildimizde geçti. Bakınız!].

İki taraf şâirlerinin inşâd ettikleri şecâat ve fecâat destanları Arab edebiyâtını dolduran ve senelerce kadınlar, çocuklar tarafından terennüm edilen bu asırlık husûmetin yeni bir uhuvvete dönmesi hiç şüphesiz Allāh'ın Peygamberimize bahşettiği bir armağanıdır.

HİCRET BÂBINDA NAMAZ VE ORUCA DÂİR RİVÂYETLER : Buhârî namaz hakkında Hazret-i Âişe'nin şu hadîsini rivâyet etmiştir: (Mekke'de) namaz, iki rek'at olarak farz kılınmıştı. Sonra Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Medîne'ye) hicret etti de (hazarda) dört rek'at farz kılındı. Sefer namazı da ilk farz kılındığı hal üzere bırakıldı[1].

Bu hadîs ikinci cildde başka bir metin ile geçti. Oradan tedkîk ve mütâlâa olunsun!.. Âşûrâ ve Cinn'e dâir de Buhârî'nin rivâyeti 945 numara ile geçti. O hadîse ve îzâhına bakınız!.

[1] عن عائشة رضى الله عنها قالت : فرضت الصلاة ركعتين . ثم هاجر النبى صلى الله عليه و سلم ففرضت اربعا وتركت صلاة السفر على الاولى [رواه البخارى].

بسم الله الرحمن الرحيم

كِتَابُ ٱلْمَغَازِى

BU KİTÂB, PEYGAMBERİMİZİN HARB VE CİHÂD MENKABELERİNE DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR[1]

Meğāzî, (meğza)nın cem'idir. Meğza, hem masdar, hem ism-i mekân olmağa elverişli bir sîğadır. Fakat burada masdar olması müteayyin olduğu için meğāzîyi, Peygamber'in ḥarb

[1] Meğāzî unvânının, Peygamber'in harb ve cihâd menkabeleri sûretindeki kısa bir tercemesine bakıp da bu mevzûun Peygamber'in askerî hareketlerine ve bu arada gösterdiği hamâset menkabelerine münhasır olduğu sanılmamalıdır. Bilâkis Peygamber'in Medîne'de kurduğu İslâm devletinin dînî, siyâsî, hukūkî ve içtimâî bütün medenî hayâtı bu Meğāzî unvânında görülecektir. Şöyle ki: Hudeybiyye müsâlâhasiyle iki müsâvî kısma ayrılan İslâm idâresi bilhassa ikinci kısmında tam bir devlet olarak tanındığı ve siyâsî hayâtını bu sûretle kazandıktan sonra mücâvir devletlerle siyâsî münâsebetler te'sîsine başlandığı bu Meğāzî mevzûunda görülecektir. Bu sûretle Mekke'nin fethi günü Kâ'be'nin kapısında îrâd buyurulan hukūku beşer beyannâmesiyle âmme haklarının tanınması yine bu mevzûda görülecektir. Daha sonra Vedâ' Haccı'nda Arafat'ta îrâd buyurulan uzun hitâbelerinde câhiliyyet devrinin ferdler ve cem'iyyetler arasında zâlimâne cârî olagelen âdetlerinin müthiş tarrakalarla yıkıldığı ve yerine âdil ve fâzıl bir medeniyyet kurulduğu yine bu mevzûda görülecektir. Her biri vahye ve nassa müstenid ve bu sûretle dînî mâhiyyeti hâiz olan bu vâkıalar Meğāzî unvânında görülecek vâkıaların umdeleridir. Bütün bunların istinâd ettiği bir esas vardır ki, o da Peygamberin kurduğu

ve cihâd menkabeleri ve vâkıaları, diye terceme ettik. İsm-i mekân olduğuna göre de Peygamber'in şehâmet gösterdiği harb sâhaları demek olur.

Kâmus şârihine göre Meğāzî, müfredi olmıyan bir cem' sîğasıdır.

Resûlullāh Mekke'de iken harb ve cihâda me'zûn değildi. İslâm hukūkuna göre, insanlar arasında asıl olan sulh ve müsâlemet dâiresinde münâsebettir. Harb ü cidâle, zarûret üzerine mürâcaat olunur. Allāh'ın bir ana ve bir babadan yarattığı insanlar arasında bundan başka bir hak olamazdı. İnsanların şu'belere, kabîlelere ayrılması, neslin tanınması ve temiz kalması gibi kendilerine âit müşterek menfeatlere mebnî idi. Bu cihetle Peygamber Efendimiz ilk ba's olunduğu zamanlarda va'z ve nasîhatle, teşvîk ve tergîb ile da'vete me'mûr oldu. Târihin kaydettiği bunca mezâlim ve teâdiyâta karşı dâimâ sabır ve sükûnetle hareket edilmesi emrolundu. Mekke'de ilk zamanlarda nâzil olan âyetlerde bu cihet pek açık olarak görülür. Nahil Sûresi'nin nübüvvet ve da'vet vazîfesinin îfâ tarzını ta'lîm eden son dört âyetinde şöyle buyuruluyor: "*Peygamberim! İnsanları kat'î delîl ile, güzel öğütle Rabb'inin gönderdiği dîne da'vet et! Onlarla* (îcâbında) *en ma'kūl bir sûrette mücâdele eyle!* (Fakat harb etme!) *Muhakkaktır ki, Rabb'in hak yolundan sapan kişiyi de, doğru yolda gideni de çok iyi bilir. Şâyet* (Müşriklerle münâsebetinizde) *ukūbetle mukābele edecek* (vaziyette) *olursanız, ancak ukūbete, ukūbetin misli ile mukābele*

---

bu adâlet ve medeniyyet makinesini cezrî bir hareketle, silâh kuvvetiyle mi, yoksa peygamberlerin şiârı olan nasîhatle, inzâr ve tebşîr ile mi, en kısa bir ta'bîr ile tecâvüzî hareketle mi; yoksa tedâfüî bir mecbûriyetle mi te'sîs etmiştir? Garb ve Şark müellefâtında görülen bu ihtilâfı da ilmî bir şekilde halletmek için Meğāzî bahsine bir mukaddime ile başlıyoruz. Çok lüzumlu sandığımız bu mukaddimemizi okuyucularımız uzun bulmamalıdır.

ediniz!. (Mukābele etmeyip de) *sabır ederseniz emîn olunuz ki sabır, sabredenler için elbette daha hayırlıdır. Habîbim sabret! —Senin sabrın da hiç şüphesiz Allāh* (ın inâyeti) *iledir.— Onlar* (ın icâbet etmediklerin)*e de mahzûn olma! Ve kurdukları tuzaktan* (endîşelenip) *sıkıntı içinde kalma!. Muhakkak ki Allah* (ın inâyeti) *müttekîlerle, afvedenlerle berâberdir*"[1].

Hattâ türlü işkencelere uğrayanlar, mallarına taarruz edilenler Resûl-i Ekrem'e mürâcaat ederek:

— Yâ Resûla'llāh, nedir bu çektiğimiz? İzin ver de şunları gizlice öldürelim! diyenleri ve kıtâle izin istiyenleri men' eder:

— Henüz harbe me'zûn değilim! derdi.

Mekke'de müşriklerin bunca mazâlim ve teâdiyâtına karşı harb ve cihâda izin verilmeyip sabır ve teennî tavsiye olunduğu gibi Medîne'ye hicret olunduktan sonra da müsâade olunmamıştır. Çünkü Resûl-i Ekrem Medîne'ye hicret etmekle vaziyeti Mekke'deki vaziyetinden daha emniyetli değildi. Resûlullāh'ın kudûmunu Ensâr'ın coşkun bir ihtifâl ile karşılamalarına rağmen yehûdîler, münâfık arablar gönüllerinde kin ve husûmet besliyorlardı. Yehûdîler gerçi bir muâhede akdetmişlerdi. Fakat bütün tavır ve hareketleri onu tekzîb ediyordu. Bu muâhedeyi de nihâyet nasıl bozdukları aşağıda görülecektir. Münâfık arablar da İslâm câmiası içinde en müşkül zamanlarda tezâhür eden bir mikroptu. Hicret-i Seniyyeye takaddüm eden günlerde Hazrec kabîlesinin riyâsetini ihrâz eden Abdullāh İbn-i Übey için murassa' bir tac hazırlanmıştı. Bir devlet reîsi ihtişâmiyle onu giymek üzere iken hicret vukū' bulmakla kavmi Hazrecîler tamâmen

---

[1] ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة و جادلهم بالتى هى احسن، ان ربك هو اعلم بمن ضل عن سبيله وهو اعلم بالمهتدين ● وان عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به و لان صبرتم لهو خير للصابرين ● و اصبر و ما صبرك الا بالله و لا تحزن عليهم ولا تك فى ضيق مما يمكرون ● ان الله مع الذين اتقوا والذين هم محسنون [سورة النحل].

müslümân olmuş, tac ve hıl'at gibi şeyler unutulmuştu. Kavmine uyarak zâhirde müslüman olmak zorunda kalan İbn-i Übey, o mahrûmiyet acısiyle yan çizerek son bir münâfık hizbi kurmuş ve nifak ve fesâda başlamıştı. En sonra Resûlullâh'ın dînî tebliğlerine, nasîhatlerine de müdâhale etmek cür'etini göstermişti. Müellif Buhârî'nin Üsâme İbn-i Zeyd'den rivâyetine göre, Üsâme der ki: Hazrec kabîlesi ulularından Sa'd İbn-i Ubâde bir kere hastalanmıştı. Resûlullâh kadife kaplı bir palan vurulmuş merkeb üzerine binip beni de terkisine alarak hastayı iyâde ve ziyârete giderken yolda Abdullâh İbn-i Übeyy'e rastgeldi. Evinin gölgesinde kavminden bir cemâatle oturuyordu. Resûlullâh iltifât etmeden geçmeyi muvâfık bulmayıp merkebten indi ve selâm verip oturdu; Kur'ân okudu, duâ etti, tahzîr, tebşîr buyurdu. Bütün bunları sükût ile dinliyen İbn-i Übeyy:

— Ey kişi! Ben senin şu sözlerinden bir şey anlamıyorum. Bu söylediklerin hak söz ise evinde otur!. Sana gelen olursa onlara anlat! Gelen olmazsa böyle mecâlis ve mehâfili dolaşıp da herkesin hoşlanmadığı sözleri sayıp dökme! dedi. Bunun üzerine kavminden bir cemâat ortaya atılarak ve şâir Abdullâh İbn-i Revâha hepsine tercümân olarak:

— Biz, meclislerimize, evlerimize Resûlullâh'ın teşrîfini şeref biliriz. Nasîhatlerinden müstefîd oluruz. Onun emirleri, tebliğleri en sevdiğimiz sözlerdir. Resûlullâh'ı bize Allah ihsân etmiştir! diye mukābele etti. Ve Resûl-i Ekrem müdâhale ederek bunun daha büyük nizâa bâdî olmasına mâni' oldu. Üsâme der ki: Resûlullâh kalkıp Sa'd İbn-i Ubâde'nin yanına vardığımızda Resûlullâh'ın yüzünde infiâl eseri vardı. Sa'd İbn-i Ubâde anlıyarak:

— Yâ Resûla'llâh! Yüzünüzde infiâl âsârı görüyorum; hoşlanmadığınız bir söz işittiniz sanırım! dedi. Resûlullâh:

Doğru söylüyorsun! diye İbn-i Übeyy'in en küstahca hareketini anlattı. Bunun üzerine İbn-i Ubâde:

— Yâ Resûla'llāh, kerem buyur!. Medîne'yi teşrîfiniz, bize Allāh'ın lûtuf ve inâyetidir. Medîne'yi teşrîfinizden önce biz Hazrecîler, Abdullāh İbn-i Übeyy için murassa' tâc ve hil'at hazırlamıştık. Teşrîfiniz üzerine bu saltanat elinden kaçtı da onun acısını çıkarmak istiyor! dedi.

Bu vâkıayı tafsîlâtiyle nakledişimiz Meğāzî bahsinde bir çok nifak ve fesâdiyle karşılaşacağımız bu münâfık zümrenin teşekkülündeki ihtirâsı göstermek ve aynı zamanda Medîne muhîtindeki hasmâne hareketlerden birisinin vaziyetini tebârüz ettirmektir. Görülüyor ki, müslümanların Medîne'deki vaziyetleri Mekke'dekinden daha emîn değildi. Mekke müşrikleri, Medîne yehûdîlerini, Medîne münâfıklarını, hattâ Medîne etrâfındaki kabîleleri mütemâdiyen tahrîke başlamışlardı. Ve Medîne üzerine harekete hazırlanıyorlardı. Hâkim'in rivâyetine göre, hicreti ta'kîb eden bu tehlikeli günlerde Ashâb Medîne sokaklarında geceleri nöbet beklerlerdi. Buhârî'nin de Hazret-i Âişe'den rivâyetine göre Peygamber Efendimiz baskın olur endîşesiyle geceleri uyku uyumamıştır. Hattâ bir gece Resûlullāh:

— Ashâbımızdan güçlü, kuvvetli birisi beni bekleyip gözlese de biraz uyku uyusam! buyurmuştur. Âişe der ki: Bu sırada bir silâh sesi işitildi. Resûlullāh:

— O kimdir? diye seslendiğinde Sa'd İbn-i Ebî Vakkās:

— Benim yâ Resûla'llāh!. Gönlümde size bir sû-i kasd olur, diye endîşe uyandı da sizi bekliyorum! diye cevâb verdi. Bunun üzerine o gece Resûlullāh rahat bir uyku uyudu. [Sekizinci ciltte 1217 numara ile terceme edilen Hazret-i Âişe hadîsine ve îzâhına bakınız!]

Hâricî ve dâhilî bu kadar husûmete karşı sabır ve tahammül ile sulh ve müsâlemetin idâmesi imkânı kalmamıştı. Bu

cihetle Ashâb'dan çoğu Kureyş'e karşı çıkmak istiyorlardı. Buhârî'nin Hazret-i Âişe'den rivâyetine göre, Ensâr'dan Sa'd İbn-i Muâz harb arzusunu şöyle ızhâr etmişti: Allāh'ım! Sen bilirsin ki bana, şu Kureyş kavmiyle senin uğrunda mücâhede etmekten daha sevimli bir şey yoktur. O Kureyş ki, Sen'in Peygamber'inin nübüvvetini yalanladılar. Ve en sonu memleketinden çıkmağa mecbûr ettiler. Allāh'ım! Öyle sanırım ki, Sen, bizimle onlar arasında harbe müsâade edeceksin!.

Nihâyet Hac Sûresi'nin 39 uncu âyetiyle mukābele, ve müdâfaa sûretiyle mukāteleye izin verildi ki, meâli şöyledir: "*Kendilerine kıtâl ve tecâvüz edilen mü'minlere* (tedâfüî harbe) *izin verildi. Çünkü onlar zulm olunmuşlardı. Şüphesizdir ki Allah, onları, nusretiyle muzaffer kılmağa her veçhile kādirdir*"[1].

Harb ve kıtâlin ahkâm ve şerâitine dâir nâzil olan yetmiş bu kadar âyetten ilk nâzil olan âyet budur. Bunu ta'kîb eden 40 ıncı âyetde de bu müsâadeyi mûcib sebeb olarak şöyle buyuruluyor: "*O mazlumlar ki, "Rabbimiz Allah'tır!" demelerinden başka bir sebep olmaksızın haksız olarak diyârlarından çıkarılmışlardır. Eğer Allah, insanların bir kısmı*(nın tecâvüzü)*nü, öbür kısmı*(nın müdâfaası) *ile karşılamasaydı —içlerinde Allah adı çok zikrolunan— manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler muhakkak yıkılırdı. Şu da muhakkaktır ki, Allah, kendisine kulluk eden kişiyi muzaffer kılacaktır. Şübhesiz ki Allah, çok kuvvetlidir, ziyâdesiyle izzet ve şevket sâhibidir*"[2].

İbnü'l-Kayyîm *Zâdü'l-Meâd*'da: "*Bu âyetle cihâda izin verilmiştir, fakat cihad farz kılınmamıştır. Çünkü Resûlullāh Medîne'de Ensâr'ın muâvenetine mazhar olmuşsa da sâir arabların,*

---

1 اذن للذين يقاتلون بانهم ظلموا، و ان الله على نصرهم لقدير [سورة الحج].

2 الذين اخرجوا من ديارهم بغير حق الا ان يقولوا ربنا الله و لو لا دفع الله الناس بعضهم ببعض لهدمت صوامع و بيع و صلوات و مساجد يذكر فيها اسم الله كثيرا، و لينصرن الله من ينصره، ان الله لقوى عزيز [سورة الحج].

yehûdîlerin husûmetleriyle karşılaşmıştı. Bu şerâit altında cihâd farz olamazdı" diyor ki, bu fikri yukarıda îzâh etmiş bulunuyoruz.

İbn-i Cerir de cihâda müsâade hakkında nâzil olan ilk âyetin: *(وقاتلوا في سبيل الله الذين يقاتلونكم = *Sizinle harb edenlerle siz de Allah yolunda harb ediniz!*) nazm-ı şerîfi olduğunu bildirmiştir. Her iki âyet de mütearrız düşmana karşı müslümanların tedâfüî harb etmelerine müsâadeyi muhtevîdir.

Buraya kadar verdiğimiz îzâhât ile bir ciheti tebârüz ettirmiş bulunuyoruz ki, bâzı garezkâr garb müelliflerinin İslâm dîni kılınç kuvvetiyle neşredilmiştir, sûretindeki sözleri bir bühtandan ibârettir. Gerçi müslümanlar dâimâ tedâfüî vaziyette kalmamışlardır. **(فاقتلوا المشركين حيث وجدتموهم = *Artık müşrikleri nerede bulursanız gebertiniz!)* gibi âyetler gelerek tecâvüze geçilmiştir. Fakat bu tecâvüz zulüm değil, misliyle mukābeleden ibârettir ki, bütün bunlar aşağıda vâkıalarla görülecektir.

İLK SERİYYELER:

Seriyye, çete ve akıncı müfrezesi demektir, İlm-i rivâyet ve siyer ıstılâhına göre, Resûlullāh'ın iştirâk etmediği harb müfrezeleridir. (خير السرايا اربعمائة) hadîsine göre en kuvvetli seriyyeler dörtyüz kişiliktir. Müdâfaa harbine müsâade olunması üzerine Resûlullāh iptidâları bizzat harbe iştirak etmeyip üç seriyye, üç akıncı müfrezesi hazırlıyarak Kureyş'in Şam yolu üzerindeki ticâret güzergâhına göndermiştir. Kureyş kervanlarının geçit yerlerini tutmak, düşman üzerinde çok müessir olacaktı. Müellif Buhârî'nin bu seriyyeler hakkında rivâyeti bulunmadığından siyere dâir müellefattan naklederek mücmelen bildiriyoruz ki, bunlar: Hamza İbn-i Abdulmuttalib, Ubeyde İbn-i Hâris İbn-i Abdulmuttalib, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās seriyyeleridir.

* Sûre: 2 (Bakare), âyet: 190.
** Sûre: 9 (Tevbe), âyet: 5.

HAMZA İBN-İ ABDULMUTTALİB SERİYYESİ: Otuz kişilik bir müfrezeden ibâret olup Hicret'in yedinci ayına müsâdif Ramazan'ın iptidâsında hazırlanarak Şam'dan avdet etmekte olan ve üç yüz kişi ile muhâfaza olunan Kureyş kervanına taarruz için sevkolunmuştur. Bunların arasında Ebû Cehil de vardı. İlk İslâm sancağı bu müfrezeye verilmişti. Beyaz renkte olan bu bayrağı Ebû Mersed el-Ganevî götürmekte idi. Medîne nâhiyelerinden Iys nahiyesinin sâhil cihetinde düşmanla karşılaştılar. Bu sırada Cüheyne kabîlesinden Mecd İbn-i Amr araya girerek kıtâle mâni' olmuş ve bu hakîmâne tavassut Resûl-i Ekrem'in arzusuna muvâfık bulunmuştur.

UBEYDE İBN-İ HÂRİS İBN-İ ABDULMUTTALİB SERİYYESİ: Bu müfreze de altmış kişiden ibâret olup Râbiğ tarafına Ebû Süfyân'ın maiyetinde Mekke'den Mısır'a gitmekte olan ikiyüz kişilik bir fırkaya taarruz için şevval iptidâsında sevkolunmuştur. Ubeyde müfrezesinin beyaz bayrağını da Mistah İbn-i Üsâse İbn-i Abdulmuttalib hâmil bulunuyordu. Cuhfe'ye on mil mesâfede olan Râbiğ vâdîsinde iki taraf karşılaşdıysa da kılınç çekmediklerinden aralarında harb ve kıtal vukū' bulmamıştır. Yalnız Sa'd İbn-i Ebî Vakkās bir ok atmakla iktifâ etmişti. Ve İslâm'da fî sebîli'llāh ilk ok atmak şerefini kazanmıştır. İbn-i İshâk düşman fırkası içinde İkrime İbn-i Ebû Cehil'in de bulunduğunu bildirmiştir.

SA'D İBN-Î EBÎ VAKKĀS SERİYYESİ: Zilka'de ayı iptidâsında yirmi süvârîden müteşekkil olarak sevk olunmuştur. Bu müfrezenin beyaz bayrağını da Mikdâd İbn-i Amr götürmüştür. Beş günlük bir yolculukla Cuhfe civârında Hezâz suyuna kadar vardılar. Buradan ileri gitmeğe me'zûn değillerdi. Geceleri gidip gündüzleri gizlenerek buraya kadar geldiklerinde kervanın geçmiş olduğunu öğrenerek geri döndüler. Bu seriyyelerin üçünde de harb ve kıtâl olmamıştır.

* * *

غَزْوَةُ ٱلْعُشَيْرَةِ [1]

BU BÂB, UŞEYRE GAZÂSINA DÂİR RİVÂYETLERİ MUHTEVÎDÎR

Gazve gazivden me'hûz olup cenk ve kıtâl ma'nâsınadır. Düşmanla vuruşmak demektir. Rivâyet ilmiyle siyer ıstılâhında *Gaza* ve *Gazve* ta'bîrleri Peygamber Efendimiz'in bizzat hazır bulundukları muhârebeye ıtlâk olunur. Resûlullāh'ın bulunmadığı müfrezelere seriyye denildiğini yukarıda görmüştük.

1561. عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قِيلَ لَهُ كَمْ غَزَا ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ غَزْوَةٍ قَالَ تِسْعَ عَشْرَةَ قِيلَ كَمْ غَزَوْتَ أَنْتَ مَعَهُ قَالَ سَبْعَ عَشْرَةَ قِيلَ فَأَيُّهُمْ كَانَتْ أَوَّلَ قَالَ ٱلْعُسَيْرَةُ أَوِ ٱلْعُشَيْرُ.

TERCEMESİ

Zeyd İbn-i Erkam *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre müşârün-ileyhe (Râvî Ebû İshâk tarafından):

---

[1] Ebû Zerr-i Herevî'den başka bütün Buhârî râvîleri: (غزوة العشيرة او باب العسيرة) diye rivâyet etmişlerdir. Bütün *Buhârî* nüshalarında da cumhûrun rivâyeti ihtiyâr olunmuştur. Yalnız Ebû Zer rivâyetinde bâb lâfzı yoktur. Zebîdî de bunu ihtiyâr etmiştir. Sonra gazâ mahallinin adı (şın)la mıdır, yoksa (sin)le midir? Râvî tarafından kesin sûrette bilinemediği için aşağıdaki hadîste de terdîd ile rivâyet olunmuştur. Fakat hadîs şârihleri Uşeyre adının ma'rûf olduğunu bildiriyorlar.

— Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* gazâlardan kaçında bizzat bulunup harp etti? diye soruldu. Zeyd İbn-i Erkam:

— On dokuz gazâda! diye cevab verdi. (Sonra)

— Ya sen kaç gazâda Resûlullāh ile berâber gazâ ettin? denildi. O da:

— On yedi! dedi.

— Bunlardan hangisi ilk gazâ idi? denildi. İbn-i Erkam

— El-Useyre, yâhud el-Uşeyre! diye cevab verdi.

İZÂHI

Buhârî bu bâbında unvân olarak muallâk bir sûrette İbn-i İshâk'tan şu hadîsi rivâyet ediyor: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in ilk gazâsı Ebvâ' gazâsıdır. Sonra Bu'ât, sonra Uşeyre'dir[1]. Şu halde Peygamberimizin ilk gazâsına dâir olan şu iki rivâyet biribirinden farklıdır. Şüphesiz ki Zeyd İbn-i Erkam'dan mevsûlen gelen rivâyet, isnâdı i'tibâriyle daha kuvvetlidir. Fakat, siyere dâir müellefâtta bu üç gazâ vâkıası İbn-i İshâk'ın rivâyetindeki tertîbe göre ta'kîb edildiğinden biz de o sıraya göre bahsedeceğiz:

Ebvâ': Resûlullāh'ın bizzat iştirak ettiği ilk gazâ olduğunu ve buna *Veddan* gazâsı da denildiğini Vâkıdî bildirmiştir. İbn-i İshak'tan gelen rivâyete göre Resûlullāh bu gazâya Medîne'ye hicretinin on ikinci ayı olan Safer ayının ibtidâsından çıkmıştır. Aradaki aylarda Medîne'de ikāmet etmiştir. İbn-i Hişâm da Medîne'de Sa'd İbn-i Ubâde'yi kaymakam bıraktığını bildirmiştir. *Zâdü'l-Meâd*'da hazırlanan beyaz bayrağın Hazret-i Hamza'ya verildiği ve bu sefere, yalnız Muhâcirlerin iştirak ettikleri bildiriliyor. İbn-i Cerîr de bu seferin mâhiyeti hakkında şu ma'lûmâtı vermiştir: Resûlullāh bu sefere Kureyş'e karşı bir mukābele maksadiyle çıkmıştı. Aynı zamanda Kenâne kabîlesinden Damre İbn-i Bekir oğullarını da inkıyâd altına almaktı. Fakat hiçbir tarafta düşmana tesâdüf edilemiyerek geri dönüldü. Ancak Benî Damre'nin reîsi olan İbn-i Amr ed-Damrî ile bir muâhede akdolundu. Zürkānî bu

[1] و قال ابن اسحاق : اول ما غزى النبى صلى الله عليه و سلم الابواء، ثم بواط ثم العشيرة [رواه البخارى].

muâhedenâmenin şu meâlde olduğunu bildiriyor: Allāh'ın Peygamberinden Benî Damre'ye verilen muâhedenâmedir: Benî Damre mallarından, canlarından emindirler. Onlar bir taarruza uğradıklarında — Allāh'ın dînine karşı harb etmedikçe — Peygamber'in yardımını göreceklerdir. Peygamber de onları yardıma da'vet edince onlar da icâbet edeceklerdir.

Ebvâ', Mekke ile Medîne arasındadır. Medîne'nin hudûdu müntehâsında olup Medîne'ye Mekke'den daha yakındır. Dağlık ve hayli geniştir. Veddân da bu arâzînin en büyük köylerinden bir köydür. Yâkut Hamevî Veddân ile Ebvâ' arasında sekiz mil mesâfe bulunduğunu bildirmiştir. Peygamber Efendimiz'in vâlidesi Hazret-i Âmine Ebvâ' köyünde medfun bulunduğundan Safer ayının bakıyesiyle Rebîülevvel'in ilk günlerini orada geçirmiştir.

Buvât, Zî-Huşub nâhiyesinden, Cüheyne kabîlesi şu'belerinden bir soydur. Bunların işgāl ettikleri dağlık arâzîye de Buvat ıtlāk olunur. Medîne'ye üç, dört berîd[1] mesâfededir. Resûl-i Ekrem Buvât seferine Şam'dan gelen Kureyş kervanına i'tirâz ve mukābele maksadiyle Hicret'in on üçüncü ayına tesâdüf eden Rebîülevvel'de çıkmıştı. İbn-i Hişâm'a göre Medîne'de Sâib İbn-i Osmân İbn-i Maz'ûn'u kaymakam bırakmıştır. Vâkıdî Sa'd İbn-i Muâz'ı istihlâf ettiğini bildirmiştir. Beyaz renkte olan Livâ-i Saâdet'i Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'a verip iki yüz kişilik bir süvârî müfrezesiyle hareket etmiştir. Ve Redvâ nâhiyesinden Buvat merkezine kadar varmıştır. Fakat Kureyş kāfilesine tesâdüf edilememiştir. Resûl-i Ekrem burada da Rebîül'l-âhir'le Cumâde'l-ûlâ'nın birkaç gününü geçirerek Medîne'ye avdet etti.

Uşeyre, Yenbu' vâdîsinde bir yerin adıdır. Medîne ile onun bir iskelesi olan Yenbu' arasında dokuz beridlik bir mesâfe vardır. Resûl-i Ekrem Buvat'dan sonra buraya sefer etmiştir. Bu seferinde de Şam'a gitmekte olan Kureyş kervanına karşı çıktı. İbn-i Hişâm Medîne'de Ebû Seleme İbn-i Abdü'l-Esed Mahzûmî'yi kendisine vekil bıraktığını, Vâkıdî de sancağın Hazret-i Hamza'ya verildiğini bildirmişlerdir. Resûl-i Ekrem bu sefere iştirâki ihtiyâra bırakmıştı. Muhâcirlerden iştirâk eden yüz elli kişilik bir müfreze ile hareket

[1] Berîd, dört fersahtır. Her fersah üç mil olduğuna göre bir Berîd 12 mil mesâfeye denir.

etmiş ve çıkarken aldıkları otuz deveye nöbetle binilmiştir. Medîne'den hareket târihi *Zâdü'l-Meâd*'da Hicret'in on altıncı ayı olan Cumâde'l-âhir olduğu bildiriliyor. Kureyş evvelce geçmiş bulunduğundan bu seferde de harb edilmedi. Yalnız Yenbu' cihetlerinde ikāmet eden Benî Müdlic ile bir musâlâha akdedildi. Müdlic oğulları Benî Damre'nin müttefîki olduklarından onlara verilen emannâme gibi bunlara da verilerek Medîne'ye dönüldü. Resûl-i Ekrem'in Medîne'den Uşeyre'ye varıncaya kadar uğradığı yerler İbn-i Hişâm'ın *Sîret*'inde bildiriliyor. Bu seferde Resûl-i Ekrem'in Alî İbn-i Ebî Tâlib'e *Ebû Turâb* künyesini bahşettiği Siyer kitablarında Ammâr İbn-i Yâsir'e müntehî bir isnâd ile bildiriyorsa da İbnü'l-Kayyim bu unvânın Aliyyü'l-Murtazâ'ya Hazret-i Fâtıme ile evlendikten sonra verildiği, bunların nikâhları ise Bedir gazâsından sonra vâkı' olduğu cihetle bu rivâyetin doğru olmadığına işâret ediyor. [İbn-i Kayyim'in işâret ettiği hadîs bu eserimizin ikinci cildinde tercemesi geçen Sehl İbn-i Sa'd hadîsidir. Bakınız! Sonra sekizinci cildde de yine aynı şekilde tercemesi geçen Hazret-i Alî hadîsinin îzâhını da okuyunuz!].

Râvî Zeyd İbn-i Erkam, Peygamber'in on dokuzuncu gazâsı olduğunu bildirmişti. Müslim'in Câbir'den bir rivâyetine göre yirmi birdir. Câbir diyor ki: Ben, Resûlullāh'la berâber on dokuz gazâda bulundum. Bedir, Uhud gazâlarında babam beni men' ettiğinden bunlarda bulunamadım. Uhud gazâsında babamın şehîd düşmesi üzerine Uhud'dan sonraki gazâlarda Resûlullāh'ın yanından hiç ayrılmadım. Zeyd İbn-i Erkam'ın Câbir'den iki eksik rivâyet etmesi Uşeyre'den evvelki iki gazâda henüz müslümân olmamış bulunmasından ileri gelebilir. Yâhud onları mühim görmemiş olabilir. Şârih Aynî megāzî ve siyer müelliflerinin Resûlullāh'ın megāzî sayısını daha yükselttiklerini bildirerek şöyle îzâh ediyor: İbn-i Sa'd, siyercilerden Mûsâ İbn-i Ukbe, İbn-i İshâk, Ebû Mis'ar, Ebü'z-Zinâd gibi zevattan, Peygamber'in bizzat bulunduğu gazâların yirmi yedi, akıncı seriyyelerin de kırk yedi olduğunu zikrediyor. Ancak bu râvîlerden bâzılarının rivâyet ettikleri gazâların, öbür râvîlerin rivâyetlerinde bulunduğunu da bildiriyor. Şu halde gazâları tedâhül ettirerek iki gazâyı bir sayan râvîler gazâ sayısını azaltmışlardır.

* * *

قِصَّةُ غَزْوَةِ بَدْرٍ

BU BÂB, BEDİR GAZÂSI KISSASINA DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Bedir, Medîne'den yüz yirmi fersah mesâfede vakı' bir yerin adıdır. Şa'bî bir putun adı olduğunu bildirir. Burasının vaktiyle Kinâne, Cüheyne, Gıfâr kabîlelerine âid olduğu hakkında muhtelif rivâyetler vardır. Muhakkak olan bir cihet var ki cahiliyyet devrinde burasının panayır yerlerinden biri olması akar suyu ve muz, hurma, üzüm gibi meyvaları bol bulunmasıdır.

Küçük, büyük olmak üzere iki Bedir gazâsı vardır. Küçük Bedir gazâsı ki, buna birinci Bedir de denilir. Resûlullāh'ın Uşeyre'den avdetinden on gün sonradır. Sebebi de Kureyş rüesâsından Kürz İbn-i Câbir'in bir müfreze ile Medîne korularına kadar gelerek Medîne'lilerin bu mer'adaki hayvanlarını sürüp götürmesidir. Bu vâkıa üzerine Resûl-i Ekrem Muhâcirlerden bir fırka ile Kürz'ün ta'kîbine gitmiş ve Bedir nâhiyesinden Saffan denilen vâdîye kadar varmışsa da Kürz savuşup gitmiş bulunduğundan Resûl-i Ekrem de Medîne'ye dönmüştür.

Büyük Bedir gazâsı —ki, müellif Buhârî'nin yukarıdaki unvâniyle kasdettiği budur— Uşeyre seferini ortaya çıkaran Ebû Süfyân kāfilesini Şam'dan dönüşünde önlemek maksadiyle ihtiyâr edilmiştir. İbnü'l-Kayyim'in *Zâdü'l-Meâd*'da beyânına göre, Peygamber Efendimiz Ebû Süfyân kāfilesinin Şam'dan döndüğünü, zengin bir ticâret kāfilesi olup kırk kişi ile muhâfaza edildiğini haber alınca bu kāfileye karşı çıkılmasını i'lân etti. Üç yüz beş kişi toplanmıştı. Me'zûn

olanlarla üç yüz on üç kişiye bâliğ oluyordu ki, müellif Buhârî bunların adlarını aşağıda gelecek bir kaç rivâyetinde bildirecektir. Şimdiye kadar geçen gazâlara yalnız Muhâcirler gittiği halde buna Ensâr da iştirâk etmişlerdi. Bununla berâber karşı çıkılacak kuvvet zayıf olduğu için fazla ihtimâm edilmemişti. Ve harbe iştirak ihtiyâra bırakılmıştı. Buhârî'nin Bedir gazâsına âit rivâyet ettiği ilk hadîsinde Abdullāh İbn-i Kâ'b der ki, Tebuk gazâsından başka hiç bir seferde ben Resûlullāh'ın yanından ayrılmadım. Gerçi Bedir'de de bulunamadım. Fakat Bedir'e iştirâk etmeyenler itâb edilmedi, çünkü Resûlullāh bu sefere Kureyş kervânını karşılamak üzere çıkmıştı. Nihâyet Allah müslümanlarla düşmanlarını ummadıkları bir zamanda karşılaştırdı. İki atlı vardı: Zübeyr İbni'l-Avvâm, Mikdâd İbn-i Esved. Yetmiş de develeri vardı. İkişer, üçer binmişlerdi. Altı zırh, sekiz kılıçları vardı. Resûl-i Ekrem, İbn-i Ümm-i Mektûm'u Medîne'de istihlâf ederek Ramazan'ın sekizinci bir pazartesi günü hareket edildi. Revhâ mevkiinde Lübâbe İbn-i Abdi'l-Münzir'i Medîne'ye âmil ve muhâfız ta'yîn ederek geri çevirdi. Ordunun başkumandan bayrağı demek olan Livâ-i Saâdet'i Mus'ab İbn-i Umeyr'e verdi. Râyet denilen ikinci derecedeki iki bayraktan birisini Alî İbn-i Ebî Tâlib'e, öbürüsünü Ensâr nâmına Sa'd İbn-i Muâz'e verdi. Bu sûretle Bedir mevkiine doğru hareket edildi.

Diğer taraftan Ebû Süfyân, Resûl-i Ekrem'in bu hareketini öğrenerek Mekke'ye haber gönderdi. Mekke zenginlerinin hepsi Ebû Süfyân kāfilesinin sermâyesinde hissedâr bulunduklarından şehir heyecân içinde çalkalandı. Ebû Cehil'in kumandası altında hemen bir ordu techîz edildi. Ebû Leheb'den başka bütün Mekke eşrâfının bu sefere iştirâki te'mîn edildi. Bu ordunun mevcûdu dokuz yüz elli ile bin arasında idi. Yüzü atlı, yüzü hecin-süvâr olup geri kalanı

piyâde idi. Çoğunun arkasında zırh vardı. Bu ordu da Bedir'e doğru hareket etti.

Zâdü'l-Meâd'dan hulâsa ederek yukarıya naklettiğimiz her iki tarafın sefer hareketlerine ve harb kuvvetlerinin nisbetsizliğine, bununla berâber müslümanlar için zaferin mev'ûd olduğuna işâret olmak üzere müellif Buhârî Bedir gazâsı bâbına unvân olarak Âl-i İmrân Sûresi'nin 123, 124, 125, 126, 127 nci âyetlerini zikretmiştir ki, meâlleri şöyledir:

"*Habîbim! Bedir'de siz, hor ve hakîr bir müfreze iken Allah size nusret etti* (muzaffer oldunuz!). *Şu halde Allāh*(a karşı günah)*dan sakınınız! Tâ ki,* (zafer nîmetine) *şükretmiş olasınız!. O sırada idi ki, sen mü'minlere indirilmekte olan üç bin melekle Rabb'inizin size imdâd etmesi yetişmez mi? diyordun. Evet, siz* (harbde) *sabır ve sebât eder ve itâatsizlikten sakınırsanız, düşmanlarınız da şu dakîkada hemen geliverirlerse Rabb'iniz size alâmetli, nişanlı beş bin melekle de imdâd edecektir. Ve bu sûretle imdâdı Allah size sırf bir* (zafer) *müjde*(si) *olsun da kalbleriniz onunla yatışsın diye yapmıştır. Yoksa nusret* (meleklerden değil) *Allāh*(ın inâyetin)*dendir. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir. Tâ ki, o küfredenlerden bir* (muhârib) *kolu kessin atsın, yâhud perîşân edip de hâib ve hâsir* (Mekke'ye) *dönüp gitsinler!*"[1].

Müellif Buhârî, ikinci bir unvân olarak da Enfâl Sûresi'nin 7 nci âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir:

"*Habîbim! Allah size şu iki tâifeden* (Kureyş ordusu ile Kureyş kervânından) *birisi muhakkak sizindir! diye va'dettiği; sizin*

---

[1] و لقد نصركم الله ببدر و انتم اذلة، فاتقوا الله لعلكم تشكرون ● اذ تقول للمؤمنين ألن يكفيكم ان يمدكم ربكم بثلاثة آلاف من الملائكة منزلين ● بلى ان تصبروا و تتقوا و يأتوكم من فورهم هذا يمددكم ربكم بخمسة آلاف من الملائكة مسومين ● وما جعله الله الا بشرى لكم و لتطمئن قلوبكم به، وما النصر الا من عند الله العزيز الحكيم ● ليقطع طرفا من الذين كفروا او يكبتهم فينقلبوا خائبين [سورة آل عمران].

de şevketi olmıyanın sizin olmasını arzu ettiğiniz zamânı da hatırlayınız!"[1]

1562. عَنِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ شَهِدْتُ مِنَ
الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ مَشْهَدًا لَأَنْ أَكُونَ صَاحِبَهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا
عُدِلَ بِهِ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَدْعُو عَلَى الْمُشْرِكِينَ
فَقَالَ لَا نَقُولُ كَمَا قَالَ قَوْمُ مُوسَى إِذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا
وَلٰكِنَّا نُقَاتِلُ عَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ وَبَيْنَ يَدَيْكَ وَخَلْفَكَ
فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشْرَقَ وَجْهُهُ وَسَرَّهُ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Ben, Mikdâd İbn-i Esved (in ağzın) dan gāyet kesin bir söz duydum ki, o sözün sâhibi olmak bana, ona kıyâs olunabilen her kıymetli sözden çok daha sevimlidir. Mikdâd, müşrikler üzerine harekete da'vet ederek Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna gelerek:

— Yâ Resûla'llāh! Biz (Muhammed ümmetleri) Mûsâ kavminin (Mûsâ Peygamber'e): haydi sen ve Rabb'in (düşmana karşı) gidip muhârebe ediniz! (de biz burada oturalım dedikleri gibi) diyemeyiz! Lâkin biz, senin sağında, solunda ve önünde, arkanda düşmanla çarpışırız! dedi. İbn-i Mes'ûd der ki: Mikdâd'ın bu (ateşli) sözü üzerine Nebî *salla'llāhu*

---

[1] و اذ يعدكم الله احدى الطائفتين انها لكم و تودون ان غير ذات الشوكة تكون لكم
[سورة الانفال].

aleyhi ve sellem'in yüzü parladığını ve Mikdâd'ın sözüne sevindiğini gördüm.

Î Z Â H I

Gerek yukarıdaki Enfâl Sûresi âyetinde, gerek İbn-i Mes'ûd hadîsinde Bedir seferi esnâsında cereyân eden bir müzâkere safhasına işâret olunmuştur. Bu vâkıayı İbn-i Hişâm'ın *Sîret*'i ile *Zâdü'l-Meâd*'-dan hulâsa ederek bildiriyoruz: Resûl-i Ekrem mütevâzî ordusiyle Bedir'e doğru yollanıp Zefiran vâdîsine varıp indiğinde Mekke'den kuvvetli bir Kureyş ordusunun hareket ettiğini haber aldı. Hiç de hesâb edilmiyen bu hareket üzerine müslümanların vaziyeti müşkülleşti. Çünkü âyet-i kerîmedeki ta'bîr vechile hor ve hakîr bir müfreze ile mücehhez bir orduya karşı çıkmak ne kadar güç ise, Medîne'ye geri dönmek de o derece âr ve hayâyı mûcibti. Bu müşkül sırada Cibrîl gelerek iki tâifeden, Kureyş ordusiyle kervânından, gayrı muayyen herhangi birisinin müslümanlar için mev'ûd olduğunu müjdeledi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz bir istişâre meclisi kurdu:

— Kureyş Mekke'den çıkmış geliyor. Ne dersiniz? Sizce kervanı ta'kîb etmek mi daha iyidir, yoksa Kureyş ordusunu karşılamak mı? diye sordu. Âyet-i kerîmede işâret olunduğu üzere, Ashâb'dan çoğu kervan ta'kîbine rağbet etmişlerdi. Resûl-i Ekrem ise bu temâyülden müteessir olmuştu. Bunun üzerine evvelâ Ebû Bekir, sonra Ömer ayağa kalkarak Muhâcirler nâmına Kureyş ordusuna karşı gidilmesi lehine sözler söylediler. Sonra Mikdâd İbn-i Esved — ki, ilk müslümanlardandır — söz alarak yukarıdaki hadîste İbn-i Mes'ûd'un bile imrendiği ateşli mütâleasını Muhâcirler nâmına söylemiş ve Peygamberimiz tarafından kendisine duâ buyurulmuştur.

Resûl-i Ekrem Ensâr'ın kanaatini de anlamak istedi. Çünkü üç yüz küsur kişilik bir orduda Muhâcirlerden ancak 64 kişi vardı. Geri kalanı hep Ensâr'dan idi. Sonra Ensâr'ın: Biz Akabe bîatinde Peygamber'i Medîne'de çocuklarımız, kadınlarımız gibi muhâfazaya söz vermiştik. Medîne hudûdu dışındaki düşman tecâvüzüne karşı bir taahhüdümüz yoktur! diyebilmeleri ihtimâli vardı. Bunun için Resûlullāh Ensâr'dan da sağlam bir söz almak maksadiyle ve umûmî bir hitâb ile:

— Ey nâs, siz de bu husustaki re'y ve mutâlâanızı bildirseniz! buyurdu. Ensâr'dan Sa'd İbn-i Muâz ayağa kalkarak:

— Yâ Resûla'llāh! Bu hitâbınızla bizi kasdediyorsunuz sanırım, dedi. Resûlullāh'ın:

— Evet! diye tasdîk buyurması üzerine Sa'd:

— Yâ Resûla'llāh, biz sana îmân ettik; seni tasdîk eyledik; bize getirdiğin Kur'ân'ın hak olduğuna şahâdet ettik. Bu hususta sözlerini dinlemeye, sana itâat etmeye söz verdik. Yâ Resûla'llāh, nasıl dilersen o sûretle hareket et!. Biz seninle berâberiz. Seni hak Peygamber gönderen Allāh'a and olsun ki sen bize şu denizi gösterip dalsan, biz de berâber dalarız. Ensâr'dan bir kişi bile geri dönmez. Biz, yarın düşmanımıza bizimle berâber karşı gitmeni de fenâ görmeyiz. Yâ Resûla'llāh, biz, harbde sebât etmesini, düşmanla karşılaştığımızda sadâkat göstermesini biliriz. Umulur ki Allāhu Tealâ sana, Ensâr câmiasının elinden seni gözaydın edecek şehâmet hârikaları gösterecektir. Bunun için azîz Peygamberimiz! Allāh'ın bereketine ve selâmetine istinâd ederek bizimle berâber düşman üzerine yürüyünüz! dedi.

Resûlullāh Sa'd İbn-i Muâz'ın bu metin sözlerinden mesrûr ve dilşâd oldu. Sonra:

— Öyle ise haydi Allāh'ın bereket ve saâdetine doğru yürüyünüz! Size müjdelerim ki, Allāhu Teâlâ bize bu iki tâifenin gayri muayyen birisini kat'î sûrette va'detmiştir. Binâenaleyh zafer muhakkaktır. Vallāhi şimdi ben, o Kureyş kavminin harb meydanında yıkılacakları yerleri görüyor gibiyim! buyurdu, sonra Zefirân vâdîsinden hareket edip Bedir'e yakın bir yere indi[1].

İbn-i İshāk'ın Yezîd İbn-i Rumân tarîkıyle Urve İbn-i Zübeyr'den rivâyetine göre, Peygamber Efendimiz Alî İbn-i Ebî Tâlib'i, Zübeyr İbni'l-Avvâm'ı, Sa'd İbn-i Ebî Vak-

[1] Kureyş kervanına gelince: Resûl-i Ekrem'in hareketinden haberdâr olan Ebû Süfyân, Bedir mevkiini solda bırakıp sâhil yolunu sür'atle ta'kîb ederek Kureyş ordusu Cuhfe'de iken kāfileyi kurtarmıştı. Hattâ Kureyş ordugâhına geri dönmeleri için haber göndermişti. Fakat Ebû Cehil:

— Vallāhi Bedir'e varıp ikāmet etmedikçe, bize iştirâk edenlerle orada yemek yemedikçe dönmek yoktur, tâ ki, Arab milleti bundan böyle bizim kudret ve şevketimizden korksun, dedi. Ve Ebû Süfyân'ın gönderdiği haber üzerine dönmek isteyenleri de kısmen çevirdi [*Zâdü'l-Meâd*].

kās'ı maiyetlerinde bir müfreze ile tecessüs için ileri gönderdi. Bunlar Bedir kapısında Kureyş sakalarına rastgeldiler. Bunların arasında Benî Haccâc'ın kölesi Eslem ile Benî Âs'ın kölesi Arîz Ebû Yesâr da bulunuyordu. Bu ikisini yakalayıp İslâm ordugâhına getirdiler. O sırada Resûlullāh namaz kılıyordu. Ashâb bu köleleri isticvâb ettiler. Onlar Kureyş'in sakası olduklarını söyledilerse de Ebû Süfyân'ın kölesi sanarak kervandan haber almak üzere sıkıştırdılar. Onlar da çâresiz kalarak Ebû Süfyân'ın kölesiyiz, dediler. Bu sırada Resûlullāh namazdan fâriğ olarak:

— Tuhaf şey, bu zavallılar size doğru söyleyince onları döğersiniz, yalan söyleyince de bırakırsınız!. Bunlar doğru sözlülerdir, diye Kureyş'in kemiyet ve keyfiyeti hakkında ma'lûmât aldı, eşrafdan kimlerin bulunduğunu öğrendi. Köleler, Kureyş eşrâfının adlarını Utbe İbn-i Rebîa diye başlayıp birer birer sayınca Resûl-i Ekrem Ashâb'a dönerek :

— "هذه مكة ، قد القت اليكم افلاذ كبدها = *İşte Mekke size, ciğerpârelerini fedâ etmiştir!*" buyurdu [İbn-i Hişâm].

Bedir ârızalı bir mıntaka idi. Kum deryâsı olan bu vâdîde güçlükle gezilebiliyordu. Bedir suyu da önce gelen Kureyş tarafından tutulmuştu. Susuzluktan abdest almak, gusletmek mümkün olamıyordu. Bununla berâber harb de tahakkuk etmişti. Bu zorluklar içinde bulunan müslümanlar:

— Yâ Rab, düşmanın Kureyş'e karşı bizi mansûr ve muzaffer kıl!. Ey meded ve inâyet diliyenlere yardım eden Rabb'ımız, bize de imdâd eyle! diye duâya başlamışlardı.

Müellif Buhârî bu bâbında Enfâl Sûresi'nin 9, 10, 11, 12, 13 üncü âyetlerini unvân hâlinde zikrederek bütün bunlara işâret etmiştir ki, meâlleri şöyledir: "*Ey mü'minler! O zamânı hatırlayınız ki: Siz Rabb'inizden istimdâd ediyordunuz da Rabb'iniz de size: İşte arka arkaya bin melekle imdâd ediyorum! diye icâbet etmişti. Bu imdâdı da Allah, sırf bir müjde olsun ve bununla gönülleriniz sükûnet bulsun için kılmıştır. Yoksa nusret* (meleklerden değil) *Allāh'ın kendisindendir. Şübhesiz ki Allah* (her şeye gücü yetişen) *izzet ve şevket sâhibidir. Her işi bir maslahat îcâbıdır. Ey mücâhidler! O vakti hatırlayınız ki, Allah size, eminliğiniz için kendi tarafından bir uyku bürüyordu ve gökten de üzerinize yağmur indiriyordu ki, bununla sizi temizlesin de şeytanın vesvesesini sizden gidersin! Gönüllerinize de bir bağlılık, bir güven versin. Ve bununla ayaklarınızı yerinde sağlam durdursun!.*

Peygamberim! O zaman ki Rabb'ın meleklere şöyle vahyediyordu: Ben (im-dâdım) *muhakkak sizinle berâber. Binâenaleyh haydi şu îmân eden* (mücâhid) *leri sâbit kılınız.* (Ayakları kaymasın!). *Yakında ben, şu küfredenlerin gönüllerine korku bırakacağım. O zaman siz, hemen boyunlarının üstüne vurunuz! Ve vücutlarının bütün ek yerlerini döğünüz! Çünkü onlar Allah ve Resûl'-üne zıd gittiler. Her kim de Allah ve Resûl'üne zıd giderse* (Allah cezâlandırır). *Şübhesiz ki, Allāh'ın cezâsı ve azâbı çok şiddetlidir*"[1].

Bu âyetlerde müslümanların müşkül vaziyet karşısında Allāh'a niyâz ve münâcatları, Allāhu Teâlâ'nın da imdâd ve inâyeti hulâsa olarak bildirilmiştir. Bedir'e varıldığı gece kuvvetli bir düşman karşısında bulunmalarına rağmen bütün efrâdın tatlı bir uykuya dalmaları ve bu sûretle şuur ve irâdelerinin yerine gelmesi, şübhesiz Allāh'ın inâyeti eseridir. O sabah dereler taşacak derecede bol yağmur yağmış, su kapları doldurulmuş, abdest alınıp gusledilerek gönüllere gelen şeytan vesvesesi zâil olmuştu. Hiç gezilemiyen kum sâhası sertleşmiş, seyr ü hareket kolaylaşmıştı. Bu da Allāh'ın bir inâyeti eseridir.

Bedir'e varıldığında Sa'd İbn-i Muâz tarafından Resûlullāh için harb edilecek sâhaya yakın düz bir yerde gölgelenmek üzere bir çardak yapıldı. Resûlullāh ile Ebû Bekir burada oturdular. Bir ara Resûlullāh harb sâhasını gezdi. Eliyle işâret ederek ve Kureyş eşrâfının adlarını birer birer sayarak: İnşâ-Allāh şurası filânın maktelidir. Burası da falanın, burası da filânın! diye göstermiş ve hakîkaten haber verdiği kimselerden hiçbirisi, gösterilen noktayı ileri, geri tecâvüz etmeyip oraya devrilmiştir [*Zâdü'l-Meâd*].

1563. عَنِ ٱلْبَرَاءِ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ عِدَّةُ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْراً عِدَّةَ أَصْحَابِ

[1] اذ تستغيثون ربكم فاستجاب لكم انى ممدكم بالف من الملائكة مردفين ● وما جعله الله الا بشرى و لتطمئن به قلوبكم و ما النصر الا من عند الله ان الله عزيز حكيم ● اذ يغشيكم النعاس امنة منه و ينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم به و يذهب عنكم رجز الشيطان و ليربط على قلوبكم و يثبت به الاقدام ● اذ يوحى ربك الى الملائكة: انى معكم ، فثبتوا الذين آمنوا سألقى فى قلوب الذين كفروا الرعب فاضربوا فوق الاعناق و اضربوا منهم كل بنان ● ذلك بانهم شاقوا الله و رسوله، و من يشاقق الله و رسوله فان الله شديد العقاب [سورة الانفال]

طَالُوتَ ٱلَّذِينَ جَازُوا مَعَهُ ٱلنَّهَرَ بِضْعَةَ عَشَرَ وَ ثَلَثْمِائَةٍ قَالَ ٱلْبَرَاءُ
لَا وَ ٱللهِ مَا جَاوَزَ مَعَهُ ٱلنَّهَرَ إِلَّا مُؤْمِنٌ .

TERCEMESİ

Berâ' (İbn-i Âzib) *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre demiştir ki: Muhammed *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in Ashâb'ından Bedir'de hazır bulunanların sayısı, Tâlût'un[1] (Erdün) nehrini kendisiyle berâber geçen ashâbının gibi sayısı üçyüz on bu kadardır. Berâ' (devamla): Hayır vallâhi Tâlût ile berâber nehri, yalnız mü'min olan geçti! demiştir.

İZÂHI

İşte ilk İslâm ordusu bu bir avuç mücâhidden ibârettir. Ramazan'ın on yedinci Cum'a günü sabahı demir zırhlar ve miğferlerle mücehhez olarak karşılarında saff-ı harb nizâmında mevkı' tutan düşman ordusu üç, dört misli fâikti. Bu vaziyet, o zayıf tevhid ketîbesi üzerinde fenâ te'sîrini gösterdi. Ve âyetteki: (إذ تستغيثون ربكم = *Hani o Rabbinize yalvardığınız zaman)* kavl-i şerîfiyle haber verilen nusret niyaz ve temennîleri başladı. Resûl-i Ekrem Efendimiz de askerini saff-ı

[1] Tâlût, İbrâhîm *aleyhi's-selâm*'ın neslinden Şavul'dur. Bakara Sûresi'nde kıssası vardır. Ve hulâsası şöyledir: Bir saka olan Tâlût bir ara merkebini yitirir, aramağa çıkar. O sırada Benî İsrâil, Peygamberleri Şemuil'e Amâlika'nın teaddîsinden şikâyet ederek Amâlika'nın Câlût'una karşı harb edebilecek kâbiliyette bir kahramanın kendilerine melik nasbedilmesini ricâ ederler. Şemuil Peygamber'e Tâlût vahyolunur. Tâlût merkebini ararken Şemuil'e rastgelir. O da: ey Tâlût Benî İsrâîl'e melik oldun! der. Benî İsrâil'e de bu ta'yîni bildirir. Tâlût'un başına seksen bin Benî İsrâil mücâhidi toplanır. Fakat Şemuil Peygamber bunların dönekliğini bildiği için Tâlût'a bunları şöyle bir imtihan etmesini söyler: Kim ki şu Erdun nehrinin suyundan içerse o benim dînimden değildir. Her kim de, içmezse bendendir! der. Hepsi içer yalnız Dâvud Peygamber'in de içlerinde bulunduğu üç yüz on küsur kişi içmez ki, Bedir mücâhidleri sayısına müsâvîdir. Tâlût ile Câlût arasında Havran'da harb olur. Dâvûd Câlût'u öldürür. Bir müddet sonra Şemuil de ölür. Tâlût kırk sene adâlet ve basîretle hükümrân olur.

harb nizâmına koyduktan sonra küçük ve toparlak çadırı[1] içine Ebû Bekir'le berâber çekilerek:

— Yâ Rab! İşte Kureyş kibr ü gurûr ile geldi. Sana meydan okuyor, Peygamberini de yalanlıyor! deyip sonra ellerini kaldırarak:

— Yâ Rab, peygamberlere nusret ahdini[2] bana da husûsî olarak zafer va'dini[3] yerine getirmeni Sen'den isterim!. Allāh'ım! Eğer Sen şu bir avuç müslümanın helâkini diliyorsan, sonra Sana ibâdet eden bulunmıyacaktır, diye nusret ve inâyet dilemiş ve bu duâ ve niyâzını arkasından ridâsı düşünceye kadar ellerini kaldırarak tekrarlamıştır. Nihâyet Ebû Bekir Resûlullāh'ın elini tutarak:

— Bu kadar dilek yetişir yâ Resûla'llāh! Allah sana va'dettiği zaferi yakında verecektir, dedi. Bu sırada Resûlullāh bir zırh içinde idi. Bu niyâzdan sonra şu meâldeki iki âyet-i kerîme nâzil oldu. Ve Resûlullāh çadırdan çıkarken onu okuyarak çıktı ve doğru harb sâhasına gitti.

"(Bedir'deki) *bu topluluk yakında muhakkak hezîmete uğrayacak ve onlar* (Kureyş) *arkalarına dönüp gidecekler. Belki* (bu gidişin müntehâsı) *azabların vaʻdolunduğu saattir ki, o saat* (in azâbı) *daha büyük bir belâdır ve daha acıdır*"[4].

Resûlullāh'ın pek ziyâde bir heyecan içinde ettikleri duâyı bildiren yukarıdaki hadîsi, Buhârî bu bâbında İbn-i Abbas'dan rivâyet ettiği (Fazâil-i cihâd) bahsinde de rivâyet etmiştir. Eserimizin sekizinci cildinde 1228 numara ile tercemesi geçti. Buradaki tercememiz de oradan alındı. Ona ve îzâhına da bakınız!.

---

[1] Siyer ve târih kitaplarında Peygamber Efendimiz'in Bedir'de Sa'd İbn-i Ubâde tarafından kurulan bir çardakta oturduğu, Sa'd'in de yanında Ensâr'dan bir müfreze ile yalın kılıç nöbet beklediği rivâyet olunduğu halde Buhârî'de, küçük ve toparlak bir çadır içinde duâ ve niyâz buyurduğu rivâyet olunuyor. Bu küçük çadır niyâz ve ibâdete mahsûs olacaktır, Allāhu a'lem.

[2] Cenâb-ı Hakk'ın bütün Peygamberlere nusret ahdi, Sâffât Sûresi'nin şu meâldeki 171, 172, 173. âyetlerinde bildirilmiştir: "*Muhakkak Peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında ezelde şu va'dimiz sebketmiştir: Onlar, evet muhakkak o peygamberler, elbette muzaffer olacaklar, yine şüphesiz bizim askerlerimiz gālib geleceklerdir*".

[3] Bu da Resûl-i Ekrem Efendimiz'e iki tâifeden (Kureyş ordusu ve kervânı) birisinin verilmesi sûretindeki va'd-i ilâhîdir.

[4] سيهزم الجمع و يولون الدبر ● بل الساعة موعدهم و الساعة ادهى و امر. [سورة القمر: ٤٥-٤٦].

Enfâl Sûresi'nde bildirildiği üzere bu sırada Cenâb-ı Hak tarafından meleklere :

— Haydi gidiniz! Benim nusretim sizinle berâberdir. Mü'minleri saflarında tutunuz, sebât ettiriniz! Ben şimdi kâfirlerin gönüllerine dehşet ve haşyet salıvereceğim. Siz hemen onların boyunlarının üstüne vurunuz! (Vücutlarının) bütün (ek yerlerini,) parmaklarını vurup kırınız! buyurdu[1].

Peygamber Efendimiz'e de:

— Habîbim endîşelenme! Şimdi size birbiri ardınca bin melek imdâd gönderiyorum[2] diye vahyolundu ve: Aman Allāh'ım, imdâd ve inâyet! diye yalvardıkça da üç bin, beş bin melekle imdâd olundu[3]. Bu sûretle derece derece imdâd edilmekle vahiy tevâlî ediyor ve gönüllerde daha ziyâde i'timâd ve inbisât hâsıl oluyordu.

1564. عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ الزُّرَقِيِّ وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا قَالَ جَاءَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا تَعُدُّونَ أَهْلَ بَدْرٍ فِيكُمْ قَالَ مِنْ أَفْضَلِ الْمُسْلِمِينَ أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا قَالَ وَكَذٰلِكَ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ.

TERCEMESİ

Zürekî Rifâa İbn-i Râfi' *radiya'llāhu anh* —ki, Ensâr'dan ve Bedir'de hazır bulunan mücâhidlerden idi— der ki: Bedir harbi sırasında bir ara Cibrîl *aleyhi's-selâm* Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e geldi de:

— Yâ Resûla'llāh, içinizdeki Bedir kahramanlarını ne mertebe sayarsınız? diye sordu. Resûlullāh:

[1] [Sûre : 8, âyet : 12].
[2] [Sûre : 8, âyet : 9].
[3] [Sûre : 3, âyet : 124, 125].

— Müslümanların en fazîletli sîmâları sayarız! buyurdu. Yâhud buna benzer bir söz söyledi. Cibrîl:

— Biz de meleklerden Bedir'de hazır bulunanları böylece meleklerin hayırlısı addederiz! dedi.

1565. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ بَدْرٍ هٰذَا جِبْرِيلُ آخِذٌ بِرَأْسِ فَرَسِهِ عَلَيْهِ أَدَاةُ الْحَرْبِ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Bedir günü: (Ey Ebâ Bekir!) İşte şu Cibrîl'dir. (Allah tarafından sana yardımcı geldi). Atının başını (ve gemini) tutmuş, harb silâhı (ve zırhı) üzerinde (hücûma müheyyâ bir halde!) buyurmuştur.

İZÂHI

Yukarıdaki âyetlerin ve hadîslerin haber verdiği üzere meleklerin bu harb yardımları, harbe bizzat iştirâk etmek sûretiyle fi'lî bir yardımdır. Âyette: *(Müşriklerin boyunlarının köklerine vurunuz, vücudlarını parçalayınız!)* sûretindeki ilâhî hitâb, çok sarihtir. Yukarıdaki hadîsler de bunu te'yîd eder mâhiyettedir. Bunların emsâli pek çok sahîh rivâyetler vardır. (من الملائكة مسومين = *sîmâlariyle bilinen melekler)* buyurulduğu vechile Bedir'de bulunan her Sahâbî bunları görmüştür. Hattâ Ashâb-ı Kirâm'ın görmesi şöyle dursun Kureyş müşriklerinin de İslâm askerini bir kaç misli gördükleri [1](و اخرى كافرة يرونهم مثليهم رأى العين) kavl-i şerîfiyle hikâye buyurulmuştur ki, bu görülen ziyâde muâvenet için gelen meleklerdi. Her harbde İslâm ordusu bu nevi' ilâhî nusret ve muâvenete mazhar olmuşsa da İbn-i İshâk'ın İbn-i Abbâs'dan rivâyetine göre meleklerin fi'len harbe iştirâki Bedir harbinin husûsiyetindendir.

[1] Sûre: 3, âyet: 13.

İLK MÜBÂREZE: Muhârebe, münferid mübâreze hâlinde başlamış ve Kureyş ordusunun baş kumandanı Utbe İbn-i Rebîa kardeşi Şeybe ile oğlu Velid'i yanına alarak meydana atılmış ve Hâşim oğullarından mübâriz istemiştir. Bunlara Alî, Hamza, Ubeyde İbn-i Hâris karşı çıkmıştır. Alî, Velîd'i; Hamza Şeybe'yi tepelemiş fakat Ubeyde ile Utbe biribirlerini yaralamışlardır. Alî ile Hamza yetişip Utbe'yi de öldürmüşlerdir. Buhârî'nin bu bâbdaki rivâyetine göre Abdullāh İbn-i Mes'ûd der ki: Resûlullāh Kâ'be'ye doğru yönelerek Kureyş'den dört kişi hakkında duâ etmişti: Şeybe İbn-i Rebîa, Utbe İbn-i Rebîa, Velîd İbn-i Utbe, Ebû Cehil İbn-i Hişâm. Abdullāh İbn-i Mes'ûd der ki: Allah adına yemîn ederim ki, ben bunların maktüller arasında —harb başlamadan önce Peygamber'in bunların katlolunacaklarını gösterdiği yerlerde— vurulup yattıklarını gördüm. O gün hava sıcak olduğundan güneş bunların şekillerini değiştirmişti.

Buhârî'nin yine bu bâbdaki rivâyetine göre Ebû Zerr-i Gıfârî der ki: Kat'î olarak and içerim ki, (هذان خصمان اختصموا فى ربهم) âyeti, Bedir günü cenkleşen altı kişi hakkında nâzil olmuştur. Bunlar Hamza, Alî, Ubeyde İbn-i Hâris ile Utbe İbn-i Rebîa, Şeybe İbn-i Rebîa, Velîd İbn-i Utbe'dir.

Hac Sûresi'nin 19 uncu âyeti olan bu kavl-i şerîfin tamâmının meâli şöyledir: "*Şu iki zümre* (müslim, kâfir) *iki hasımdır ki, kendi Rableri hakkında da'vâya duruşmuşlardır. O küfreden zümre için ateşten elbîseler biçilmiştir. Başlarının üstünden kaynar su dökülecektir.*"

Buhârî'nin yine bu bâbında bir rivâyetine göre Hazret-i Alî de: Kıyâmet gününde ben, Allāh'ın dîvânında müşriklerle muhâkeme olmak üzere duruşmak için ilk diz çöken kişi olacağım[1] demiştir. Bu hadîsin râvîsi Kays İbn-i Ubâde: (هذان خصمان اختصموا فى ربهم) âyeti ilk İslâm harbinin ilk mübârizleri hakkında nâzil olmuştur, diyor.

Bunlardan başka Buhârî'nin bu bâbında birkaç rivâyeti daha vardır ki, rivâyette çok imsak eden müellifimiz ilk İslâm harbinin ilk mübârezesine ehemmiyet vermiş bulunuyor. Buhârî Ebû Cehl'in katli hakkında da şu hadîsi rivâyet ediyor:

---

1 عن علی بن ابی طالب رضی الله عنه انه قال : انا اول من يجثو بين يدى الرحمان للخصومة يوم القيامة [رواه البخاری] .

1566. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْ يَنْظُرُ مَا صَنَعَ أَبُو جَهْلٍ فَٱنْطَلَقَ ٱبْنُ مَسْعُودٍ فَوَجَدَهُ قَدْ ضَرَبَهُ ٱبْنَا عَفْرَاءَ حَتَّى بَرَدَ قَالَ أَأَنْتَ أَبُو جَهْلٍ قَالَ فَأَخَذَ بِلِحْيَتِهِ قَالَ وَ هَلْ فَوْقَ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ أَوْ رَجُلٍ قَتَلَهُ قَوْمُهُ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Acabâ Ebû Cehil ne iş gördü, ne oldu? Kim bakıp anlar? buyurdu. İbn-i Mes'ûd:

— (Ben bakar, anlarım diyerek) gitti ve Ebû Cehil'i Afrâ' (kadı)nın iki oğlu (Muâz ile Muavviz) tarafından vurularak, son nefesinde ölüm hâlinde buldu. İbn-i Mes'ûd:

— Â, sen misin Ebû Cehil? (vuruldun mu?) dedi. Râvî der ki: Sonra da İbn-i Mes'ûd Ebû Cehil'in sakalından yakalayıp (çekti.) Ebû Cehil:

— Sizin öldürdüğünüz kişinin fevkinde bir kimse var mıdır? Yâhud kendi kavminin öldürdüğü kişinin fevkinde bir kimse var mıdır? dedi.

İZÂHI

İbn-i İshâk'ın, Hâkim'in Abdullāh İbn-i Abbas'dan rivâyetlerinde şu ziyâdeler vardır: İbn-i Mes'ûd der ki: Ben vardığımda Ebû Cehil'i son nefesinde buldum. Ve ayağımı boynuna dayayarak: Ey Allah düşmanı, Allah seni hor ve zelîl kılsın! dedim.

Ebû Cehil: Neye beni horluyorsun, sizin öldürdüğünüz kişi hakir olur mu? dedi. Diğer bir rivâyete göre de İbn-i Mes'ûd: Sonra Ebû Cehil'in başını koparıp Resûlullâh'ın huzûruna getirdim, demiştir.

Ebû Cehil, müslümanların en azgın düşmanı ve bu husûmetkâr hareketlerin başlıca müsebbibi olduğundan, bunun katli keyfiyeti hakkındaki rivâyetler de pek çoktur. Buhârî'nin yalnız bu bâbında biribirini te'yîd eder mâhiyette beş, altı rivâyeti vardır. Yalnız râvîler arasında bir noktada ihtilâf vardır: Ebû Cehil, Afrâ' kadının çocukları tarafından yediği kılıç darbeleriyle öldü de İbn-i Mes'ûd öyle mi vardı ve ölü olarak mı kafasını kopardı? Yoksa vardığında diri idi de İbn-i Mes'ûd'un elinde mi öldü?. Buhârî'nin bu bâbında rivâyetleri bu ikinci şıkkı te'yîd eder mâhiyettedir. Ve çoğu doğrudan İbn-i Mes'ûd'un kendisine îsâl edilmektedir. Yalnız sekizinci ciltte 1298 numara ile geçen Abdurrahmân İbn-i Avf hadîsinde (ضَرَبَاهُ حَتَّى قَتَلَاهُ = *Afrâ'nın iki oğlu Ebû Cehil'i kılıç darbesine tuttular, nihâyet öldürdüler)* deniliyor [bu hadîse ve îzâhına bakınız!].

Hadîsteki İbn-i Mes'ûd'un: Âaa, sen misin Ebû Cehil? gibi sözleri, sakalından tutup çekmesi kavlen ve fiilen intikâm almak gâyesiyledir. Çünkü Ebû Cehil Mekke'de İbn-i Mes'ûd'a çok ezâ ve cefâ etmişti. Ebû Cehil'in: Sizin öldürdüğünüz, yâhud kavminin öldürdüğü kişinin fevkinde kimse var mıdır? Sözleriyle de bu yolda ölüm, ne benim için küçüklüktür, ne de sizin için bir şereftir! demek istemiştir.

Artık harb tamâmiyle kızışmıştı. Tafsîlâtı birçok menkabeler hâlinde naklolunan Bedir meydan muhârebesinde müellif Buhârî'nin de naklettiği veçhile müşriklerden yetmişi kılıç, hançer gibi harb âleti darbeleriyle yere serilmiş, yetmişi de esir alınmıştır. Buna mukâbil İslâm ordusunda harb meydanında yaralanıp da bilâhare şehîd olanlar da dâhil olmak üzere on dört şehîdden ibâret idi: Altısı Muhâcirîn'den, sekizi Ensâr'dan. Düşman ordusunun rüesâsının katli ve efrâdın nisbetsiz bir sûrette telefât vermesi üzerine bir panik başlamış (سَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ = *onlar muhakkak arkalarına dönüp kaçacaklar)* âyetinin sırrı zuhûr etmiş, kaçanlar Mekke'yi boylamış, kaçamıyanlar esir düşmüştür. Düşman maktüllerinin yirmi dördü Kureyş eşrâfından olduğunu ve haklarında nasıl muâmele edildiğini Ebû Talha şu hadîsinde bildiriyor:

1567. عَنْ أَبِي طَلْحَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ نَبِيَّ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ يَوْمَ بَدْرٍ بِأَرْبَعَةٍ وَعِشْرِينَ رَجُلاً مِنْ صَنَادِيدِ قُرَيْشٍ فَقُذِفُوا فِي طَوِيٍّ مِنْ أَطْوَاءِ بَدْرٍ خَبِيثٍ مُخْبِثٍ وَكَانَ إِذَا ظَهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعَرْصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ فَلَمَّا كَانَ بِبَدْرٍ ٱلْيَوْمَ ٱلثَّالِثَ أَمَرَ بِرَاحِلَتِهِ فَشُدَّ عَلَيْهَا رَحْلُهَا ثُمَّ مَشَى وَتَبِعَهُ أَصْحَابُهُ وَقَالُوا مَا نُرَى يَنْطَلِقُ إِلَّا لِبَعْضِ حَاجَتِهِ حَتَّى قَامَ عَلَى شَفَةِ ٱلرَّكِيِّ فَجَعَلَ يُنَادِيهِمْ بِأَسْمَائِهِمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ يَا فُلَانُ بْنَ فُلَانٍ وَيَا فُلَانُ بْنَ فُلَانٍ أَيَسُرُّكُمْ أَنَّكُمْ أَطَعْتُمُ ٱللهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّا قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالَ فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ ٱللهِ مَا تُكَلِّمُ مِنْ أَجْسَادٍ لَا أَرْوَاحَ لَهَا فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَٱلَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ.

TERCEMESİ

Ebû Talha *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyete göre şöyle demiştir: Bedir günü (harb sonunda) Nebî *salla'llāhu*

aleyhi ve sellem Kureyş eşrâfından yirmi dört kişinin cesedlerinin bir araya kaldırılmasını emretti de bunlar Bedir kuyularından pis bir kuyuya atıldılar. Bu sûretle pis kuyu yeni pislikleri ihtivâ ediyordu. Bir de Resûlullāh, düşman bir kavme gālib olunca onun açık bir sâhasında üç gün kalmak âdeti idi. Bedir harbinin üçüncü günü olunca da Resûlullāh devesinin getirilmesini emretti. Yol ağırlığı deveye yüklenip bağlandı. Sonra Resûlullāh yürüdü. Ashâb'ı da kendisinin peşi sıra yürüdüler. Ve birbirlerine: Herhalde Resûlullāh bâzı hâcet için gidiyor sanırız, dediler. Nihâyet Peygamber Efendimiz maktullerin atıldığı kuyunun bir tarafında durdu ve maktullerin kendi adlariyle, babalarının adlariyle çağırmağa başladı da:

— Yâ filân İbn-i filân, yâ filân İbn-i filân![1] Siz Allāh'a ve Resûlullāh'a itâat etmiş olsaydınız itâatiniz sizi sevindirir mi idi? (Şüphesiz sevindirirdi). Ey maktuller! Biz, Rabb'imizin bize va'dettiği nusret ve zaferi muhakkak sûrette gerçek bulduk. Siz de (bâtıl) Rabbinizin va'dettiği (mevhûm) nusret ve zaferi gerçek buldunuz mu? buyurdu. Râvî Ebû Talha der ki: Bunun üzerine Ömer:

— Yâ Resûla'llāh! Kendilerinde hayat eseri bulunmıyan şu cesedlere ne söylersin? dedi. Bunun üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*:

— Muhammed'in hayâtı yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki, benim söylediğim sözleri siz, onlardan daha iyi işitir değilsiniz! buyurdu[2].

---

[1] İbn-i İshâk ve Ahmed İbn-i Hanbel gibi rivâyet âlimlerinin Enes İbn-i Mâlik'den rivâyetlerine göre, Peygamber Efendimiz:

— Yâ Utbe İbn-i Rebî'a, Yâ Şeybe İbn-i Rebîa, Yâ Ümeyye İbn-i Halef, Yâ Ebâ Cehil İbn-i Hişâm! diye seslenmiştir.

[2] Buhârî bu hadîsin sonunda Tâbiî imamlarından Katâde'nin şu sözlerini rivâyet ediyor: Allah, Bedir kuyusundaki cesedlere Peygamber'in hitâbesini işittirecek derecede hayat verir. Bu sûretle azgın Kureyş müşrikleri ayıplanmış, küçül-

Î Z Â H I

Resûlullāh'ın bu vecîz hitâbesi eşi görülmemiş ilâhî bir intikām idi. Bundan sonra Peygamberimiz mansûr, muzaffer ve göz aydın olarak Medîne'ye yollandılar. İçlerinde birçok Kureyş eşrâfiyle Resûlullāh'ın amucası Abbâs'ın da bulunduğu esirleri ve ganîmet mallarını da berâber getirdiler. Safrâ' mevkiinde ganîmet malları taksîm edildi. Nadr İbn-i Hâris öldürüldü. Irk mevkiinde de Ukbe İbn-i Ebî Muayt'ın boynu vuruldu. Esirler Medîne'de taksim ve iyi bakılmaları sâhiblerine tenbîh olundu. Zafer müjdecisi olarak Zeyd İbn-i Hârise Medîne'ye, Abdullāh İbn-i Revâha da Avâlî denilen Medîne köylerine gönderilmişti. Beklenilmeyen bu zafer haberi üzerine Medîne meserret dalgaları içinde çalkalandı. Yehûdîler, münâfıklar sindi. Şevval iptidâsında Medîne'ye muvâsalatla Resûlullāh Bedir harbinden fâriğ olmuşlardır. İmam Buhârî Bedir gazâsı bâbının sonunda Bedir gâzîlerinin bir listesini bildirdiğinden Bedir hadîslerinin tercemesi hitâmında o listeyi aynen nakledeceğiz.

1568. عَنِ ٱلزُّبَيْرِ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَقِيتُ يَوْمَ بَدْرٍ عُبَيْدَةَ بْنَ سَعِيدِ بْنِ ٱلْعَاصِ وَ هُوَ مُدَجَّجٌ لَا يُرٰى مِنْهُ إِلَّا عَيْنَاهُ وَهُوَ يُكْنٰى أَبُو ذَاتِ ٱلْكَرِشِ فَقَالَ أَنَا أَبُو ذَاتِ ٱلْكَرِشِ فَحَمَلْتُ عَلَيْهِ بِٱلْعَنَزَةِ فَطَعَنْتُهُ فِي عَيْنِهِ فَمَاتَ قَالَ لَقَدْ

tülmüş, azâb edilmiş ve kaçırdıkları fırsatlara hasret, ve yaptıkları mezâlime nedâmet ettirilmiş olur*.

Katâde'nin bu ictihâdı Abdullāh İbn-i Ömer'in mezhebidir. Ve işitmek hakîkat ma'nâsına mahmuldur. Hazret-i Âişe ise ilim ile te'vîl etmiştir. Buhârî'nin rivâyetine göre Âişe Resûlullāh'ın: Sözlerimi sizden iyi işitirler, sözünü, sözlerimin hak olduğunu şimdi pek iyi anlarlar, diye tefsîr etmiştir. Fakat bilmek kābiliyetini kabûl etmek, işitmek hassâsiyetini kabûle mâni' olmadığı mütâleasiyle Beyhakî ve emsâli âlimler İbn-i Ömer'in içtihâdını tercîh etmişlerdir.

* قال قتادة: احياهم الله حتى اسمعهم قوله توبيخا و تصغيرا ونقمة و حسرة و ندما [رواه البخارى].

وضعت رجلي عليه ثم تمطأت فكان الجهد أن نزعتها
وقد انثنى طرفاها فسأله إياها رسول الله صلى الله عليه
وسلم فأعطاه إياها فلما قبض رسول الله صلى الله عليه
وسلم أخذها ثم طلبها أبو بكر فأعطاه إياها فلما قبض
أبو بكر سألها إياه عمر فأعطاه إياها فلما قبض عمر
أخذها ثم طلبها عثمان منه فأعطاه إياها فلما قتل عثمان
وقعت عند آل علي فطلبها عبد الله بن الزبير فكانت عنده
حتى قتل .

TERCEMESİ

Zübeyr *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bedir günü ben, Ubeyde İbn-i Saîd İbn-i Âs'a kavuştum. O baştan ayağa kadar zırhlanmış ve silâhlanmıştı. Onun yalnız iki gözü görünüyordu. Ona Ebû Zâti'l-Keriş denilirdi. Bana:

— Ben Zâtü'l-Keriş'im! diye meydan okudu. Ben de hemen ona harbemi saldırdım ve gözüne vurup yerleştirdim. Ubeyd hemen öldü. Zübeyr der ki: Ayağımı onun üstüne koydum. Sonra harbemi olanca kuvvetimle çekip çıkardım. Fakat harbemin iki tarafı eğrilmişti. (Zübeyr'in oğlu Urve'-nin rivâyetine göre bu harbe kıymetli bir harb hâtırası olduğu için) onu Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Zübeyr'den (âriyet) istemiş, Zübeyr de vermişti. Resûlullâh *salla'llâhu*

aleyhi ve sellem vefât ettiğinde Zübeyr geri aldı. Sonra Ebû Bekir istedi, ona da verdi. Ebû Bekir'in vefâtı üzerine de isteyip almıştı. Bu def'a, Ömer istemiş. Ona da vermiş, ve vefâtında almıştı. Sonra Osman istemiş, ona da verip şehâdeti üzerine Hazreti Alî'ye, sonra da Alî evlâdına geçmiştir. Alî evlâdından da Zübeyr'in oğlu Abdullāh isteyip almış, ve Abdullāh İbn-i Zübeyr katloluncaya kadar onun yanında bulunmuştur.

1569. عَنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ غَدَاةَ بُنِيَ عَلَيَّ وَ جُوَيْرِيَاتٌ يَضْرِبْنَ بِالدُّفِّ يَنْدُبْنَ مَنْ قُتِلَ مِنْ آبَائِي يَوْمَ بَدْرٍ حَتَّى قَالَتْ جَارِيَةٌ وَ فِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَا تَقُولِي هٰكَذَا وَ قُولِي مَا كُنْتِ تَقُولِينَ.

TERCEMESİ

Muavviz kızı Rübeyyi' *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir. Ben gelin olduğumun kuşluk vaktinde Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* evlenme törenime gelmişti. O sırada birtakım kızcağızlar def çalarak babalarımızdan Bedir gazâsında şehîd olanların menkabelerini yâd ediyorlardı[1]. Nihâyet bu kızlardan birisi:

[1] Hadîsin râvîsi Rübeyyi' 'in babası Muavviz ile kardeşi Muâz da Bedir şehîdlerindendi. Afrâ' kadının oğulları olan bu iki kardeş Ebû Cehil'i kılınç darbesiyle yere serdikten sonra bunlar da Ebû Cehil'in oğlu İkrime tarafından şehîd edilmişlerdi.

— İçimizde bir Peygamber vardır ki, o yarın ne olacağını bilir! dedi. Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* câriyeye:

— Kızım öyle söyleme, evvelce söylemiş olduklarını inşâd eyle! buyurdu[1].

1570. عَنْ أَبِي طَلْحَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَكَانَ قَدْ شَهِدَ بَدْراً
مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ
بَيْتاً فِيهِ كَلْبٌ وَلَا صُورَةٌ.

TERCEMESİ

Ebû Talha *radiya'llāhu anh*'den —ki, o, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile Bedir'de hazır bulunmuştu— rivâyete göre Resûlullāh: İçinde kelb ve (canlı hayvan) sûreti bulunan eve (rahmet) melekler(i) girmez! buyurmuştur[2].

1571. عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ تَأَيَّمَتْ
حَفْصَةُ بِنْتُ عُمَرَ مِنْ خُنَيْسِ ابْنِ حُذَافَةَ السَّهْمِيِّ وَكَانَ مِنْ
أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ شَهِدَ بَدْراً تُوُفِّيَ

[1] Gaybe ve istikbâle âit vâkıayı bilmek yalnız Allāh'a mahsus olduğu için Resûlullāh kendisine nisbet edilmesini men' etmiştir.

[2] Kelb kullanmak hangi meslek sâhipleri hakkında câiz olduğuna dâir tahkîkātımız için yedinci ciltte 1046, 1047, 1048 numaralı hadîslere ve îzahlarına bakınız!. Resim ve sûret hakkında da altıncı ciltte (980) numaralı Hazret-i Âişe hadîsine ve îzâhına bakınız!. (1019) numaralı İbn-i Abbâs hadîsini ve îzâhını da okuyunuz!.

بِالْمَدِينَةِ قَالَ عُمَرُ فَلَقِيتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ
حَفْصَةَ فَقُلْتُ إِنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ بِنْتَ عُمَرَ قَالَ
سَأَنْظُرُ فِي أَمْرِي فَلَبِثْتُ لَيَالِيَ فَقَالَ قَدْ بَدَالِي أَنْ لَا أَتَزَوَّجَ
يَوْمِي هَذَا قَالَ عُمَرُ فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ فَقُلْتُ إِنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ
حَفْصَةَ بِنْتَ عُمَرَ فَصَمَتَ أَبُو بَكْرٍ فَلَمْ يَرْجِعْ إِلَيَّ شَيْئاً
فَكُنْتُ عَلَيْهِ أَوْجَدَ مِنِّي عَلَى عُثْمَانَ فَلَبِثْتُ لَيَالِيَ ثُمَّ خَطَبَهَا النَّبِيُّ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنْكَحْتُهَا إِيَّاهُ فَلَقِيَنِي أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ
لَعَلَّكَ وَجَدْتَ عَلَيَّ حِينَ عَرَضْتَ عَلَيَّ حَفْصَةَ فَلَمْ أَرْجِعْ إِلَيْكَ
قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَإِنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أَرْجِعَ إِلَيْكَ فِيمَا عَرَضْتَ
إِلَّا أَنِّي قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ
ذَكَرَهَا فَلَمْ أَكُنْ لِأُفْشِيَ سِرَّ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَلَوْ تَرَكَهَا لَقَبِلْتُهَا .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Ömer'in kızı (hemşîrem) Hafsa Sehim'li Huzâfe'nin oğlu Huneys'ten dul kalmıştı. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Ashâbından olan Huneys, Bedir muhârebesinde hazır bulunmuş (ve oradan yaralı gelerek) Medîne'de

ölmüştü. (Babam) Ömer demişti ki: Osmân İbn-i Affân'a kavuştum; ona Hafsa'yı (almasını) teklîf ettim ve:

— Ey Osmân! İstersen Ömer'ın kızı Hafsa'yı sana nikâh edeyim? dedim. O da:

— Bu işi bir düşüneyim, dedi. Birkaç gün bekledim. Sonra kavuştuğumda:

— Şu günümde evlenmek doğru olmadığını anladım! dedi. Sonra Ebû Bekir'e kavuştum. Ona da:

— İstersen Ömer'in kızı Hafsa'yı sana nikâh edeyim! dedim. Sonra Ebû Bekir sustu; ve bana bir cevab vermedi. Ben de Osmân'a kızmaktan ziyâde Ebû Bekir'e sinirlendim. (Osman bir cevab olsun vermiş ve özür dilemişti). Birkaç gün daha eğlendim. Sonra Hafsa'yı Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* istedi. Ben de Resûlullāh'a nikâh ettim. Bu ara Ebû Bekir bana kavuştu da şöyle özür diledi:

— Ey Ömer! Hani sen, Hafsa'yı bana teklîf edip de sana bir cevab veremediğim zaman bana darılmıştın sanırım! Öyle mi? diye sordu. Ben de:

— Evet, doğrudur! dedim. Bunun üzerine Ebû Bekir:

— Senin teklîfine cevab vermekten beni bir şey men' edemezdi. Ancak şu var ki ben, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Hafsa'yı almak istediğini bana söylediğini iyi biliyordum da Resûlullāh'ın sırrını duyurmak istemiyordum. Şâyed Resûlullāh Hafsa hakkındaki düşüncesini bıraksaydı onu, muhakkak ben kabûl ederdim.

1572. عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْبَدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْآيَتَانِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ مَنْ قَرَأَهُمَا فِي لَيْلَةٍ كَفَتَاهُ .

TERCEMESİ

Bedir gāzîsi Ebû Mes'ûd (Ukbe) *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Bakara Sûresi'nin sonundan iki âyet* (var) *dır ki, onları her kim bir gecede okursa* (o gece düşmandan eminlik ve Allāh'a kulluk için) *bu âyetler ona yetişir!*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu iki âyetin meâlleri şöyledir: "*O Peygamber* (Muhammed) *Rabb'inden kendisine indirilen Kur'ân*(ın Allah'tan geldiğin)*e inandı. Mü'minler de* (inandılar). *Peygamber'le ümmetinin hepsi Allāh'a, O'nun meleklerine, O'nun kitablarına ve O'nun Peygamberlerine, 'biz, Allāh'ın Peygamberlerinden hiçbirisinin arasını ayırd etmeyiz!' diye inandı*(lar). *Ve:*

— *Rabbımız* (buyruklarını)ı *dinledik ve onları tuttuk, şimdi bizi yarlığamanı dileriz. Çünkü en sonu Sana varılacaktır! dediler. Allah hiçbir cana zorlu iş buyurmaz. Ancak gücü yeteni buyurur. Her canın kazandığı hayır kendi faydasına, kazandığı şer de kendi zararınadır, Rabbimiz! Unutur, yâhud yanılır* (da kusûr eder) *sek bizi suçumuzla azablandırma!. Rabbimiz! Bizden önceki şu ümmetlere yüklediğin gibi bizim üstümüze de ağır yük yükleme!. Rabbimiz! Bize gücümüz yetmiyen şeyler de yükleme!. Bizden günahları sil; kusurlarımızı ört, bastır; bize merhamet buyur!. Rabbimiz, Sen bizim sâhibimizsin!. Kâfirler gürûhuna karşı da bize yardım eyle!*"[1].

Bakara Sûresi'nin bu iki âyeti îmân ve i'tikādı zarûrî olan en büyük umdeleri ihtivâ etmektedir. Bununla berâber (لا يكلف الله نفسا الا وسعها) kavliyle başlayıp sûrenin sonuna kadar devâm eden yedi de duā kelimeleri vardır. Müslim'in bir rivâyetine göre Bakara Sûresi nâzil olup da Resûlullāh tarafından okunduğu zaman, her duâ kelimesi okundukça Allāhu Teâlâ tarafından: Duânı kabûl ettim! buyurulmuştur. Mevzûu-bahsimiz olan hadîsi, Buhârî gibi Müslim de, Sünen-i

---

1 آمن الرسول بما انزل اليه من ربه والمؤمنون، كل آمن بالله و ملائكته و كتبه و رسله، لا نفرق بين احد من رسله، وقالوا: سمعنا و اطعنا غفرانك ربنا و اليك المصير ● لا يكلف الله نفسا الا وسعها، لها ما كسبت وعليها ما اكتسبت، ربنا لاتؤاخذنا ان نسينا او اخطأنا، ربنا ولا تحمل علينا اصرا كما حملته على الذين من قبلنا، ربنا و لا تحملنا ما لا طاقة لنا به، واعف عنا، و اغفرلنا، و ارحمنا، انت مولينا فانصرنا على القوم الكافرين. [سورة البقرة، ٢٨٥-٢٨٦]

Erbaa sâhibleri de rivâyet etmişlerdir. Ebû Zerr-i Gifârî'den rivâyeti gelen bir hadîsde de bu iki âyetin öğrenilmesi ve kadınlara, çocuklara öğretilmesi emrolunmuş, bunların hem Kur'ân, hem duâ oldukları bildirilmiştir. Hazret-i Alî de: Aklı başında, İslâm ni'metine ermiş hiçbir kimse, sanmam ki, bu iki âyeti okumadan uyumuş olsun! demiştir.

1573. عَنِ الْمِقْدَادِ بْنِ عَمْرٍو الْكِنْدِيِّ حَلِيفِ بَنِي زُهْرَةَ وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْراً قَالَ قُلْتُ لِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَأَيْتَ إِنْ لَقِيتُ رَجُلاً مِنَ الْكُفَّارِ فَاقْتَتَلْنَا فَضَرَبَ إِحْدٰى يَدَيَّ بِالسَّيْفِ فَقَطَعَهَا ثُمَّ لَاذَ مِنِّي بِشَجَرَةٍ فَقَالَ أَسْلَمْتُ لِلّٰهِ آقْتُلُهُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ بَعْدَ أَنْ قَالَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقْتُلْهُ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّهُ قَطَعَ إِحْدٰى يَدَيَّ ثُمَّ قَالَ ذٰلِكَ بَعْدَمَا قَطَعَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقْتُلْهُ فَإِنْ قَتَلْتَهُ فَإِنَّهُ بِمَنْزِلَتِكَ قَبْلَ أَنْ تَقْتُلَهُ وَإِنَّكَ بِمَنْزِلَتِهِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ الَّتِي قَالَ .

TERCEMESİ

Kinde'li Mikdâd İbn-i Amr'dan rivâyete göre —ki, müşârün-ileyh Mikdâd, Zühre oğullarının andlaşmış dostu idi ve Bedir'de hazır bulunan Ashâb'dandı— şöyle demiştir: Ben bir kere Resûlullâh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e:

— Yâ Resûla'llāh! Şöyle bir mes'ele hakkında ne buyurulur? Ben kâfirlerden bir kişi ile karşılaşıp vuruşsam da, o, benim iki elimden birisini kılıciyle vurup koparsa, sonra benden kaçıp bir ağaca ilticâ etse de: Ben Allah için müslümân oldum: (لا إله إلا الله) dese, ben onu tevhîd kelimesini söyledikten sonra öldürebilir miyim? dedim. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem :*

— Hayır, onu öldürme! buyurdu. Ben:

— Yâ Resûla'llāh: O, benim iki elimden birisini kesti, kopardı da tevhid kelimesini elimi kopardıktan sonra söyledi! dedim. Bunun üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

— Sakın onu öldürme! Eğer öldürürsen o, senin onu öldürmezden evvelki vaziyetindedir! (Çünkü müslümân olmuştur; kanı ma'sumdur, taarruzdan mahfuzdur). Sen de, onun söylediği tevhîd kelimesini söylemezden evvelki vaziyetindesin! (Çünkü kanın kısâs ile mubâh olmuştur[1].)

1574. عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِى أُسَارَى بَدْرٍ لَوْ كَانَ الْمُطْعِمُ بْنُ عَدِىٍّ حَيًّا ثُمَّ كَلَّمَنِى فِى هٰؤُلَاءِ النَّتْنَى لَتَرَكْتُهُمْ لَهُ .

TERCEMESİ

Cübeyr İbn-i Mut'im *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* müşriklerin Bedir maktulleri hakkında şöyle buyurmuştur: Ey Cübeyr! Eğer (baban)

[1] Peygamber Efendimiz'in bu bediî ve hukukî teşbihlerinde vech-i şebeh kanın mübah olmasıdır. Fakat mûcib sebeb muhteliftir.

Mut'im İbn-i Adiy sağ olsaydı, sonra şu kokmuş cîfeler hakkında şefâat etseydi hiç şüphesiz ben bunları Mut'im'e (diri diri ve fidye-i necât almaksızın) bağışlardım.

ÎZÂHI

Resûlullâh'ın bu kadar kanlı düşmanları bağışlamak derecesinde Mut'im İbn-i Adiyy'e teveccüh göstermesi Mut'im'in Resûlullâh üzerinde pek büyük hakk-ı minneti bulunmasındandır. Şöyle ki: Fâkihî'nin hüsnüne kanâat ettiği mürsel bir tarîk ile rivâyetine göre Peygamber Efendimiz Tâif seferinden me'yûs bir halde Mekke'ye dönüp geldiğinde Mut'im Peygamberimizi himâyesine almış ve dört oğluna emredip silâhlandırarak bunların her birisini Kâ'be'nin birer rüknüne dikerek Resûlullâh üzerinde himâyesi olduğunu Kureyş'e karşı i'lân etmiştir. Bu haber Kureyş'e erişince Mut'im'e gelerek:

— Sen, hakk-ı himâyesi mu'teber olup küçük görülmeyen bir kimsesin! deyip himâyeyi kabûl etmişlerdi. Bundan evvel de Kureyş, Hâşimî'leri, Hâşim oğulları mahallesinde muhâsara ettiklerinde mahsurlar hakkında bir sahife yazmışlardı. Bu alçak sahifeyi de Mut'im İbn-i Adiy paçavra gibi yırtıp atmıştı. İşte Mut'im'in bu şerefli eline hürmeten on dört senelik bir zulm ve husûmetin intikāmı mahsûlünü bile Resûl-i Ekrem Efendimiz, bağışlarım! buyuruyor. Mut'im İbn-i Adiy Bedir harbinden önce Mekke'de doksan küsur yaşında ölmüştür.



حَدِيثُ بَنِي ٱلنَّضِيرِ

BU BÂB, BENÎ NADÎR(İN TEHCÎRİ) KISSASINA (VE BENÎ KUREYZA SEFERİNE) DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Medîne'de yehûdîler üç kısım idi: Benî Nadîr, Benî Kureyza, Benî Kaynukā'. Bunlar kısmen Medîne'nin dâhilinde, kısmen hâricinde ikāmet ederlerdi. Medîne'nin bütün san'at ve ticâretini, ekim ve dikim işlerini ellerine almışlardı. [Bak.: C. 7, S. 211, 212 (İkinci baskı, S. 155-156)].

1575. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ حَارَبَتِ ٱلنَّضِيرُ وَ قُرَيْظَةُ فَأَجْلَى بَنِي ٱلنَّضِيرِ وَ أَقَرَّ قُرَيْظَةَ وَ مَنَّ عَلَيْهِمْ حَتَّى حَارَبَتْ قُرَيْظَةُ فَقَتَلَ رِجَالَهُمْ وَ قَسَمَ نِسَاءَهُمْ وَ أَوْلَادَهُمْ وَ أَمْوَالَهُمْ بَيْنَ ٱلْمُسْلِمِينَ إِلَّا بَعْضَهُمْ لَحِقُوا بِالنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَآمَنَهُمْ وَ أَسْلَمُوا وَ أَجْلَى يَهُودَ ٱلْمَدِينَةِ كُلَّهُمْ بَنِي قَيْنُقَاعَ وَ هُمْ رَهْطُ عَبْدِ ٱللّٰهِ بْنِ سَلَامٍ وَ يَهُودَ بَنِي حَارِثَةَ وَ كُلَّ يَهُودِ ٱلْمَدِينَةِ .

TERCEMESİ

(Abdullāh) İbn-i Ömer *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Resûlullāh'a karşı (önce) Nadîr, (sonra)

Kureyza (oğulları) harb açtılar. Bunun üzerine Resûlullâh Benî Nadîr'i (yerlerinden) sürüp çıkardı. (Benî) Kureyza'yı ise yerlerinde bıraktı. Ve onlara (bir şey almamak sûretiyle) lûtfetti. Nihâyet Kureyza da (ahdini bozarak) harb etti. Resûlullāh da onların erkeklerini öldürdü ve kadınlarını, çocuklarını, mallarını da müslümanlar arasında bölüştürdü. Şu kadar ki bunlardan bâzıları Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e dehâlet etmişlerdi, Resûlullāh onlara aman verdi. Onlar da müslümân oldular. Bu sûretle Resûlullāh Medîne yehûdîlerinin hepsini —ki bunlar, Abdullāh İbn-i Selâm'ın kabîlesi olan Kaynukā' oğullarıdır— ve Benî Hârise yehûdîlerini, (hulâsa) Medîne yehûdîlerinin hepsini Medîne'den sürgün etti.

İZÂHI

Benî Nadîr ve Benî Kureyza yehûdîlerinin Medîne'ye iki saat mesâfede müstahkem yurtları vardı. Resûl-i Ekrem Medîne'ye hicret ettiğinde bunlarla ayrı ayrı birer muâhede akdetmişti. Bunların sûretleri bu cildde Hicret bahsinde geçti. Bu muâhedenâmelerin bir maddesinde mal ve can emniyeti mukābilinde ve lüzûmunda maddî yardımda bulunmak zikrolunmuştu. Buhârî'nin bu bâbın unvânında bildirdiğine göre Resûl-i Ekrem Benî Âmir'den iki kişinin diyetini (can bedelini) vermek için[1] Benî Nadîr'dan yardım istemek üzere bunların yurduna gitmişti. Rivâyete göre Resûlullāh'ın maiyetinde Ebû Bekir, Ömer, Alî, Zübeyr, Talha, Sa'd İbn-i Muâz, Sa'd İbn-i Ubâde, Üseyd İbn-i Hudayr (R. A.) vardı.

İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre Peygamber Efendimiz bunlardan yardım isteyince ibtidâ muvâfakat gösterip: Pekâlâ yardım

[1] Benî Âmir'in irtikâb ettiği Bi'r-i Maûne [Bak.: C. 8, S. 307 (İkinci baskı, S. 266)] fâciasından sağ kurtulup Medîne'ye gelmekte olan Amı İbn-i Ümeyye, Benî Âmir'den iki kişiye rast gelip bunlar uyurken — şehîd olan arkadaşlarının intikāmını almak gayretiyle — ikisini de öldürmüştü. Medîne'ye geldiğinde Resûl-i Ekrem'e bunu haber verince Resûlullāh: hatâ etmişsin! Onlar benden emân almışlardı! buyurdu. İşte bunların diyetleri verilecekti. Muâhede mûcibince Benî Nadîr'den istiâne ediliyordu.

ederiz yâ Ebâ Kāsım! diyerek birer birer Peygamber'in yanından savuştular. Sonra aralarında şöyle bir sû-i kasd tertîb ettiler. O sırada bunlara âid bir evin duvarı dibinde Ashâbiyle oturup gölgelenmekte olan Resûlullāh'ın üstüne damdan bir taş bırakılacaktı. Bunu tatbîka Amr İbn-i Hicaş adlı bir şerîri de ta'yîn ettiler. Fakat bu sû-i kasd, Resûlullāh'a vahy ile ma'lûm olmakla hemen kalktı, Medîne'ye doğru yürüdü. Ashâb-ı Kirâm da kendisini takîb ettiler[1].

İbn-i Sa'd'ın beyânına göre Resûl-i Ekrem bunların alçakça teşebbüslerini Ashâba bildirmekle berâber Benî Nadîr'a da on gün içinde Medîne'den çıkıp gidiniz, bu mev'ûd müddetten sonra her kim bu diyarda görülürse muhakkak boynunu vururum! diye Muhammed İbn-i Mesleme ile haber gönderdi. Benî Nadîr birkaç gün yol hazırlığı ile meşgûl oldukları sırada baş münâfık Abdullāh İbn-i Übey: Yerinizde oturunuz, biz size yardım ederiz, Benî Kureyza da yardım edecektir! diye gizlice haber gönderdi. Bunun üzerine Nadîr oğulları Resûlullāh'a: Biz yerimizden çıkmayız, elinden geleni yap! diye cevab verdiler. Resûl-i Ekrem yehûdîlere harb i'lân etti. Allah büyüktür! buyurup Benî Nadîr üzerine yürüdü. On beş veya yirmi beş gün muhâsara etti. Münâfıklar onlara yardım etmediği gibi Benî Kureyza da onları bıraktı.

1576. وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ حَرَّقَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نَخْلَ بَنِي ٱلنَّضِيرِ وَ قَطَعَ وَ هِيَ ٱلْبُوَيْرَةُ فَنَزَلَتْ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلٰى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ ٱللّٰهِ.

TERCEMESİ

Yine Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (muhâsara sırasında) Benî Nadîr'ın (yaş) hurma ağaç-

[1] باب حديث بنى النضير و مخرج رسول الله صلى الله عليه و سلم اليهم فى دية الرجلين و ما ارادوا من الغدر برسول الله صلى الله عليه و سلم [رواه البخارى].

larını (harb îcâbı olarak) yaktırdı. Ve kes (ilmesini emret)ti. Bu harb mıntakası (Benî Nadîr'in hurmalığı olan) Büveyre (mevkii) dir. Bunun üzerine şu (meâldeki) âyet nâzil oldu: Herhangi hurma ağacını kestinizse, yâhud kökleri üzerinde dikili bıraktınızsa (bu hareketiniz) hep Allah izniyledir. Ve fâsıkları perîşân etmek içindir.

Î Z Â H I

Bu âyet-i kerîmede muhâsaranın şekli ve düşmanın siper edinebilmesi ihtimâli olan hurma ağaçlarından mahrum bırakılması sûretiyle sıkıştırıldığı bildirilmiştir. Âyetteki (لينة) kelimesinin tefsîrinde ihtilâf edilmiş ise de İbn-i Abbâs'tan lîne, balçık hurmadan —ki, hurmaların en nefîsidir— başka bütün hurma nevi'leri sûretinde tefsîr edildiği naklolunmuştur. İbn-i İshâk da bu sûretle rivâyet etmiştir. İkrime'nin, Katâde'nin, Yezîd İbn-i Rumân'ın tefsîrleri de böyledir. Nevevî de bu tefsîri tercîh etmiştir. Bu tefsîre göre Ashâb-ı Kirâm hurma ağaçlarını yakmağa ve kesmeğe başlayınca yehûdîler:

— Yâ Muhammed, sen âlemi fesattan men' ettiğin halde şimdi kendin yaş ağaçları kesip yakıyorsun! diye bağrışmışlardı. Ve müslümanların gönüllerinde bir şübhe ve tereddüd uyandırmışlardı. Kimi değerli değersiz hurma ağaçlarını, kimi yalnız değersizlerini kesiyordu. Bu şübheyi izâle ve Benî Nadîr'a cevab olarak bunların Cenâb-ı Hakk'ın izniyle cezâ olarak kesildiği bildirilmiştir. Bu vak'aya ve bu âyet-i kerîmeye istinâden harb îcâbı her nevi' yaş ağaçların yakılıp kesilmesinin mubâh olduğunu Nevevî, *Müslim Şerhi*'nde Eimme-i Erbaa ile berâber ulemânın cumhûrundan rivâyet etmiştir. Ötedenberi sürüp gelen milletlerarası örf ü âdet de böyledir ve zamânımızda insafsız şekilleri tatbîk olunmaktadır.

Buhârî'nin bu bâbın unvânında Zührî tarîkıyle Urve İbn-i Zübeyr'den ta'lîkan rivâyetine göre bu vâkıa Bedir harbinden beş ay sonra ve altıncı ayın başında vukû' bulmuştur ki, Uhud harbinden önce idi. İbn-i İshâk da Benî Nadîr kıtâlinden Bi'r-i Maûne vak'asiyle Uhud harbinden sonra vukû' bulduğunu bildirmiştir. İbn-i Sa'd da bu vâkıa târihini Hicret'in 37 nci ayına tesâdüf eden rebîü'l-evvel ayının başında bir cumartesi günü olarak kaydetmiştir.

Bu mehâbetli muhâsaranın devâmı üzerine Benî Nadîr bunalıp emân diledi. Taberî'nin beyânına göre develerine yükleyip götürebildikleri kadar mal alıp götürmek üzere gitmelerine müsâade olundu. İbn-i Sa'd altı yüz deve yükü eşyâ ile sürgün edildiklerini bildiriyor. Hüzün ve teessür göstermemek için defler çalarak, tegannî ederek Medîne'nin içinden geçip gitmişlerdir. Bunlardan bir kısmı Şam'a, bir kısmı Filistin'de Erîha'ya gitmiştir. 50 zırh, 50 miğfer, 340 kılıç bırakmışlardır.

Müellif Buhârî bu bâbın unvânında Haşr Sûresi'nin ikinci âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir: "*Allah, o* (izzet ve hikmet sāhibi) *dir ki, ehl-i kitâbdan şu küfretmiş olanları ilk haşr için diyarlarından çıkardı. Siz çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da müstahkem hisarları kendilerini Allah'tan koruyacaktır sandılar. Fakat Allah* (ın emri) *onlara hesâb etmedikleri cihetten geldi. Ve yüreklerinin içine korku saldı. Bir halde ki, onlar evlerini kendi elleriyle ve mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey görür gözleri olanlar,* (bakıpta) *ibret alınız!*"[1].

1577. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ أَرْسَلَ أَزْوَاجُ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُثْمَانَ إِلٰى أَبِي بَكْرٍ يَسْأَلْنَهُ ثُمُنَهُنَّ مِمَّا أَفَاءَ ٱللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهِ فَكُنْتُ أَنَا أَرُدُّهُنَّ فَقُلْتُ لَهُنَّ أَلَا تَتَّقِينَ ٱللّٰهَ أَلَمْ تَعْلَمْنَ أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ لَا نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ يُرِيدُ بِذٰلِكَ نَفْسَهُ إِنَّمَا يَأْكُلُ آلُ مُحَمَّدٍ فِي هٰذَا ٱلْمَالِ فَٱنْتَهٰى أَزْوَاجُ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلٰى مَا أَخْبَرَتْهُنَّ.

---

[1] هو الذى اخرج الذين كفروا من اهل الكتاب من ديارهم لاول الحشر ، ما ظننتم ان يخرجوا و ظنوا انهم مانعتهم حصونهم من الله ، فاتيهم الله من حيث لم يحتسبوا و قذف فى قلوبهم الرعب، يخربون بيوتهم بايديهم و ايدى المؤمنين فاعتبروا يا اولى الابصار [سورة الحشر] .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llâhü anhâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in kadınları Osman'ı Ebû Bekir'e gönderip Allâh'ın, Resûlü *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e[1] tahsîs buyurduğu hurmalıklardan "*sümün (=sekizde bir) hisselerini*" istediler. Ben de onları karşılıyarak kendilerine: Allâh'tan sakınmaz mısınız? Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*: [Biz (Peygamberler câmiasının terikesine) vâris olunmaz. Bizim bıraktığımız her mal sadakadır (mülkiyeti beytülmâle ait vakıftır) derdi. Bu sözle Resûlullâh kendisini kasdederek: Ancak Muhammed'in âilesi bu mal (ın gelirin)den istifâde edebilir! buyurdu] dedim. Ve Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in kadınlarının mürâcaatı, benim kendilerine vâkı' olan bu ihbârım üzerine sona erdi.

ÎZÂHI

Hazret-i Âişe'nin bu hadîsi, *Sahîh-i Buhârî* metnindeki uzun bir rivâyetin kısa bir parçasıdır. Hadîsin gerek önündeki, gerek sonundaki verâset vâkıasiyle ilgili kısımları müellif Zebîdî tarafından ihtisâr için tayyedilmiştir. İslâm târîhine âid bu kıymetli ma'lûmâtı Buhârî Humus bahsindeki Fedek kıssasında da rivâyet etmişti. Zebîdî orada da *Tecrîd*'e almadığından biz hadîsin Fedek kısssasiyle buradaki rivâyetlerini birleştirerek Türkçe'ye çeviriyoruz:

İbn-i Şihâb-ı Zührî'nin rivâyetine göre Benî Nadîr'den Mâlik İbn-i Evs şöyle demiştir: Ömer İbn-i Hattâb'ın hilâfeti zamânında bir gün güneş zevâle doğru yükseldiği sırada evimde otururken Ömer'in adamı geldi. Ve: Emîrü'l-Mü'minîn sizi da'vet ediyor, icâbet ediniz! dedi. Berâber gittik. Ömer'in huzûruna girdi-

---

[1] Ebû Zerr-i Herevî'den başka bütün *Sahîh-i Buhârî* râvîleri hadîs metnindeki (Resûluhu) kelimesinden sonra *(salla'llâhu aleyhi ve sellem)* cümlesini rivâyet etmişlerdir. Yalnız Ebû Zer terk etmiştir. Başta Yûnîniye olmak üzere bütün Buhârî nüshalarında cumhûrun rivâyeti tercîh ve tasrîh edilmiştir. Tercememizde biz de gösterdik. Müellif Zebîdî dâima Ebû Zer rivâyetini ihtiyâr eder olduğundan tasliyeyi terketmiştir.

ğimde o, hurma dalından örülmüş hasır bir sedir üzerinde oturuyordu. Sedirin üstünde ve Ömer'in altında bir şilte bile yoktu. Sahtiyandan yapılmış bir yastığa dayanmıştı. Selâm verdim, sonra oturdum. Ömer bana:

— Ey Mâlik, kavmin Benî Nadîr'den âile sâhibi bâzı kimseler bana geldi. Bunlara bir mikdar atıyye verilmesini emrettim. Bu dünyâlığı al da aralarında paylaştır! dedi. Ben de:

— Bu işe başka birisini me'mûr etseniz! diye özür diledim. Ömer:

— Be adam şunu al, dağıt! dedi[1].

Ben Ömer'le otururken halîfenin teşrîfatçısı Yerfâ geldi:

— Yâ Emîre'l-Mü'minîn! Osman, Abdurrahmân İbn-i Avf, Zübeyr, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās geldi. İzin dilerler, müsaade olunur mu? dedi. Ömer:

— Evet dedi ve müsaade etti. Girdiler, selâm verip oturdular.. Biraz sonra Yerfâ yine geldi.

— Abbâs ile Alî izin isterler, müsâade buyurulur mu? dedi, Ömer:

— Evet, dedi. Bunlar da girdiler. Selâm verir vermez Abbâs:

— Ey Emîre'l-Mü'minîn benimle (Alî'yi işâret ederek) şunun aramızda hükmet! dedi.

Abbâs ile Alî arasında —Allāh'ın fey'[2] olarak Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e tahsîs buyurduğu Benî Nadîr hurmalığından dolayı— nizâ' ve ihtilâf vardı da Alî ile Abbâs biribirlerine uluorta dil uzatmışlardı. Cemiyette bulunan Osman ile arkadaşları:

— Ey Emîre'l-Mü'minîn bunların aralarında hükmedip gönüllerine huzûr ve sükûn ver! dediler.

Bunun üzerine Ömer:

— Müsâade ediniz, acele etmeyiniz!. Gök, yer emriyle, irâdesiyle duran Allah hakkı için size soranm! Siz bilirsiniz ki, Resûlullāh

---

[1] Hadîsin buraya kadar devâm eden kısmı Buhârî'nin Fedek kıssası hakkındaki rivâyetinden terceme edildi. Alt tarafını Fedek ile Benî Nadîr kıssalarındaki müşterek ve biribirinden pek az farklı iki rivâyetten naklediyoruz.

[2] Fey', Allāh'ın din düşmanlarından — galebe ile değil, belki sürgün, yâhut cizye üzerine sulh olmak sûretiyle — Resûlullāh'a tahsîs buyurduğu maldır, ve ganîmetten daha has ıstılahtır. Çünkü ganîmet malında da "*hums* = *beşte bir*" i fey'dir.

salla'llāhu aleyhi ve sellem: Biz peygamberler câmiasının terikesi vâris olunmaz. Bizim bıraktığımız her mal sadakadır, vakıftır! buyurdu. Ve bu sözüyle Resûlullāh kendisini kasdetti, değil mi? dedi.

Osman ile arkadaşları:

— Evet, Resûlullāh böyle buyurdu! diye tasdîk ettiler. Bunun üzerine Ömer, Alî ile Abbâs'a dönüp:

— Allah hakkı için size de sorarım: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* kendisini kasdederek böyle buyurduğunu siz de bilirsiniz değil mi? dedi. Alî ile Abbâs:

— Evet! diye tasdîk ettiler. Bunun üzerine Ömer :

— Şimdi ben size bu malın hukūkî vaziyetini bildireyim! diye şöyle îzâh etti. Allāh Subhânehu ve Teâlâ bu fey'de tasarrufu Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e tahsîs buyurdu. Ondan başka kimseye bu hakkı vermedi. İmdi şânı yüce olan Allah Kur'ân'da "*Ey mü'minler siz, Allāh'ın Resûlü'ne tahsîs buyurduğu bu malın iğtinâmında ne at koşturdunuz, ne de deve. Ve lâkin Allah peygamberlerini dilediği kimselerin üzerine hâkim kılar. Ve Allāh'ın her şeye gücü yeter*"[1] buyurmuştur. Binâenaleyh, bu malda tasarruf, sâde Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in hakkı idi. Sonra vallāhi bu mala sizden başka kimse iştirak etmedi. Ve sizin zararınıza kimse tasarruf da iddia eylemedi. Bu fey' malının nemâsı size verildi de aranızda taksîm edildi. Nihâyet fey'den o malın aslı mahfuz kaldı. Ey cemâat! Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bu maldan âilesinin bir senelik nafakasını ayırır, onları infâk ederdi. Sonra bundan arta kalanı alırdı. Onu Allāh'ın malı (vakıf) kılardı. (Cihâd ve hayır yollarına sarfederdi). Bu malı Resûlullāh sağlığında böyle kullandı. Sonra Resûlullāh vefât ettiğinde Ebû Bekir:

— Ben, Resûlullāh'ın vekîliyim! diye el koydu Ve Resûlullāh'ın kullandığı gibi kullandı. Sonra Ömer, Alî ile Abbâs'a doğru dönerek:

— Ebû Bekir'in bu sûretle muâmele ettiğini siz de hatırlarsınız! dedi. (Ve devâm edip) Allah bilir ki Ebû Bekir bu hareketinde doğru idi, lûtufkârdı, akıl ve zekâ sâhibi idi. Hakk'a uymuştu. Sonra Allah, Ebû Bekir'in, vefâtını diledi. Ben de: Resûlullāh'ın ve Ebû Be-

[1] و ما افاء الله على رسوله منهم فما اوجفتم عليه من خيل و لا ركاب ولكن الله يسلط رسله على من يشاء و الله على كل شئ قدير [سورة الحشر: ٦].

kir'in halefiyim! dedim. Ve emâretimin ilk iki yılında, bu mala el koydum. Ve Resûlullāh ile Ebû Bekir'in kullandığı gibi idâre ettim. Allah bilir ki, ben bu hareketimde doğruyum, lûtufkârım, akıl ve şuûrumla hareket ettim, Hakk'a uydum. Sonra ikiniz müştereken bana geldiniz. Sizinle görüştüm. Sonra ayrı ayrı geldiniz: Ey Abbâs, sen geldin, benden birâder-zâdenden isâbet eden hisseni istiyordun. (Alî'yi kasdederek) bu da eşinin babasından nasîbine düşen hissesini istiyordu. Bunun üzerine ben size Resûlullāh'ın: "*Biz enbiyâlar vâris olunmayız; bizim bıraktığımız mal sadakadır!*" buyurduğu cevâbını verdim. Müteâkıben bu malı size vermeği ve sizin elinizle idâre etmeği hatırladım. Ve:

— İsterseniz bu hurmalıkları size vereyim. Allāh'ın ahdi ve andı boynunuzda olmak üzere siz, bu malı Resûlullāh'ın, Ebû Bekir'in ve hilâfetim zamânımda benim, idâre ettiğimiz gibi idâre ediniz. Şâyet kabûl etmezseniz artık bana bir şey söylemeyiniz! dedim. Bu teklîfim üzerine siz de:

— Pek âlâ bu şartla bize ver! dediniz. Ben de ikinize teslîm ettim. (Aranızda çıkan ihtilâf üzerine) şimdi benden bunun hâricinde bir hüküm mü istiyorsunuz? Gök, yer izniyle, irâdesiyle kāim olan Allāh'a yemîn ederim ki, ben kıyâmet kopuncaya kadar bunun hâricinde bir hükümde bulunamam. Eğer siz idâreden âciz iseniz bana iâde ediniz. Ben onu sizin hesâbınıza kifâyetle idâre ederim! dedi.

Tenbîh: Asıl bahis mevzûumuz olan Hazret-i Âişe hadîsine takaddüm eden Mâlik İbn-i Evs rivâyeti burada sona eriyor. Hazret-i Âişe hadîsi bundan sonra başlıyor. Her iki hadîsin tâbiî râvîsi İbn-i Şihâb-ı Zührî'dir. Zührî, Hazret-i Ömer vâkıâsını Mâlik İbn-i Evs'den, Hazret-i Âişe'nin hadîsini de Urve İbn-i Zübeyr'den rivâyet ediyor. Zührî der ki, Mâlik İbn-i Evs'in rivâyet ettiği bu uzun Hazret-i Ömer hadîsini Urve'ye hikâye ettim. Urve, Mâlik İbn-i Evs doğru söylemiştir! diye tasdîk etti[1]. Zührî, Urve'den Hazret-i Âişe hadîsini müteâkıb verâset kıssasına şöyle devâm ediyor.

Urve der ki: Bu sadaka olan hurmalık Hazret-i Alî'nin eline geçti. Abbâs'ı müdâhaleden men' edip ona galebe etti. Sonra

[1] قال الزهرى فحدثت هذا الحديث (يعنى حديث مالك) عروة بن الزبير. فقال صدق مالك ابن اوس انا سمعت عائشة الحديث [رواه البخارى].

sırasiyle Hasan İbn-i Alî, Hüseyin İbn-i Alî, Alî İbn-i Hüseyin, Hasan İbn-i Hasan'ın tasarrufuna geçti. Alî İbn-i Hasan ile Hasan İbn-i Hasan nöbetle tasarruf etmişlerdir. Sonra Zeyd İbn-i Hasan'ın idâresine geçti. Hakîkaten bu mal Resûlullāh'ın sadakası olarak idâre olundu.

Kurtubî'nin beyânına göre en sonra bu arâzî Abbâsîlerin idâresine geçmiştir. [8 inci cilddeki 1173, 1288 numaralı hadîslere bakınız!].

قَتْلُ كَعْبِ بْنِ ٱلْأَشْرَفِ

BU BÂB, YEHÛDÎ KÂ'B İBN-İ EŞREF'İN KATLİ VAK'ASINI BİLDİREN HADÎSİ MUHTEVÎDİR

Kâ'b İbn-i Eşref Medîne yehûdîlerinin en azgın bir şâiri idi, Resûlullāh ile müslümanları hicveder ve müslümanlar aleyhine Mekke müşriklerine yardım eylerdi. Bedir gazâsında müşriklerin tam ma'nâsiyle hezîmete uğramaları Kâ'b'e pek ağır gelmişti. Bedir maktullerine mütemâdiyen ağlar ve onlar hakkında şiirler, mersiyeler inşâd ederdi. Hassân İbn-i Sâbit de Kâ'b'ın bu şiirlerine cevab verirdi.

1578. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ ٱللهِ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لِكَعْبِ بْنِ ٱلْأَشْرَفِ فَإِنَّهُ قَدْ آذَى ٱللهَ وَ رَسُولَهُ فَقَامَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ فَقَالَ يَا رَسُولَ ٱللهِ أَتُحِبُّ أَنْ أَقْتُلَهُ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأْذَنْ لِى أَنْ أَقُولَ شَيْئاً قَالَ قُلْ فَأَتَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ فَقَالَ إِنَّ هٰذَا ٱلرَّجُلَ قَدْ سَأَلَنَا صَدَقَةً وَ إِنَّهُ قَدْ عَنَّانَا وَ إِنِّى قَدْ أَتَيْتُكَ أَسْتَسْلِفُكَ قَالَ وَ أَيْضاً وَ ٱللهِ لَتَمَلُّنَّهُ قَالَ إِنَّا قَدِ ٱتَّبَعْنَاهُ فَلَا نُحِبُّ أَنْ نَدَعَهُ حَتَّى نَنْظُرَ إِلَى أَىِّ شَىْءٍ يَصِيرُ شَأْنُهُ وَ قَدْ أَرَدْنَا أَنْ تُسْلِفَنَا وَسْقاً

أَوْ وَسْقَيْنِ فَقَالَ نَعَمِ ارْهَنُونِي قَالُوا أَيَّ شَيْءٍ تُرِيدُ قَالَ ارْهَنُونِي
نِسَاءَكُمْ قَالُوا كَيْفَ نَرْهَنُكَ نِسَاءَنَا وَ أَنْتَ أَجْمَلُ الْعَرَبِ قَالَ
فَارْهَنُونِي أَبْنَاءَكُمْ قَالُوا كَيْفَ نَرْهَنُكَ أَبْنَاءَنَا فَيُسَبُّ أَحَدُهُمْ
فَيُقَالُ رُهِنَ بِوَسْقٍ أَوْ وَسْقَيْنِ هٰذَا عَارٌ عَلَيْنَا وَلَكِنَّا نَرْهَنُكَ
اللَّأْمَةَ فَوَاعَدَهُ أَنْ يَأْتِيَهُ فَجَاءَهُ لَيْلاً وَ مَعَهُ أَبُو نَائِلَةَ وَ هُوَ
أَخُو كَعْبٍ مِنَ الرَّضَاعَةِ فَدَعَاهُمْ إِلَى الْحِصْنِ فَنَزَلَ إِلَيْهِمْ
فَقَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ أَيْنَ تَخْرُجُ هٰذِهِ السَّاعَةَ فَقَالَ إِنَّمَا هُوَ
مُحَمَّدُ ابْنُ مَسْلَمَةَ وَ أَخِي أَبُو نَائِلَةَ قَالَتْ إِنِّي أَسْمَعُ صَوْتاً
كَأَنَّهُ يَقْطُرُ مِنْهُ الدَّمُ قَالَ إِنَّمَا هُوَ أَخِي مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ
وَ رَضِيعِي أَبُو نَائِلَةَ إِنَّ الْكَرِيمَ لَوْ دُعِيَ إِلَى طَعْنَةٍ بِلَيْلٍ لَأَجَابَ
قَالَ وَ يُدْخِلُ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ مَعَهُ رَجُلَيْنِ وَ فِي رِوَايَةٍ أَبُو
عَبْسِ بْنُ جَبْرٍ وَ الْحٰرِثُ بْنُ أَوْسٍ وَ عَبَّادُ بْنُ بِشْرٍ فَقَالَ إِذَا
مَا جَاءَ فَإِنِّي قَائِلٌ بِشَعَرِهِ فَأَشَمُّهُ فَإِذَا رَأَيْتُمُونِي اسْتَمْكَنْتُ
مِنْ رَأْسِهِ فَدُونَكُمْ فَاضْرِبُوهُ وَ قَالَ مَرَّةً ثُمَّ أُشِمُّكُمْ فَنَزَلَ
إِلَيْهِمْ مُتَوَشِّحاً وَ هُوَ يَنْفَحُ مِنْهُ رِيحُ الطِّيبِ فَقَالَ مَا رَأَيْتُ

كَالْيَوْمِ رِيحًا أَيْ أَطْيَبَ فَقَالَ عِنْدِي أَعْطَرُ نِسَاءِ الْعَرَبِ
وَأَكْمَلُ الْعَرَبِ فَقَالَ أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أَشُمَّ رَأْسَكَ قَالَ نَعَمْ فَشَمَّهُ
ثُمَّ أَشَمَّ أَصْحَابَهُ ثُمَّ قَالَ أَتَأْذَنُ لِي قَالَ نَعَمْ فَلَمَّا اسْتَمْكَنَ
مِنْهُ قَالَ دُونَكُمْ فَقَتَلُوهُ ثُمَّ أَتَوُا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَأَخْبَرُوهُ .

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdillâh *radiya'llâhu anhümâ*'dan rivâyete göre Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* bir kere Ashâb'a:

— Kâ'b İbn-i Eşref (i öldürmek) için kim hazırdır? diye sordu. Çünkü o, Allâh'a ve Resûlüne ezâ etmiştir! buyurdu. Muhammed İbn-i Mesleme:

— Yâ Resûla'llâh! İster misin onu ben öldüreyim? dedi. Resûlullâh:

— Evet, isterim! buyurdu. İbn-i Mesleme:

— Öyle ise (Kâ'b'a hakkınızda hoşlanacağı) bir şey söylememe müsaade buyurunuz! dedi. Resûlullâh:

— Ne istersen söyle! buyurdu[1]. Bunun üzerine Muhammed İbn-i Mesleme Kâ'b'a vardı:

1 Hadîsin bu noktasında İbn-i Abdi'l-Berr'in rivâyetinde şu tafsîlât da vardır: Muhammed İbn-i Mesleme, Resûlullâh'a verdiği bu vaad üzerine birkaç gün bu işle meşgûl oldu. Ebû Nâile — ki, Kâ'b İbn-i Eşref'in süt kardeşidir— Abbâd İbn-i Bişr, Hâris İbn-i Evs, Ebû Abs İbn-i Cebr ile görüştü. Ve Resûlullâh'a verdiği va'di bunlara açtı. Bunlar da muvâfakat edip hepimiz birlik olup öldürürüz! dediler. Sonra yine hepsi birlikte Resûlullâh'ın huzûruna geldiler. Mülâkat esnâsında: Yâ Resûla'llâh, Kâ'b'ı sevindirecek hakkınızda bâzı sözler söylemek lâzımdır, müsaade buyurunuz! dediler. Resûl-i Ekrem de: Hatıra geleni söyliyebilirsiniz! buyurdu.

— Şu kişi (yâni Resûlullâh) bizden sadaka istedi. Ve bize güç vergi teklîf etti. Ben de ödünç bir şey almak için sana geldim! dedi. Kâ'b da İbn-i Mesleme'nin dediği gibi söylendi:

— Muhakkak o, sizin usancınızı daha artıracaktır! sözünü de ekledi. Muhammed İbn-i Mesleme:

— (Ne yapalım) bir kere ona uymuş bulunduk. Onu derhal bırakmak istemiyoruz. Bakacağız, onun hâli ne olur, sona erinceye kadar bekliyeceğiz. Şimdi biz, senin bir vesk, yâhud iki vesk[1] ödünç (hurma) vermeni istiyoruz! dedi. Bunun üzerine Kâ'b:

— Pek iyi, siz bana rehin veriniz! dedi. İbn-i Mesleme ile refikleri:

— Rehin olarak ne istersin? diye sordular. Kâ'b:

— Kadınlarınızı! dedi. Onlar:

— Kadınlarımızı sana nasıl rehin edebiliriz. Bugün sen arabın en güzel bir sîmâsısın! (Kadın gönlü akıverir!) dediler. Kâ'b:

— Öyle ise oğullarınızı rehin veriniz! dedi. Onlar:

— Oğullarımızı nasıl rehin ederiz? Sonra bunların biri hakkında: Bir, iki deve yükü hurmaya rehin olundu! diye sövülür ki, bu bize ebedî bir ardır (silinmez bir lekedir); lâkin biz sana silâhımızı, zırhımızı terhîn edelim! dediler. (Kâ'b muvâfakat ederek) kendisine gelmesi için İbn-i Mesleme'ye zaman ta'yîn etti. Muhammed İbn-i Mesleme bir gece Kâ'b'a geldi. (Kale dışından seslendi.) Yanında

[1] Bir Vesk, altmış sâ'dır ki, yuvarlak hesab bir deve yükü zahîredir. Bir sâ' dört müddür. Vesk, sâ', müd vezinlerinin bugünkü tartılarla karşılıklı hesabları bu eserimizin beşinci cildinde 499, 500, 501, 502 [İkinci baskı, s. 373, 374, 375] nci sahifelerinde îzâh olundu. Oraya bakınız!

Kâ'b'ın süt kardeşi Ebû Nâile vardı. Kâ'b bunları kale içine da'vet etti ve misâfirleri karşılamak için onların yanına indi. Kâ'b'ın karısı kocasına:

— Bu saatte nereye çıkıyorsun? diye i'tirâz etti ise de Kâ'b:

— Bu seslenen Muhammed İbn-i Mesleme ile kardeşim Ebû Nâile'dir! diye karşıladı. Kadın:

— Emîn ol ben bir ses işittim ki, ondan kan damlıyor (şer seziliyor)! dedi. Kâ'b:

— O benim kardeşim Muhammed İbn-i Mesleme ile süt kardeşim Ebû Nâile'dir. Hem, kerîm olan bir genç, geceleyin kılıç darbesine çağrılsa bile, o çağrıya muhakkak icâbet eder, dedi (ve yanlarına indi). Muhammed İbn-i Mesleme kendisiyle berâber iki kişi de kaleye soktu. Bir rivâyette de bunlar Ebû Abs İbn-i Cebr, Hâris İbn-i Evs, Abbâd İbn-i Bişr (olmak üzere üç) dür. Muhammed İbn-i Mesleme bu arkadaşlarına (önce) şöyle kumanda etmiş: Kâ'b gelince ben onun başını tutup saçını koklarım. Siz benim Kâ'b'ın başını sıkıca yakaladığımı görünce hemen kılıçlarınızı çekip Kâ'b'ı vurunuz! demişti. (Hadîsin râvîsi Amr İbn-i Dînâr) bir kere de İbn-i Mesleme'nin arkadaşlarına: Kâ'b'ın başını size de koklatırım! dediğini de rivâyet etmiştir.

Şimdi Kâ'b İbn-i Eşref mükellef giyimli ve hamâilli olarak, etrâfına güzel koku saçarak misâfirlerin yanına indi. Bunun üzerine İbn-i Mesleme:

— (Aman bu ne güzel koku) bugünkü gibi güzel koku (ömrümde) duymadım! diye yaklaştı. Kâ'b:

— (Ne sanıyorsun) Arabın en asîl ve en güzel kokulu kadınları sînemde yaşıyor! dedi. Muhammed İbn-i Mesleme:

— Başını, saçını koklamama müsaade eder misin? dedi. Kâ'b:

— Evet ederim! dedi. İbn-i Mesleme kendi kokladı. Sonra arkadaşlarına da koklattı, sonra: Bana bir daha koklamağa müsaade eder misiniz? dedi. Kâ'b:

— Evet dedi. Bu defa İbn-i Mesleme Kâ'b İbn-i Eşref'in başını sımsıkı yakaladı. Ve arkadaşlarına:

— Haydi kılıç darbesine tutup vurunuz! dedi. Bu sûretle İbn-i Eşref'i öldürdüler. Sonra Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelip haber verdiler [1].

[1] İlk kılıç darbesi üzerine Kâ'b haykırmış ve bu feryâdı duyan kale dâhilindeki yehûdîler toplanmışlar, sonra Resûlullāh'a gelerek Kâ'b'ın desîse ile öldürüldüğünden şikâyet etmişlerse de Resûl-i Ekrem Efendimiz Kâ'b'ın kendisine ve müslümanlar üzerine düşmanlarını nasıl teşvîk ettiğini birer birer sayıp dökünce yehûdîler bir kelime söylemeğe muktedir olamamışlardır. İbn-i Cevzî'nin *Şerefü'l-Mustafâ* nâm kitâbında bildirildiğine göre, Kâ'b'ı öldüren mücâhidler onun başını bir yem torbasının içinde koyarak Medîne'ye getirmişlerdi. Bu sûretle İslâm'da ilk naklolunan düşman başı Kâ'b'ın başıdır, denilmiştir. Kâ'b'ın katli Hicretin üçüncü yılı Ramazan'ında vâkı' olmuştur.

قَتْلُ أَبِي رَافِعٍ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ أَبِي ٱلْحُقَيْقِ

وَ يُقَالُ سَلَّامُ بْنُ أَبِي ٱلْحُقَيْقِ

BU BÂB, EBÛ RÂFİʿ ABDULLĀH İBN-İ HUKAYK'IN ÖLDÜRÜLMESİ KISSASINA DÂİR BİR HADÎSİ MUHTEVÎDİR. ONA SELLÂM İBN-İ EBİ'L-HUKAYK DA DENİLİR

Buhârî bu unvânında Ebû Râfiʿ hakkında şu maʿlûmâtı haber veriyor: Yehûdî olan Ebû Râfiʿ Hayber'de ikāmet ederdi. Rivâyete göre bu yehûdînin Hayber mıntakasında müstahkem kalesi vardı. Hayber, Medîne'ye altı konak kadar şimâl-i şarkî cihetinde vâkıʿdir. [Hicaz'ın coğrafî hudûdu için bakınız! C. 7, S. 223, 224, 225 (İkinci baskı, S. 164, 165)] Buhârî bu unvanında Ebû Râfiʿ'in katli târihine de işâret ederek bunun Kâʿb İbn-i Eşref'in katlinden sonra vâkıʿ olduğunu Zührî'den rivâyet ediyor. Kâʿb'ın katli târihinin Hicret'in üçüncü yılı Ramazan ayında olduğunu yukarıda bildirmiştik. Vâkıdî'nin altıncı sene olarak kaydetmesini şârih Aynî, vehimdir! diyor. Bu zengin ve azgın yehûdînin öldürülmesinin sebebine aşağıdaki hadîste işâret olunuyor.

1579. عَنِ ٱلْبَرَاءِ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَبِي رَافِعٍ ٱلْيَهُودِيِّ رِجَالاً مِنَ ٱلْأَنْصَارِ فَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ عَبْدَ ٱللهِ بْنَ عَتِيكٍ وَكَانَ أَبُو رَافِعٍ يُؤْذِي

رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ يُعِينُ عَلَيْهِ وَ كَانَ فِي حِصْنٍ
لَهُ بِأَرْضِ الْحِجَازِ فَلَمَّا دَنَوْا مِنْهُ وَ قَدْ غَرَبَتِ الشَّمْسُ
وَ رَاحَ النَّاسُ بِسَرْحِهِمْ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ لِأَصْحَابِهِ اجْلِسُوا
مَكَانَكُمْ فَإِنِّي مُنْطَلِقٌ وَ مُتَلَطِّفٌ لِلْبَوَّابِ لَعَلِّي أَنْ أَدْخُلَ
فَأَقْبَلَ حَتَّى دَنَا مِنَ الْبَابِ ثُمَّ تَقَنَّعَ بِثَوْبِهِ كَأَنَّهُ يَقْضِي حَاجَةً
وَ قَدْ دَخَلَ النَّاسُ فَهَتَفَ بِهِ الْبَوَّابُ يَا عَبْدَ اللهِ إِنْ كُنْتَ تُرِيدُ
أَنْ تَدْخُلَ فَادْخُلْ فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُغْلِقَ الْبَابَ فَدَخَلْتُ فَكَمَنْتُ
فَلَمَّا دَخَلَ النَّاسُ أَغْلَقَ الْبَابَ ثُمَّ عَلَّقَ الْأَغَالِيقَ عَلَى وَتِدٍ قَالَ
فَقُمْتُ إِلَى الْأَغَالِيقِ فَأَخَذْتُهَا فَفَتَحْتُ الْبَابَ وَ كَانَ أَبُو رَافِعٍ
يُسْمَرُ عِنْدَهُ وَ كَانَ فِي عَلَالِيَّ لَهُ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْهُ أَهْلُ سَمَرِهِ
صَعِدْتُ إِلَيْهِ فَجَعَلْتُ كُلَّمَا فَتَحْتُ بَاباً أَغْلَقْتُ عَلَيَّ مِنْ
دَاخِلٍ قُلْتُ إِنِ الْقَوْمُ نَذِرُوا بِي لَمْ يَخْلُصُوا إِلَيَّ حَتَّى أَقْتُلَهُ
فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ فِي بَيْتٍ مُظْلِمٍ وَسْطَ عِيَالِهِ لَا أَدْرِي
أَيْنَ هُوَ مِنَ الْبَيْتِ فَقُلْتُ أَبَا رَافِعٍ فَقَالَ مَنْ هٰذَا فَأَهْوَيْتُ
نَحْوَ الصَّوْتِ فَأَضْرِبُهُ ضَرْبَةً بِالسَّيْفِ وَ أَنَا دَاهِشٌ فَمَا أَغْنَيْتُ

شَيْئاً وَ صَاحَ فَخَرَجْتُ مِنَ ٱلْبَيْتِ فَأَمْكُثُ غَيْرَ بَعِيدٍ ثُمَّ دَخَلْتُ
إِلَيْهِ فَقُلْتُ مَا هٰذَ ٱلصَّوْتُ يَا أَبَا رَافِعٍ فَقَالَ لِأُمِّكَ ٱلْوَيْلُ إِنَّ
رَجُلًا فِي ٱلْبَيْتِ ضَرَبَنِي قَبْلُ بِٱلسَّيْفِ قَالَ فَأَضْرِبُهُ ضَرْبَةً
أَثْخَنَتْهُ وَ لَمْ أَقْتُلْهُ ثُمَّ وَضَعْتُ ظُبَةَ ٱلسَّيْفِ فِي بَطْنِهِ حَتَّى أَخَذَ
فِي ظَهْرِهِ فَعَرَفْتُ أَنِّي قَتَلْتُهُ فَجَعَلْتُ أَفْتَحُ ٱلْأَبْوَابَ بَاباً بَاباً
حَتَّى ٱنْتَهَيْتُ إِلَى دَرَجَةٍ لَهُ فَوَضَعْتُ رِجْلِي وَ أَنَا أُرَى أَنِّي
قَدِ ٱنْتَهَيْتُ إِلَى ٱلْأَرْضِ فَوَقَعْتُ فِي لَيْلَةٍ مُقْمِرَةٍ فَٱنْكَسَرَتْ سَاقِي
فَعَصَبْتُهَا بِعِمَامَةٍ ثُمَّ ٱنْطَلَقْتُ حَتَّى جَلَسْتُ عَلَى ٱلْبَابِ فَقُلْتُ
لَا أَخْرُجُ ٱللَّيْلَةَ حَتَّى أَعْلَمَ أَقَتَلْتُهُ فَلَمَّا صَاحَ ٱلدِّيكُ قَامَ ٱلنَّاعِي
عَلَى ٱلسُّورِ فَقَالَ أَنْعَى أَبَا رَافِعٍ تَاجِرَ أَهْلِ ٱلْحِجَازِ فَٱنْطَلَقْتُ
إِلَى أَصْحَابِي فَقُلْتُ ٱلنَّجَاءَ فَقَدْ قَتَلَ ٱللهُ أَبَا رَافِعٍ فَٱنْتَهَيْتُ
إِلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَحَدَّثْتُهُ فَقَالَ لِي ٱبْسُطْ رِجْلَكَ
فَبَسَطْتُ رِجْلِي فَمَسَحَهَا فَكَأَنَّهَا لَمْ أَشْتَكِهَا قَطُّ .

TERCEMESİ

Berâ' *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir. **Resûlullāh** *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ensâr'dan birtakım

kimseleri[1] yehûdî Ebû Râfi'(i öldürmek)e gönderdi. Bunlar üzerine de Abdullāh İbn-i Atîk'i bey yaptı. Ebû Râfi', Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e ezâ eder ve aleyhinde (ki her harekete mâlen) yardım eylerdi[2]. Bu (zengin yehûdî) Hicaz toprağında kendisine âid (müstahkem) bir kalede otururdu. Abdullāh İbn-i Atîk ile arkadaşları kaleye yaklaştıklarında gün batmıştı. Köy halkı da (deve, sığır, koyun gibi) yaylım hayvanlariyle mer'adan dönmüşlerdi. Bu vaziyet üzerine Abdullāh İbn-i Atîk arkadaşlarına:

— Siz yerinizde oturunuz da ben (Ebû Râfi'in kalesine) gideyim. Ve (kale) kapıcılarına nezâketli bulunayım. Bu sûretle kaleye girebileceğimi sanırım! dedi, kale kapısına doğru yürüdü. Nihâyet kapıya yaklaştı. Sonra (kendisini saklamak üzere) maşlahına büründü. Sanki bir ihtiyâcını gideriyordu. Artık halk tamâmiyle kaleye girmişti. Bu sırada kale kapıcısı:

— Ey Allāh'ın kulu, kaleye girmek istersen hemen gir! Zîrâ ben kapıyı kapamak istiyorum! dedi. Ben de hemen girdim. Ve (merkeb ahırına) gizlendim.[3] Halkın kaleye girmesi üzerine kapıcı kapıyı kilitledi ve anahtarları bir direğe astı. İbn-i Atîk der ki: Hemen kalktım. Anahtarları alarak kapıyı açtım. Ebû Râfi'in yanında akşamdan sonra gece

---

[1] Bunlar, reisleri Abdûllāh İbn-i Atîk'den başka üç kişi idi. Bunlardan birisi Buhârî'nin bu bâbındaki bir rivâyetine göre Abdullāh İbn-i Utbe'dir. Diğer ikisi de Mes'ûd İbn-i Sinân ile Abdullāh İbn-i Üneys'dir. Adı geçen Abdullāh İbn-i Utbe, meşhur Abdullāh İbn-i Utbe İbn-i Mes'ûd değildir. Çünkü bu, Muhâcirîndendir. Öbirisi ise Ensâr'dandır.

[2] Bu zengin yehûdî, Hendek gazâsında Medîne mülhakātındaki kabîleleri toplamıştı. Urve'den gelen bir rivâyete göre, Gatafan gibi Arab kabîlelerine birçok iânede bulunarak Resûlullāh aleyhine harekete sevketmiştir.

[3] Kavs içindeki bu ziyâde *Buhârî*'nin bu bâbındaki diğer bir rivâyet tarîkından alındı.

sohbeti yapılırdı. Ve bu sohbet, kalenin üst katlarında yapılırdı. Bu gece sohbeti sona erip dostları Ebû Râfi'in yanından dağılınca hemen ben yanına çıktım. Ve her kapıyı açtıkça iç tarafından sürmeliyordum. Düşünmüştüm ki, eğer Ebû Râfi'in adamları beni anlarlarsa herifi öldürünceye kadar bu iyi fırsatı bana bırakmazlar. Bu sûretle Ebû Râfi'in yattığı odaya kadar vardım. O, karanlık bir oda içinde, âilesinin arasında (yatmış)idi. Odanın neresinde olduğunu kestiremedim. Anlamak için:

— Ebû Râfi'! diye seslendim.

— Kim o? diye cevâb verdi. Hemen ben ses tarafına yaklaştım. Ve kılıcımla ilk darbeyi yerleştirdim. Fakat dehşet içinde idim, bir iş göremedim (öldüremedim). Ebû Râfi' haykırdı. Hemen ben odadan dışarı çıktım. Ve kısa bir zaman eğlenip sonra odaya (tekrar) daldım da (sesimi değiştirerek):

— Bu feryat nedir, yâ Ebâ Râfi'? dedim.

— Anan Cehennem'e! Sen seslenmeden önce birisi beni oda içinde kılıçla vurdu! dedi. Abdullāh İbn-i Atîk der ki: Ona bir darbe daha yerleştirdim, iyice yaraladım. Fakat yine öldüremedim. Sonra kılıcın keskin ucunu karnına bastım. Nihâyet Ebû Râfi' arkasına devrildi. Bu defa herifi öldürdüğümü anladım ve hemen kapıları birer birer açmağa başladım. (Bu sûretle savuşup) kale merdiveninin tâ son basamağına varmıştım. Burada yere erdiğimi sanarak ayağımı atmıştım. (Meğer daha sona gelmemiş olduğumdan) mehtaplı bir gecede merdivenden düştüm. Baldırım kırıldı[1]. Hemen bir sargı ile bu kırığı sardım, sonra yürüdüm. Kapıya kadar varıp orada oturdum. Ve kendi kendime: Şunu öldürüp öldürmediğimi iyice anlayıncaya kadar bu gece kaleden çıkmam, dedim.

[1] Müşârün-ileyhin gözlerinde zayıflık bulunduğunu ve bu sebeble farkedemeyip düştüğünü İbn-i İshâk bir rivâyet tarîkında bildirmiştir.

Horoz ötmeğe başlayınca ölü i'lâncısı kale sûrunun üstüne durup:

— Hicaz ahâlîsinin tâciri Ebû Râfî'in ölümünü bildiririm! diye i'lân etti. Bunun üzerine ben artık arkadaşlarımın yanına gittim. Onlara:

— Artık halâs, Allah Ebû Râfi'i katletti (ve haydi yürüyünüz) dedim. Nihâyet Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna vardım. Vâkıayı arzettim. (Ayağımın kırıldığını duyunca) bana: Ayağını uzat! buyurdu. Ben de ayağımı uzattım. Resûlullāh ayağımı sıvazladı. Sanki hiç ağrı duymamışa döndüm.

غَزْوَةُ أُحُدٍ

BU BÂB, UHUD GAZÂSINA DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Uhud, Medîne'ye bir fersahtan az bir mesâfede bir dağdır. İslâm târihinde büyük bir mevkii vardır. Bir çok vesîlelerle Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından: "*Uhud bir dağdır, o bizi sever, biz de onu severiz*" buyurulmuştur [*Buhârî*]. Uhud vak'ası Kur'ân'ı Mübîn'in Âl-i İmrân Sûresinde tasvîr buyurulmuştur. İbn-i İshâk'a göre Allāhu Teâlâ Âl-i İmrân Sûresi'nden altmış âyeti, Uhud muhârebesi hakkında inzal buyurmuştur. İbn-i Ebî Hâtem'in rivâyetine göre Misver İbn-i Mahreme demiştir ki: Abdurrahmân İbn-i Avf'e:

— Uhud muhârebesine dâir haberlerinizden bana bildirseniz! diye ricâ etti. O da:

— Âl-i İmrân Sûresi'nden yüz yirmi âyet oku! Uhud vâkıasını orada bulursun! dedi. Âl-i İmrân Sûresi iki yüz âyet olduğuna göre yarıdan ziyâdesi Uhud harbine dâirdir demek oluyor. Buhârî bu âyetlerden bir kısmını Uhud mevzuuna dâir açtığı müteaddid bâbların unvanlarında zikretmiştir. Türkçelerini âid oldukları bâblarında nakledeceğiz.

İbn-i Âiz'e göre Uhud harbi, Hicret'in üçüncü yılında Şevval'in on birine tesâdüf eden Cumartesi gününde vâkı' olmuştur. İbn-i Sa'd'e göre Hicret'in otuz ikinci ayında Şevvâl'in yedisinde vâkı' olmuştur. Şöyle ki: Kureyş müşrikleri Bedir hezîmetinin acısını çıkarmak için Ebû Süfyân'ın kumandasında son techîzatlı üç bin kişilik bir ordu ile Medîne üzerine yürüdüler. Kureyş kadınlarının da iştirâk ettiği bu ordunun yedi yüzü zırhlı idi. İki yüz süvâri vardı. O gün

için çok mühim sayılabilecek bu kuvveti Şevval ayının yedinci günü Uhud dağı civârına gelip Ayneyn mevkiine konmuştu. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz kurduğu bir harb şûrâsında Ashâbiyle görüşmüş ve Medîne içinde müdâfaa harbi yapılması, yâhud Medîne dışına çıkılması cihetleri incelenmişti. Resûl-i Ekrem Efendimiz gördüğü bir rü'ya üzerine[1] müdâfaa harbini iltizâm etmiş ve Ebû Bekir, Sa'd İbn-i Muâz gibi Ashâb'ın birçok büyükleri bu re'ye iştirâk etmişlerdi. Bedir muhârebesinde bulunamıyan birtakım Ashâb ile Hazret-i Hamza gibi bahâdırlar da meydan harbine taraftar olmuşlardı. Bunların bu husustaki ısrarları üzerine Resûlullāh harbe hazırlanmış ve birbiri üzerine iki zırh giyerek ve başına miğferini geçirerek hâne-i saâdetten çıkmıştır. Bu defa meydan harbi taraftarları da Resûl-i Ekrem'in ictihâdına muhâlefeti doğru bulmıyarak:

— Yâ Resûla'llāh, Medîne içinde müdâfaa edilmesini arzu ediyorsanız öyle yapınız! demişlerse de Resûlullāh:

— Bir Peygamber zırhını giydikten sonra harb etmeden çıkarmak yaraşmaz! buyurdu. Ve Cum'a günü namazdan sonra bin kişilik bir kuvvetle Medîne'den çıktı. Medîne ile Uhud arasında Şevt bostanına varıldığında Abdullāh İbn-i Übey: Ben meydan harbine muhâlifim! diyerek üç yüz kişilik bir münâfık zümresiyle Medîne'ye döndü. Resûl-i Ekrem yedi yüz kişilik bir kuvvetle yoluna devâm ederek Uhud'a vardı. Vâdînin ağzındaki Şi'b mevkiine inerek burasını ordugâh ittihâz etti. Cum'a günü sabahleyin piyâde askerini harb

---

[1] Resûl-i Ekrem bu rü'yâsında kılıcında bir gedik açıldığını, yanında bir sığır boğazlandığını, mübârek elini zırhının içine koyup muhâfaza ettiğini görmüştü. Bu rü'yâsındaki kılıç gediğini ehl-i beytinden birisinin şehid olmasiyle, sığır boğazlanmasını Ashâbından bir kısmının şehâdetiyle, zırhı da Medîne ile ta'bîr etmişti. [*Zâdü'l-Meâd:* C. 2, S. 349].

nizâmında ta'biye eyledi. Ve düşman bozulsa bile ta'kîb için yerlerinden ayrılmamalarını tenbîh buyurdu. Elli kişiden ibâret olan bir okçu kuvvetini de piyâdelerin arkasına yerleştirdi. Bunların kumandasını da Abdullāh İbn-i Cübeyr'e verdi. Bunlara da yerlerini hiçbir sûretle bırakmamalarını, hattâ düşman bozulsa, yâhud biz bozulsak da askerin başını kuşlar kapsa bile, bu serhadden hiçbir tarafa ayrılmamalarını tekrar tekrar tenbîh buyurdu. Ve İslâm piyâde kuvvetine arkadan baskın yapılmaması için okla müdâfaa etmelerini emretti[1].

Zâdü'l-Meâd'dan süzerek bir özünü naklettiğimiz bu harb hareketine Âl- İmrân Sûresi'nin 121 nci âyetinde şöyle işâret buyurulmuştur: "*Habîbim* (Uhud günü) *gündüzün erken bir zamânında âilenin yanından ayrıldığın ve* (harb sâhasına gelerek) *mü'minleri kıtâl için münâsib yerlere yerleştirdiğin zamânı hatırla!. Allah,* (söylenen her sözü) *çok iyi işitir,* (gönüllerden geçen hâtıraları) *tamâmiyle bilir*"[2].

Müellif Buhârî'nin bu bâbına bir unvân olarak koyduğu bu âyet Âl-i İmrân Sûresi'nin Uhud harbi hakkındaki âyetlerinin birincisidir. Ve Peygamberimiz tarafından hatırlanması emrolunan Medîne'den ve âile arasından çıkış, ulemânın cumhûruna göre Uhud seferine âiddir. Ahzâb, yâhud Bedir'e âid rivâyetler vâhîdir, ilmî bir esâsa dayanmamaktadır [*Aynî*]. Ulemânın çoğuna göre Şevval'in onuncu günü Cum'a namazından sonra çıkılmış, cumartesi günü harb edilmiştir.

---

[1] Bak.! C. 8, S, 459, 460, 461, 462, 463 (İkinci baski, 397-401),

[2] و اذ غدوت من اهلك تبوئ المؤمنين مقاعد للقتال و الله سميع عليم [سورة آل عمران : ١٢١].

1580. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ ٱللّٰهِ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فَأَيْنَ أَنَا قَالَ فِي ٱلْجَنَّةِ فَأَلْقَى تَمَرَاتٍ فِي يَدِهِ ثُمَّ قَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ.

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdillâh *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Bir er kişi Uhud günü Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e:

— Yâ Resûla'llâh! Bana (lûtfen) bildirir misin, ben öldürülürsem nerede bulunacağım? diye sordu. Resûlullâh:

— Cennet'te! buyurdu. Bunun üzerine o kişi elindeki (yemekte olduğu) hurmaları hemen yere atarak harbe girişti. Sonra şehîd oluncaya kadar vuruştu.

İZÂHI

Buhârî'nin böyle bir rivâyeti de Bedir gazâsına âid olmak üzere geçti. Burada olduğu gibi orada da bu bahâdır şehîdin adı bildirilmemişti. Ancak Bedir'e âid olan Müslim'in rivâyetinde onun adı Umeyr İbni-Humâm olduğu tasrîh edilmiş bulunduğundan Uhud'daki kahramânın Umeyr'den başka birisi olması ve iki kişiye âid ayrı ayrı iki vâkıa olması îcâb eder.

Buhârî, Uhud gazâsı bâbının unvânında Âl-i İmrân Sûresi'nin bir kısım âyetlerini de zikretmiştir ki, meâlleri şöyledir :

1) "*Ey mü'minler* (düşmana karşı) *zayıf bulunmayınız!*. (Mağlûb olduk diye) *mahzun da olmayınız! Hâlâ siz, yüce kişilersiniz. Çünkü* (hakîkî) *mü'minlersiniz* (en sonu gālib olacaksınız). *Eğer size* (Uhud'da) *bir yara dokunduysa Kureyş*'e *de bunun benzeri bir yara* (Bedir'de) *dokunmuştu*[1].

[1] Bedir'de müşriklerin, Uhud'da İslâm ordusunun kaybı yetmişer neferden ibâret olduğundan her iki tarafın cerîhası arasında tam bir benzerlik vardı.

Hem harb ve galebe öyle günlerdir ki, biz onları insanlar arasında gezdirir, dolaştırırız. Vallāhi şu (samîmî) *îmân edenleri* (münâfıklardan) *ayırd etmek ve sizden şehîd edinmek için* (yaralandınız). *Yoksa Allah zâlim* (müşrik) *leri sevmez. Yine Allah, şu mü'minleri* (günahdan) *arıtmak ve küfredenleri de* (en sonu) *mahvetmek için* (mağlûb oldunuz). *Yoksa siz sanır mısınız ki Allah, o mücâhede edenleri bildirmeden ve sizden sabredenleri tanıtmadan Cennet'e gideceksiniz?. Hem siz ölüme karışmazdan önce onu diliyordunuz. Âkıbet onu gördünüz. Şimdi* (kılıç, süngü parıltıları içinde) *ona bakıp duruyorsunuz!*"[1].

Bu âyetlerde müslümanların Uhud'da mağlûb olduklarına işâretle tesellî edilmekte ve bu mağlûbiyetin ihtivâ ettiği gāyeler ve maksadlar bildirilmektedir. Uhud günü harb başlayınca günün ilk yarısında galebe İslâm ordusunda devâm etmişti. Düşmana yirmiden fazla telefât verdirilmişti. Alemdarları Talha İbn-i Ebî Talha, Alî tarafından, kardeşi Osmân da Hamza eliyle birer birer öldürülmüştü. Hazret-i Zübeyr'in şiddetli hücumları düşmanın Hâlid İbn-i Velîd kumandasında bulunan sağ cenâhını ric'ata mecbûr etmiş, bunun üzerine Ebû Cehl'in oğlu İkrime kumandasındaki sol cenâhı da çekilmeğe mecbur olmuştu. Hamza, Alî, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās gibi harb erlerinin müteaddid hamleleri düşmanı bozguna uğratmıştı. Bir halde ki, yanlarında askerî teşcî için getirdikleri Kureyş kadınları Buhârî'nin rivâyeti vechile dağa kaçmışlardı. Artık ric'at eden düşmanın metrûkâtı iğtinâm ediliyordu. Fakat İslâm kemankeşleri bunu görünce: Ey kavim, ganîmet, ganîmet! diye söylenmeğe başladılar. Kumandanları Abdullāh İbn-i Cübeyr Resûlullāh'ın emir ve tenbîhini hatırlattıysa da dinlemediler ve müşrikler Bedir'de olduğu gibi geri dönmez sanarak Resûlullāh'ın ta'yîn ve muhâfazasını şiddetle tenbîh buyurduğu serhaddi bıraktılar. Ganîmet paylaşmağa koştular. Abdullāh İbn-i Cübeyr'in maiyetinde sekiz kişi kalmıştı. Düşmanın sağ cenâhından ric'at eden Hâlid İbn-i Velîd'in süvâri fırkası, boşaldığını gördüğü bu mühim noktayı gelip kolayca işgāl etti. Kemankeşleri şehîd edip İslâm piyâde kuvvetinin arkasını çevirdi. Ve bir hamle ile İslâm ordusunu yarıp dağıttı ve kazanılan bir zafer tehlikeye düştü. Düşman kuvvetleri Resûlullāh'ın karargâhına doğru ilerlediler. Aşağıdaki hadîslerde

---

[1] (ولا تهنوا ولا تحزنوا وانتم الاعلون ان كنتم مؤمنين) الى قوله جل ذكره (فقد رأيتموه وانتم تنظرون) [سورة آل عمران: ١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ١٤٢، ١٤٣].

görüleceği üzere Resûlullāh'ın mübârek dişini kırdılar ve atılan bir taşla yüzünü cerîhadâr ettiler. Bu sırada bir de Resûlullāh'ın katli haberi işâa edilmekle umûmî bir panik başladı. Resûlullāh ise:

— Ey Allāh'ın kulları bana geliniz, ey Allāh'ın kulları bana geliniz! diye çağırıyordu. Fakat zaferden sonra umulmadık bu hezîmet rûhları, irâdeleri tamâmiyle sarsmıştı. Peygamber'in bu mükerrer da'vetini kimse duymuyordu. Bu sırada Resûlullāh'ı ilk önce şâir Kâ'b İbn-i Mâlik tanıdı. Ve en yüksek sesle: Ey müslümanlar, Resûlullāh işte burada! diye haykırdı. Sonra Resûl-i Ekrem, Kâ'b'a, eliyle sükût etmesini işâret etmiştir. Bu hayırlı haber üzerine Muhâcirlerden ve Ensâr'dan otuz kadar Sahâbî Resûlullāh'ın yanında toplandılar[1].

Yukarıda tercemelerini naklettiğimiz tesellî-âmiz âyetlerden sonra müellif şu meâldeki âyet-i kerîmeyi de bir bâbın unvânı hâlinde zikreder: "*Ey mü'minler, şübhesiz ki Allah, size va'dettiği zaferi yerine getirdi. Çünkü Allāh*'ın *inâyetiyle* (ilk hamlede) *düşmanlarınızı öldürüyordunuz! Pek sevdiğiniz bu muvaffakıyeti Allah size gösterdikten sonra —İlk emirde siz, nizâ ve* (Peygamber'in gösterdiği serhaddi bırakmak sûretiyle) *isyân edip de— zayıf düşünceye kadar devâm etti. O sırada kiminiz dünyâ* (ganîmet) *istedi, kiminiz de âhiret diledi* (de Peygamber'in emrini tuttu). *Sonra Allah, sınamak için* (hezîmetle) *sizi onlardan çevirdi. Bununla berâber Allah, muhakkak sizden vukua gelen bu kusûrunuzu afvetti. Çünkü Allah mü'minlere karşı fazl u kerem sāhibidir*"[2].

Bu âyetlerde bildirilen afv ve tesellîlerle gönüllerdeki irâde çöküntüsü giderek yeni bir azîm ve irâde kudreti hâsıl olmuş ve yeniden şanlı bir ikinci müdâfaa harbi başlamıştır. Hezîmetten sonra açılan bu yeni safhanın alemdârı ve şanlı kahramânı Enes İbn-i Mâlik'in

---

[1] Siyer müelliflerinin bildirdiklerine göre bu toplanan zatlar arasında Muhâcirlerden Ebû Bekir, Ömer, Alî, Abdurrahmân İbn-i Avf, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās, Zübeyr, Talha, Ebû Ubeyde İbn-i Cerrâh, Mikdâd ile Ensâr'dan Ebû Dücâne, Habbâb İbn-i Münzir, Âsım İbn-i Sâbit, Hâris İbn-i Samme, Sehl İbn-i Hanîf, Sa'd İbn-i Muâz, Üseyd İbn-i Hudayr, Mahammed İbn-i Mesleme *radiya'llāhu anhüm* bulunuyorlardı. Ziyâd İbn-i Seken de Ensâr'dan on dört fedâî ile geldi. Daha başkaları da toplanarak bir müdâfaa harbi açabilecek dereceyi buldu.

[2] (ولقد صدقكم الله وعده اذ تحسونهم باذنه حتى اذا فشلتم و تنازعتم) الى قوله عز وجل (والله ذو فضل على المؤمنين) [٣: ١٥٢].

amucası Enes İbn-i Nadr *radiya'llāhu anh*'tir. Buhârî'nin bu bâbından rivâyetine göre Bedir harbinde her nasılsa bulunamıyan İbn-i Nadr: "*Resûlullāh'ın ilk harbinde bulunamadım. Eğer Allah beni müşriklerle harb meydanında hazır bulundurursa oynayacağım kahramanlık oyunlarını Allah herkese gösterecektir!*" derdi. Uhud harbinde herkes Peygamber ölmüş! diye kaçmağa başlayınca İbn-i Nadr: Peygamber öldüyse Allāh'ı bâkîdir. Allah yolunda cenk edip O'na kavuşmak istemez misiniz? diye cesâret vermeğe çalışıyordu. Yine Buhârî'nin rivâyetine göre İbn-i Nadr: "*Yâ Rab! Şunların* (yâni müslümanların) *irtikâb ettikleri bozgunculuktan Sana karşı özür dilerim. Şunların da* (yâni müşriklerin) *Resûlullāh'a karşı irtikâb ettikleri cinâyetten Sana sığınırım!*" diyerek kılıciyle müşriklere doğru ilerlemiş ve bu sırada rastgeldiği Sa'd İbn-i Muâz'a da: "*Ey Sa'd vallāhi Cennet'in kokusunu Uhud dağının yanında duyuyorum!*" deyip geçmiş ve harb meydanında hamâset hârikaları göstererek şehîd oluncaya kadar harb etmiştir. Kahraman İbn-i Nadr'ın vücûdunda büyük, küçük seksen bu kadar kılıç, süngü, mızrak yarası sayılmıştır. Bu sebeble bu azîz şehîd tanınmaz bir şekle girdiğinden onun hüviyetini kimse ta'yîn edememiş yalnız kız kardeşi vücûdundaki benden yâhud parmak uçlarından anlayabilmiştir. [Bakınız! C. 8, S. 313, 314 (İkinci baskı, S. 271-273)].

2) İbn-i Nadr'ın bu kahramanlığı öbür İslâm mücâhidlerini de gayrete getirerek vukū' bulan şiddetli hamlelerle düşman kuvvetleri hayli sarsılmıştı. Bu dilâverlerin yarattıkları şehâmet menkabeleri Ahzâb Sûresi'nin 23 üncü âyetinde şu sûretle medhedilmiştir: "*Mü'minlerden öyle erler vardır ki, onlar Allāh'a verdikleri ahde bağlı kaldılar*" [1]; "*Onlardan bir kısmı nezrini yerine getirdi. Bir kısmı da sırasını gözlüyordu. Onlar hiçbir sûretle ahidlerini değiştirmediler*" [2].

İslâm ordusunun Hamza gibi birtakım kuvvetli unsurlarını kaybetmesine rağmen mevcûdiyet göstermesi müşrikleri korkutmuştur. Bu da Âl-i İmrân Sûresi'nin 151 inci âyetinde şu mealde bildiriliyor: "*Artık şimdi biz şu küfreden* (müşrik) *lerin gönüllerine bir korku salacağız!*

---

[1] Siyer müelliflerinin bildirdiklerine göre Hazret-i Osman, Talha, Saîd, Zeyd, İbn-i Âmir, İbn-i Fudayl, Hamza, Mus'ab, Enes İbn-i Nadr *(radiya'llāhu anhüm)* Resûlullāh'ın yanında ölünceye kadar harbde sebât etmeyi nezir etmişlerdi.

[2] من المؤمنين رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه : فمنهم من قضى نحبه و منهم من ينتظر و ما بدلوا تبديلا [٣٣ : ٢٣].

Sebebi, Allāh'ın hiç bir delil indirmediği şeyleri O'na şerik koşmalarıdır. Onların karargâhları Cehennem'dir. Ve zâlimlerin bu yatağı ne kötüdür" [1].

İşte bu ilâhî korkunun te'sîri altında en kuvvetli düşman, zayıf bir kuvvetin karşısında tutunamayıp çekilmiş ve bu sûretle harb sona ermiştir.

3) Sonra müellif yine bu bâbın unvânında Âl-i İmrân'ın 169 ve 170 inci âyetlerini zikretmiştir ki, meâlleri şöyledir: *"Habîbim, Allah yolunda katlolunan* (şehid) *leri sakın ölmüşler sanma!. Belki onlar Rab'ları katında hayattadırlar. Allāh'ın fazl-u kereminden onlara ihsân buyurduğu ni'metle sevinerek rızıklanırlar. Ve arkalarından* (şehîd olarak) *kendilerine yetişemiyen şu mücâhidler hakkında da: O gâzîlere hiçbir korku yok, onlar da mahzûn olmıyacaklar! diye müjdelenip ferahlanırlar"* [2].

Müslim'in bir rivâyetine göre Tâbiî âlimlerinden Mesruk şöyle demiştir: Abdullāh İbn-i Mes'ûd'a biz, bu âyetlerin delâlet ettiği hakîkati sorduk da bize şöyle cevab verdi: Vaktiyle biz de bunu Resûlullāh'a sormuştuk da bize şöyle cevab vermişti: Uhud harbinde kardeşleriniz şehîd olunca Allāhu Teâlâ onların ruhlarını birtakım yeşil kuşların içlerine koymuştur. Bunlar Cennet ırmaklarına gelirler, içerler ve Cennet meyvalarından yerler. (Ahmed İbn-i Hanbel'in rivâyetine göre:) Sonra bu kuşlar Arş'ın gölgesinde asılı bulunan altun kandillere konup tünerler. Şehîd ruhları artık böyle mes'ûd bir hayâta erişince: Bizim Cennet'teki bu hâlimizi dünyâdaki kardeşlerimize kim bildirir ki, onlar da bilseler de cihâddan çekinmeseler? demişlerdi. Bunun üzerine Allāhu Teâlâ bu âyeti inzâl buyurmuştur.

1581. عَنْ سَعْدِ ابْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ وَ مَعَهُ رَجُلَانِ يُقَاتِلَانِ عَنْهُ عَلَيْهِمَا ثِيَابٌ بِيضٌ كَأَشَدِّ ٱلْقِتَالِ مَا رَأَيْتُهُمَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ.

---

[1] سنلقى فى قلوب الذين كفروا الرعب بما اشركوا بالله ما لم ينزل به سلطانا ومأويهم النار و بئس مثوى الظالمين [٣ : ١٥١].

[2] ولاتحسبن الذين قتلوا فى سبيل الله امواتا بل احياء الآية [٣ : ١٦٩، ١٧٠].

TERCEMESİ

Sa'd İbn-i Ebî Vakkās *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Uhud harbinde Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i iki kişi (Cibrîl ve Mîkâîl) ile berâber gördüm. Bunlar Resûlullāh nâmına harb ediyorlardı. Üzerlerinde beyaz elbîse vardı. Âdem oğullarının en şiddetli savaşları gibi en şiddetli harb ettiler. Bu iki kişiyi ben, ne Uhud'dan önce, ne de sonra görmedim.

İZÂHI

Resûlullāh nâmına yanında harb eden iki erin Cibrîl ile Mîkâîl oldukları, Müslim'in rivâyetinde tasrîh edildiğinden, hadîsin Türkçe'ye çevriminde onları kavis içinde gösterdik. Bâzı âlimler meleklerin Resûlullāh'ın yanında yalnız Bedir vak'asında harb ettiklerini iddia ve öbür muhârebelerde yalnız imdâd için hazır bulunduklarını ve harbe fiilen iştirak etmediklerini kabûl etmişlerdir. Bu hadîs-i şerîfte Cibrîl ile Mîkâîl'in insanlar gibi çok şiddetli harb ettiklerinin bildirilmesi, yukarıdaki iddiayı reddeder. Uhud bahsinin birinci hadîsi olarak Buhârî'nin İbn-i Abbâs'dan rivâyetinde de Resûl-i Ekrem Efendimiz: İşte şu atının başını tutarak harekete hazır bulunan Cibrîl'dir. Üstünde de harb cihâzı vardır! buyurmuştur ki, böyle harb cihâziyle baştan aşağı giyimli ve at üstünde harbe müheyyâ bulunması da bir dereceye kadar fiilen iştirâk te'yîd eder. İslâm târihi meleklerin harbi ve mü'minleri te'yîdi vak'alariyle doludur. İslâm ordusu Bedir, Uhud gibi en müşkül harblerde her ne zaman maddî imkânsızlıkla karşılaşıp da Allāh'a sığınarak hamlelerde bulundu ise muhakkak ma'nevî bir yardıma mazhar olmuştur.

Müellif Buhârî bu hadîsin bâbında Âl-i İmrân Sûresi'nin 122 inci âyetini zikretmiştir ki, bu âyette münâkafıkların reîsi Abdullāh İbn-i Übeyy'in ordudan ayrılıp Medîne'ye dönmesi sırasındaki Ensâr'ın vaziyetine işâret buyurulmuştur. Meâli şöyledir: "*Ey Ensâr!* (Münâfıklar döndüğü sıra) *sizden iki bölük halk*[1] *korkarak* (geri dön-

[1] Bu iki bölük halk Hazrec'den Selime oğullariyle Evs'ten Hârise oğullarıdır ki, bunlar ordunun iki cenâhını teşkîl ediyorlardı. Abdullāh İbn-i Übey, münâ-

meyi) *kurmuşlardı. Fakat Allah, onların sâhibidir* (onları dönmekten korudu). *Bu cihetle mü'minler her halde Allāh'a bağlansınlar*"[1].

1582. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ نَثَلَ لِي رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كِنَانَتَهُ يَوْمَ أُحُدٍ فَقَالَ ٱرْمِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي.

T E R C E M E S İ

Yine Sa'd İbn-i Ebî Vakkās *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Uhud günü Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ok kabındaki oklarını çıkarıp bana verirdi de: Ey Sa'd! Babam, anam sana kurban olsun, at! derdi.

Î Z Â H I

Sa'd'ın bu hadîsi rivâyet tarikleri çok olan meşhur hadîslerdendir ve yalnız burada dört yoldan rivâyet olunmuştur. Bunlardan Hazret-i Alî'ye irişen bir rivâyette: Ben Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in hiçbir kişiye fedâ etmek üzere babasını, anasını birleştirdiğini işitmedim; yalnız Sa'd İbn-i Mâlik (Ebî Vakkās) müstesnâ. Çünkü ben muhakkak sûrette Resûlûllāh'ın Uhud günü: Ey Sa'd! Babam, anam sana fedâ olsun, at! buyurduğunu işittim! demiştir.

Buhârî'nin bu bâbında rivâyetine göre harb devâm ettiği bâzı saatlerde Resûlullāh'ın yanında Talha ile Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'dan başka kimse kalmamıştır. Yine Buhârî, Kays İbn-i Ebî Hâzim'in de Talha'nın Uhud günü Resûlullāh'ı korurken çolak olan elini gördüm! dediğini rivâyet etmiştir. Hâkim de *İklîl* de Talha'nın o günü otuz beş veya otuz dokuz yara aldığını rivâyet etmiştir.

Uhud günü Sa'd İbn-i Ebî Vakkās gibi en isâbetli kemankeşlerden birisi de Ebû Talha idi. Buhârî'nin bu bâbında Enes İbn-i

fıklar zümresiyle Medîne'ye dönerken bunları da ric'ata teşvîk ettiğinden gönüllerde bir sarsıntı olmuşsa da yine Allāh'ın inâyetiyle ordudan ayrılmamışlardır.

[1] اذ همت طائفتان منكم ان تفشلا و الله وليهما و على الله فليتوكل المؤمنون [٣ : ١٢٢].

Mâlik'ten rivâyetine göre, Uhud günü Resûlullāh'ın yanından halk dağıldığı zaman Ebû Talha Resûlullāh'ın huzûrunda kendi kalkanını Peygamber'e siper yaparak ayrılmadı. Aynı zamanda Ebû Talha ok yayını çok sert çeken bir atıcı idi. Uhud günü iki, yâhud üç yay kırdı. Yanından ok dolu (جعبة = *Ca'be*) kubur ile geçenlere Resûlullāh tarafından: Ca'benizi Ebû Talha'ya boşaltınız! denilirdi. Resûlullāh yükselip askere bakarsa, hemen Ebû Talha: Yâ Resûla'llāh! Babam, anam sana fedâ olsun, yükselme! Düşman oklarından bir ok isâbet etmesinden korkarım. İşte göğsüm senin göğsüne siper! derdi. Ebû Talha'nın elinden iki üç defa kılıcı düşmüştü. Bu düşüş: (اذ يغشيكم النعاس امنة منه = *korkunuzu gidermek ve sizi dinlendirmek üzere uyku bürüdüğünü hatırlayınız!*) * âyetinde bildirilen ilâhî bir sekînet sırasında idi.

Bundan sonra Buhârî arka arkaya üç bâb açarak müslümanların Uhud hezîmetine işâret etmek üzere Âl-i İmrân Sûresi'nin üç âyetini ve bunlarla ilgili olan üç hadîsi rivâyet etmiştir. Bunları da naklediyoruz:

1) "*Ey müslümanlar! İki cemiyet* (Müslüman ve müşrik orduları) *çarpıştığı gün içinizden arkalarına dönüp* (düşmandan şuraya buraya) *şu kaçanlar yok mu? Hiç şüphesiz onların* —(Peygamberi dinlememek gibi) *işledikleri bir kısım kusurları sebebiyle — ayaklarını şeytan kaydırmak istemiştir. Halbuki Allah onların günahlarını muhakkak bağışladı. Çünkü Allah kusurları bağışlayıcıdır, Halîm'dir*" [1].

Uhud günü vukū' bulan hezîmet, Resûl-i Ekrem'in katli haberi üzerine umûmî bir panik hâlini almıştı. Medîne'ye kadar kaçanlar da bulunmuş ve kadınların ta'rîzine uğramışlardı. Ekserîsi Uhud dağına kaçmıştı. Hazret-i Ömer de bunların arasında bulunuyor, ve: Kim Muhammed katlolundu! derse öldüreceğini söyliyerek bu hezîmeti önlemeğe çalışıyordu.

Buhârî'nin bu âyetten sonra Hazret-i Osman'ın Uhud'dan ayrıldığına dâir Abdullāh İbn-i Ömer'den bir rivâyeti vardır ki, bu eserimizin 9 uncu cildinde 1495 rakamiyle tercemesi geçti, oraya bakınız!. Yalnız burada bu vâkıa ile ilgili olan bir parçasını nakledi-

* [Sûre: 8, ayet: 11]

1 ان الذين تولوا منكم يوم التقى الجمعان انما استزلهم الشيطان ببعض ما كسبوا و لقد عفا الله عنهم ان الله غفور حليم [٣ : ١٥٥].

yoruz: Hac mevsiminde bir Basra'lı Mekke'de İbn-i Ömer'e gelerek: Ey İbn-i Ömer, sana bir şey soracağım; bana cevab verir misin? demiş ve:

— Ey İbn-i Ömer! Şu Kâ'be hakkı için bilir misin Uhud günü Osmân İbn-i Affân harbden kaçmıştır, diye sormuş. İbn-i Ömer:

— Evet bilirim! demiş. Basra'lı:

— Bilir misin? Bedir'de gizlenip bulunmamıştır! demiş. İbn-i Ömer:

— Evet bilirim! demiş. Bunun üzerine bu Basra'lı fikrine uygun cevap aldığını sanarak ve tahsîn ederek:

— Allāhu ekber! demiş. İbn-i Ömer (Basra'lının yanlış telâkkîsini düzeltmek üzere):

— Yâhu buraya gel bakayım! Sana hakîkati bildireyim, diye şöyle îzâh etmiş:

— Uhud günü Osman'ın firârı keyfiyetini ben çok iyi bilirim, sana da bildiririm ki: Allah Uhud firârını bütün mü'minlerden afvetmiştir. Bedir'den gaybûbetine gelince, Osman'ın zevcesi olan Resûlullāh'ın kızı Rukayye'nin ağır hasta bulunması ve Resûlullāh'ın Osman'a: Ey Osman senin için Bedir'de bulunan bir gâzî sevâbı ve bir gâzî ganîmet payı vardır! buyurup izin vermiş! diye İbn-i Ömer Basra'lıyı karşılamıştır. Hasret-i Osman Uhud'dan firârından üç gün sonra Resûlullāh'ın huzûruna geldiğinde Resûl-i Ekrem: "*Uzakça gittiniz!*" buyurmuştur.

2) Müellif Buhârî bir bâbına da şu meâldeki bir âyeti unvan yapmıştır: "*Hezîmet sırasında, boyuna siz* (harb sâhasından) *uzaklaşıyordunuz!* [1] (Kaçarken de) *dönüp kimseye bakmıyordunuz. Resûlullāh ise arkanızdan sizi çağırıyordu. Bunun üzerine Allah sizi gam gam üstüne* (kat kat) *cezâlandırdı.* (En sonu sizi afvetti) *tâ ki siz, ne elinizden kaçan fırsata, ne de başınıza gelen musîbete mahzûn olmıyasınız. Ve Allah her işlediğiniz işi tamâmiyle bilir*" [2].

[1] Tâ'nın fethiyle (تصعدون) kırâatine göre: Boyuna Uhud dağına kaçıyordunuz! demektir. Bu kırâatin veçhi, hezîmet sırasında harb meydanından ayrılanlardan çoğunun Uhud dağına kaçmış olmalarıdır.

[2] اذ تصعدون ولا تلون على احد و الرسول يدعوكم فى اخريكم فاثابكم غما بغم لكيلا تحزنوا على ما فاتكم و لا ما اصابكم و الله خبير بما تعملون [٣ : ١٥٣].

Buhârî'nin bu âyetten sonra rivâyet ettiği bir hadîste Berâ' İbn-i Âzib (r.a.) der ki: Resûlullāh'ın âyette bildirilen çağrısı Uhud günü piyâdelerin arkasına ta'biye buyurduğu ve Abdullāh İbn-i Cübeyr kumandasına verdiği okçulara âid idi. Onlar hezîmete uğrayıp kaçtıkları zaman arkalarından *(Ey Allāh'ın kulları, bana geliniz! Ey Allāh'ın kulları bana geliniz!. Her kim dönüp gelirse Cennet onundur!)* diye çağırıyordu.

3) "*Ey mü'minler! Çekdiğiniz gamdan sonra Allah, o gamın arkasından üzerinize, emniyeti hâiz bir uyku indirdi ki, o* (ilâhî sekînet) *sizden* (sadâkatli) *bir cemâati bürüyordu. Bir* (münâfık) *tâife de hayatları endişesine düşmüşlerdi.* (Korkudan uyuyamıyorlardı.) *Onlar Allāh'a karşı —hak düşüncesiyle değil, câhiliyyet kuruntusiyle— bir zan besliyorlardı.* (Bu hurâfî fikir ile Resûlullāh'a):

— *Biz* (müslümanlar)*a o emirden* (nusret ve zaferden) *bir pay var mı? diyorlardı. Habîbim! Sen onlara:*

— *Emrin* (nusret ve galebenin) *hepsi muhakkak Allāh'ındır, de! Onlar sana açmadıkları birtakım* (fâsid) *fikirleri, gönüllerinde* (ve kendi aralarında) *gizlerler.* (Kendi aralarında:)

— (Muhammed'in dediği gibi) *eğer bize nusret ve zaferden bir pay olsaydı biz bu ma'rekede öldürülmezdik! derler. Habîbim! Sen onlara şöyle cevab ver!:*

— (Ey münâfıklar zümresi!) *Eğer siz* (Uhud'a gelmeyip de kendi) *evlerinizde bulunsaydınız kendilerine* (ezelde) *ölüm yazılmış olan şu kişiler yattıkları yerlere çâresiz çıkıp görülecekler* (yine öldürülecekler) *di. Allah, göğüsleriniz içindeki* (gizli emelleriniz)*i* (hal ve hareketlerinizle) *denemek için,* (ey mü'minler!) *sizi de yüreklerinizdeki şüphelerden halâs için* (münâfıkların mâhiyetini açıklamıştır). *Allah, gönüllerin* (hayır, şer) *bütün sırlarını çok iyi bilir!*"[1].

Bu âyet-i kerîmede haber verilen *(Nuâs = Uyku)* hislerin ta'tîlinden ibâret olan bir gaflet değil gönüllere huzûr ve emniyet veren ilâhî bir sekînettir. Ve o sırada pek ziyâde ihtiyaç duyulan bir istirahattir. Bu ilâhî ni'metin yalnız hâlis mü'minlere ihsân buyurulduğuna ve münâfıklar canı, başı derdine düşerek uyku yüzü görmediklerine âyette hâssaten işâret buyurulmuştur. Bu ilâhî sükûnete mazhar olanlardan birisinin Ebû Talha olduğunu Buhârî buradaki rivâyetiyle nümûne olarak bildiriyor:

---

[1] (ثم انزل عليكم من بعد الغم امنة نعاسا) الى (و الله عليم بذات الصدور [٣: ١٥٤].

Ebû Talha der ki: Uhud günü uyku basanlar içinde ben de vardım. Birkaç defa elimden kılıcım düşünceye kadar uykuya dalmıştım. Kılıcım düşerdi; ben alırdım. Tekrar o düşerdi, ben alırdım. Bu düşmek, almak keyfiyetinin iki, üç defa tekerrür ettiğini biraz önce Enes İbn-i Mâlik rivâyetiyle bildirmiştik. Şârih Aynî de İbn-i İshâk rivâyetiyle ikinci bir örnek olarak şu vak'ayı bildiriyor: Zübeyr İbn-i Avvâm *(Radiyallāhu anh)* der ki: Uhud'da korkunun üzerimize en ziyâde çöktüğü sırada ben Resûlullāh'ın yanında bulundum. Bu sırada Allah üzerimize bir uyku gönderdi. Mü'minlerden hiçbir kişi yoktu ki, onun çenesi göğsünde olmasın. Allāh'a yemîn ederim ki, ben uykum arasında bir rü'yâ gibi Muattib İbn-i Kuşeyr'in: (لو كان لنا من الامر = *Peygamberin va'dettiği nusret ve zaferden bize bir pay verilseydi biz bu ma'rekede ölmezdik!)* dediğini tamâmiyle işittim. Biz bunu o sırada ezberledik de sonra Allāhu Teâlâ bir âyet olarak hikâye ve inzâl buyurdu.

1583. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ شُجَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ فَقَالَ كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ شَجُّوا نَبِيَّهُمْ فَنَزَلَتْ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Uhud günü Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in başı yarıldı da Resûlullāh: Peygamberlerini yaralayan bir kavim nasıl necat bulur? di(ye Allāhu Teâlâ'ya şikâyet et)ti. Bunun üzerine: Habîbim! Onlara âid muâmeleden seni ilgilendiren bir cihet yoktur (emir ancak Allāh'ındır) meâlindeki âyet nâzil oldu.

İ Z Â H I

İbn-i Hişâm'ın Ebû Saîd-i Hudrî'den rivâyetine göre, Resûlullâh'ın mübârek rebâiye dişini[1] Utbe İbn-i Ebî Vakkās attığı bir taşla kırmış ve alt dudağını yaralamıştır. Abdullāh İbn-i Şihâb da alnını yarmıştır. Abdullāh İbn-i Kamie[2]nin bir kılıç darbesiyle de yanağının göz altındaki yumrucuğu olan elmacığı yaralanmış ve bu şiddetli darbe ile parçalanan miğferin iki halkası elmacığına batmıştı.

Übey İbn-i Halef de dâhil bulunduğu bu şerîrler Resûlullāh'ı öldürmek üzere ahd ve ittifâk etmişlerdi. İslâm askerinin bozulduğu en buhranlı bir sırada bunlar Resûlullāh'ın yanına kadar sokulmağa muvaffak olmuşlar ve bu fezâhati irtikâb etmişlerdir. Bunlardan Utbe İbn-i Ebî Vakkās ki, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'ın kardeşi ve Mekke müşriklerinin azgını idi. Bu şerîrin irtikâb ettiği bu cinâyet üzerine Resûl-i Ekrem: "*Yılına erişmesin!*" diye duâ buyurmuş ve hakîkaten senesi içinde ölmüştür. İbn-i Kamie de vahşî bir hayvan tarafından parçalanmıştır. Bunların tecâvüzü üzerine Übey İbn-i Halef de:

— Vallâhi Muhammed'i öldüreceğim! diye hücûm etmesi üzerine Resûl-i Ekrem İbn-i Samme'nin elinden okunu alarak:

— Belki ben seni öldürürüm! diye oku tevcîh buyurunca Übey kaçmağa başlamıştı. Resûl-i Ekrem:

— Yalancı, nereye kaçıyorsun? diyerek oku yerleştirmiş ve zırhının yakasından vurmuştu. Übey İbn-i Halef aldığı bu ağır yara üzerine bir boğa gibi bağırarak hemen devrilmiş ve cinâyet ortakları tarafından yüklenip götürülmüştür. Bir kaç gün sonra ölmüştür.

Müellif Buhârî'nin mevzûumuz olan hadîsten sonraki İbn-i Abbâs'tan bir rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem bu vâkıa üzerine: "*Allāh'ın intikāmı Resûlullāh'ın Allah yolunda öldürdüğü Übey İbn-i*

[1] Ağzın sağında ve solunda, altlı ve üstlü dört diş vardır ki, bunlar ön dişlerle azı dişlerin arasındadır. Bu dört dişe Arab dilinde rebâiye denir. Resûl-i Ekrem'in Uhud günü bu dört rebâiyeden sağ ve alt taraftaki dişleri kırılmıştı.

[2] Bu ad Siyer kitaplariyle Buhârî şerhlerinde Kamie, Kam'e, Kamne sûretlerinde yazılmıştır. Birinci Bulak basması Kastalânî nüshasında mazbut olduğundan onu tercîh ettik.

Halef hakkında şiddetli oldu. Yine Allāh'ın intikāmı, Allāh'ın Peygamberi'nin yüzünü cerîhalandıran kavim hakkında şiddetli oldu" buyurmuştur.

1584. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ مِنَ الرَّكْعَةِ الْأَخِيرَةِ مِنَ الْفَجْرِ يَقُولُ اللَّهُمَّ الْعَنْ فُلَانًا وَفُلَانًا وَفُلَانًا بَعْدَ مَا يَقُولُ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ إِلَى قَوْلِهِ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre İbn-i Ömer [Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (yaralanıp dişi kırılınca) sabah namazının son rek'atında rükû'-dan başını kaldırıp: (سمع الله لمن حمده ربنا و لك الحمد = *Allah kendisini öven kişinin övgüsünü işitti. Rabb'imiz! Övülme yalnız Sen'in hakkındır)* dedikten sonra onun: Allāh'ım filâna, filâna, filâna ilen! dediğini işitmiştir. Bunun üzerine Allāhu Teâlâ: (ليس لك من الامر) kavl-i şerîfini (فانهم ظالمون) e kadar inzâl buyurdu.

İZÂHI

Hadîsdeki âyetin tamâmını Buhârî bu bâbında unvan hâlinde zikretmiştir. Meâli şöyledir: "*Habîbim! Müşriklere âid hüküm ve cezâdan seni ilgilendiren bir cihet yoktur* (O kâfirleri perîşân edip husrân içinde Mekke'ye döndürmek) [1] *yâhud onlara tevbe ettirmek, yâhud da onları şiddetle*

[1] Bu fıkra, bundan önceki âyete âiddir: (او يكبتهم فينقلبوا خائبين) kavl-i şerîfinin mazmûnudur.

azablandırmak (yalnız Allāh'ın hakkıdır). *Muhakkak ki onlar zâlimlerdir* (çeşitli bir azab hak etmişlerdir) "[1].

Hadîsde filân filân, filân diye kinâye sûretiyle zikrolunup Resûl-i Ekrem'in haklarında lâ'net ettiği üç kişinin Safvân İbn-i Ümeyye, Süheyl İbn-i Amr, Hâris İbn-i Hişâm (Ebû Cehl'in kardeşi) olduğu Buhârî'nin bu bâbındaki bir rivâyet tarîkında tasrîh edilmiştir. Bunların üçü de Mekke'nin fethi günü müslümân olmuşlar ve müslümanlıkdaki hayatları pek fazîletli devâm etmiştir. Bunlardan Süheyl İbn-i Amr ki, Kureyş'in eşrâf ve sâdâtından idi. Hüdeybiye muâhedesini akde memur olan Kureyş hey'etinin reîsi idi. Âteşîn bir hatîb olan Süheyl İbn-i Amr'ın bir hal tercemesi bu eserimizin 8 inci cildinde 191, 192 (İkinci baskı, s. 167-168) inci sayfalarında geçti. Oraya bakınız! Gerek bunlar, gerek Kureyş ordusunda bu gün harb etmekte bulunanlardan çoğu ileride İslâm câmiası içindeki şerefli yerlerini alacaklarından bu âyette: Habîbim! Müşriklere âid hükmü cezâ seni ilgilendirmez. O, münhasıran bana âiddir! diye tel'în etmekten tahzîr buyurulmuştur.

Resûl-i Ekrem'in mübârek dişini kıran ve vech-i saâdetini cerîhadâr edenlerin İbn-i Kamie ile Utbe İbn-i Ebî Vakkās olduğunu yukarıda bildirmiştik. İlk tedâvî sûretini de Buhârî bu bâbında Sehl İbn-i Sa'd *(radiya'llāhu anh)* den şöyle rivâyet ediyor: Bir kere Sehl İbn-i Sa'd'den Resûlullāh'ın bu cerîhası sorulduğunda: Vallāhi ben, Resûlullāh'ın cerîhasını kimin yıkadığını, kimin su döktüğünü, ne ile tedâvî edildiğini çok iyi bilirim! diyerek şöyle îzâh etmiştir: Resûlullāh'ın kızı Fâtıma *(radiya'llāhu anhâ)* yıkadı. Alî İbn-i Ebî Tâlib de kalkaniyle su döktü. Fâtıma yıkamakla kanın ziyâdeleştiğini görünce hemen bir hasır parçası alıp yaktı. Ve onun temiz külünü bastı, bu sûretle kanı kesti.

İslâm kadınlarının mecrûhları tedâvîsi, şehidlerin harb sâhası hâricine nakli, kırbalarla su taşınması gibi ordunun geri hizmetlerini îfâ etmeleri, Uhud harbinde başlıyarak devâm etmiştir. Buhârî'nin bu husûsa dâir de rivâyetleri vardır. Bu rivâyetlerle îzâhları 8 inci cildde 1215, 1216 numaralarla terceme edilen Ömer İbn-i Hattâb ve Rubeyyi' hadîslerinde geçti. 368 (ikinci baskı, s. 318, 319) ve bunun ardınca gelen sahifelere bakınız!

---

[1] ليس لك من الامر شئ او يتوب عليهم او يعذبهم فانهم ظالمون [٣ : ١٢٨].

قَتْلُ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ ٱلْمُطَّلِبِ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ

BU BÂB, (ŞEHİDLERİN ALEMDÂRI) HAMZA İBN-İ ABDÜ'L-MUTTALİB RADİYA'LLĀHU ANH'İN ŞAHÂDETİNE DÂİRDİR

1585. عَنْ عُبَيْدِ ٱللهِ بْنِ عَدِيِّ بْنِ ٱلْخِيَارِ أَنَّهُ قَالَ لِوَحْشِيٍّ أَلَا تُخْبِرُنَا بِقَتْلِ حَمْزَةَ قَالَ نَعَمْ إِنَّ حَمْزَةَ قَتَلَ طُعَيْمَةَ بْنَ عَدِيِّ بْنِ ٱلْخِيَارِ بِبَدْرٍ فَقَالَ لِي مَوْلَايَ جُبَيْرُ بْنُ مُطْعِمٍ إِنْ قَتَلْتَ حَمْزَةَ بِعَمِّي فَأَنْتَ حُرٌّ قَالَ فَلَمَّا أَنْ خَرَجَ ٱلنَّاسُ عَامَ عَيْنَيْنِ وَ عَيْنَيْنِ جَبَلٌ بِحِيَالِ أُحُدٍ بَيْنَهُ وَ بَيْنَهُ وَادٍ خَرَجْتُ مَعَ ٱلنَّاسِ إِلَى ٱلْقِتَالِ فَلَمَّا أَنِ ٱصْطَفُّوا لِلْقِتَالِ خَرَجَ سِبَاعٌ فَقَالَ هَلْ مِنْ مُبَارِزٍ قَالَ فَخَرَجَ إِلَيْهِ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ ٱلْمُطَّلِبِ فَقَالَ يَا سِبَاعُ يَا ٱبْنَ أُمِّ أَنْمَارٍ مُقَطِّعَةِ ٱلْبُظُورِ أَتُحَادُّ ٱللهَ وَ رَسُولَهُ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ ثُمَّ شَدَّ عَلَيْهِ فَكَانَ كَأَمْسِ ٱلذَّاهِبِ قَالَ وَ كَمَنْتُ لِحَمْزَةَ تَحْتَ صَخْرَةٍ قَالَ فَلَمَّا دَنَا مِنِّي رَمَيْتُهُ بِحَرْبَتِي فَأَضَعُهَا فِي ثُنَّتِهِ حَتَّى خَرَجَتْ

مِنْ بَيْنِ وَرِكَيْهِ قَالَ فَكَانَ ذَاكَ ٱلْعَهْدَ بِهِ فَلَمَّا رَجَعَ ٱلنَّاسُ
رَجَعْتُ مَعَهُمْ فَأَقَمْتُ بِمَكَّةَ حَتَّى فَشَافِيهَا ٱلْإِسْلَامُ ثُمَّ خَرَجْتُ
إِلَى ٱلطَّائِفِ فَأَرْسَلُوا إِلَى رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَسُولًا
فَقِيلَ لِي إِنَّهُ لَا يَهِيجُ ٱلرُّسُلَ قَالَ فَخَرَجْتُ مَعَهُمْ حَتَّى قَدِمْتُ
عَلَى رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا رَآنِي قَالَ آنْتَ
وَحْشِيٌّ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ أَنْتَ قَتَلْتَ حَمْزَةَ قُلْتُ قَدْ كَانَ مِنَ ٱلْأَمْرِ
مَا قَدْ بَلَغَكَ قَالَ فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تُغَيِّبَ وَجْهَكَ عَنِّي قَالَ
فَخَرَجْتُ فَلَمَّا قُبِضَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجَ
مُسَيْلِمَةُ ٱلْكَذَّابُ فَقُلْتُ لَأَخْرُجَنَّ إِلَى مُسَيْلِمَةَ لَعَلِّي أَقْتُلُهُ
فَأُكَافِئُ بِهِ حَمْزَةَ قَالَ فَخَرَجْتُ مَعَ ٱلنَّاسِ فَكَانَ مِنْ أَمْرِهِ
مَا كَانَ فَإِذَا رَجُلٌ قَائِمٌ فِي ثَلْمَةِ جِدَارٍ كَأَنَّهُ جَمَلٌ أَوْرَقُ
ثَائِرُ ٱلرَّأْسِ فَرَمَيْتُهُ بِحَرْبَتِي فَأَضَعُهَا بَيْنَ ثَدْيَيْهِ حَتَّى خَرَجَتْ
مِنْ بَيْنِ كَتِفَيْهِ قَالَ وَوَثَبَ إِلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ ٱلْأَنْصَارِ فَضَرَبَهُ
بِٱلسَّيْفِ عَلَى هَامَتِهِ.

TERCEMESİ

Ubeydullāh İbn-i Adiy İbn-i Hıyâr'dan rivâyete göre, Ubeydullāh (Hazret-i Hamza'nın kātili) Vahşî'ye:

— Bize Hamza'nın katlini anlatır mısın? diye sordu. O da:

— Evet, diyerek şöyle anlattı: Hamza Bedir harbinde Tuayme İbn-i Adiy İbn-i Hıyâr'ı öldürmüştü. Efendim olan Cübeyr İbn-i Mut'im bana: Eğer amucam Tuayme'ye bedel Hamza'yı öldürürsen sen hürsün! dedi. Vahşî der ki: Ayneyn yılı halk Medîne'ye sefere çıkınca — Ayneyn Uhud dağı cânibinde bir dağdır. Bununla Uhud arasında bir vâdî vardır —[1] ben de halk ile berâber harbe çıktım. Harb nizâmında sıralandığımızda (Kureyş tarafından) Siba' çıktı. Cenk edecek mübâriz istedi. Buna karşı Abdulmuttalib'in oğlu Hamza çıktı. Ey Siba', ey Ümm-i Enmar kadının oğlu! Allāh'a ve Resûlullāh'a muhâlefet etmek mi istersin? dedi. Vahşî der ki: Sonra Hamza, Siba' üzerine yürüdü. Herif dünkü gün gibi (yok) oldu. Vahşî (sözüne devâm ederek) dedi ki: Bu sırada ben Hamza'yı vurmak için bir taş arkasına gizlendim. Ve bana yaklaşınca harbemi (kısa mızrağımı) ona attım ve mızrağımı Hamza'nın kasığına yerleştirdim. Mızrak Hamza'nın tâ iki oyluk üstünün arasından çıkmıştı. İşte bu mızrak Hamza'yı olduğu yere çökertti (öldü). Mekkeliler harbden dönerken ben de onlarla berâber geri döndüm. Ve Mekke'de İslâm dîni yayılıncaya kadar orada oturdum. (Mekke'nin fethi üzerine) Tâif'e kaçıp gitmiştim. O sırada Tâifliler (toptan müslümân olduklarını arzetmek üzere) Resûlullāh *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem*'e bir hey'et gönderdiler. Bana da

[1] Ayneyn kelimesinin tire içindeki bu tefsîri bu hadîsin râvîlerinden birisine âiddir, hadîsten değildir.

(korkma git) Resûlullāh elçiyi ürkütmez dediler[1]. Ben de hey'etle berâber yola çıktım. Tâ Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna kadar vardım. Resûlullāh beni görünce:

— Sen Vahşî misin? buyurdu. Ben:

— Evet! dedim. Resûlullāh iki def'a:

— Hamza'yı sen mi katletmiştin? buyurdu.

— Bu iş, size erişen haber vechile oldu! dedim. Resûlullāh:

— Yüzünü benden saklamağa gücün yeter mi? buyurdu. Vahşî dedi ki: Ben de hemen huzurdan çıktım. Resûlullāh vefât edip de (Ebû Bekir zamânında) Müseylimetü'l-Kezzâb çıkınca (kendi kendime) tam sırasıdır, muhakkak ben Müseylime'ye karşı çıkarım. Umarım ki, ben Müseylime'yi tepelerim de bu hizmetimle Hamza'ya karşı irtikâb ettiğim cinâyeti karşılarım! dedim. Ve Müseylime üzerine sevk olunan ordu ile hareket ettim. Bu muhârebede gālib, mağlûb olan oldu. Bir de ne göreyim? Yıkık bir duvarın karaltısında bir kişinin (Müseylime'nin) durduğunu gördüm. Herif: Sanki esmer bir deve (benzi kül gibi), başının saçı dağınık bir halde. Vahşî der ki: Hemen (Hamza'yı vurduğum) harbemi attım... Onun iki memesi arasına yerleştirdim. (Bir halde ki:) Harbem herifin tâ iki küreği arasından çıktı. Bunun üzerine Ensâr'dan bir kişi[2] maktûle doğru koştu ve başına bir kılıç darbesi indirdi.

---

[1] İbn-i İshâk'ın rivâyetinde hadîsin burasında şu ziyâde vardır: Tâif hey'eti Resûlullāh'a müslümanlıklarını arzetmek üzere yola çıktıkları sırada bana Tâif toprağı da dar gelmişti. Şam'a, Yemen'e, yâhud bunlara benzer bir şehre gitmeği düşünüyordum. Ben bu düşüncede iken bir kişi bana:

— Vay sana yazıklar olsun! Vallāhi Resûlullāh, dînine giren hiçbir müslümanı öldürmez! dedi, ben de hey'etle berâber yola çıktım.

[2] Müseylime'ye kılıç vuran Sahâbî'nin Ensâr'dan Abdullāh İbn-i Zeyd, yâhud Adiy İbn-i Sehl, yâhud Ebû Dücâne olduğu hakkında müteaddid rivâyetler vardır. Birincisi en kuvvetlisidir: Vâkıdî'nin, İshâk İbn-i Râhûye'nin, Hâkim'in rivâyetleridir.

ÎZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîsin sonunda İbn-i Ömer'den de şöyle dediğini rivâyet ediyor: Müseylime'nin katli üzerine bir evin arkasından bir câriye ağlıyarak: Emîrü'l-Mü'minîn'e yazıklar oldu. Onu siyâhî bir köle (Vahşî) öldürdü! diye mâtem etti.

Müseylime peygamberlik da'vâsında iken bu kadının Emîrü'l-mü'minîn demesi, İbnü't-Tîyn'e göre Müseylime'ye sergerdelerinin kâh Nebî, kâh Emîrü'l-mü'minîn dediklerini ifâde eder. Mü'minîn ile de ona îmân eden eclâf kasdolunmuştur.

Bu hadîsin baş tarafında müellifin hadîsi sevkine dâir olup ilgi çeken bir metni de vardır ki, meâli şöyledir: Amr İbn-i Ümeyye'nin oğlu Ca'fer der ki: Bir ara ben, Ubeydullāh İbn-i Adiy İbn-i Hıyâr ile seyâhat ettim. Hımıs'a vardığımızda Ubeydullāh bana:

— Vahşî'yi görmek ister misin? Hamza'nın katlini sorarız! dedi. Ben de:

— Evet! dedim. O sırada Vahşî Hımıs'da oturuyordu. Vahşî'nin nerede bulunduğunu sorduk. Şu köşkün gölgesinde oturan Vahşî'dir! diye gösterildi ki, o, büyük bir yağ tulumu gibi semiz (kızıl gözlü) bir kişi idi. Yanına gittik, biraz irkilip selâm verdik. Selâmımızı karşıladı. Ubeydullāh o sırada sarığını yüzüne, başına dolamıştı. Vahşî onun yalnız gözleriyle ayaklarını görüyordu. Ubeydullāh ona:

— Ey Vahşî, beni tanıyor musun? diye sordu. Vahşî Ubeydullāh'ı şöyle göziyle süzdükten sonra cevab verdi.

— Hayır, vallāhi tanımadım. Yalnız bildiğim bir şey varsa o da şudur: Adiy İbn-i Hıyâr (soran Ubeydullāh'ın babası) Ebu'l-Îys kızı Ümm-i Kıtâl denilen bir kadınla evlenmişti. Bu kadın Mekke'de Adiyy'e bir oğlan doğurmuştu. Ben de bir süt ana arayıp bulmuş ve bu çocuğu anasiyle berâber süt anaya götürmüştüm. (Deve üstünde o çocuğun ayaklarını görmüştüm). Ayakların o çocuğun ayakları gibi olduğu için ayaklarına dikkatle baktım[1].

Hadîsin birinci râvîsi Ca'fer der ki: Bunun üzerine Ubeydullāh yüzünden sarığını açtı. Sonra Vahşî'ye:

---

[1] Buhârî şârihleri bu iki görüş arasında yarım asırlık bir zaman fâsılası bulunduğunu kaydediyorlar.

— Artık şimdi bize Hamza'nın katlini anlatır mısın? dedi. Vahşî:

— Evet anlatırım! di(ye mevzûumuz olan hadîsteki vâkıayı anlat)tı.

1586. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱشْتَدَّ غَضَبُ ٱللّٰهِ عَلَى قَوْمٍ فَعَلُوا بِنَبِيِّهِ
يُشِيرُ إِلَى رَبَاعِيَتِهِ ٱشْتَدَّ غَضَبُ ٱللّٰهِ عَلَى رَجُلٍ يَقْتُلُهُ رَسُولُ ٱللّٰهِ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَبِيلِ ٱللّٰهِ .

T E R C E M E S İ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Uhud günü mubârek) rebâiye dişine işâret ederek: Peygamberine şu cinâyeti irtikâb eden bir kavim hakkında Allāh'ın intikāmı şiddetli oldu! buyurdu. (Yine) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (kendi eliyle) Allah yolunda öldürdüğü kişi hakkında Allāh'ın intikāmı şiddetli oldu! buyurdu.

1587. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ لَمَّا أَصَابَ
رَسُولَ ٱللّٰهِ مَا أَصَابَ يَوْمَ أُحُدٍ وَٱنْصَرَفَ ٱلْمُشْرِكُونَ خَافَ
أَنْ يَرْجِعُوا قَالَ مَنْ يَذْهَبُ فِي إِثْرِهِمْ فَٱنْتَدَبَ مِنْهُمْ سَبْعُونَ
رَجُلًا كَانَ فِيهِمْ أَبُو بَكْرٍ وَٱلزُّبَيْرُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Uhud günü Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e isâbet eden istenilmedik fenâlık erişmiş ve müşrikler geri dönmüş ise de Resûlullāh geri dönmelerinden endîşede idi. Bu cihetle: Düşmanların ardı sıra kim gidip ta'kîb eder? buyurdu. Bu da'vet üzerine Ashâb'dan yetmiş kişi icâbet etti ki, Ebû Bekir ile Zübeyr *radiya'llāhu anhümâ* bunların içinde idiler.

ÎZÂHI

Bu hadîsi Buhârî Âl-i İmrân Sûresi'nin 172 inci âyetinin nüzûlü sebebini beyân etmek üzere açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Âyetin meâli şöyledir: *"Hani o kendilerine cerîha isâbet ettikten sonra Allāh'ın ve Peygamber'in da'vetine icâbet edenler yok mu, en büyük ecr-ü sevâb böyle ihsân ve ittikā eden mü'mînler içindir"* [1].

Buhârî'nin bu hadîsi sevkederken rivâyetine göre Hazret-i Âişe, Zübeyr'in oğlu Urve'ye: Ey kardeşim oğlu, baban Zübeyr ile Ebû Bekir *radiya'llāhu anhümâ* bu âyette bildirilen bahtiyar mü'-mînlerdendir! demiştir. Şârih Aynî, hadîste bildirilen yetmiş kişiden şu Sahâbî güzîdelerinin adlarını bildiriyor: Ebû Bekir, Ömer, Osman, Alî, Ammâr İbn-i Yasîr, Talha, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās, Abdurrahmân İbn-i Avf, Abdullāh İbn-i Mes'ûd, Zübeyr, Huzeyfe İbni'l-Yemân, Ebû Ubeyde İbni'l-Cerrâh *radiya'llāhu anhüm.* Bunlar Ebû Süfyân ordusunu Safrâ' mevkiine kadar ta'kîb ettiler. Bunun üzerine yukarıda terceme ettiğimiz Âl-i İmrân âyeti nâzil oldu.

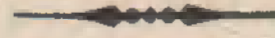
İbn-i Cerîr'in rivâyetine göre Abdullāh İbn-i Abbâs şöyle demiştir: Ebû Süfyân, Uhud günü bunca zafere erdikten sonra Allah onun gönlüne bir korku bıraktı ve bu zaferin sonunu almadan Mekke'ye dönüp gitti. Bunun üzerine Resûlullāh: Ey Ashâb'ım, muhakkak ki, Ebû Süfyân sizin bir kısmınızı öldürdü de Mekke'ye döndü. Ve Allah gönlüne korku saldı! buyurmuştur.

---

[1] الذين استجابوا لله و الرسول من بعد ما اصابهم القرح للذين احسنوا منهم و اتقوا اجر عظيم [سورة آل عمران].

ŞEHİDLERİN DEFNİ: Müellif Buhârî'nin bu bâbındaki rivâyetlerine göre Uhud şehîdleri yetmiş erdir. Hamza İbn-i Abdülmuttalib, Huzeyfe'nin babası Yemân, Enes İbn-i Nadr, Mus'ab İbn-i Umeyr bunlardandır. Bu azîz şehîdler Resûlullâh'ın emri üzerine kanlı libaslariyle ikişer ikişer defnedilmiş ve cenâze namâzı kılınmamıştır. Çift çift defnolunurken Kur'ân'ı iyi bilenlerin, eşine takdîmen defnedilmeleri de Peygamberimizin emri cümlesindendi. Defin tamâm olduktan sonra Peygamber Efendimiz: Bunların din uğrunda şehîd olduklarına kendim şehâdet edeceğim! buyurdu. [Dördüncü cildde tercemesi geçen 660 numaralı Câbir hadîsine ve îzâhına bakınız!]. Mus'ab İbn-i Umeyr'in sarılacak hırkasından başka bir şeyi yoktu. Başı örtülünce ayakları açık kalıyor; ayakları örtülünce de başı açılıyordu. Kureyş'in zengin eşrâf ve âlimlerinden olan Mus'ab bu fakîrâne hayâtı İslâm uğrunda ihtiyâr etmişti. Resûlullâh'ın emriyle başı hırkasiyle örtülmüş, ayakları kokulu otla kapatılmıştır. [Bu eserimizin dördüncü cildinde 631 numara ile geçen Habbâb hadîsine bakınız!]. [Buhârî'nin bu husûsa dâir Abdurrahmân İbn-i Avf'dan da orada bir rivâyeti vardır, onu da okuyunuz!].

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu mübârek şehîdler üzerine Uhud vâkıasından sekiz sene sonra cenâze namâzı kılmıştır. Buhârî'nin bu bâbında Ukbe İbn-i Âmir'den rivâyetine göre, Resûlullâh vefâtından biraz önce Uhud şehîdlerine namaz kılmış, sonra Medîne'ye gelip minbere çıkarak ve ölülere, dirilere vedâ eder gibi bir hutbe îrâd ederek: Ben, sizin Kevser havuzuna ilk irişeniniz olacağım!. Sizin Hak yolunda can fedâ ederek yaptığınız hizmetlerinize şehâdet edeceğim! buyurmuştur. [Dördüncü cildde 661 numara ile tercemesi geçen bu Ukbe hadîsinin îzâhına bakınız!].



غَزْوَةُ الْخَنْدَقِ وَ هِيَ الْأَحْزَابُ

BU BÂB, HENDEK GAZÂSININ —Kİ, AHZÂB HARBİDİR— BEYÂNI HAKKINDAKİ HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Unvandaki Handak, şehir sûrunun etrâfında kazılmış çukura denir ki, istikâm demektir. Türkçesi *Hendek*'dir. Bütün lûgat kitâblarında, Handak, farsça *Kendek* kelimesinin arablaştırılmış şekli olduğu bildiriliyor. Fakat bu kelimenin vezni ve cevheri i'tibâriyle Farsca'dan ziyâde Türkçe'ye yakınlığı vardır. Bu cihetle Farsca'dan değil, Türk dilinden ta'rîb edilmiş olması daha doğrudur. İzâh edileceği üzere bu harbde Medîne'yi müdâfaa için etrâfına hendek kazıldığından bu nâm ile anılmıştır.

Ahzâb'de hizb'in cem'idir. Hizb, insan câmiasına ve kişinin re'y ve emrine itâat eden insan topluluğuna denir. Bu gazâda yehûdîler, müşrikler ve bütün arab kabîleleri müslümanlar aleyhinde ittifâk ederek harekete geçtikleri için bu harbe *Ahzâb* adı da verilmiştir.

İbn-i Sa'd Hendek gazâsının ve hendek kazılmasının sebebini şöyle bildiriyor: Resûl-i Ekrem Benî Nadîr'i yurdlarından sürgün ettiği zaman bunların eşrâfı Hayber yehûdîlerinin yanına sığınmışlardı. Bunlardan yirmi kadar yehûdî, başlarında Huyey İbn-i Ahtâb olduğu halde Mekke'ye giderek Kureyş'e yanıktılar ve onları birlikte Resûlullāh üzerine harekete da'vet ettiler. Sonra Gatafan, Benî Süleym, Benî Esed, Fizâre, Benî Mürre, Eşca' gibi kabîleleri de dolaşarak Hayber'in bir senelik hurma mahsûlünün yarısını kendilerine vermek va'diyle bunları da ayak-

landırdılar. Bunlarla Kureyş'ten on bin kişilik bir ordu toplandı. Ve Ebû Süfyân'ın kumandası altında Medîne üzerine yürüdü.

Bu sırada Benî Huzâa'dan —ki, bunlar Resûl-i Ekrem'e muhabbet beslerlerdi [1] — bir kişi dört günde Medîne'ye yetişip vaziyeti Resûl-i Ekrem'e bildirdi. Bunun üzerine Resûlullâh Ashâbiyle istişâre etti. Tedâfüî harbedilmesine ve Selmân-ı Fârisî'nin teklîfi üzerine hendek kazılmasına karar verildi.

Hendek gazâsının târihi hakkında müteaddid rivâyetler vardır. Buhârî *Sahîh*'inde Meğâzî sâhibi Mûsâ İbn-i Ukbe'den Hicret'in dördüncü yılı şevval ayında vukū' bulduğunu rivâyet ediyor ki, bu târih hepsinden önemlidir.

Uhud gazâsı ile Hendek gazâsı arasında birtakım seriyye (çete) [2] vâkıaları vardır ki, şunlardır: Hamrâü'l-Esed, Ebû Mesleme, Abdullâh İbn-i Üneys, Recî', Bi'r-i Maûne, Zâtü'l-Rikā', Bedr-i Ahîre, Devmetü'l-Cendel vak'alarıdır. Bi'r-i Maûne hakkındaki rivâyet bu eserimizin sekizinci cildinde 1183 numaralı Enes İbn-i Mâlik hadîsinin îzâhında geçti. Oraya bakınız! Zatü'l-Rikā', Müreysî', Enmâr seriyyeleri hakkındaki rivâyetler de Ahzâb'dan sonra gelecektir. Hamrâü'l-Esed Uhud harbinin bir zeylidir.

Hendek kazmağa Resûl-i Ekrem bizzât iştirâk etmiştir. Buhârî'nin bu bâbında Sehl İbn-i Sa'd'dan rivâyetine göre Resûl-i Ekrem Muhâcirler ve Ensâr ile birlikte çalışmakla berâber neşîdeler okuyarak Ashâb'ın açlıktan, soğuktan, yorgunluktan hâsıl olan fütûrunu izâle ederdi. Bu eserimizin

---

[1] Bak! C. 9, S. 270, 271, 272. (İkinci baskı: 232, 233)

[2] En azı beş, en çoğu üç yüz erden teşkîl olunan askerî guruba Arablar seriyye derler. Lisânımızda çete ta'bîr olunur. Gece baskınları yaptıkları için bu isim verilmiştir. Seriyye aynı zamanda güzîde ve hulâsa ma'nâsınadır. Nasılki, çete teşekküllerinin ferdleri de seçkin erlerden olur.

sekizinci cildinde 1197, 1198, 1199 numaralar ile geçen Enes İbn-i Mâlik ile Berâ' İbn-i Âzib hadîsleriyle şerhlerini okuyunuz!.

1588. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّا يَوْمَ الْخَنْدَقِ
نَحْفِرُ فَعَرَضَتْ كُدْيَةٌ شَدِيدَةٌ فَجَاؤُا النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَقَالُوا هٰذِهِ كُدْيَةٌ عَرَضَتْ فِى الْخَنْدَقِ فَقَالَ أَنَا نَازِلٌ ثُمَّ
قَامَ وَبَطْنُهُ مَعْصُوبٌ بِحَجَرٍ وَلَبِثْنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ لَا نَذُوقُ
ذَوَاقًا فَأَخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمِعْوَلَ فَضَرَبَ
فِى الْكُدْيَةِ فَعَادَ كَثِيبًا أَهْيَلَ.

TERCEMESİ

Câbir *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Hendek günü biz (Peygamber'in Ashâb'ı) istihkâm kazarken bir ara çok sert bir yere rastgelmiştik. Bunun üzerine Ashâb Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e geldiler.

— Yâ Resûla'llāh! Hendekte (taş parçası gibi) şöyle sert bir damar rastgeldi, diye haber verdiler. Resûlullāh:

— Hele ben hendeğe ineyim (göreyim) buyurdu. Sonra Resûlullāh karnına (açlıktan) bir taş parçası sarılmış olarak kalktı. Çünkü biz, (hendek kazarken) üç gün yiyecek, içecek bir şey tatmamıştık. Resûlullāh (hendeğe indi). Ve sivri balyozu eline aldı. Bu kayaya vurmakla o sert kaya, en ince kum gibi dağıldı.

İZÂHI

Hadîsin Buhârî metninde alt tarafı da vardır, ve şöyledir: Câbir der ki: Sonra ben Resûlullâh'ın huzûruna vardım. Yâ Resûla'llâh, evime gitmeme müsâade buyurunuz! dedim. (Aldığım müsâade üzerine evime geldiğimde) karıma (Mes'ûd kızı Süheyle'ye):

— Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'de (bir açlık hâli) gördüm ki, artık o, sabrolunur şey değildir. Evinde yiyecek bir şey var mı? diye sordum. Karım:

— Biraz arpa ile bir keçi oğlağı var! dedi. Hemen keçi yavrusunu kestim, etini çömleğe koydum, (bir sâ' mikdârı) arpayı da çektim, hamur mayalanıp furuna, et çömleği de tandıra konulduktan ve güzel pişmeğe başladıktan sonra ben Resûlullâh'a geldim. Ve:

— Yâ Resûla'llâh, bir parça taamcığım var, bir veya iki kişi ile teşrîf buyursanız! dedim. Resûlullâh:

— Taâmın ne kadar? diye sordu. Ben de mikdârını bildirdim. Resûlullâh:

— Ooo! Hem çok, hem güzel: buyurdu. Aynı zamanda: "*Kadınına söyle! Ben evinize gelinceye kadar çömleği tandırdan, ekmeği de furundan ayırmasın!*" diye tenbîh etti. Bunun arkası sıra da Resûlullâh orada bulunanlara:

— Ey Hendek halkı, kalkınız! (Câbir'in ziyâfetine gideceğiz!) buyurdu. Bu umûmî da'vet üzerine Câbir (telâş ederek) karısına varınca:

— Kadıncığım, Allah sana iyilik versin! Resûlullâh, Muhâcirîn, Ensâr ve yanında bulunanlar toptan kalktılar, geliyorlar, diye endîşesini bildirdi. Kadın:

— Resûlullâh yemeğimizin mikdârını sana sordu mu? dedi. Karıma:

— Evet sordu! dedim. Karım:

— Mâdemki biz, evimizdeki taâmı Resûlullâh'a bildirdik. Gerisini Allah ve Resûlullâh bilir! dedi). Resûlullâh (Hendek halkiyle evimizin önüne gelince yanındaki cemâate):

— Giriniz, ve biribirinizi sıkıştırmıyarak serbest oturunuz! buyurdu. (Ashâb bölük bölük oturdular). Sonra Resûlullâh (kendi

eliyle çömleği ve fırının kapağını açtı) ekmeği fırından alıp parçalamağa ve üzerine et koyup —çömleği ve fırını kapayarak— da'vetlilere sunmağa başladı. Resûlullâh bu sûretle ekmek bölüp üstüne et koymağa ve —her def'asında çömleği ve fırını kapayarak— Hendek halkına dağıtmağa devâm etti. Nihâyet da'vetliler doydular. Haylı yemek de arttı, kaldı. Resûlullâh Câbir'in kadınına:

— Bu geri kalanı sen yersin ve bundan (Medîne halkına) dağıtırsın!. Çünkü bütün halkı açlık istîlâ etmiştir, buyurdu.

Buhârî'nin rivâyeti burada bitiyor. Hadîsin *Tecrîd*'e geçmiyen bu kısmı sekizinci ciltte Cihâd bahsinde 1197 numara ile geçti. Fakat müellifin oradaki rivâyeti çok kısa idi. Oraya da bakınız!.

Hiç şüphesiz Câbir hadîsinde Peygamber Efendimiz'in nübüvvet alâmetlerinden en açık bir mu'cizesi rivâyet olunmuştur.

1589. عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَوْمَ الْأَحْزَابِ نَغْزُوهُمْ وَ لَا يَغْزُونَنَا .

TERCEMESİ

Süleymân İbn-i Surad *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre Ahzâb günü (Arab kabîleleri vatandan def' edildikten sonra) Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*:

(Artık bundan böyle) biz, müşriklere karşı (tecâvüzî) harb edeceğiz. Onlar bize harb edemiyecekler, (biz onlara doğru yürüyeceğiz! buyurdu.

Râvî Süleymân İbn-i Surad, bunu kulağımla işittim! demiştir).

İZÂHI

Buhârî bu hadîsi buradaki bâbında iki sened ve iki metin ile rivâyet etmiştir. İkisi de Süleymân İbn-i Sûrad'dendir. *Tecrîd*'e birinci rivâyet alınmıştır. İkinci rivâyetteki ziyâdeleri tercememizde kavis içinde gösterdik. Peygamber Efendimiz'in haber verdiği

vechile Ahzâb seferi müşriklerin son tecâvüz hamlesi olmuştur. Allāh'ın inâyetiyle Medîne'den def' olup gittikten sonra Resûl-i Ekrem'in haber verdiği vechile müslümanlar Mekke üzerine sefer ettiler. İbtidâ ömre niyetiyle gittiler. Fakat müşriklerin muhâlefeti üzerine meşhur Hudeybiye muâhedesi akdolunarak geri dönüldü. Ertesi yıl gidilip Kâ'be ziyâret olundu. Bir yıl sonra da Mekke fetholunarak Uhud ve Ahzâb seferlerinde müslümanlar üzerine muhârib olarak gelenlerin hepsi, başta kumandanları Ebû Süfyân İbn-i Harb olmak üzere, müslüman oldular ki, Resûlullāh'ın bu mes'ûd âkıbete vukūundan önce işâret buyurması, nübüvvet alâmetlerindendir.

Buhârî'nin bu hakîkatle ve bu konumuzla ilgili bir rivâyeti daha vardır ki, İslâm târihinin bir safhasını aydınlatan bu hadîsi de terceme ediyoruz: Abdullāh İbn-i Ömer der ki: Sıffîn vak'ası sırasında kız kardeşim Hafsa'yı ziyâret ettim. O sırada ablam yıkanmıştı da saç örgülerinden su damlıyordu[1]. Ona:

— Alî ile Muâviye'nin hükûmet da'vâsı gördün mü ne hâle girdi? (Mekke'de, Medîne'de sağ kalan Ashâb'ı bu işi müzâkere etmeğe da'vet ediyorlar). Fakat benim için emâret ve saltanatla bir ilgi yoktur (ben gitmiyeceğim!) dedim. Hafsa:

— Buradan gidecek hey'ete sen de iltihak et! Çünkü Süfyânîler senin vaziyetine muhakkak bakıyorlardır. Senin gitmekten çekinmeni muhâlefet saymalarından korkarım! dedi. Ve Hazret-i Hafsa İbn-i Ömer'i hakemeynin içtimâ yerine gönderinceye kadar boş bırakmadı. Nihâyet İbn-i Ömer, hakemlerin bulundukları yere vardı. Aralarında cereyân eden dolambaçlı vâkıada hazır bulundu[2]. Neticede Muâviye kendisini halîfe addederek bir hutbe îrâd edip hutbesinin bir cümlesinde Hazret-i Alî'ye meyil ve muhabbeti olan Abdullāh İbn-i Ömer'le babası Hazret-i Ömer'e ta'rîz ederek:

— Bu hilâfet işi hakkında her kim benimle görüşmek isterse bize yüzünü göstersin! Muhakkak ki biz hilâfete hem ondan, hem de

[1] Hadîs râvîlerinin hadîs rivâyet ederken hadîs ile hiç ilgisi olmıyan bâzı şeyleri zikretmeleri, hadîsin sıhhatini sağlamak içindir. Bu da öyledir.

[2] Bu müretteb ve entrikalı vâkıa Amr İbn-i Âs'ın Muâviye nâmına hakem ta'yîn olunması ile başlar. Ebû Mûsâ el-Eş'arî de Hazret-i Alî nâmına hakem olmuştu. Amr İbn-i Âs'ın Ebû Mûsâ'nın saflığından nasıl istifâde ederek Hazret-i Alî'nin hilâfetten iskâtiyle Muâviye'nin halîfe i'lân edildiği, Siyer kitablarında îzâh olunmuştur.

babasından (Ömer'den) daha lâyıkız! demiştir. (Muâviye'nin Hazret-i Ömer'le Abdullāh İbn-i Ömer'e bu derece tecâvüzünün sâikı Zehebî'nin beyânına göre o gün bütün fikirlerin Abdullāh İbn-i Ömer'in intihâbı üzerinde toplanmış olmasıdır. Fakat İbn-i Ömer kabûl etmeyip i'tizâr etmiştir.) Küçük yaşta bir Sahâbî olan râvî Muhammed İbn-i Mesleme, İbn-i Ömer'e:

— Sen Muâviye'ye cevap vermedin mi? diye sormuş, o da: Hemen maşlahımın bağını çözdüm de ona:

— Hilâfete senden çok lâyık ve hak sâhibi, ol er (Alî) dir ki, o, Uhud günü, Hendek günü İslâm'ı korumak üzere sana ve baban Ebû Süfyân'a karşı harbetmiştir[1] demek istedim. Fakat İslâm birliğinin arasını açıp kan dökecek ve maksadımla tersine hamlolunacak bir kelime söylemekten korktum[2]. Ve Allāh'ın sabreden kuluna mev'ûd olan mükâfâtını hatırladım da Muâviye'ye mukābele etmedim! demiştir. Abdullāh İbn-i Ömer'in bu mütâlâasını dinleyen İbn-i Mesleme re'yinde isâbeti takdîr ederek: —Muâviye'ye tarafdâr olmakla berâber— :

— Ey İbn-i Ömer, sen, Allah tarafından bir fitneden esirgenmiş ve büyük bir fenâlıktan korunmuşsun! demiştir.

Müellif Buhârî yine bu bâbında Ahzâb Sûresi'nin —harb şedâidini ve Medîne'nin altından, üstünden gelen düşman savletini tasvîr eden— âyetlerinin Hendek vâkıası hakkında nâzil olduğunu Hazret-i Âişe'den rivâyet etmiştir ki, meâlleri şöyledir:

"Ey Peygamber'in îmân eden Ashâbı! Allāh'ın üzerinizdeki ni'met ve minnetlerini anınız. Hani bir zaman (Ahzâb) *orduları* (karşınıza) *gelmişti de biz düşmanlarınız üzerine bir yel,* (keskin bir gün doğrusu) *ve sizin görmediğiniz* (melâike ordular)*ı salıvermiştik. O zaman Allah ne yaptığınızı,* (nasıl güçlükle hendek kazdığınızı) *tamâmiyle görüyordu. Evet o zaman düşmanlarınız size hem üstünüzden* (Medîne vâdîsinin doğusundan) *hem altınızdan* (vâdînin batısından saldırmağa) *gelmişlerdi. Ey mü'minler!* (Şaşkınlıkla) *gözler döndüğü, yürekler* (oynayıp) *gırtlaklara dayandığı ve Allah hakkında türlü zanlarda bulunduğunuz zamânı hatırlayınız! İşte o vakit*

[1] Hadîsin bu babta rivâyet olunmasının sebebi ve bâbın unvânına mutâbakat noktası burasıdır.

[2] İbn-i Ömer'in bu âlî seciyesini anlamak için 8 inci ciltte 1239 numara ile geçen hadîse de bakınız!.

mü'mînler (sıkı bir) *denemeye çekilmişlerdi ve şiddetli bir sarsıntı ile ırgalanmışlardı*"[1].

Âyette Medîne'yi doğu tarafından kuşattığı haber verilen ordu Necid'in Gatafan ordusiyle ve diğer arab kabîleleri kuvvetleri idi. Ebû Süfyân'ın kumandası altındaki Kureyş ordusu da batı tarafından sarmıştı ve kazılan hendek bu tarafta idi. Medîne'nin her tarafına hendek kazılmamıştı. Medîne'nin bir tarafı sur ile, binâlarla çevrilmiş bir vaziyette bulunduğundan hendeğe lüzum görülmemiştir. Şehrin öbür tarafında Sel' dağı bulunuyordu. Bunun önü açık bulunduğundan hendek buraya kazılarak burası ordugâh ittihâz olunmuştur. İslâm ordusu da yüzü Hendeğe doğru, arkası Sel' dağına istinâd etmek üzere ta'biye edildi. Müslümanların ordu mevcûdu üç bin raddesinde idi. Düşman ise doğudan, batıdan on bin kişilik tam techîzatlı bir kuvvetle sarmıştı. Benî Kureyza ahdini bozmuştu. İslâm kadınlarının muhâfaza olunduğu kale kısmına da bunlar taarruza başlamışlardı[2]. Kur'ân'ın yüksek bir belâgatle: "*Gözler kaymış, gönüller hançerelere dayanmış*" diye tasvîr ettiği vecîzesi ile müslümanların bu korkunç vaziyetleri bildirilmiştir.

Bütün bu müşkülâta zamîme olarak münâfıkların tesvîlâtı da vardı: Ahzâb sûresinin 12 ve 13 üncü âyetlerinde bunların îkâ etmek istedikleri mefseded şöyle bildiriliyor "*Habîb'im yine o zamanı da an ki, münâfıklarla gönüllerinde hastalık* (îmân ve irâde zayıflığı) *bulunanlar*:

— *Allah ve Resûl'ü bize bir gurur* (kuru bir aldanıklık) *dan başka bir şey va'detmedi! diyorlardı*[3]. *Yine Habîb'im hatırla o zamânı ki, bu münâfıklardan bir güruh da:*

---

[1] (يا ايها الذين آمنوا اذكروا نعمة الله عليكم اذ جاءتكم جنود فارسلنا عليهم ريحا و جنودا لم تروها) الى قوله عز و جل (هنالك ابتلى المؤمنون وزلزلوا زلزالا شديدا) [سورة الاحزاب: ٩ ؛ ١٠ ، ١١].

[2] İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre kaleye giren bir yehûdî'nin Safiyye Bint-i Abdulmuttalib tarafından bir sopa ile başı yarılarak öldürülmesi, kale dâhilinde mühim bir kuvvet olduğu hissini vermekle yehûdî taarruzu önlenmişti.

[3] Tefsîr ve Siyer müellifleri bu çirkin sözün Muattib İbn-i Kuşeyr tarafından söylendiğini bildiriyorlar. İbn-i Kuşeyr : Muhammed bize kisrâların, kayserlerin hazînelerine vâris olacağımızı bildirerek harbe sevkediyor. Halbuki biz harb adamları değiliz, biz korkudan yalnız abdeste çıkamayız! demişti.

— *Ey Yesrib* (Medîne) [1] *halkı, burası sizin duracağınız yer değil, haydi* (evlerinize) *dönüp gidiniz! diyorlardı. Yine onlardan bir kısmı da Resûlul-lāh'tan izin istiyerek:*

— *Yâ Resûla'llāh evlerimiz açıktır* (muhâfazalı değildir!) *diyorlardı. Halbuki evleri hiç açık* (ve tehlikeye ma'rûz) *değildi. Onlar kaçmak istiyorlardı*" [2].

Bu âyetlerden önce: "*Allah* (ve Peygamber) *hakkında türlü zanda bulundular*" kavliyle işâret olunan zan, münâfıkların bu hezeyanlarıdır.

Bu müşkül vaziyette Allāh'ın mü'mînleri te'yîd eden yelin, keskin bir gün doğrusu olduğunu Buhârî bu bâbın ilk hadîsleri arasında rivâyet ediyor. Abdullāh İbn-i Abbâs'dan gelen bu rivâyete göre Peygamberimiz Efendimiz: "*Ben Sabâ* (gün doğrusu) *ile nusrat olundum. Âd kavmi de Debûr* (lodos) *ile helâk olundu!*" buyurmuştur.

Hendek harbi, daha doğrusu muhâsarası yirmi yedi gün sürmüştü [3]. Bu müddet zarfında meydan harbi yapılmadı ve yapılamadı. Yalnız karşılıklı ok atmakla vakit geçirildi. Çünkü müşrikler, Arab kabîleleri bir hamlede müslümanları yok etmek hırsiyle geldikleri halde o zamâna kadar gazvecilikle yaşayan Arablar arasında görülmemiş bir mânia ile (bir hendekle) karşılaşınca nasıl harb edeceklerini şaşırmışlardı. Hendek, zamânına göre mühimdi: Kırk zirâ' eninde, on zirâ' derinliğinde idi. Geçmeğe teşebbüs eden düşman kuvvetleri okla karşılanıyordu. Bu müdâfaa harbinde müslümanlar beş şehid vermişlerdi. Ensâr'ın reîsi Sa'd İbn-i Muâz da bir ok isâbetiyle kolundan yaralanmıştı. Ok damara isâbet etmekle kan bir türlü dindirilemiyerek Hendek gazâsının azîz şehîdlerine alemdâr olmuştur. [Bak. C. 8, S. 54, 97, 98 (ikinci baskı, s. 46; 85, 86)].

Arabların alışmadıkları bir şekilde muhâsaranın devâmı açlık ve sefâlet içinde bunalan müslümanları bir kat daha sıkıyordu. Bu sıkıntı

---

[1] Yesrib, Medîne'nin eski adıdır [bak.! C. 6, S. 271 (İkinci baskı, S. 226, 227) Fezâil-i Medîne bahsi].

[2] و اذ يقول المنافقون و الذين فى قلوبهم مرض ما وعدنا الله و رسوله الا غرورا ● و اذ قالت طائفة منهم يا اهل يثرب لا مقام لكم فارجعوا ، و يستأذن فريق منهم النبى يقولون ان بيوتنا عورة و ما هى بعورة ان يريدون الا فرارا [سورة الاحزاب : آ : ١٢ ، ١٣] .

[3] Vâkıdî, müşriklerin on dört gün, Mûsâ İbn-i Ukbe de yirmi güne yakın bir zaman hendek karşısında kaldıklarını bildirmiştir.

içinde Resûl-i Ekrem: —Buhârî'nin bu bâbında ve bundan önce cihâd bahsinde Hazret-i Alî'den rivâyetine göre — bir ikindi namazını geçirmişti de: Allah düşmanların (hayatta) evlerine, (ölünce de) mezarlarına ateş doldursun!. Bize ikindi namazını unutturdular, en sonunda güneş de battı, diye düşmanlarına bed-duâ etmişti.

Buhârî'nin yine bu bâbında ve aynı sûretle (Mevâkît-i Salât) bahsinde Câbir'den rivâyetine göre, Hazret-i Ömer de ikindiyi geçirmişti. Câbir der ki: Güneş battıktan sonra Ömer Resûlullâh'a gelerek arzettiğinde Peygamber Efendimiz: Vallâhi ben de kılamadım. Nihâyet güneş battı! buyurdu. Sonra Resûlullâh ile berâber Bathân deresine indik. Resûlullâh namaz için abdest aldı; biz de aldık. Güneş battıktan sonra Resûlullâh önce ikindi namazını, sonra da akşam namazını kıldı.

Peygamberimizin hiçbir vâkıada namaz geçirdiği kaydolunmadığına göre bu vâkıa Ahzâb meşekkatinin derecesini bildirmeğe yetişir. Muhâsaranın son günü idi ki, düşman da muhâsara ile günler geçmesinden usanarak şiddetli bir hücumda bulunmuş, hattâ bir kısım süvârîler hendeğin zayıf bir noktasından geçmeğe muvaffak olmuşlarsa da Hazret-i Alî, Ömer, Zübeyr gibi bahâdırlar tarafından karşılanmışlardı. O gün Resûlullâh'ın öğle ile ikindi arasında teessürü son dereceye varmıştı. Düşman aleyhinde duâ buyurdu. Buhârî'nin bu bâbında Abdullâh İbn-i Ebî Evfâ *(radiya'llâhu anh)* dan rivâyetine göre, Peygamber Efendimiz duâsında: Ey Allah, ey Kur'ân gönderen Rabbim, ey (düşmanlarla) hesâbı tez gören Rabb'im, şu düşman topluluğunu kır! Onları hezîmete uğrat! İrâdelerini sars Allâh'ım! dileğinde bulundu. [Bu eserimizin 8 inci cildinde 1233 numara ile geçen İbn-i Evfâ hadîsine de bakınız!].

Peygamber Efendimiz bu duâsını bitirdikten sonra yüzünde meserret âsârı göründü. Ve Ashâb-ı Kirâm'a Cenâb-ı Hak tarafından nusret va'dolunduğunu müjdeledi. İşte o günün akşamında âyet-i kerîme ile hadîsde bildirilen sabâ rüzgârı esmeye başladı. Bu sabâ rüzgârı —eski edebiyat dilinde adı geçen ve yine eski bir ta'bîr ile tesâvî-i leyl ü nehâr faslında sabahları esip yüzleri, gönülleri okşıyan— nesîm-i sabâ değildi. O, —Medîne vâdîsinin toprağını, kumunu savurup düşmanların yüzlerine, gözlerine dolduran, çadırlarını söküp uçuran, yemek tencerelerini devirip ateşlerini söndüren, yük develerini ve süvârî atlarını biribirisine karıştıran ve bir ta'bîr ile mahşerî bir

hengâme ve bir ana, baba günü yaratan— âsumânî bir âfet, ilâhî bir ukūbet idi. Bu fırtınayı biz, edebiyat yaparak bu sûretle tasvîr etmiş değiliz. Bütün Siyer müelliflerinin birleşen haberlerini naklediyoruz. Hem ne lâzım? Yukarıda naklettiğimiz İbn-i Abbâs hadîsinde müslümanlara nusret eden bu sabâ rüzgârının Âd kavmini boğup öldüren ve Kur'ân dilinde *(Rîh-i Sarsar=azgın rüzgâr)* ta'bîr olunan ve estiği günlere *(Eyyâm-ı Nahisât=meş'um günler)* denilen fırtınaya [1] muâdil olarak zikredilmiş olması bu sabâ rüzgârının da kırıp geçiren bir âfet olduğunu tam bir vuzûh ve belâgatla ifâde eder. İşte Ahzâb Sûresi'nde müslümanlara yardım için gönderildiği bildirilen ve hatırlanması emrolunan yel, bu tahribkâr fırtınadır.

Yine Ahzâb Sûresi âyetinde bildirilen ve gözle görünmiyen ordulara gelince, bunlar da melâike orduları idi. Birleşik rivâyetlere göre, bu fırtına sırasında ve gecenin karanlığında düşmanların etrâfında tekbîr sesleri işitiliyordu. Bunun üzerine düşmanda korku ve heyecan artarak: Artık Muhammed sihretmeğe başladı. Ne duruyoruz, çabuk, çabuk! diye panik başladı. Fırtına sırasında Resûl-i Ekrem, Huzeyfe'yi düşman ordugâhını tecessüse göndermişti. Huzeyfe Ebû Süfyân'ın: Artık burası durulacak yer değil; ben gidiyorum; siz de hemen göç ediniz! dediğini işitti. Ve devesine binip savuştuğunu, bunu da umûmî ric'atin ta'kîb ettiğini gördü. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *sallaʾllāhu aleyhi ve sellem* Efendimiz aşağıdaki Ebû Hüreyre hadîsindeki duâsiyle Cenâb-ı Hakk'ın lûtuf ve inâyetine hamd ü şükretti.

1590. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ أَعَزَّ جُنْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَغَلَبَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ فَلَا شَيْءَ بَعْدَهُ .

[1] Hûd *aleyhi's-selâm*'ın menkabeleri ve Âd kavminin helâk ve hayatları Hûd, Ahkāf, Şuarâ, el-Hâkka Sûrelerindeki âyetlerden nakledilerek, bu eserimizin 9 uncu cildinde (Ahâdîs-i Enbiyâ) bahsinde îzâh edildi. Bu cildin 104 (İkinci baskı, s. 90) üncü sayfasından 111 (İkinci baskı, s. 95) inci numaraya kadar bakınız!. Yine 9 uncu ciltte 1324 numara ile tercemesi geçen Âişe hadîsine de bakınız!.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* zaman zaman şöyle buyururdu.

Allāh'dan başka İlâh yoktur. Yalnız bir O vardır. Allah ordusunu azîz kıldı. Kulu (Muhammed *salla'llāhu aleyhi ve sellem*)e de yardım etti. Bir başına da Arab kabîlelerine galebe etti. Son söz: Allah'tan başka hiçbir şey(in hakîkî varlığı) yoktur.

İZÂHI

Hadîsin metni (كان) sîgasiyle rivâyet olunduğuna göre Peygamber Efendimiz Allāh'ın ni'met ve inâyetine karşı bu şükr ve mahmedetini şimdi edâ ettikleri gibi Ahzâb âyetlerinde emrolunduğu üzere zaman zaman bu ilâhî nusreti anarak hamd ü senâ ederdi. Müellif Buhârî'nin bu hadîsden sonraki bir rivâyeti de bu hakîkati sağlar mâhiyettedir. Bu rivâyete göre Abdullāh İbn-i Ömer der ki: Resûlullāh gazâdan, hacdan, ömreden döndüğü zaman Allāhu Teâlâ'yı anmağa başlardı. İbtidâ üç kere tekbîr getirirdi. Sonra söyle derdi: Allah'dan başka Tanrı yoktur, yalnız O vardır; O'nun ortağı, eşi yoktur; mülk O'nundur; hamd O'nundur; O, her şeye kādirdir, gücü yeter; hepimiz O'nun dîvânına gideceğiz!. Günahlarımızdan O'na tevbe ederiz; yalnız Rabb'imize ibâdet eder, O'na secde eder, O'na hamdederiz; Allah mü'minlere va'dinde sâdık kaldı; kuluna yardım etti de yalnız olarak arab topluluğunu hezîmete uğrattı.

Bu panik çok ânî ve şuursuzca olmuştu. Bu cihetle bu arab kabîleleri göç ederlerken pek çok harb levâzımı, sâir eşyâ ve zahîre bırakmışlardı. Sabah olunca gerek bu eşyâ, gerek gece şuraya buraya kaçan develer toplanıp ordugâha getirildi. Bunlardan başka Ebû Süfyân tarafından yehûdîlere sipâriş edilen yirmi deve yükü hurma da develeriyle müslümanların eline geçti. Medîne halkı açlık sıkıntısından kurtuldu.

Yukarıda Süleymân İbn-i Surad *(radiya'llāhu anh)* ın rivâyeti veçhile Peygamber Efendimiz: Artık bundan böyle biz Kureyş'e gazâ edeceğiz. Onlar bize harb edemiyecekler. Biz onlar üzerine sefer edeceğiz! buyurdu. Târihin gidişi de böylece tahakkuk etti.

* * *

بَابُ مَرْجِعِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
مِنَ الْأَحْزَابِ وَ مَخْرَجِهِ إِلَى بَنِي
قُرَيْظَةَ وَ مُحَاصَرَتِهِ إِيَّاهُمْ

BU BÂB, NEBÎ SALLA'LLĀHU ALEYHİ VE SELLEMÎN AHZÂB HARBİNDEKİ ORDUGÂHINDAN (MEDÎNE'YE SAÂDET-HÂNESİNE) DÖNMESİ ORADAN DA KUREYZA OĞULLARI YURDUNA GİDİP ONLARI MUHÂSARA ETMESİ HAKKINDAKİ HABERLERİ BİLDİRİR

Kureyza oğulları Medîne ve civârında bulunan yehûdîlerin bir kısmıdır. Bundan önce Medîne'den sürgün edildiklerini yazdığımız Nadîr oğullarından sonra gelen yehûdî birliğidir. Resûl-i Ekrem Medîne'ye hicret ettiğinde bu Benî Kureyza ile de bir muâhede aktederek bunların mallarını, hayatlarını, hürriyetlerini te'mîn ettiğini yukarıda îzâh etmiştik. Uhud mağlûbiyeti üzerine yehûdîler şımarıklık göstermeğe başladıklarında bu masûniyet muâhedelerinin yenilenmesine Resûl-i Ekrem tarafından lüzum görüldüğünde Benî Nadîr imtinâ ettikleri ve sürgün edildikleri halde Benî Kurayza yenilemiş olduğundan yerlerinde bırakılmışlardı. Fakat bu def'a bütün müşrikler ve Hicaz kabîlelerinin ve yehûdîlerinin müslümanlar aleyhinde harekete geçmelerini fırsat sayarak fi'len harbe iştirâk ettiklerinden ve kendilerini koruyan Evs kabîlesi müslümanlarının reîsi Sa'd İbn-i Muâz *(radiya'llāhu anh)* tarafından kendilerine edilen nasîhati dinlemeyip Resûlullāh hakkında pek küstahca sözler söylediklerinden bunlara da

lâyık oldukları âkıbeti göstermek zamânı hulûl etmişti. Bu cihetle Resûl-i Ekrem Efendimiz Ahzâb'dan Medîne'ye döndüğü gün Benî Kureyza üzerine hareket emrini i'lân etmişti. Müellif Buhârî bu bâbın ilk hadîsinde bu hareketin i'lânını, vukūunu Hazret-i Âişe'den şöyle rivâyet ediyor: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hendek harbinden Medîne'ye (evimize) dönüp geldiğinde silâhını çıkarmış ve iğtisâl edip yıkanmıştı. Bu sırada Cibrîl *aleyhi's-selâm* (at üstünde, başında siyah sarıklı toz içinde) başının tozunu silkerek Resûlullāh'a geldi de:

— A, silâhını çıkardın, bıraktın mı? Vallāhi ben bırakmadım[1]. Haydi onlara doğru çık, yürü! dedi. Resûlullāh:

— Nereye? diye sordu. Cibrîl Benî Kureyza'ya doğru işâret ederek:

— İşte şuraya! dedi. Bunun üzerine Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem* Benî Kureyza'ya doğru hareket etti.

Buhârî'nin bu bâbında Abdullāh İbn-i Ömer'den rivâyetine göre Peygamber Efendimiz Cibrîl'in bu ilhâmı üzerine hareketinden önce Ashâb'a Benî Kureyza üzerine sefer etmelerini i'lân etti. Ve sür'atle harekete geçmelerini te'mîn için: Sizden hiçbiriniz ikindi namazını sakın başka yerde kılmasın, ancak Benî Kureyza yurdunda kılsın! buyurdu. Ashâb'dan bâzıları yolda ikindi vaktine erişmişti. Bunlardan bir kısmı Peygamber'in emrinin zâhirine uyarak: Benî Kureyza'ya varmadıkça ikindi namazını kılmayız! dediler. Bir kısmı da: Bu emrin zâhiri değil, belki lâzımı olan seferde isti'câl matlubdur, biz yolda vakti içinde kılacağız! dediler ve kıldılar. Sonra bu iki zümrenin muhtelif hareketleri

[1] Buhârî'nin bu bâbındaki başka bir rivâyet tarîkında cem' sîgasiyle biz melekler bırakmadık! sûretindedir.

Resûlullāh'a arzolundu da Peygamber Efendimiz bunlardan hiçbir zümreye darılmadı[1].

Peygamber'in Ashâbı takım takım sür'atle Benî Kureyza yurduna gittikleri gibi melekler de ordu hâlinde ve Cibrîl'in kumandası altında hareket etmişlerdir ki, Buhârî'nin bu bâbında zikrettiği şu rivâyeti bildiriyor: Enes İbn-i Mâlik der ki: Resûlullāh Benî Kureyza'ya sefer ettiğinde (melekler de iştirâk etti). Ben Cibrîl'in melâike mevkibinin Ganem oğulları[2] sokağından geçtikleri sıra yükselen tozunu bugün bile görür gibiyim.

Peygamber Efendimiz'e ilâhî cündîlerle yardım olunması pek mühim zamanlarda vukū' bulduğuna göre Benî Kureyza seferi de —büyük bir askerî hareket olmamakla berâber— mâhiyeti i'tibâriyle mühimdi. İrtikâb edilen bir cinâyetin cezâsı verilerek İslâm'ın i'tilâsı engellerinden birisi

---

[1] Ashâb arasındaki bu ihtilâf Asr-ı Saâdet'te amelî ve fer'î mes'eleler hakkındaki ihtilâflardan birisidir Amelî ve fer'î mes'elelerde ihtilâf diyoruz. Çünkü Asr-ı Saâdet'te ne i'tikādî, ne de muhkem nassın zâhirine ve ümmetin icmâına müstenid olan dînî farîzalar ve şer'î asıllarda hiçbir ihtilâf kaydedilmemiştir. Yalnız bu ana mes'elelerin tafsillerinde ve tatbîk şekillerinde ihtilâf edilmiştir ki, birisi budur. Ve ümmet hakkında kolaylığı mûcibtir. Bunun için Resûl-i Ekrem bu iki zümreden hiçbirisine darılmamıştır. Sonra usûl âlimleri her iki içtihâdı tenkîd ederek demişlerdir ki: Namazın ilk vaktinde kılınmasına dâir olan emir, âmdır. Benî Kureyza'da kılınması emri, hâstır. Benî Kureyza'ya varmazdan önce namaz kılınmaz! diyenler, emr-i hâs ile amel edip âmm-ı tahsîs etmişlerdir. Öbürleri âmmın tahsîsini kabûl etmeyip hâssı te'vîl etmişler ve bu emrin isti'câlden kinâye olduğunu kabûl etmişlerdir. Hattâ emrolunan bu isti'câli yerine getirmek için bunlar da binitlerinden inmeyip hayvan üzerinde kılmışlardır.

[2] Ganem, Mâlik İbn-i Neccâr'ın oğludur. Bunun âilesi ve kabîlesi halkına Benî Ganem denilmiştir ki, Hazrec kabîlesinin bir şu'besidir.

daha ortadan kaldırılacaktı. Benî Nadîr sürgün edilirken Resûlullāh'ın Benî Kureyza'ya bahşettiği ni'met ve minnete karşı İslâm'ın müşkül zamânında nankörlük etmişlerdi. Bunun için ta'cîl edilmiş, Taberî'nin rivâyetine göre Peygamberimiz hareket etmezden önce Hazret-i Alî'yi sancak ile önden göndermiştir. Hazret-i Alî ordudan önce Benî Kureyza hisârına varınca yehûdîler hemen toplanarak Resûlullāh'a sövmeğe ve kendilerini müdâfaaya başladılar.

Yatsıya kadar askerin içtimâı devâm etti. Toplanan asker otuz bu kadarı süvârî olmak üzere üç bin kişiye bâliğ olmuştu. Yehûdîler muhâsara edildi. Megāzî sâhibi Mûsâ İbn-i Ukbe'nin rivâyetine göre muhâsara on bu kadar gün sürdü. Ahmed İbn-i Hanbel'in, Taberânî'nin Alkame İbn-i Vakkās vâsıtasiyle Hazret-i Âişe'den rivâyetlerine göre muhâsara yirmi beş gün devâm etmiştir. İbn-i İshâk'ın rivâyeti de böyledir. İbn-i İshâk muhâsara sırasındaki vaziyeti de bildirerek der ki: İslâm ordusu Benî Kureyza hisarını kuşatınca yehûdîlerin yüreklerine korku düştü. Reisleri Kâ'b İbn-i Esed'in başkanlığı altında toplanıp ne yapacaklarını görüştüler. Kâ'b bunlara:

— Kitâblarımızda bildirilen âhır-zaman Peygamberi bu olduğu anlaşıldı. Müslümân olalım, kurtulalım! dedi. Yehûdîler:

— Biz Tevrat üzerine başka kitâb kabûl etmeyiz! diye reddettiler. Sonra Kâ'b:

— Öyle ise kadınlarımızı, çocuklarımızı öldürelim; sonra kılıçlarımızı çekip hisardan çıkarak müslümanlarla çarpışalım; belki muvaffak olur, kurtuluruz! dedi. Yehûdîler:

— Çoluğumuz, çocuğumuz öldükten sonra yaşamanın ne ehemmiyeti olur! dediler. Kâ'b:

— Bugün cumartesidir, müslümanlar bizden emîndir. Çıkıp hücûm edelim! dedi. Yehûdîler:

— Biz cumartesi'nin hürmetini bozamayız: diye cevab verdiler.

Muhâsara da gün geçtikçe uzadığından Resûlullāh'ın hükmüne râzı oldular. Buhârî'nin bu bâbında rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem de bunlar hakkında bir hüküm vermesini Sa'd İbn-i Muâz'a havâle etti. Benî Kureyza Sa'd İbn-i Muâz'ın kabîlesi olan Evs ile muâhede hâlinde bulunduklarından onlar da Sa'd'ın hakemliğini kabûl ettiler. Sa'd İbn-i Muâz ise, Hendek harbinde aldığı cerîhadan Medîne mescidinde bir çadırda Benî Gıfâr'dan birisinin karısı Refîde kadın tarafından tedâvî edilmekte idi. Sa'd İbn-i Muâz'ın nasıl getirildiğini, ne yolda hükmettiğini Buhârî'nin terceme edeceğimiz şu rivâyetinden öğreneceğiz.

1591. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ٱلْخُدْرِيِّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ نَزَلَ أَهْلُ قُرَيْظَةَ عَلَىٰ حُكْمِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فَأَرْسَلَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَىٰ سَعْدٍ فَأَتَىٰ عَلَىٰ حِمَارٍ فَلَمَّا دَنَا مِنَ ٱلْمَسْجِدِ قَالَ لِلْأَنْصَارِ قُومُوا إِلَىٰ سَيِّدِكُمْ ثُمَّ قَالَ هٰؤُلَاءِ نَزَلُوا عَلَىٰ حُكْمِكَ فَقَالَ تَقْتُلُ مُقَاتِلَتَهُمْ وَتَسْبِي ذَرَارِيَّهُمْ قَالَ قَضَيْتَ بِحُكْمِ ٱللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ وَرُبَّمَا قَالَ بِحُكْمِ ٱلْمَلِكِ.

TERCEMESİ

Ebû Saîdi'l-Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Kureyza halkı Sa'd İbn-i Muâz'ın hükmüne boyun eğdi de Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Sa'd'a haber

gönderdi. Sa'd, bir merkeb üzerinde geldi. Mescide yaklaşınca[1] Resûlullâh Ensâr'a:

— Haydi ulunuza ayağa kalkınız (istikbâl edip indiriniz!). Sonra Resûlullâh Sa'd'a: Şunlar (Benî Kureyza) senin hükmüne râzı oldular! buyurdu. Sa'd da:

— Bunların harb edenleri öldürülür, kadınları ve çocukları da esîr edilmelidir! dedi. Bunun üzerine Resûlullâh:

— Ey Sa'd, Azîz ve Celîl olan Allâh'ın hükmüne uygun hükmettin! buyurdu. Râvî (Hükmu'llâh yerinde) çok defa Hükmü'l-Melik diye rivâyet etmiştir.

İZÂHI

İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre, Sa'd İbn-i Muâz'ın hükmü infâz edilmek üzere hendekler kazılmış buralara birer birer getirilip siyâset hükmü yerine getirilmiştir. İbn-i İshâk bu mücrimlerin altı yüz kişi olduğunu rivâyet etmiş ise de Tirmizî'nin, Nesâî'nin, İbn-i Hibbân'ın sahîh isnâd ile rivâyetlerine göre dört yüzdür. Bunların kadınları ve çocukları da esîr edilmiştir.

Benî Kureyza da Sa'd İbn-i Muâz'ın hükmünün Tevrât hükmüne uygun olduğunu i'tirâf etmişlerdir. Zamânımız mevzûâtına göre de hüküm böyle değil midir? Vatana hiyânet eden, düşmanla birleşerek vatandaşlarına karşı silâh kullanan, devlet reîsine ve onun harîm-i ismetine küfreden kişinin cezâsı i'dâmdır. Benî Kureyza'nın bu âkıbeti Ahzâb Sûresinde şöyle bildiriliyor: "*Allah, ehl-i kitâbtan* (harbe iştirak ederek) *Ahzâb'a yardım eden* (yehûdî)*leri, gönüllerine korku salarak müstahkem kulelerinden indirdi. Ey mü'minler! Bunların bir kısmını* (harb edenleri) *öldürüyor, bir kısmını* (kadınlarını, çocuklarını) *esîr ediyordunuz! Hem Allah, onların yerlerini ve yurtlarını, mallarını, ayağınız*

[1] Resûl-i Ekrem Benî Kureyza'yı muhâsara ettiği günlerde namaz kılmak için bir yeri mescid edinmişti. Sa'd geldiğinde Resûlullâh Ashâb ile burada bulunuyorlardı.

değmedik topraklarını ve hurmalıklarını size mîras kıldı, (görüyorsunuz ya) *Allah her şeye güçlü bulunuyor*"[1].

Buhârî *Sahîh*'inde bu bâbın son bir hadîsi olarak Berâ' İbn-i Âzib *radiya'llâhu anh*'den Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in Kureyza günlerinde Hassân İbn-i Sâbit'e: Şu Kureyza oğullarını hicvet, irtikâb ettikleri hiyânetlikleri birer birer say, dök. Yâhud Peygamberiniz ve âilesi hakkındaki küfürlerine cevab ver! buyurmuştur.

---

[1] و انزل الذين ظاهروهم من اهل الكتاب من صياصيهم و قذف فى قلوبهم الرعب فريقا تقتلون و تأسرون فريقا ● و اورثكم ارضهم و ديارهم و اموالهم و ارضا لم تطؤها و كان الله على كل شئ قديرا [٣٣ / ٢٦، ٢٧] .

غَزْوَةُ ذَاتِ الرِّقَاعِ

BU BÂB, ZÂTÜ'R-RİKĀ' GAZÂSINA DÂİR HADÎSLERİ BİLDİRİR

Rikā', ruk'anın cemi' sîgasıdır. Ruk'a, elbîse yırtığına vurulan bez parçasıdır ki, yama denir. Necd tarafına doğru ihtiyâr olunan bu sefere iştirâk edenlerin hepsi piyâde olup mücâhidlerin çıplak ayakları taştan, dikenden parçalanmış ve tırnakları dökülmüş olduğundan, ayaklarını bez parçalariyle bağlamış olmaları bu harbe Zâtü'r-Rikā' (= bağlılar harbi veyâhud sargılılar harbi) denilmesine sebeb olmuştur. Bundan başka bu gazânın Muhârib, Benî Sa'lebe, Necd, Zî-Kared, Benî Enmâr adlariyle de anıldığını aşağıdaki hadîslerde göreceğiz.

Bu seferin unvânındaki teaddüd cihetiyle müellif Buhârî Zâtü'r-Rikā' adını şöyle tefsîr ediyor: Zâtü'r-Rikā', —Gatafan'dan bir şu'be olan Sa'lebe oğullarından— Hasafe İbn-i Kays'in reîsi bulunduğu Muhârib Kabîlesi'ne karşı seferdir ki, Resûlullāh bu seferde Medîne'ye iki günlük mesâfedeki Şedah vâdîsinde Nahl mevkiine kadar gidip oraya indiğini bildiriyor. Bu vâdîde Fizâra, Eşca', Enmâr kabîlelerinden birtakım arab soyları bulunuyordu. Vâkıdî bu seferin sebebini şöyle bildirmiştir: Bir bedevî gelip Resûl-i Ekrem'e Benî Sa'lebe ve Benî Enmâr'dan birtakım kimselerin aleyhinizde toplandıklarını gördüm. Siz ise bunların hareketinden gāfil bulunuyorsunuz! demişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem dört yüz veya yedi yüz kişilik bir müfreze ile hareket etmiştir. Bu rivâyete göre de Benî Enmâr gazâsı Benî Muhârib ve Benî Sa'lebe gazâlariyle müttehiddir ve Zâtü'r-Rikā' gazâsın-

dan ibârettir. Buhârî'nin beyânına göre bu sefer, Hayber gazâsından sonra olmuştu. Çünkü Ebû Mûse'l-Eş'arî bu gazâya iştirâk ettiğini bildiriyor. Ebû Mûse'l-Eş'arî'nin Habeşe'den dönüşü Hayber'den sonradır[1].

1592. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ ٱللهِ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِأَصْحَابِهِ فِي ٱلْخَوْفِ فِي ٱلْغَزْوَةِ ٱلسَّابِعَةِ غَزْوَةِ ذَاتِ ٱلرِّقَاعِ.

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdillāh *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*, yedinci gazâsı olan Zâtü'r-Rikā' gazâsında Ashâbına korku içinde namaz kıldırmıştı[2].

1593. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزَاةٍ وَنَحْنُ سِتَّةُ نَفَرٍ بَيْنَنَا بَعِيرٌ نَعْتَقِبُهُ وَنَقِبَتْ أَقْدَامُنَا وَنَقِبَتْ قَدَمَايَ وَسَقَطَتْ أَظْفَارِي فَكُنَّا نَلُفُّ عَلَى أَرْجُلِنَا ٱلْخِرَقَ فَسُمِّيَتْ غَزْوَةَ ذَاتِ ٱلرِّقَاعِ لِمَا كُنَّا نَعْصِبُ مِنَ ٱلْخِرَقِ عَلَى أَرْجُلِنَا.

---

[1] و غزوة ذات الرقاع غزوة محارب بن خصفة من بنى ثعلبة من غطفان فنزل نخلا وهى بعد خيبر لان ابا موسى جاء بعد خيبر [قاله البخارى].

[2] *Buhârî* şârihleri bundan başka altı gazânın şunlar olduğunu bildiriyorlar: Bedir, Uhud, Hendek, Kureyza, Müreysî', Hayber. Câbir'in bu hadîsinde yedinciliği kesin olarak bildirdiğine göre Zâtür-Rikā' Hayber'den sonra olur.

TERCEMESİ

Ebû Mûse'l-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile biz bir gazâya çıktık. Altı kişilik bir çete idik. Bir devemiz vardı. Nöbetleşe biniyorduk. Artık ayaklarımız delinmişti. Benim de iki ayağım delinmiş, tırnaklarım dökülmüştü. Bunun için ayaklarımıza bez parçası sarıyorduk. Ayaklarımıza bu sûretle bez parçası sardığımız için bu sefere Zâtü'r-Rikā' gazâsı denildi.

1594. عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ مَعَ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ ذَاتِ ٱلرِّقَاعِ صَلَّى صَلَاةَ ٱلْخَوْفِ أَنَّ طَائِفَةً صَفَّتْ مَعَهُ وَطَائِفَةٌ وُجَاهَ ٱلْعَدُوِّ فَصَلَّى بِالَّتِي مَعَهُ رَكْعَةً ثُمَّ ثَبَتَ قَائِماً وَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ ثُمَّ ٱنْصَرَفُوا فَصَفُّوا وِجَاهَ ٱلْعَدُوِّ وَجَاءَتِ ٱلطَّائِفَةُ ٱلْأُخْرَى فَصَلَّى بِهِمِ ٱلرَّكْعَةَ ٱلَّتِي بَقِيَتْ مِنْ صَلَاتِهِ ثُمَّ ثَبَتَ جَالِساً وَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ ثُمَّ سَلَّمَ بِهِمْ.

TERCEMESİ

Sehl İbn-i Ebî Hasme *radiya'llāhu anh*'den —ki, müşârün-ileyh Zâtü'r-Rikā' günü Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber hazır bulunup korku namazı kılanlardandır— şöyle rivâyet olunmuştur: Askerin bir kısmı Resûlullāh ile berâber (namaz için) saf bağladı. Öbür kısmı da düşman

karşısında saf bağladı. Resûlullāh kendisiyle berâber bulunanlarla bir rek'at kıldı. Sonra Resûlullāh ayakta durdu. Kendisiyle bir rek'at kılanlar kendi başlarına (bir rek'at daha) kılarak (iki rek'atı) tamamladılar. Sonra çekildiler ve düşmanın yüzüne karşı saf bağladılar. Ve (düşman karşısında bulunan) öbür tâife gelip Resûlullāh'ın geri kalan bir rek'at namazını onunla birlikte kıldılar. Sonra Resûlullāh (Tahiyyatta oturdu. Namazdan çıkmayıp) oturmakta devâm etti. Cemâat de bir rek'at kendi başlarına kılıp tamamladılar. Sonra Resûlullāh bunlarla berâber selâm verdi.

İZÂHI

Cemâatle kılınan bu namazdan fıkıh, hadîs, siyer kitablarında *(salâtı havf = korku namazı)* diye bahsolunur. Korku hâlinde kılınan bu namazı Resûl-i Ekrem Efendimiz birçok gazâlarda harb vaziyetinin îcablarına göre müteaddid şekillerde kılmışlardır ki, dokuza bâliğ olur. Bu eserimizin üçüncü cildinde 510 numara ile tercemesi geçen İbn-i Ömer hadîsinde bu şekillerin hepsi îzâh edilmiştir. Oraya bakınız. Salât-ı havfın en sâde şekli İbn-i Ebî Hasme'nin bu rivâyetidir. İslâm dîni ibâdetler içinde namaza ve namazın cem'iyyet hâlinde kılınmasına —ubûdiyetin bütün eserleri namazda izhâr edildiği için— pek büyük ehemmiyet vermiştir. Cemâatle namazın bu şekli korku eseri olduğu için fıkıh kitâblarında harb hâline münhasır olmayıp yangın gibi her korku hâlinde kılınabileceği bildirilmiştir.

1595. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ ٱللهِ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ غَزَا
مَعَ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِبَلَ نَجْدٍ فَلَمَّا قَفَلَ
رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَفَلَ مَعَهُ فَأَدْرَكَتْهُمُ ٱلْقَائِلَةُ
فِى وَادٍ كَثِيرِ ٱلْعِضَاهِ فَنَزَلَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَ تَفَرَّقَ ٱلنَّاسُ فِى ٱلْعِضَاهِ يَسْتَظِلُّونَ بِٱلشَّجَرِ وَ نَزَلَ رَسُولُ ٱللّٰهِ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ تَحْتَ سَمُرَةٍ فَعَلَّقَ بِهَا سَيْفَهُ قَالَ جَابِرٌ
فَنِمْنَا نَوْمَةً ثُمَّ إِذَا رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَدْعُونَا
فَجِئْنَاهُ فَإِذَا عِنْدَهُ أَعْرَابِىٌّ جَالِسٌ فَقَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنَّ هٰذَا ٱخْتَرَطَ سَيْفِى وَ أَنَا نَائِمٌ فَٱسْتَيْقَظْتُ وَ هُوَ
فِى يَدِهِ صَلْتاً فَقَالَ لِى مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّى قُلْتُ ٱللّٰهُ فَهَا هُوَ ذَا
جَالِسٌ ثُمَّ لَمْ يُعَاقِبْهُ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ .

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdillāh *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre Câbir (Zâtü'r-Rikā' seferinde) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber Necid tarafına gazâya gitmişti. Resûlullāh bu gazâdan döndüğü zaman Câbir de onunla berâber dönmüştü. Dönüşte (muz ve sakız ağacı gibi) ulu ağacı çok bir vâdîde Resûlullāh —kāfileye gün ortası sıcağı irişmekle— istirahat için râhilesinden inmişti. Sefer halkı da ağaç altında gölgelenmek üzere meşcere içinde dağılmışlardı. Resûlullāh da bir sakız ağacı altına inerek kılıcını o ağaca asmıştı. Câbir der ki: Biraz uyumuştuk ki, Resûlullāh'ın bizi çağırdığını işittik ve hemen yanına geldik. Bir de ne görelim Resûlullāh'ın yanında (müşriklerden) bedevî bir arab oturuyor. Bunun üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (bedevînin hâlini anlatarak) buyurdu ki: Şu bedevî arab ben uyurken (gelmiş), kılıcımı alarak kınından çekmiş. Bu sırada

hemen uyandım. Kılıç, kınından sıyrılmış olarak bunun elinde idi. Bu halde bana bedevî:

— (Şimdi benden korkar mısın? diye sordu. Ben:

— Hayır, korkmam! dedim. Bedevî:)

— Benim tecâvüzümden şu anda seni kim koruyabilir? dedi. Ben de:

— Allah korur! dedim. (Bu sırada Cibrîl bunun göğsüne bir yumruk vurmuştu da kılıç elinden düşmüştü. Bunun üzerine Resûlullāh kılıcı eline alarak a'râbîye:

— Şimdi seni benden kim kurtarabilir? buyurdu. Bedevî:

— Hiçbir kimse kurtaramaz! diye cevab verdi[1]. Resûlullāh sonra bize):

— Ashâbım, bakıp ibret alınız! Bu vak'anın kahramânı şu oturan bedevîdir! buyurdu. Sonra Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* onu cezâlandırmadı.

Î Z Â H I

Müellif Buhârî bu hadîsi bu bâbında iki tarîk ile rivâyet ediyor. Kavis içinde tercememizde gösterilen ziyâdeler Buhârî'nin *Tecrîd*'e alınmıyan ikinci rivâyet tarîkından alınarak gösterilmiştir. Buhârî'nin yine bu bâbında ta'lîkan bir rivâyetinde de bu bedevînin adı Gavres İbn-i Hâris olduğu bildirilmiştir. Resûlullāh'ın bu bedevîyi cezâlandırmayıp afvetmesi gerek bunun, gerek kabîlesi halkının vicdanlarında müessir olarak Müslümanlığa ısındırmak maksadına mebnîdir. Vâkıdî'nin rivâyetine göre, Resûlullāh'ın bu arzusu gecikmeyip tahakkuk etmiş ve Gavres müslüman olduğu gibi Resûlullāh'ın bu mu'cizesini ve bu afv ve semâhatini duyan kabîlesi halkından pek çok kimseler de müslüman olmuşlardır.

* * *

[1] Kavis içindeki bu uzunca ziyâde İbn-i İshâk'ın rivâyetinden alınarak gösterilmiştir.

غَزْوَةُ بَنِي الْمُصْطَلِقِ وَهِيَ غَزْوَةُ الْمُرَيْسِيعِ .

BU BÂB, (HUZÂA KABÎLESİNDEN BİR SOY OLAN) MUSTALIK OĞULLARINA KARŞI GAZÂ —Kİ, MÜREYSÎ' GAZÂSIDIR — HAKKINDAKİ HADÎSLERİ BİLDİRİR

Bütün *Buhârî* nüshalarında Mustalık kelimesinden sonra (من خزاعه) kaydı bulunduğu için unvânın tercemesinde bunu kavis içinde gösterdik. Mustalık, sesini yükselten kişi demek olup Cüzeyme İbn-i Sa'd'in lâkabıdır. Müreysî' de Kāmus sâhibinin bildirdiğine göre Huzâa yurdunda bir kuyunun yâhud bir suyun adıdır ki, bu su ile Fer' mevkii arasında bir merhale mesâfe vardır. Hazret-i Âişe'nin kılâdesi bu seferde zâyi' olmuş ve teyemmüm bu gazâda teşrî' buyurulmuştur.

Buhârî'nin Megāzî sâhibi İbn-i İshâk'tan rivâyetine göre, Benî Mustalık seferi Hicret'in altıncı yılında Şa'bân ayında vâkı' oldu. Mûsâ İbn-i Ukbe'den de dördüncü yılında olduğuna dâir rivâyeti vardır[1]. Bu seferin sebebi, Benî Mustalık reîsi Hâris İbn-i Ebî Dırâr'ın İslâm üzerine harekete hazırlanmakta olduğu işidilmiş ve yapılan tahkîkat da bu haberi te'yîd etmiş olmasıdır. İbn-i Sa'd'in rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem Medîne'de Zeyd İbn-i Hârise'yi kaymakam bırakarak bin kişilik bir kuvvetle ve sür'atle hareket etti. Onu Muhâcirîn'den, yirmisi Ensâr'dan

[1] Şârih Aynî, Mûsâ İbn-i Ukbe'ye âid dördüncü sene rivâyetinin *Buhârî* yazıcılarının bir hatâsı olduğunu bildiriyor ve İbn-i Ukbe'nin magāzîsinde müteaddit tarîklerle beşinci seneye dâir rivâyeti bulunduğunu haber veriyor.

olmak üzere otuz süvârî vardı. Resûlullāh için iki at tahsîs olunmuştu. İslâm ordusu bunları Müreysî' suyunun başında bastırarak bunlardan on kişi katlolunup gerisi esîr edildi ki, Vâkıdî'nin rivâyetine göre yediyüz neferden ziyâde idi. Ve Hâris İbn-i Ebî Dırâr'ın kızı Cüveyriye de esirler arasında idi. Resûl-i Ekrem onu tatyîb için hemen âzâd edip kendisine nikâh ile taltîf buyurdu. Bir çok koyun ve deve iğtinâm edilerek Ramazan iptidâsında Medîne'ye avdet olundu. Bu eserimizin 7 inci cildinde 1117 numara ile geçen İbn-i Ömer hadîsine ve îzâhına bakınız!

1596. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ٱلْخُدْرِيِّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ بَنِي ٱلْمُصْطَلِقِ فَأَصَبْنَا سَبْياً مِنْ سَبْيِ ٱلْعَرَبِ فَٱشْتَهَيْنَا ٱلنِّسَاءَ وَٱشْتَدَّتْ عَلَيْنَا ٱلْعُزْبَةُ وَأَحْبَبْنَا ٱلْعَزْلَ فَأَرَدْنَا أَنْ نَعْزِلَ وَقُلْنَا نَعْزِلُ وَرَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَظْهُرِنَا قَبْلَ أَنْ نَسْأَلَهُ فَسَأَلْنَاهُ عَنْ ذٰلِكَ فَقَالَ مَا عَلَيْكُمْ أَنْ لَا تَفْعَلُوا مَا مِنْ نَسَمَةٍ كَائِنَةٍ إِلَى يَوْمِ ٱلْقِيَامَةِ إِلَّا وَهِيَ كَائِنَةٌ.

TERCEMESİ

Ebû Saîdi'l-Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Benî Mustalık gazâsında Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem* ile berâber sefere çıkmıştık. Ve arab esirlerinden birçok kadın esirlere kavuşmuştuk. O günlerde kadın-

lara karşı arzumuz artmış ve bekârlık bize çok güç gelmişti. (Esir kadınlara yaklaşmak, fakat çocuk yapmamak için) azl[1] etmeği de düşünüp azletmek istiyorduk. Ancak Resûlullāh aramızda iken (bunun hükmünü) ona sormadan nasıl azlederiz? dedik de bu mes'eleyi Peygamber'den sorduk. Resûlullāh: Bunu yapmamanızda bir beis yoktur. (Azil yapmamanız vâcib kılınmamıştır). Fakat Allāh'ın ezelî ilminde kıyâmet gününe kadar vücud bulacak olan her zî-hayât, bu dünyâda her halde vücud bulacaktır! diye cevab verdi.

غَزْوَةُ أَنْمَارٍ

BU BÂB, ENMÂR GAZÂSININ ZİKRİNE DÂİRDİR

Enmâr, Büceyre kabîlesinden bir soydur. Yukarıda Zâtü'r-Rikā' unvanında bildirmiştik ki, Enmâr gazâsı müstakil bir askerî hareket olmayıp Zâtü'r-Rikā' denilen Benî Muhârib ve Benî Sa'lebe üzerine icrâ kılınan seferden ibârettir. Bu cihetle *Buhârî* şârihleri, müellifin burada Enmâr seferi adiyle müstakil bir bâb açmasını zâid addediyorlar.

1597. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ أَنْمَارٍ يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ مُتَوَجِّهًا قِبَلَ الْمَشْرِقِ مُتَطَوِّعًا.

[1] Azl, cinsî münâsebet ve inzâl esnâsında erkeğin çekilerek suyunu kadının tenâsül yerinden dışarıya atmasıdır. Bu sûretle esir kadınlara yaklaşmak istemeleri, yüklü veya evlât anası kadınların satılamadığı içindi. Halbuki gâzîlerin para ihtiyaçları bulunduğundan satmak istiyorlardı.

TERCEMESİ

Ensâr'dan Câbir İbn-i Abdillāh *radiya'llāhu anhümâ*'-dan rivâyete göre Câbir: Ben Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Enmâr gazâsında devesi üzerinde yüzü şark cihetine doğru nâfile namaz kıldığını gördüm! demiştir.

İZÂHI

Bakara Sûresi'nin 239 uncu âyetinde de: "*Eğer siz* (namazınızı ma'lûm olan erkâniyle k lmakta bir zarar gelmesinden) *korkarsanız yürüyerek, yâhud hayvanlarınız üzerine binmiş olarak* (farz) *namazınızı kılınız!*" buyurulmuştur. Abdullāh İbn-i Ömer'den Buhârî'nin bir rivâyetinde de düşmanın tecâvüzüne uğramak korkusu ziyâde olursa, ayak üstü durarak veya binitli olarak, kıbleyi karşılayarak, yâhud karşılamıyarak kılınır! denilmiştir.



غَزْوَةُ ٱلْحُدَيْبِيَةِ وَ قَوْلُ ٱللّٰهِ تَعَالَى لَقَدْ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنِ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ ٱلشَّجَرَةِ

BU BÂB, HUDEYBİYE GAZÂSINA DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR. VE ALLĀHU TEÂLÂ'NIN (ŞU MEALDEKİ) KAVL-İ ŞERÎFİ (NİN HUDEYBİYE HAKKINDA NÂZİL OLDUĞUNA DÂİR) DİR

"*Hakîkaten Allah, o mü'minlerden râzı oldu ki Habîbim, onlar, sana bîat ettikleri* (ve cihâd için söz verdikleri) *zaman, onların gönüllerindekini bildi de üzerlerine o sükûnet ve vekārı indirdi.* (Gönüllerini sulha yatıştırdı). *Bedel olarak da onlara yakın ve şanlı bir fetih verdi*". [Fetih Sûresi : 18].

İslâm ve Asr-ı Saâdet târihinin bir dönüm noktası olan bu gazânın şerefli adını lûgat, hadîs, fıkıh âlimleri iki türlü okumuşlardır: Hudeybiyye, Hudeybiye. Ulemânın çoğu birinci şekilde teşdîd ile, muhakkikleri de ikinci şekilde tahfîf ile okumuşlardır. Asmaî ikinci zümredendir. Teşdîdin lâhn ü hatâ olduğunu iddia edenler de vardır. *Sâhîh-i Buhârî*'nin zaptına en çok ihtimâm eden Yûnînî merhum da tahfîf ile zapt etmiştir. Biz de bunu ihtiyâr ettik.

Hudeybiye küçük bir köyün adıdır. Bu köyün bu adı alması da orada Şecere mescidi yanında bulunan bir kuyu sebebiyledir. Burasiyle Medîne arasında dokuz konak, Mekke arasında da bir günlük mesâfe vardır. Yukarıdaki âyette Resûlullāh'a Ashâbının, altında bîat ettikleri bildirilen târihî ağaç da semüre denilen sakız ağacı veya mugaylan ağacıdır. Abdullāh İbn-i Mugaffel *(radiya'llāhu anh)* der ki:

Bu ağaç bodur ve eğri-büğrü kamburdu. Bîat esnâsında ben Resûlullāh'ın başı ucunda duruyor ve koruyordum. Bu eğri ağacın dalı Resûl-i Ekrem'in sırtına dokunduğundan onu kaldırıyordum.

Bir kavle göre Hudeybiye bodur ve kambur ağacın adıdır. Ve hadb aslının musaggar sîgasıdır. Hadb, arka çıkıp, göğüs ve karın içeri girmek sûretiyle kambur olmak ma'nâsınadır. Bîat-ı Rıdvân bu çelimsiz ağacın altında akdolunduğu için bu kelime tasgîr edilerek bu mevkı' kendisine nisbet olunup İslâm târihinde nâmı i'lâ edilmiştir. Ağacın kendisi ise ilâhî bir hikmet eseri unutturulmuştur. Aşağıda Müseyyeb İbn-i Hazn'den gelen bir rivâyette görüleceği üzere ferdâsı sene ömretü'l-kazâ için Hudeybiye'ye gelindiğinde bu çelimsiz, fakat çok şerefli ağaç hangisi olduğu bir türlü ta'yîn edilememiştir. Gizlenmesinin sebebi de bir fitneden ümmeti esirgemektir.

Geçmiş ümmetlerin târihinde emsâli çok görülmüştür ki, târihî ve şerefli vâkıaların cereyânına sahne olan şeylere ta'zîm ve ibâdet edilegelmiştir. İleride bu ağaca da halkın câhil tabakasının ibâdet etmelerinden korkulurdu. Bu cihetle gizlenmesi ve unutturulması hiç şüphesiz ilâhî bir rahmettir[1].

Hudeybiye seferi Hicret'in altıncı yılı zilka'desi iptidâsında bir pazartesi günü vukū' bulmuştur. En sahîh olan rivâyet budur. Buhârî'nin bu bâbındaki bir rivâyetine göre Enes İbn-i Mâlik: "*Resûlullāh dört ömre yaptı. Bunlardan Vedâ Haccı'ndaki ömresi müstesnâ olmak üzere hepsini de Zilka'de ayında yaptı*" diyerek şöyle saymıştır: Hudeybiye ömresi, ertesi yıl kazâ ömresi, Ci'râne'den Mekke'nin fethi günü yaptığı ömre, Vedâ Haccı'ndaki ömresi.

[1] İbn-i Sa'd'in *Tabakāt*'ındaki bir rivâyetine göre, Hazret-i Ömer halkın bu ağaca hurmet ettiğini görerek kestirmiştir.

İbn-i Sa'd'in beyânına göre, Resûlullāh bunun bir harb seferi olmayıp ömre, yâni Kâ'be'yi ziyâret ve tavaf yolculuğu olduğunu Kureyş'e ihsâs etmek için harb silâhı almamış, arab âdeti üzerine yalnız kılıç almıştı ve Ashâb-ı Kirâm da bu sûretle yola çıkmışlardı. Resûlullāh kurbanlık yetmiş deve sevketmiştir ki, bunların arasında Bedir'de iğtinâm edilen Ebû Cehil'in devesi de vardı. Bu sefere Ashâb'dan bin dört yüz ve bir rivâyete göre bin beş yüz kişi iştirâk etmiştir. Müellifin bu sefere ve Hudeybiye musâlehasına dâir uzun bir metin ile rivâyeti, bu eserimizin (8) inci cildinde 1168 numara ile terceme edildi. Bu tercememize ve Fetih Sûresi'ni ihtivâ eden îzâhımıza bakınız!.

1598. عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ تَعُدُّونَ أَنْتُمُ الْفَتْحَ
فَتْحَ مَكَّةَ وَقَدْ كَانَ فَتْحُ مَكَّةَ فَتْحاً وَنَحْنُ نَعُدُّ الْفَتْحَ بَيْعَةَ
الرِّضْوَانِ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
أَرْبَعَ عَشْرَةَ مِائَةً وَالْحُدَيْبِيَةُ بِئْرٌ فَنَزَحْنَاهَا فَلَمْ نَتْرُكْ فِيهَا
قَطْرَةً فَبَلَغَ ذٰلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَاهَا فَجَلَسَ
عَلٰى شَفِيرِهَا ثُمَّ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ مَضْمَضَ وَدَعَا
ثُمَّ صَبَّهُ فِيهَا فَتَرَكْنَاهَا غَيْرَ بَعِيدٍ ثُمَّ إِنَّهَا أَصْدَرَتْنَا مَا شِئْنَا
نَحْنُ وَرِكَابُنَا .

TERCEMESİ

Berâ' İbn-i Âzib *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: (Ey gençler) siz, büyük fethi, Mekke'nin fethi sayarsınız. —Vâkıa Mekke'nin fethi (Kur'ân'ın şahâdet ettiği) parlak bir fetih ve zafer idi— Halbuki biz büyük fethi, Hudeybiye günündeki Rıdvân bîati addederiz (ki, o gün cihâd için Resûlullāh'a verdiğimiz sözden Allah râzı olmuştur). Biz o gün Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in maiyetinde yüzer mevcutlu on dört bölük (bin dört yüz) er idik. Hudeybiye bir kuyudur. Biz oraya varınca kuyunun suyunu tamâmen çekmiştik de içinde bir katre su bırakmamıştık. Bu hal Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e arzedildi. Resûlullāh kuyunun yanına geldi, kenarına oturdu. Sonra içinde biraz su bulunan bir kab istedi. Getirilen su ile abdest aldı sonra ağzını çalkaladı. Ve (gizlice) duâ etti. Sonra bu abdest ve çalkantı suyunu kuyuya döktü. Bunun üzerine biz az bir zaman kuyuyu (Peygamber'in emriyle) bu halde bıraktık. Sonra kuyu bize istediğimiz kadar su verdi. Hem biz, hem hayvanlarımız (göç edinceye kadar) suya kandık.

İZÂHI

Buhârî metninde Berâ' hadîsi iki tarîk ile rivâyet edilmiştir. Terceme ettiğimiz metin birinci rivâyet tarîkıdır. Kavis içinde gösterdiğimiz ziyâdeler ikinci rivâyet tarîkından alınmıştır.

Berâ' *radiya'llāhu anh*, Ensâr'dan ve Uhud harbinden i'tibâren bütün seferlere iştirâk eden Ashâbdandır. Bu cihetle Hudeybiye seferi hakkındaki rivâyeti çok önemlidir. Berâ' Hazretleri Hudeybiye seferindeki Bîat-ı Rıdvân'ı en büyük fetih ve zafer addederek bunun Mekke'nin fethinden daha ziyâde ehemmiyeti hâiz bulunduğunu bildiriyor. Şöyle ki, Resûl-i Ekrem Ashâbiyle berâber Hudeybiye mevkiine vardığında Mekke müşrikleri onu müsellâh kuvvetle karşılamışlardı. Resûl-i Ekrem harb için değil, Kâ'be'yi ziyârete geldiklerini Kureyş'e anlatmak ve isterlerse bir müddet için bir mütâreke

aktederek Kâ'be'yi ziyâret için onların muvâfakatını te'mîn etmek üzere Hazret-i Osman'ı Kureyş ordugâhına gönderdi. Fakat Osman intizâr olunan zaman içinde gelmediği gibi katli hakkında da bir haber şâyi' olmuştu. İbn-i İshâk'ın Abdullāh İbn-i Ebî Bekir'den rivâyetine göre Resûl-i Ekrem bu şâyia üzerine : (« لا نبرح حتى نناجز القوم » = *artık bu müşriklerle vuruşmadıkça buradan ayrılamayız!*) buyurdu. Ve sefer halkını bîate da'vet etti. Bütün Ashâb cihâd etmek, firâr etmemek üzere söz verdiler. Bîat haberi müşrikler tarafından duyulunca göz hapsinde tuttukları Hazret-i Osmân'ı bıraktıkları gibi bir musâlâha akdi için Süheyl İbn-i Amr'in riyâseti altında bir hey'et de gönderdiler. Bu sûretle müslümanların ilk musâleha-nâmesi akdolundu[1]. Berâ' İbn-i Âzib (*radiya'llāhu anh*)in bildirdiği veçhile bu musâleha-nâmenin ve onun akdini te'mîn eden Bîat-ı Rıdvân'ın siyâsî kıymeti pek büyüktü. İslâm ictimâî hey'etinin ahde ve akde muktedir bir devlet hâlindeki varlığı düşmanları tarafından ilk defa kabûl edilmiş bulunuyordu. Mekke'nin fethi, askerî ve şanlı bir zaferdi. Hudeybiye musâlehası ise siyâsî ve daha parlak bir zaferdi. İslâm'ın i'tilâ devrinin dönüm noktası idi. Bu cihetle Fetih Sûresi'nin ilk âyetinde Hudeybiye musâlehası: Habîbim artık biz sana parlak bir fetih ve zafer kapısı açtık! diye tavsîf buyurulmuştur.

Hadîsin ikinci fıkrasında da Peygamber Efendimiz'in nübüvvet alâmetlerinden gāyet açık bir mu'cizesi bildirilmiştir.

1599. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ أَنْتُمْ خَيْرُ أَهْلِ الْأَرْضِ وَكُنَّا أَلْفًا وَأَرْبَعَمِائَةٍ وَلَوْ كُنْتُ أُبْصِرُ الْيَوْمَ لَأَرَيْتُكُمْ مَكَانَ الشَّجَرَةِ .

[1] Bîat-ı Rıdvân'ın ne sûretle icrâ edildiği ve musâlehanâme maddeleriyle tanzîmi keyfiyeti için bu eserimizin sekizinci cildinde 1164 numaralı Misver hadîsinin tercemesine ve îzâhına bakınız.

TERCEMESİ

Câbir *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Hudeybiye günü Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bize: Ey Hudeybiye seferinde bulunan Ashâbım, siz yeryüzündeki insanların en hayırlısısınız! buyurdu. Biz ise bu seferde bin dört yüz kişi idik. Bugün (gözlerimde amâ olmayıp) görebilseydim altında bîat ettiğimiz ağacın (kendisini değil) yerini size muhakkak gösterirdim!.

İZÂHI

Câbir *(radiya'llāhu anh)* çok yaşayan Ashâb'dandır. Akabe bîatinde bulunmuştur ve 96 yaşında vefât etmiştir. İhtiyarlığından, ömrünün sonlarına doğru gözleri görmez olmuştu. Bu cihetle, gözlerim görseydi size ağacın yerini gösterirdim! demiştir. Şecere-i Rıdvân'ın kendisi ise yukarıda işâret ettiğimiz vechile Allāh'ın rahmeti eseri, bilinmez ve tanınmaz olmuştu. Buhârî'nin bu bâbındaki rivâyetine göre, Saîd İbn-i Müseyyeb'in babası —ki, bîatte hazır bulunmuştur— Müseyyeb İbn-i Hazn *(radiya'llāhu anh)*: Hudeybiye'nin ertesi sene kazâ ömresine gittiğimizde altında bîat ettiğimiz ağacı bilemedim, unutturuldum! demiştir. Yine Buhârî'nin rivâyetine göre Tâbiîn'den Târık İbn-i Abdurrahmân demiştir ki: Hacca gittiğimde yol uğrağı bir yerde namaz kıldıklarını gördüm. Burası ne mescididir? diye sordum. Orada bulunanlar: Şecere mescididir ki, bunun yerinde Resûlullāh'a Bîat-i Rıdvân aktedilmiştir! diye cevab verdiler.

1600. عَنْ سُوَيْدِ بْنِ النُّعْمَانِ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ أُتُوا بِسَوِيقٍ فَلَاكُوهُ .

TERCEMESİ

Şecere-i Rıdvân Ashâb'ından olan Süveyd İbn-i Nu'mân *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre müşârün-ileyh: (Biz, Resûlullâh ile berâber Hayber'e sefere gittiğimizde) Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* ile Ashâbına kavut getirildi de ağızlarında evirip çevirip çiğne(yerek ye)diler. (Sonra ağızlarını çalkalayıp namaz kıldılar).

İZÂHI

Bu hadîsin ifâde ettiği fıkhî hüküm ile Hudeybiye vâkıası arasında hiçbir münâsebet yoktur. Bu hadîs, fıkıh ve hadîs kitâblarında pişmiş yemek ve husûsiyle et lokması yenildikten sonra namaz kılmak isteyen abdestli kimse için yeniden abdest almak îcâb etmediğini isbât ve beyan maksadiyle sevk olunmuştur. Nasılki, Buhârî de İbn-i Nu'mân'ın bu hadîsini abdest bahsinde daha uzun bir metin ile rivâyet etmiştir. Bunun terceme ve îzâhı birinci cildde 157 rakamiyle geçti. Oraya bakınız! Müellifin, hadîsi burada Hudeybiye seferinde tekrar rivâyet etmesi, râvî Süveyd İbn-i Nu'mân'ın Bîat-i Rıdvân ashâbından olması münâsebetiyledir. Böyle bir ilgi ile müellifin, bu bâbında Abdullâh İbn-i Ebî Evfâ, Abdullâh İbn-i Zeyd, Seleme İbn-i Ekva', Zâhir İbn-i Esved, Âiz İbn-i Amr gibi Şecere-i Rıdvân ashâbından da rivâyetleri vardır ki, bunlar da râvîlerinin bîat ashâbından bulunmalarından başka Hudeybiye konusu ile ilgileri yoktur. Bu cihetle yukarıdaki adlarını almakla iktifâ ediyoruz.

1601. عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَسِيرُ
مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلًا فَسَأَلَهُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ
عَنْ شَيْءٍ فَلَمْ يُجِبْهُ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ سَأَلَهُ
فَلَمْ يُجِبْهُ ثُمَّ سَأَلَهُ فَلَمْ يُجِبْهُ فَقَالَ عُمَرُ ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ يَا عُمَرُ

نَزَرْتَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ كُلُّ
ذٰلِكَ لَا يُجِيبُكَ قَالَ عُمَرُ فَحَرَّكْتُ بَعِيرِي ثُمَّ تَقَدَّمْتُ أَمَامَ
الْمُسْلِمِينَ وَخَشِيتُ أَنْ يَنْزِلَ فِيَّ قُرْآنٌ فَمَا نَشِبْتُ أَنْ سَمِعْتُ
صَارِخاً يَصْرُخُ بِي فَقُلْتُ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ يَكُونَ نَزَلَ فِيَّ قُرْآنٌ
وَجِئْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ لَقَدْ
أُنْزِلَتْ عَلَيَّ اللَّيْلَةَ سُورَةٌ لَهِيَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ
ثُمَّ قَرَأَ إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحاً مُبِيناً .

TERCEMESİ

Ömer İbn-i Hattâb *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre (Hudeybiye seferinden dönüşte) bir gece Ömer, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber gidiyordu. Bu sırada Ömer İbn-i Hattâb Resûlullāh'a bir şey sordu. Fakat Resûlullāh (vahiy ile meşgul bulunduğundan) Ömer'e cevab vermedi. Ömer sonra yine sordu. Resûlullāh bu def'a da cevab vermedi. Ömer, (Resûlullāh işitmedi sanarak) sonra bir daha sordu. Resûlullāh yine cevab vermedi. Bunun üzerine Ömer içinden kendi kendisine:

— Ey Ömer! Anan seni kaybetsin (de yok olasın!.) Bak üç kere Resûlullāh'a (sorguda) ısrâr ettin de bu sorguların hepsinde Resûlullāh sana cevab vermedi! dedi. Ömer (rivâyetine devâm ederek) der ki: Bunun üzerine devemi sürdüm. Sonra hakkımda (tevbih-âmiz) Kur'an inmesinden korkarak müslümanların önüne geçtim. Fakat çok beklemedim.

Bir çağırkanın bana seslendiğini işittim. Ve (kendi kendime): Şimdi hakkımda Kur'ân inmiş olmasından hakîkaten korktuğumu i'tirâf ettim. (Ve bu korku içinde) Resûlullāh'ın huzûruna geldim de selâm verdim. Resûlullāh bana (son derece beşâşet içinde):

— Yâ Ömer! Bu gece bana bir sûre indirildi ki, emîn ol o sûre bana, üstüne güneş doğan her şeyden çok sevimlidir! buyurdu. Sonra Resûlullāh: "انا فتحنالك فتحاً مبينا" = *Habîbim biz senin istikbâlin nâmına hakîkaten parlak bir feth ü zafer* (kapısı) *açtık*" âyetini okudu.

İZÂHI

Hazret-i Ömer'in Resûlullāh'a yoldaşlık ettiği bu seferin Hudeybiye seferi olduğu Buhârî'nin bu rivâyetinde tasrîh edilmemiştir. Fakat Taberânî'ye göre bunun Hudeybiye seferi olduğu İbn-i Mes'ûd hadîsinde zikredilmiştir. Bu cihetle *Buhârî* şârihleri bunun Hudeybiye seferi olduğu çok açıktır! diyorlar. Bu cihet bu sûretle sâbit olunca âyetteki (Feth-i Mübîn) ile Hudeybiye musâlehası kasdolunduğu pek açık olarak anlaşılır. Çünkü Fetih Sûresi Hudeybiye dönüşünde ve bir rivâyete göre Cuhfe'de nâzil olmuş ve bu fetih ve zafer mâzî sîgasiyle tebliğ buyurulmuştur. 1596 numara ile tercemesi geçen Berâ' İbn-i Âzib hadîsinde de müşârün-ileyh hazretleri: Bize göre Feth-i Mübîn, Bîat-ı Rıdvân'dır! demişti. Ulemânın çoğunluğunun mezhebi budur.

Şârih Aynî ve Kastalânî'nin tahkiklerine göre Fetih, lûgaten kapalı bir şeyi açmak demektir. Bir şehri fetih demek, o memlekete karşı ya harb ederek kahren veyâhud sulhan muzaffer olmak demektir ki, zafer olmadıkça o şehrin mukadderâtı kapalı bulunuyordu. Ona karşı muzaffer olmakla tâlii açılmış ve vaziyeti anlaşılmış oluyor. Müslümanların mukadderâtı ve müstakbel hayâtı Hudeybiye sulhiyle açılmış ve inkişâfa başlamıştır. Hudeybiye sulhiyle İslâm câmiasının siyâsî varlığı ve hall-ü akde muktedir bir devlet olduğu düşmanları tarafından kabûl ve tasdîk edilmiş bulunuyor. Bu târihe kadar Hicaz kıt'asında Kureyş, arabların en yüksek siyâsî nüfûzu hâiz bir kabîlesi idi. Öbür arab kabîleleri müslümanlarla Kureyş'in ve bu iki hasmın

müstakbel mukadderâtına bakıyorlardı. Tâli'lerini gālib tarafa bağlıyacaklardı. Resûlullāh'ın Kureyş'i hiçe sayarak silâhsız bin dört yüz kişi ile Mekke'nin kapısına kadar gelmesi ve netîcede Kureyş'i bir sulh akdına ve bunu bir muâhede-nâme ile tevsîke mecbûr etmesi Kur'ân'ın ta'bîri veçhile bir *Fetih-i Mübîn*'di, en parlak bir zaferdi. Yazılan muâhede-nâme, —maddeleri ne kadar müslümanlar için ağır olursa olsun— [Bakınız! C. 8. S. 190. (İkinci baskı, s. 165)]. umûmî mâhiyeti i'tibâriyle arab kabîleleri arasında Resûlullāh'ın Kureyş üzerinde müessir olduğunun siyâsî bir vesîkası telâkkî olunmuştu. Bu târihten i'tibâren arab kabîleleri hey'etler göndererek küme küme İslâm dîninin adâlet ve medeniyet câmiasına girmeğe başlamışlardır. Bu müsâleha-nâme târihinden Mekke'nin fethine kadar geçen iki sene zarfında müslümanların sayısı, İslâm dîninin zuhur zamânından Hudeybiye'ye kadar geçen on dokuz yıl içinde müslüman olanların sayısından birkaç misli çoktur. İşte Fetih Sûresi'nin bildirdiği fetih ve zafer kapısı bu sûretle Hudeybiye sulhiyle açılmıştır. Hayber'in, Mekke'nin fethi gibi askerî zaferler, bu siyâsî zaferi sür'atle ta'kîb etmiş ve Peygamber'in irtihâlinde Hicaz kıt'ası halkı tamâmiyle müslümân olmuşlardı. İrtihâlinden sonra ise bir asır içinde İslâm hudûdu aksâ-yı mağribden Hind ve Çin ser-hadlerine kadar genişlemiştir.

Hudeybiye sulhiyle İslâm câmiası siyâsî varlığına sâhib bir devlet hâlini kazandığı için Peygamber Efendimiz Hudeybiye'den döndükten sonra etraftaki devletlere birer sefir vedâatiyle birer nâme göndererek onları İslâm dînine da'vet etmiştir. "«قل يا ايها الناس انى رسول الله اليكم جميعا» = *Azîz Peygamber'im! Artık şimdi: Ey insanlar ben, sizin hepinize Allāh'ın gönderdiği Peygamberim! diye i'lân et!*" âyetiyle, me'mûr olduğu bütün beşeriyete şâmil da'vetini îfâya başlamıştır[1]. Bu-eserimizde 8 inci cildinin 214 (İkinci baskı, S. 180) üncü sayfasında

[1] Resûlullāh'ın sefir gönderdiği devletler; Şarkî Roma İmparatorluğu, İran Kisrâlığı, Habeşe Necâşîliği, Mısır Mukavkıslığı, Yemâme, Şam Hükümdarlıkları idi. Bunlardan İran hâriç olmak üzere öbürleri hüsnü kabûl gösterdiler, sefirlere hürmet ettiler. Fakat İran Kisrâsı Hüsrev Perviz Nâme-i Nebevî'yi yırtıp yere atarak Peygamber'in sefîri Abdullāh İbn-i Huzâfe'yi ölümle tehdîd etti. Abdullāh Medîne'ye gelip bu küstahca muâmeleyi Resûl-i Ekrem'e arzedince Peygamber Efendimiz: Yâ Rab! O benim mektubûmu yırttı. Sen de onun mülkünü parçala! diye duâ buyurdu. Ve Peygamber'in bu duâsı kabul buyurulup Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında İran baştanbaşa İslâm mücâhidlerinin ayakları altında çiğnendi. Bu eserimizin 8 inci cildinde 1307 numara ile tercemesi

(Hudeybiye dönüşü ve Sûre-i Feth'in nüzûlü) başlıklı yazımızda bu sûre-i şerîfenin Hudeybiye vak'asiyle ilgili olan bütün âyetleri îzâh edilmiştir: 214, 215, 216, 217, 218 (İkinci baskı, s: 186-190) rakamlı sayfaları okuyunuz.

1602. عَنِ ٱلْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا
خَرَجَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ ٱلْحُدَيْبِيَةِ فِي بِضْعَ عَشْرَةَ
مِائَةً مِنْ أَصْحَابِهِ فَلَمَّا أَتَى ذَا ٱلْحُلَيْفَةِ قَلَّدَ ٱلْهَدْيَ وَ أَشْعَرَهُ
وَ أَحْرَمَ مِنْهَا بِعُمْرَةٍ وَ بَعَثَ عَيْناً لَهُ مِنْ خُزَاعَةَ وَ سَارَ ٱلنَّبِيُّ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى كَانَ بِغَدِيرِ ٱلْأَشْطَاطِ أَتَاهُ عَيْنُهُ قَالَ
إِنَّ قُرَيْشاً جَمَعُوا لَكَ جُمُوعاً وَ قَدْ جَمَعُوا لَكَ ٱلْأَحَابِيشَ
وَ هُمْ مُقَاتِلُوكَ وَ صَادُّوكَ عَنِ ٱلْبَيْتِ وَ مَانِعُوكَ فَقَالَ أَشِيرُوا
أَيُّهَا ٱلنَّاسُ عَلَيَّ أَتَرَوْنَ أَنْ أَمِيلَ إِلَى عِيَالِهِمْ وَذَرَارِيِّ هٰؤُلَاءِ ٱلَّذِينَ
يُرِيدُونَ أَنْ يَصُدُّونَا عَنِ ٱلْبَيْتِ فَإِنْ يَأْتُونَا كَانَ ٱللّٰهُ عَزَّ وَ جَلَّ
قَدْ قَطَعَ عَيْناً مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ وَ إِلَّا تَرَكْنَاهُمْ مَحْرُوبِينَ قَالَ
أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ خَرَجْتَ عَامِداً لِهٰذَا ٱلْبَيْتِ لَا تُرِيدُ

geçen Hazret-i Ömer hadîsi ile îzâhını okuyunuz!. Yine bu ciltteki 1267 numaralı Ebû Hüreyre hadîsine de bakınız!.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Kayser Hirakl'e ve Kisrâ Perviz'e gönderdiği Nâme-i Hümâyûn'ların sûretleri *Sahîh-i Buhârî*'de mazbuttur. Öbürleri de siyer kitaplarında muharrerdir.

قَتْلَ أَحَدٍ وَلَا حَرْبَ أَحَدٍ فَتَوَجَّهْ لَهُ فَمَنْ صَدَّنَا عَنْهُ قَاتَلْنَاهُ

قَالَ ٱمْضُوا عَلَى ٱسْمِ ٱللهِ.

TERCEMESİ

Misver İbn-i Mahreme *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hudeybiye yılında Ashâb'dan yüzer bölüklü on bu kadar kıt'a (nın başın) da sefere çıkmıştı. (Medîne'nin mîkātı yâni ihramlanma yeri olan) Zülhuleyfe'ye geldiğinde kurbanlık develerinin boyunlarına kurban nişânesi olan boğmuklarını taktı; hörgüçlerini bıçakla çizip kanatarak nişanladı. Ve buradan i'tibâren ömre (niyeti) ile ihramlandı[1]. Resûlullāh Huzâa (kabîlesin) den (Yüsr İbn-i Süfyân adlı) bir gözcüsünü de (istikşâf için) ileri gönderdi. Kendisi de (maiyyetiyle berâber) yollandı. Tâ Gadîrü'l-Eştât[2] mevkiine kadar ilerledi. Burada Resûlullāh'ın gözcüsü Yüsr geldi.

— Yâ Resûla'llāh! Kureyş, senin aleyhinde birçok halk toplanmış ve Ehâbîş (denilen kabîleler)i de aleyhinde ittifâkına almıştır. Müşrikler seninle muhakkak harb edecekler, ve Kâ'be'yi ziyâretten seni men' edip Mekke'ye girmeğe mâni' olacaklar! dedi. Bu haber üzerine Resûlullāh (Ashâbını toplayıp istişâre sûretiyle onlara):

— Ey nâs, bana fikrinizi söyleyiniz! Bizi Kâ'be'yi ziyâretten men' etmek istiyen şu müşriklerin âilelerine ve evlâtları üzerine akın etmeyi muvâfık buluyor musunuz? Bakınız, bu

[1] Bu şer'î ıstılahları ve âdetleri daha iyi anlamak için bu eserimizin altıncı cildinde geçen Hacc bahsine bakınız!.

[2] Gadîr, yağmur veya kaynak sularının biriktiği çukurdur. Eştât da Hudeybiye hizâsında bir yerin adıdır. Buradan başka yerde su çukuru bulunmadığından Gadîr adı bu yere izâfe edilerek Gadîrü'l-Eştât denilmiştir.

sırada müşrikler bize karşı gelirlerse (onlara harb ederiz ve gālib geliriz). Çünkü Allah Azze ve Cell câsûsumuzu müşrikler (in gözün) den esirgedi. Eğer müşrikler üzerimize gelmezse, bu düşmanlarımızı (evlâd ve ıyalleri, malları) nehb ü gārât edilmiş bir halde bırakırız! buyurdu. Resûlullāh'ın bu mütâleası üzerine Ebû Bekir:

— Yâ Resûla'llāh, sen şu Beyt-i Harâm'ı ziyâret kasdederek yola çıktın; ne bir şeyi öldürmek, ne de bir kişi ile harb etmek istemezsin! Şu halde Kâ'be'ye doğru yürü! Her kim bizi Kâ'be'yi ziyâretten men' ederse onunla vuruşuruz! dedi. (Bunun üzerine) Resûlullāh:

— Allah adına güvenerek haydi yürüyünüz! buyurdu[1].

1603. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّ أَبَاهُ أَرْسَلَهُ يَوْمَ ٱلْحُدَيْبِيَةِ لِيَأْتِيَهُ بِفَرَسٍ كَانَ عِنْدَ رَجُلٍ مِنَ ٱلْأَنْصَارِ فَوَجَدَ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يُبَايِعُ عِنْدَ ٱلشَّجَرَةِ وَ عُمَرُ لَا يَدْرِى بِذَالِكَ فَبَايَعَهُ عَبْدُ ٱللهِ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى ٱلْفَرَسِ فَجَاءَ بِهِ إِلَى عُمَرَ وَ عُمَرُ يَسْتَلْئِمُ لِلْقِتَالِ فَأَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يُبَايِعُ تَحْتَ ٱلشَّجَرَةِ قَالَ فَٱنْطَلَقَ وَ ذَهَبَ مَعَهُ حَتَّى بَايَعَ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَهِىَ ٱلَّتِى يَتَحَدَّثُ ٱلنَّاسُ أَنَّ ٱبْنَ عُمَرَ أَسْلَمَ قَبْلَ أَبِيهِ.

[1] Bu hadîsde Hudeybiye seferinin ilk yolculuk safhası bildirilmiştir. Daha ziyâde ma'lûmât için sekizinci cildin 176 [İkinci baskı, S. 153] ncı ve ardı sıra gelen sahifelerini okuyunuz!.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre Abdullāh'ın babası Ömer İbn-i Hattâb Hudeybiye günü oğlunu Ensâr'dan bir kişinin yanında bulunan atını getirmek için göndermişti. (Harb için üstüne binmek istiyordu). Abdullāh Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i Şecere-i Rıdvân altında Ashâb ile (harb ve cihad üzere) andlaşır bir halde buldu. Halbuki Ömer bu mubâyaayı bilmiyordu. Abdullāh Resûlullāh'a bîat edip sonra atı almağa gitti. Ve atla Ömer'e geldi. O sırada Ömer, harb için zırhını giymekle meşguldü. Abdullāh babasına ağaç altında Resûlullāh'ın Ashâb'tan ahd ve and aldığını bildirdi.

Râvî der ki: Hemen Ömer bîat yerine gitti. Kendisiyle berâber oğlu da gitti. Nihâyet Ömer Resûlullāh'a bîat etti. İşte halk arasında şu: "*Abdullāh İbn-i Ömer, babası Ömer'den önce müslümân oldu!*" diye görüşülen söz budur.

1604. عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ اعْتَمَرَ فَطَافَ فَطُفْنَا مَعَهُ وَصَلَّى وَصَلَّيْنَا مَعَهُ وَسَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَكُنَّا نَسْتُرُهُ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ لَا يُصِيبُهُ أَحَدٌ بِشَيْءٍ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ebî Evfâ *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (kazâ) ömresi yaptığı zaman biz de berâber idik. Resûlullāh Kâ'be'yi tavâf etti; biz de kendisiyle berâber tavâf ettik.

O namaz kıldı; biz de onunla kıldık. Resûlullāh Safâ ile Merve arasında sa'yetti. Bu sırada biz Resûlullāh'ı, Mekke halkından herhangi birisinin bir sûretle zararı dokunmasından koruyorduk.

ÎZÂHI

Hudeybiye müsâleha-nâmesinin birinci maddesi gereğince müsâleha-nâme târihinden bir yıl sonra Mekke'ye gelinecek ve Kâ'be'yi tavâf etmeğe Kureyş tarafından müdâhale edilmiyecekti. Bu maddeye tevfîkan Resûlullāh Hicret'in yedinci yılında Ashâbiyle berâber gelip ömre etmişti ki, bu ömre bir sene önce yapılamıyan ömrenin bedeli idi. Bu cihetle adına kazâ ömresi denilmiştir. [Bu müsâleha-nâmenin bu maddesi için C. 8, S. 190 a bakınız! (İkinci baskı, s. 165)]. Bu hadîsdeki ömre, tavâf, Safâ, Merve, sa'y gibi şer'î ıstılahlar için altıncı cilddeki Hac bahsine bakınız!.



غَزْوَةُ ذِى قَرَدٍ

BU BÂB, ZÎ-KARED GAZÂSI HADÎSİNİ BİLDİRİR

Zî-Kared, Gatafan diyârı civârında on iki mil mesâfede vâkı' bir kuyudur. Rivâyete göre, Medîne ile Hayber arasında ve Şam yolu üzerindedir. Ve Medîne'ye iki konak mesâfede vâkı'dir. Buna Gābe gazâsı da denilir. İbn-i Sa'd ile Vâkıdî bu gazânın Hicret'in altıncı yılında Rebîülevvel ayında vukū' bulduğunu hikâye etmişlerdir:

Müellif Buhârî *Sahîh*'inde bu gazâyı kısaca şöyle ta'rîf ediyor: Zî-Kared o gazâdır ki, Hayber'den üç gün önce birtakım Gatafan ve Fezâre çapulcuları Resûlullāh'ın sağmal develerine yağmacılık etmeleri üzerine vukū' bulmuştur. İbn-i Sa'd bu develerin yirmi tâne olduğunu ve Gābe korusunda yayılırken baskına uğradığını bildiriyor. Bu rivâyete göre, bu develerin başında bulunan Ebû Zerr'in oğlu ve karısı da çapulcu çetesinin taarruzuna uğrayarak Ebû Zerr'in oğlu katlolunup kadın esîr edilmiştir.

1605. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجْتُ قَبْلَ أَنْ يُؤَذَّنَ بِالْأُولَى وَ كَانَتْ لِقَاحُ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ تَرْعَى بِذِى قَرَدٍ قَالَ فَلَقِيَنِى غُلَامٌ لِعَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ فَقَالَ أُخِذَتْ لِقَاحُ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِطُولِهِ وَ قَدْ تَقَدَّمَ وَ قَالَ هُنَا فِى اٰخِرِهِ قَالَ

ثُمَّ رَجَعْنَا وَ يُرْدِفُنِي رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَلَى نَاقَتِهِ حَتَّى دَخَلْنَا الْمَدِينَةَ .

TERCEMESİ

Seleme İbn-i Ekva' *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Ben bir sabah namazı ezânı okunmazdan önce (Gābe ormanlığı tarafına gitmek üzere) yola çıkmıştım. O günlerde Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in sağmal develeri Zî-Kared mer'asında yayılımda idi. İbn-i Ekva' der ki: Giderken yolda Abdurrahmân İbn-i Avf'in oğlu bana kavuştu ve:

— Resûlullāh'ın sağmal develeri (çapulcular tarafından) sürülüp götürüldü! dedi. Buhârî bu vak'ayı uzun bir metin ile rivâyet etmişti ki, bu rivâyet yukarıda (Cihâd bahsinde) geçti. Buhârî burada hadîsin sonunda (ziyâde olarak) şunu rivâyet etmiştir: İbn-i Ekva' der ki: Sonra Medîne'ye döndük. Resûlullāh beni Medîne'ye girinceye kadar devesi üzerinde terkisine aldı.

İZÂHI

Müellif Zebîdî'nin yukarıda geçtiğini bildirdiği bu hadîs Seleme İbn-i Ekva' rivâyetiyle Cihâd bahsinde geçti. Ve (1270) rakamiyle terceme edildi. Oraya bakınız! Her iki rivâyete göre, İbn-i Ekva' delikanlıya:

— Develeri kim götürdü? diye sordu.

— Gatafan ve Fezâre kabîlelerinin adamları! diye cevab vermesi üzerine İbn-i Ekva' gür sesiyle üç def'a:

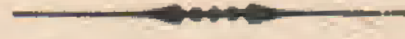
— Ey sabahcılar, erken kalkanlar; yetişin baskın var! diye haykırmış. — Ve İbn-i Ekva''ın kendi rivâyeti vechiyle — Medîne'nin iki kara taşlığı arasındaki halka duyurmuştur. Sonra İbn-i Ekva'

herifleri yaya olarak sür'atle ta'kîb edip Zî-Kared su başında yetişmiş ve bunlara ok atmağa ve her ok attıkça:

— Alınız alçaklar, iyi biliniz ki, ben İbn-i Ekva''ım, bu gün alçakların öleceği gündür! diye haykırmağa başlamış ve fıtraten mehâbetli sesiyle ve herkesce ma'lûm olan şecâatiyle herifleri korkutmuş. Ve kırk kişilik bu süvârî müfreze efrâdının su içmelerine bile meydan vermeden kaçırıp ve develeri bıraktırmıştır. Bu cengâver kahraman, develeri önüne katıp sürerek Medîne'ye yöneldiği sırada yolda Resûlullāh beş yüz, yâhud yedi yüz süvârî ile karşı gelmiştir. İbn-i Ekva':

— Yâ Resûla'llāh! Şimdi bu eşkiyâ Zî-Kared su başında su almakla meşguldür, sanırım. Bunların üzerine bir müfreze gönderseniz tepelerler, demişse de Resûl-i Ekrem:

— Ey İbn-i Ekva', sen alacağını aldın ve yalnız başına heriflere galebe ettin. Artık onlardan vazgeç!. Hem onlar şimdiye kadar yurtlarına varmışlardır! buyurup ta'kîb ettirmemiştir. Ve İbn-i Ekva'a yüce bir iltifât olmak üzere bu kahramanı kendi devesine redif olarak almış ve Medîne'ye kadar refâkatiyle şereflendirmiştir. Siyer müelliflerinin îzahlarına göre, Resûl-i Ekrem Zî-Kared'de bir gün kalmış ve orada salât-i havf (= korku namazı) kılmıştır. Resûlullāh'ın bu gazâ seferi beş gün devâm etmiştir. Bu müddet zarfında Medîne'de İbn i Ümm-i Mektûm'u kaymakam bırakmıştır. Sa'd İbn-i Ubâde'yi de Ensâr'dan üç yüz kişilik bir kuvvetle Medîne'yi muhâfazaya me'mûr etmiştir. Çünkü yehûdîlerin tahrîki ile harekete geçen Gatafan ve Fezâre'nin Medîne'yi basmasından korkuyordu.



غزوة خيبر

BU BÂB, HAYBER GAZÂSINA DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Hayber, Medîne'nin Şam cihetinde ve Medîne'ye sekiz berîd[1] mesâfede vâkı' büyük bir vilâyettir.

Güzel bir vâhanın ortasında kurulmuş olan Hayber kasabası siyer kitablarında adları yazılı olan yedi kaleden teşekkül etmekte idi. Çöl ile muhât olan Hayber vâhası en nefis hurmalıklariyle ve zirâatiyle meşhur olup Arap cezîresinin en feyizli bir mıntakası idi. Hayber, Amâlika'dan vaktiyle buraya gelerek mekân tutan kişinin adı olduğu rivâyet olunuyor. Şimdiki halde Hayber Şemmer bilâdından ma'dûddur. Emîr İbnü'r-Reşîd'in hükmü nüfûzu altındadır.

Asr-ı Saâdet'te Hayber, yehûdîliğin merkezi idi. Benî Nadîr Medîne civârından tehcîr edildiğinde Huyey İbn-i Ahtâb gibi yehûdî eşrâfı Hayber'e yerleşmişlerdi. Bu cihetle Hayber müslümanlar aleyhinde çalışanların pusu yeri olmuştu. Cezîredeki bütün arabları bu zengin yehûdîler harekete geçiriyorlardı. Ahzâb harbi bunların eser-i tahrîki idi. Zî-Kared vâkıası da bunların Gatafan ve Fezâre kabîleleri sergerdelerini Abdurrahmân İbn-i Uyeyne kumandasında sevketmeleriyle vukûa gelmişti. Günün birinde ansızın Medîne'ye hücûm etmek mukarrerdi. Düşmanların bu taarruzlarını önlemek üzere Resûl-i Ekrem Zî-Kared vak'asından üç gün

[1] Bir berîd 12 mil mesâfeye denildiğine göre Hayber, Medîne'den 96 mil uzaklıkta demek olur.

sonra bin altı yüz piyâde ve iki yüz süvârî mücâhidle Hayber üzerine hareket etti.

Hayber seferine çıkış, Hicret'in yedinci senesi Cumâde'l-ûlâ'sında idi. Mûsâ İbn-i Ukbe'nin beyânına göre Resûl-i Ekrem Hudeybiye'den geldikten sonra Medîne'de yirmi gün oturmuş, sonra Hayber seferine çıkmıştır. Hayber'in fethi Allāhu Teâlâ tarafından Hudeybiye seferinde va'd olunmuştu.

1606. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ ٱلْأَكْوَعِ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِلَى خَيْبَرَ فَسِرْنَا لَيْلاً فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ ٱلْقَوْمِ لِعَامِرٍ يَا عَامِرُ أَلاَ تُسْمِعُنَا مِنْ هُنَيْهَاتِكَ وَكَانَ عَامِرٌ رَجُلاً شَاعِراً فَنَزَلَ يَحْدُو بِالْقَوْمِ يَقُولُ .

أَللّٰهُمَّ لَوْلاَ أَنْتَ مَااهْتَدَيْنَا * وَلاَ تَصَدَّقْنَا وَ لاَ صَلَّيْنَا
فَاغْفِرْ فِدَاءً لَكَ مَا أَبْقَيْنَا * وَ أَلْقِيَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا
وَ ثَبِّتِ ٱلْأَقْدَامَ إِنْ لاَقَيْنَا * إِنَّا إِذَا صِيحَ بِنَا أَبَيْنَا
* وَبِالصِّيَاحِ عَوَّلُوا عَلَيْنَا *

فَقَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ هٰذَا ٱلسَّائِقُ قَالُوا عَامِرُ بْنُ ٱلْأَكْوَعِ قَالَ يَرْحَمُهُ ٱللّٰهُ قَالَ رَجُلٌ مِنَ ٱلْقَوْمِ وَجَبَتْ يَا نَبِيَّ ٱللّٰهِ لَوْلاَ أَمْتَعْتَنَا بِهِ فَأَتَيْنَا خَيْبَرَ فَحَاصَرْنَاهُمْ حَتَّى

اَصَابَتْنَا مَخْمَصَةٌ شَدِيدَةٌ ثُمَّ إِنَّ ٱللّٰهَ تَعَالٰى فَتَحَهَا عَلَيْهِمْ فَلَمَّا أَمْسَى ٱلنَّاسُ مَسَاءَ ٱلْيَوْمِ ٱلَّذِى فُتِحَتْ عَلَيْهِمْ اَوْقَدُوا نِيرَانًا كَثِيرَةً فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا هٰذِهِ ٱلنِّيرَانُ عَلٰى أَىِّ شَيْءٍ تُوقِدُونَ قَالُوا عَلٰى لَحْمٍ قَالَ عَلٰى أَىِّ لَحْمٍ قَالُوا لَحْمُ حُمُرِ ٱلْإِنْسِيَّةِ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَهْرِيقُوهَا وَ ٱكْسِرُوهَا فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ أَوْ نُهْرِيقُهَا وَ نَغْسِلُهَا قَالَ أَوْ ذَاكَ فَلَمَّا تَصَافَّ ٱلْقَوْمُ كَانَ سَيْفُ عَامِرٍ قَصِيراً فَتَنَاوَلَ بِهِ سَاقَ يَهُودِىٍّ لِيَضْرِبَهُ وَ يَرْجِعُ ذُبَابُ سَيْفِهِ فَأَصَابَ عَيْنَ رُكْبَةِ عَامِرٍ فَمَاتَ مِنْهُ قَالَ فَلَمَّا قَفَلُوا قَالَ سَلَمَةُ رَآنِى رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَهُوَ اٰخِذٌ بِيَدِى قَالَ مَالَكَ قُلْتُ لَهُ فِدَاكَ أَبِى وَ أُمِّى زَعَمُوا أَنَّ عَامِراً حَبِطَ عَمَلُهُ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ كَذَبَ مَنْ قَالَهُ إِنَّ لَهُ لَأَجْرَيْنِ وَجَمَعَ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ إِنَّهُ لَجَاهِدٌ مُجَاهِدٌ قَلَّ عَرَبِىٌّ مَشٰى بِهَا مِثْلَهُ وَ فِى رِوَايَةٍ نَشَأَ بِهَا .

TERCEMESİ

Seleme İbn-i Ekva' *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber, Hayber gazâsına çıkmıştık. Bir gece giderken kāfileden bir kişi Âmir (İbn-i Ekva')a [1]:

— Ey Âmir! Kısa vezinli şiirlerinden bize bir parça dinletsene? dedi. Âmir, şâir bir kişi idi. Bunun üzerine Âmir hayvanından aşağı indi. Ve şu (meâldeki) şiirini (güzel sadâ ve edâ ile) okuyarak kāfile develerini yollandırdı [2]. "*Allāh'ım! Sen bize hidâyet etmemiş olsaydın, bize doğru yolu göstermemiş ve bize rahmet etmemiş olsaydın* (biz, muhakkak şaşırırdık). *Rabb'im —hayâtım Sen'in rızân uğrunda fedâ olsun!— Bizi işleye-geldiğimiz geçmiş günahlarımızdan yarlığa! Ve gönüllerimize sükûnet ve metânet koy! Düşmana kavuştuğumuzda da ayaklarımızı sâbit kıl* (sürçtürme!) *Rabb'imiz! Din düşmanları bizi fenâlığa da'vet ettiklerinde imtinâ ederiz. O düşmanlar ki, onlar müşrikleri haykırarak üzerimize da'vet etmişlerdir.*"

Bunun üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Şiir inşâd edip develeri yollandıran kimdir? diye sordu. Ashâb:

— Âmir İbn-i Ekva''dır! dediler. Resûlullāh:

— Allah Âmir'e rahmet etsin! diye duâ etti. Kāfileden bir kişi (Ömer İbn-i Hattâb):

— Yâ Nebiyya'llāh! Duânız berekâtiyle Âmir Cennet'i hak etti. Âmir'in şahâdeti vâcib oldu. Âmir'le (ve onun şiir ve hamâsetiyle) müstefîd olmamız için keşki onu bize bağış-

---

[1] Âmir İbn-i Ekva', bu hadîsin râvîsi Seleme İbn-i Ekva''ın amucasıdir.

[2] Arabistan'da develer yürüyüş sırasında şiir dinlemekten hoşlanırlardı. Bu cihetle arablar seyr ü sefer sırasında şiir inşâd ederek develerin yollanmasını te'mîn ederlerdi.

lasaydınız! dedi[1]. Nihâyet Hayber'e geldik. Ve Hayber halkını muhâsara ettik. (Fakat muhâsara yirmi gün sürmüştü), hattâ bize şiddetli bir açlık isâbet etmişti. Sonra Allāhu Teâlâ müslümanlara Hayber kalelerinin birer birer fethini müyesser kıldı. Hayber'in müslümanlara fethi müyesser olduğu günün akşamında mücâhidler akşam olunca yer yer ateş yakmışlardı. Nebî *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem*:

— Bu ateşler nedir, niçin yakıyorlar? diye sordu. Ashâb:

— Et pişirmek için! diye cevab verdiler. Resûlullāh:

— Hangi et, ne eti? diye sordu. Ashâb:

— Yerli merkeblerin eti! diye cevab verdiler. Resûlullāh:

— Onu döküniiz kaplarını da kırınız! buyurdu. Ashâb'dan birisi (Ömer İbn-i Hattâb):

— Yâ Resûla'llāh! Eti döküp kaplarını yıkasak olmaz mı? diye sordu. Resûlullāh:

— Yâhud öyle yapınız! buyurdu[2]. Hayber'de muhârib kavim harb saffı bağlayınca (Âmir, arabların en cenkçi pehlivanı Merhab'e karşı mübâriz çıkmıştı. Fakat) Âmir'in kılıcı kısa idi. Âmir bu kısa kılıcını vurmak için bir yehûdînin (Merhab'ın) baldırına saldırmıştı. Fakat kılıcının keskin yüzü dönüp Âmir'in diz kapağına isâbet etmekle kahraman şâir bu cerîhadan vefât etmiştir. Râvî der ki: (Bunun üzerine bâzı kimseler Âmir'in bu şekilde vefâtını intihâr sayarak cihâdının mükâfatsız kalacağını iddia etmekle Seleme İbn-i Ekvaʻ, amucası hakkında bu iddiadan müteessir olmuştu).

---

[1] Ashâb arasında tecrübe edilmiş bir hakîkat idi ki, Resûlullāh'ın rahmet ve mağfiretle duâ ettiği kimse şehîd olurdu. Bunun için Hazret-i Ömer: Âmir'i bize bıraksaydınız! temennîsinde bulunmuştur.

[2] Buhârî'nin bu bâbda birkaç tarîk ile rivâyetinde Resûlullāh'ın münâdîsi tarafından: "*Ey Peygamber'in Ashâbı, Allah ve Allāh'ın Peygamberi sizi o eşek etini yemekten menʻ eder*" diye iʻlân edilmiştir.

Resûlullāh ile Ashâbı Hayber'den döndükleri sıra Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* beni gördü. Ve iki elimi tutarak bana:

— Ey Seleme, sana ne oldu? (Benzin kaçmış, yeis içindesin!) dedi. Ben de Resûlullāh'a:

— Yâ Resûla'llāh babam, anam sana kurban olsun!. Bâzı kimseler (amucam) Âmir'in gazâsının bâtıl ve şehâdetinin mükâfatsızlığını iddia etmişlerdir! dedim. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Bu iddiada bulunan kişi yalan söylemiştir. Âmir için iki ecr ve sevab vardır ve bu muhakkaktır: biri Allah yolunda cihad sevâbı, öbürü cehdi ve bu uğurda son kudretini sarfetmesinin mükâfâtı olarak. —Sonra Resûlullāh iki parmağını birleştirerek— muhakkak ki Âmir şehîddir. Yeryüzünde gezen Arab ırkından Âmir'in benzeri pek az bulunur; ve bir rivâyette: Pek az yetişir! buyurdu.

1607. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَتَى خَيْبَرَ لَيْلاً تَقَدَّمَ فِي الصَّلَاةِ وَزَادَهُنَا فَقَتَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ الْمُقَاتِلَةَ وَ سَبَى الذُّرِّيَّةَ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hayber (e yakın bir yer) e gece vakti gelmişti. Bu hadîs Namaz bahsinde geçti. Buradaki rivâyetinde Buhârî şunu ziyâde etmiştir: Resûlullāh Hayber halkının muhârib olanlarını öldürdü. Nesillerini ve oğullarını, kızlarını da esîr etti.

İ Z Â H I

Müellif Zebîdî'nin geçtiğini bildirdiği bu hadîsi Buhârî namaz bahsinin salât-ı havf (= korku namazı) gibi müteaddid yerlerinde ve Megāzî bahsinde birçok tarîklerle rivâyet etmiştir. Bunları şöyle birleştirip hulâsa edebiliriz: Resûlullāh Hayber seferinde geceleyin Hayber'e (Reci' vâdîsine) varmıştı. Orada tevakkuf etti. Çünkü Resûlullāh gece vakti bir düşman üzerine vardığında onlara gece baskını yapmazdı. Sabahı beklerdi. Enes İbn-i Mâlik der ki: Resûlullāh burada gecenin sonunda ve alaca karanlıkta sabah namazını kıldı. Sonra: "الله اكبر خربت خيبر = *Allah büyüktür, Hayber harâb olmuştur. Biz bir kavmin alanına indik mi, bu müthiş haberin korku saldığı düşmanların* (vay hallerine, onların) *sabahı ne fenâ olur?*" buyurdu. Yine Enes İbn-i Mâlik'ten bir rivâyete göre sabah olunca Hayber yehûdîleri kazmalariyle, küreklęriyle çıkıp da Resûlullāh'ın ordusunu görünce: "*Muhammed, vallâhi Muhammed ve askeri*" diye bağrıştılar. Resûlullāh: "*Allāhu ekber, harıbet Hayber!*" buyurdu. Sonra harbin aşağıda göreceğimiz safahâtı cereyân etti.

1608. عَنْ أَبِي مُوسَى ٱلْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا غَزَا رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْبَرَ أَشْرَفَ ٱلنَّاسُ عَلَى وَادٍ فَرَفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ بِالتَّكْبِيرِ ٱللهُ أَكْبَرُ ٱللهُ أَكْبَرُ لَا إِلٰهَ إِلَّا ٱللهُ فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِرْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ إِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِباً إِنَّكُمْ تَدْعُونَ سَمِيعاً قَرِيباً وَهُوَ مَعَكُمْ وَأَنَا خَلْفَ دَابَّةِ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَمِعَنِى وَأَنَا أَقُولُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِٱللهِ فَقَالَ لِي يَا عَبْدَ ٱللهِ بْنَ قَيْسٍ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ ٱللهِ قَالَ أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى

كَلِمَةٍ مِنْ كَنْزٍ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ قُلْتُ بَلٰى يَا رَسُولَ اللّٰهِ فِدَاكَ
أَبِي وَ أُمِّي قَالَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ .

TERCEMESİ

Ebû Mûse'l-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hayber'e gazâya giderken mücâhidler bir vâdîye eriştiklerinde yüksek sesle: "*Allāh uludur, Allah uludur, Allah'dan başka İlâh yoktur!*" diye tekbîr almışlardı. Bunun üzerine Resûlullāh onlara: Nefesinize acıyınız! (Yavaş tekbîr getiriniz! Çünkü) siz ne sağırı çağırıyorsunuz, ne de gāibe sesleniyorsunuz. Muhakkak ki siz; iyi işiten ve size çok yakın olan Allāh'a duâ ediyorsunuz. O her zaman sizinle berâberdir! buyurdu. (Râvî Ebû Mûse'l-Eş'arî der ki:) bu sırada ben Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in binitinin arkasında idim. Ben de:

— Lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llâh = Kulun ihâtası ve kuvveti yoktur. Ancak bu, Allāh'ın inâyetiyle hâsıldır! demeğe başladım. Resûlullāh benim sesimi işitti Ve:

— Ey Abdullāh İbn-i Kays! (Ebû Mûse'l-Eş'arî) diye seslendi. Ben de:

— Buyurunuz yâ Resûla'llāh, emrinizi almağa hazırım! dedim. Resûlullāh:

— Ey Abdullāh, sana Cennet hazînelerinden büyük bir hazîne değerinde bir kelimeye (bir cümleye) delâlet edip bildireyim mi? buyurdu. Ben de:

— Bildir, yâ Resûla'llāh; babam, anam sana fedâ olsun! dedim. Resûlullāh:

— O kelime, Lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llâh'dır! buyurdu.

1609. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ٱلسَّاعِدِيِّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ
رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلْتَقٰى هُوَ وَٱلْمُشْرِكُونَ فَٱقْتَتَلُوا
فَلَمَّا مَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلٰى عَسْكَرِهِ وَمَالَ
ٱلْآخَرُونَ إِلٰى عَسْكَرِهِمْ وَفِي أَصْحَابِ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ رَجُلٌ لَا يَدَعُ لَهُمْ شَاذَّةً وَلَا فَاذَّةً إِلَّا ٱتَّبَعَهَا يَضْرِبُهَا
بِسَيْفِهِ فَقِيلَ مَا أَجْزَأَ مِنَّا ٱلْيَوْمَ أَحَدٌ كَمَا أَجْزَأَ فُلَانٌ فَقَالَ
رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَا إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ ٱلنَّارِ فَقَالَ
رَجُلٌ مِنَ ٱلْقَوْمِ أَنَا صَاحِبُهُ قَالَ فَخَرَجَ مَعَهُ كُلَّمَا وَقَفَ وَقَفَ
مَعَهُ وَإِذَا أَسْرَعَ أَسْرَعَ مَعَهُ قَالَ فَجُرِحَ ٱلرَّجُلُ جُرْحاً شَدِيداً
فَٱسْتَعْجَلَ ٱلْمَوْتَ فَوَضَعَ سَيْفَهُ بِٱلْأَرْضِ وَذُبَابَهُ بَيْنَ ثَدْيَيْهِ
ثُمَّ تَحَامَلَ عَلٰى سَيْفِهِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَخَرَجَ ٱلرَّجُلُ إِلٰى رَسُولِ ٱللّٰهِ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَمَا ذَاكَ قَالَ ٱلرَّجُلُ ٱلَّذِي ذَكَرْتَ آنِفاً
أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ ٱلنَّارِ فَأَعْظَمَ ٱلنَّاسُ ذٰلِكَ فَقُلْتُ أَنَا لَكُمْ بِهِ
فَخَرَجْتُ فِي طَلَبِهِ ثُمَّ جُرِحَ جُرْحاً شَدِيداً فَٱسْتَعْجَلَ ٱلْمَوْتَ

فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ فِي الْأَرْضِ وَ ذُبَابَهُ بَيْنَ ثَدْيَيْهِ ثُمَّ تَحَامَلَ
عَلَيْهِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عِنْدَ
ذٰلِكَ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ
وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ النَّارِ فِيمَا
يَبْدُو لِلنَّاسِ وَ هُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ .

TERCEMESİ

Sehl İbn-i Sa'd-i Sâidî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hayber harbinde müşrik yehûdîlerle karşılaşıp cenk etmişlerdi. (O günün harbi sona erip) Resûlullāh askerî karargâhına, öbürleri (düşman) de askerî merkezlerine dönmüşlerdi. Fakat Resûlullāh'ın Ashâb'ı içinde (Kuzman adında) bir kişi vardı ki, o, düşman ordusundan ayrı düşen, yâhud orduya iltihak etmemiş bulunan (kıyıda bucakta bulduğu) yehûdînin peşini bırakmayıp amansız ta'kîb ediyor ve onu vuruyordu. (Bu adamın cengâverliği Resûlullāh'a arzolunup:)

— Yâ Resûla'llāh! Bizden hiçbir kişi filânın gösterdiği kahramanlık derecesinde kifâyet gösteremedi! denildi. Bunun üzerine Resûlullāh:

— Fakat o Cehennemliklerden! buyurdu. (Ashâb Peygamber'in bu haberini zihinlerinde büyüttüler. Hattâ) Ashâb'dan bir kişi (Huzâî Eksüm):

— Öyle ise ben bunu tarassud eder, gözlerim (ve onu ta'kîb ederim!) dedi. Râvî İbn-i Sa'd der ki: Huzâî, bu Kuzman'la berâber harb sâhasına çıktı; o, harb saffının ne-

resinde durduysa o da onunla berâber durdu. Ve o, harbde ne derece çeviklik gösterdiyse Huzâî de onunla berâber gösterdi. Râvî İbn-i Sa'd der ki: Nihâyet Kuzman ağır bir sûrette yaralandı. (Bu ağır darbe acısiyle) ölümünü everek (intihar kasdiyle) kılıcı(nın demiri)ni yere koydu. Ve kılıcın ağzını (keskin çalım yerini) iki memesi arasına koyarak kılıcın üstüne yüklendi. Ve bu sûretle kendisini öldürdü. Bunun üzerine Huzâî Eksüm Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e vardı. Ve:

— Yâ Resûla'llāh, şehâdet ederim ki, sen muhakkak Allāh'ın Peygamberi'sin! dedi. Resûlullāh:

— Sana ne oldu? (Bu şehâdetin sebebi nedir?) diye sordu. Huzâî:

— Yâ Resûla'llāh! Önün sıra hani şu Cehennemliklerden olduğunu haber verdiğin kişi (Kuzman) yok mu? Hakîkaten o Cehennemliklerdendir! dedi. Ve (hâdiseyi şöyle hikâye etti): Yâ Resûla'llāh! Kuzman'ın Cehennemliklerden olduğuna dâir haberinizi halkın i'zâm etmesi üzerine ben: Bu adamı ta'kîb ve tarassud ederim! demiştim. Ve hakîkaten ardı sıra çıkıp onun her hareketini araştırdım. Nihâyet bu adam ağır sûrette yaralandı ve ölümünü everek kılıcının demirini yere, keskin ağzını iki memesi arasına koydu. Sonra kılıcının üstüne yüklendi. Ve bu sûretle nefsini öldürdü. Bunun üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— İnsanlar arasında bir sınıf vardır ki, halka görünüşe göre ehl-i Cennet'e yaraşan hayırlı işler yapar. Halbuki o, Cehennemliklerdendir. Yine insanlardan bir kısım da vardır ki, halka görünüşüne göre Cehennemliklere âid kötü işler yapar. Halbuki o, Cennetliklerdendir! buyurdu.

1610. وَفِي رِوَايَةٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُمْ يَا بِلَالُ فَأَذِّنْ أَنْ لَا يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مُؤْمِنٌ إِنَّ اللهَ يُؤَيِّدُ الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ.

TERCEMESİ

(Sehl İbn-i Sa'd hadîsinin Ebû Hüreyre'den gelen) bir rivâyet tarîkinde de Nebî *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem:*

— Kalk yâ Bilâl, halka i'lân et ki: Cennet'e girmez, ancak mü'min olan girer. (Bu müntehirin mücâhedesine gelince) muhakkak ki Allah, İslâm dînini (dilerse) fâcir bir kişi ile te'yîd edip kuvvetlendirir, buyurmuştur.

İZÂHI

Bu hadîs, asıl bahis mevzûumuz olan Sehl İbn-i Sa'd hadîsinin bir benzeridir. Ve Buhârî Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir. Ebû Hüreyre hadîsinde bildirilen müntehirin adını da Buhârî şârihlerinin Kuzman olmak üzere bildirdiklerine göre Ebû Hüreyre hadîsinin de aynı intihar vâkıasına âid olduğu anlaşılır. Ebû Hüreyre hadîsinin sonunda şu ziyâde vardır: Resûlullāh'a Kuzman'ın intihâr ettiği haber verilince Peygamber Efendimiz: Allah büyüktür. Şunu bilir ve bildiririm ki, muhakkak ben Allāh'ın kulu ve peygamberiyim! buyurmuş, sonra Bilâl'a emredip Bilâl: Cennet'e yalnız müslüman olan dâhil olur. Dilerse Allah bu İslâm dînini fâcir bir kişiyle destekler ve kuvvetlendirir! diye halka i'lân etmiştir. Her iki hadîs bâzı cihetlerden incelenmeğe muhtaçtır. Şöyle ki: Hadîste intihârı bildirilen Kuzman, intihar etmekle dinden çıkmış değildir: Ulemânın cumhûruna göre müntehir, kâfir değildir, üzerine cenâze namazı kılınır. Birinci İbn-i Sa'd hadîsinde Cehennemlik olduğu bildiriliyorsa da Cehennem'de ebedî kalacağına delâlet eden bir cihet yoktur. Binâenaleyh irtikâb ettiği intihar cürmünün cezâsını çektikten sonra Cehennem'den îmânının eseri âzadlanacağını kabûl ederiz.

Fakat ikinci gelen Ebû Hüreyre hadîsi böyle değildir. Onda Resûlullāh'ın Bilâl ile: Cennet'e yalnız müslüman girer! diye i'lân ettirmiş olması, müntehirin müslim olmadığına delâlet eder ki, doğru değildir. Cevab olarak deniliyor ki: Bu müntehirin i'lân olunduğu üzere müslümân olmaması intihârın eseri ve cezâsı değildir. Belki her hükmü vahy ile müeyyed olan Resûlullāh'a vahyolunan başka bir sebebin eseridir. O cümleden en yakın olarak hatıra gelen bir sebeb, müslümanlıkta harâm olduğu kat'î olan intihârı, halâl i'tikād ederek kendi teşebbüsiyle hayâtına nihâyet vermiş olmasıdır.

1611. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ ضُرِبْتُ ضَرْبَةً فِي سَاقِي يَوْمَ خَيْبَرَ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَفَثَ فِيهَا ثَلَاثَ نَفَثَاتٍ فَمَا اشْتَكَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ.

TERCEMESİ

Seleme İbn-i Ekva' *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Hayber günü ben baldırımdan ağırca vurulmuştum. Hemen Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e geldim. Resûlullāh üç def'a nefes etti. O saatte ağrı ve ıztırab hissetmedim[1].

1612. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ خَيْبَرَ وَالْمَدِينَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ يُبْنَى عَلَيْهِ بِصَفِيَّةَ فَدَعَوْتُ الْمُسْلِمِينَ إِلَى وَلِيمَتِهِ وَمَا كَانَ فِيهَا مِنْ خُبْزٍ

[1] Bu hadîs Buhârî'nin sülâsiyâtındandır. Yâni üç vâsıta ile rivâyet ettiği hadîslerdendir. Buhârî'nin *Sahîh*'indeki sülâsiyâtı yirmi iki hadîse münhasırdır. Müslim'in ise *Sahîh*'inde hiç sülâsiyâtı yoktur.

وَلَا لَحْمٍ وَمَا كَانَ فِيهَا إِلَّا أَنْ أَمَرَ بِلَالًا بِالْأَنْطَاعِ فَبُسِطَتْ
فَأُلْقِيَ عَلَيْهَا ٱلتَّمْرُ وَٱلْأَقِطُ وَٱلسَّمْنُ فَقَالَ ٱلْمُسْلِمُونَ إِحْدَى
أُمَّهَاتِ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَوْ مَا مَلَكَتْ يَمِينُهُ قَالُوا إِنْ حَجَبَهَا فَهِيَ
إِحْدَى أُمَّهَاتِ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَإِنْ لَمْ يَحْجُبْهَا فَهِيَ مِمَّا مَلَكَتْ
يَمِينُهُ فَلَمَّا ٱرْتَحَلَ وَطَّأَ لَهَا خَلْفَهُ وَمَدَّ ٱلْحِجَابَ .

T E R C E M E S İ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hayber (den dönüşte onun) la Medîne arasında üç gün ikāmet buyurdu. Bu müddet zarfında Safiyye ile izdivâcı vâkı' oldu. Ben de müslümanları velîme taâmına da'vet ettim. Bu ziyâfette ekmek, et yoktu. Ziyâfete müteallık hiç bir şey yoktu. Yalnız Resûlullāh Bilâl'e sofra yaymasını emretmişti. Sofra yayıldığında üstüne hurma, akt denilen ekşi yoğurtlu taâm, bir de tereyağı konulmuştu. (Yemek esnâsında) müslümanlar aralarında:

— Safiyye mü'minlerin analarından birisi (hür bir kadın) mıdır, yoksa Resûlullāh'ın mülk-i yemîni (bir câriye) midir? dediler. Bir kısım müslümanlar da:

— Eğer Resûlullāh Safiyye'yi örterse, o, Ümmehât-ı mü'minînin birisidir. Eğer örtmezse, Safiyye Resûlullāh'ın mülk-i yemîn câriyesidir! mütâleasında bulundular. Resûlullāh göç etmeğe karar verince binidinin arkasına Safiyye için bir taht kurdu. Ön tarafına da perde çekti.

İZÂHI

Safiyye *radiya'llāhu anhâ* hakkında Buhârî'nin bu bâbında müteaddid rivâyetleri vardır. Ve Hepsi Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyet olunagelmiştir. Bu rivâyetlere göre Hazret-i Safiyye Huyey İbn-i Ahtâb'ın kızıdır. Benî Nadîr ve Benî Kureyza'nın en şerefli bir âilesine mensubdu. Hayber yehûdîlerinin reîsi Kinâne İbn-i Rebî' ile yeni evlenmişti. Her iki cihetle asâleti vardı. Zevci, babası bu muhârebede ölmüştü.

Buhârî'nin diğer bir rivâyetinde harb sonu esirler toplandığı zaman Dihyetü'l-Kelbî Resûl-i Ekrem'e gelib bir câriye istemişti. Resûlullāh da esirler arasından bir câriye almasına müsâade buyurmakla Dihye Safiyye'yi intihab edib almıştı. Fakat Ashâb bunu muvâfık bulmadı. Hayber reisinin gelini ve Benî Nadîr'in en şerefli bir âile kızı olan Safiyye'nin Dihye'ye verilmesi yehûdîler için pek ziyâde âr ve hacâleti mûcib olacağı beyâniyle i'tirâz edildi. Resûl-i Ekrem de Dihye'den istirdâd ve âzâd ederek nikâhla kadınları arasına idhâl etti.

1613. عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ وَ عَنْ أَكْلِ الْحُمُرِ الْإِنْسِيَّةِ .

TERCEMESİ

Alî İbn-i Ebî Tâlib *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hayber günü kadınların Müt'a sûretiyle nikâh edilmesini ve ehlî merkeplerin etinin yenilmesini yasak etmiştir.

İZÂHI

Müt'a, muayyen bir zamâna bağlı olan nikâhdır. Ve câhiliyet devrinde mer'î olan nikâh şekillerinden birisidir. Bu nikâhdan gāye

beş, on gün gibi bir zamân için kadından intifâdır. Bir âile yuvası kurarak ebedî yaşamak ve tevâlüd ve tenâsül ile cemiyetin ve soyun bekāsına hizmet etmek gibi şer'î nikâha terettüb eden âlî gāyeler bu câhiliyet nikâhında matlub değildi. Bunun için verâset gibi ahkâm terettüb etmezdi. İslâm'ın ilk devirlerinde bir zarûret üzerine bâzı gazâlarda Müt'aya ruhsat verilmişti. Fakat Hayber'de müsâaade edilmeyip yasak edildi. Mekke'nin fethi seferinde bir daha ruhsat edilib Vedâ Haccı'nda kat'î sûrette nehyolundu.

Bu hadîsin bu bâbdaki diğer bir rivâyet tarîkında ehlî merkeb etinden nehyedildiği halde at etinin yenilmesine ruhsat ve müsâade edildiği bildiriliyor. Bu rivâyetle istidlâl ederek Ebû Yûsuf, Muhammed, Şâfiî, Ahmed İbn-i Hanbel ve daha birçok selef âlimleri at etinin yenilmesini tecvîz etmişlerdir. İmam Ebû Hanîfe ise at, katır, merkeb makūlesi hayvanların binilmek ve zînet ittihâz edilmek için yaradıldıkları Kur'ân'ın beyân ve ta'lîmine mebnî yenilmesini tecvîz etmemiştir. İmam Mâlik, Evzâî, Ebû Ubeyd de İmam Ebû Hanîfe'ye muvâfakat etmişlerdir.

1614. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَسَمَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ لِلْفَرَسِ سَهْمَيْنِ وَلِلرَّاجِلِ سَهْمًا .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hayber günü süvârî gāzîlerin atları için iki pay, yayalara bir pay verdi! dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Abdullāh İbn-i Ömer'in bu rivâyeti *Buhârî* metninde kölesi Nâfi' tarafından şöyle tefsîr ve îzâh edilmiştir: Bir mücâhid, atı olursa ganîmet malından ona üç pay verilir: (Birisi gāzînin kendisinin, ikisi atının payıdır). Eğer gāzînin atı bulunmazsa, yalnız bir sehim verilir.

1615. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَلَغَنَا مَخْرَجُ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ نَحْنُ بِالْيَمَنِ فَخَرَجْنَا مُهَاجِرِينَ إِلَيْهِ أَنَا وَ أَخَوَانِ لِي أَنَا أَصْغَرُهُمْ أَحَدُهُمَا أَبُو بُرْدَةَ وَ ٱلْآخَرُ أَبُو رُهْمٍ فِي ثَلَاثَةٍ وَ خَمْسِينَ مِنْ قَوْمِي فَرَكِبْنَا سَفِينَةً فَأَلْقَتْنَا سَفِينَتُنَا إِلَى ٱلنَّجَاشِيِّ بِالْحَبَشَةِ فَوَافَقْنَا جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ فَأَقَمْنَا مَعَهُ حَتَّى قَدِمْنَا جَمِيعاً فَوَافَقْنَا ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ حِينَ ٱفْتَتَحَ خَيْبَرَ وَ كَانَ أُنَاسٌ مِنَ ٱلنَّاسِ يَقُولُونَ لَنَا يَعْنِي لِأَهْلِ ٱلسَّفِينَةِ سَبَقْنَاكُمْ بِالْهِجْرَةِ وَ دَخَلَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ وَ هِيَ مِمَّنْ قَدِمَ مَعَنَا عَلَى حَفْصَةَ زَوْجِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ زَائِرَةً وَ قَدْ كَانَتْ هَاجَرَتْ إِلَى ٱلنَّجَاشِيِّ فِيمَنْ هَاجَرَ فَدَخَلَ عُمَرُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَلَى حَفْصَةَ وَ أَسْمَاءُ عِنْدَهَا فَقَالَ عُمَرُ حِينَ رَأَى أَسْمَاءَ مَنْ هٰذِهِ قَالَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ قَالَ عُمَرُ ٱلْحَبَشِيَّةُ هٰذِهِ ٱلْبَحْرِيَّةُ هٰذِهِ قَالَتْ أَسْمَاءُ نَعَمْ قَالَ سَبَقْنَاكُمْ بِالْهِجْرَةِ فَنَحْنُ أَحَقُّ بِرَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَمَ مِنْكُمْ فَغَضِبَتْ وَ قَالَتْ كَلَّا وَ ٱللّٰهِ كُنْتُمْ

مَعَ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُطْعِمُ جَائِعَكُمْ وَ يَعِظُ
جَاهِلَكُمْ وَكُنَّا فِي دَارٍ أَوْ فِي أَرْضِ ٱلْبُعَدَاءِ ٱلْبُغَضَاءِ بِالْحَبَشَةِ
وَذٰلِكَ فِي ٱللهِ وَفِي رَسُولِهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ ٱيْمُ ٱللهِ لَا
أَطْعَمُ طَعَاماً وَلَا أَشْرَبُ شَرَاباً حَتَّى أَذْكُرَ مَا قُلْتَ لِرَسُولِ ٱللهِ
صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ كُنَّا نُؤْذَى وَنُخَافُ وَسَأَذْكُرُ
ذٰلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ أَسْأَلُهُ وَٱللهِ لَا أَكْذِبُ وَلَا
أَزِيغُ وَلَا أَزِيدُ عَلَيْهِ فَلَمَّا جَاءَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَالَتْ يَا نَبِيَّ ٱللهِ إِنَّ عُمَرَ قَالَ كَذَا وَ كَذَا قَالَ فَمَا قُلْتِ لَهُ
قَالَتْ قُلْتُ لَهُ كَذَا وَ كَذَا قَالَ لَيْسَ بِأَحَقَّ بِي مِنْكُمْ وَلَهُ
وَلِأَصْحَابِهِ هِجْرَةٌ وَاحِدَةٌ وَلَكُمْ أَنْتُمْ أَهْلَ ٱلسَّفِينَةِ هِجْرَتَانِ.

TERCEMESİ

Ebû Mûse'l-Eş'ârî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Biz (Eş'arîler) Yemen'de iken Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Peyğamber ba's olunduğu ve Medîne'ye hicret ettiği haberi bize irişmişti. Biz de ben ve kardeşlerim —ki, biri Ebû Bürde, öbürü de Ebû Rühm'dür; ben kardeşlerimin en küçükleri idim.— Kavmimiz (Eş'arîler) den elli üç kişi refâkatinde Resûlullāh cânibine muhâcir olarak (Yemen'den) çıkmıştık. Biz bir gemiye bindik. Fakat (havanın

muhâlefetiyle) gemimiz bizi Habeşe hükümdârı Necâşî'nin memleketi sâhiline bıraktı. Orada Ca'fer İbn-i Ebî Tâlib *radiya'llāhu anh*'e kavuştuk. Bir müddet onunla berâber Habeşistan'da kaldık. Nihâyet hepimiz yola çıktık. Ve Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hayber'i fethettiği sıra kendilerine kavuştuk[1]. Ordudaki mücâhidlerden bâzı kimseler bize yâni gemi yârânına:

— Hicret şerefini kazanmakta biz sizi geçtik! diyorlardı. Bir kere de Esmâ' Bint-i Umeys —ki bizimle Habeşe'den gelenlerden idi— (zevci Ca'fer'le birlikte) Peygamber'in kadını (ve Ömer'in kızı) Hafsa'yı —ki, o da vaktiyle bir muhâcir kāfilesi içinde Habeşistan'a hicret etmişti— ziyâret etti. Esmâ' Hafsa'nın yanında iken Ömer *radiya'llāhu anh* de kızının odasına girdi. Ömer Esmâ'yı görünce Hafsa'ya:

— Bu kadın kimdir! diye sordu. Hafsa:

— Umeys kızı Esmâ''dır! dedi. (Ömer Esmâ''nın Habeşistan hicretine ve deniz boşluğuna işâret ederek):

— A, bu kadın Habeşli Esmâ' mıdır? Vay bu kadın deniz yolcusu Esmâ' mıdır? diye tekrar tekrar lâtîfe etti. Esmâ' da: Evet! diye tasdîk etti. Ömer Esmâ''ya:

— Medîne'ye hicret fazîletinde biz sizi geçtik! Biz Resûlullāh'a sizden daha lâyık, daha yakın bulunuyoruz! demesi üzerine Esmâ' titizlenerek şöyle müdâfaada bulundu:

— Hayır? Siz, hiç öyle değilsiniz! Vallāhi Resûlullāh ile hicret eden sizlerin Resûlullāh açlarını doyurdu, câhil-

[1] İbn-i İshâk'ın beyânına göre, Peygamber Efendimiz Amr İbn-i Ümeyye'yi Necâşî'ye göndermiş ve Ca'fer İbn-i Ebî Tâlib'le maiyyetindekilerin yol hazırlıklarını tedârik ederek gönderilmesini ricâ etmişti. Necâşî de her türlü seferî ihtiyaçlarını te'mîn ve ayrı ayrı ikrâm ederek göndermiştir. Bu kāfile Resûl-i Ekrem Hayber'de iken Amr İbn-i Ümeyye ile berâber geldiler.

İbn-i İshâk Ca'fer'le berâber gelenlerin on altı yolcudan ibâret olduğunu ve içlerinde şu zevâtın bulunduğunu haber veriyor: Ca'fer'in karısı Esmâ', Hâlid İbn-i Saîd İbn-i Âs ile karısı, kardeşi Amr İbn-i Sa'd, Muaykıb.

lerini okuttu (adam etti). Biz de Habeşistan'da, Resûlullāh'a uzaklarda, müslümanlara kinle, adâvetle dolu bir muhitte, bir toprakta azâb ve ıztırâb içinde bulunuyorduk. Bütün bu mezâhimi biz, Allāh'ın ve Resûlullāh'ın rızâsı uğrunda iktihâm ettik. Ey Ömer! Allah adına yeminler olsun ki, bütün bu dediklerini gidip Resûlullāh'a arzedinceye kadar ne bir lokma yemek yiyeceğim, ne bir yudum su içeceğim. Ey Ömer, biz uzak illerde azâb olunuyorduk ve korku içinde yaşıyorduk. (Sizin Peygamber'in sâyesinde saâdet içinde yaşadığınız gibi değil). Bu hakîkatleri şimdi gidip Resûlullāh'a arzedeceğim. Resûlullāh'a da soracağım (ve cevab isteyeceğim). Ey Ömer! (Şuna emîn ol ki, Resûlullāh'a arzederken) ben ne yalan söylerim, ne de dilim yalan söylemeğe tenezzül eder. Bu muhâveremize bir kelime bile ziyâde etmem. Bu sırada Hafsa'nın odasına Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* gelmekle Esmâ':

— Yâ Resûla'llāh! Ömer şöyle şöyle söyledi, diye hikâye etti. Resûlullāh:

— Sen ona ne cevab verdin? diye sordu. Esmâ':

— Ben de şöyle şöyle cevab verdim! diye müdâfaasını da anlattı. Bunun üzerine Resûlullāh:

— Bu hususda Ömer bana sizden daha lâyık ve yakın değildir. Hakîkat şudur ki, Ömer ve Ömer'le hicret eden arkadaşları için (Medîne'ye), bir hicret sevâbı vardır. Ey gemi yoldaşları, emîn olunuz ki, sizin için iki hicret fazîleti vardır (birisi Necâşî'ye, öbürüsü Resûlullāh'a[1].

---

[1] Kuvvetli bir mantıkla Hazret-i Ömer'e karşı müdâfaasını okuduğumuz Umeys kızı Esmâ' *radiya'llāhu anhâ*'nın vâlidesi Hind bint-i Avf'tır. Peygamberimizin kadınlarından Meymûne ile Hazret-i Abbâs'ın karısı ve Fazl'ın anası Lübâbe'nin kardeşidir.

Î Z Â H I

Sahîh-i Buhârî metninde hadîsin alt tarafında şöyle rivâyet olunuyor: Esmâ' *radiya'llāhu anhâ* der ki: Bu vâkıa ve Resûlullāh'ın sefîne yârânı hakkındaki bu âlî şahâdeti üzerine bir de gördüm ki, bunu işiten Ebû Mûse'l-Eş'arî ve bütün yoldaşlarımız birbiri ardınca takım takım ziyâretime gelerek bu hâdiseyi sevinçle benden soruyorlardı. Bir derecede ki, dünyâ malından arzu edilen hiçbir şey, Resûlullāh'ın Habeşe yârânı hakkındaki bu âlî şahâdeti derecesinde onların gönüllerinde çok ferahlı ve yüksek te'sirli olamazdı. Ebû Bürde'nin[1] rivâyetine göre, Ebû Mûse'l-Eş'arî bu vak'ayı tekrar hikâyet etmesini Esmâ'dan ricâ ederek tekrar tekrar dinlemiştir.

1616. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَعْرِفُ أَصْوَاتَ رُفْقَةِ الْأَشْعَرِيِّينَ بِالْقُرْآنِ حِينَ
يَدْخُلُونَ بِاللَّيْلِ وَأَعْرِفُ مَنَازِلَهُمْ مِنْ أَصْوَاتِهِمْ بِالْقُرْآنِ
بِاللَّيْلِ وَإِنْ كُنْتُ لَمْ أَرَ مَنَازِلَهُمْ حِينَ نَزَلُوا بِالنَّهَارِ وَمِنْهُمْ
حَكِيمٌ إِذَا لَقِيَ الْخَيْلَ أَوْ قَالَ الْعَدُوَّ قَالَ لَهُمْ إِنَّ أَصْحَابِي
يَأْمُرُونَكُمْ أَنْ تَنْظُرُوهُمْ.

T E R C E M E S İ

Yine Ebû Mûse'l-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Eş'arî yârânı (Kur'ân ehlidirler. Onlar)ın ben gece vakti (işle-

[1] Bu Ebû Bürde, Ebû Mûse'l-Eş'arî'nin oğlu Ebû Bürde'dir. Bahis mevzuu olan hadîsin ikinci râvîsidir. Ebû Mûse'l-Eş'arî'nin kardeşi Ebû Bürde değildir. Onun adı Âmir İbn-i Kays'tır.

rinden yâhud mescidden dönüp) evlerine girdikleri zaman okudukları Kur'ân seslerini pek iyi tanırım. (Sefer hâlinde) onların (ordu içindeki) konak yerlerini de gece vakti (geçerken) Kur'ân seslerinden anlarım. Velev ki ben, Eş'arî (kardeş)lerin indikleri bu konak yerlerini gündüz görmemiş olayım! Eş'arîlerden (düşmanı sözleriyle iknâ eden) hakîm kimse de vardır ki, o, bir süvârî, veya bir düşman müfrezesine kavuştuğu zaman onlara: Arkadaşlarım size burada kendilerine intizâr etmenizi emreder! di(yerek korku)tur.

1617. وَ عَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ أَنِ افْتَتَحَ خَيْبَرَ فَقَسَمَ لَنَا وَلَمْ يَقْسِمْ لِأَحَدٍ لَمْ يَشْهَدِ الْفَتْحَ غَيْرَنَا .

TERCEMESİ

Yine Ebû Mûse'l-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Biz (Eş'arîler Ca'fer ve ashâbiyle berâber Habeşe'den) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hayberi fethettikten sonra Resûlullāh'a gelmiştik. Fakat Resûlullāh ganîmetten bize de bir pay ayırdı. Halbuki Hayber fethinde hazır bulunmıyan bizden başka hiçbir kimseye pay ayırmamıştır.

İZÂHI

Müellif Zebîdî'nin Hayber gazâsına dâir *Sahîh-i Buhârî*'den *Tecrîd*'e aldığı hadîsler burada sona ermiştir. Fakat Hayber harbinin en büyük kahramânı ve müellif Buhârî'nin en benâm siyer müelliflerine rağmen *Sahîh*'inin birçok yerlerinde Hayber fâtihi unvânını verdiği Hazret-i Alî hakkındaki meşhur rivâyetini ihtisâr için bu-

rada *Tecrîd*'e almamıştır. Biz burada onu da bâzı îzâhımızla birlikte bildirerek Hayber harbini tamamlamak isteriz.

Allâme şârihimiz Aynî'nin bildirdiği vechile Hayber'in altı müstahkem kalesi vardı. Yirmi gün kadar devâm eden muhâsara ve muhârebe netîcesinde bunlar birer birer sukût etmişti. Yalnız bunların en müstahkemi olan *(Kamos)* kalesi kalmıştı. Burada yehûdîlerin en benâm muhâribi Merhab müdâfaa ve kumanda ediyordu. Ashâb'dan birçok zevâtın kumandasındaki kuvvetlerin mükerrer hücumları yehûdîlerin hurûc hareketleriyle ve ric'atla sona ermişti. Buhârî'nin Sa'd İbn-i Ubâde'den rivâyetine göre nihâyet Resûl-i Ekrem bir gün:

— Müslümanların şu bayrağını yarın bir kişiye vereceğim ki, Allah Hayber'in fethini onun iki elinde müyesser kılacaktır. O, Allâh'ı ve Allâh'ın Resûlü'nü sever, Allah ve Resûlü de o kahramânı sever! buyurmuştur. Bu yüce şerefin kime nasîb olacağı bilinmemekle berâber herkes o gece bir ümidle sabahlamış ve Ashâb arasında mübâhase zemîni olmuştu. Hazret-i Alî'nin gözlerinde şiddetli ağrı bulunduğundan onu kimse hatırlamıyordu. Buhârî'nin diğer bir rivâyetinden öğrendiğimize göre Hazret-i Alî göz ağrısına Medîne'de iken tutulmuştu. Ve Resûl-i Ekrem'in maiyetinde gazâdan ayrılmamak gayretiyle ve güçlükle sefere iştirak etmişti. Sabahleyin Resûlullâh:

— Alî İbn-i Ebî Tâlib nerededir? diye sordu. Ashâb tarafından:

— Yâ Resûla'llâh, onun iki gözü ağrıyor! denildi. Resûl-i Ekrem:

— Haydi onu bana gönderiniz! buyurdu. Bunun üzerine Alî İbn-i Ebî Tâlib (Seleme tarafından yedilerek) huzûra getirildi. Resûlullâh Alî'nin gözlerine püskürdü. Ve duâ buyurdu. Hemen iyileşti. Hattâ hiç ağrımamış gibi oldu. Ve Sancağ-ı Saâdet'i Alî'ye verdi. Alî:

— Yâ Resûla'llâh, Hayber yehûdîleriyle onlar da bizim gibi müslümân oluncaya kadar çenkleşecek miyim? diye sordu. Resûl-i Ekrem:

— Yâ Alî, ağır ol!. Hayber sâhasında alarga bir tarafa in! Sonra onları İslâm'a da'vet et!. Ve üzerlerine vâcib olan İslâm umdelerini bildir!. Yâ Alî, senin bu irşâdınla tek bir kişinin müslümân olması sana kızıl develer bahşedilmesinden daha hayırlıdır! buyurdu.

Buhârî'nin bu rivâyetine siyer müellifleri ek olarak şunu bildiriyorlar: Hazret-i Alî, Resûl-i Ekrem'in bu ta'lîmâtı vechile hareket etti. Ve yehûdîlere İslâmî umdeleri teklîf etti. Fakat yehûdîler müslüman olmağı kabûl etmediler, sulh olmak da istemediler. Bilâkis harb açtılar. Ve ilk önce yehûdî cengâveri Merhab çıktı. Mübâriz istedi. Ona karşı bizzat Hazret-i Alî kendisi çıktı. Ve onu tepeledi. Yehûdîlerin bu azgın kumandanı yere serilmekle yehûdîler mesnedsiz kalarak harb nihâyete ermiş ve Resûl-i Ekrem'in, fethin Alî İbn-i Ebî Tâlib'in şerefli iki eliyle müyesser olacağı hakkındaki işâreti tahakkuk etmiş bulunuyordu. İbn-i İshâk, Mûsâ İbn-i Ukbe, Vâkıdî gibi siyer müellifleri Merhab'ın Muhammed İbn-i Mesleme *(radiya'llāhu anh)* darbesiyle katlolunduğunu rivâyet etmişlerdir. Hattâ Ahmed İbn-i Hanbel *Müsned*'inde, Müslim de *Sahîh*'inde bu haberi bir rivâyet olarak nakletmişlerse de Buhârî'nin *Sahîh*'inde Cihâd, Menâkıb-ı Alî, Megāzî gibi birçok bahislerinde yukarıda nakil ve îzâh ettiğimiz Sa'd İbn-i Ubâde hadîsini tercîhen rivâyet ederek Hayber fâtihliği gibi çok şerefli mefharet unvânını Alî İbn-i Ebî Tâlib'e vermiştir.

Bâzı müellifler Hazret-i Alî için fâtihlik unvânının zâtî şerefi yetişmiyormuş gibi birtakım vâhî rivâyetler nakletmişlerdir: Hayber kalesinin demir kapısını söküp kopartmak, yedi kişinin yerinden bilâhare oynatamadıklarını hikâye ettikleri bu koca demir hamûlesini Cenâb-ı Haydar'ın elinde kalkan yaptırmak gibi İbn-i İshâk'a ve Hâkim'e izâfe edilen efsâneler bu cümledendir. En büyük intikād âlimlerimizden Sehâvî *Makāsidü'l-Hasene*'sinde, Zehebî *Mîzânü'l-Î'tidâl*'inde bütün bunların vâhî ve münker olduklarını bildirmişlerdir.

Hayber vâkıasıyle ilgili bâzı hadîslerin Türkçe'ye çevirimleri bu eserimizin sekizinci cildinde 1193, 1236, 1311 rakamlariyle geçti. Bunlara da bakınız!

Hayber vâkıasına âid rivâyetlerin pek çoğu Enes İbn-i Mâlik'e yükselir. Hazret-i Enes, Resûlullāh'ın en yakın hâdimi bulunduğundan vâkıaları yakından ve daha içli olarak görmüştür. Müellif Buhârî'nin bu bâbında Enes'e âit lâtîf bir rivâyetini de bildirerek bu bahse nihâyet vereceğiz. Rivâyete göre Enes İbn-i Mâlik Basra'-da bulunduğu sırada cum'a namazına çıkmıştı. Mesciddeki cemaate şöyle baktığında bunların başlarında bir çok taylasanlar görmüştü. Enes Basralıların bu serpuş şeklini hoşlanmıyarak: Şu saatte Basralılar

sanki Hayber yehûdîleri! demiştir. Taylasan, başa sarık sarıldığı devirlerde sarılan sarığın bir arşın uzunluğunda bir ucunu baştan aşağı sarkıtmaktır. Enes İbn-i Mâlik bunun Hayberliler arasında umûmiyetle kabûl edilmiş olduğunu bildiğinden taylasanlı Basralıları Hayber yehûdîlerine benzetmiştir. Şârih Aynî der ki: Enes İbn-i Mâlik'in bu teşbîhi men'i, tahzîri ifâde eder. Ve en azı kerâhet olmasıdır.

HAYBER ARÂZÎSİ: Zaferi müteâkıb yehûdîler Resûl-i Ekrem'e mürâcaat ederek yarıcılıkla bu arâzîde çalışmalarını ricâ ettiler. Resûl-i Ekrem de bu teklîfi kabûl etti. Bu cihetle Peygamber Efendimiz her sene mahsul zamânı Abdullâh İbn-i Revâha'yı Hayber'e gönderirdi, İbn-i Revâha da mahsûlü iki müsâvî kısma ayırırdı. Bir kısmını yehûdîlere bırakır, öbür kısmını Medîne'ye gönderirdi. Bu hususda mufassal bir îzâhımız bu eserimizin 7 nci cildinde 1052 numara ile terceme ettiğimiz Abdullâh İbn-i Ömer hadîsinde vardır, oraya bakınız!

FEDEK AHÂLÎSİNİN İNKIYÂDI: Fedek Medîne'ye iki günlük mesâfede vâkı bir köydür. Ahâlîsi yehûdî idi. Akar suları ve güzel hurmalıkları olup çok ma'mûr idi. Hayber'in muhâsarası sırasında Fedek yehûdîlerini İslâm'a da'vet için Muhaysa İbn-i Mes'ûd'u gönderdi. Bu sırada Hayber'in âhenîn kaleleri birer birer sukût etmekte idi. Fedekliler reislerini Resûl-i Ekrem'e göndererek bütün Fedek toprakları Resûlullâh'ın olmak üzere kendilerinin yarıcılıkla yerlerinde bırakılmalarını arzettiler. Onların bu dilekleri kabûl buyurulup bir musâlaha-nâme teâtî olundu.

Hayber harb ile fetholunduğu için Hayber arâzîsinin beşte biri Resûlullâh'a âid olduğu halde Fedek sulhan fetholunduğundan bunun tamâmı (fey') olarak taraf-ı ilâhîden Resûl-i Ekrem'e ihsan buyuruldu. Benî Nadîr arâzîsi de böyle idi. Haşr Sûresi'nin 7 nci âyetindeki: "*Ehl-i kurâdan Allâh'ın Peygamberine tahsîs buyurduğu topraklar.*" ile murâd Abdullâh İbn-i Abbâs'a göre Fedek, Benî Nadîr arâzîsinin tamâmı ile Hayber'in beşte biridir. Bu arâzî nasıl tasarruf olunduğunu öğrenmek üzere sekizinci cildin 1173 ve 1225 numaralı hadîslerin îzâhına bakınız!

VÂDÎ'L-KURÂ'NIN ZAPTI: Vâdi'l-Kurâ da bir yehûdî nâhiyesidir. Resûl-i Ekrem Hayber'den avdet ederken burada da yehûdîlerin

harb hazırlığı yaptıklarını, ve etraflarındaki arablardan istiâne ettiklerini gördü. Ve en önce bunları da İslâm'a da'vet buyurdu. Fakat bunlar da'vete icâbet etmeyip harbe başladılar. Dört günlük bir harb ve muhâsaradan sonra bunlar da mağlûb edilip malları iğtinâm edildi. Arâzîsi de Hayber gibi mahsûlâtının nısfı kendilerine âid olmak üzere yerlerinde yarıcı olarak bırakıldı. Bu sûretle müslümanlara karşı husûmet gösteren ve İslâm dîninin inkişâfına mânî olan yehûdî mes'elesi sona erdi.

Yehûdîlerin Hazret-i Ömer zamânında Hicaz kıt'asından tamâmiyle tehcîri ve bu arâzî üzerinde beytü'l-mâl'in hukûkî tasarrufu dokuzuncu cildde geçti, oraya bakınız!



بَابُ عُمْرَةِ الْقَضَاءِ

BU BÂB, KAZÂ ÖMRESİNE YÂNİ HUDEYBİYE MUSÂLEHA-NÂMESİNDE İFÂSI KARARLAŞTIRILAN ÖMREYE DÂİRDİR

Fukahâ örfünde ömre, husûsî şerâit dâiresinde Kâ'be'yi ziyârettir [bak.: C. 6, S. 214 (İkinci baskı, S. 176)]. Yukarıda Hudeybiye seferinde görüldüğü üzere orada Kureyş ile imzâlanan muâhede-nâmenin bir maddesinde gelecek sene Resûlullāh'ın mâiyetiyle gelip Kâ'be'yi ziyâret edeceği, silâhsız girileceği, yalnız kınında olmak üzere kılıç alınabileceği, üç günden fazla kalınamıyacağı kararlaştırılmıştı. Bu muâhede hükmüne tevfîkan Hicret'in yedinci yılında Resûl-i Ekrem ömre için Mekke'ye gitmeğe karar verdi. Bir sene evvel kendisiyle berâber Hudeybiye'de bulunan müslümanların Mekke'ye gitmeğe hazırlanmalarını emretti. Bunlardan başkaları da iştirâk ettiğinden kadınlar ve çocuklar hâriç olmak üzere ömre kazâsında iki bin kişi bulunmuştur. Bir sulha, bir muâhede hükmü kazâsına müstenid olduğu için buna ömretü's-sulh, ömretü'l-kaziyye, ömretü'l-kısâs da denilmiştir. Bu îzâhımıza göre unvandaki *kazā'* fukahâ örfündeki edâ mukābili olan kazâ' değildir.

Yedi senelik bir fâsıladan sonra vatana kavuşmak iştiyâkı herkeste çok derindi. Ve Mekke'ye umûmî bir sürûr ile girildi. Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyete göre, Mekke'ye girilirken şâir Abdullāh İbn-i Revâha Resûlullāh'ın önünde gidiyor ve şu şiirini inşâd ediyordu:

خلوا بنى الكفار عن سبيله — قد انزل الرحمن فى تنزيله
بان خير القتل فى سبيله — نحن قتلناكم على تأويله

Türkçesi: Ey kâfir oğulları, Resûlullāh'ın yolundan çekiliniz!. Allah Kur'ân'ında onun hak Peygamber olduğuna dâir âyetler indirdi. En hayırlı ölüm, onun yolunda ölümdür. Biz onun emir ve işâreti ile sizi yok ederiz!.

Buhârî'nin bu Ömretü'l-kazā' bâbında Abdullāh İbn-i Ebî Evfâ'dan rivâyetine göre şöyle demiştir: Resûlullāh ömre yaptığı sıra Kâ'be'yi tavâf ve Safâ ile Merve arasında sa'yederken [bu ta'birler için 6 ncı cildde Kitâbü'l-Hacc'a bakınız!] biz onu, müşrik çocuklarının ve müşriklerin tecâvüz edip ezâ vermesinden korurduk! [Bakınız!. C. 6, S. 141, 142 (İkinci baskı, S. 110, 111)].

Buhârî'nin yine bu bâbında Abdullāh İbn-i Abbâs'-dan rivâyetine göre şöyle demiştir: Resûlullāh ile Ashâb'ı Mekke'ye geldiklerinde, müşrikler biribirlerine: Mekke'ye gelen şu cemâati Medîne'nin hummâsı zayıf düşürmüş! diye târiz etmeleri üzerine Resûlullāh, Ashâb'ına Kâ'be'yi üç kere koşa koşa ve omuzlarını silke silke tavâf etmelerini emretmişlerdir ki, şerîat örfünde buna *(reml)* denilir. Yine Resûlullāh Safâ ile Merve arasında sür'atle sa'yetmelerini emretmişti ki, bunlar birer hacc ve ömre âdeti olarak devâm etmektedir. Yine İbn-i Abbas'dan Buhârî'nin rivâyet ettiği bir hadîse göre, Resûlullāh kendisi de —müşriklere kuvvetli görünmek için— bu sûretle tavâf ve sa'yetmişlerdir. [6 ncı cildde 794, 795, 796 rakamlı hadîslere bakınız!].

Buhârî'nin *Sahîh*'inde Ömretü'l-kazā' bâbında rivâyet ettiği hadîsleri buraya kadar birer birer nakletmiş bulunuyoruz. Müellif Zebîdî merhûm bunları ihtisâr için *Tecrîd*'e almamış, yalnız şimdi Türkçeye çevireceğimiz İbn-i Abbâs hadîsini rivâyet etmiştir.

1618. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَ مَيْمُونَةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ وَبَنَى بِهَا وَهُوَ حَلَالٌ وَمَاتَتْ بِسَرِفَ.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan gelen rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Meymûne'yi ihramlı iken (Mekke'de) nikâh edip ihramdan çıktıktan sonra da zifâf olmuştur. Meymûne (Serif mevkiin) de vefât etmiştir.

İZÂHI

Hadîsde nikâhı rivâyet olunan Meymûne, Hâris kızı Hilâliye'-dir. Bu asîl kadın mehirsiz, külfetsiz nikâh edilmek şartiyle ve yalnız Resûlullāh'ın hânedânı câmiasına girebilmek iştiyâkıyle Peygamber Efendimiz'e kendisini arzetmişti. Zührî'den gelen bir rivâyete göre Ahzâb Sûresi'nin (50)nci âyetindeki (و امرأة مؤمنة ان وهبت نفسها للنبى...) kavl-i şerîfinde Resûlullāh'a arz-ı nikâh ettiği bildirilen mü'mine kadın, Meymûne hazretleridir. Resûl-i Ekrem Efendimiz de şeref ve asâletine hürmet ederek Meymûne'nin teklîfini kabûl ve ezvâc-ı tâhirât idâdına idhâl ederek taltîf buyurmuştur. Rivâyete göre mehir de ta'yîn olunmuştur. Meymûne çok hayırperver bir kadın idi. Hicret'in 51 inci yılında bir hacc dönüşünde Serif mevkiinde vefât etmiştir. Serif Mekke'ye altı mil mesâfede vâkı'dir. [Bak! C. 7, S. 276, 277 (İkinci baskı, s. 202, 203)], [1061 numaralı Sehl İbn-i Sa'd hadîsinin şerhi].

غَزْوَةُ مُوتَةَ مِنْ أَرْضِ الشَّامِ

BU BÂB, ŞAM TOPRAKLARINDAN SAYILAN MÛTE HARBİNE DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Bu unvanda Mûte'nin Şam mülhakātından olduğu sarâhatle bildiriliyor. Şârih Kirmânî de Kudüs'e iki konak mesâfede olduğunu bildirmiştir. Mûte harbi müslümanlarla rumlar arasında vukū' bulan muhârebelerin başlangıcıdır. Sebebi de Peygamber'in sefîrinin öldürülmesidir. Şöyle ki, Resûl-i Ekrem Busrâ (şimdiki Havram) emîri Şürahbil İbn-i Amr'e Ashâb'tan Hâris İbn-i Umeyr vedâatiyle bir mektub göndererek İslâm'a da'vet etmişti. Hâris İbn-i Umeyr Mûte'den geçerken Şürahbil'e tesâdüf edip sıfat-ı sefâretini bildirdi. Bunun üzerine Şürahbil Hâris'i küstahça öldürdü. Şimdiye kadar Resûlullâh'ın sefirlerinden hiç birisinin hayâtına taarruz olunmamıştı. Her asırda ve her millette elçinin katli insanlığa mugāyir ve milletlerarası münâsebete muhâlif addolunagelmiş ehemmiyetli bir hâdise olduğundan, bu cinâyete karşı bir harekette bulunmak zarûrî idi. Bunun için Resûl-i Ekrem üç bin kişilik bir kuvvet hazırlayıp âzadlı kölesi Zeyd İbn-i Ḥârise'nin komutasında gönderdi. Aşağıda göreceğimiz Abdullāh İbn-i Ömer hadîsinde bildirildiği üzere Resûl-i Ekrem: Şâyed Zeyd şehîd olursa komutanlığı Ca'fer alsın, Ca'fer de şehid düşerse Abdullāh İbn-i Revâha komutan olsun! buyurdu. Ve ordunun Hâris İbn-i Umeyr'in şehîd edildiği Mûte kasabasına kadar gitmesi ve oradan Şürahbil ile üzerlerinde hükümrân olduğu cânîlerin İslâm'a da'vet olunması, icâbet ederlerse ne âlâ, etmezlerse harbedilmesi Resûl-i Ekrem'in emirleri cümle-

sindendi. Peygamber Efendimiz bu küçük ordusunu "*Seniyetü'l-Vedâ = Ayrılık tepesi*" mevkiine kadar teşyî edip uğurladı.

Öbür tarafta Şürahbil de bu hareketten haberdâr olarak vaziyeti metbûu olan Kayser Hirakl'e bildirdi. Çünkü Şürahbil Kayser'in ümerâsından idi. Aynı zamanda Şürahbil, Vâil, Behr, Bekir, Lahim, Cüzâm gibi arab kabîlelerinden yüz bin kişilik büyük bir kuvvet hazırladı. İmparator Hirakl bu işe ehemmiyet vererek Belkā'daki Meâb şehrine kadar geldi. En sonu iki ordu karşılaştı. Bu muazzam ordu karşısında üç bin kişinin ne ehemmiyeti olabilirdi? Fakat dönmek de müşküldü, felâketi mûcibdi. Bu sebeble Zeyd İbn-i Hârise hemen harbe atıldı. Resûlullāh'ın beyânı vechile Zeyd şehîd oldu. Sancağı Ca'fer aldı. Muhârebe meydanında hârikalar gösterdi. Sağ eli kesildi. Sancağı sol eliyle tuttu. O da kesilince kesilmiş kollariyle sancağa sarıldı. En sonu Ca'fer şehîd oldu. Sonra sancağı şâir-i Nebevî Abdullāh İbn-i Revâha aldı. Şiirler okuyarak harbetti. O da şehîd oldu. Bunun üzerine askerde umûmî bir inhizâm, bir panik başgösterdi. Fakat Hâlid İbn-i Velîd askeri önledi, bu inhizâmın vehâmetini anlattı. Bütün mücâhidlerin reyleriyle komutan intihab olunup sancağı eline aldı. Akşama kadar harbolundu. Mâhir bir komutan olan Hâlid, askeri yeni nizamda ta'biye eyledi: Sağ cenah mücâhidlerini sola, soldakileri sağa ve öndekileri de arkaya, arkadakileri öne aldı. Bu sûretle düşmanın her fırkası, karşısında yeni kuvvet görüyor ve İslâm ordusuna imdad geldiği zannında bulunuyordu. Bunun üzerine Hâlid şiddetli bir hücum göstererek düşmanı bozdu. Düşmana bir hayli telefat verdirdi. Bir hayli mühimmat iğtinâm edildi. Düşmanın bu inhizâmından istifâde ederek mâhir komutan Hâlid askerini geri çekti. Ve bir bozguna uğratmadan muntazam ric'at ederek sâlimen Medîne'ye getirdi. Mûte harbini

siyer kitablarından bu sûretle hulâsa ettikten sonra şimdi *Buhârî* hadîslerini mütâlâa edeceğiz. Şu kadar ki, müellif Zebîdî Buhârî'nin Mûte gazâsı hakkında rivâyet ettiği altı, yedi hadîsten ancak birisini burada zikretmiş öbürlerini başka bahislere alarak burada tayyetmiştir. Biz *Tecrîd*'deki hadîsi önce terceme edip sonra öbürlerini bildireceğiz.

1619. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ أَمَّرَ النَّبِيُّ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي غَزْوَةِ مُوتَةَ زَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ فَقَالَ
رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنْ قُتِلَ زَيْدٌ فَجَعْفَرٌ وَ إِنْ
قُتِلَ جَعْفَرٌ فَعَبْدُ اللّٰهِ بْنُ رَوَاحَةَ قَالَ ابْنُ عُمَرَ كُنْتُ فِيهِمْ فِي
تِلْكَ الْغَزْوَةِ فَالْتَمَسْنَا جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ فَوَجَدْنَاهُ فِي الْقَتْلَى
وَ وَجَدْنَا مَا فِي جَسَدِهِ بِضْعاً وَ تِسْعِينَ مِنْ طَعْنَةٍ وَ رَمْيَةٍ.

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llâhu anhümâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Mûte harbinde Zeyd İbn-i Hârise'yi komutan tâyin edip: Eğer Zeyd katlolunursa Ca'fer komutandır. Ca'fer de katlolunursa Abdullâh İbn-i Revâha komutandır, buyurdu. Râvî Abdullâh İbn-i Ömer der ki: Bu gâzâda ben de mücâhidler içinde bulundum. Biz Ca'fer İbn-i Ebî Tâlib'i (Şehîd edildikten sonra) maktuller arasında aradık. Onun vücûdunda doksan bu kadar süngü ve ok yarası bulduk!.

İZÂHI

Bu hadîsten önce Buhârî'nin Ca'fer hakkında bir rivâyeti daha vardır ve meâli şöyledir: Abdullāh İbn-i Ömer der ki: Mûte günü ben, Ca'fer'i katlolunmuş bir halde gördüm. Onun vücûdunda süngü ve kılıç yarası olarak elli yara saydım. Bu elli yaradan hiçbirisi arkasında değildi! İbn-i Ömer bu şehâdetiyle Ca'fer'in şecâat ve şehâmetini bildiriyor. Düşmandan yüz çevirmediğini ifâde ediyor. Yalnız iki hadîsdeki yara sayısında ihtilâf vardır. Birincide doksan küsur, ikinci rivâyette elli yara bildiriliyor. Fakat bu elli yara göğüste, doksan ise vücûdunun her tarafında demek olup iki rivâyet arasında münâfât olmıyabilir.

Buhârî'nin bu bâbındaki bir rivâyetine göre de Abdullāh İbn-i Ömer Ca'fer'in oğlu Abdullāh'ı görünce: Selâm sana ey iki kanatlının oğlu! diye selâm verirmiş. İbn-i Ömer bununla Ca'fer'in Mûte harbinde kesilen iki koluna bedel Cenâb-ı Hakk'ın iki kanat ihsân ettiğine ve bunlarla uçtuğuna işâret etmiş oluyor. Nasıl ki, Resûlullāh'dan da Ca'fer'in Cennet'te meleklerle uçtuğuna dâir bir rivâyet vardır. Ve bu cihetle Ca'fer-i Tayyâr unvân-ı mefharetini almıştır. Şu kadar ki, bu kanat ve bu uçuş ta'birleri zâhirî mânâlarına hamlolunmamalıdırlar. Çünkü beşer vücûdu ve hilkati mahlûkların en şereflisidir. Bu kanatlarla Allāhu Teâlâ'nın Ca'fer'e ihsân buyurduğu melekî ve rûhânî sıfat ve kuvvet ve bu kuvvetle Ca'fer'in Cennet'te i'tilâsı murâd olunur. Kola, kanat ıtlākı Kur'ân'ın bir ta'bîridir: (واضمم يدك الى جناحك) buyurulmuştur. [Süheylî].

Buhârî'nin bu bâbındaki rivâyetlerinden birisi de şu meâldedir: Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyete göre Resûl-i Ekrem Efendimiz Zeyd'in, Ca'fer'in, İbn-i Revâha'nın şehâdetlerini bu haber gelmezden önce bildirmiştir. Şöyle ki, Peygamberimiz Mûte'de muhârebenin en kanlı safhasında Minber-i Saâdet'e oturmuştu. Cenâb-ı Hak zaman, mekân, mesâfe mefhumlarını kaldırarak Resûlullāh'a harb sahnesini göstermişti. Bu sûretle Resûlullāh harb meydanına bakarak:

— Zeyd sancağı eline aldı! buyurdu. Şimdi Zeyd vuruldu, şehîd düştü. Sonra Ca'fer aldı. O da şehîd oldu. Sonra bayrağı İbn-i Revâha aldı. O da şehîd oldu! buyurdu. Resûlullāh — harbin cereyânına göre — bunları haber verirken iki gözü yaş döküyordu. Sonra Resûlullāh: En sonu sancağı, Allāh'ın kılıçlarından bir kılıç

eline aldı. Nihâyet Allah mücâhidlere fethi müyesser kıldı! buyurdu. Bu seyf-i ilâhîden murâd, Hâlid İbn-i Velîd idi. Bundan sonra Hazret-i Hâlid, Seyfu'llāh diye anılmıştır. Beyhakî'nin *Delâil'*-inde rivâyetine göre, Hazret-i Hâlid sancağı eline alınca Resû-lullāh minber üzerinde: Allāh'ım! Hâlid senin kılıçlarından bir kılıçtır, sen ona nusret ihsân buyur! diye duâ etmiştir.

Buhârî'nin yine bu bâbındaki iki tarîk ile vâkı' olan bir rivâyetinde de Hâlid İbn-i Velîd *radiya'llāhü anh:* Mûte günü elimde dokuz kılıç parçalandı. Yalnız ağzı enli yemânî bir kılıcım vardı, elimde o mukāvemet etti! demiştir.

Buhârî'nin yine bu bâbında Ca'fer İbn-i Ebî Tâlib'in âilesi mâtemine dâir Hazret-i Âişe'den rivâyet ettiği bir hadîsi daha varsa da bu hadîs dördüncü cildde 644 rakamiyle terceme edildi. Oraya bakınız!.

Yine Buhârî, bu bâbında Abdullāh İbn-i Revâha hakkında da Nu'mân İbn-i Beşîr'den şu hadîsi rivâyet etmiştir: İbn-i Revâha'ya bir hastalığı sırasında baygınlık gelmişti. Kız kardeşi ve Nu'mân İbn-i Beşîr'in anası Omre kadın onu öldü sanarak ve: Ey benim arkam ve istinadgâhım! diye İbn-i Revâha'nın mehâsinini sayarak ağlamağa başlamıştır. O baygınlık hâli geçtikten sonra Peygamber'in bu büyük şâiri, hemşîresine: Kardeşim! Sen benim mehâsinim hakkında ne söyledinse bir melek bana: Sen böyle değil misin? dedi. Ve ağlanmasını nehyetti, demiştir.

1620. عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ بَعَثَنَا
رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْحُرَقَةِ فَصَبَّحْنَا الْقَوْمَ
فَهَزَمْنَاهُمْ وَلَحِقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ رَجُلاً مِنْهُمْ فَلَمَّا
غَشِينَاهُمْ قَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ فَكَفَّ الْأَنْصَارِيُّ فَطَعَنْتُهُ بِرُمْحِي
حَتَّى قَتَلْتُهُ فَلَمَّا قَدِمْنَا بَلَغَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

يَا أُسَامَةُ أَقَتَلْتَهُ بَعْدَ مَا قَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا ٱللّٰهُ قُلْتُ كَانَ مُتَعَوِّذًا
فَمَازَالَ يُكَرِّرُهَا حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَسْلَمْتُ قَبْلَ
ذٰلِكَ ٱلْيَوْمِ .

TERCEMESİ

Üsâme İbn-i Zeyd *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bizi (Cüheyne kabîlesinden) Hurka üzerine (cihâda) göndermişti. Sabah vakti düşmana mülâkî olup onları inhizâma uğratmıştık. Ensâr'dan bir mücâhidle ben Fezârîlerden (Mirdas İbn-i Nehîk adlı çoban) bir kişiye kavuştuk. Fezârî bizi görünce aklı başından giderek şuursuz bir halde: Lâ ilâhe illâ'llāh! dedi. Bunun üzerine Ensârî arkadaşım çekildi. Fakat ben kargımı Fezârîye yerleştirdim, nihâyet öldürdüm. Medîne'ye geldiğimizde bu vâkıa Resûlullāh'a erişmiş. Resûlullāh bunu duyunca bana:

— Ey Üsâme! Bu adamı لا إله إلا الله dedikten sonra niçin öldürdün? diye sordu. Ben de:

— O, ölümden kaçmak için söyledi! dedim. Resûlullāh ise, bu: Niçin öldürdün? suâlini hiç durmadan tekrâr ediyordu. Üsâme (mübâlâğa edip) nihâyet ben: Keşke bugünden önce müslüman olmayaydım? temennîsinde bulundum, demiştir.

İZÂHI

Görülüyor ki, bu hadîsin Şam'da cereyân eden Mûte muhârebesiyle hiç münâsebeti yoktur. *Sahîh-i Buhârî*'de de bu hadîsin bâbı: Üsâme İbn-i Zeyd'in Cüheyne kabîlesinden Hurka'lara gönderilmesi başlığiyle müstakil bir bâbdır. Müellif Zebîdî'nin Mûte bâbında zikretmesi bir zühul veya müsâhele eseridir. Siyer kitâblarında bu

sefer, Gālib İbn-i Abdullāh Leysî gazvesi adiyle zikrolunur. İbn-i Sa'd'ın beyânına göre, bu seriyye Hicret'in yedinci yılı Ramazan'ında tertîb olunub Necid diyârında Batn-ı Nahl'in arka tarafında Mîfaa nâm mahalde toplanan Benî Aval, Benî Abd İbn-i Sa'lebe eşkıyâsı üzerine gönderilmişti. Burasiyle Medîne arasında sekiz günlük mesâfe vardır. Yüz otuz mevcudlu bu seriyye Gālib İbn-i Abdullāh'ın komutası altında gönderildiği için bu unvân ile anılmıştır. Üsâme İbn-i Zeyd de bu seriyyede bulunduğu için Buhârî bu bâbın unvânında Üsâme'yi zikretmiştir. Hadîsten de anlaşıldığı üzere, bu kuvvet düşmanı dağıtmış ve harb edenleri öldürmüştür. Koyunları vesâir hayvanları iğtinâm edilip Medîne'ye getirilmiştir.

Üsâme İbn-i Zeyd, Resûl-i Ekrem'in: Lâ ilâhe illâ'llāh diyen bir kişiyi niçin öldürdün? sûretinde mükerrer istifhâm ve itâbından çok sıkılmıştı. Bu günden önce keşke müslüman olmayaydım! sözü de ıztırâbının derecesini belâgatla ifâde etmektedir. Şüphesiz ki Üsâme'nin bu sözü hakîkat olmayıp mübâlâgaya mahmuldür. Üsâme bu adamın şehâdet kelimesi getirmesine kıymet vermeyip öldürürken : (فلم يك ينفعهم إيمانهم لما رأوا بأسنا = *Kâfirlerin bizim azâbımızı gördükleri zamandaki îmanları kendilerine fayda vermiyecektir)* [Gāfir sûresi: Âyet 85] âyetinin zâhiriyle istidlâl etmiş olacaktır. Bu cihetle Resûlullāh ta'zîr ile iktifâ edip diyetle emretmemiştir. Bunun üzerine «و لا تقولوا لمن ألقى إليكم السلام لست مؤمنا» = *Size selâm veren ve Müslümanlık şiârını gösteren kişiye sen mü'min değilsin demeyiniz!)* [Nisâ' sûresi: Âyet 94] kavl-i şerîfi bu harbde ve bu hâdisede nâzil olmuştur.

1621. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعَ غَزَوَاتٍ وَ خَرَجْتُ فِيمَا يَبْعَثُ مِنَ الْبُعُوثِ تِسْعَ غَزَوَاتٍ مَرَّةً عَلَيْنَا أَبُو بَكْرٍ وَ مَرَّةً عَلَيْنَا أُسَامَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا .

TERCEMESİ

Seleme İbn-i Ekva' *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber yedi gazâda bulunup düşmanla cenk ettim. Resûlullāh'ın techîz edip gönderdiği seriyyelerden dokuz seriye içinde de gazâya gittim. Bu seriyyelerden birisinde bize Ebû Bekir komutan olmuştu. Bir kere de Üsâme İbn-i *Zeyd radiya'llāhu anhümâ*.

İZÂHI

Buhârî bu hadîsten sonraki bir rivâyet tarîkında Seleme'nin Resûlullāh ile berâber bulunduğunu bildirdiği yedi gazâdan dördünü Yezîd İbn-i Ebî Ubeyd'den şöyle rivâyet ediyor: Hayber, Hudeybiye, Huneyn, Yevmü'l-Kared[1]. Râvî İbn-i Ebî Ubeyd: Geri kalan üçünü unuttum! diyor. Bu üçünün de: Mekke'nin fethi, Tâif, Tebûk gazâları olduğunu şârih Aynî bildiriyor.

---

[1] Kared, Medîne'ye bir günlük kadar mesâfede bir suyun adıdır. Burada Gatafan ve Fezâre eşkıyâsı tarafından Resûl-i Ekrem'in sağmal develerine taarruz edilmesi üzerine gazâ olunmuştu. Bu cilddeki 1605 numaralı İbn-i Ekva' hadîsine bakınız!.

غَزْوَةُ الْفَتْحِ فِي رَمَضَانَ

BU BÂB, RAMAZAN AYINDA MEKKE'NİN FETHİ GAZÂSINA DÂİR HADÎSLERİ BİLDİRİR

Mekke'nin fethi vâkıası yalnız İslâm târihinde değil, insanlık târihinde de bir eşi ve örneği gösterilemiyecek derecede ibrete değer tablolarla doludur. Büyük müellifimiz İmâm Buhârî bunları bize bu bâbında birer birer gösterecektir[1].

[1] Her harbin bir veya birkaç sebebi olduğu gibi bu seferin de yegâne sâikı Hudeybiye musâleha-nâmesinin Kureyş tarafından ihlâl edilmiş olmasıdır. Şöyle ki, muâhede-nâme maddelerinin birisinde: Bu muâhedenin Kureyş'e mahsûs olduğu, Kureyş'den başka Arab kabîlelerinin iki muâhidden dilediği tarafın ahd ü emânına girebileceği tesbît edilmişti. Muâhede teâtî edildikten sonra bu maddeye göre Huzâa kabîlesi * Resûlullāh'ın, Benî Bekir de Kureyş'in ahd ü emânına girdiklerini i'lân etmişlerdi. Bu iki kabîle arasında ötedenberi sürüp gelen bir husûmet vardı. Ve aralarında kanlı muhârebeler vukū' bulmuştu. Bu yılın Şâban ayında bu husûmet yeniden baş gösterdi. Benî Bekir Huzâa'ya baskın yaptı, kan döktü. Kureyş eşrâfından fiilen yardım gördü. Huzâa kabîlesi halkı Harem-i Şerîfe iltica ettikleri halde Benî Bekir Harem'in hürmetini de ihlâl ederek orada da taarruz ettiler. Bunun üzerine Benî Huzâa Medîne'ye kırk kişilik bir hey'et göndererek Resûl-i Ekrem'den istimdâd ettiler. Yardım edileceği va'd olunmakla berâber Kureyş'e de bir murahhas gönderilerek: a) Huzâa maktullerinin diyetlerinin verilmesi, b) yâhud Benî Bekir ile muâhedenin feshi, c) yâhud da Hudeybiye musâleha-nâmesinin feshedilmiş sayılması şıklarından birisinin kabûl edilmesi Kureyş'e teklîf olundu. Kureyş, üçüncü şıkkı kabûl ettiğini bildirdi. Bilâhare bunun

* Huzâîlerle Resûlullāh arasındaki dostluğun temeli İsmâîl *aleyhi's-selâm* zamânında atılmış ve devâm edip gelmiştir: [Bakınız! C. 9, S. 270, 271, 272 (İkinci baskı, S. 232, 233)].

Şu kadar ki, Buhârî *Sahîh*'inde yukarıdaki unvandan önce *Gazvetü'l-Fetih* başlığıyle müstakil bir bâb açarak bu bâbın unvânında Hâtıb İbn-i Ebî Beltea'nın Mekkelilere bir mektub gönderdiğini ve bunda Resûlullāh'ın Mekke üzerine gazâ hazırlığı yaptığını bildirdiğini hikâye ediyor. Sonra da feth-i Mekke vâkıasının başlangıcı olan bu mektub mes'elesini şu sûretle rivâyet ediyor:

Alî İbn-i Ebî Tâlib der ki: (Hâtıb'ın bu mektûbu Resûlullāh'a vahy ile bildirilmişti). Resûl-i Ekrem beni, Zübeyr'i, Mikdâd'ı bu mektûbu bulup getirmeğe me'mûr etti: Şimdi gidiniz, Hah bostanına kadar ilerleyiniz. Oraya vardığınızda mahfe içinde yolcu bir kadın bulacaksınız, yanın-

kabûlü çok hatâlı olduğunu anlıyarak Ebû Süfyân'ı Medîne'ye göndermiş ve mumâileyh Ashâb'ın büyüklerine ve Fâtımatü'z-Zehrâ'ya mürâcaat ederek muâhedenin tecdîdine delâletlerini ricâ ettiyse de is'âf olunmadı. Ve bir taraftan Resûl-i Ekrem gizlice sefer hazırlığına başladı ve Gifâr, Eslem, Eşca', Müzeyne, Cüheyne, Süleym kabîlelerine: "*Allāh'a îmân edenler silâhlanarak Ramazan'ın ilk günlerinde Medîne'ye gelsin!*" diye haber gönderdi. Bu kabîleler halkı, Resûlullāh'ın sadâkatlerine son derece i'timâd ettiği kimselerdi. Dokuzuncu cildde 1429, 1430, 1431 numaralarla terceme edilen hadîslerin izahlarını okuyunuz!. Huzâa kabîlesine de Mekke yollarını tutup emniyet altına almalarını emretti. Aynı zamanda Resûlullāh kendisini aksi istikāmette meşgūl göstererek Necid cihetlerine bir seriye hazırlayıp gönderdi. Bütün bu hazırlıklar gizli tutuluyordu. Bununla berâber Hâtıb İbn-i Ebî Beltea bu vaziyeti hissederek bir mektubla Kureyş'e bildirmek istedi. Fakat yukarıda *Buhârî*'den nakledeceğimiz Hazret-i Alî hadîsinde görüleceği üzere bu teşebbüs akim kaldı. Nihâyet Tevhîd Dîninin büyük babası İbrâhîm Halîlu'l-lāh'ın hafîdi ve Peygamberler ulusu Hazret-i Muhammed *sal-la'llāhu aleyhi ve sellem*, Tevhîd'i i'lâ ve şirki imhâ etmek ve onun timsalleri olan asır-dîde putları bir işâretle yere sermek üzere Hicretinin sekizinci yılında Ramazan'ın onuncu günü Allāh'ın tevfîk ve inâyetine sığınarak şanlı ordusuna Mekke'ye doğru hareket emrini verdi.

da bir mektub vardır. Onu alıp bana getiriniz! buyurdu[1]. Alî der ki: biz, atlarımız koşarak gittik. En sonu bostana vardık. Hakîkaten orada mahfe içinde bir kadın bulduk. Kadına:

— Şu mektûbu çıkarsana! dedik. Kadın:

— Benim yanımda hiçbir mektub yoktur! diye inkâr etti. Biz kadına:

— Çâresiz, ya sen mektûbu çıkaracaksın, yâhud biz elbîseni soyup bulacağız! dedik. Kadın çâresiz saçının hotozu arasından çıkardı. (Bir rivâyete göre de uçkurluğundan çıkardı.) biz de mektûbu alıp Resûlullāh'a getirdik[2]. Mektubda: Hâtıb İbn-i Ebî Beltea'dan Mekke müşriklerine unvânı yazılı olduğu, münderecâtında Resûlullāh'ın harb hazırlığı yaptığının bildirildiği görüldü. (Hâtıb, Bedir mücâhidlerinden bulunduğundan) Resûl-i Ekrem (hayret ederek ve bir hey'et müvâcehesinde mes'eleyi inceliyerek):

— Ey Hâtıb, bu ne iştir? diye sordu. Hâtıb şöyle cevab verdi:

— Yâ Resûla'llāh, acele etme, kerem buyur!. Ben Kureyş'e andlaşarak bağlı bir kişiyim. Fakat hiçbir zaman

---

[1] Şarih Aynî'nin bildirdiğine göre, bu mektub şu meâldedir: Emma ba'dü, ey Kureyş cemaati! Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* size karşı mühim bir kuvvetle varıyor ki, gece karanlığı gibi korkunç olan bu ordu sel gibi akacaktır. Allāh'a yemîn ederim ki, Resûlullāh üzerinize yalnız başına gelse de Allah onu size gālib kılacaktır ve verdiği va'di yerine getirecektir. Vaktiyle başınızın çâresine bakınız! Ve's-selâm.

[2] Bu kadının ismi Sara'dır. Hâtıb bu kadını on dînâra tutmuştu. Resûl-i Ekrem Mekke'nin fethi günü bu kadının Ebû Süfya'nın karısı Hind ile beraber öldürülmesini emretmişti. Fakat bu kadın Abdülmuttalib oğullarının âzatlı câriyelerinden bulunduğundan afvolunması rica olunmakla afvolunmuştur. Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamanına kadar yaşamış, nihâyet bir süvârînin atı çiğneyerek ölmüştür.

ben, Kureyş'in mahremi ve samîmî bir ferdi olmadım. Yâ Resûla'llāh! Maiyetinizde Muhâcirlerden bu kadar kimseler vardır ki, bunların Mekke'de âilelerini, mallarını koruyacak akrâbası vardır. (Benim ise himâye edecek kimsem yoktur). Neseb cihetiyle olan bu boşluğu, Mekkeliler arasında minnettarlar kazanarak doldurmak ve bu sûretle akrabâmı himâye etmek istedim. Yoksa bu işi dînimden dönmek fenâlığiyle işlemedim. Ve ben, müslüman olduktan sonra kat'iyyen küfre râzı olmam.

Hâtıb İbn-i Ebî Beltea'nın bu müdâfaası üzerine Resûlullāh orada bulunanlara:

— Hâtıb size karşı kendisini amma doğru müdâfaa etti? buyurdu. (Fakat bir türlü asabiyeti geçmiyen) Ömer:

— Yâ Resûla'llāh, beni bırak da şu münâfıkın boynunu vurayım! dedi. Resûlullāh:

— Yâ Ömer! Hâtıb, Bedir gazâsında hazır bulundu. Ne bilirsin? Ola ki, Allāhu Teâlâ Bedir'de hazır bulunanların âlî mücâhedelerine muttali' olmuştu da: Ey Bedir yârânı bundan böyle ne dilerseniz işleyiniz, ben mü'minleri (âhirette) sizin için afvedeceğim! diye taltif buyurmuştur, dedi. Bunun üzerine Allāhu Teâlâ Mümtehine Sûresi'nin (يا ايها الذين آمنوا لا تتخذوا عدوى و عدوكم اولياء تلقون اليهم بالمودة و قد كفروا بما جاءكم من الحق)* kavl-i şerîfinden (فقد ضل سواء السبيل) e kadar inzâl buyurdu. Meâli şöyledir: "*Ey o îmân edenler! Düşmanlarımı ve düşmanlarınızı dost edinmeyiniz! Siz onların gönlüne sevgi bırakıyorsunuz. Halbuki onlar Hak'tan size gelen* (Kitâb) *a küfretmişlerdi. Onlar Peygamber'i* ve *sizi Rabbiniz Allāh'a îmân etmenizden dolayı* (yurdunuzdan) *çıkarıyorlardı. Eğer siz benim yolumda, rızâmı dileyerek cihâda çıktınızsa* (onlara meyledip sır vermeyiniz!). *Siz onlara severek sır veriyorsunuz. Halbuki ben, sizin gizlediklerinizi de, açıkladıklarınızı da pek iyi*

* Sûre : 60 (Mümtehine), âyet : 1

bilirim. Sizden her kim düşmanı dost edinirse, şüphesiz ki o, düz yolda şaşırmıştır".

Müfessir Mücâhid'e göre bu âyet-i kerîmenin Hâtıb ile onun gibi Mekke müşriklerine sır vermek gafletinde bulunanlar hakkında nâzil olmuştur. Böyle olduğu âyetten sarâhatle anlaşılmaktadır. Ebû Ömer de: Âyette ve ey mü'minler hitâbında Hâtıb da dâhil bulunduğundan Cenâb-ı Hak Hâtıb'ın îmânına şehâdet etmiştir, demiştir. Hâtıb mühim hizmetlerde bulunmuştur. Bunlardan birisi ve en mühimmi Hudeybiye dönüşünde ve Hicret'in altıncı yılında Peygamber Efendimiz tarafından bir mektubla Mısır ve İskenderiye melîki Mukavkıs'e gönderilmesidir. Bu sefâretinde İbn-i Ebî Beltea Mukavkıs'in yanında beş gün kalmış ve birtakım hediyelerle dönüp gelmiştir[1]. İbn-i Ebî Beltea Ebû Bekri's-Sıddîk'ın hilâfeti zamânında da Mısır'a gönderilmiş ve Mısırlılarla sulh akdetmiştir. Bu sulh, Amr İbn-i Âs'ın Mısır'ı Hicret'in 20 inci yılında fethi zamânına kadar mer'î olmuştur. Hâtıb tâcirdi. Vefâtında dört bin dînar nakid ile birçok servet bıraktı. Hicret'in otuzuncu yılında vefât etmiş ve namazı Hazret-i Osman tarafından kıldırılmıştır.

1622. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ فِي رَمَضَانَ مِنَ ٱلْمَدِينَةِ وَمَعَهُ عَشَرَةُ آلَافٍ وَذٰلِكَ عَلَى رَأْسِ ثَمَانِ سِنِينَ وَنِصْفٍ مِنْ مَقْدَمِهِ ٱلْمَدِينَةَ فَسَارَ هُوَ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ إِلَى مَكَّةَ يَصُومُ

[1] Bu hediyeler: Düldül adındaki meşhur beyaz bir katır, Gufeyr adında bir merkeb, elbîse vesâire ile Peygamberimizin oğlu İbrâhîm'in anası Mâriye ve hemşîresi Sîrîn idi. Resûlullāh Sîrîn'i Hassân İbn-i Sâbit'e hediye etti.

وَ يَصُومُونَ حَتَّى بَلَغَ ٱلْكَدِيدَ وَهُوَ مَاءٌ بَيْنَ عُسْفَانَ وَ قُدَيْدٍ أَفْطَرَ وَ أَفْطَرُوا .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Mekke'nin fethi seferine) Medîne'den Ramazan (ın onun) da çıktı. Kendisiyle berâber on bin mücâhid vardı[1]. Bu hareket (târihi) Medîne'ye kudûmundan i'tibâren sekizinci yılın başında ve altı ay geçedir. Bu târihte Resûlullāh maiyetindeki müslümanlardan techîz edilen ordusiyle berâber Mekke'ye doğru yollandı. Kendisi oruç tutuyordu. Ashâbı da oruçlu idiler. Kedîd mevkiine varınca —ki, bu Usfân ile Kudeyd arasında bir sudur.— Resûlullāh iftar etti. Mücâhidler de iftar ettiler[2].

1623. وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَمَضَانَ إِلَى حُنَيْنٍ وَ ٱلنَّاسُ مُخْتَلِفُونَ فَصَائِمٌ وَ مُفْطِرٌ فَلَمَّا ٱسْتَوَى عَلَى رَاحِلَتِهِ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ أَوْ مَاءٍ

[1] İbn-i İshâk'ın rivâyetinde ordu mevcûdu on iki bindir. İhtimal ki, mevzûumuz olan hadîsteki on bin, Medîne'de techîz edilen askerdir. İki bin de yolda kabîlelerden gelip iltihak etmişlerdir.

[2] Bu hadîsin incelenmesi lâzım bir ciheti vardır ki, şudur: Hanefîlere göre sefere niyet eden misâfir o gün oruç tutup tutmamakta muhayyerdir. Eğer oruç tutmak ister de o günün evvelinde oruca niyet ederse, kendi irâdesiyle orucu iltizâm ve ihtiyâr ettiği için orucu tamamlamak vâcib olur. Hanefîlerin bu ictihâdı ile hadîs arasında muhâlefet vardır, sanılır. Halbuki yoktur. Çünkü hadîste bildirilen Resûl-i Ekrem'in iftârının sebebi sefer değildir, kazâdır. Hanefîlere göre oruç zaafa sebeb olursa mücâhid için iftar etmek câizdir. [*Tatarhâniye*].

فَوَضَعَهُ عَلَى رَاحَتِهِ أَوْ عَلَى رَاحِلَتِهِ ثُمَّ نَظَرَ إِلَى ٱلنَّاسِ فَقَالَ ٱلْمُفْطِرُونَ لِلصُّوَّامِ أَفْطِرُوا .

Tercemesi

Yine İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Huneyn seferine Ramazan'da çıktı. Halk muhtelifti: Kimi oruçlu, kimi oruçsuzdu. Resûlullāh (sefere çıkarken) devesine binince içi süt veyâhud su dolu bir kab istedi. Onu eline aldı, yâhud râhilesine koydu. Sonra halkın yüzüne baktı. Bunun üzerine oruçsuz olanlar oruçlulara: Artık orucunuzu bozunuz! dediler.

Îzâhı

Hadîsdeki: Resûlullāh Huneyn seferine Ramazan'da çıktı, rivâyeti incelenmeğe değer mâhiyettedir. Çünkü sahîh rivâyete göre Ramazan'da değil, Şevval ayı içinde çıkmıştır; Ramazan'ın onuncu günü Medîne'den hareket olundu. Ramazan'ın ortasında Mekke'ye gelindi. İbn-i Abbas'dan bir rivâyete göre Mekke'de de on dokuz gün oturduktan sonra Huneyn'e sefer edildi ki bu hesabça Şevval'in ilk haftası sonunda demek olur. İbn-i Abbâs hadîsinin bu nokta hakkındaki güçlüğünü gidermek için hadîs şârihleri birçok tevcihlerde bulunmuşlardır. Bunlar arasında bir derece uygun olanı Muhibb-i Taberî'nin tevcîhidir ki (Ramazan'da Huneyn seferine niyet etmiş) olmasıdır.

Yukarıda terceme ettiğimiz iki hadîsde bildirilen Resûlullāh'ın orucu ve iftârı mes'elesinde bu iki hadîsin ifâde ettiği iki hüküm arasında şu fark vardır: Birinci hadîse göre Resûlullāh Medîne'den oruçlu olarak yola çıkmıştır. Yolda Kedîd mevkıine geldiğinde orucunu bozmuştur. Kendisiyle berâber mücâhidler de oruçlarını bozmuşlardır. İkinci hadîsde ise Resûl-i Ekrem'in oruçlu olmadığı ve oruçlu olmadığını halka anlatmak için bir bardak süt veyâhud su istediği ve halkın yüzüne bakarak oruçlu olmadığını halkın anlayıp anlamadığını tetkîk buyurduğu ifâde edilmiştir.

1624. عَنْ عُرْوَةَ بْنِ ٱلزُّبَيْرِ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا سَارَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ ٱلْفَتْحِ فَبَلَغَ ذٰلِكَ قُرَيْشاً خَرَجَ أَبُو سُفْيَانَ وَ حَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ وَ بُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ يَلْتَمِسُونَ ٱلْخَبَرَ عَنْ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَأَقْبَلُوا يَسِيرُونَ حَتَّى أَتَوْا مَرَّ ٱلظَّهْرَانِ فَإِذَاهُمْ بِنِيرَانٍ كَأَنَّهَا نِيرَانُ عَرَفَةَ فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ مَا هٰذِهِ لَكَأَنَّهَا نِيرَانُ عَرَفَةَ فَقَالَ بُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ نِيرَانُ بَنِي عَمْرٍو فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ عَمْرٌو أَقَلُّ مِنْ ذٰلِكَ فَرَآهُمْ نَاسٌ مِنْ حَرَسِ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَأَدْرَكُوهُمْ فَأَخَذُوهُمْ فَأَتَوْا بِهِمْ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَأَسْلَمَ أَبُو سُفْيَانَ فَلَمَّا سَارَ قَالَ لِلْعَبَّاسِ ٱحْبِسْ أَبَا سُفْيَانَ عِنْدَ حَطْمِ ٱلْخَيْلِ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى ٱلْمُسْلِمِينَ فَحَبَسَهُ ٱلْعَبَّاسُ فَجَعَلَتِ ٱلْقَبَائِلُ تَمُرُّ مَعَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ تَمُرُّ كَتِيبَةً كَتِيبَةً عَلَى أَبِي سُفْيَانَ فَمَرَّتْ كَتِيبَةٌ قَالَ يَا عَبَّاسُ مَنْ هٰذِهِ قَالَ هٰذِهِ غِفَارُ قَالَ مَا لِي وَ لِغِفَارَ ثُمَّ مَرَّتْ جُهَيْنَةُ فَقَالَ مِثْلَ ذٰلِكَ ثُمَّ مَرَّتْ سَعْدُ بْنُ هُذَيْمٍ فَقَالَ مِثْلَ ذٰلِكَ

ثُمَّ مَرَّتْ سُلَيْمٌ فَقَالَ مِثْلَ ذٰلِكَ حَتَّى أَقْبَلَتْ كَتِيبَةٌ لَمْ يَرَ مِثْلَهَا قَالَ مَنْ هٰذِهِ قَالَ هٰؤُلَاءِ ٱلْاَنْصَارُ عَلَيْهِمْ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ مَعَهُ ٱلرَّايَةُ فَقَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ يَا أَبَا سُفْيَانَ ٱلْيَوْمُ يَوْمُ ٱلْمَلْحَمَةِ ٱلْيَوْمَ تُسْتَحَلُّ ٱلْكَعْبَةُ فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ يَا عَبَّاسُ حَبَّذَا يَوْمُ ٱلذِّمَارِ ثُمَّ جَاءَتْ كَتِيبَةٌ وَ هِيَ أَقَلُّ ٱلْكَتَائِبِ فِيهِمْ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ أَصْحَابُهُ وَ رَايَةُ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَعَ ٱلزُّبَيْرِ بْنِ ٱلْعَوَّامِ فَلَمَّا مَرَّ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِأَبِي سُفْيَانَ قَالَ أَ لَمْ تَعْلَمْ مَا قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ قَالَ مَا قَالَ قَالَ كَذَا وَ كَذَا فَقَالَ كَذَبَ سَعْدٌ وَ لٰكِنْ هٰذَا يَوْمٌ يُعَظِّمُ ٱللهُ فِيهِ ٱلْكَعْبَةَ وَ يَوْمٌ تُكْسٰى فِيهِ ٱلْكَعْبَةُ قَالَ وَ أَمَرَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنْ تُرْكَزَ رَايَتُهُ بِٱلْحَجُونِ فَقَالَ ٱلْعَبَّاسُ لِلزُّبَيْرِ يَا أَبَا عَبْدِ ٱللهِ هٰهُنَا أَمَرَكَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنْ تَرْكُزَ ٱلرَّايَةَ قَالَ وَ أَمَرَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَوْمَئِذٍ خَالِدَ بْنَ ٱلْوَلِيدِ أَنْ يَدْخُلَ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ مِنْ كَدَاءٍ وَ دَخَلَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مِنْ كُدًى فَقَتَلَ مِنْ خَيْلِ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ

يَوْمَئِذٍ رَجُلَانِ حُبَيْشُ بْنُ الْأَشْعَرِ وَ كُرْزُ بْنُ جَابِرٍ الْفِهْرِيُّ .

TERCEMESİ

Zübeyr'in oğlu Urve *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle rivâyet olunmuştur: Mekke'nin fethi yılında Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem* Medîne'den hareket edince bu haber Mekke'de Kureyş arasında hemen duyuldu. (Kureyş eşrâfından) Ebû Süfyân, Hakîm İbn-i Hizâm, Büdeyl İbn-i Verkā' Resûlullāh'ın hareketine dâir haber almak üzere Mekke dışına çıktılar. Medîne'ye doğru yönelip tâ Merrü'z-Zahrân'a[1] kadar yürüdüler. Bir de burada (gece vakti) birçok ateşler yakıldığını gördüler. Bu ateşler hacıların Arafat'ta arefe gecesi yaktıkları ateşlere benziyordu[2]. Bu müthiş ateşle karşılaşan Ebû Süfyân (hayret) ederek: Bu ne ateştir! Vallāhi, hakîkaten arefe gecesi ateşlerine benziyor! dedi. Büdeyl İbn-i Verkā' da: (Huzâî) Ömer ve oğullarının ateşleri olduğuna hükmetti. Ebû Süfyân: Hayır, Huzâîlerin ateşi bundan çok azdır! diye karşıladı. Bu sırada Resûlullāh'ın muhâfızlarından bir kısmı Ebû Süfyân ile arkadaşlarını gördüler ve yetişip bunları yakalayarak Resûlullāh'ın huzûruna getirdiler[3]. Ebû Süfyân hemen müslüman oldu. Resûlullāh Merrü'z-Zahrân'dan hareket ederken Abbâs'a:

---

[1] Merrü'z-Zehrân Mekke'ye 16 mil mesâfede bir yerin adıdır.

[2] İbn-i Sa'd'ın rivayetine göre Peygamber Efendimiz ordu mevcûdu sayısınca on bin yerde ateş yakılmasını emretmiş ve bu sûretle Mekke'ye gelişini büyük bir şehr-i âyîn ile i'lân eylemiştir.

[3] İbni Hişâm, İbn-i Sa'd gibi Siyer müellifleri bu vak'ayı şöyle îzâh ediyorlar: Bunları yakalayan muhâfızlar arasında Hazret-i Ömer de bulunuyordu. Resûlullāh'ın amucası Abbâs da bunlara

— Sen Ebû Süfyân'ı al, ordunun geçeceği yolun dar bir yerine götür de süvârîlerin izdihâmını, İslâm ordusunun ihtişâmını görsün! buyurdu. Abbâs da öyle dar bir geçit yerine oturttu. (Ordu harekete başlayınca) Arab kabîleleri Resûlullāh ile berâber alay alay Ebû Süfyân'ın önünden geçmeğe başladılar: Önce bir alay (alay sancağı ile) geçti. Ebû Süfyân Abbâs'a: Bu alay hangi kabîledir? diye sordu. Abbâs: Gıfâr kabîlesidir! dedi. Ebû Süfyân: Benimle Gıfar arasında ne münâsebet ve adâvet var ki buraya kadar geliyor? diye hayretini bildirdi. Sonra Cüheyne kabîlesi (sancağı ile) geçti. Ebû Süfyân evvelki gibi sordu. Sonra Sa'd İbn-i Huzeym geçti. Bunu da öyle sordu. Sonra Süleym kabîlesi sancağiyle geçti. Yine o sûretle sordu. Nihâyet Ebû Süfyân'ın ömründe eşini görmediği hamâset örneği bir ketîbe karşı geldi. Abbâs'a: Bu alay hangi kabîledir? diye sordu: Abbâs: Ensâr'dır! dedi. Ensâr'ın başında Sa'd İbn-i Ubâde bulunuyordu. Ensâr'ın bayrağını taşıyordu. Sa'd İbn-i Ubâde, (Uhud ve Ahzâb baş komutanı) Ebû Süfyân'ın önünden geçerken: Ey Ebû Süfyân, bugün Melhame (en büyük harb ve kıtâl) günüdür; bugün Kâ'be'de kan dökmek helâl kılındığı bir gündür! dedi. (Bu mehâbetli hitabtan sarsılarak) Ebû

---

orada tesâdüf etmişti. Ömer ile Abbâs, Ebû Süfyân ile arkadaşlarını alarak Resûlullāh'ın huzûruna getirdiler. Abbâs Ebû Süfyân'ın afvını diliyordu. Hazret-i Ömer de öldürülmesini istiyordu. Bunun üzerine Resûlullāh Abbâs'a: haydi bunları çadırına götür de sabahleyin getir! buyurdu. Sabahleyin getirildiğinde Ebû Süfyân —Siyer müelliflerinin tasvîri vechile— müslümân oldu.

Hazret-i Abbâs: Yâ Resûla'llāh, Ebû Süfyân iftihârı seven bir kişidir. Medâr-ı iftihâr bir imtiyaz ihsan buyursanız! dedi. Resûl-i Ekrem: Pekâlâ. Her kim Ebû Süfyân'ın evine girerse, hayâtından emîndir. Her kim Mescid-i Harâm'a ilticâ ederse emîndir. Her kim evine girip kapısını kaparsa emîndir! buyurdu. *İbn-i Hişâm, Zâdü'l-Meâd.*

Süfyân, Abbâs'a: Ey Abbâs, bugün senin Kâ'be'yi ve Mekke halkını ve beni himâye edeceğin güzel bir gündür! dedi. Sonra bir alay daha geldi. Bu alay (sayıca) alayların en azı idi. (Bu da Resûlullāh'ın mevkibi idi). Bu mevkibde Resûlullāh ile (Muhâcir ve Ensâr'dan bir kısım) Ashâbı bulunuyordu. Resûlullāh'ın sancağını da Zübeyr İbni'l-Avvâm çekiyordu. Resûlullāh Ebû Süfyân'ın önünden geçerken, Ebû Süfyân:

— Yâ Resûla'llāh! Sa'd İbn-i Ubâde'nin ne söylediğini duydunuz mu? dedi. Resûlullāh:

— Sa'd ne söyledi? diye sordu. Ebû Süfyân:

— Şöyle şöyle söyledi! diye Sa'd İbn-i Ubâde'nin sözlerini haber verdi. Resûlullāh:

— Sa'd yanlış söylemiştir. Bugün Allāh'ın (ezan sesleriyle) Kâ'be'nin şânını i'lâ edeceği bir gündür. Bugün Kâ'be'nin (Tevhîd libâsiyle) kisveleneceği bir gündür! buyurdu[1]. (Resûl-i Ekrem Kasvâ adlı devesine binmişti. Etrâfında tekbîr sesleri göklere yükseliyordu[2]. Resûlullāh'ın mevkibi ve ordusu bu sûretle yürüdü). Hadîs'in râvîsi Urve der ki:

Resûl-i Ekrem, bayrağının Hacun mevkiine dikilmesini (Zübeyr'e) emretti. Urve yine bir rivâyetinde der ki:

---

[1] İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre Resûl-i Ekrem Sa'd İbn-i Ubâde'nin asabîleşerek kan dökmesinden endişelenip hemen Hazret-i Alî'yi gönderdi. Ve Ensâr'ın sancağını İbn-i Ubâde'den aldırdı ve oğlu Kays'e verdi [*İbn-i Hişâm, Zâdü'l-Meâd*].

[2] İslâm'ın bu yüce ihtişâmını gören Ebû Süfyân: Ey Abbâs, kardeşin oğlunun saltanatı ne kadar büyümüş! Abbâs: Hayır, o saltanat değil Nübüvvettir! dedi. Ebû Süfyân: Evet evet! diye tasdîk etti. Ordunun geçiş temâşâsı sona erince Abbâs Ebû Süfyân'a: Artık şimdi Mekke'ye kavmine gidebilirsin! dedi. Ebû Süfyân Mekke'ye gelince en yüksek sesiyle

— Ey Kureyş cemâati! Şu gelen Muhammed'dir. Kendisine mukābele edemiyeceğiniz bir kuvvetle size geliyor. Her kim Ebû Süfyân'ın evine girerse emîndir, her kim Mescide girerse emîndir. Her kim evine girip kapısını kaparsa emîndir. dedi. Bunun üzerine halk evlerine ve Kâ'be mescidine dağıldılar.

(Mekke'nin fethinden bir hayli zaman sonra) Abbâs Zübeyr'e: Ey Ebû Abdullāh (Mekke'nin fethi günü) Resûlullāh sana bayrağı şuraya dikmeni emretmişti! dedi. Yine Urve der ki:

Resûlullāh Hâlid İbn-i Velîd'e de şehrin üst tarafındaki Kedâ' mevkiinden Mekke'ye girmesini emretti. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ise (Mekke'nin alt tarafındaki) Küdâ mevkiinden girmişti. (Sağ taraftan Eslem, Süleym, Gıfâr, Müzeyne, Cüheyne ve daha birtakım kabîleler girdi. Sol taraftan da Ebû Ubeyde İbni'l-Cerrâh piyâde erleri ve silâhsız olan kuvvetler ile girdi) [1]. Mekke'ye girerken Hâlid İbn-i Velîd'in süvârî fırkası (düşman taarruzuna uğradığı) ndan iki mücâhid şehîd oldu: Hubeyş İbn-i Eş'ar ile Gürz İbn-i Câbir Fihrî.

ÎZÂHI

Resûl-i Ekrem Mekke'ye giderken Zîtuvâ mevkiinde alay komutanlarına Mekke'ye girecekleri cihetleri ta'yîn ettikten sonra bir taarruza uğramadıkça sakın harb açmayınız! diye tenbîh etmiş ve yalnız dokuz kişiyi istisnâ eylemişti. Bunlar Kâ'be'nin örtüsü altına ilticâ etmiş olsalar bile katlolunmalarını emretmişti. Bütün fırkalar ârızasız Mekke'ye girdikleri halde yalnız Hâlid İbn-i Velîd fırkası taarruza uğradı. İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre, Kureyş'ten Süheyl İbn-i Amr, Safvân İbn-i Ümeyye, İkrime İbn-i Ebî Cehil taraflarından hazırlanan bir şerîr çetesi bunların komutası altında Hâlid İbn-i Velîd'in süvârî kuvveti üzerine ok atmağa başlamışlar ve mevzûumuz olan hadîsde adları bildirilen iki mücâhidi şehîd etmişlerdir. Bunun üzerine Hâlid İbn-i Velîd müdâfaa harbine başlayıp bir hamlede bunlardan on üçünü katletmekle bunlar da kaçıp dağılmışlardır.

Bahis mevzûumuz olan Urve hadîsinin bir noktası muhtâc-ı tashîhtir. Urve bu rivâyetinde Hâlid İbn-i Velîd'in Mekke'nin üst tarafındaki Kedâ' semtinden Mekke'ye girdiğini, Resûl-i Ekrem'in

---

[1] *Zâdü'l-Meâd.*

alt tarafta Küdâ yoliyle girdiğini bildirmişti. Bu ise sahîh rivâyetlere muhâliftir. Buhârî'nin bundan sonra açtığı müstakil bir bâbında Resûlullāh'ın Mekke'nin üst tarafından Kedâ' mevkiinden, Hâlid'in de alt taraftaki Küdâ semtinden girdiğine dâir rivâyetleri toplamıştır ki, İbn-i Ömer ve Hazret-i Âişe hadîsleridir. Bir üçüncüsü de buradaki rivâyete muhâlif olarak Urve'ye müntehî olmaktadır[1].

Bütün siyer müelliflerinin İbn-i İshâk'tan müttefikan rivâyetlerine göre Peygamber Efendimiz Zîtuvâ mevkiinde ordunun Mekke'ye giriş programını komutanlara teblîğ edip hareket emrini verdikten sonra sekiz sene evvel Mekke'den nasıl çıkıldığını ve bu gün fâtihâne bir ihtişamla nasıl girildiğini yâd ederek Cenâb-ı Hakk'ın bu kerem ve inâyetine karşı son derece ubûdiyetkârâne bir vaziyet almış ve başını devesi üzerinde eğmiştir. O derecede ki, mübârek başını devenin boynuna secde eder gibi bir vaziyette yapıştırmıştır. Hâlen Zâhir denilen Zîtuvâ mevkiinden i'tibâren böyle mütezellil ve son derece mütevâzî bir vaziyette tesbîh, tehlîl ve duâ ederek Mekke'ye girmiştir [*Feyzü'l-Bârî*].

Resûl-i Ekrem'in Mekke'de nereye inip misâfir olacağı Mekkeye girmezden bir gün önce düşünülmüş ve Buhârî'nin bir rivâyetine göre Üsâme İbn-i Zeyd tarafından Resûl-i Ekrem'e sorulmuştur. Peygamber Efendimiz de: Akîl İbn-i Ebî Tâlib bize inecek ev bırakmadı ki! buyurmuş. Sonra bunun sebebini bildirerek: Mü'min, dâr-ı harbdeki kâfire vâris olamazdı. Dâr-ı harbdeki kâfir de dâr-ı İslâm'daki mü'mine vâris olamaz! buyurmuştur[2]. Yine Buhârî'nin Ebû Hüreyre'den gelen bir rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem fetihten bir gün önce: Allah Mekke'nin fethini müyesser kılarsa, yarın menzilimiz inşâ-Allāh Kinâne oğullarının hayfi (yurdu) dur ki: Vaktiyle Kinâne oğullariyle Kureyş müşrikleri burada küfür üzerine

[1] Resûl-i Ekrem'in Mekke'ye yukarıdan Kedâ'dan, Hâlid'in aşağıdan Küdâ'dan girdikleri, en sahîh rivâyetlere müstenid oldukları halde Mekke'nin sağ ve sol tarafından giren kuvvetler ve komutanlar hakkındaki rivâyetler muhtelif ve muztaribtir. Yukarıda *Zâdü'l-Meâd*'daki bir rivâyeti tercîhen zikrettik [Seniyye-i Ulyâ ve Seniyye-i Süflâ ta'bîrleri için altıncı cilddeki 782 numaralı İbn-i Ömer hadîsine bakınız!.

[2] Bu mes'eleyi Zührî şöyle îzâh etmiştir: Ebû Tâlib'in dört oğlu vardı. Bunlardan Akîl ile Tâlib Müslüman olmayıp Mekke'de dâr-ı harbde kaldıklarından, Ebû Tâlib'e vâris olmuşlardır. Alî ile Ca'fer Medîne'de bulunduklarından mahrûm olmuşlardı. [6 ncı cildde 785 numaralı Üsâme hadîsine de bakınız!.]

andlaşmışlardı! buyurmuştur[1]. Siyer kitablarında Resûlullāh'ın sancağının Hacûn mevkiine dikildiği rivâyeti vardır ki, burası Kinâne oğullarının yurdudur. Resûl-i Ekrem'in çadırı da buraya kurulmuştur.

Resûl-i Ekrem'in menzil olarak burasını intihab buyurmaları —her safhası intikam hâtıralariyle dolu olan feth-i Mekke vâkıasından dolayı— burada ikāmet buyurmalarının büyük bir intikām-ı ilâhîyi yâda vesîle olacağı içindir. Vedâ' Haccı'nda da Resûl-i Ekrem Minâ'dan dönüşte yine burasını menzil ittihâz etmişti. Bu târihî hâtıraya Abdullāh İbn-i Mugaffel hadîsinde burası: (Kinâne oğullariyle Kureyş müşriklerinin küfür üzerine andlaştıkları yer) diye tavsîf edilerek işâret buyurulmuştur.

Kureyş ile Kinâne oğullarının kâfirâne ahd ü peymanlarının mâhiyetine 6 ıncı cildde 786 rakamiyle terceme ve îzâh ettiğimiz Ebû Hüreyre hadîsinde işâret olunmuştur ki: Kureyş ile Kinâne oğullarının —Hâşim ve Abdulmuttalib oğullariyle kız alıp vermemek ve bir gûnâ ictimâî ve medenî münâsebette bulunmamak üzere— Hâşimîler ve Muttalibîler aleyhine andlaşmalarıdır. Kinâne ile Kureyş arasında akdolunan bu ittifak, Hâşim ve Muttalib oğulları Resûlullāh'ı Kinâne ile Kureyş'e inkıyâda iknâ' edinceye kadar devâm edecekti. Bu ittifak bir vesîka ile de tesbît edilerek Kâ'be derûnuna asılmıştı. Nübüvvetin yedinci senesi Muharrem'i iptidâsında başlayan ve üç sene devâm eden bu kat'-ı münâsebet dolayısıyle Kureyş ile Benî Kinâne, Hâşim ve Muttalib oğullarını Hâşimîler mahallesinde üç sene muhâsara altında tutmuşlar ve aç bırakmışlardır. Bu dil-sûz vâkıanın cereyân şekli ve âkıbeti hakkında yukarıda bildirdiğimiz 786 numaralı Ebû Hüreyre hadîsinin îzâhına bakınız!

Peygamber Efendimiz Mekke'ye girerken karşılaştığı çok sevimli bir manzara da Abdullāh İbn-i Abbâs, Abdullāh İbn-i Ca'fer-i Tayyâr, Abdullāh İbn-i Zübeyr'in içlerinde bulunduğu Hâşimî çocuklarının Resûlullāh'ı istikbâl etmeleridir. Peygamberimiz bunları severek İbn-i Abbâs ile İbn-i Ca'fer'i terkisine almışlardır [Bak! C. 8, S. 495 (İkinci baskı, s. 428)].

[1] Benî Kinâne hayfı, İslâm târihinde ve fıkhında Hacûn, Muhassab, Ebtah namlariyle de anılır. Ebî Kubeys dağının yamacındadır. Mescidü'l-Hayf ona teşbîh edilerek ıtlâk olunmuştur. İbnü'l-Kayyim *Zâdü'l-Meâd*'da bu mescidi Mescidü'l-Fetih diye anar.

Resûl-i Ekrem Hacun'da bir müddet çadırı içinde tevakkuf buyurdu. İbn-i İshâk'ın Ebû Tâlib kızı Ümmü Hânî'ye muttasıl bir senedle rivâyetine göre Resûl-i Ekrem Hacun'daki çadırında geniş bir kap içindeki su ile yıkanıp yeni elbîse giymiş ve en hafif bir sûrette sekiz rek'at duhâ namazı kılmıştır [*Sîret-i İbn-i Hişâm*][1].

Sonra Resûlullāh Hacun'dan devesine binerek hareket edip sağında ve solunda, önünde ve arkasında Ashâb'ı saf bağlıyarak Kâ'be mescidine geldi [*Zadü'l-Meâd*]. Yol esnâsında Fetih Sûresi'ni okuduğunu şu hadîs-i şerîfde göreceğiz:

1625. عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُغَفَّلٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ
رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ عَلَى نَاقَتِهِ
وَهُوَ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفَتْحِ يُرَجِّعُ وَقَالَ لَوْلَا أَنْ يَجْتَمِعَ النَّاسُ
حَوْلِي لَرَجَّعْتُ كَمَا رَجَّعَ.

TERCEMESİ

(Muâviye İbn-i Kurre'nin) Abdullāh İbn-i Mugaffal *radiya'llāhu anh*'den şöyle rivâyet edildiğini işittim! dediği rivâyet olunmuştur: Mekke'nin fethi günü Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'i devesi üzerinde gördüm. O, sesini işittirecek derecede yükselterek Fetih Sûresi okuyordu. Râvî Muâviye der ki: Halkın etrâfıma toplanması düşüncesi olmasaydı Abdullāh İbn-i Mugaffal'ın (Resûlullāh'ın okuyuşunu hikâye ederken) sesini yükselttiği gibi ben de yükseltirdim.

İZÂHI

Resûl-i Ekrem bu sûretle gelip İmam Mâlik'in Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyetine göre Resûlullāh *salla'llāhu*

---

[1] Buhârî'nin rivâyetine göre Resûl-i Ekrem'in iğtisâli ve duhâ namazı kılması Ümm-i Hânî'nin evindedir.

aleyhi ve sellem fetih günü Mekke'ye girerken başında miğfer vardı. — Allah bilir amma— ihramlı da değildi. İhramsız olarak Harem-i Şerîf'e girdi. Kâ'be-i Muazzama'yı deve üzerinde yedi def'a tavâf etti. Elindeki çukân[1] ile Hacer-i Esved'i istilâm eyledi.

1626. عَنْ عَبْدِ اللهِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ وَحَوْلَ الْبَيْتِ سِتُّونَ وَثَلَاثُمِائَةِ نُصُبٍ فَجَعَلَ يَطْعَنُهَا بِعُودٍ فِى يَدِهِ وَيَقُولُ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Mekke'nin fethi günü Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Harem-i Şerîfe) girdi. Halbuki Kâ'be'nin etrâfında ibâdet için dikilmiş (kurşunla tahkîm edilmiş) üç yüz altmış put vardı. Resûlullāh elindeki değnekle bunlara dürtüyor ve şöyle diyordu: Hak geldi, bâtıl gitti, helâk oldu. Hak geldi, halbuki (ölen bâtıl) ne îcâda, ne de öleni diriltmeye muktedir değildir.

İZÂHI

İbn-i Hibbân'ın *Sahîh*'inde rivâyetine göre Resûl-i Ekrem değnekle bunlara dokundukça bunlar birer birer yere düşüp seriliyorlardı. Sonra Resûlullāh Kâ'be'nin kapıcısı Osman İbn-i Talha'yı çağırdı. Kâ'be'nin anahtarını istedi. O da gidip vâlidesinden ala-

[1] Ucu yay gibi kıvrık bir değnektir. Deveye binenler kullanırlar. Ve yere düşen bir şeyi ucuna takıp alırlar.

rak[1] getirip Resûlullâh'a: "*Emânettir yâ Resûla'llâh!*" diye teslîm etti. Resûl-i Ekrem anahtarı alıp Kâ'be'nin açılmasını emretti. Açılınca Resûl-i Ekrem Kâ'be'ye girdi. Kâ'be'nin dıvarları sûretlerle dolu idi. Bunları gördü. İbrâhîm ve İsmâîl Peygamberlerin resimlerini de gördü. Bu iki Peygamber ellerinde birer fal oku ile kısmet diliyorlardı [*Sîret-i İbn-i Hişâm* ve *Zâdü'l-Meâd*]. Buhârî'nin İbni Abbas'dan rivâyetine göre, bunlar birer put idi. Resûl-i Ekrem bunların dışarı çıkarılmalarını emretti. Hazret-i Ömer hemen bunları çıkardı. Resûl-i Ekrem İbrâhîm ve İsmâil Peygamberlerin tasvirlerine bakarak: Allah bunları yapanları helâk etsin! Allâh'a yemîn ederim ki, bu putperestler bu iki peygamberin hiçbir zaman rızıklarını ve maîşetlerini böyle münker ve fenâ şeylerle aramadıklarını ve dilemediklerini pek iyi bilirler! buyurmuştur. Beytu'llâh sûretlerden ve putlardan temizlendikten sonra Resûlullâh içeri girdi. Kâ'be'ye, Resûlullâh ile berâber Üsâme İbn-i Zeyd, Bilâl, Osmân İbn-i Talha da dâhil oldu. Ve üzerlerine Kâ'be'nin kapısını kapadılar. Resûlullâh kapıya karşı olan dıvara doğru iki direk arasına durup namaz kıldı[2]. Burasiyle kapı arasında üç zirâ' mikdârı bir boşluk vardı. [Bak.! C. 6, S. 145 (İkinci baskı, s. 113)] Namazdan sonra Resûlullâh Beyt-i Şerîf'i dolaştı. Her tarafında tekbîr getirdi. Ve Allâhu Teâlâ'ya hamdetti. Bu sûretle uzunca bir zaman içeride kaldıktan sonra kapı açıldı. Bu sırada bütün Kureyş, Mescid-i Harâm'a dolmuş, saf bağlamıştı. Haklarında ne muâmele olunacağına intizâr ediyorlardı. Resûlullâh kapının eşiğinde durup iki süvesini iki eliyle tuttu.

Yalnız Kureyş'e ve Mekkelilere değil, bütün beşeriyete hitâb eden meşhur nutuklarını şu sûretle îrâd ederek:

"*Allah'tan başka ilâh yoktur, yalnız O vardır. O'nun eşi ve ortağı yoktur. O va'dine bağlı kalıp va'dini yerine getirdi. Ve kuluna yardım etti. Aleyhimizde toplanan düşmanları yalnız başına hezîmete uğrattı. İyi biliniz ki, bütün câhiliyet görenekleri, bütün mal ve kan da'vâları bu gün şu iki ayağımın altında-*

[1] Kâ'be'nin hâciblik yâni miftahdârlık vazîfesi Ebû Talha İbn-i Abdüddâr oğullarına meşrût idi. Osmân İbn-i Talha'nın babası ile amucası vesâir akrabâsı Uhud harbinde kâfir olarak katledildiklerinden Kâ'be'nin anahtarı Osman'ın anası Selâme kadında idi. [Bak.! C. 2, S. 345 (İkinci baskı, S. 418)].

[2] Resûl-i Ekrem'in Mekke'nin fethi günü Kâ'be'nin içinde namaz kıldığını Buhârî Abdullâh İbn-i Ömer'den rivâyet etmiştir. Yine Buhârî'nin İbn-i Abbas'dan bir rivâyetine göre de Resûlullâh yalnız tekbîr getirmiş, fakat namaz kılmamıştır.

dır. Yalnız Kâ'be hizmeti ve hacılara su dağıtmak işi bunlardan başkadır. Ey Kureyş cemâati, Allah sizden câhiliyyet gurûrunu; babalarla, soylarla, büyüksenmeyi gidermiştir. Bütün insanlar Âdem'den, Âdem de topraktan yaratılmıştır!" buyurdu[1]. Sonra Resûlullāh Hucurât Sûresi'nin şu mealdeki 13 üncü âyetini okudu: "*Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık Ve sizi milletlere, kabîlelere ayırdık. Tanışasınız diye,* (övünesiniz diye değil. Çünkü) *Allāh'ın katında en kerîminiz, en müttekînizdir. Allah sizin her hâlinizi çok iyi bilir. Ve gizli temâyüllerinize tamâmiyle vâkıftır!*"

Bu nutkıyle Resûl-i Ekrem medeniyet cihânının kapısını açarak halâl ve harâma dâir bâzı hükümler bildirdikten sonra Mescid-i Harâm'ın geniş sâhasını dolduran mahşerî halkı ve bilhassa ön safta yer alan Ebû Süfyân gibi Kureyş sergerdelerini çok ma'nâlı bir bakışla bir müddet gözden geçirdi ve mâzînin bu zâlim düşman kitlesine karşı:

— "*Ey Kureyş cemâati! Şimdi size ne muâmele edeceğim sanırsınız?*" diye sordu. Resûl-i Ekrem'in ne derece merhametli ve âlî-cenâb olduğunu bilen Kureyş müşrikleri ve Mekke'liler bir ağızdan:

— Hayır umarız, sen kerîm bir kardeş ve âlî-cenâb bir kardeş oğlusun! dediler[2] Resûl-i Ekrem *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Efendimiz:

— Yûsüf'ün kardeşlerine dediği gibi ben de size: Artık bugün size geçmişten dolayı tevbîh ve muâhaze yoktur! derim; haydi gidiniz, âzadsınız! buyurdu.

Bu bir afv-ı umûmî idi: Fakat kimin kimleri afvı? Kendilerini hakka, adâlete, hürriyet ve müsâvâta da'vet eden bir Peygamber-i

---

[1] لا اله الا الله وحده لا شريك له ، صدق وعده و نصر عبده و هزم الاحزاب وحده . ألا كل مأثرة او مال او دم فهو تحت قدى هاتين . الا سدانة البيت وسقاية الحاج . يا معشر قريش ! ان الله قد اذهب عنكم نخوة الجاهلية و تعظمها بالآباء. الناس من آدم وآدم من تراب . ثم تلى هذه الآية : يا ايها الناس ! انا خلقناكم من ذكر وانثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا ان اكرمكم عند الله أتقيكم ان الله عليم خبير . يا معشر قريش ما ترون انى فاعل بكم ؟ . قالوا خيرا . اخ كريم وابن اخ كريم . قال فانى اقول لكم كما قال يوسف لاخوته : لا تثريب عليكم اليوم اذهبوا فانتم الطلقاء [سيرة ابن هشام و زاد المعاد] .

[2] Çok zekî Kureyş sergerdeleri bu sözleriyle Yûsuf Peygamber'le kardeşlerinin sergüzeştlerine işâret etmişler ve Resûl-i Ekrem'in kerem ve semâhatinden afv dilemişlerdi.

Zî-şân'ın, bu hayırhâhâne irşâdına karşı her fenâlığı irtikâb eden zâlim bir kavmi afvı! Bu cihetle İslâm mütefekkirleri bu umûmî afvı i'lân eden yukarıdaki fetih hutbesini tahlîl ederek ehemmiyetini tebârüz ettirmişlerdir. Son zamanlarda yetişen İslâm muharrirleri de bu fetih hitâbesi ve afv-ı umûmî i'lânı ile Fransa inkılâbı ve Hukūku Beşer Beyannâmesi arasında mukāyeseler yaparak İslâm ana haklarının (hukūku esâsiyesinin) özünü ifâde eden bu hitâbede târihin her devrinde görenek hâlinde devâm edegelen vahşiyâne âdetlerin o saatte müthiş bir tarraka ile yıkılıp ayakları altında çiğnendiğini, onların yerlerini beşer müsâvâtı ve âmme haklarının tanınması gibi demokratik adâlet umdeleri aldığının bir vecîze hâlinde i'lân edildiğini tebârüz ettirmişlerdir. Biz bunları okuyucularımızın idrak ve irfanlarına bırakıyoruz. Evvelce de işâret ettiğimiz gibi Hukūku Beşer Beyannâmesi'nin esasları o gün kurulmuştu. Peygamber bu hitâbesinde: *(Ey insanlar!...)* diyerek bütün beşeriyete haykırmıştır. Hukūku Beşer Beyannâmesi'nin kurucularından General Lafeyette o günlerde vazîfeten Kur'ân'ı mütalâa ettikten sonra: "*Aşkolsun ey şanlı Arab, adâleti sen kurmuşsun!*" demiştir.

Siyer sâhibleri ve umûmî afdan istisnâ edilenlerin isimlerini ve cürümlerini, sonra bunların da birer sûret ve şefâatla ve birkaç istisnâ ile afvolunduklarını îzâh ederler. *Sahîh-i Buhârî*'de yalnız İbn-i Hatal'ın katledildiği rivâyeti vardır [Bak.: C. 6, S. 264 (İkinci baskı, S. 219)].

Bu hitâbesinden sonra Resûlullāh Mescid-i Harâm'da oturdu. Bu sırada Alî İbn-i Ebî Tâlib elinde Kâ'be'nin anahtarlariyle geldi: Yâ Resûla'llāh Kâ'be'nin anahtarcılığı ile zemzem sakalığını bizde (Abdulmuttalib oğullarında) birleştir! Allah rahmet etsin! diye ricâ etti. Zemzem sakalığı Abbâs uhdesinde bulunduğundan, Saîd İbn-i Müseyyeb'den gelen bir rivâyete göre, Hazret-i Abbas bununla da kendisine intikāli için Hâşimîler arasında faâliyete başlamıştı. Hazret-i Alî'nin mürâcaatı da Abbâs'ın tertîb ve ta'lîmi eseri olabilir. Fakat Resûl-i Ekrem: Osman İbn-i Talha nerededir? diye onu çağırdı. Ve: Yâ Osmân, bu gün birr-ü ihsân ve ahde vefâ günüdür. Al işte anahtarın! buyurdu [1].

[1] Bu münâsebetle İbnü'l-Kayyim *Zâdü'l-Meâd*'da İbn-i Sa'd'ın *Tabakât*'ından şu vak'ayı nakleder: Osmân İbn-i Talha der ki: Câhiliyet devrinde biz Kâ'be'yi pazartesi, perşembe günleri açardık. Bir ziyâret günü Resûlullāh da geldi.

BİLÂL'İN EZÂN OKUMASI: Öğle vakti hulûl etmişti. Resûl-i Ekrem, Bilâl'e Kâ'be üzerine çıkıp ezân okumasını emretti. O günün sabahında içinde putlara tapılan bu mukaddes Allah evinin üstünde öğle vakti Bilâl'in ezan sesi Kâ'be âfâkını kaplıyordu. Bu ânî tahavvülü i'lân eden bu ilâhî ses Kureyş sanâdîdinin muhteris gönüllerini sarsıyordu. Bu sırada idi ki, Ebû Süfyân İbn-i Harb, Attâb İbn-i Esîd, Hâris İbn-i Hişâm vesâir Kureyş eşrâfı Kâ'be'nin bir tarafında oturup şöyle görüşmekte idiler. Attâb: Allah, babam Esîd'i vaktiyle öldürdü de şu sesi işitmemek ni'metini ikrâm etti! dedi. Hâris İbn-i Hişâm da: Şunun hak olduğunu bilsem vallâhi ben de icâbet ederdim! dedi. Ebû Süfyân da: Fakat ben, vallâhi bir şey söylemem. Şâyet bir şey söylersem şu çakıllar bile dile gelerek hemen gidip ona haber veriyorlar! dedi. Bu muhâvere üzerine Resûlullâh çıkageldi. Ve onlara: Ne görüştüğünüzü biliyorum! diye onların sözlerini birer birer anlattı. Bunun üzerine Hâris'le Attâb: Biz şehâdet ederiz ki, sen muhakkak Allâhın Resûlü'sün! diye şehâdet getirdiler. Ve: Vallâhi bizim görüştüğümüz sözlere bizden başka yanımızdakilerden kimse vâkıf değildi. Sana her halde bir taraftan haber veriliyor! dediler [*İbn-i Hişâm, El-Isâbe, Zâdü'l-Meâd*].

BÎAT: Resûl-i Ekrem öğle namazından sonra Safâ tepesinin en yüksek yerine oturdu. Ömer İbn-i Hattab da alt tarafına oturdu. Kureyş'ten ayrı ayrı bîat aldı. İbtidâ erkekler İslâm ve cihâd üzerine bîat ettiler. Sonra kadınlar bîat ettiler. Kadınların bîat maddeleri Mümtahine Sûresi'nin 12 nci âyetinde şu sûretle bildirilmiştir: "*Ey Peygamberim! Mü'mine kadınlar: "Allâh'a hiçbir şeyi şerik koşmayacaklar, hırsızlık yapmayacaklar, zinâ etmiyecekler, çocuklarını öldürmiyecekler, elleri ve ayakları arasındakini* (yâni başkasından aldıkları çocuğu) *zevcine iftirâ ve isnâd ederek bir bühtân ile getirmiyecekler ve güzel emirlerinde sana*

Halk ile berâber Kâ'be'ye girmek istedi. Her nasılsa ben yoğunluk ettim, Resûlullâh hilm ü sükûn ile bana: Yâ Osmân yakın günün birisinde bu anahtarı sen benim elimde nereye istersem koyabilecek bir vaziyette göreceğini umarım! buyurdu. Mekke'nin fethi günü Resûlullâh anahtarı aldı. Kime isterse verebilirdi. Sonra bana iâde etti. Verirken de: Ey Ebû Talha oğulları, emâneti —sizde dâim ve bâkî olmak üzere— işte alınız!. Bu emâneti, bu hakkı sizden kimse alamaz; meğer ki zâlim ola! buyurdu. Anahtarı alıp giderken Resûlullâh beni çağırdı. Dönüp geldiğimde Resûlullâh: Ey Osmân, vaktiyle sana söylediğim söz tahakkuk etmedi mi? buyurdu. Hicret'ten evvel söylediği sözünü tahattür ederek: Evet tahakkuk etti. Şahâdet ederim ki, sen Allâh'ın Resûlü'sün! derim, dedi.

muhâlefet etmiyecekler! diye sana bîat etmeye geldikleri zaman sen onlara bîat ver! Ve onlar için Allah'tan mağfiret dile! Şüphesiz ki, Allah tevbekâr âsîleri mağfiret eder, ashâb-ı tâate merhamet eyler" [1].

Bu bîat-i nisâ' müteaddid def'alar vâkı' olmuştur. Medîne'ye hicret buyurduğunda da kadınlardan aynı şartlarla bîat alınmıştı. Kâh sözle, kâh Resûl-i Ekrem'in elini batırdığı bir su kabına kadınların da elini batırmaları sûretiyle olmuştu. Hazret-i Âişe'den gelen rivâyete göre, kadınların hiçbir bîatı musâfaha sûretiyle olmamıştır.

Safâ tepesinde Resûl-i Ekrem ibtidâ erkeklerden İslâm ve cihâd üzerine bîat aldı. Âyet-i kerîmenin teblîğine göre sonra kadınlar geldiler. Onlar da bîat etmek istediler: Onların bîatı da alındı. Hazret-i Alî'nin hemşîresi Ümm-i Hânî, Âs İbn-i Ümmeyye'nin kızı Ümm-i Habîbe, Attâb İbn-i Esîd'in halaları, Hâris İbn-i Hişâm'ın kızı ve İkrime'nin karısı Ümm-i Hakîm, Hâlid İbn-i Velîd'in hemşîresi Fâhite, Ebû Süfyân'ın karısı Hind gibi Kureyş'in mümtaz âile kadınları, gelen kadınların birinci tabakasını teşkîl ediyorlardı.

Kurtubî *Tefsîr*'inde erkeklerin bîat şartlarının da kadınların şartlarının aynı olduğunu bildirmiştir.

FETHİN İKİNCİ GÜNÜ: Buhârî'nin *Sahîh*'inde fetih târihinde Huzâî Ebû Şüreyh *radiya'llāhu anh*'den [2] rivâyetine göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Harem-i Mekke'yi överek bir hutbe îrâd etmiştir. Bu hutbesinde Resûl-i Ekrem, Allāh'a hamd ü senâ ettikten sonra şöyle buyurmuştur: (Mekke muhîtini Allāhu Teâlâ gökleri ve yeri yarattığı zaman vâcibü'l-ihtirâm kıldı. Binâenaleyh) Mekke'yi haram kılan Allāhu Teâlâ'dır. Yoksa onu insanlar haram kılmamıştır. (Allah Mekke'yi kıyâmete kadar muhterem kıldı). Bu cihetle Allāh'a ve âhiret gününe îmân eden kimse için Mekke'de kan dökmek halâl değildir. Bu mukaddes şehrin bir ağacı da baltalanmaz. Şâyet birisi: "*Resûlullāh burada harbetti*" diye ruhsat iltizâm ederse, siz ona: "*Allāhu Teâlâ yalnız Peygamber'ine izin vermiştir. Size*

---

[1] (يا ايها النبى اذ جاءك المؤمنات) الى قوله تعالى (ان الله غفور رحيم). [سورة الممتحنة]

[2] Buhârî bu hadîsi burada iki tarîk ve iki metin ile rivâyet etmiştir: Birisi Ebû Şüreyh *radiya'llāhu anh*'ten mevsûlen, öbürüsü Mücâhid'den mürselen rivâyetidir. Biz mevsul rivâyeti terceme ediyoruz. Öbür rivâyette bulunan ziyâdeyi de kavis içinde göstereceğiz!

izin vermemiştir" deyiniz! Bana da Rabb'im yalnız bir günün bir saati için izin verdi. Ondan sonra bugünkü hürmeti dünkü hürmeti derecesine döndü. Bu sözlerimi burada hazır olanlar, burada bulunmıyanlara ulaştırsın!

İmam Buhârî bu hadîsin sevk ve rivâyetinde bir hâdiseye işâret ederek şöyle hikâye ediyor: Râvî Sahâbî Ebû Şüreyh Huzâî *radiya'llāhu anh*[1] Amr İbn-i Saîd İbn-i Âs'a[2] Mekke'ye Abdullāh İbn-i Zübeyr'e karşı ordular sevkettiği sırada şöyle demiştir: Ey Emîr! Mekke fetholunduğunun ertesi günü Resûlullāh'ın ayağa kalkarak îrâd ettiği bir hutbesini sana haber vermekliğime izin ver! O hutbeyi benim şu iki kulağım duydu; kalbim, hissim belleyip sakladı; bu hutbeyi îrâd ederken söyliyen zâtı (Peygamber'i) de iki gözüm gördü. Resûlullāh hutbesinde Allāh'a hamd ü senâ ettikten sonra buyurdu ki... sûretinde en kesin bir mukaddime ile yukarıda terceme ettiğimiz Peygamber'in hutbesini bildirdi. Müellif Buhârî Resûl-i Ekrem'in hutbesinden sonra da şunu rivâyet ediyor: Ebû Şureyh *(radiya'llāhu anh)* a:

— Bu hadîs üzerine Amr İbn-i Saîd sana ne dedi? diye soruldu. O da şöyle cevab verdi:

— Amr bana: Yâ Ebâ Şüreyh! Bu işi ben senden daha iyi bilirim! Mekke hiçbir âsîyi, kātili, kātil hiçbir firârîyi, sirkatle töhmetli hiçbir mültecîyi cezâlanmaktan kurtaramaz! demiştir[3].

ENSÂR'IN ENDÎŞESİ: Fethin ferdâsı günü Resûlullāh Safâ tepesine çıkmıştı. Ellerini kaldırıp Allāh'a duâ ve hamd ü senâ ediyordu. Bu sırada Ensâr kendi aralarında birbirlerine:

---

[1] Ebû Şüreyh'in adı en sarîh rivâyete göre Huveylid İbn-i Amr'dir. Mekke'nin fethinde Kâ'b oğullarının alemdârı idi. Fetih vak'asının her safhasına vâkıftı. Onun için bu hadîsi de en yüksek bir kat'iyetle rivâyet etmiştir. 68 senesi Medîne'de vefât etmiştir. [*El-İstiâb*].

[2] Amr İbn-i Saîd Emevî âilesine mensubtur. Ne Sahâbî ne de iyi tanınmış bir Tâbiîdir. Müşârün-ileyh Medîne vâlîsi idi. Emevî hükümdarlarından Yezîd, Mervân, Abdülmelik zamanlarında Abdullāh İbn-i Zübeyr *radiya'llāhu anhümâ*'ya karşı ordular techîz edip sevketmiştir. Medîne'deki nüfûzuna güvenerek Abdülmelik'e karşı da hilâfet iddiasına kalkışmış ve harb açmıştır. Nihâyet Abdülmelik tarafından sulh ve amân ile iğfâl edilerek öldürülmüştür [*Aynî*].

[3] Amr İbn-i Saîd'in bu cevâbında âsîlikle, cânîlikle, hırsızlıkla ittiham etmek istediği Abdullāh İbn-i Zübeyr, Sahâbî oğlu Sahâbî'dir. Anası Zâtü'n-Nitâkayn Esmâ'dır. Kendisinin küstahça müdâfaa ettiği Emevî âilesinden hilâfet makāmına daha lâyıktır.

— Allah, Resûlüne içinde doğup büyüdüğü vatanının fethini müyesser kıldı. Artık bundan sonra kendi memleketinde yerleşir mi dersiniz? diye endîşelerini açıklamışlardı. Resûlullāh duâsını bitirince Ensâr'a:

— Ne konuşuyorsunuz? diye sordu. Ensâr : Bir şey yok! diye kapatmak istedilerse de Resûl-i Ekrem onları söyletinceye kadar ısrâr etti. Ve onlara bu endîşelerini söyletince, Resûl-i Ekrem:

— Öyle şeyden Allāh'a sığınırım! Hayâtım hayâtınızdır, ölümüm de ölümünüzdür! diye endîşelerini giderdi [*Zâdü'l-Meâd*].

1627. عَنْ عَمْرِو بْنِ سَلِمَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا بِمَا
مَمَرَّ ٱلنَّاسِ وَكَانَ يَمُرُّ بِنَا ٱلرُّكْبَانُ فَنَسْأَلُهُمْ مَالِلنَّاسِ مَالِلنَّاسِ
مَا هٰذَا ٱلرَّجُلُ فَيَقُولُونَ يَزْعُمُ أَنَّ ٱللهَ أَرْسَلَهُ أَوْحَى إِلَيْهِ أَوْ
أَوْحَى ٱللهُ بِكَذَا فَكُنْتُ أَحْفَظُ ذٰلِكَ ٱلْكَلَامَ فَكَأَنَّمَا يُغْرِى
فِي صَدْرِى وَكَانَتِ ٱلْعَرَبُ تَلَوَّمُ بِإِسْلَامِهِمِ ٱلْفَتْحَ فَيَقُولُونَ
ٱتْرُكُوهُ وَقَوْمَهُ فَإِنَّهُ إِنْ ظَهَرَ عَلَيْهِمْ فَهُوَ نَبِيٌّ صَادِقٌ فَلَمَّا
كَانَتْ وَقْعَةُ أَهْلِ ٱلْفَتْحِ بَادَرَ كُلُّ قَوْمٍ بِإِسْلَامِهِمْ وَبَدَرَ
أَبِي قَوْمِي بِإِسْلَامِهِمْ فَلَمَّا قَدِمَ قَالَ جِئْتُكُمْ وَٱللهِ مِنْ عِنْدِ
ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَقًّا فَقَالَ صَلُّوا صَلَاةَ كَذَا فِي
حِينِ كَذَا وَصَلُّوا كَذَا فِي حِينِ كَذَا فَإِذَا حَضَرَتِ ٱلصَّلَاةُ
فَلْيُؤَذِّنْ أَحَدُكُمْ وَلْيَؤُمَّكُمْ أَكْثَرُكُمْ قُرْآنًا فَنَظَرُوا فَلَمْ يَكُنْ

أَحَدٌ أَكْثَرَ قُرْآنًا مِنِّى لِمَا كُنْتُ أَتَلَقَّى مِنَ الرُّكْبَانِ فَقَدَّمُونِى
بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَأَنَا ابْنُ سِتٍّ أَوْ سَبْعِ سِنِينَ وَكَانَتْ عَلَىَّ
بُرْدَةٌ كُنْتُ إِذَا سَجَدْتُ تَقَلَّصَتْ عَنِّى فَقَالَتِ امْرَأَةٌ مِنَ الْحَىِّ
أَلَا تُغَطُّوا عَنَّا اسْتَ قَارِئِكُمْ فَاشْتَرَوْا فَقَطَعُوا لِى قَمِيصًا فَمَا
فَرِحْتُ بِشَىْءٍ فَرَحِى بِذٰلِكَ الْقَمِيصِ .

TERCEMESİ

Amr İbn-i Selime[1] *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Biz âile ve kabîlece halkın yol uğrağı bir yerde otururduk. Bize kervanlar uğrarlardı. Biz de yolculara:

— Bu insanlara ne oluyor? Şu kişiye (Resûlullāh'a) ne oluyor? diye sorardık. Onlar da bize:

— O zat, Allah kendisini Peygamber gönderdi, ve ona vahyetti sanır. Yâhud Allah şu kitabı ona vahyetti sanır! di(ye Resûlullāh'tan öğrendikleri bâzı âyetleri bize haber veri)rlerdi. Ben de o sözü (Kur'ân'ı) ezberlerdim. Sanki o âyetler gönlüme yapışmış (nakşolunmuş)du. Esâsen (Kureyş'den başka) Arab kabîleleri de Müslümân olmak için Mekke'nin fethini gözlüyorlardı. Ve.

— Peygamberlik iddia eden bu adamı kendi kavmi (Kureyş) ile başbaşa kendi hallerine bırakınız! Eğer o, Kureyş'e gālib gelirse hiç şüphesiz o, sözünde doğru hak bir Paygamber'dir! derlerdi. Vaktâki, Mekke fâtihleri muzaffer oldular, bütün

---

[1] Bütün *Buhârî* şerhlerinde bu isim lâm'ın kesriyle mazbut olduğu ve Yûnîniyye nüshasında da bu sûretle zabtolunduğu halde *Tecrîd* nüshalarında lâm'ın fethiyle harekelenmiş bulunması matbaa hatâsı olacaktır.

Arab kavmi İslâm câmiasına koştu. Babam (Selime) de kavmimle berâber Müslüman olmağa can attı. Mekke'den dönüp gelince bize:

— Vallāhi ben size bir hak Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yanından geliyorum; o, bize: Filânca namazı şu vakitte kılınız; filânca namazı da şu vakitte kılınız! di(ye bütün namaz vakitlerini bildir)di. Namaz vakti gelince de biriniz ezân okusun ve Kur'ân'ı en çok bileniniz size imâmet etsin! buyurdu, dedi. Bunun üzerine kabîle halkı baktılar. İçlerinde benden çok Kur'ân bilen bir kimse bulunmadı. Çünkü ben köyümüze uğrayan kervanlardan Kur'ân öğrenmiş bulunuyordum. Bu cihetle kabîle halkı beni önlerine imâmete geçirdiler. Halbuki ben o sırada altı, yâhud yedi yaşında çocuktum[1]. Üzerimde de (elbîse olarak yalnız) bir bürde[2] vardı. Secde ettiğimde avret yerinden yukarı toplanır (açılır)dı; bu hâli gören kabîlemizden bir kadın (cemâate hitâb ederek):

— İmâmınızın kılığını gözümüzden örtseniz a! dedi. Bunun üzerine cemâat (Ummân kumaşı) satın alıp bana bir gömlek biç(ip dik)diler. Bu gömleğe sevindiğim kadar hiç bir şey ile ferahlanmadım.

İZÂHI

Amr İbn-i Selime hadîsinin feth-i Mekke gazâsında zikredilmesinin vechi ve bu unvânına mutâbakat noktası bu hadîsde Resûlullāh ile Kureyş arasındaki siyâsî husûmetin ve harb vaziyetinin netîcesine intizâr eden Arab kabîlelerinin Mekke'nin fethi üzerine takım takım İslâm câmiasına koştuklarının bildirilmiş olmasıdır. Bu târihe kadar arablar birer birer Müslüman olurken, Mekke'nin

---

[1] Şâfiîler bu hadîs ile istidlâl ederek iyiyi, kötüyü ayırt edebilen bir çağdaki çocuğun imâm olması sahihtir! demişlerdir. Halbuki bu bir münferid vâkıadır. Namazın sıhhat ve fesâdını henüz bilemiyen yeni Müslümân olmuş bir kabîlenin namazıdır. Nasıl ki, namazda setr-i avretin de bir şart olduğunu da bilmiyorlardı.

[2] Bürde, çubuklu ve dört köşeli kumaş veyâhud abadır ki, Arablar ihram gibi bürünürler.

fethi üzerine fevc fevc, küme küme, kabîle kabîle Müslümân olmağa başlamışlardır. Bunun böyle olacağı vukûundan evvel Nasr Sûresi'nde haber verilmişti ki meâli şöyledir: "*Habîbim! Allāh'ın nusrati ve Mekke'nin fethi geldiği zaman ve nâs Allāh'ın dînine takım takım girdiklerini gördüğün an, hemen Rabb'ine hamd ederek:* (Ve bu tez ve örneksiz muvaffakıyete karşı hayretini açığa koyarak) *Sübhâna'llāh de!*[1]. *Ve Rabb'inden mağfiret dile! Muhakkak ki, Allah, tevbekârların tevbesini kabûl edecektir.*"

Bu sûrenin nüzûlü zamânını ta'yînde müfessirlerin ihtilâfı vardır. Bâzı müfessirler Resûlullāh'ın Vedâ' Haccı'nda Teşrîk günlerinde nâzil olduğunu iddia etmişlerse de Beyzâvî ve emsâli tefsîr sâhiblerine göre, bu sûre Mekke'nin fethinden evvel nâzil olmuştur. Sûre zâhir ve (اذا) ile vârid olması da bunu iş'âr eder. Ve Resûlullāh'ın mu'cizeleri cümlesinden bulunur. Mekke'nin fethiyle ve Arab kabîlelerinin takım takım Müslümân olmalariyle artık Hicaz'da ve Arab cezîresinde İslâm dîninin rakibsiz bir halde hâkimiyeti tahakkuk etmiş bulunuyor. Bundan sonra cezîre hâricine ve âfâk-ı âleme intişârı bir zaman mes'elesinden ibâret kalıyor. Bu i'tibâr ile hattâ Peygamber Efendimiz'in vazîfe-i nübüvveti de nihâyete ermiş bulunuyor. Bu cihetle Resûl-i Ekrem Efendimiz bu sûrenin nüzûlünü ecelinin alâmeti addetmiştir. İbn-i Abbas'tan bir rivâyete göre, bu sûre nâzil olunca Peygamber Efendimiz: Bana vefâtım haber verildi! buyurmuştur. Buhârî'nin bu bâbında Hazret-i Âişe'den bir rivâyetine göre, Resûlullāh Efendimiz bu sûre nâzil olduktan sonra rükûunda ve sücûdunda: (سبحانك اللهم و بحمدك اللهم اغفرلى) diye duâ buyururlardı. Yine Buhârî'nin Hazret-i Âişe'nin bu hadîsinden sonraki bir rivâyetinde de Abdullāh İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anh* şöyle demiştir: Ömer beni meclisine Bedir ihtiyarlariyle berâber kabûl ederdi. Bunu bâzıları çok görerek: Bu genci niçin bizimle berâber meclisinize da'vet ediyorsunuz. Bunun çağında bizim oğullarımız var! demişler. Ömer de: o, sizin bildiğiniz ilim sâhibi kimselerdendir! demiştir. Günün birisinde Ömer, beni yine Bedir ihtiyarlariyle da'vet etmişti. Ömer:

— اذا جاء نصر الله و الفتح... sûresi hakkında ne dersiniz? diye sordu. Bâzıları sükût etti. Bâzıları da dedi ki: Bize nusret ve fetih verildiğinde

[1] Beyzâvî, *Tefsîr*'inde âyetteki tesbîh mecâzen taaccüb ma'nâsınadır. Çünkü bu nusret ve zafer hatır ve hayâle gelmiyen mûcib-i istiğrâb bir ni'mettir! diyor. Şihâb da: Umûr-ı garîbeyi idrâk eden kişinin: "*Sübhâna'llāh*" dediğini bildiriyor.

Allāh'a hamd ve istiğfâr etmemiz emrolunmuştur! dediler. Ömer bana: Ey İbn-i Abbâs, sen de mi böyle söylersin? diye sordu. Ben de:

— Hayır! dedim. O, Resûlullāh'ın ecelidir. Allah Peygamber'-ine ecelini bildirdi.

Allah tarafından Resûlullāh'a nusret ve fetih gelince Cenâb-ı Hak: O senin ecelinin alâmetidir. Artık Rabb'in ni'metlerine karşı hamd ederek, Sübhâna'llāh de!. Ve Rabb'inden mağfiret dile! buyurmuştur! dedim. Ömer:

— Benim bildiğim de senin bu söylediğinden ibârettir! dedi.

HUNEYN SEFERİ

Huneyn, Mekke ile Tâif arasında ve Mekke'ye on küsûr mil mesâfede bir vâdîdir. Arabların meşhur panayırlarından Zülmecâz panayırı bu vâdînin kenarında kurulurdu. Bu panayırda da emsâli gibi Arab şâirlerinin edebî sânihaları müşâare edildiğinden, Huneyn adı Arab edebiyâtı târihinde de anılır. Kur'ân-ı Kerîm'de zikrolunan *Yevm-i Huneyn* bu harbin müsâdif olduğu hicretin sekizinci yılı şevval'inin altıncı günüdür. Mekke'nin fethinden on altı gün sonradır.

Resûl-i Ekrem Mekke'nin fethinden fâriğ olup şehrin idârî işlerini tanzîm ettiği sırada Hevâzin kabîlesinin müslümanlara karşı harbe hazırlandıkları, genç ve âteşîn şâirleri Mâlik İbn-i Avf'ın emâreti altında toplandıkları duyuldu. Hevâzin kadar kuvvetli olan bir kabîle Benî Sekîf de tamâmiyle bu harekete iştirâk etmişti. Bu iki büyük kabîle Benî Sa'd gibi birtakım küçük kabîleleri de ittifaklarına alarak mühim bir kuvvet toplanmıştı. Bu harekete ölüm, dirim harbi şeklini vermek için ve lüzûmunda askerin ric'atini önlemek maksadiyle

kadınlarını, çocuklarını, koyun ve sığırlarını da berâber getirmişlerdi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Mekke'nin fethi için teçhîz edip getirdiği on bin kişilik ordusuna Mekke'nin yeni müslümanlarından iki bin kişilik bir kuvvet de iltihak ederek on iki bin kişilik bir kuvvetle düşmana karşı gidildi. İslâm ordusu her vechile düşman kuvvetinden üstündü. Hattâ bu üstünlüğün verdiği gurûr ve azametle: Bu ordu hiç bir zaman mağlûb olmaz! deniliyordu.

İki ordu Huneyn vâdîsinde karşılaştı. Ve harb gündüzün ilk saatlerinde cereyân etti. İslâm ordusu sabahın karanlığında Huneyn vâdîsine inmişti. Halbuki Hevâzin kuvvetleri vaktiyle buraya gelip yerleşmiş, pusu kurmuştu. İslâm ordusunun pîş-dâr kuvveti —ki, yeni müslümân olan Mekke askeriyle Benî Süleym idi— Hâlid İbn-i Velîd'in komutasında ordunun önünde pervâsız bir halde gidiyordu. Düşman ansızın bunları ok sağnağiyle karşıladı ve kuvâ-yı umûmiyesi kılıçlarını çekip bir vücud gibi hücûm etti. Bunun üzerine İslâm ordusunun bu ön hattı ricʿate mecbûr oldu. Bu ricʿat gerideki hatlara da sirâyet ederek umûmî bir panik hâlini aldı. Herkes kaçmıştı. Yalnız Resûl-i Ekrem bindiği Şehbâ' adlı esterini dâimâ düşman tarafına sevkediyordu. Amucası Abbâs sağ tarafında, amuca-zâdesi Ebû Süfyân İbn-i Hâris İbn-i Abdulmuttalib de sol tarafında esterin dizginini tutarak ileri bırakmak istemiyorlardı. Bu sırada Peygamberimiz: Ey Allāh'ın kulları, buraya geliniz, ben Allāh'ın Resûl'üyüm! diye askeri daʿvet ediyordu. Ve: Ben Peygamberim, yalan yok, ben Abdulmuttalib oğluyum! diyordu.

Resûlullāh'ın yanında Ashâbından yüz ve bir rivâyete göre seksen kişi sebât etmişti ki, Ebû Bekir, Ömer, Abbâs, Alî, Fadl İbn-i Abbâs, Ebû Süfyân İbn-i Hâris,

Eymen İbn-i Ümm-i Eymen, Üsâme İbn-i Zeyd ve başkaları... Sonra Resûl-i Ekrem gür sesli olan amucası Abbâs'a, yüksek sesle Ashâb'ı: Ey şecere-i rıdvân altında geri dönmemek üzere bîat edip söz veren Ashâb! diye da'vet etmesini emretti. Ashâb'dan bir kısmı: Lebbeyk, lebbeyk sesleriyle geri dönüp geldiler. Resûl-i Ekrem'in yanında toplandılar. Bunun üzerine Resûlullāh Rabb'ına duâ ve: Allāh'ım, bana ettiğin zafer va'dini yerine getir! diye nusret temennî ettikten sonra, yerden bir avuç toprak alıp düşman üzerine attı. Onları harb ve kıtalden alıkoyacak sûrette gözüne ağzına toprak isâbet etmedik bir kimse kalmadı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Ashâb'a tam bir sadâkatle hücûm etmelerini emretti. Ve yapılan kat'î bir hamle üzerine düşman hezîmete uğradı. Sonra mücâhidler düşmanı ta'kîb ederek bir hayli telefât verdirdiler. Birtakım esir aldılar. Kahraman Ebû Talha yalnız başına yirmi kişi tepelemişti. Düşmanın malları, evlâd ve ıyalleri müslümanların eline geçti. İslâm ordusunun melekler ve ilâhî kuvvetlerle te'yîd olunduğunu Tevbe Sûresi âyetinde göreceğiz.

Müellif Buhârî, Huneyn harbine dâir açtığı bâbın unvânında Tevbe sûresinin 25, 26, 27 nci âyetlerini unvân olarak zikretmiştir ki, meâlleri şöyledir: "*Ey mü'minler! Şüphesiz bir hakîkattir ki, Allah size* (Bedir, Hudeybiye, Hayber, Mekke gibi) *birçok vâkıalarda ve Huneyn gününde yardım etti. O Huneyn günü ki, o gün çokluğunuz, size gurûr ve güven vermişti. Fakat o çokluğun hiç faydası olmamıştı. Ve yeryüzü —o genişliğiyle berâber— başınıza dar gelmişti. Sonra bozularak arkanıza dönüp kaçmıştınız. Bu hezîmetten sonradır ki Allah, Resûl'ünün ve mü'minlerin* (gönülleri) *üzerine sükûnet veren rahmetini indirdi. Ve görmediğiniz askerler* (melekler) *gönderdi. Kendisine şu küfreden* (müşrik)*leri* (hezîmet ve esâret) *azâbına uğrattı. İşte bu mağlûbiyet kâfirlerin cezâsıdır. Sonra Allah*

bunun ardından dilediğine tevbe nasîb eder (de müslüman olur). *Çünkü Allah günahları mağfiret eder, rahmetini bol bol ihsân buyurur*"[1].

Âyette bildirildiği vechile Allāhu Teâlâ'nın mağfireti ve rahmeti eseridir ki, hezîmete uğrayan Hevâzin ordusunun bakıyesi en sonu müslümân olmuşlar ve Evtâs, Tâif vak'a-larından ve Huneyn vak'asından yirmi gün sonra Ci'râne mevkiinde Resûlullāh'a gelip arz-ı inkıyâd etmişler ve bu sûretle âileleri esâretten âzâd edilerek kendilerine verilmiştir. [Bu eserimizin 7 nci cildinde 1040 numaralı Misver hadîsine ve îzâhına bakınız!].

1628. عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ كَانَ بِيَدِهِ ضَرْبَةٌ قَالَ ضُرِبْتُهَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَوْمَ حُنَيْنٍ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ebî Evfâ *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre müşârün-ileyhin kolunda bir kılıç darbesi (nin eseri) vardı. Abdullāh: Ben bu yarayı Huneyn günü Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber muhârebede bulunduğum sırada vurularak aldım, demiştir.

İZÂHI

Sahîh-i Buhârî metninde hadîsin altında şu ziyâde de vardır: Abdullāh İbn-i Ebî Evfâ'nın râvîsi İsmâil İbn-i Ebî Hâlid

[1] (لقد نصركم الله في مواطن كثيرة و يوم حنين اذ اعجبتكم كثرتكم فلم تغن عنكم شيئا و ضاقت عليكم الارض بما رحبت ثم وليتم مدبرين ● ثم انزل الله سكينته) الى قوله (غفور رحيم).

der ki: Ben İbn-i Ebî Evfâ'ya: Sen Huneyn gazâsında bulundun mu? diye sordum. O da: Ondan önce (Hudeybiye'de bile) bulundum! dedi.

Abdullāh da, babası Ebî Evfâ da Sahâbî'dir. Kûfe'de Ashâb'dan en son vefât eden Abdullāh'dır. Ve Hicret'in 86 ncı yılında vefât etmiştir. İmâm Ebû Hanîfe, Abdullāh İbn-i Ebî Evfâ'nın zamânına yetişmiş ve onu görmüştür. Ebû Hanîfe'nin doğum târihi en sahih rivâyete göre Hicret'in 80 târihidir. Bu hesabça Ebû Hanîfe o sırada altı yaşında bulunuyordu. Ebû Hanîfe'nin velâdet târihi 70 senesi olduğu rivâyetine göre de on altı yaşında görmüş bulunuyor. Ebû Hanîfe gibi 16 yaşında zekî ve meraklı bir gencin Kûfe'de bulunan son Sahâbî'yi görmemiş olması âdeten muhaldir. Bir cihetle Ebû Hanîfe hazretleri Tâbiî şerefini hâizdir, metbû' imamların akdemi ve afdalidir.

Terceme ve îzâh ettiğimiz bu hadîsden sonra müellif Buhârî'nin Huneyn harbine dâir bir kaç rivâyeti daha vardır. Bunlardan birisi Berâ' İbn-i Âzib hadîsidir ki, bu eserimizin 8 inci cildinde 1213 numara ile terceme ve îzâh edildi. Öbürüsü de Misver İbn-i Mahreme hadîsidir ki, bunun terceme ve îzâhı da 7 nci cildde 1040 numara ile geçti. Bunların tercemelerini ve îzâhlarını okuyunuz! Huneyn harbinin bütün safhaları, mühim bir yekûn tutan esirlerin ve ganîmet malların mikdârı ve bunların sûret-i taksîmi, bu taksîm hakkında vukū' bulan i'tirazlar, bu hadislerin îzâhlarında teşrîh edilmiştir.



غَزْوَةُ أَوْطَاسٍ

BU BÂB, EVTÂS GAZÂSINA DÂİR BİR HADÎSİ MUHTEVÎDİR

Evtâs, Huneyn vâdîsinin Zü'l-Mecâz kısmına verilen isimdir. Huneyn vâdîsinin eteğindedir. Kādî Iyâz: Evtas, Hevâzin diyârında bir vâdînin adı olduğunu ve Huneyn harbinin cereyân ettiği yer bulunduğunu bildirdiğine göre, Huneyn ile Evtâs iki müterâdif lâfızdan ibâret demek oluyor. Bir kısım siyer müelliflerine göre Evtâs, Huneyn vâdîsinin bir ciheti, bir mıntakası ve Hevâzin'in ikāmetgâhıdır.

Huneyn harbinde hezîmete uğrayan Hevâzin kuvvetlerinin bakıyyesi Evtâs ile Tâif'te toplanmışlardı. Evtâs'dakilerin başında Düreyd İbn-i Sımme, Tâif'dekilerin başında da Mâlik İbn-i Avf bulunuyordu. Her ikisi de harb etmek üzere vaziyet almağa başlamışlardı. Bu cihetle Resûl-i Ekrem buralarda da harbi kabûl etmeğe mecbûr oldu. Ve Evtâs'a Ebû Mûse'l-Eş'arî'nin amucası Ebû Âmir komutasında bir kuvvet gönderdi. Tâif'e de bizzat Peygamber Efendimiz gitti. Evtâs harbine dâir Ebû Mûse'l-Eş'arî'nin şu rivâyetini göreceğiz :

1629. عَنْ أَبِي مُوسٰى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا فَرَغَ النَّبِيُّ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ حُنَيْنٍ بَعَثَ أَبَا عَامِرٍ عَلٰى جَيْشٍ
إِلٰى أَوْطَاسٍ فَانْتَهٰى إِلَيْهِمْ فَلَقِيَ دُرَيْدَ بْنَ الصِّمَّةِ فَقُتِلَ

دُرَيْدٌ وَهَزَمَ ٱللهُ أَصْحَابَهُ قَالَ أَبُو مُوسٰى وَ بَعَثَنِي مَعَ أَبِي عَامِرٍ
فَرُمِيَ أَبُو عَامِرٍ فِي رُكْبَتِهِ رَمَاهُ جُشَمِيٌّ بِسَهْمٍ فَأَثْبَتَهُ فِي رُكْبَتِهِ
فَٱنْتَهَيْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ يَا عَمِّ مَنْ رَمَاكَ فَأَشَارَ إِلٰى أَبِي مُوسٰى
فَقَالَ ذَاكَ قَاتِلِي ٱلَّذِي رَمَانِي فَقَصَدْتُ لَهُ فَلَحِقْتُهُ فَلَمَّا رَآنِي
وَلّٰى فَٱتَّبَعْتُهُ وَجَعَلْتُ أَقُولُ لَهُ أَلَا تَسْتَحِي أَلَا تَثْبُتُ فَكَفَّ
فَٱخْتَلَفْنَا ضَرْبَتَيْنِ بِٱلسَّيْفِ فَقَتَلْتُهُ ثُمَّ قُلْتُ لِأَبِي عَامِرٍ قَتَلَ
ٱللهُ صَاحِبَكَ قَالَ فَٱنْزِعْ هٰذَا ٱلسَّهْمَ فَنَزَعْتُهُ فَنَزَا مِنْهُ ٱلْمَاءُ
قَالَ يَا ٱبْنَ أَخِي أَقْرِئْ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلسَّلَامَ
وَ قُلْ لَهُ ٱسْتَغْفِرْ لِي وَٱسْتَخْلَفَنِي أَبُو عَامِرٍ عَلَى ٱلنَّاسِ فَمَكَثَ
يَسِيراً ثُمَّ مَاتَ فَرَجَعْتُ فَدَخَلْتُ عَلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ فِي بَيْتِهِ عَلٰى سَرِيرٍ مُرْمَلٍ وَ عَلَيْهِ فِرَاشٌ قَدْ أَثَّرَ رِمَالُ
ٱلسَّرِيرِ فِي ظَهْرِهِ وَ جَنْبَيْهِ فَأَخْبَرْتُهُ بِخَبَرِنَا وَ خَبَرِ أَبِي عَامِرٍ
وَ قَالَ قُلْ لَهُ ٱسْتَغْفِرْ لِي فَدَعَا بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ
ٱللَّهُمَّ ٱغْفِرْ لِعُبَيْدِ بْنِ عَامِرٍ وَ رَأَيْتُ بَيَاضَ إِبْطَيْهِ ثُمَّ قَالَ
ٱللَّهُمَّ ٱجْعَلْهُ يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ فَوْقَ كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِكَ مِنَ ٱلنَّاسِ

فَقُلْتُ وَلِى فَٱسْتَغْفِرْ • فَقَالَ ٱللَّهُمَّ ٱغْفِرْ لِعَبْدِ ٱللهِ بْنِ قَيْسٍ ذَنْبَهُ وَأَدْخِلْهُ يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ مُدْخَلاً كَرِيمًا .

TERCEMESİ

Ebû Mûse'l-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Huneyn gazâsından fâriğ olduktan sonra (amucam) Ebû Âmir'i bir fırka asker üzerine komutan yaparak Evtâs'a gönderdi. Ebû Âmir, (birkaç bin düşmanla buraya kaçıp gelen düşman komutanlarından) Düreyd İbn-i Sımme ile burada karşılaştı. Vukū' bulan muhârebede Düreyd katlolundu[1]. Askerlerini de Allah hezîmete uğrattı. Ebû Mûse'l-Eş'arî (rivâyetine devâm ederek) der ki: Resûlullāh beni de (amucam) Ebû Âmir ile berâber göndermişti. Bu sırada Ebû Âmir'in dizine Cüşem kabîlesinden birisi tarafından bir ok atılmıştı. Okcu okunu Ebû Âmir'in diz kapağına yerleştirmişti. Hemen ben Ebû Âmir'e koştum: Ey amuca, sana kim ok attı? diye sordum. Ebû Mûsâ'ya (bana): işte ok atan kātilim şudur! diye gösterdi. Ben hemen kātile doğru koştum, yetiştim. Kātil beni görünce dönüp kaçmağa başladı. Ben herifi ta'kîb ettim. Hem koşuyor, hem: (kaçmaktan) utanmaz mısın, niçin durmuyorsun? diye haykırıyordum. Herif kaçmaktan vazgeçti, (bana döndü.) Her ikimiz kılıcımızla vuruşmağa başladık. En sonu hasmımı öldürdüm. Sonra (Ebû Âmir'in yanına geldim): Ey Ebâ Âmir, Allah düşmanını öldürdü! dedim. Amucam bana: Şu oku dizimden çek, çıkar! dedi. Ben de hemen çıkardım. Fakat okun yerinden pek çok su boşandı,

[1] Bâzı müellifler Düreyd'i Zübeyr İbn-i Avvâm'ın, bâzıları da Rebîa İbn-i Refî''in öldürdüğünü bildiriyorlar.

(Amucam hayâtından ümîdini kesti.) Bana: Ey kardeşim oğlu! Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e selâm söyle ve bana istiğfâr etmesini ricâ et! dedi ve beni kendi yerine mücâhidler üzerine komutan yaptı. Az bir zaman yaşayıp sonra vefât etti. (Evtâs seferinden) dönüp geldiğimde hâne-i Saâdet'te Nebî *salla'l-lâhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna girdim. Resûlullâh hasırdan örülmüş ve üzerine (ince) şilte serilmiş bir taht üstünde yatıyordu. Hasırın örgüleri vücûdunun arkasına ve iki tarafına iz etmiş bulunuyordu. Ben, Resûlullâh'a zaferimizi ve Ebû Âmir'in şahâdetini ve: Resûlullâh benim için istiğfâr etsin! diye vasıyet ettiğini arzettim. Bunun üzerine Resûlullâh abdest suyu istedi ve abdest aldı. Sonra ellerini kaldırıp: Allâh'ım, kulcağızın Ebû Âmir'i yarlığa! diye duâ etti. Duâ ederken (ellerini o kadar kaldırmıştı ki) ben, iki koltuğunun beyazlığını gördüm. Sonra Resûlullâh: Allâh'ım, kıyâmet gününde Ebû Âmir kulunu şu yarattığın insanlardan çoğunun üstünde âlî bir makamda kıl! niyâzında bulundu. Bunun üzerine: Yâ Resûla'llâh, benim için de mağfiret dile! diye ricâ ettim. Resûlullâh benim için de: Rabb'im, Abdullâh İbn-i Kays'ın[1] günâhını afveyle, ve kıyâmet gününde onu en âlî ve güzel makâma koy! diye duâ buyurdu[2].

[1] Abdullâh İbn-i Kays, Ebû Mûse'l-Eş'arî'nin ismi ve künyesidir.

[2] Bu muhârebede de müslümanların eline pek çok esir düşmüştü. Peygamber Efendimizin süt ablası Şeymâ kadın da bulunuyordu. Şeymâ kendisini muhâfızlara tanıtınca, hemen Peygamber'in huzûruna getirdiler. Resûl-i Ekrem şefkatli kucağında ninni terâneleriyle büyüdüğü Şeymâ'yı tanıyınca gözleri yaşardı. Ve kaftanını yayıp üzerine oturttu. Ve birçok hediyeler vererek kabîlesine gönderdi. [Bak. C. 7, S. 134 (İkinci baskı, S. 99)].

غَزْوَةُ الطَّائِفِ فِي شَوَّالٍ سَنَةَ ثَمَانٍ

BU BÂB, HİCRET'İN SEKİZİNCİ YILI ŞEVVAL'İNDE VUKÛ' BULAN TÂİF GAZÂSINA DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Müttefik kabîlelerinin ordusu hezîmete uğradıktan sonra Benî Sakîf de kendi memleketleri olan Tâif'e iltica etmişlerdi. Hevâzin kabîlesinin reîsi ve müttefik kuvvetlerin komutanı Mâlik İbn-i Avf da bunların başında bulunuyordu.

Tavfdan müştak olan Tâif isminden de anlaşıldığı üzere bu kadîm şehir, eski bir kale ile çevrili idi. Tâifliler bu kaleyi hemen ta'mîr edip çekilmişlerdi. Resûl-i Ekrem esirlerle ganîmet mallarını Ci'râne mevkiinde Abbâd İbn-i Bişr'in komutasında muhâfız bir kuvvete bırakarak Tâif'e doğru hareket etti. Kendisinden önce de Hâlid İbn-i Velîd'i bin kişi ile göndermişti. Resûl-i Ekrem Tâif'i muhâsara etti. Ve muhâsara yirmi gün devâm etti. Muhâsara esnâsında Selmân-ı Fârisî'nin ta'lîmi ile ilk def'a mancınık ile kale yıkmağa mahsus debbâbeler[1] kullanıldı. Fakat kale çok mükemmel tahkîm edilmiş bulunduğundan hiç te'sîri görülmedi. Bu sebeple muhâsaranın devâmından vazgeçildi. Askerlerle Ci'râne'ye avdet olundu. Tâif halkı bir sene sonra Resûl-i Ekrem'e bir hey'et göndererek müslümân oldular. Muhâsara

[1] Debbâbe, selefte cenk âlâtından bir âlettir. Sığır gönünden çuval tarzında düzülüp içine bir nice nekkābeler (= duvar deliciler) girerler ve yapça yapça sürerek kalenin dibine gelip hisarı delerler. Debbâbe kalın olduğu için kaleden atılan ok ve taş te'sîr etmez. Hâlen metruktur [*Kāmûs Tercemesi*]

zamânına âid bâzı vâkıalar aşağıda terceme edeceğimiz hadîslerde görülecektir.

1630. عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ عِنْدِي مُخَنَّثٌ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ لِعَبْدِ اللّٰهِ
ابْنِ أُمَيَّةَ يَا عَبْدَ اللّٰهِ أَرَأَيْتَ إِنْ فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الطَّائِفَ غَدًا
فَعَلَيْكَ بِابْنَةِ غَيْلَانَ فَإِنَّهَا تُقْبِلُ بِأَرْبَعٍ وَ تُدْبِرُ بِثَمَانٍ
وَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَا يَدْخُلَنَّ هٰؤُلَاءِ عَلَيْكُنَّ.

TERCEMESİ

Ümm-i Seleme *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: (Tâif'in muhâsarası sırasında) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* yanıma gelmişti. O sırada yanımda (kardeşim Abdullāh İbn-i Ümeyye ile kölesi) Muhannes bulunuyordu. Bir de işittim ki, Muhannes, kardeşim Abdullāh'a (hayâsızca) şöyle söylüyordu: Ey Abdullāh! Doğru söyle! Allah yarın size Tâif'in fethini müyesser kılarsa sana gereken Gaylân'ın (şişman) kızını yakalamaktır. O kız ki (semizlikten karnı) dört büklüm karşılar, sekiz büklümle de arkaya döner![1] Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:* Bu makūle adamlar, bir daha yanınıza sakın girmesin! buyurdu.

İZÂHI

Hadîsin râvîsi Ümm-i Seleme Peygamber Efendimiz'in kadınlarındandır. Ümm-i Seleme'den de kızı Hind rivâyet etmiş-

[1] Yâni semizlikten karnı dört büklümdür. Arkadan bakılınca iki taraftan taşarak sekiz büklüm gözükür.

tir ki, Peygamberimiz'in rebîbesi, üvey kızıdır. İkisi de Ashâb'dan ve İslâm kadınlarının fâzılâtındandır. Resûl-i Ekrem feth-i Mekke seferinde Ümm-i Seleme'yi, yine kadınlarından Zeyneb Hazretleri'nin refâkatinde getirmişlerdi. Tâif'e de birlikte gelmişlerdi.

Muhannes, hal ve tavrı kadına benzeyen ve benzeten kimsedir. Ebû Dâvud'un Ebû Hüreyre'den rivâyetine göre Muhannes bir kere de iki elini, iki ayağını kına ile boyamıştı. Bu halde Resûl-i Ekrem'e getirilip: Yâ Resûla'llāh bu adam kendisini kadınlara benzetiyor! diye şikâyet edilmişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Bakî'a nefyetmişti. Yâ Resûla'llāh bu adamı niçin öldürmezsiniz?! denildiğinde: Namaz kılan kişiyi öldürmek yasak! buyuruldu.

Böyle fâhiş kötü sözlü ve huylu bir adamın Peygamber'in kadınlarından Ümm-i Seleme'nin yanına girebilmesini şârih Hattâbî inceliyerek diyor ki: Muhannes, innîn idi. Kadınlara temâyül edecek erlik hissi yoktu. O, Kur'ân'ın ta'bîri vechile irbe sâhibi değildi. Yâni kadınların ihticâb ve tesettürleri istisnâ edilen ve his ve şuûru yerinde olmıyan erkeklerden ma'dûd idi [Sûre: 24, âyet: 31]. Bu cihetle kadın mahfelerine girmesinde bir mahzur görülmüyordu. Bizce bir mühim sebeb de Ümm-i Seleme'nin kardeşi Abdullāh'ın kölesi olması ve onun yanından gelmiş bulunmasıdır. Fakat Resûl-i Ekrem onun bu fâhiş kötü sözü söylediğini işidince: Ey Allāh'ın düşmanı! O kızcağıza bu derece baktın ha? diyerek Medîne'ye varıldığında onu tenhâ bir yere nefyetti. Resûlullāh vefât edince Hazret-i Ebû Bekir de Medîne'ye gelmesine müsâade etmedi. Bir rivâyete göre Ebû Bekir o sırada hâlî bir mıntakadan ibâret olan "*Fedek*"e nefyetti. Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında fakru hâlinden, ihtiyarlığından bahsedilerek vukū' bulan mürâcaat üzerine cum'a günleri Medîne'ye gelmesine ve tese'ül ettikten sonra geri yerine gitmesine müsâade etmiştir. Buhârî *Sahîh*'inde Muhannes'in adı Hiyt olduğunu rivâyet ediyor. Heyt, Hinb olduğuna dâir rivâyetler de vardır ki, ahmak demektir.

* * *

1631. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا حَاصَرَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ الطَّائِفَ فَلَمْ يَنَلْ

مِنْهُمْ شَيْئاً قَالَ إِنَّا قَافِلُونَ إِنْشَاءَ ٱللهُ فَثَقُلَ عَلَيْهِمْ وَ قَالُوا
نَذْهَبُ وَ لَا نَفْتَحُهُ وَ قَالَ مَرَّةً نَقْفُلُ فَقَالَ ٱغْدُوا عَلَى ٱلْقِتَالِ
فَغَدَوْا فَأَصَابَهُمْ جِرَاحٌ فَقَالَ إِنَّا قَافِلُونَ غَدًا إِنْ شَاءَ ٱللهُ
فَأَعْجَبَهُمْ فَضَحِكَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Tâif seferinde Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şehri günlerce muhâsara ettiği halde Benî Sakîf'ten hiçbir mağlûbiyet haberi gelmemişti. Bu cihetle Resûlullāh (bâzı Ashâbiyle istişâre ederek): İnşâ-Allāh yarın döneceğiz! diye (muhasaraya son vereceğini) orduya i'lân etmişti. Fakat bu haber mücâhidlere ağır gelerek: Tâif'i fethetmeden nasıl gideriz? diye i'tirâz ettiler. —Râvî Süfyân bir kere de: nasıl döneriz? diye rivâyet etmiştir—[1]. Bu i'tirâz üzerine Resûl-i Ekrem: Öyle ise yarın sabah harbe hazır olun! buyurdu. Ferdâsı sabah harb başladı. (Düşman müthiş müdâfaada bulundu. Attığı ok,taş,kızgın demir çivilerle) Ashâb'dan pek çoğu yaralandı. Bunun üzerine Resûlullāh: İnşâ-Allāh yarın döneceğiz! buyurdu. Bu def'a bu karar onları sevindirdi. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de Ashâb'ın bu meserretine güldü.

---

[1] Bu hadîsin râvîlerinden Süfyân İbn-i Uyeyne rivâyet ederken bir kere (نذهب = gideriz) bir kere de (نقفل = döneriz) diye rivâyet etmiş bulunduğundan *Buhârî* metninde Süfyân'ın bu terdîdine işâret olunmuştur.

İZÂHI

Tâif'in muhâsara müddeti hakkında 15, 17, 18, 20, 30, 40 gün olmak üzere müteaddid rivâyetler vardır. Fakat eski bir şehir olan ve her tarafı —isminin de delâleti vechile— metin bir hisar ile çevrilmiş ve içinde aylarca geçindirecek erzâkı iddihâr edilmiş bulunan Tâif'in uzun zaman mukāvemet edeceği anlaşıldı. Bunun için Resûl-i Ekrem vaziyeti askerî bir şûrâda da tedkîk ettirip Nevfel İbn-i Muâviye tarafından: Artık tilki ine kapandı. Uzun zaman muhâsara ile çıkarılabilir. Şimdiki halde bir zarar gelmiyeceği de muhakkaktır! Mutâlâası ileri sürülüp kabûl edildiğinden ordunun hareket zamânı i'lân olundu. İbn-i Hişâm'ın *Sîret*'inde İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre bâzı kimseler: Yâ Resûla'llāh Sakîf oğullarına bedduā etseniz demişlerdi. Resûl-i Ekrem: Yâ Rabbî, Sakîf'e doğruyu göster de onları bizim câmiamıza getir! diye duâ buyurmuştu. Hakîkaten çok geçmedi, bir sene sonra Tâifliler gönderdikleri bir hey'etle İslâm dînini kabûl ettiklerini Resûl-i Ekrem'e arzettiler.

* * *

1632. عَنْ سَعْدٍ وَ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَا سَمِعْنَا ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقُولُ مَنِ ٱدَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ وَ هُوَ يَعْلَمُ فَٱلْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ .

Tercemesi

Sa'd İbn-i Ebî Vakkās ile Ebû Bekre *radiya'llāhu anhümâ*'dan Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittik, dedikleri rivâyet olunmuştur:

Her kim babasından başka bir kimseye —babası olmadığını bile bile— intisâb eder (de: babamdır! der)se o kimseye Cennet haram olur.

1633. وَ فِي رِوَايَةٍ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَأَوَّلُ مَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ ٱللهِ وَ أَمَّا ٱلْآخَرُ فَكَانَ تَسَوَّرَ حِصْنَ ٱلطَّائِفِ فِي أُنَاسٍ فَجَاءَ إِلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ فِي رِوَايَةٍ فَنَزَلَ إِلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ثَالِثَ ثَلَاثَةٍ وَ عِشْرِينَ مِنَ ٱلطَّائِفِ.

TERCEMESİ

(Sa'd İbn-i Ebî Vakkās ile Ebû Bekre hadîsinin) diğer bir rivâyet tarîkında şöyle vârid olmuştur: Bu iki râvîden birisi (Sa'd İbn-i Ebî Vakkās,) Allah yolunda ilk ok atan kimsedir. Öbürüsü (Ebû Bekre) de Tâif halkı (kölelerinden müslüman olanlar) içinde Tâif kalesinin üstüne çıkmış (ve oradan makara ile aşağı inmişti). Sonra Nebî *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna gelmişti.

Yine bu hadîsin diğer bir rivâyet tarîkında: Ebû Bekre Tâif'ten kaçan yirmi üç müslümanın üçüncüsü olarak Nebî *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem*'e gelmişti, deniliyor.

İZÂHI

Müellif Zebîdî merhum *Sahîh-i Buhârî* metnini ihtisâr ederken yukarıdaki iki hadîsi birbirine karıştırmış, ikisini de anlaşılmaz bir şekle sokmuştur. Her okuyucunun ilk önce hatırına gelen şey, bu iki hadîsden birincisinde nesebini inkâr eden ve bir ecnebîyi baba ittihaz eden kimsenin cezâsı bildirildiğine göre bununla Tâif gazâsı arasında ne münâsebet var? sorusudur. Bu soru, Zebîdî rahmetlinin, hadîsin bir kısmını ihtisâr için çıkarmasından, bir kısmını da ikinci hadîse alıp götürmesinden doğmuştur ki, bu çıkan ve bir kısmı ikinci hadîse naklolunan fıkra *Buhârî* metninde şöyledir: Bu neseb inkârı hakkındaki hadîsi Sa'd ile Ebû Bekre'den rivâyet eden Ebu'l-Âliye'-ye, râvîsi olan Âsım:

— Bu hadîsi sana iki büyük Sahâbî rivâyet etmiştir ki, artık bunların şehâdetleri kâfîdir, üçüncü bir şâhid'in rivâyetine lüzum yoktur! demiş. Ebu'l-Âliye de:

— Evet kâfîdir: Bunlardan Sa'd İbn-i Ebî Vakkās, Allah yolunda ilk ok atan kahramandır (Aşere-i Mübeşşere'dendir). Öbürisi Ebû Bekre de Tâif kalesi üstüne çıkan ve oradan makara ile aşağı inip huzûru Saâdet'e can atan bir peygamber âşıkıdır! diyor ki, bu hadîsin Tâif harbi bâbında sebeb-i sevki burasıdır.

Resûl-i Ekrem'in Medîne'ye hicreti senesinde tertîb ettiği ufak müfrezelerden birisinde Sa'd İbn-i Ebî Vakkās da bulunuyordu. Esnâ-i vazîfede ilk cihâd oku Hazret-i Sa'd tarafından atılmıştı. Müşârün-ileyh son derecede cesur bir gençti. Müslüman olduğu zaman on yedi yaşında idi. Müslüman olanların yedincisidir. İri-yarı mehâbetli bir vücûda mâlikti. İsâbetli ok atardı. Uhud harbinde Resûlullāh'ın yanında bulunuyordu. Resûlullāh: At yâ Sa'd; babam, anam sana fedâ olsun! diye Sa'd'e mütemâdiyen ok vermişti. [Bak! C. 4, S. 524 (İkinci baskı, S. 411)].

Hadîsin öbür râvîsi olan Ebû Bekre'nin adı Nüfey' İbn-i Mesrûh'dur. Hâris İbn-i Kelede'nin kölelerinden olduğu için Nüfey' İbn-i Kelede diye de anılırdı. Anasının adı Sümeyye'dir. Sümeyye de Hâris İbn-i Kelede'nin câriyesi idi. Sümeyye meşhur Ziyâd İbn-i Ebî Süfyân'ın da anası bulunduğundan Ziyâd ile Nüfey' ana bir kardeşdiler. Nüfey''e Ebû Bekre lakabı, Tâif seddinin üstünden makara ile inmesi vesîlesiyle Peygamberimiz tarafından verilmiştir. Bekre lûgaten makara demektir. Ebû Bekre de fuzalā-yı Ashâb'dan idi. Kendisinden 132 hadîs rivâyet olunmuştur.

Tâif'ten Ebû Bekre ile berâber kaçanların hepsi, vaktiyle müslümân olmuşlardı. Hepsi de köle idi. Müslümanlıklarını gizli tutuyorlardı. Bir sene sonra Tâif halkı müslümân olduklarında kölelerini istemişlerse de Resûl-i Ekrem: Onlar Allāh'ın âzadlılarıdır! buyurmuş ve ancak velâlarının yâni âzadlılıktan hâsıl olan karâbet-i hükmiyyenin kendilerine âid olacağı ve bu sûretle mîraslarına nâil olabilecekleri bildirilmiştir. İbn-i Sa'd bu yirmi üç köleden on yedisinin isimlerini ve efendilerinin isimlerini bildirmiştir. İbn-i Hacer de bunlardan bâzılarının isimlerini naklettikten sonra, başkaları ma'lûmumuz değildir, diyor.

* * *

1634. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ نَازِلٌ بِالْجِعْرَانَةِ بَيْنَ مَكَّةَ وَٱلْمَدِينَةِ وَمَعَهُ بِلَالٌ فَأَتَى ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ أَلَا تُنْجِزُ لِي مَا وَعَدْتَنِي فَقَالَ لَهُ أَبْشِرْ فَقَالَ قَدْ أَكْثَرْتَ عَلَيَّ مِنْ أَبْشِرْ فَأَقْبَلَ عَلَى أَبِي مُوسَى وَبِلَالٍ كَهَيْئَةِ ٱلْغَضْبَانِ فَقَالَ رَدَّ ٱلْبُشْرَى فَاقْبَلَا أَنْتُمَا قَالَا قَبِلْنَا ثُمَّ دَعَا بِقَدَحٍ فِيهِ مَاءٌ فَغَسَلَ يَدَيْهِ وَوَجْهَهُ فِيهِ وَمَجَّ فِيهِ ثُمَّ قَالَ ٱشْرَبَا مِنْهُ وَأَفْرِغَا عَلَى وُجُوهِكُمَا وَنُحُورِكُمَا وَأَبْشِرَا فَأَخَذَا ٱلْقَدَحَ فَفَعَلَا فَنَادَتْ أُمُّ سَلَمَةَ مِنْ وَرَاءِ ٱلسِّتْرِ أَنْ أَفْضِلَا لِأُمِّكُمَا فَأَفْضَلَا لَهَا مِنْهُ طَائِفَةً.

TERCEMESİ

Ebû Mûse'l-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Tâif seferinden dönüşünde) Mekke ile Medîne arasında Ci'râne mevkiine nâzil olduğunda ben Resûlullāh'ın huzûrunda bulunuyordum. Bu sırada Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e bir a'râbî geldi. Ve:

— Bana verdiğin sözü hâlâ yerine getirmiyecek misin? dedi. Resûlullāh:

— (Ganîmet malını yakında taksîm edeceğimi, biraz sabredersen sevab kazanacağını) sana müjdelerim! buyurdu. Bedevî arab:

— Bu müjdeleri bana vere vere çoğalttın, dedi[1]. Bunun üzerine Resûlullāh asabîleşen bir kimse hey'etinde Ebû Mûsâ ile Bilâl'e dönerek: Bu bedevî verdiğim müjdemi reddetti, siz kabûl ediniz! buyurdu. Ebû Mûsâ ile Bilâl de: Kabûl ettik! dediler. Sonra Resûlullāh içi su dolu bir bardak, bir kap istedi. Bu kap içinde ellerini ve yüzünü yıkadı. (Ağzındaki bir miktar suyu da) buna ilâve etti. Sonra Ebû Mûsa ile Bilâl'e: Bu sudan içiniz ve yüzünüze, göğsünüze sürünüz! Size müjde veririm, buyurdu. Ebû Mûsâ ile Bilâl de su kabını aldılar. Ve Resûlullāh'ın emri vechile yaptılar. Resûlullāh'ın kadını Ümm-i Seleme perde arkasından:

— Oğullarım, o sudan ananıza da ikrâm ediniz! diye seslendi. Onlar da ondan bir miktar Ümm-i Seleme'ye ikrâm ettiler.

1635. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ جَمَعَ النَّبِيُّ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نَاساً مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ إِنَّ قُرَيْشاً
حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ وَ مُصِيبَةٍ وَ إِنِّي أَرَدْتُ أَنْ أَجْبُرَهُمْ
وَأَتَأَلَّفَهُمْ أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَرْجِعَ النَّاسُ بِالدُّنْيَا وَ تَرْجِعُونَ
بِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِلَى بُيُوتِكُمْ قَالُوا بَلَى قَالَ

[1] Resûl-i Ekrem Tâif'e gitmezden önce Huneyn gazâsı ganîmet malını Ci'râne'ye toplattırmış ve Tâif'ten dönüşte taksîm edeceğini umûma i'lân etmişti. Bedevînin kendisine verildiğini söylediği va'd, bu umûmî va'd olacaktır. Bununla berâber Peygamber Efendimiz bu bedevîye husûsî sûrette va'detmiş de olabilir.

لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِياً وَ سَلَكَتِ الْأَنْصَارُ شِعْباً لَسَلَكْتُ وَادِيَ الْأَنْصَارِ أَوْ شِعْبَ الْأَنْصَارِ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: (Huneyn ganîmetinin sûret-i taksîmi hakkında Ensâr'ın i'tirâzı üzere) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ensâr'dan çoklarını (bir çadır altında) topladı. (Îrâd ettiği hutbesinde ezcümle) şunları söyledi: Şüphesiz ki, Kureyş câhiliyyet devrine yakındır. Ve (harb görmüş) musîbet-zededir. İstedim ki, onların bu bozuk vaziyetlerini düzelteyim, ve bu sûretle onları (İslâm harîmine) ısındırayım. (Bunun için onlara çok pay verdim). Siz memnûn olmaz mısınız ki, herkes aldığı dünyâlıkla (âilesine) dönüp giderken, siz, Resûlullāh ile birlikte evlerinize dönüp gidesiniz?. Ensâr (bir ağızdan):

— Râzıyız, memnûnuz yâ Resûla'llāh ! diye bağrıştılar. Bunun üzerine Resûlullāh :

— Ey Ensâr! İnsanlar açık bir vâdîye sülûk etseler de Ensâr dar bir dağ yolunu ihtiyâr etse muhakkak ben dar veya bol Ensâr'ın yolunda giderim! buyurdu.

İZÂHI

Huneyn gazâsında çok esîr alınmış ve Arab târihinde bir benzeri geçmemiş bir sûrette çok mal iğtinâm edilmişti. İbn-i Hişâm gibi siyer müelliflerinin bildirdiklerine göre esîrlerin sayısı (6.000)e bâliğ oluyordu. 24.000 deve, 40.000 davar, 4.000 okıyye gümüş iğtinâm edilmişti. Fakat bunların taksîminde de o nisbette müşkilâtla karşılanmıştı. Hicaz'ın fakir bir muhit olması, halkın ve husûsiyle bedevî arabların pek ibtidâî bir durumda olmaları, ve Peygamber'in ta'kîb ettiği âlî gāyeyi anlamamaları bu güçlüğü tevlîd eden âmillerdi.

Bol bir ganîmetle karşılaşınca Huneyn zaferinin ilk günlerinde ganîmet mallarının pay edilmesi için mürâcaat edilmeğe başlanmıştı. Resûl-i Ekrem Tâif'ten döndüğümüzde! diye cevap vermişti. Tâif'ten gelir gelmez bu mürâcaatlar haşîn bir lisân ile tekrarlanmağa başladı. İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre, Hevâzin halkı tamâmiyle İslâm dînini kabûl ederek mürâcaat ettiklerinden esîr olan âileleri ve çocukları umûmî bir afv i'lâniyle kendilerine iâde olunduktan sonra Resûl-i Ekrem devesine binip giderken etrâfını bedevîler sararak:

— Artık bizim de deveden, davardan hakkımızı veriniz! diye taşkınlık göstermişlerdi. Bunlara karşı îrâd ettikleri bir hitâbesinde:

—Ey nâs! Niçin sabırsızlanıyorsunuz? Ganîmet davarları şu vâdînin ağaçları kadar bile olsa dağıtacağım. —Deveden bir tutam tüy alarak ve iki parmağı arasında göstererek— sizin ganîmetinizden değil bir deve, bir deve tüyü ile bile alâkam yoktur. Aldığım fey' (beşte bir hisse) de yine sizin fakirlerinize sarfolunacaktır! buyurarak mâl-i ganîmeti de taksîm etmiştir.

Fakat bu muhârebedeki ganîmet taksîminin bir husûsıyeti vardı. Resûl-i Ekrem Mekke'nin yeni müslüman olan eşrâfına yüzer deve ihsân buyurmuştu. Peygamber Efendimiz bu semâhatı ganîmet malının umûmundan değil, fey' denen yâni tasarrufu Resûlullāh'a âid olan ganîmetin beşte birinden vermekle berâber bu da Ensâr gençlerinin gayretini tahrîk etmişti. Aralarında: Resûlullāh artık kendi kavmine kavuştu! Kılıçlarımızdan Kureyş'in kanı damlarken, Resûlullāh'ın onlara bol ihsanda bulunmaları doğru mudur? Bu taksim Allah rızâsı gözetilmiyerek yapılan bir taksimdir! diye ta'rîze başlamışlardı. Resûl-i Ekrem bir kısım Ensâr arasında böyle bir şüphenin uyanmasına son derece müteessir olmuştu.

Müellif Buhârî'nin bu mühimmeye dâir bu bâbında mufassal ve muhtasar yedi tarîk ile rivâyeti vardır ki, bunlardan birisi mevzûumuz olan Enes İbn-i Mâlik hadîsidir. Öbürlerinin de ayrı ayrı Türkçelerini nakledecek değiliz. Umûmunun mazmûnunu bildireceğiz:

Abdullāh İbni Zeyd der ki: Resûlullāh ganîmet malından tasarrufu kendisine âid olan beşte birin bir kısmını Mekke eşrâfına yüzer deve olarak dağıtıp da bundan Ensâr'a bir şey vermeyince müteessir olarak Ensâr'dan bâzıları:

— Allah, Resûlullâh'a hayır ihsân etsin! O, bizi bıraktı da Kureyş'e bol bol semâhat etti. Halbuki hâlâ kılıçlarımızdan Kureyş kanı damlıyor! demişlerdi[1].

Enes İbn-i Mâlik der ki: Bu dedikodular Sa'd İbn-i Ubâde tarafından Resûl-i Ekrem'e haber verildi. Resûl-i Ekrem de Ensâr'ın toplanmasını emretti. Sahtiyandan bir çadır içinde toplandılar. Ensâr'dan başka kimse bırakılmadı. Sonra Resûlullâh gelip hitâbına başlıyarak Allâh'a hamd ü senâdan sonra şöyle buyurdu:

— Ey Ensâr cemâati! Siz, yolunu şaşırmış müşriklerdiniz. Allah sizi benim delâletimle hidâyette kılmadı mı? Siz millî birliğinizi kaybetmiştiniz, biribirinizden ayrılmıştınız. Benim Medîne'ye hicretimle Allah sizi birleştirmedi mi? Siz fakîr idiniz, benim aranıza gelmekliğimle Allah sizi ganî kılmadı mı? buyurdu. Bütün bu soruların her birini sordukça, Ensâr, Resûl-i Ekrem'e karşı: Yâ Resûla'llâh bütün minnet, ni'met Allah ve Resûlullâh içindir! dediler. Bunun üzerine Resûlullâh: Ey Ensâr, eğer siz isteseydiniz benim bu suallerime şöyle cevâb verebilirdiniz:

— Seni kavmin yalanlıyarak bize hicret ettin, biz seni tasdîk ettik. Kavmin seni terketti, biz sana yardım ettik. Kavmin seni kovdu, biz seni sînemize bastık! Sen yoksuldun, biz seni malımıza ortak kıldık.

Bundan sonra Resûl-i Ekrem:

— Ey Ensâr! O ne sözdür ki, tarafınızdan söylenmiş, bana kadar erişmiştir? buyurdu. Bunun üzerine Ensâr'ın dirâyet ve söz sâhibi olanları şöyle cevâb verdiler:

— Yâ Resûla'llâh, bizim başbuğlarımızdan hiçbirisi sizi rencîde edecek hiçbir söz söylememişlerdir. Yalnız bâzı gençlerimiz: Allah Resûlullâh'a iyilik versin! O, Kureyş'e ihsanda bulunuyor da bizi bırakıyor. Halbuki bizim kılıçlarımızdan hâlâ Kureyş kanı damlıyor! demişler. Bunun üzerine Resûlullâh:

---

1 Buhârî'nin Enes İbn-i Mâlik'ten bir rivâyetine göre Ensâr'dan bâzıları da: Harb gibi zorlu bir iş olursa Resûlullâh bizi çağırır. Ganîmet taksîm olunurken onu bizden başkalarına verir! demişlerdir.

Buhârî'nin Abdullâh İbn-i Mes'ûd'dan rivâyetine göre münâfıklardan birisi de: Resûlullâh bu taksîm ile Allah rızâsı kasdetmemiştir! demiş. Abdullâh İbn-i Mes'ûd bu sözü işitince gidip Resûlullâh'a haber vermiş ve bunun üzerine Peygamberimiz: Allah Mûsâ'ya rahmet etsin!. Ona Benî İsrâîl bundan daha çok ezâ ettiler de o yine sabretti! buyurmuştur.

— Kureyş'ten bâzı kimselere dünyâlık verdiğim doğrudur. Fakat bunlar küfür ve şirk zamânına yakın olduklarından bunların gönüllerini İslâm dîniyle te'lîf etmek istedim ve bu maksadla onlara verdim. Ey Ensâr! Herkes aldıkları mallarla, koyunlarla, develerle evlerine giderlerken, siz de Peygamber'le evlerinize gitmek istemez misiniz? Allāh'a yemîn ederim ki, sizin Peygamber'le Medîne'ye dönüp gitmeniz, onların ganîmet mallariyle evlerine gitmesinden şüphesiz ki çok hayırlıdır! diyordu. Bunun üzerine Ensâr umûmî bir ağıtla ve bir ağızla:

— Yâ Resûla'llāh, biz seninle Medîne'ye gitmek isteriz! diye bağrıştılar. Pek canlı ve çok heyecanlı sevgi ve saygı manzarası ilhâm eden bu târihî tablo bize bu dedi-kodularda bir kıskançlık hissinin de müessir olduğunu gösterir. Nasıl ki, bâzı siyer müelliflerinin Ensâr arasında: Peygamber kavmine karıştı, onları ihsanlara boğuyor, artık bizimle dönüp Medîne'ye gitmez! sözlerinin dönüp dolaşmağa başladığını bildirdiklerine göre, Ensâr'ın vicdanlarında Mekke'lilere karşı böyle bir gayret duygusunun uyandığı muhakkaktır. Bu endîşeyi Resûl-i Ekrem'in âlî hitâbesi söküp atması üzerine Ensâr'ın bu heyecanlı ve umûmî vicdânı bir levha hâlinde kendisini gösterdi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem hitâbesine şöyle devâm etti:

— Eğer hicret şerefi, hicret fazîleti olmasaydı, muhakkak ben Ensâr'dan bir ferd olmak isterdim. Ey Ensâr! Nâs açık bir vâdîye yönelip gitseler de Ensâr dar bir dağ yolunu ihtiyâr etse, muhakkak ben —dar veya bol— Ensâr'ın (Medîne) yolunda giderim! Ey Ensâr! Emîn olunuz ki, siz benden sonra yakın bir zamanda hukūkunuzun gasbolunduğu günlere kavuşacaksınız. O zaman da sabrediniz. Tâ ki Havz-ı Kevser başında bana kavuşasınız!.



SERİYYELER

Resûl-i Ekrem, Mekke'nin fethinden, Huneyn ve Tâif hareketlerinden sonra bâzı seriyyeler, hafif tertib seferî kuvvetler techîz ederek etrâfa göndermiştir. Siyer ve hadîs ıstılahlarına göre seriyyeler düşmanın ahvâl ve harekâtını istikşâf için, emniyet ve asâyişi muhâfaza için, etrâfa gönderilen İslâm dâîlerini ve irşâd hey'etlerini korumak için tertîb edilen seferî küçük kuvvetlerdir. Müellif Buhârî Huneyn ganîmetinin taksîmine dâir hadîslerden sonra bu seriyyelerden bir kaçına dâir hadîsleri de ayrı ayrı birer bâbda rivâyet etmiştir.

1636. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ بَعَثَ
ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ خَالِدَ بْنَ ٱلْوَلِيدِ إِلَى بَنِي جَذِيمَةَ
فَدَعَاهُمْ إِلَى ٱلْإِسْلَامِ فَلَمْ يُحْسِنُوا أَنْ يَقُولُوا أَسْلَمْنَا فَجَعَلُوا
يَقُولُونَ صَبَأْنَا صَبَأْنَا فَجَعَلَ خَالِدٌ يَقْتُلُ مِنْهُمْ وَ يَأْسِرُ
وَ دَفَعَ إِلَى كُلِّ رَجُلٍ مِنَّا أَسِيرَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمٌ أَمَرَ خَالِدٌ
أَنْ يَقْتُلَ كُلُّ رَجُلٍ مِنَّا أَسِيرَهُ فَقُلْتُ وَ ٱللهِ لَا أَقْتُلُ أَسِيرِي
وَ لَا يَقْتُلُ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِي أَسِيرَهُ حَتَّى قَدِمْنَا عَلَى ٱلنَّبِيِّ
صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَذَكَرْنَاهُ فَرَفَعَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ يَدَهُ وَقَالَ ٱللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ مَرَّتَيْنِ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümā*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hâlid İbn-i Velîd'i (üç yüz elli kişilik bir kuvvetle) Benî Cezîme üzerine gönderdi. Hâlid İbn-i Velîd bunları İslâm'a da'vet etti. Fakat bunlar: "أسلمنا = *Biz müslümân olduk!*" demesini beceremediler. Bunun yerine: "صبأنا صبأنا = *şirkten çıktık, müslüman olduk, şirkten çıktık, müslümân olduk!*" demeğe başlamışlardı. Bunun üzerine Hâlid bunlardan bir kısmını öldürmeğe, bir kısmını da esîr etmeğe başladı. Ve seriyyede bulunan herkese kendi esîrini verdi. Nihâyet günün birisinde de Hâlid herkesin kendi esîrini öldürmesini emretti. Şimdi ben: Vallāhi esîrimi öldürmem. (Muhâcir ve Ensâr) arkadaşlarımdan hiçbirisi de öldürmiyecektir! dedim. (Benî Süleym ise öldürmüşlerdi). Sefer sonunda Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna vardığımızda bu hâli arzettik. Bunu duyunca Resûlullāh elini kaldırarak iki kere: Allāh'ım Hâlid'in işlediği şu işten Sana sığınırım! diye duâ etti.

İZÂHI

Resûl-i Ekrem, Hâlid İbn-iVelîd seriyyesini Mekke'nin fethini müteâkib tertîb etmiş ve Huneyn'e çıkılmazdan önce göndermiştir. Benî Cezîme yurdu Yemenlilerin mîkātı ve ihrâma giriş yeri olan Yelemlem'den ma'dûddur. Ve Mekke'nin alt tarafındadır. İbn-i Sa'd bu kuvvetin üç yüz elli kişiden ibâret olduğunu ve harb etmek üzere değil, İslâm'a da'vet için gönderildiğini bildirmiştir.

(صبأ) Sabe', bir dinden çıkıp başka bir dîne girmek ma'nâsınadır. Kureyş müşrikleri de her müslüman olan mü'min hakkında bu ta'bîri kullanırlardı. Bu şâyi' olan isti'mâle mebnî İbn-i Ömer Benî Cezîme'nin (صبأنا صبأنا) sözleriyle hakîkaten müslümân olduk! demek istediklerini anlamıştı. Hâlid İbn-i Velîd ise bununla iktifâ etmiyerek İslâm kelimesinin tasrîh edilmesi lâzım olduğu ictihâdında idi. Bunların bir gayretle ve müşrikâne bir inâd

ile İslâm kelimesini söylemek istemediklerine kāni' idi, ve bu kanâatle katl etmişti. Resûl-i Ekrem de Hâlid'i acele ettiği ve bu işin şer'î vaziyetini tesbît etmediği için duâ ederek şifâhî ukūbetle iktifâ etmiştir.

Aynı zamanda Resûl-i Ekrem'in âlî merhameti Benî Cezîme'nin uğradığı fecî vaziyete râzı olmıyarak İbn-i İshâk'ın da rivâyetine göre, Hazret-i Alî'yi mikdâr-ı kâfî mal ile Benî Cezîme yurduna göndererek bunların mal, can kayıplarının bedellerini, diyetlerini verdirerek uğradıkları mağdûriyeti karşılamıştır.

1637. عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَعَثَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ سَرِيَّةً وَ ٱسْتَعْمَلَ عَلَيْهَا رَجُلاً مِنَ ٱلْأَنْصَارِ وَ أَمَرَهُمْ
أَنْ يُطِيعُوهُ فَغَضِبَ فَقَالَ أَلَيْسَ أَمَرَكُمُ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ أَنْ تُطِيعُونِي قَالُوا بَلَى قَالَ فَٱجْمَعُوا لِي حَطَبًا فَجَمَعُوا
فَقَالَ أَوْقِدُوا نَارًا فَأَوْقَدُوهَا فَقَالَ ٱدْخُلُوهَا فَهَمُّوا وَ جَعَلَ
بَعْضُهُمْ يُمْسِكُ بَعْضًا وَ يَقُولُونَ فَرَرْنَا إِلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ مِنَ ٱلنَّارِ فَمَا زَالُوا حَتَّى خَمَدَتِ ٱلنَّارُ فَسَكَنَ غَضَبُهُ
فَبَلَغَ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ لَوْ دَخَلُوهَا مَا خَرَجُوا
مِنْهَا إِلَى يَوْمِ ٱلْقِيَامَةِ ٱلطَّاعَةُ فِي ٱلْمَعْرُوفِ.

TERCEMESİ

Alî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir müfreze hazırlayıp Ensâr'dan birisini (Abdullāh İbn-i Huzâfe'yi) komutan ta'yîn

ederek göndermişti[1]. Ve mücâhidlere, komutanlarına itâat etmelerini emretmişti. (Her nasılsa yolda) emîr, maiyyeti(nin bâzı hareketleri)ne sinirlenerek:

— Resûlullāh size, bana itâat etmenizi emretmedi mi? diye sordu. Onların da:

— Evet emretti! demeleri üzerine: Haydi bana odun toplayınız! dedi. Mücâhidler odun topladılar. Bu def'a da: Odunu ateşleyiniz! emrini verdi. Mücâhidler odunu yakınca da:

— Bu ateşe giriniz! diye emretti. Şimdi (askerin bir kısmı) girmeğe hazırlanmışlardı. Fakat öbür kısmı onları tutarak:

— Ne yapıyorsunuz? Biz, ateşten Resûlullāh(ın himâyesin)e sığınmış kimseleriz! di(yerek onları önle)yorlardı. Onlar bu muhâvereye devâm ederken nihâyet ateş söndü. Komutanın da sinirleri yatıştı. Bu vâkıa Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e irişince:

— Eğer mücâhidler bu ateşe girselerdi kıyâmet gününe kadar ateşten çıkamazlardı. (Çünkü âmire) itâat, ma'kūl ve meşrû' olan emirler hakkındadır! buyurdu.

* * *

1638. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بَعَثَهُ وَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى ٱلْيَمَنِ قَالَ وَ بَعَثَ

[1] Buhârî, bu hadîsin unvânında bu müfrezeye Seriyye-i Ensârî denildiğini, komutanın da Abdullāh İbn-i Huzâfe ile Alkame İbn-i Mücezziz olduğunu zikrediyor. Hadîsin mazmûnuna göre, asıl komuta mevkiinde İbn-i Huzâfe'nin bulunduğu anlaşılıyor. Müşârün-ileyh ikinci Habeşe hicretine iştirak eden ilk müslümanlardandır. Kisrâ nezdine sefâretle de gönderilmiştir. Bu cihetle tercememizde yalnız İbn-i Huzâfe'yi kavis içinde göstermekle iktifâ ettik.

كُلٌّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى مِخْلَافٍ قَالَ وَ الْيَمَنُ مِخْلَافَانِ ثُمَّ قَالَ
يَسِّرَا وَ لَا تُعَسِّرَا وَبَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا فَانْطَلَقَ كُلٌّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا
إِلَى عَمَلِهِ قَالَ وَ كَانَ كُلٌّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِذَا سَارَ فِي أَرْضِهِ
وَ كَانَ قَرِيباً مِنْ صَاحِبِهِ أَحْدَثَ بِهِ عَهْداً فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَسَارَ
مُعَاذٌ فِي أَرْضِهِ قَرِيباً مِنْ صَاحِبِهِ أَبِي مُوسَى فَجَاءَ يَسِيرُ عَلَى
بَغْلَتِهِ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِ وَ إِذَا هُوَ جَالِسٌ وَ قَدِ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ
النَّاسُ وَ إِذَا رَجُلٌ عِنْدَهُ قَدْ جُمِعَتْ يَدَاهُ إِلَى عُنُقِهِ فَقَالَ لَهُ
مُعَاذٌ يَا عَبْدَ اللهِ بْنَ قَيْسٍ أَيَّمَ هٰذَا قَالَ هٰذَا رَجُلٌ كَفَرَ بَعْدَ
إِسْلَامِهِ قَالَ لَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ قَالَ إِنَّمَا جِيءَ بِهِ لِذٰلِكَ
فَأَنْزِلْ قَالَ مَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ فَأَمَرَ بِهِ فَقُتِلَ ثُمَّ نَزَلَ فَقَالَ
يَا عَبْدَ اللهِ كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَالَ أَتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقاً قَالَ
فَكَيْفَ تَقْرَأُ أَنْتَ يَا مُعَاذُ قَالَ أَنَامُ أَوَّلَ اللَّيْلِ فَأَقُومُ وَقَدْ
قَضَيْتُ جُزْئِي مِنَ النَّوْمِ فَأَقْرَأُ مَا كَتَبَ اللهُ لِي فَأَحْتَسِبُ نَوْمَتِي
كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمَتِي .

TERCEMESİ

Ebû Mûse'l-Eş'arî *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Ebû Mûsâ ile Muâz İbn-i Cebel'i Yemen'e (vâli, hâkim, zekât âmili) göndermişti. Yemen iki mıntaka olup Resûlullâh bunlardan her birisini bir mıntakaya me'mûr etmişti. Sonra (bunlara verilen ta'lîmât cümlesinden olarak): halka kolaylık gösteriniz de zora koşmayınız ve müjde veriniz; (mûnis olunuz) da ürkütmeyiniz! buyurdu. Sonra bunlardan her biri me'-mûriyet mahalline gitti. Alî (rivâyetine devamla) der ki:

Bu ikisinden her birisi kendi mıntakasını dolaşıp arkadaşının mıntakasına yaklaştığında arkadaşını (ziyâretle) dostluğunu yenilemek ve ona âsanlık temennî etmek i'tiyâdında idiler. Bir kere Muâz kendi mıntakasını dolaşıp arkadaşı Ebû Mûsâ'nın vilâyetine yaklaştığında devesine binerek dostunu ziyârete gitmişti. Ebû Mûsâ'nın bulunduğu yere vardığında onu bir yere oturmuş, etrâfına da bir sürü halk toplanmış bir vaziyette buldu. Aynı zamanda yanında iki eli boğazına bağlı birisinin durduğunu gördü. Muâz (bu garib vaziyeti istiknâh ederek) Ebû Musâ'ya:

— Ey Abdullâh İbn-i Kays (Ebû Mûsâ'nın adıdır) bu ne iştir? diye sordu. Ebû Mûsâ:

— Bu elleri bağlı duran (yehûdî) bir kişidir. Müslümân oldukdan sonra irtidâd etmişdir! dedi. Muâz İbn-i Cebel de:

— Bu mürted öldürülmedikçe devemden inmem! dedi. Ebû Mûsâ: Bunun katli içinmi geldin, haydi in! dediyse de Muâz: Bu mürted öldürülünceye kadar inmem! di(ye ısrâr et)di. Bunun üzerine Ebû Mûse'l-Eş'arî'nin emri ile mürted yehûdî öldürüldü. Sonra da Muâz devesinden indi. (Esnâ-yı sohbette) Muâz, Ebû Mûsâ'ya:

— Kur'ân (hatmin)i nasıl ve ne zaman okursun? diye sordu. Ebû Mûsâ da:

— Günün müteaddid zamanlarına ayırarak okurum. (Bir saatte ve bir def'ada okumam) dedi. Bu def'a da Ebû Mûsâ:

— Ey Muâz! Ya sen nasıl okursun? diye sordu. O da:

— Ben gecenin ilk zamânında uyurum. Sonra uykumdan bir kısmını uyumuş olarak kalkarım ve Allāh'ın takdir buyurduğu kadar Kur'ân okurum. (Ve namaz kılarım). Namazımda Allāh'tan sevab umduğum gibi uykum husûsunda da Allah'tan sevab umarım! dedi.

ÎZÂHI

Bu hadîsin mensûb olduğu bâbın unvânında müellif Buhârî Resûl-i Ekrem'in bu iki Sahâbî ulusunu Yemen'e Vedâ' Haccından önce gönderdiğini bildiriyor. Ve bu unvâniyle Ebû Mûse'l-Eş'arî'nin Vedâ' Haccı sırasında Yemen'den avdet ettiği ve Mekke'de Resûlullāh'a kavuştuğu hakkında rivâyet olunan bâzı hadîslere işâret etmiş bulunuyor.

Ebû Mûse'l-Eş'arî ile Muâz İbn-i Cebel, Ashâb arasında ilimleriyle ve Hazret-i Kur'ân'a hizmetleriyle temâyüz etmiş iki mühim ve mübârek sîmâdır. Muâz İbn-i Cebel, 18 yaşında müslümân olarak Akabe bîatinde bulunmuş bir Ensâr genci idi. Müstesnâ bir zekâya, müstesnâ bir hüsnü endâma mâlikti. Bedir gazâsından i'tibâren bütün gazâlarda Peygamber'in maiyyetinden ayrılmamıştır. Peygamberimiz: Ümmetimin halâl ve harâmı en iyi bileni Muâz'dır! buyurmuştur. Ne yazık ki Tihâme'de, Gor'de henüz 35 yaşında bir genç iken bir tâûn kurbanı olmuştur. Âlî menkabeleri tabakāt kitâblarında sayfalar doldurmuştur.

Ebû Mûse'l-Eş'arî de bu pâyede fazîleti hâizdi. Kur'ân okumakta husûsî bir tevfîka mazhar olmuştu. Peygamber Efendimiz: Ebû Mûsâ'ya Dâvud Peygamberin elhânından bir lâhin verilmiştir! der idi. Âlî menkabelerine işâret ettiğimiz bu iki büyük Sahâbî'nin —Yemen gibi koca bir mıntakanın dünyâ işleri arasında— yukarıda gördüğümüz ibâdet ve Hakk'a ubûdiyet husûsundaki mun-

tazam programları bizim için medâr-ı i'tibardır. Muâz Hazretleri bır geceyi üçe ayırıyordu: Uyku, namaz, Kur'ân kırâati. Uyku vücûdun kıvâmı olup bütün vezâif-i beşeriyenin îfâsı vücûdun sıhhatine ve kıvâmına mütevakkıf bulunduğundan, uykunun da namaz kadar sevâbı mûcib olduğunu Muâz İbn-i Cebel'den öğreniyoruz.

1639. عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ فَسَأَلَهُ عَنْ أَشْرِبَةٍ تُصْنَعُ بِهَا فَقَالَ وَمَا هِيَ قَالَ الْبِتْعُ وَالْمِزْرُ فَقَالَ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ .

TERCEMESİ

Ebû Mûse'l-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ebû Mûse'l-Eş'arî'yi Yemen'e gönderirken Resûlullāh'a Yemen'de yapılan içkiler(in şer'î mâhiyetlerin)den sormuştu. Resûlullāh da:

— Bu içkiler nedir? dedi. Ebû Mûsâ da:

— Biti' (denilen baldan ma'mûl içki) ile Mizr (denilen darı, arpa ve mısırdan yapılan içki)dir! diye cevâb verdi. Resûl-i Ekrem (umûmî bir düstûr olarak):

— Her sekir veren şey haramdır! buyurdu.

* * *

1640. عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَعَثَنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ إِلَى الْيَمَنِ قَالَ ثُمَّ بَعَثَ عَلِيًّا بَعْدَ ذٰلِكَ مَكَانَهُ فَقَالَ مُرْ أَصْحَابَ خَالِدٍ مَنْ شَاءَ

مِنْهُمْ أَنْ يُعَقِّبَ مَعَكَ فَلْيُعَقِّبْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُقْبِلْ فَكُنْتُ فِيمَنْ عَقَّبَ مَعَهُ قَالَ فَغَنِمْتُ أَوَاقٍ ذَوَاتِ عَدَدٍ.

Tercemesi

Berâ' İbn-i Âzib *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* bizi Hâlid İbn-i Velîd ile berâber Yemen'e göndermişti. Bundan sonra da Alî İbn-i Ebî Tâlib'i, Hâlid İbn-i Velîd'in yerine gönderdi. Ve Alî'ye: Evvelce Hâlid İbn-i Velîd'in yanında Yemen'e giden mücâhidlere i'lân et; Bunlardan seninle berâber düşman ta'kîbine gitmek istiyenler, gidip ta'kîb etsinler, (yeni ganîmetten müstefîd olsunlar) dileyenler de gitmeyip dönsünler! buyurdu. Bu emir üzerine ben de Alî ile berâber düşman ta'kîb edenler arasında bulundum. Berâ' İbn-i Âzib (rivâyetine devamla) der ki: Bu seferde ben pek çok okıyye para iğtinâm ettim[1].

İzâhı

Buhârî'yi şerhedenler, bütün bu Yemen hareketlerinin ve seriyyelerinin Tâif harbinden dönüşten ve Huneyn ganîmetinin Ci'râne'de taksîminden sonra vukû' bulduğunu bildirirler. Müellif Buhârî de birkaç unvânında bu seferlerin Vedâ' Hacemdan önce olduğuna işâret etmiştir.

Bundan önce Buhârî'nin birkaç rivâyeti daha vardır ki, birisi şudur: Muâz İbn-i Cebel Yemen'e vardığında bir sabah Yemenlilere imâm olup sabah namazı kıldırırken Nisâ' Sûresi'ni okumuştu. Muâz: (واتخذ الله ابراهيم خليلا = *Allah İbrâhîm'i dost edindi)* deyince arkasında (namazın sıhhatini, fesâdını bilmiyen) bir Yemen'li: (İbrâhîm'in anasına göz aydın!) diye haykırmıştır.

[1] Okıyye, 40 dirhemdir. Bu hususta ehl-i hadîsin, fukahânın, lûgat âlimlerinin icmâı vardır.

Müellif Buhârî'nin buradaki rivâyetlerinden birisinin terceme ve îzâhı 6 ncı cildin ilk hadîsi olarak (686) numara ile geçti. Oraya bakınız!. Birisi de yine 6 ncı cildde (743) numara ile geçti.

1641. عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيًّا إِلَى خَالِدٍ لِيَقْبِضَ الْخُمُسَ وَكُنْتُ أَبْغُضُ عَلِيًّا وَقَدِ اغْتَسَلَ فَقُلْتُ لِخَالِدٍ أَلَا تَرَى إِلَى هٰذَا فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرْتُ ذٰلِكَ لَهُ فَقَالَ يَا بُرَيْدَةُ أَتُبْغِضُ عَلِيًّا قُلْتُ نَعَمْ قَالَ لَا تُبْغِضْهُ فَإِنَّ لَهُ فِي الْخُمُسِ أَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ.

TERCEMESİ

Büreyde *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Haccetü'l-Vedâ''dan önce) Alî'yi (ganîmet malının) beşte birini almak için (Yemen'e) Hâlid İbn-i Velîd'e göndermişti. Bu seferde ben de Alî'den hoşlanmaz oldum. Çünkü Alî (ganîmetten hissesine bir câriye almış, sabahleyin de) gusletmişti. Ben de sinirlenerek Hâlid İbn-i Velîd'e: Şu Alî'yi görmüyor musun (bak ne yaptı?) dedim. En sonu Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna geldiğimizde Alî'nin bu hareketini Resûlullāh'a da arzettim. Bunun üzerine Resûlullāh: Ey Büreyde, Alî'ye sinirleniyor musun? buyurdu. Ben de: Evet! diye tasdîk ettim. Resûlullāh: Hayır Alî'ye darılma!. Çünkü onun ganîmet malının beşte birindeki hissesi, aldığı câriyeden daha çoktur, buyurdu.

1642. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ٱلْخُدْرِيِّ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ بَعَثَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ إِلَى رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ ٱلْيَمَنِ بِذُهَيْبَةٍ فِي أَدِيمٍ مَقْرُوظٍ لَمْ تُحَصَّلْ مِنْ تُرَابِهَا قَالَ فَقَسَمَهَا بَيْنَ أَرْبَعَةِ نَفَرٍ بَيْنَ عُيَيْنَةَ بْنِ بَدْرٍ وَأَقْرَعَ بْنِ حَابِسٍ وَزَيْدِ ٱلْخَيْلِ وَٱلرَّابِعُ إِمَّا عَلْقَمَةُ وَإِمَّا عَامِرُ بْنُ ٱلطُّفَيْلِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ كُنَّا نَحْنُ أَحَقَّ بِهَذَا مِنْ هَؤُلَاءِ قَالَ فَبَلَغَ ذَلِكَ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَلَا تَأْمَنُونِي وَأَنَا أَمِينُ مَنْ فِي ٱلسَّمَاءِ يَأْتِينِي خَبَرُ ٱلسَّمَاءِ صَبَاحاً وَمَسَاءً قَالَ فَقَامَ رَجُلٌ غَائِرُ ٱلْعَيْنَيْنِ مُشْرِفُ ٱلْوَجْنَتَيْنِ نَاشِزُ ٱلْجَبْهَةِ كَثُّ ٱللِّحْيَةِ مَحْلُوقُ ٱلرَّأْسِ مُشَمَّرُ ٱلْإِزَارِ فَقَالَ يَا رَسُولَ ٱللهِ ٱتَّقِ ٱللهَ قَالَ وَيْلَكَ أَوَلَسْتُ أَحَقَّ أَهْلِ ٱلْأَرْضِ أَنْ يَتَّقِيَ ٱللهَ قَالَ ثُمَّ وَلَّى ٱلرَّجُلُ قَالَ خَالِدُ بْنُ ٱلْوَلِيدِ يَا رَسُولَ ٱللهِ أَلَا أَضْرِبُ عُنُقَهُ قَالَ لَا لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ يُصَلِّي فَقَالَ خَالِدٌ وَكَمْ مِنْ مُصَلٍّ يَقُولُ بِلِسَانِهِ مَا لَيْسَ فِي قَلْبِهِ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَمْ أُومَرْ أَنْ أَنْقُبَ

قُلُوبَ ٱلنَّاسِ وَلَا أَشُقَّ بُطُونَهُمْ. قَالَ ثُمَّ نَظَرَ إِلَيْهِ وَهُوَ مُقَفٍّ
فَقَالَ إِنَّهُ يَخْرُجُ مِنْ ضِئْضِئِ هٰذَا قَوْمٌ يَتْلُونَ كِتَابَ ٱللهِ رَطْبًا
لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ ٱلدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ ٱلسَّهْمُ
مِنَ ٱلرَّمِيَّةِ وَأَظُنُّهُ قَالَ لَئِنْ أَدْرَكْتُهُمْ لَأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلَ ثَمُودَ.

Tercemesi

Ebû Saîd-i Hudrî *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Alî İbn-i Ebî Tâlib *radiya'llâhu anh* Yemen'den Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e tabaklanmış bir meşin içinde henüz toprağından tasfiye edilmemiş altın cevheri göndermişti. Ebû Saîd (rivâyetine devâm ederek) der ki: Resûlullâh bu altın cevherini şu dört kişi arasında paylaştırdı: Uyeyne İbn-i Bedir, Akra' İbn-i Hâbis, Zeydü'l-Hayl. (Râvî der ki:) dördüncüsü ya Alkame idi, yâhud Âmir İbn-i Tufeyl idi Peygamber'in Ashâbından bir kişi (bu taksîme i'tirâz ederek): Bu ihsâna biz bunlardan müstahak idik, demişti. Bu söz, Resûlullâh'a erişince: (Acâib?) siz bana i'timâd etmiyor musunuz? Ben göktekilerin bile emîniyim! Sabah, akşam bana gök yüzünün haberi (vahiy) geliyor! buyurdu. Bunun üzerine —iki gözü çökük, yanağının iki elmacığı çıkık, alnı yüksek, gür sakallı, başı traşlı, izârını yukarı çemremiş (tam vahşî ve mürtecî)— bir kişi ayağa kalkıp:

— Yâ Resûla'llâh, Allah'tan kork! demişti. Resûlullâh onu:

— A hortlayası kişi! Ben, yeryüzündeki insanların Allah'tan korkmağa lâyık (ve en çok korkan)ı değil miyim? cevâbiyle

karşıladı. Sonra bu kişi arkasına dönüp gitti. Hâlid İbn-i Velîd:

— Yâ Resûla'llāh (izin ver de) şunun kafasını vurayım! dedi. Resûlullāh:

— Yok vurma! Bunun da ileride namaz kılan bir kişi olması umulur! buyurdu. Bunun üzerine Hâlid :

— Yâ Resûla'llāh! Namaz kılanlardan öyle kimseler vardır ki, onlar gönüllerinde olmıyan şeyi dilleriyle söylerler, dedi. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*:

— (Ey Hâlid) ben nâsın kalblerini açmağa, karınlarını yarmağa me'mûr değilim! buyurdu[1]. Râvî der ki: Sonra Resûlullāh o (mürtecî) kişi dönüp giderken arkasından bakıp şöyle buyurdu:

— Şunun soyundan öyle bir nesil türeyecektir ki, onlar her zaman güzel sesle Allah Kitâbı'nı okuyacaklar. Fakat Kur'ân'ın halâveti onların hançerelerini ileri geçmiyecektir. Onlar —ok avı (sür'atle delip) çıktığı gibi— dinden çıkacaklar!

Râvî Ebû Saîd der ki: Öyle sanıyorum ki, sonra Resûlullāh: "*Eğer ben bunların zamânına yetişmiş olsaydım Semûd* (ve Âd kavimlerin)*in* (toptan) *helâk olduğu gibi muhakkak bunları* (toptan) *öldür*(mesini Allah'tan dile)*rdim!*" buyurdu.

Î Z Â H I

Hadîs-i şerîfte, adları geçen ve Resûlullāh tarafından ihsâna nâil olan dört kişi Necid havâlîsi sergerdelerinden ve hepsi de müellefe-i kulûbdan idi. Müslümanlığa zarar vermeleri düşüncesiyle Resûl-i Ekrem tarafından müstesnâ ihsâna nâil olmuşlardı. Hazret-i Alî tarafından gönderilen bu altın cevheri ganîmet malının beşte birinden ibâret olup tasarrufu doğrudan Resûlullāh'a âid bulunduğundan bunların gönüllerini Müslümanlığa ısındırmak için Resûl-i Ekrem

[1] Biz görünüşe göre hükmederiz, iç yüzünü ise Allah'tan başka kimse bilmez! demektir.

bunların arasında paylaştırmıştı. Ve buna kimsenin i'tirâz hakkı olamazdı. Bu cihetle hadîste râvî Ebû Saîd tarafından karakteristik bir vahşî sîmâsının bütün hatları tersîm edilen bu şahsın Resûl-i Ekrem'e: Allah'tan kork! hitâbı pek küstahça idi. Bunun için Hâlid İbn-i Velîd bu çirkin hitâbı katli mûcib bir cürüm addederek onu öldürmek için müsâade istemişti. Hadîsin sonunda Resûl-i Ekrem'-in: Bunun ensâl-i âtiyesine erişmek bana müyesser olsaydı, onların top yekûn helâkini dilerdim! buyurmaları da bunun müstahıkkı, katl olduğuna delâlet eder. Bununla berâber Resûl-i Ekrem'in Hâlid İbn-i Velîd'e müsâade etmemesi, Kurtubî'nin beyânı vechile halkın: Muhammed Ashâbını öldürüyor! demelerinden ihtirâz içindir. Bâzı hadîs şârihleri bunun Zülhuveysıra olduğunu bildirmişlerdir ki, bir münâfık olduğu da bildirilen bu kişi, Huneyn ganîmetinin taksîmi sırasında da: Yâ Muhammed, adâlet eyle! diye bağırmıştı da Resûl-i Ekrem: Ben adâlet etmezsem ya kim eder! diye karşılamıştı.

غَزْوَةُ ذِى الْخَلَصَةِ

BU BÂB, ZÜ'L-HALASA SEFERİNE DÂİR HABERİ MUHTEVÎDİR

Buhârî'nin bu bâbındaki bir rivâyetine göre Zü'l-Halasa Yemen'de bir puthânenin adıdır. Buna Kâ'betü'l-Yemâniyye de denilirdi. Nasıl ki Mekke'deki Kâ'be-i Muazzama'ya da Kâ'betü'ş-Şâmiyye denilirdi. Resûl-i Ekrem şirki izâleye ve yerine tevhîd nûrunu ikāmeye me'mûr olduğundan Kâ'be-i Şâmiyye'yi putperestlik levsinden temizledikten sonra Has'am kabîlesi dâhilinde Kâ'betü'l-Yemâniyye denilen puthâneyi esâsından yıkmak ve kaldırmak istiyordu. Ve dâimâ fikren bununla meşgul bulunuyordu. Bir kere Has'am diyârı eşrâfından olan Cerîr İbn-i Abdillāh Becelî'ye bu endîşesini açtı. Ve: Bu endîşemden beni kurtarıp gönlümü rahatlandırmaz mısın? buyurdu. O da: Rahatlandırırım yâ Resûla'llāh! dedi.

Buhârî'nin yine bu bâbındaki bir rivâyetine göre Cerîr der ki: Ben Zü'l-Halasa üzerine binicilikle meşhûr olan Ahmes kabîlesinden yüz elli süvârî ile gittim. Fakat o sırada kalbim sıkılıyor, bir türlü at üzerinde duramıyordum. Resûlullāh mübârek eliyle göğsüme bir vurdu ki, mübârek parmaklarının izini göğsümde gördüm. Sonra Resûlullāh: Yâ Rab! Cerîr'i at üstünde sâbit kıl ve hâdî, mehdî kıl! diye duâ buyurdu. Artık ondan sonra ben attan düşmedim. Sonra, Cerîr, Zü'l-Halasa'ya gitti ve o şirk ma'bedini yaktı, yıktı. [Vâkıanın alt tarafı aşağıdaki hadîste].

تَقَدَّمَ حَدِيثُ جَرِيرٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ فِي ذٰلِكَ وَ قَوْلُ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَهُ أَلَا تُرِيحُنِي مِنْ ذِي ٱلْخَلَصَةِ وَ ذَكَرَ فِي هٰذِهِ ٱلرِّوَايَةِ قَالَ جَرِيرٌ وَ كَانَ ذُو ٱلْخَلَصَةِ بَيْتاً فِي ٱلْيَمَنِ لِخَثْعَمَ وَ بَجِيلَةَ فِيهِ نُصُبٌ يُعْبَدُ وَلَمَّا قَدِمَ جَرِيرٌ ٱلْيَمَنَ كَانَ بِهَا رَجُلٌ يَسْتَقْسِمُ بِالأَزْلَامِ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ رَسُولَ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هٰهُنَا فَإِنْ قَدَرَ عَلَيْكَ ضَرَبَ عُنُقَكَ قَالَ فَبَيْنَمَا هُوَ يَضْرِبُ بِهَا إِذْ وَقَفَ عَلَيْهِ جَرِيرٌ فَقَالَ لَتَكْسِرَنَّهَا وَ لَتَشْهَدَنَّ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا ٱللهُ أَوْ لَأَضْرِبَنَّ عُنُقَكَ فَكَسَرَهَا وَ شَهِدَ.

TERCEMESİ

Cerîr (İbn-i Abdillâh Becelî) *radiya'llâhu anh* hadîsi ve Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in Cerîr'e: Şu Zü'l-Halasa'dan gönlümü rahatlandırmaz mısın? dediği yukarıda geçti[1]. Buhârî buradaki rivâyetinde de şu ma'lûmâtı verdi: Cerîr der ki: Zü'l-Halasa Yemen'de Has'am ile Becîle kabîleleri arasında bir beyt idi[2]. İçinde dikilmiş bir taş vardı. Ona ibâdet olunur (, kurban kesilir)di. Cerîr, Yemen'e vardığında bu put ma'bedinde (muhâfız) birisi oklarla (hayır ve şerden)

[1] Müellif Zebîdî'nin geçtiğini bildirdiği hadîs, bu eserimizin 8 inci cildinde (1266) numara ile terceme edildi. Oraya da bakınız!

[2] Becîle, râvî Cerîr İbn-i Abdillâh'ın kabîlesidir. Nisbetinde Becelî denir.

kısmet arıyordu, (falcılık ediyordu). Bu falcıya: Haberin olsun Resûlullâh *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem*(in meʼmûru) şuradadır. Eğer senin fal attığını görürse boynunu vurur! denildi. —Râvî der ki:— Falcı fal oklarını atmakla meşgūl olduğu sırada Cerîr cürüm üstüne çıkageldi. Ve falcıya: Şimdi sen ya bu okları kırar ve "*Lâ ilâhe illâʼllāh*" diye şehâdet getirirsin, yâhud senin boynunu vururum! dedi. Muhâfız falcı hemen fal oklarını kırdı. Ve şehâdet getirdi. (Cerîr şirk ma'bedini yaktı, yıktı)[1].

1643. وَعَنْهُ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ بِالْيَمَنِ فَلَقِيتُ
رَجُلَيْنِ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ ذَا كَلَاعٍ وَذَا عَمْرٍو فَجَعَلْتُ أُحَدِّثُهُمْ
عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِى ذُو عَمْرٍو لَئِنْ
كَانَ الَّذِى تَذْكُرُ مِنْ أَمْرِ صَاحِبِكَ لَقَدْ مَرَّ عَلَى أَجَلِهِ مُنْذُ
ثَلَاثٍ وَأَقْبَلَا مَعِىَ حَتَّى إِذَا كُنَّا فِى بَعْضِ الطَّرِيقِ رُفِعَ
لَنَا رَكْبٌ مِنْ قِبَلِ الْمَدِينَةِ فَسَأَلْنَاهُمْ فَقَالُوا قُبِضَ رَسُولُ

[1] Buhârî metninde hadîsin alt tarafı şöyledir: Sonra Cerîr Ahmes kabîlesinden Ebû Ertat denilen bir kişiyi bu hâli müjdelemek üzere Resûlullâh'a gönderdi. Ebû Ertat Resûlullâh'a geldiğinde:

— Yâ Resûlaʼllāh! Seni hak Peygamber gönderen Allāh'a yemîn ederim ki: Huzûrunuza ben (boş) gelmedim. Ben Zü'l-Halasa'yı uyuz deve gibi bakımsız bir halde bıraktım, geldim! dedi. Râvî der ki: Bunun üzerine Resûlullâh:

— Ahmeslilerin atları ve süvârîleri mübârek ola! diye beş def'a duâ buyurdu.

[Bu eserimizin sekizinci cildinde 154, 155, 156 ncı sayfalarında Cerîr hazretlerinin hal tercemesi vardır, mütâlâa olunsun!].

ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ و سَلَّمَ وَ ٱسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ وَ ٱلنَّاسُ
صَالِحُونَ فَقَالَا أَخْبِرْ صَاحِبَكَ أَنَّا قَدْ جِئْنَا وَ لَعَلَّنَا سَنَعُودُ
إِنْ شَاءَ ٱللَّهُ تَعَالَى وَ رَجَعَا إِلَى ٱلْيَمَنِ .

TERCEMESİ

Yine Cerîr İbn-i Abdillāh *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ben Yemen'de bulundum. (Avdet ederken) Yemen ahâlîsinden iki kişiye kavuştum ki: Zû-Kelâ' 've Zû-Amr idi. (Yol üstü) bunlara Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (in menkabelerin)den haber veriyordum. Bunlardan Zû-Amr bana: Sen sâhibin Resûlullāh'ın hal ve şânından haber verirsen (ben de sana haber vereyim ki) o üç gündenberi ölmüş bulunuyor, dedi. Bunlar benimle berâber (Medîne'ye) yollandılar. Yolun bir merhalesinde bulunduğumuz sırada Medîne tarafından birkaç süvârî bize yaklaştı. Bunlara (bu acı haberi) sorduk. Onlar da: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (ebediyet âlemine) alındı. Ve Ebû Bekir halîfe intihab olundu. (Bu intihabtan) halk memnundur! dediler. Bunun üzerine Zû-Kelâ' ile Zû-Amr bana: Sâhibin Ebû Bekir'e bizim buraya kadar geldiğimizi ve Allāhu Teâlâ dilerse ileride avdet etmek de istediğimizi bildir! dediler. Ve Yemen'e dönüp gittiler.

İZÂHI

Sahîh-i Buhârî metninde bu hadîsin alt tarafı da vardır ve şöyledir: Bir zaman sonra (Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında) Zû-Amr (Medîne'ye hicret etmişti. Bir gün) bana dedi ki: Ey Cerîr: Benim nazarımda sen yüksek bir şeref ve asâleti hâizsin! Samîmiyetle bir hakîkati sana bildirmek isterim ki: Siz Arab cemâati, bir emir öldüğün-

de başka bir emîri intihâb husûsunda müşâvere eder oldukça ebedî hayır ve saâdet içinde bulunursunuz!. Ne zaman ki, emâret kılıç kuvvetiyle, muhakkak bir kahr ü galebe ile elde edilir, artık o gālibler (emîrü'l-mü'minîn değil) mülûk ü selâtîn olurlar: (Bâzıları) mülûk ü selâtînin istibdâdı gibi istibdâd icrâ ederler. (Bâzıları da) bir kısım mülûk ü selâtînin râzı olduğu gibi haklarına râzı olurlar. [*Buhârî* metnindeki ziyâde rivâyet burada bitiyor. Bu ziyâde Resûlullāh'ın hadîsi cümlesinden bulunmadığından müellif Zebîdî —ihtisâr için iltizâm ettiği şarta göre— *Tecrîd*'e almamıştır].

Râvî Cerîr İbn-i Abdillāh, Hicret'in onuncu yılında müslümân olmuştur. Vedâ' Haccında bulunmuştur. Sonra Zü'l-Halasa'yı yıkmağa me'mûr edilmiştir. Daha sonra da bu rivâyetteki Yemen seferine ve Yemenlileri İslâm'a da'vete me'mûren gönderilmiştir ve bu mühim vazîfeleri en kısa bir zamanda îfâ ederek dönmüştür. [Bak! C. 8, S. 154, 155, 156 (İkinci baskı, s. 132, 133)]. Yemen'in en asâletli bir sîmâsı olan Cerîr hazretleri Yemen'den dönüşünde yine Yemen eşrâf ve mülûkünden Zû-Kelâ' ile Zû-Amr kendisine refâkat etmişlerdi. Resûl-i Ekrem Cerîr'i, bunları İslâm'a da'vete de me'mûr etmişti. Bunlar da İslâm'ı kabûl ederek Cerîr ile birlikte Medîne'ye yola çıkmışlar, Resûl-i Ekrem'in vefâtı haberi üzerine geri dönüp gitmişlerdir. Sonra Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında Medîne'ye hicret etmişlerdir. Bu cihetle İbn-i Abdi'l-Ber bu iki zâtın Sahâbî olmadıklarını ve yalnız Resûl-i Ekrem'in hayâtı zamânında müslümân olduklarını bildirmiştir.

Zû-Kelâ''ın adı hakkındaki rivâyetler muhteliftir. İsmeyfa', Eyfa' rivâyetleri vardır. Künyesinin Ebû Şürahbil olduğu ve Kâ'bü'l-Ahbâr'ın amucası-oğlu bulunduğu mervîdir. Zû-Kelâ', kavminin reîsi ve metbûu idi. Asr-ı Saâdet'te başlayan Esved-i Ansî ve Müseylemetü'l-Kezzâb vak'alarında Resûl-i Ekrem Zû-Kelâ''a mektup göndererek yardımını dilemişti. Zû-Kelâ' Medîne'ye hicret ettiğinde on iki bin köle ile berâber gelmişti. Hazret-i Ömer bunları satın almak ve müşriklerle harbde kullanmak istediğinde bu kölelerin hepsini bir anda âzâd etmiştir. Sıffîn vak'asında Hazret-i Alî tarafını iltizâm eden sâhib-i terceme bu vak'a nihâyete ermeden 37 târihinde katlolunmuştur. Ve katlinden dolayı Muâviye çok sevinmiştir. İbni Düreyd Zû-Kelâ''ın vaktiyle Yemen'de ulûhiyet iddia ettiğini ve Hazret-i Ömer zamânında müslümân olduğunu iddia etmiştir.

Zû-Amr de Yemen mülûkünden idi. İlme ve kütübü kadîme haberlerine vukūfu vardı. Bâzıları Zû-Amr'in üç gün sonra Peygamber'in vefâtını haber vermesi kütübü kadîmeye ıttılâının eseri olduğunu iddia etmişlerdir. Fakat bunu bir eser-i kehânet addetmeğe lüzum yoktur. En ma'kūlü Medîne yolcularından duymuş olmasıdır. Zû-Amr'in ilmî, ictimâî olgunluğuna delâlet eden sözü bu değil, İslâm emâretine ve emâret-i mü'minîn makāmının inhilâli hâlinde hükûmet merkezinde bulunan hall-ü akd sâhiblerinin meşvereti üzerine umûmî bîat icrâsiyle de yeni emîrin ta'yîn edilmesi hakkındaki takdirkârâne mütâlâası ve zorbalıkla elde edilen emâret saltanatından ibâret olduğuna dâir fikridir ki, İslâm idâre hukūkundaki âmme velâyetinin ve cumhûriyet sisteminin hulâsa edilmiş tam bir ifâdesidir.

غَزْوَةُ سِيفِ الْبَحْرِ وَهُمْ يَتَلَقَّوْنَ عِيراً لِقُرَيْشٍ
وَ أَمِيرُهُمْ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ

BU BÂB, DENİZ SÂHİLİ GAZÂSI HAKKINDADIR. BU SEFERE İŞTİRÂK EDEN MÜCÂHİDLER KUREYŞ KERVANINI TARASSUD EDECEKLERDİ; EMİRLERİ DE EBÛ UBEYDE İBN-İ CERRÂH İDİ

Ebû Ubeyde, Âmir İbn-i Abdillâh İbn-i Cerrâh'dır. Aşere-i Mübeşşere'dendir. Bedir gazâsından i'tibâren bütün muhârebelere iştirâk etmiştir. Peygamber Efendimiz: Ebû Ubeyde bu ümmetin emînidir! buyurmuştur. Müşârün-ileyh Peygamber'in maiyetinde çok yüksek şecâat ibrâz etmiş ve Ebû Bekir ve Ömer'in hilâfetleri zamânında Sûriye fütûhâtında ilk büyük gayretleri görülmüştür. Bu muhârebelerde kâh başkomutan bulunmuş, kâh Hâlid İbn-i Velîd'in maiyetinde hizmet etmiştir. Adâleti, Rumlar arasında bile yâd olunmuştur. Şâyi' olan bu adâleti eseri olsa gerektir ki Yermük, Câbiye fütûhâtından sonra Ebû Ubeyde hazretleri Dimeşk'ı sulhan fethetmiştir. Rumlar hakkında yazdığı musâleha-nâme, beşer târihinde bir adâlet ve hürriyet nümûnesidir. Müşârün-ileyh hazretleri Hicret'in 18inci yılında Amevâs tâûnunda [bak.! C. 8, S. 541 (İkinci baskı, S. 473)] 58 yaşında vefât etmiştir. Kendisinden yalnız 14 hadîs rivâyet olunmuştur. Râvîleri de Câbir, Ebû Ümâme, Abdurrahmân İbn-i Ganem'dir.

Bu sâhil seferi Hicret'in sekizinci yılında vukû' bulmuştur. Şam'dan gelmekte olan Kureyş kervanını tarassud için techîz ve sevk olunmuştur.

1644. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ ٱللّٰهِ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بَعْثاً قِبَلَ ٱلسَّاحِلِ وَ أَمَّرَ عَلَيْهِمْ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ ٱلْجَرَّاحِ وَهُمْ ثَلَاثُمِائَةٍ فَخَرَجْنَا وَ كُنَّا بِبَعْضِ ٱلطَّرِيقِ فَنِيَ ٱلزَّادُ فَأَمَرَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِأَزْوَادِ ٱلْجَيْشِ فَجَمَعَ فَكَانَ مِزْوَدَيْ تَمْرٍ فَكَانَ يُقَوِّتُنَا كُلَّ يَوْمٍ قَلِيلاً قَلِيلاً حَتَّى فَنِيَ فَلَمْ يَكُنْ يُصِيبُنَا إِلَّا تَمْرَةٌ تَمْرَةٌ فَقِيلَ لَهُ مَا تُغْنِي عَنْكُمْ تَمْرَةٌ فَقَالَ لَقَدْ وَجَدْنَا فَقْدَهَا حِينَ فَنِيَتْ ثُمَّ ٱنْتَهَيْنَا إِلَى ٱلْبَحْرَيْنِ فَإِذَا حُوتٌ مِثْلُ ٱلظَّرِبِ فَأَكَلَ مِنْهُ ٱلْقَوْمُ ثَمَانَ عَشْرَةَ لَيْلَةً ثُمَّ أَمَرَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِضِلَعَيْنِ مِنْ أَضْلَاعِهِ فَنُصِبَا ثُمَّ أَمَرَ بِرَاحِلَةٍ فَرُحِلَتْ ثُمَّ مَرَّتْ تَحْتَهُمَا فَلَمْ تُصِبْهُمَا .

TERCEMESİ

Câbîr İbn-i Abdillāh *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle rivâyet olunmuştur: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* sâhil tarafına bir kuvve-i seferiyye göndermiş ve bunlar üzerine Ebû Ubeyde İbn-i Cerrâh'ı Emîr ta'yîn etmişti. Bu seferî kuvvet üçyüz neferden ibâret idi. (Câbir der ki:) Biz yola çıktık. Yolun bir kısmında bulunduğumuz sıra azığımız tükendi. Bunun üzerine Ebû Ubeyde mücâhidlere yanlarında

ne kadar erzak varsa getirmelerini emretti. Getirilen erzâk bir araya topladı ki, bu toplanan erzak iki dağarcık hurmadan ibâretti. Bu hurma ile Ebû Ubeyde her gün azar azar vererek bizi geçindiriyordu. Nihâyet bu da sona ermişti. Bir derecede ki, herkesin payına günde birer hurma düşüyordu. (Câbir bu vak'ayı anlatırken) Câbir'in râvîsi Vehb İbn-i Keysân tarafından ona):

— Günde bir hurma sizin gıdânıza nasıl yetişirdi? diye sordu. Câbir de:

— (Sen ne diyorsun?) Bu bir hurma da tükenince onun yokluğunun acısını da tattık. Sonra deniz sâhiline varmıştık[1], bir de ne görelim? Deniz sâhilinde küçük dağ gibi bir balık bulunuyordu. (Bunu deniz sâhiline atmıştı). Hey'et-i seferiyyemiz on sekiz gün bu balığın etini yediler, sonra Ebû Ubeyde'nin emriyle balığın iki (kaburga) kemiği dikildi. Sonra yine Ebû Ubeyde'nin emriyle hazırlanan bir süvârî bu iki kemiğin altından geçti. Fakat onlardan birisine dokunmadı.

1645. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ فِي رِوَايَةٍ أَنَّهُ قَالَ فَأَلْقَى لَنَا ٱلْبَحْرُ دَابَّةً يُقَالُ لَهَا ٱلْعَنْبَرُ فَأَكَلْنَا مِنْهُ نِصْفَ شَهْرٍ وَادَّهَنَّا مِنْ وَدَكِهِ حَتَّى ثَابَتْ إِلَيْنَا أَجْسَامُنَا وَفِي رِوَايَةٍ أُخْرَى فَقَالَ

[1] Bu hâşiyemizde *Tecrîd* nüshalariyle *Buhârî* metinleri arasındaki bir farka işâret etmek isteriz: Elimizde bulunan üç *Tecrîd* nüshasının üçünde de hadîsin (7) nci satırındaki (ثُمَّ انتهينا الى البحرين) ibâresi, bütün *Buhârî* nüshalarında müfred sîgasiyle (... الى البحر) sûretindedir. Bu bâbın yukarıdaki unvânı da müfred sîgasiyle bulunduğuna ve *Buhârî* şerhlerinde de tesniye sîgasiyle bir nüsha bulunduğu bildirilmediğine göre *Tecrîd* nüshalarında matbaa hatâsı bulunduğunu kabûl ederek müfred sîgasiyle terceme ettik.

أَبُو عُبَيْدَةَ كُلُوا فَلَمَّا قَدِمْنَا ٱلْمَدِينَةَ ذَكَرْنَا ذٰلِكَ لِلنَّبِيِّ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ كُلُوا رِزْقاً أَخْرَجَهُ ٱللّٰهُ أَطْعِمُونَا
إِنْ كَانَ مَعَكُمْ فَأَتَاهُ بَعْضُهُمْ بِعُضْوٍ فَأَكَلَهُ.

TERCEMESİ

Yine **Câbir İbn-i Abdillāh** *radiya'llāhu anhümâ*'dan gelen bir rivâyette de şöyle demiştir: (Denize vardığımızda) Deniz bizim için sâhile "*Anber*" denilen bir balık atmıştı. Bu balığın etinden biz yarım ay yedik ve onun yağiyle yağlandık. Nihâyet vücutlarımız ve gücümüz, kuvvetimiz yerlerine geldi[1].

Diğer bir rivâyette de **Câbir** der ki: **Ebû Ubeyde** bize bu deniz mahlûkunun etinden yiyiniz! dedi. (Biz de yedik), Medîne'ye dönüp geldiğimizde bu vak'ayı **Nebî** *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e arzettik. **Resûlullāh** da: Azîz mücâhidler, yiyiniz! Allah onu denizden merzuk olasınız için çıkarmıştır. Yanınızda varsa bize de yediriniz! diyerek tasvîb buyurdu. Askerden bâzıları o balık etinin pastırmasından bir parça **Resûlullāh**'a getirdi. **Hazret-i Peygamber** de yedi.

---

[1] Bu rivâyette *Buhârî* metninde şöyle mühim bir haber de vardır ki, müellif **Zebidî** merhûm her nasılsa bunu nakletmemiştir: Deniz sâhilinde biz, yarım ay (on beş gün) oturarak (azığımız tükendi), askeri şiddetli bir açlık istîlâ etti. Nihâyet Habat denilen mukılan ağacı fasilesinden dikenli ağacın yapraklarını, yemişlerini yedik. Bu cihetle bu sefere (Ceyşü'l-Habat) denildi.

وَفْدُ بَنِي تَمِيمٍ

BU BÂB, TEMÎM OĞULLARI NÂMINA RESÛLULLÂH'A GELEN SEFÂRET HEY'ETİNE DÂİRDİR

Hudeybiye musâlahasiyle İslâm'ın siyâsî varlığının Kureyş tarafından tanınması üzerine Arab kabîleleri tarafından Resûl-i Ekrem'e sefâret hey'etleri gelmeğe başlamıştı. Hudeybiye'denberi nazarî olarak devâm eden bu siyâsî varlık, Mekke'nin fethi üzerine mükemmel ordusiyle ve idârî, adlî teşkîlâtiyle fiilî ve hakîkî bir devlet hâlinde kendisini gösterince Arabistan'ın bütün kabîleleri hey'etler göndererek arz-ı inkıyâd etmişlerdir. Bu cihetle, bu yılın adına siyerciler (Senetü'l-Vüfûd) demişlerdir ki, hicretin dokuzuncu yılıdır [*İbn-i Hişâm*]. Şimdi Buhârî bu sefâret hey'etlerine dâir haberleri birer bâbda rivâyete başlamıştır. Benî Temîm vefdi de bu hey'etlerden birisidir. Siyer müelliflerinin rivâyetlerine göre Benî Temîm hey'eti yetmiş, yâhud seksen kişiden ibâret olup İbn-i İshâk'a göre, içlerinde eşrâftan şunlar vardı: Ka'kā İbn-i Ma'bed, Utârid İbn-i Hâcib, Akra' İbn-i Hâbis, Zibrikan İbn-i Bedr, Amr İbn-i Ehsem, Hannat İbn-i Yezîd, Nuaym İbn-i Yezîd, Kays İbn-i Âsım, Uyeyne İbn-i Hısn.

Bunlar bir öğle sıcağında gelmişlerdi. Ve Mescid-i Saâdet'e girerek Peygamber'in odalarının ilerisinde, gerisinde Urbân vahşetiyle:

"Yâ Muhammed, bize çıksana" diye bağrışmağa başladılar. O sırada Resûlullâh kuşluk uykusu uyuyordu. Bunun üzerine Hucurât Sûresi'nin şu âyetleri nâzil olarak İslâmî ve medenî bir âdet ta'lîm buyuruldu: Sana hücrelerin gerisinden bağıranlar, şüphesiz bunların

çoğu, akılları ermeyen (bâdiye-nişîn) *kimselerdir,* (bunların huşûnetle seslenmelerinden müteessir olma!) *Keşki sen onlara çıkıncaya kadar sabretselerdi, kendileri için daha hayırlı olurdu. Maamâfîh Allah mağfiret eder, afveder*" [Sûre: 49, Âyet 4, 5][1]. Bu âyet-i kerîmenin delâleti vechile, nihâyet Benî Temîm hey'etinin hepsi müslümân olmuşlar ve afva mazhar olarak birtakım câizelerle taltîf buyurulmuşlardır.

Bu haşîn Benî Temîm'in cehâlet ve huşûnetlerini İmrân İbn-i Husayn'ın bir hadîsi bütün bütün açıklamıştır ki, bu eserimizin 9 uncu cildinin başında 1316 numara ile tercemesi geçen bu hadîsi, Buhârî bu bâbında da şu meâlde, rivâyet etmiştir: İmrân İbn-i Husayn der ki: Benî Temîm'den bir hey'et, Resûl-i Ekrem'e arz-ı itâat için gelmişti. Resûl-i Ekrem bunlara hüsnü kabul göstermiş ve mebde' ve meâde dâir tebşîrâtta bulunmuştu. Onlar ise bu tebşîrâtı kabûl etmeyerek: Yâ Resûla'llāh! Bize âhiretlik müjdeler verdin. Sen şimdi bize dünyâlık ver! dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem'in mübârek yüzünde infial âsârı göründü. Benî Temîm'in arkası sıra da Yemen'in Eş'arî kabîlesi hey'eti gelmişti. Resûlullāh bunlara da: Size uhrevî saâdet müjdesi veririm. Biz bu müjdeyi Benî Temîm'e vermiştik de kabûl etmemişlerdi! buyurdu. Eş'arîler: Kabûl ettik yâ Resûla'llāh! Huzûrunuza bunun için geldik, dediler. Resûlullāh da mahlûkātın ve arşın mebde-i hilkati hakkında ma'lûmât verdi.

Temîm oğullarının nesebi, Mudar'da Peygamber'in neseb silsilesiyle birleşir. Bu cihetle Peygamber Efendimiz bu huşûnetlerine rağmen Temîm oğullarını kendi kavim ve kabîlesi addederdi. Buhârî'nin yine bu bâbında bir rivâyetine göre Ebû Hüreyre demiştir ki: Resûlullāh'dan işittiğim üç şeyden sonra Temîm oğulları hakkında sevgim devâm etti: Temîm oğulları 1) Deccâl'a ve şarktan gelecek fitne ve fesâda

[1] (ان الذين ينادونك من وراء الحجرات) الى قوله تعالى (غفور رحيم) [سورة الحجرات].

karşı ümmetimin en çok mukāvemetlisidir! buyurması, 2) Hazret-i Âişe'ye yanında bulunan Benî Temîm'den bir câriye hakkında: Bunu azâdla. Çünkü bu zavallı câriye İsmâîl Peygamber evlâdındandır! buyurması, 3) Benî Temîm'in zekât malları geldiği zaman: Bu, kavmimin zekâtıdır! diyerek Temîm oğullarını kendi kavm ve kabîlesi addetmesi.

Resûlullāh, Benî Temîm vefdinden her birisine on ikişer okıyye gümüş ve birtakım kıymetli hediyeler vermiştir.

1646. عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَدِمَ
رَكْبٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ
أَبُو بَكْرٍ أَمِّرِ الْقَعْقَاعَ بْنَ مَعْبَدِ بْنِ زُرَارَةَ فَقَالَ عُمَرُ بَلْ أَمِّرِ
الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ مَا أَرَدْتَ إِلَّا خِلَافِي قَالَ عُمَرُ
مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ فَتَمَارَيَا حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا فَنَزَلَ فِي
ذٰلِكَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا حَتَّى انْقَضَتْ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Zübeyr *radiya'llāhu anhümā*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: (Hicret'in dokuzuncu yılında) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e Temim oğullarından süvârî bir hey'et gelmişti. (Bunlar İslâm olduktan sonra) Ebû Bekir:

— Yâ Resûla'llāh, bunlara Kaʿkāʿ İbn-i Maʿbed İbn-i Zürâre'yi emîr taʿyîn buyursanız! demişti. Bunun üzerine Ömer:

— Hayır, o olamaz, Akra' İbn-i Hâbis'i ta'yîn buyurunuz yâ Resûla'llāh! dedi. Ebû Bekir:

— Sen muhakkak bana muhalefet etmek istiyorsun! dedi. Ömer:

— Hayır, sana muhâlefet etmek istemem! dedi. Bu sûretle Ebû Bekir ile Ömer biribirleriyle mücâdele etmişlerdi. Hattâ sesleri yükselmişti. Bunun hakkında şu mealdeki iki âyet-i kerîme nâzil olmuştur: "*Ey îmân eden kullar! Allāh'ın ve Resûlü'nün* (emirleri) *önüne geç* (erek nizâ' et) *meyiniz!. Ve Allah'-tan korkunuz! Çünkü Allah* (sizin sözlerinizi) *işitir,* (işlerinizi de) *bilir. Ey mü'minler! Seslerinizi Peygamber'in sesinden üstün yükseltmeyiniz! Ve ona, biribirinize bağırır gibi yüksek söylenmeyiniz! Çünkü ibâdetleriniz hiçe iner de haberiniz olmaz*"[1].

[1] (يا ايها الذين آمنوا لا تقدموا بين يدى الله و رسوله و اتقوا الله ان الله سميع عليم)
الى قوله تعالى (وانتم لا تشعرون) [سورة الحجرات : آ. ١ ، ٢] .

وَفْدُ بَنِي حَنِيفَةَ وَ حَدِيثُ ثُمَامَةَ بْنِ أُثَالٍ

BU BÂB, BENÎ HANÎFE HEY'ETİNİN MEDÎNE'YE GELMESİ VE SÜMÂME İBN-İ ÜSÂL HADÎSİ HAKKINDADIR

Benî Hanîfe, Mekke ile Yemen arasında Yemâme mıntakasında ikāmet eden büyük bir kabîledir. Sümâme İbn-i Üsâl de Sahâbe'nin fudalāsından bir zâttır ki, kıssası aşağıdaki hadîsde görülecektir. Şu kadar ki, Sümâme İbn-i Üsâl'in İslâm'ı kabûlü Benî Hanîfe hey'etinin Medîne'ye gelmesinden öncedir. Sümâme *radiya'llāhu anh* Mekke'nin fethinden evvel müslümân olmuştu. Benî Hanîfe hey'etinin Medîne'ye vürûdu ise onuncu sene-i hicriyededir. Bu cihetle şârihler Sümâme'nin İslâm'ı hadîsinin burada zikrolunmasını yerinde bulmuyorlar.

1647. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ خَيْلاً قِبَلَ نَجْدٍ فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ ثُمَامَةُ بْنُ أُثَالٍ فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ فَخَرَجَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ مَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ فَقَالَ عِنْدِي خَيْرٌ يَا مُحَمَّدُ إِنْ تَقْتُلْنِي تَقْتُلْ ذَادَمٍ وَإِنْ تُنْعِمْ تُنْعِمْ عَلَى شَاكِرٍ وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلْ مِنْهُ مَا شِئْتَ فَتُرِكَ حَتَّى كَانَ الْغَدُ ثُمَّ قَالَ لَهُ مَا عِنْدَكَ

يَا ثُمَامَةُ قَالَ مَا قُلْتُ لَكَ إِنْ تُنْعِمْ تُنْعِمْ عَلَى شَاكِرٍ فَتَرَكَهُ حَتَّى كَانَ بَعْدَ الْغَدِ فَقَالَ مَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ قَالَ عِنْدِي مَا قُلْتُ لَكَ فَقَالَ أَطْلِقُوا ثُمَامَةَ فَانْطَلَقَ إِلَى نَجْلٍ قَرِيبٍ مِنَ الْمَسْجِدِ فَاغْتَسَلَ ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ يَا مُحَمَّدُ وَاللهِ مَا كَانَ عَلَى الْأَرْضِ وَجْهٌ أَبْغَضُ إِلَيَّ مِنْ وَجْهِكَ فَقَدْ أَصْبَحَ وَجْهُكَ أَحَبَّ الْوُجُوهِ إِلَيَّ وَاللهِ مَا كَانَ مِنْ دِينٍ أَبْغَضُ إِلَيَّ مِنْ دِينِكَ فَأَصْبَحَ دِينُكَ أَحَبَّ الدِّينِ إِلَيَّ وَاللهِ مَا كَانَ مِن بَلَدٍ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ بَلَدِكَ فَأَصْبَحَ بَلَدُكَ أَحَبَّ الْبِلَادِ إِلَيَّ وَإِنَّ خَيْلَكَ أَخَذَتْنِي وَأَنَا أُرِيدُ الْعُمْرَةَ فَمَا ذَا تَرَى فَبَشَّرَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَمَرَهُ أَنْ يَعْتَمِرَ فَلَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ قَالَ لَهُ قَائِلٌ صَبَوْتَ قَالَ لَا وَاللهِ وَلَكِنْ أَسْلَمْتُ مَعَ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا وَاللهِ لَا يَأْتِيكُمْ مِنَ الْيَمَامَةِ حَبَّةُ حِنْطَةٍ حَتَّى يَأْذَنَ فِيهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Necd tarafına bir süvârî müfrezesi göndermişti. Bu müfreze Benî Hanîfe'den Sümâme İbn-i Üsâl denilen bir kişiyi esîr edip getirdiler. Ve mescidin direklerinden birisine bağladılar. Resûlullāh mescide çıktığında Sümâme'ye:

— Yâ Sümâme, yanında ne var? (Gönlünden ne geçiriyorsun ve benden ne umuyorsun?) buyurdu. Sümâme:

— Gönlümde hayır (ümîdi) var yâ Muhammed! (Çünkü sen zulüm etmezsin, afvedersin). Eğer sen beni öldürsen kanlı bir cânîyi öldürmüş olursun. Ve eğer bana (afv ni'meti) in'âm edersen ni'mete karşı şükreden bir kişiye in'âm etmiş olursun. Eğer (fidye-i necâtım için) mal istersen, ne kadar dilersen, işte malım, (veririm) dedi. Bu muhâvereden sonra Sümâme bağlı olarak bırakıldı. Ferdâsı gün olunca yine Resûlullāh Sümâme'ye:

— Ey Sümâme gönlünde ne var, ne umuyorsun? dedi. O da:

— Yâ Resûla'llāh, dün arzettiğim veçhile bana afv ni'meti ihsân edersen ni'mete karşı şükreden kimseye ihsân etmiş olursun! dedi. Resûlullāh o gün de bağlı olarak bıraktı. Nihâyet üçüncü gün Resûlullāh:

— Ey Sümâme, yanında ne var bakalım? buyurdu. Sümâme de:

— Dün arzettiğim dileğim var! dedi. Resûlullāh:

— Artık Sümâme'yi salıveriniz! dedi. Sümâme bırakılınca hemen mescidin yakınında bir suya koştu. Gusledip sonra mescide girdi. (Resûlullāh'ın huzûruna vardı) ve:

— Eşhedü en lâ ilâhe illâ'llāh ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullāh! dedi. Sonra şu sözleri söyledi:

Yâ Muhammed! Vallāhi şu yer üzerinde bana senin yüzünden daha düşman hiçbir yüz yoktu. Fakat bu sabah, senin mubârek sîman bana yüzlerin en sevimlisi göründü. Vallāhi dinlerden hiçbir din bana senin dîninden ziyâde düşman gelmezdi. Fakat bu sabah senin dînin bana göre dinlerin en sevimlisidir. Vallāhi memleketlerden hiçbir şehir bana senin belden kadar menfûr değildi. Fakat bu sabah belden nazarımda şehirlerin en sevimlisidir. Yâ Resûl! Ben ömre etmeğe niyet ettiğim sırada senin süvârîlerin beni yakalamıştı. Şimdi siz ne re'y edersiniz? dedi. Resûl-i Ekrem, Sümâme'yi (dünyâ ve âhiret saâdetiyle) müjdeledi, ve ömre etmesini emir buyurdu. Sümâme ömre için Mekke'ye varınca boş boğazın birisi ona:

— Dîninden başka bir dîne mi döndün? dedi. O da şöyle karşıladı:

— Hayır, vallāhi ben dinden çıkmadım[1]. Fakat ben, Muhammed Resûlullāh ile berâber müslüman oldum (hak dîne girdim). Vallāhi ben (din dediğiniz şirke) dönmem. Ve Peygamber izin vermedikçe size Yemâme'den bir buğday tânesi gelmiyecektir![2].

---

[1] Sümâme hazretleri şirki ve putlara ibâdeti bir din saymadığı için dinden çıkmadığını yemîn ile te'kîd ederek iddia ediyor ki, tamâmiyle doğrudur. Çünkü ilmen din, akıl ve irâde sâhibi insanları arzulariyle hayra sevkeden ilâhî bir müessesedir.

[2] İbn-i Hişâm'ın rivâyetine göre Sümâme *radiya'llāhu anh* ömreden sonra Yemâme'ye gitmiş ve Mekke'ye zahîre yüklemelerini Yemâme halkına yasak etmiştir. Bunun üzerine Mekkeliler Resûl-i Ekrem'e mektub yazarak: Sen sıla-i rahm ile, akrabâlık hakkına hürmet ile emredersin! diye zahîre gönderilmesini ricâ etmişlerdir. Resûl-i Ekrem Sümâme'ye yazdığı bir mektupla zahîre sevkine müsâade edilmesini bildirmiştir.

1648. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَدِمَ مُسَيْلِمَةُ ٱلْكَذَّابُ عَلٰى عَهْدِ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَجَعَلَ يَقُولُ إِنْ جَعَلَ لِي مُحَمَّدٌ ٱلْأَمْرَ مِنْ بَعْدِهِ تَبِعْتُهُ وَ قَدِمَهَا فِي بَشَرٍ كَثِيرٍ مِنْ قَوْمِهِ فَأَقْبَلَ إِلَيْهِ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ مَعَهُ ثَابِتُ بْنُ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ وَ فِي يَدِ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قِطْعَةُ جَرِيدٍ حَتّٰى وَقَفَ عَلٰى مُسَيْلِمَةَ فِي أَصْحَابِهِ فَقَالَ لَوْ سَأَلْتَنِي هٰذِهِ ٱلْقِطْعَةَ مَا أَعْطَيْتُكَهَا وَلَنْ تَعْدُوَ أَمْرَ ٱللّٰهِ فِيكَ وَلَئِنْ أَدْبَرْتَ لَيَعْقِرَنَّكَ ٱللّٰهُ وَ إِنِّي لَأَرَاكَ ٱلَّذِي أُرِيتُ فِيهِ مَا رَأَيْتُ وَ هٰذَا ثَابِتٌ يُجِيبُكَ عَنِّي ثُمَّ ٱنْصَرَفَ عَنْهُ قَالَ ٱبْنُ عَبَّاسٍ فَسَأَلْتُ عَنْ قَوْلِ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنَّكَ أَرَى ٱلَّذِي أُرِيتُ فِيهِ مَا رَأَيْتُ فَأَخْبَرَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُ فِي يَدَيَّ سِوَارَيْنِ مِنْ ذَهَبٍ فَأَهَمَّنِي شَأْنُهُمَا فَأُوحِيَ إِلَيَّ فِي ٱلْمَنَامِ أَنِ ٱنْفُخْهُمَا فَنَفَخْتُهُمَا فَطَارَا فَأَوَّلْتُهُمَا كَذَّابَيْنِ يَخْرُجَانِ بَعْدِي أَحَدُهُمَا ٱلْعَنْسِيُّ وَ ٱلْآخَرُ مُسَيْلِمَةُ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* zamânında Müseylimetü'l-Kezzâb (Medîne'ye) gelmişti. O:

— Eğer Muhammed kendisinden sonra beni halef kılarsa kendisine uyarım! dedi. Müseylime, kavminden kalabalık bir hey'etle gelmişti[1]. Resûlullāh Müseylime'nin yanına gitti. (Hatîb-i Resûlullāh denilen) Sâbit İbn-i Kays İbn-i Şemmâs da Resûlullāh ile berâber gitmişti. Resûlullāh'ın elinde hurma dalından bir değnek bulunuyordu. Resûlullāh —kavmi içinde oturan— Müseylime'nin tâ karşısında durdu. (Onunla İslâm hakkında görüştü. Müseylime nübüvvet pâyesinden kendisine bir hisse verilmesini istedi.) Resûl-i Ekrem: (Değil nübüvvetten bir pay,) şu dal parçasını benden istesen onu bile sana vermem. Sen de Allāh'ın, hakkındaki hüküm ve takdîrini tecâvüz edemezsin! (O hüküm kezzâb, maktûl, cehennemî olmandır.) Eğer sen bana ve Hakk'a muhâlefet edersen, Allah seni muhakkak helâk eder. Ve ben muhakkak sanırım ki, sen, —onda gördüğüm eşkâle göre— (rü'yâmda) bana gösterilen (meş'ûm) kişisin! İşte şu zât (hatîbim) Sâbit'tir. Benim tarafımdan sana (îcâp eden) cevâbı verecektir! buyurdu. Sonra Müseylime'nin yanından dönüp gitti.

(Râvi) İbn-i Abbâs der ki: Ben Ebû Hüreyre'ye Resûl-i Ekrem'in Müseylimetü'l-Kezzâb'a: Eşkâl benzeyişine göre sen, muhakkak bana rü'yâmda gösterilen meş'ûm şahıs olacaksın! sözünün mâhiyetini sordum. Ebû Hüreyre bana şöyle cevâb verdi:

— Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: Bir kere ben uyurken rü'yâmda iki kolumda iki altın bilezik

[1] Müseylime'nin kavmi Benî Hanîfe idi. Hey'et de Vâkıdî'nin beyânına göre on yedi kişiden ibâret idi.

gördüm, bunlar kadın zîneti olduğu için bu rü'yâm beni kederlendirdi. Sonra rü'yâmda bana bu bileziklere üflemekliğim vahyolundu. Ben de bunlara üfledim. Bunların ikisi de uçtu. Ben bu iki bileziği benden sonra türeyecek iki yalancı (Peygamber) ile te'vîl ettim ki, bunun birisi Ansî (Esved) dir. Öbürüsü de Müseylime'dir.

1649. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ أُتِيتُ بِخَذَائِنِ الْأَرْضِ فَوُضِعَ فِي كَفِّي سِوَارَانِ مِنْ ذَهَبٍ فَكَبُرَا عَلَيَّ فَأَوْحَى اللّٰهُ إِلَيَّ أَنِ انْفُخْهُمَا فَنَفَخْتُهُمَا فَذَهَبَا فَأَوَّلْتُهُمَا الْكَذَّابَيْنِ اللَّذَيْنِ أَنَا بَيْنَهُمَا صَاحِبُ صَنْعَاءَ وَصَاحِبُ الْيَمَامَةِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Bir kere uyurken rü'yâmda bana yerde medfûn hazîneler getirildi. Ve avucumun içine iki altın bilezik konuldu. Bu rü'yâm bana ağır geldi. Sonra Allah bana bunlara üflemekliğimi vahyetti. Ben de üfledim. Hemen ikisi de gitti. Ben bu bilezikleri iki yalancı (türedi Peygamber) ile te'vîl ettim ki, ikisi arasında bulunduğum San'alı (Esved-i Ansî) ile Yemâme'li (Müseylime)dir.

قِصَّةُ أَهْلِ نَجْرَانَ

BU BÂB, NECRÂN HIRİSTİYANLARI KISSASINA DÂİR RİVÂYETLERİ MUHTEVÎDİR

Necrân, Mekke'ye Yemen tarafından yedi konak mesâfede vâkı' büyük bir şehirdir. Yemen'in şimâl-i şarkî tarafında ve Dehnâ sahrâ-yı kebîrinin kenarında vâkı'dir. Ahâlîsi ehl-i kitâb ve hıristiyan idi. Aralarında yehûdîler de vardı. Yemen mülûkünden mûsevî olan Ebû Nuvâs, hıristiyanları kendi dînine da'vet edip kabûl etmediklerinden birtakım uzun hendekler kazdırmak ve içlerinde îmân etmeyenleri yakmak sûretiyle ta'zîb etmişti. Bu cihetle bu zâlimler Kur'ân-ı Mübînde Ashâb-ı uhdud (= uzun hendek sâhibleri) adıyle anılmışlar, ve bu yehûdî zâlimleri dûçâr-ı helâk olmuşlardır[1].

İbn-i Sa'd'ın beyânına göre Resûl-i Ekrem Necrân hıristiyanlarına bir mektup gönderip Medîne'ye da'vet etti. Emirleri Abdülmesîh Âkib maiyetinde on dört kişi ile Medîne'ye geldi. İçlerinde en büyük âlimleri Ebu'l-Hâris Alkame ile Seyyid Eyhem de bulunuyordu. Bunlar Medîne'ye gelince Mescid-i Saâdet'e girdiler. Üzerlerinde bürd-i Yemânî denilen ipekli elbîseler, ridâlar vardı. İpekli kefyeler örtünmüşlerdi. Mescide girince maşrık tarafına doğru durup namaz kıldılar. Bunu hoş görmiyen Ashâb'a, Resûl-i Ekrem: Kendi hallerine bırakınız! buyurdu. Namazdan sonra Resû-

[1] Burûc Sûresinin 4, 5, 6, 7 nci âyetlerinde bu fâcia ve cezâsı şu sûretle bildiriliyor : Ashâb-ı uhdûd olan yehûd, katlolundular. —Uhdûd, uzun çukurlar içinde çıralı ve alevli ateşti.— Çünkü yehûd, bu ateşin etrâfına otururlar ve mü'min hıristiyanlara işledikleri mezâlimi seyrederlerdi.

lullāh'ın huzûruna geldiler. Fakat Resûl-i Ekrem bunlardan yüz çevirip iltifat buyurmadı ve bunlarla görüşmedi. Bunun üzerine Hazret-i Osmân bunlara: Huzûra ipekli elbîselerle ve mükellef giyimli bir hey'ette geldiğiniz için Resûlullāh size iltifat buyurmadı! dedi. Bunun üzerine Necrân hey'eti o günü kalkıp gittiler. Ferdâsı gün, ruhban hey'etinde olarak Resûlullāh'ın huzûruna geldiler. Ve selâm verdiler. Resûlullāh da selâmlarını selâmla karşıladı. Ve bunları İslâm'a da'vet etti. Fakat bunlar kabûl etmeyip çekindiler. Bunun üzerine Hazret-i Îsâ hakkında bunlarla uzun boylu bahis ve cidâl olundu. Ve deliller, hüccetler serdedildi. Ve Resûl-i Ekrem tarafından bunlara Kur'ân okundu. Fakat bunları bir türlü iknâ kābil olmadı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem bunlara: Eğer benim teblîğimi inkâr edip kabûl etmiyorsanız haydi gidiniz, âilenizle geliniz, sizinle mülâane[1] edelim! buyurdu. Bu teklîf üzerine onlar da kalkıp gittiler.

Âl-i İmrân Sûresi'nin 61 inci âyetinde bu lâ'n teklîfi ve tatbîk sûreti şöyle bildiriliyor: "*Habîbim! Sana gelen ilimden sonra her kim seninle münâkaşa ederse, sen* (mülâaneye da'vet edip) *ona: Haydi geliniz: Oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendilerimizi ve kendilerinizi çağıralım. Sonra Cenâb-ı Hakk'a tazarrû ve niyâz edelim de Allāh'ın lâ'netini yalancıların üzerine yükliyelim, de!*"[2].

Bu yolda mülâaneden de korkup çekindiler ve cizye vermeğe râzı oldular ki, bunun aşağıdaki hadîsde tercemesini göreceğiz:

---

[1] Mülâane iki kişinin birbirine lâ'net etmesidir. Lâ'net, dünyâda ve âhirette Allāh'ın rahmetinden uzaklık demek olup mülâane de iki taraftan her birinin öbürüsü hakkında Allāh'ın rahmetinden uzak olmasına duâdan ibâret olur.

[2] فمن حاجك فيه من بعد ما جاءك من العلم فقل تعالوا ندع ابناءنا و ابناءكم و نساءنا و نساءكم وانفسنا وانفسكم ثم نبتهل فنجعل لعنت الله على الكاذبين [سورة آل عمران].

1650. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ الْعَاقِبُ
وَالسَّيِّدُ صَاحِبَا نَجْرَانَ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
يُرِيدَانِ أَنْ يُلَاعِنَاهُ قَالَ فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ لَا تَفْعَلْ
فَوَاللّٰهِ لَئِنْ كَانَ نَبِيًّا فَلَاعَنَنَا لَا نُفْلِحُ نَحْنُ وَلَا عَقِبُنَا مِنْ
بَعْدِنَا قَالَا إِنَّا نُعْطِيكَ مَا سَأَلْتَنَا وَابْعَثْ مَعَنَا رَجُلًا أَمِينًا وَلَا
تَبْعَثْ مَعَنَا إِلَّا أَمِينًا فَقَالَ لَأَبْعَثَنَّ مَعَكُمْ رَجُلًا أَمِينًا حَقَّ أَمِينٍ
فَاسْتَشْرَفَ لَهُ أَصْحَابُ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ
قُمْ يَا أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ فَلَمَّا قَامَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى
اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هٰذَا أَمِينُ هٰذِهِ الْأُمَّةِ وَفِي رِوَايَةٍ عَنْ أَنَسٍ
رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِكُلِّ أُمَّةٍ
أَمِينٌ وَأَمِينُ هٰذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ .

TERCEMESİ

Huzeyfe (İbn-i Yemân) *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Necrân (hıristiyanların)ın iki ulusu (Abdülmesîh) Âkıb ile Seyyid (Eyhem) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelmişlerdi. Resûlullāh ile mülâane etmek istiyorlardı. Huzeyfe der ki: Âkıb ile Seyyid'den biri, arkadaşına:

— Sakın Muhammed'le mülâaneye girişme! Vallāhi Muhammed eğer Peygamberse, bir lâ'n eder (ve dünyâ, âhiret Allāh'ın rahmetinden uzak bulunmamıza bir duâ eder) ki, ne biz, ne de bizden sonra gelecek evlâd ve ahfâdımız felâh bulmayız! dedi. Bu mütâlâa üzerine Necranlıların bu iki reîsi, Resûlullāh'a gelerek:

— (Hıristiyan kalacağız. Fakat) bizden istediğin vergiyi vereceğiz! Şu kadar ki, bizimle Necrân'a emniyetli bir zâtı (me'mûr) gönderiniz! Göndereceğiniz bu kimse her halde emîn olsun! dediler. Resûlullāh da:

— Ben de muhakkak sûrette sizinle bi-hakkın emniyetli ve mu'temed bir kişiyi gönderirim! buyurdu. Resûlullāh'ın bu sözü üzerine Ashâb'ı (bu yüce emniyet ve i'timad kime tevcih buyurulacak diye) intizâr ettiler. Bu halde Resûl-i Ekrem:

— Kalk yâ Ebâ Ubeyde İbn-i Cerrâh! buyurdu. Ebû Ubeyde ayağa kalkınca da onu göstererek:

— İşte bu gördüğünüz sîmâ İslâm ümmetinin emînidir! buyurdu.

Enes *radiya'llāhu anh*'in Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den bir rivâyetinde de Peygamberimiz: Her ümmetin bir emîni vardır. İslâm ümmetinin emîni de Ebû Ubeyde İbn-i Cerrâh'dır! buyurmuştur. (Ve cizye cibâyeti için Ebû Ubeyde'yi göndermiştir).

İZÂHI

İbn-i Sa'd'ın rivâyetine göre, Necrânlılar yazılan musâlehâ-nâme mûcibince şunları vermeği deruhde etmişlerdi: Bin katı receb ayında, bin katı safer ayında teslîm edilmek üzere senede iki bin kat hıl'at ve her hıl'at ile berâber bir okıyye (kırk dirhem) nakid vereceklerdi. Ve eğer Yemen'de bir kargaşalık çıkarsa âriyet olarak da 30 zırh, 30 kargı, 30 deve, 30 at vereceklerdi.

Bu musâleha-nâme ahkâmına göre Necrânlılar Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânına kadar yerlerinde kaldılar. Ömer zamânında gayr-i müslim anâsırın Cezîretü'l-Arab'dan çıkarıldığı zamân bunların da emlâk ve arâzîlerinin bedelleri verilerek Kûfe civârında yine Necran adı verilen bir mahalle naklolundular.

قُدُومُ الْأَشْعَرِيِّينَ وَ أَهْلِ الْيَمَنِ

BU BÂB, EŞ'ARÎLERLE YEMEN AHÂLÎSİ MEB'ÛSLARININ KUDÛMU HAKKINDADIR

Eş'ariyyûn, Eş'arî'nin cem'idir. Eş'arî de eş'arın nisbetidir. Eş'ar, Sebe' neslinden Nabat İbn-i Üded nâmındaki kimsenin lâkabıdır. Nabat'in gövdesi anadan kıllı doğduğu için Eş'ar lâkabiyle anılmıştır. Sonra bu adamın neslinden Yemen'de yetişen büyük bir kabîle kendisine nisbet olunarak Eş'arî denilmiştir. Ashâb-ı Kirâm'dan Ebû Mûse'l-Eş'arî bu kabîledendir. İlm-i kelâmdaki Eş'arî mezhebinin kurucusu Ebu'l-Hasan Alî İbn-i İsmâil de Ebû Mûse'l-Eş'arî'nin ahfâdından bulunduğundan, bu kabîleye nisbetle ve mezhebi de Eş'ariyye denilmekle şöhret bulmuştur.

Buhârî şârihlerinden Kirmânî Eş'arî'nin cem'i tahfîf ile Eş'ariyyûn olduğunu tenbîh eder ki, lûgat âlimlerinin muhtârıdır. Fakat bütün Buhârî nüshalarında Eş'ariyyûn sûretinde mazbuttur. Buhârî şârihleri de bundan başka bir kırâat bulunduğunu bildirmiyorlar.

Buhârî'nin bu unvânında muallâk olarak rivâyetine göre Resûl-i Ekrem Eş'arîleri: (Onlar bana bağlıdırlar, ben de onlara) sözleriyle taltîf buyurmuştur. [7nci cildde 1104 numara ile tercemesi geçen Ebû Mûse'l-Eş'arî hadîsine ve îzâhına bakınız!].

Yine Buhârî'nin bu bâbındaki rivâyetine göre, Ebû Mûse'l-Eş'arî'nin Yemen'den ilk geldiği günlerin hâtıralarından birisini bildirerek der ki: Ben kardeşim Ebû Rühm ile Yemen'den Hayber'in fethi sırasında gelmiş ve huzûra

kabûl buyurulmamız için bir müddet intizâr etmiştik. Bu müddet zarfında, Resûlullāh'ın hânedânından Abdullāh İbn-i Mes'ûd ile anası Ümm-i Abd'den çok huzûra giren ve huzurdan ayrılmıyan kimse bilmiyorum! demiştir.

1651. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ أَتَيْنَا النَّبِيَّ صَلَّى
اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَفَرٌ مِنَ الْأَشْعَرِيِّينَ فَاسْتَحْمَلْنَاهُ فَأَبَى أَنْ
يَحْمِلَنَا فَاسْتَحْمَلْنَاهُ فَحَلَفَ أَنْ لَا يَحْمِلَنَا ثُمَّ لَمْ يَلْبَثِ النَّبِيُّ
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أُتِيَ بِنَهْبِ إِبِلٍ فَأَمَرَ لَنَا بِخَمْسِ
ذَوْدٍ فَلَمَّا قَبَضْنَاهَا قُلْنَا تَغَفَّلْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
يَمِينَهُ لَا نُفْلِحُ بَعْدَهَا أَبَداً فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّكَ
حَلَفْتَ أَنْ لَا تَحْمِلَنَا وَقَدْ حَمَلْتَنَا قَالَ أَجَلْ وَلٰكِنْ لَا أَحْلِفُ
عَلَى يَمِينٍ فَأَرَى غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا إِلَّا أَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ
مِنْهَا وَفِي رِوَايَةٍ وَتَحَلَّلْتُهَا .

TERCEMESİ

Ebû Mûse'l-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: (Resûlullāh Tebûk seferi hazırlığında bulunurken) biz Eş'arîlerden bir cemâat Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna vardık. Binmek ve zâd ü zahîremizi yüklemek için deve istedik. Fakat Resûl-i Ekrem imtinâ etti. Biz tekrar binit ve yük devesi istedik. Bu def'a

Resûlullāh veremiyeceğine yemîn etti. Sonra Resûlullāh çok beklemedi, kendisine bir deve ganîmeti getirildi. Bunun üzerine bize —iki ile dokuz yaş arasında— beş deve verilmesini emir buyurdu, biz develeri tesellüm edince (kendi aramızda): Biz Resûlullāh'a (bize deve veremiyeceğine dâir) yemînini unutturduk. Biz bundan sonra hiçbir zaman necât bulmayız! dedik. Bu mütâlea üzerine ben hemen Resûlullāh'ın huzûruna vardım. Ve:

— Yâ Resûla'llāh! Sen bize deve yükliyemem! (deve veremem) diye yemîn etmiştin, halbuki bize (yükliyecek deve verdin). Resûlullāh:

— Evet (hakîkaten ben yemîn ettim. Sonra da deve verdim) fakat ben, yemîn edilen şeyin başkasını yemîn edilenden hayırlı sanınca yemînim üzerinde bağlı kalmam. Muhakkak o hayırlı olduğuna kanâat ettiğim şeyi ihtiyâr ederim! buyurdu. Bu hadîsin bir rivâyet tarîkında da (تَحَلَّلْتُهَا) vârid olmuştur ki: Ben yemînimi istisnâ etmiştim! demektir.

Î Z Â H I

Yemîn-i istisnâ', yemîni Allāh'ın meşiyyet ve irâdesine ta'lîk etmektir. Meselâ: Allah dilerse vallāhi şu işi işlerim! demek bi'l-istisnâ yemîndir.

Hadîsin *Sahîh-i Buhârî* metnindeki sûret-i sevki şu ma'lûmâtı ihtivâ etmektedir: Ebû Mûse'l-Eş'arî'nin râvîsi olan Zehdem İbn-i Mudrib der ki: Ebû Mûse'l-Eş'arî, (Hazret-i Osmân zamânında vâli ta'yîn olunup Kûfe'ye) geldiğinde Cerm kabîlesinden bir cemâati kabûl ve ikrâm etmişti. Biz Ebû Mûsâ'nın yanında iken o, tavuk yiyordu. Hey'et içinde oturan bir kişiyi yemeğe da'vet etti. O da: Ben tavuğun fenâ şey yediğini gördüm de ondan tiksindim! dedi. Ebû Mûse'l-Eş'arî: Gel yâhu! Ben Resûlullāh'ın tavuk yediğini gördüm! demesi üzerine, o adam bu defa da: Ben tavuk eti yememeye yemîn ettim! dedi. Bunun üzerine Ebû Mûse'l-Eş'arî: Şöyle gel de ettiğin yemîne dâir sana bir haber bildireyim! dedi ve mevzûumuz olan hadîsi rivâyet etti.

Ebû Mûsâ'nın bu hadîsi Resûlullâh'ın yemînine bağlı kalmayıp hânis olduğunu açık olarak bildiriyor. Şu kadar ki, Resûlullâh'ın yemîn ettiği şeyden onun muhâlifinin daha hayırlı olduğu muhakkak olmakla berâber, hânis olduğu da muhakkaktır. Resûl-i Ekrem'in keffâret verdiklerine dâir hadîsde bir kayıd da yoktur. Bu şüpheyi izâle eden bir cihet varsa, o da bu hadîsin diğer bir rivâyet tarîkında (غَضْبَانَ) kaydının vârid olmasıdır. Ve Resûl-i Ekrem'in bu yemîninin meşiyyet-i ilâhiye ile mukayyed ve muallâk bulunmasıdır. Gerek bu rivâyet, gerek bunun daha ziyâde incelenmesi, aşağıda Kitâbü'l-Eymân ve'n-Nüzûr'da gelecektir. Oraya bakınız!.

1652. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَتَاكُمْ أَهْلُ ٱلْيَمَنِ هُمْ أَرَقُّ أَفْئِدَةً وَأَلْيَنُ قُلُوبًا ٱلْإِيمَانُ يَمَانٍ وَٱلْحِكْمَةُ يَمَانِيَةٌ وَٱلْفَخْرُ وَٱلْخُيَلَاءُ فِي أَهْلِ ٱلْإِبِلِ وَٱلسَّكِينَةُ وَٱلْوَقَارُ فِي أَهْلِ ٱلْغَنَمِ.

T E R C E M E S İ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'dan Resûlullâh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Ashâbım: Size Yemen hey'eti geldi. Yemenliler gönül zarları çok ince, gönülleri çok yumuşak insanlardır. Îman Yemenlidir. (Allah bilgisi ve korkusu olan) hikmet de Yemenlidir. İftihar ve kibir, azamet deve sâhiblerindedir. Sükûnet ve tevâzu' da koyun sâhiblerindedir[1].

* * *

[1] Buhârî'nin bu bâbında ve bu hadîsten önce bir rivâyetinde Abdullâh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh* de, Peygamberimizin Yemen tarafına işâret ederek: "*Îman işte şuradadır!*" buyurduğunu rivâyet etmiştir.

Bİr İfâde: Buraya kadar müellif Buhârî'nin rivâyet ettiği sefâret hey'etlerinden Umân ve Bahreyn, Devs ve Tufeyl İbn-i Amr, Tay ve Adiy İbn-i Hâtem gibi daha birçok hey'etler de Peygamberimize gelerek arz-ı îmân ve inkıyâd ettiklerini müellif merhûm rivâyet etmişse de bunların çoğunu Zebîdî yukarıda birer vesîle ile *Tecrîd*'de nakletmiş bulunduğundan, ihtisâr için burada zikretmemiştir. Biz de bu ihtisar yolunda giderek (*Haccetü'l-Vedâ'*) bahsine geçiyoruz.

حَجَّةُ ٱلْوَدَاعِ

BU BÂB, HÂTEMÜ'L-ENBİYÂ EFENDİMİZ'İN ÜMMETİNE VEDÂ' ETTİKLERİ HACCINA DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Hacc, senenin muayyen zamânında Kâ'be'yi ziyâret etmek ve bu ziyâret esnâsında birtakım menâsik ve mübârek mahallerde husûsî mâhiyette ibâdet etmekten ibârettir [Bak.! C. 6. Kitâbü'l-Hacc].

Vedâ' da misâfirin geri kalanlarla, onların da misâfirle esenleşmesine denir [*Kāmus Tercemesi*]. Bu esenleşme, Türk töresinde yolcunun geri kalanlara: Allāh'a ısmarladık, hoşca kalın! temennîleriyle öbürlerinin de yolcuya: Yolun açık olsun, uğurlar olsun, güle güle git! dilekleriyle ifâde olunur. Azîz Peygamberimiz aşağıda göreceğimiz hutbelerinde bundan sonra hiç haccetmiyeceğine ve ebediyet âlemine yolculuğunun yaklaştığına işâret ederek Ashâbına vedâ' ettiği için bu haccına *Haccetü'l-Vedâ'* denilmiştir.

Bunun bir adı da *Haccetü'l-İslâm*'dır. Resûl-i Ekrem Medîne'ye hicret ettikten sonra bu haccından başka hiç haccetmemiştir. Hicret'ten önce ise, Mekke'de gerek nübüvvetinden önce, gerek sonra müteaddid def'a haccetmişti. Rivâyete göre, haccın farz kılındığını teblîğ eden âyet-i kerîme bu sene nâzil olmuştu. Bir sene önce yâni Hicret'in dokuzuncu yılında nâzil olduğuna dâir de rivâyet vardır. Hicret'ten önce nâzil olduğu iddiasını ehl-i intikād garîb ve hakîkatten uzak bulmuşlardır.

Haccetü'l-Belâğ adiyle de anılmıştır. Çünkü Resûl-i Ekrem bu haccında hacc ibâdetinin bütün hükümlerini ve rükünlerini nazarî olarak tebliğ ettiği gibi, amelî olarakda tatbîkātını göstermiştir. *Haccetü'l-Kemâl ve't-Tamâm* da denilmiştir. Çünkü hacc ibâdetiyle İslâm dîninin te'sîs ettiği bütün ibâdet ve medeniyet kāideleri ve tekmil Allāh'a kulluk ve insanlık umdeleri Resûl-i Ekrem tarafından tamâmiyle teblîğ edilmiş bulunuyordu. Bu dînî tekâmül, Resûl-i Ekrem Arafat'ta vakfede iken nâzil olan Mâide Sûresi'nin 3 üncü âyetinde şu sûretle bildirilmiştir: "*Ey mü'minler! Şu küfreden müşrikler bugün dîninizi söndürmekten ümidlerini kesmişlerdir. Artık bundan böyle onlardan korkmayınız; ancak benden korkunuz! Bugün dîninizi, hayır ve saâdetiniz için kemâle erdirdim. Ve size ihsân ettiğim ni'metimi tamamladım. Din olarak da size İslâm dînini seçtim*"[1].

Siyer müelliflerinin rivâyetlerine göre, Resûl-i Ekrem'in bu günden i'tibâren seksen bir veya seksen iki gün devâm eden hayâtı zamânında şerîat ahkâmına hiçbir hüküm ziyâde kılınmadığı gibi hiçbir hüküm de nesha, tebdîle uğramamıştır. İslâm dîninin tekâmülünü teblîğ eden bu âyetle Resûl-i Ekrem'e risâlet vazîfesinin nihâyete erdiği ve bu sûretle vefâtının yaklaştığı bildirilmiş bulunuyordu. Bu dakîkayı yalnız Ebû Bekir *radiya'llāhu anh* sezmişti. Herkes dînin kemâline sevinirken yalnız Ebû Bekir ağlıyordu. Sebebi sorulunca da: Bu âyet, Resûlullāh'ın vefâtının yaklaştığına delâlet eder! demiştir. Buhârî'nin bir rivâyetine göre Hazret-i Ömer de anlamıştı [Bak.! C. 1, S. 45 (İkinci baskı, S. 53)]. Peygamber'in vefâtının yaklaştığını bildiren bu mehâbetli vahyin sikletine dayanamıyarak (Kasvâ) gibi deve müsâbakaları kazanmış en benâm deve bile çökmüştü.

[1] ..... اليوم يئس الذين كفروا من دينكم فلا تخشوهم و اخشون اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نعمتى و رضيت لكم الاسلام دينا . . . [سورة المائدة] .

Ferdâsı kurban bayramının birinci günü nâzil olan * (واتقوا يوما ترجعون فيه الى الله = *Bü fânî hayattan dönüp Allah dîvânına varacağınız bir gü*(nün mehâbeti)*nden Allāh'a sığınınız!*) âyet-i kerîmesinde de Peygamber'in vefâtının yaklaştığına işâret vardı. Bütün bu sebeblerden dolayı, Peygamber Efendimiz'in bu haccına verilen unvanlar arasında *Haccetü'l-Vedâ'* unvânı iştihâr etmiştir.

Nasr Sûresi'nin nüzûlünde de Peygamber'in vefâtının yaklaştığına işâret vardı. Bu sûrede Cenâb-ı Hak, Peygambe-r'ine şöyle hitâb etmişti: "*Habîbim! Allāh'ın yardımı erişip*(Mekke'nin) *fethi müyesser olduğunu ve halkın küme küme ve kabîle kabîle Allāh'ın dînine girdiklerini gördüğün zaman Rabbine hamdederek O'nu pâklıkla an ve Ondan mağfiret dile! Allah tevbe edenlerin tevbelerini kabûl edegelmiştir*" buyurmuştu. Allāh'ın nusreti ve fethi karşısında Peygamberinden hamd ve şükür istemesi pek tabiî ise de, mağfiret niyâzı emir ve ta'lîm buyurulması, her halde başka bir mânâyı hatırlatıyordu. Bunu doğrudan Resûl-i Ekrem kendisi: "*Artık bana vefâtım bildiriliyor!*" sûretinde tefsîr buyurmuştur. Bu cihetle İbn-i Mes'ûd bu sûreye (Tevdî') sûresi demiştir ki, vedâlaşmak ve esenleşmek demektir.

Bu sûrenin tefsîrinde Buhârî'nin iki tarîk ile rivâyetine göre, İbn-i Abbâs Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında ve onun huzûrunda Ashâb-ı Bedir ihtiyarlarından teşekkül eden bir mecliste bu sûreyi tefsîr ederek: Resûl-i Ekrem'in mağfiret niyâz etmesi irtihal etmek üzere bulunduğunun bir ifâdesidir! demişti. Bunun üzerine Hazret-i Ömer: Ben de bunu böyle anlıyorum! demiştir. Buhârî'nin bu sûrenin tefsîrine dâir bâbındaki bir rivâyetine göre, Hazret-i Âişe de şöyle demiştir: (اذا جاء نصر الله) sûresi nâzil olduktan sonra Resûlullāh her kıldığı namazda muhakkâk: («سبحانك ربنا وبحمدك اللهم اغفرلى» = *Rabb'imiz! Seni tenzîh eder ve Sana hamdederim,*

* Sûre: 2 (Bakare), : âyet 281.

Rabb'im beni mağfiret et!) derdi. Buhârî'nin ikinci bir rivâyetine göre, Peygamberimiz bu duâ ve istiğfârı rükûunda, sücûdunda çok söyler olmuştu.

İbn-i Kayyim, *Zâdü'l-Meâd*'da Nasr Sûresi'nin Haccetü'l-Vedâ'da eyyâm-ı teşrîkte nâzil olduğunu bildirir. Bütün Kur'ân sûrelerinden en son nâzil olan sûrenin Nasr Sûresi olduğuna dâir Beyhakî'nin rivâyeti de bunu te'yîd eder. Fakat İbn-i Hacer, Zürkānî gibi intikad âlimleri, Mekke'nin fethini müteâkib nâzil olduğuna dâir meşhur olan rivâyeti iltizâm etmişlerdir. Resûl-i Ekrem bu sûrenin nüzûlü zamânından i'tibâren vefâtının yaklaştığını anlayarak ümmetiyle hem vedâlaşmak, hem de İslâm dîninin ibâdete ve ictimâî hayâta taallûk eden bütün inkılâb umdelerini âmme müvâcehesinde anlatmak lüzûmunu hissetmişti. İslâm dîninin yarattığı cihân-şümûl inkılâbın belîğ bir ifâdesi olan Arafat hutbesi bu lüzûm üzerine îrâd olunmuştu. Farîza-i haccı îfâ etmek ve bu lâzimeyi tahakkuk ettirmek için Resûl-i Ekrem Hicret'in onuncu yılında zilka'de ayında haccedeceğini i'lân etti.

Resûl-i Ekrem'le birlikte haccetmek ve hacc erkân ve âdâbını onun gibi îfâ eylemek üzere Medîne'de derhal bir halk kütlesi toplandı [*Müslim*]. Siyer müellifleri bunun yüz bin kişiye bâliğ olduğunu bildirirler.

Buhârî'nin Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyetine göre Resûl-i Ekrem zilka'de'nin yirmi beşinci günü öğle namazını Medîne'de dört rek'at kıldıktan sonra Ehl-i Beyt-i ve Ashâb'ı ile berâber Medîne'den çıktı[1]. İkindi vakti Zü'l-Huleyfe'ye vardığında ikindi namazını seferî olarak iki rek'at kıldı. O

[1] Resûl-i Ekrem Medîne'den çıkmazdan önce îrâd ettiği bir hutbesinde ihram ve haccın vâciblerini, sünnetlerini bildirmiştir. İbn-i Hazm Medîne'den çıkışın bir perşembe gününe müsâdif olduğunu bildirirse de İbn-i Kayyim bunun cumartesi olduğunu müdâfaa ediyor [*Zâdü'l-Meâd*].

akşam Zü'l-Huleyfe'de geceledi. Sabahleyin iğtisâl edip ihrâma girdi. Ashâb-ı Kirâm da ihrâma girdiler. Sonra Resûlullāh Kasvâ adlı devesine binerek Beydâ' mevkiine doğru yollandı. Allāh'a hamdedip tesbîh ve tekbîr getirdi ve: («لبيك اللهم لبيك ، لبيك لا شريك لك لبيك، ان الحمد والنعمة لك و الملك لا شريك لك» = *Yâ Rab! Da'vetine sözümle, özümle tekrar tekrar icâbet ettim, böylece emrine boyun eğdim. Rabb'im, da'vetine icâbet borcumdur. Sen'in saltanatında eşin ve ortağın yoktur. Rabb'im, bütün varlığımla Sana yöneldim. Şüphesiz hamd Sana mahsustur, ni'met Sen'indir, mülk Sen'indir, bütün bunlarda Sen'in şerîkin yoktur)* diye telbiye etti. Hacc ile ömreye niyet etti. Ashâb'ı da bu sûretle telbiyeye başlayıp tekbîr ve telbiye sayhalariyle vâdîler inliyordu [Bak.! C. 6, S. 103, 104 (İkinci baskı, S. 78, 79)].

Müslim'in rivâyetine göre, Câbir *radiya'llāhu anh* Resûlullāh'ın bu hacc mevkibindeki ihtişâmını şöyle tasvîr ediyor[1]:

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Kasvâ' üzerinde Beydâ' mevkiine vardığında ben Resûlullāh'ın önünde gidiyordum. Başımı kaldırıp gözümün yetiştiği kadar uzaklara baktığımda sanki o geniş vâha atlı, yaya bir insan meşceri olmuştu. Mevkibin sağına, soluna, arkasına da geçip ayrı ayrı baktım. Her tarafta bir insan deryâsının dalgalana dalgalana akıp gittiğini gördüm. Resûlullāh da mevkibin ortasında gidiyor ve zaman zaman Kur'ân nâzil oluyordu. Bu ihtişâm ile (Zilhicce'nin dördüncü pazar günü) Mekke'ye vardık, Harem-i Şerîf'e dâhil olduk.

Resûl-i Ekrem'in sûret-i tavâfı ve Hacer-i Esved'i istilâmı, Safâ ile Merve arasında sa'yi gibi haccın bilûmum erkân ve adâbına dâir rivâyetler Kitâbü'l-Hacc'da geçtiğinden

[1] Haccetü'l-Vedâ'a dâir rivâyetler içinde en cemiyetlisi Müslim'in Câbir *(Radiya'llāhu anh)*den rivâyeti bulunduğundan, bu mübârek vak'ayı Müslim'in bu rivâyetinden ta'kîb edeceğiz. Îcâb eden ma'lûmâtı diğer rivâyetlerden alarak îzâh edeceğiz.

Buhârî'nin buradaki rivâyetleri pek azdır. Arafat'taki ve Minâ'daki Haccetü'l-Vedâ' hutbelerine münhasır gibidir. Biz de okuyucularımıza Kitabü'l-Hacc'ı —ki, altıncı cilddedir— okumalarını tavsiye ederek bu hutbeleri ve diğer bâzı rivâyetleri bildireceğiz.

1653. حَدِيثُ ٱبْنُ عُمَرَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا عَنْ صَلَاةِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي ٱلْكَعْبَةِ قَدْ تَقَدَّمَ وَ ذَكَرَ فِي هٰذِهِ ٱلرِّوَايَةِ قَالَ وَ عِنْدَ ٱلْمَكَانِ ٱلَّذِى صَلَّى فِيهِ مَرْمَرَةٌ حَمْرَاءُ .

TERCEMESİ

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Kâ'be dâhilinde kıldığı namaza dâir Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ* hadîsi yukarıda geçti. Buradaki rivâyette İbn-i Ömer (ziyâde olarak): Resûl-i Ekrem'in o namaz kıldığı yerde (kıymetli) kırmızı bir mermer vardı! demiştir.

İZÂHI

Müellif Zebîdî'nin yukarıda geçtiğini bildirdiği İbn-i Ömer hadîsinin tercemesi ikinci cildde 294 numara ile terceme edildi. Fakat oradaki metin ile buradaki rivâyetin metni arasında fark vardır. Buradaki daha mufassal olduğundan aynen terceme ediyoruz: Resûlullāh Mekke'nin fethi günü Kasvâ' (adlı devesi) üzerinde terkisinde Üsâme olduğu halde Mescid-i Harâm'a doğru geldi. Bilâl ile Osman İbn-i Talha da berâber idi. Tâ Beyt(-i Harâm)ın yanında devesini çöktürdü. Sonra Osman İbn-i Talha'ya Kâ'be'nin anahtarını getirmesini emretti[1]. O da (anasından alıp) anahtar

[1] Osmân İbn-i Talha İbn-i Ebî Talha, Abdüddâr evlâdından idi. Ötedenberi Kâ'be'nin hicâbet vazîfesi denilen anahtarcılığı bu âileye âid idi. Osmân İbn-i Talha'nın babası Uhud gazâsında kâfir olarak ölmüştü. Kendisi de Hâlid İbn-i Velîd ve Amr İbn-i Âs ile birlikte Medîne'ye gidip müslüman olmuşlardı. Mekke'nin fethinde Resûl-i Ekrem'in maiyetinde bulunup Kâ'be'nin de anah-

ile geldi. Ve Resûl-i Ekrem için Kâ'be'yi açtı. Üsâme, Bilâl, Osman Resûl-i Ekrem ile Kâ'be'ye girdiler. Kapıyı kapadılar ve Kâ'be dâhilinde uzun zaman kaldılar. Sonra Resûlullâh çıktı. Halk Kâ'be'ye girmeğe başladılar. Fakat ben onların önüne geçtim. Ve Bilâl'ı Kâ'be kapısının arkasında buldum. Hemen ona: Resûlullâh (namaz kıldı mı? diye sordum. Kıldı! dedi.) Nerede kıldı? dedim. Şu öndeki iki direğin arasında kıldı! diye gösterdi. Kâ'be (o zaman) iki sıra altı direk üzerinde kurulmuştu. (Bilâl rivâyetine devâm edip:) Resûlullâh namaz kılarken Kâ'be kapısını arkasına aldı. Yüziyle de (sen Kâ'be'ye girdiğinde karşına gelen) duvara karşı durdu. Resûlullâh ile karşısındaki duvar arasında üç zirâ' mikdârına yakın bir fâsıla vardı. İbn-i Ömer der ki: Bilâl'e Resûlullâh kaç rek'at kıldı? diye sormayı unuttum. Resûlullâh'ın namaz kıldığı yerde kırmızı bir mermer vardı.

Görülüyor ki, bu hadîsde Resûlullâh'ın Kâ'be'ye girmesi ve orada namaz kılması Mekke'nin fethi gününe âittir. Vedâ' Haccı'na âid değildir. Bu sebeble Buhârî şârihleri Haccetü'l-Vedâ' ile bu hadîs arasında münâsebet bulunmasında güçlük bulunduğunu iddia etmişlerdir.

ARAFÂT HUTBESİ: Pazar günü Mekke'ye vâsıl olan Resûl-i Ekrem pazartesi, salı, çarşamba günleri Mekke'de ikāmet buyurdu. Zilhicce'nin sekizinci perşembe günü —ki, şerîat ıstılâhında yevm-i terviye denilir — Kasvâ'ya binerek Minâ'ya doğru hareket etti. O gün Minâ'da kaldı. Öğle, ikindi, akşam, yatsı, sabah namazlarını burada kıldı. Güneş doğuncaya kadar Minâ'da istirahat etti. Sonra Arafât'daki Nemire mevkiinde bir çadır kurulmasını emretti. Müteâkıben hareket ederek ve Kur'ân'da Meş'aru'l-Harâm yâd olunan Müzdelife'yi geçerek Arafât'da hazırlanan Nemire'deki çadıra varıp indi. Câhiliyet devrinde Kureyş eşrâfı Müzdelife'de vakfe ederlerdi. Hâriçten gelen halk da Arafât'da vakfe ederek Kureyş'e karşı müstesnâ hürmet gösterilirdi. Müzdelife Harem'den ma'dûd idi. Kureyş'in

---

tarcısı olduğundan anahtarı bulup getirmesi Osmân'a emrolundu. O da gidip anasından aldı geldi. Kâ'be'yi ziyâretten sonra Resûlullâh anahtarı Osmân İbn-i Talha ile Şeybe İbn-i Osmân'a iâde buyurdu. Mekke'nin fethinden sonra Osmân Medîne'ye gitti ve Resûlullâh'ın vefâtına kadar orada kaldı. Sonra Mekke'ye gelerek Muâviye'nin hilâfeti zamânında ve Hicret'in 42 nci senesinde vefât etti.

burada vakfe etmeleri Harem'in sâhibi olduklarının bir ifâdesi idi. Arafât ise Harem hâricinde addolunup Kureyş'ten başkaları burada vakfe ederlerdi. Resûl-i Ekrem Müzdelife'de tevekkuf etmeyip Arafât'a ve Harem dışında bulunan Nemire mevkiindeki çadırına kadar gitmesi, Kureyş'in halktan ayrı aristokratik ibâdet hayâtına —ki, Hums adiyle anılırdı[1] — karşı büyük bir darbe idi [*Müslim*: Haccetü'l-Vedâ'] Böyle kabîle ve âile imtiyazlarını kaldırarak müslümanlar arasında tam bir müsâvât te'sîs etmek için Resûl-i Ekrem bütün hacılarla birlikte Arafât'a gelerek: İşte burada babanız İbrâhîm'in mîras bıraktığı yerlerde vakfe ediniz! buyurmuştur [*Ebû Dâvud*: Mevziü'l-Vukûf].

Güneş zevalden guruba dönünce, Resûl-i Ekrem çadırdan çıkıp Kasvâ'ya binerek Arafât vâdîsinin ortasına geldi. Burada İslâm inkılâb târihinin bütün beşeriyete hitâb eden en müessir nutkunu îrâd buyurdu. Resûl-i Ekrem'in bu hutbesi *Kütübü Sitte*'de vesâir hadîs kitablarında İbn-i Ömer, İbn-i Abbâs, Câbir, Ebû Bekre, Ebû Ümâme *radiya'llāhu anhüm* gibi bir çok Ashâb-ı Kirâm taraflarından rivâyet olunmuştur. Fakat bu rivâyetler toplu bir halde değildir. Ashâb'dan her biri hıfzedebildiği bir kısmını rivâyet etmiştir. Bunların müşterek noktaları olduğu gibi münferiden rivâyet olunan cihetleri de vardır. Tabiî *Sahîh* ve *Sünen* sâhibleri de ayrı ayrı rivâyet etmişlerdir. Sonra Haccetü'l-Vedâ' hutbesi bir değildir. Üç günde ve üç yerde îrâd olunmuştur: 1) Arafat'ta arefe günü, 2) Minâ'da bayramın ilk günü, 3) Yine Minâ'da bayramın ikinci günü. Ancak yukarıda not olarak bildirdiğimiz vechile Müslim'in Câbir'den rivâyeti ile İmâmü'l-megāzî İbn-i İshâk'ın, İbn-i Hişâm'ın *Sîret*'indeki rivâyeti cemiyetli ve toplu bulunduğundan, hutbe hakkındaki tercememize bu iki rivâyeti esas ittihâz ederek diğer hadîs kitâblarındaki rivâyetlere not olarak işâret edeceğiz:

Yüz binlere bâliğ olan hüccâc Arafât vâdîsini doldurmuştu. Buhârî'nin bu bâbındaki bir rivâyete göre, Resûl-i Ekrem bu mahşerî izdihamda hitâbete başlamazdan önce Cerîr İbn-i Abdillāh vâsıtasiyle halkın sükûnetini te'mîn etti. Sonra hitâbete

1 Hums, asâlet-i dîniye bid'ati idi. Bi'set-i Muhammediye'den az bir zaman önce ortaya konulmuştu. Hazret-i İbrâhîm'denberi devâm edip gelen hacc âdâb ve erkânını bozmuş, birtakım bid'atler ortaya koymuştu. Resûl-i Ekrem bu haccında bütün bunları kaldırmıştır. 6 ncı cildin 44, 45, 46, 47 (İkinci baskı, S. 32, 33, 34) nci sayfalarını okuyunuz! 872 numaralı hadîsi de okuyunuz!.

başladı. Ve **İbn-i İshâk**'ın beyânı vechile Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senâ ederek şöyle buyurmuştur:

"*EY NÂS! Sözümü iyi dinleyiniz! Bilmiyorum, belki bu seneden sonra sizinle burada ebedî olarak bir daha birleşemeyeceğim. EY NÂS! Bu günleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz* (Mekke) *nasıl mübârek bir şehir ise; canlarınız, mallarınız, ırzlarınız da öyle mukaddesdir; her türlü taarruzdan masundur. ASHÂBIM! Yarın Rabb'-inize kavuşacaksınız. Ve bu günkü her hal ve hareketinizden muhakkak sorulacaksınız!. Sakın benden sonra eski dalâletlere dönüp te biribirinizin boynunuzu vurmayınız!. Bu vasiyetimi burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin!. Olabilir ki, bildirilen kimse, burada bulunup ta işidenden daha iyi anlıyarak muhâfaza etmiş bulunur*" [1].

"*ASHÂBIM! Kimin yanında bir emânet varsa onu sâhibine versin!. Fâizin her nev'i mülgādır, ayağımın altındadır. Lâkin borcunuzun aslını vermek gerektir. Ne zulmediniz, ne de zulmolununuz. Allāh'ın emriyle fâizcilik artık yasaktır. Câhiliyyetten kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım fâiz de Abdulmuttalib'in oğlu Abbâs'ın fâizidir!*" [2].

"*ASHÂBIM! Câhiliyet devrinde güdülen kan da'vâları da kâmilen mülgādır. İlgā ettiğim ilk kan da'vâsı da Abdulmuttalib'in torunu Rebîa'nın kan da'vâsıdır*" [3].

"*EY NÂS! Bu gün şeytan sizin şu topraklarınızda yeniden nüfuz ve saltanatını kurmak kudretini ebedî sûrette kaybetmiştir. Fakat size bu kaldırdığım şeyler hâricinde küçük gördüğünüz işlerde ona uyarsanız bu da onu memnûn edecektir. Dîninizi korumak için bunlardan da hazer ediniz!*" [4].

---

[1] [*Buhârî:* İbn-i Abbâs ve Ebû Bekre hadîsleri].

[2] Câhiliyet zamânında Kureyş zenginleri birer banker idi. Her birisinin kendine mahsus murâbaha sistemi vardı: Bir iki sene içinde re'sü'l-mâl derecesine yükselen ağır şartları ihtivâ ediyordu. Bu murâbaha evlerinden birisi de Peygamber'in amucası Abbâs'ın evi idi. Ne büyük insaf ve adâlettir ki, Peygamberimiz koyduğu yasağı en önce kendi hânedânı üzerinde tatbîk ediyordu.

[3] Peygamber'in amucası oğlu olan Rebîa İbn-i Hâris, oğlu için süt aramağa Benû Sa'd'a gittiğinde onu Hüzeyl öldürmüştü. Bu cihetle Abdülmuttalib oğulları Hüzeyl hakkını kan güdüyorlar. Arab türesince intikâm almak istiyorlardı. Resûl-i Ekrem bu hutbesinde Rebîa'nın kanının heder olduğunu, artık İslâm'da kan da'vâsı güdülmiyeceğini i'lân etmiştir. [*Müslim*].

[4] İbn-i İshâk'ın rivâyetinde bundan sonra ayların ve günlerin hesâbına dâir bir fıkra vardır. Fakat bu fıkra Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde bunu İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer ve Ebû Bekir'den Minâ'da îrâd olunmuş olarak rivâyet ettiklerinden biz de orada terceme edeceğiz.!

"EY NÂS! Kadınların haklarına riâyet etmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah emâneti olarak aldınız. Ve onların nâmuslarını ve ismetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz! Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların âile harîmini sizin hoşlanmadığınız hiçbir kimseye çiğnetmemeleridir. Eğer onlar râzı olmadığınız her hangi bir kimseyi âile yuvanıza alırlarsa, onları hafif sûrette darb ve tahzîr edebilirsiniz! Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, memleket göreneğine göre her türlü yiyim ve giyimlerini te'mîn etmenizdir. EY MÜ'MİNLER! Size bir emânet bırakıyorum ki, siz ona sıkı sarıldıkça yolunuzu hiç şaşırmazsınız. O emânet Allah kitâbı Kur'ân'dır. [Müslim, Nevevî]."

"EY MÜ'MİNLER! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi muhâfaza ediniz! Müslüman müslümanın kardeşidir, ve böylece bütün müslümanlar kardeştirler. Din kardeşinize âid olan her hangi bir hakka tecâvüz, başkasına helâl değildir. Meğer ki gönül hoşluğiyle kendisi vermiş olsun. ASHÂBIM! Nefsinize de zulmetmeyiniz! Nefsinizin de üzerinizde hakkı vardır" [Sîret-i İbn-i Hişâm]."

"*EY NÂS*[1]*! Cenâb-ı Hak her hak sâhibine hakkını* (Kur'ân'da) *vermiştir. Vâris için vasiyete lüzum yoktur. Çocuk kimin döşeğinde doğmuşsa ona âiddir. Zinâkâr için mahrûmiyettir. Babasından başkasına neseb iddia eden soysuz, yâhud efendisinden başkasına intisâba kalkan nankör, Allāh'ın gazâbına, meleklerin lâ'netine ve bütün müslümanların ilencine uğrasın! Cenâb-ı Hak bu makûle insanların ne tevbelerini, ne de adâlet ve şehâdetlerini kabûl eder*"[2]. Bundan sonra Resûl-i Ekrem o muazzam halk kütlesine:

[1] İbn-i İshâk hutbe'nin buradan alt tarafını Amr İbn-i Hârice *(radiya'l-lāhu anh)* den rivâyet ediyor. Amr der ki: Mekke vâlisi Attâb İbn-i Esîd, hutbe başlamazdan önce beni bir iş için Resûl-i Ekrem'e göndermişti. O vazîfemi gördükten sonra Resûl-i Ekrem'in yanından ayrılmadım. Kasvâ'nın çenesinin altında idim. Devenin ağzının köpükleri başıma dökülüyordu. Resûlullāh şöyle buyurdu: Ey Nâs!...

Attâb İbn-i Esîd, Kureyş'den olup Mekke'nin fethi günü müslümân olmuştu. Ve Mekke'nin fethi üzerine Resûl-i Ekrem tarafından Mekke vâlisi ta'yîn olunmuştur. Bu sırada Attâb henüz yirmi yaşında bir genç idi. Resûl-i Ekrem'in vefâtına kadar Mekke vâliliğinde bulundu ve hüsnü idâresinden dolayı Ebû Bekir tarafından da vâlilikte ibkā olundu. Ebû Bekir'in vefâtı günü Attâb da Mekke'de vefât etti. [*Hulâsa*].

[2] Buhârî'nin de buna benzer bir rivâyeti vardır. (1427) numara ile tercemesi 9 uncu cildde geçti. Buhârî'nin Neseb bahsindeki bu rivâyetinde Haccetü'l-Vedâ' hutbesi cümlesinden olduğuna dâir bir kayıd yoktur. Bununla berâber İbn-i İshâk'ın en kuvvetli rivâyetlerinden olduğu bundan evvelki hâşiyemizde işâret olunmuştur.

"*EY NÂS! Yarın beni sizden soracaklar, ne dersiniz!*" diye sordu. Ashâb-ı Kirâm:

"*— Allāh'ın risâletini teblîğ ettin; risâlet vazîfeni îfâ ettin, bize vasiyet ve nasîhatta bulundun! diye şehâdet ederiz*" dediler. Resûl-i Ekrem mübârek şehâdet parmağını göğe doğru kaldırarak sonra da cemâat üzerine çevirip indirerek üç kere:

— "*Şâhid ol yâ Rab! Şâhid ol yâ Rab! Şâhid ol yâ Rab!*" buyurdu [*Müslim*].

Hutbe burada bitiyor. Dinleyiciler çok kalabalıktı. Câbir'in Medîne'den ve Zü'l-Huleyfe'den hareket sırasında halkın çokluğunu tasvîri vechile Arafat sâhası bir insan meşceri hâlini almıştı. Hüccâcın hepsi tarafından Resûl-i Ekrem'in sesinin duyulması imkân hâricinde idi. Halbuki halkın işitmesi matlûb idi. Bu cihetle gür sesli münâdîler vâsıtasiyle i'lân edildi. Bunlardan birisi İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre Rebîa İbn-i Ümeyye idi. Rebîa Resûlullāh'ın ta'lîmi vechile: *(Ey nâs! Resûlullāh der ki...)* diye halka teblîğ ediyordu.

Müslim'in Câbir'den rivâyetine göre, hutbe bittikten sonra ezân okundu, sonra kāmet olunarak Resûl-i Ekrem ibtidâ öğle namazını kıldı. Sonra tekrar kāmet olunup ikindi namazını kıldı ve bu iki namaz arasında nâfile namaz kılmadı. Sonra devesine binerek Cebelü'r-Rahme'nin alt tarafındaki mevkıfe kadar geldi. Deve üstünde mübârek yüzünü kıbleye çevirerek güneş batıp sarılığı biraz zâil oluncaya kadar vakfe etti. Ve uzunca duâ buyurdu. Fazl'ın vâlidesi tarafından gönderilen bir bardak sütü de halkın müvâcehesinde içti. Resûl-i Ekrem'in arife günü oruçlu olup olmadığı Ashâb arasında bahis mevzuu oluyordu. Bu sûretle oruçlu olmadığı anlaşıldı. [6 ncı cildde 811 numara ile tercemesi geçen Ümmü'l-Fazl hadîsine bakınız]. Tam bu sırada Mâide Sûresi'nin 3 üncü âyetindeki:(اليوم اكملت لكم...) kavl-i şerîfi nâzil oldu ki, bu âyet-i kerîmeyi yukarıda îzâh etmiştik.

Güneşin kursu tamâmiyle kaybolduktan sonra Kasvâ'ya binip Üsâme İbn-i Zeyd'i terkisine alarak Arafattan yavaş yavaş inmeğe başladı. Yavaş yürümesi için Resûl-i Ekrem devenin gemini çekiyordu. Bir derecede ki, devenin başını kendisine kadar kaldırıyordu. Halka da sağ eliyle işâret ederek: Es-sekîne, Es-sekîne = ağır ağır gidiniz. Acele yürümekle hayır bulunmaz, diyordu [6 ncı cilddeki 815 numaralı İbn-i Abbâs hadîsine bakınız!.]

Câbir, rivâyetine devamla der ki: Bu sûretle hacc mevkibi Müzdelife'ye gelmişti. Burada da Resûl-i Ekrem akşamla yatsı namazını bir ezân ve iki kāmetle arka arkaya kıldı. Bu iki namazın arasında nâfile namaz kılmadı. Sonra Resûl-i Ekrem sabaha, şafak vaktine kadar yan yatıp istirahat buyurdular. Şafak sökünce ve sabah belli olunca da ezân ve kāmetle sabah namazını kıldı. [6 ncı cilddeki 816, 817, 818 numaralı hadîslere bakınız!] Sonra Kasvâ'ya binerek Meş'arü'l-Harâm'a geldi. Kıble'ye karşı durup duâ, tekbîr, tehlîl ve tevhîd eyledi. Ve ortalık iyice ağarıncaya kadar vakfede durdu. Güneş doğmazdan önce Müzdelife'den hareket etti[1] ve Fazl İbn-i Abbâs'ı terkisine aldı.

Câbir der ki: Fazl güzel saçlı, beyaz sîmâlı bir gençti. Deve üzerinde giderken, kadın hacıların develerinin yanına uğramıştı. Ve Fazl kadınlara bakmağa başlamıştı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem elini Fazl'ın yüzüne koydu. Fazl da hemen yüzünü öbür tarafa çevirdi. Bu tarafta da bakmağa başlayınca bu def'a Resûlullāh da elini bu tarafa çevirip Fazl'ın yüzüne koydu. Fazl da hemen yüzünü bu def'a da çevirdi[2]. Bu sûretle Muhassir vâdîsinin ortasına geldi. Burada Kasvâ'yı biraz harekete getirip sür'atlendirdi. Sonra Cemre-i Kübrâ'ya çıkan orta yola düşerek Cemretü'l-Akabe'ye geldi. Buhârî'nin rivâyetine göre burada Resûl-i Ekrem ufak çakıllardan ibâret olan yedi cemreyi attı. Bunlardan her birisini iki parmağiyle tutarak atıyordu ve her def'asında tekbîr getiriyordu. Ashâbına da: Bu kırattaki çakılları bu sûretle atınız!. Ey nâs! Din husûsunda ifrat etmekten hazer ediniz! Sizden evvelki ümmetlerin ölümüne sebeb, din husûsunda taşkınlık etmeleri olmuştur! buyurdu. Sonra Resûlullāh Minâ'ya geldi.

Minâ hutbesi: Resûl-i Ekrem Minâ'ya gelince, Muhâcirlerin kıblenin sağ tarafında, Ensâr'ın solda, sâir cemâatin de karşıda saf saf yer almalarını emretti. Yine deve üstünde yüz binlerce cemâat karşısında İslâm inkılâb târîhinin en müessir bir hutbesini daha şu sûretle îrâd etti:

---

[1] Câhiliyet zamânında Kureyş gün doğduktan sonra Müzdelife'den hareket ettiğinden Resûl-i Ekrem bu muhâlefetiyle Kureyş'e bir darbe daha indirmiş ve ceddi Hazret-i İbrâhîm'in sünnet ve âdet-i kadîmesini ihyâ buyurmuştur. [Bak.! C. 6, S. 181 (İkinci baskı, S. 145, 146)].

[2] 6 ncı cildde 752 numaralı İbn-i Abbâs hadîsine de bakınız!.

"EY NÂS: Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senâ, tekbîr ve tehlîl ettikten sonra derim ki: Sizi, Allāh'ın kitâbına bağlıyan Peygamberinizin sözlerini iyi dinleyiniz ve ona itâat ediniz! Hacc ibâdetinizin bütün eşkâlini benden gördüğünüz gibi îfâ ediniz! Öyle sanıyorum ki, ben bu seneden sonra bir daha haccedemem" [*Zâdü'l-Meâd* ve *Mevâhib-i Ledünniye*].

Hutbenin bundan alt tarafını B u h â r î'nin aşağıdaki rivâyetinden dinleyeceğiz:

1654. عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ الزَّمَانُ قَدِ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللّٰهُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْراً مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ
ثَلَاثَةٌ مُتَوَالِيَاتٌ ذُوالْقَعْدَةِ وَ ذُوالْحِجَّةِ وَ الْمُحَرَّمُ وَ رَجَبُ
مُضَرَ الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَ شَعْبَانَ أَيُّ شَهْرٍ هٰذَا قُلْنَا اللّٰهُ
وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ قَالَ
أَلَيْسَ ذَا الْحِجَّةِ قُلْنَا بَلَى قَالَ فَأَيُّ بَلَدٍ هٰذَا قُلْنَا اللّٰهُ وَ رَسُولُهُ
أَعْلَمُ فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ قَالَ أَلَيْسَ
الْبَلْدَةَ قُلْنَا بَلَى قَالَ فَأَيُّ يَوْمٍ هَذَا قُلْنَا اللّٰهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ
فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ قَالَ أَلَيْسَ يَوْمَ
النَّحْرِ قُلْنَا بَلَى قَالَ فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَ أَمْوَالَكُمْ وَ أَعْرَاضَكُمْ
عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هٰذَا فِي شَهْرِكُمْ هٰذَا فِي بَلَدِكُمْ

هٰذا وَ سَتَلْقَوْنَ رَبَّكُمْ فَيَسْأَلُكُمْ عَنْ أَعْمَالِكُمْ أَلَا فَلَا تَرْجِعُوا
بَعْدِى ضُلَّالًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ أَلَا لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ
الْغَائِبَ فَلَعَلَّ بَعْضَ مَنْ يُبَلَّغُهُ أَنْ يَكُونَ أَوْعَى لَهُ مِنْ بَعْضِ
مَنْ سَمِعَهُ أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ مَرَّتَيْنِ.

TERCEMESİ

Ebû Bekre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* devesi üstüne oturduğu ve devenin dizgini birisi (Bilâl) tarafından tutulduğu halde îrâd ettiği hutbesinde[1] şöyle buyurmuştur:

"(EY NÂS! Mütemâdiyen dönmekte olan) *zaman* (ve yıl, ay dediğimiz vakit ölçüsü bugün,) *Allâh'ın gökleri, yerleri yarattığı günkü* (ilk) *vaziyetine dönmüştür* (ve yıl, ay o ilk hesâba tâbi' bulunuyor ki:) *bir yıl, ay ölçüsiyle on iki aydır. Bunlardan dördü haram* (yasak) *aylardır ki, üçü arka arkaya Zülka'de, Zülhicce, Muharrem'dir.* (Dördüncüsü) *Mudar'ın ayı olan Receb'dir*[2]. *O, Cümâd* (el-âhir) *ile Şa'bân arasındadır*". Sonra Resûlullâh:

— "(Ey mü'minler!) *Bu ay hangi aydır?*" diye sordu. Biz:

— "*Allah ve Resûlü daha iyi bilir!*" dedik. Resûlullâh sükût etti. Biz Resûlullâh bu aya eski adından başka bir ad verecek sandık. Sonra:

— "*Zülhicce* (ayı) *değil midir?*" buyurdu. Biz:

---

[1] Kavis içindeki bu ziyâde, Buhârî'nin Kitâbü'l-İlim'deki rivâyetinden alınmıştır.

[2] Mudar, İbn-i Nezar'dır. Kendisine nisbet olunan kabîlenin adıdır. Bunlar Receb ayının hürmetine her kabîleden ziyâde riâyet ettiklerinden hadîste Receb ayı bunlara nisbet olunmuştur.

— "*Evet, Zülhiccedir!*" dedik. Resûlullāh:

— "*Bu içinde bulunduğumuz hangi beldedir?*" buyurdu. Biz:

— "*Allah ve Resûlü daha iyi bilir!*" dedik. Resûlullāh sustu. Bir derecede ki, biz Resûlullāh Mekke'ye yeni ad verecek sandık. Sonra Resûlullāh:

— "*Mekke şehri değil midir?*" buyurdu. Biz:

— "*Evet Mekke'dir!*" dedik. Resûlullāh:

— "*Bugün hangi gündür?*" diye sordu. Biz:

— "*Allah ve Resûlü bilir!*" dedik. Yine Resûlullāh sükût etti. Hattâ biz, bugüne eski adından başka bir ad verecek sandık. Resûlullāh:

— "*Yevmü'n-Mahr* (kurban kesim günü) *değil midir?*" buyurdu. Biz:

— "*Evet, yevmü'n-nahr'dir!*" dedik. (Bu mukaddemelerden sonra) Resûlullāh, (mal, can, ırz masûniyetine işâret ederek) buyurdu ki:

— "*Şu halde iyi biliniz ki, bu şehrinizde, bu beldenizde bu gününüzün haram olduğu gibi* (birbirinize) *kanlarınız*(ı dökmek), *mallarınız*(ı almak), *namuslarınız*(ı selbetmek) *de haramdır.* (Her türlü taarruzdan masûndur.) *Muhakkak ki siz, Rabbinize kavuşacaksınız. O zaman bütün bu işlerden sorulacaksınız!.*

EY NÂS! Aklınızı başınıza toplayınız da benden sonra birbirinizin boynunu vuracak sûrette dalâlete, vahşete düşerek (câhiliyet devrine) *dönmeyiniz! EY NÂS! Bu nasîhatlerimden mütenebbih olup bunları burada hazır bulunanlarınız, burada bulunmıyanlarınıza teblîğ etsin! Olabilir ki, kendisine teblîğ olunan bâzı kimse, burada bulunup işiten bir kısım kimseden daha iyi anlayıp bellemiş olur!*" Bundan sonra Resûlullāh iki kere:

— "*Teblîğ ettim mi?*" buyurdu. Biz:

— "*Evet ettin!*" dedik. Resûlullāh:

— "*Şâhid ol yâ Rab!*" dedi. Sonra:

— "*Burada hazır bulunanlar bulunmıyanlara teblîğ etsin!*" buyurdu.

İZÂHI

İbnü'l-Kayyim *Zâdü'l-Meâd*'de der ki: Resûl-i Ekrem bu hutbesini îrâd ederken Cenâb-ı Hak sesine müstesnâ bir vüs'at vermişti. Minâ'daki cemâatin hepsi Peygamber'in hutbesini tamâmiyle işitmişlerdi.

İbn-i Abbâs da bu hutbe hakkındaki rivâyetine kuvvet vermek için: "*Hayâtım yed-i kudretinde olan Allâh'a yemîn ederim ki: Size haber verdiğim şu kelimeler Resûl-i Ekrem'in ümmetine teblîğ ettiği vasiyetlerdir!*" demiştir.

Peygamber Efendimiz'in bu nutku Hadîs ve Siyer kitablarında şöhretle naklolunmuştur. Ezcümle İmâmü'l-Muhaddisîn Buhârî *Sahîh*'inde buradan başka İlim, Hacc, Bed'ü'l-Halk, Tefsîr, Fiten, Udhiyye bahislerinde bâzı farklarla ve her bahiste müteaddid tariklerle rivâyet etmiştir. Bu cihetle metodoloji bakımından bu nutkun da Arafat nutku gibi Peygamber Efendimiz'in lisân-ı belâgatinden sâdır olduğunda kimsenin az veya çok şüphe etmeğe ilmen hakkı yoktur.

Resûl-i Ekrem'in bu nutkunda iptidâ ay, yıl hesâbından bahsetmesi bunun o devirde can, mal, nâmus masûniyeti nâmına pek ziyâde ehemmiyeti hâiz bulunmasına mebnîdir. Şöyle ki, Arablar eski zamandanberi hadîsde bildirilen dört aya hürmet edegelmişler ve bu aylarda harb etmeyi, kan dökmeyi haram kılmışlardı. Hacc bu aylar içinde îfâ olunurdu. Ukâz, Zü'l-Mecâz, Mecenne gibi panayırlar hep bu sükûnetli ve emniyetli aylarda kurulurdu. Bilâhare gazvecilik ve çapulculuk maksadiyle kâh bu haram ayların yerleri değiştirildi, kâh on iki ay, on üçe çıkarıldı. Bu anarşîye de nihâyet vermek için Resûl-i Ekrem bu hutbesinde bir yılın on iki ay olduğunu tesbît ve haram ayları da adlariyle ta'yîn buyurmuştur. Sonra mal, can, şeref ve i'tibâr masûniyetlerinin ehemmiyetini göz önünde tutarak bu mühimmeyi en sâde fikirlere de yerleştirmek için sual, cevab tarzında gâyet belîğ bir üslûb ile ifâde buyurmuşlardır.

Bir gün evvel Resûl-i Ekrem Arafat hutbesinde Arabların diyânî, medenî, iktisâdî bütün âdetlerini Arafat meydanında müthiş bir tarraka ile yıkmış ve çiğnemiş bulunduğundan Ashâb-ı Kirâm, Resûl-i Ekrem'in bu nutkundaki sualleri üzerine de ayın, günün ve Mekke'nin adlarını değiştirecek sanmalarında ma'zûr idiler.

* * *

Resûl-i Ekrem Minâ'daki bu hutbesinden sonra kurban kesim yerine geldi. Ve kurban edilmek üzere hazırlanan yüz deveden altmış üçünü kendisi kesti. Bunları Resûl-i Ekrem Medîne'den göndermişti. Üst tarafını Hazret-i Alî Yemen'den getirmişti. Bunları da Hazret-i Alî'ye verdi. Otuz yedi deveyi de o kesti. Sonra Resûlullāh'ın emriyle bu kurban edilen develerin etlerinden birer parça alındı. Bir çömleğe konulup pişirildi. Bu etten yediler, et suyundan da içtiler [*Müslim:* Câbir hadîsi]. [6 ncı cilddeki 825, 826, 827, 828, 829, 830 numaralı hadîsleri okuyunuz!].

* * *

1655. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَلَقَ رَأْسَهُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَأُنَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ وَقَصَّرَ بَعْضُهُمْ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Vedâ Haccı'nda başını traş etti. Ashâbından bir kısmı da traş oldu. Bâzısı da saçlarını kestirdi.

İZÂHI

Resûl-i Ekrem traş olanlarla saçını kestirenlerin her ikisi hakkında da duâ buyurmuştur [Cild 6, hadîs 832, 833, 834, 835'e bakınız!]. Resûl-i Ekrem'i kimin traş ettiği ve nasıl traş olunduğu,

mübârek saçlariyle teberrük olunup Ebû Talha 'iyle dağıtıldığı hakkında [C. 6, 194, 195, 196, 197, 198 (İkinci baskı, 158, 159, 160, 161, 162) inci sayfalara bakınız!].

Bundan sonra Resûl-i Ekrem ihramdan çıkıp devesine binerek Beyt-i Şerîf'e geldi. "*Tavâf-ı sadr*" veya "*Tavâf-ı ifâda*" denilen tavâfı îfâ etti. Ve Câbir'in rivâyetine göre, öğle namazını orada kıldı. Sonra Abdulmuttalib oğullarının hüccâca su dağıttıkları zemzem kuyusunun başına geldi; onlara:

— Çekin ey Abdulmuttalib oğulları! Eğer halkın beni görerek kendileri su çekmeleri ve sizi bu şerefli vazîfenizden mahrûm etmeleri endîşesi olmasaydı suyu kuyudan kendim çekerek içmek isterdim! buyurdu. Onlar Resûl-i Ekrem'e bir bardak su sundular. O da içti [*Müslim:* Câbir hadîsi]. Câbir'in uzun rivâyeti burada bitiyor.

Resûl-i Ekrem'in zemzem suyu içmesi keyfiyetini Buhârî, Abdullāh İbn-i Abbâs'dan daha uzun metin ile mufassal rivâyet etmiştir [Bak! cild 6, hadîs 806].

Zemzem suyu içtikten sonra Resûl-i Ekrem Efendimiz Minâ'ya avdet buyurdu. Abdullāh İbn-i Ömer ile Abdullāh İbn-i Abbâs'ın rivâyetlerine göre öğle namazını Mescid-i Haram'da değil Minâ'da kılmıştır.

* * *

Resûl-i Ekrem eyyâm-ı teşrîkın mütebâkî günlerini de Minâ'da geçirip her gün cemreleri atmış ve kısa hitâbelerde bulunmuştur. Bunlardan birisi bayramın ikinci günü bir rivâyete göre Nasr Sûresi'nin nüzûlünü duyan halkın toplanması üzerine yine Kasvâ' üzerinde îrâd olunmuştur. İbn-i Kayyim'in *Zâdü'l-Meâd*'de Ebû Dâvud ve Beyhakî'nin *Sünen*'lerinden naklettiği hutbedir ki, Resûl-i Ekrem bu hutbesinde de mal, can, nâmus masûniyetinden bahs ile iktifâ etmiştir. Bütün hutbelerinde âmme haklarına mütekābil hürmette bulunmayı tekrar tekrar vasiyet etmeleri, o devirde ekseriyeti çapulculukla geçinen bir milleti medenî hayâta sokmak gāyesine mebnîdir.

"يوم النفر = *dağılmak günü*" denilen bayramın dördüncü salı günü Resûl-i Ekrem "*Ebtah*" denilen Muhassab vâdîsine gidip geceyi orada geçirmiştir. Çarşamba günü sabahleyin Mekke'ye gelerek güneş doğmazdan önce vedâ' tavâfını icrâ buyurmuştur [Tavâf-ı Vedâ''ı, cild 6, hadîs 840, 841, 842, 843 numaralardan mütâlâa ediniz!].

Artık bütün menâsik-i hacc tamâm olmakla bütün hüccâc memleketlerine, Resûl-i Ekrem de mu'tâd-ı seniyyeleri vechile "*Kedâ*" yolundan Medîne-i Münevvere'ye avdet buyurdu. Zü'l-Huleyfe'ye gelince o gece orada kalıp ertesi gün sabahleyin Medîne'ye dâhil oldu. (6 ıncı cilddeki 853 numaralı Abbdullāh İbn-i Ömer hadîsini okuyunuz!].

* * *

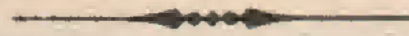
1656. عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَزَا تِسْعَ عَشْرَةَ غَزْوَةً وَأَنَّهُ حَجَّ بَعْدَ مَا هَاجَرَ حَجَّةً وَاحِدَةً لَمْ يَحُجَّ بَعْدَهَا حَجَّةَ ٱلْوَدَاعِ .

TERCEMESİ

Zeyd İbn-i Erkam *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* on dokuz defa gazâ etmiştir. Medîne'ye hicret ettikten sonra da bir defa haccetmiştir. Öbür haccı ki, Haccetü'l-Vedâ'dır, bundan sonra haccetmemiştir.

İZÂHI

Sahîh-i Buhârî metninde müellif ayni senetle sâhib-i *Meğâzî* Ebû İshāk'ın: Resûlullāh Hicret'ten evvel de Mekke'de bir haccetmiştir, dediğini rivâyet ediyor. Fakat şârih Aynî bu rivâyetin doğru olmadığını, belki Resûlullāh'ın nübüvvetten evvel olsun, nübüvvetten sonra olsun müteaddid defa haccettiğini bildiriyor.



غَزْوَةُ تَبُوكَ وَ هِىَ غَزْوَةُ الْعُسْرَةِ

BU BÂB, TEBÛK GAZÂSINA DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR. BU GAZÂ(NIN BİR ADI DA) GAZVETÜ'L-USRE (= GÜÇLÜK GAZÂSI)DIR

Tebûk, Hicaz kıt'asının şimal cihetinde ve Medîne ile Şam'ın ortasında bir yerin adıdır. Yâkūt-ı Hamevî, bir suyu ve hurmalığı olduğunu bildiriyor ki, bu su hakkında aşağıda îzâhımız gelecektir. Bu harb seferinin son ucu burası olduğu için Tebûk gazâsı adiyle anılmıştır.

Tebûk seferi Resûlullāh'ın bizzat iştirâk ettiği en son gazâsıdır. İbn-i Sa'd'in beyânına göre bu sefere Hicret'in dokuzuncu yılı Receb ayında bir perşembe günü çıkmıştır. Tebûk seferinin Vedâ' Haccı'ndan önce vukū' bulduğunda rivâyet âlimlerinin ittifâkı vardır. Bu cihetle Şârih Kastalânî bu bahsin *Sahîh-i Buhârî*'de Hacccetü'l-Vedâ''dan sonraya bırakılması müstensihlerin hatâsı olduğunu bildiriyor.

Bu seferde gerçi bir harb olmamıştır. Fakat aşağıda görüleceği üzere bütün güçlükler iktihâm edilerek en kuvvetli bir İslâm ordusu techîz edilmiş ve bu sûretle askerî ve siyâsî mühim bir zafer kazanılmıştır. Tevbe sûresinin bir çok âyetlerinde bu ehemmiyet tebârüz ettirilmiş olup İbn-i Hişâm'ın *Sîret*'inde ta'kîb olunan harb gidişine göre bu âyetlerin esbâb-ı nüzûlleri olan vâkıaları *Zâdü'l-Meâd*'daki ma'lûmât ile birlikte ta'kîb edeceğiz. *Buhârî* şerhlerinden de istifâde edeceğiz.

Bu Seferin Sebebi: Şarkî Roma imparatorluğunun Şam'da İslâm aleyhine büyük bir ordu techîz etmekte olduğu ve Cüzam, Lahm, Gassân, Âmile nâmındaki arab kabîlelerinin de

Rumlarla birlikte hareketlerinin te'mîn edildiği ve askerin mukaddemesinin Belkā'ya kadar geldiği haberinin Resûl-i Ekrem'e bildirilmiş olmasıdır. Esâsen Resûl-i Ekrem şimal sınırından, Şam ve Sûriye tarafından endişe etmekte olduğundan, bu haber üzerine umûmî seferberlik i'lân etti. Şarkî Roma İmparatorluğu gibi kaviyyü'ş-şekîme bir devlete karşı gidileceği için büyük bir ordu hazırlamağa başladı. Her sefer hazırlığı yaparken düşmanın haber almaması için maksadını gizli tutmak i'tiyâdında olan Resûl-i Ekrem bu def'a böyle bir ihtiyâta da lüzum görmiyerek Şam tarafına gidileceğini söyledi. Ve bütün kabîlelere ve Mekke'ye haber göndererek mücâhid göndermelerini bildirdi.

Yol uzundu, düşman kuvvetli idi, yaz mevsiminin en sıcak günleri idi, kuraklık ve kıtlık vardı. Bunlara mukābil hurmaların tam kemâle erdiği ve hurma ağaçlarının gölgesinde yaşanılacağı günlerdi. Böyle sâkin bir hayâtı bırakıp da aç, susuz uzun bir seferi iktihâm etmek güçtü. Bunun için bu seferin tesâdüf ettiği zamâna Kur'ân dilinde (ساعة العسرة = *güçlük zamânı)* denilmiştir. Bu harbe de Kur'ân dilinden alınarak (غزوة العسرة = *zorluk gazâsı)* denilmişti. Bunlara izâfetle bu orduya da *(Ceyşü'l-usre)* adı verilmiştir. Bu cihetle ilk hamlede münâfıklar yan çizmeğe başladılar. Vâhî birtakım özürler ileri sürerek izin istediler. Münâfık reislerinden Cid İbn-i Kays'a Resûl-i Ekrem:

— Ey Cid, bizimle Benî Asfar üzerine gitmek ister misin? diye sorduğunda münâfık Cid:

— Yâ Resûla'llāh! Bu seferde bana izin verseniz de başımı belâya sokmasanız olmaz mı? Vallāhi kavmim Ensâr bilirler ki, ben tab'an kadına düşkün bir adamım. Benî Asfar'ın sarışın kadınlarını görünce sabredemeyip bir fitne ve felâkete düşerim! dedi. Resûl-i Ekrem ondan yüzünü çevirerek: Sana izin verdim! buyurdu. Bunun üzerine Tevbe Sûresi'nin

şu meâldeki 49 uncu âyeti nâzil oldu: "*Münâfıklardan bir kısmı: Yâ Resûla'llāh! Bana izin ver de beni fitneye, felâkete düşürme! derler. Fakat iyi bilmelidir ki, asıl felâkete onlar kendileri düştüler. Muhakkak ki, Cehennem bütün kâfirleri her halde kaplıyacaktır*"[1].

Münâfıklardan bir zümre izin istemekle kalmayıp havanın çok sıcaklığından bahsederek gazâya iştirâk edenleri caydırmağa çalışıyorlardı. Bunların bu bozguncu hareketleri de Tevbe Sûresi'nin 81 inci âyetinde şöyle bildirildi:

"*Resûlullāh'ın* (rızâsı) *hilâfına olarak gazâdan geri evlerinde oturup kalmalariyle sevindiler de Allah yolunda mallariyle, canlariyle cihâda gitmeyi hoşlanmadılar.* (Mücâhidlere:) *Sakın bu sıcakta seferber olmayınız! dediler. Habîbim, sen de onlara: Cehennem ateşi daha sıcaktır, de. Keşke bu duygusuzlar bu cevâbını anlayabilseler!*"[2]. Bir de Resûl-i Ekrem'e yehûdî Süveylim'in evinde bir kısım münâfıkların toplandıkları ve halkı gazâdan döndürecek sözler söyledikleri bildirilmişti. Resûl-i Ekrem bunlara Ashâb'dan bir kaç kişi ile Talha İbn-i Abdillāh'ı gönderdi. Talha, Süveylim'in evini ateşe vererek bu fesad ocağını yok etti. Ve içindeki müfsidleri dağıttı.

Bedevî arablardan da birtakımları sudan bahânelerle i'tizâr ederek izin istemişlerdi. İbn-i Sa'd bunların seksen iki kişi olduğunu bildirmiştir. Bunların vaziyetleri de Tevbe Sûresi'nin 90 ıncı âyetinde şöyle bildirilmiştir: "*Habîbim! Bedevî arablardan özür bahâne edenler, kendilerine izin verilsin, diye gelmişler. Ve Allāh'a, Resûlüne yalan söyleyen şunlar* (evlerinde) *oturmuşlardır. Bunlardan kâfir olan şu adamlara muhakkak sancılı bir azâb isâbet edecektir*"[3].

---

[1] ومنهم من يقول ائذن لى ولا تفتنى الا فى الفتنة سقطوا و ان جهنم لمحيطة بالكافرين [سورة التوبه : ٤٩]

[2] فرح المخلفون بمقعدهم خلاف رسول الله وكرهوا ان يجاهدوا باموالهم و انفسهم فى سبيل الله و قالوا لا تنفروا فى الحر قل نار جهنم اشد حرا لوكانوا يفقهون [سورة التوبة]

[3] وجاء المعذرون من الاعراب ليؤذن لهم و قعد الذين كذبوا الله و رسوله سيصيب الذين كفروا منهم عذاب اليم [سورة التوبة]

Münâfıklar, bedevîler şöyle dursun hiçbir özrü olmıyan hâlis ve münevver Müslümanlardan da bu uzun ve meşakkatli yolculuğu göze aldıramayıp geri kalanlar bulunmuştu ki, bunlar da Kâ'b İbn-i Mâlik, Mürâre İbn-i Rebî' Hilâl İbn-i Ümeyye, Ebû Hayseme idi. Fakat Ebû Hayseme'ye, Resûlullāh yol meşakkati çektiği halde Medîne'de rahat oturmak çok ağır geldiğinden ordunun arkasından gidip Tebûk'ta Resûl-i Ekrem'e iltihak etmiş ve duâya mazhar olmuştur. Ebû Zerr-i Gıfârî'nin de devesi yolda yürümediğinden ağırlığını arkasına alıp yürümüş ve Resûl-i Ekrem'e yolda mülâkî olmuştur. Resûl-i Ekrem de: Ebû Zer yalnız gezer, yalnız yaşar, yalnız ölür! buyurmuştur![1]. Öbür üç Sahâbî ki, Kâ'b ile iki arkadaşı Medîne'de kalmışlar-

[1] Ebû Zerr'in bu vak'asını *Zâdü'l-Meâd*'dan naklettik. İbnü'l-Kayyim, Ebû Zerr'in yalnız başına vefâtını bildiren bu vak'asını Abdullāh İbn-i Mes'ûd'a varan bir senedle İbn-i İshâk'tan şöyle rivâyet ediyor: Ebû Zer, Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamânında Rebze'ye nefyedilip orada vefât etmiştir. Vefât ederken yanında haremi ile kölesinden başka kimse yoktu. Ebû Zer bunlara şöyle vasiyet etmiştir: Ben ölünce beni gasledip kefenleyiniz. Sonra yolun ortasına bırakınız. Oraya gelen ilk kervana: Bu ölü, Peygamber'in dostu Ebû Zerr'in cenâzesidir. Defnetmek üzere bize yardım ediniz, deyiniz!. Kadınla köle Ebû Zerr'in vasiyetini yerine getirdiler. Bu sırada Irak'tan bir kāfile geldi. İçlerinde Abdullāh İbn-i Mes'ûd bulunuyordu. Az kalsın kāfilenin develeri yol üstündeki cenâzeyi çiğniyecekti. Köle hemen ayağa kalktı: Bu ölü Resûlullāh'ın dostu Ebû Zerr'in cenâzesiydi! dedi. Bu sözü işitince İbn-i Mes'ûd hüngür hüngür ağlamağa başladı. Abdullāh İbn-i Mes'ûd hem ağlıyor, hem de Resûlullāh'ın: "*Ebû Zer yalnız gezer, yalnız ölür, yalnız haşrolur*" buyurduğunu naklediyordu. İbnü'l-Kayyim bunu rivâyet ettikten sonra: "*Bu vak'adan ibret alınacak menkabeler vardır!*" diye okuyucuları düşünmeğe da'vet ediyor. [Bu eserimizin 6 ncı cildinin 629, 630 (İkinci baskı, S. 510) uncu sayfalarındaki hal tercemesiyle 9uncu cilddeki Ebû Zerr'in İslâm'ı hakkındaki 1436 numaralı hadîse de bakınız!].

dı. Bu üç zâta her nasılsa ihtiyâr ettikleri bu gaflet sebebiyle şu geniş yeryüzünün nasıl dar geldiğini aşağıda Tevbe Sûresi'nin 118 inci âyetiyle Kâ'b İbn-i Mâlik'in uzun bir hadîsinin tercemelerinde göreceğiz.

Bunlardan başka, halkta umûmî bir durgunluk da hissolunuyordu. Öbür gazâlarda görülen hamâsetkârâne coşkunluk bu seferde görülmemişti. Fakat bu güçlüğe ve zorluğa rağmen Şarkî Roma İmparatorluğuna karşı İslâm dîninin ve yeni doğan İslâm devletinin kudret ve satvetini göstermek lâzımdı. Ve din ile devletin hayâtı nâmına böyle bir hareket zarûrî idi. Bu cihetle halktaki bu ağırlık ilâhî itâbı mûcib olup Tevbe Sûresi'nin 38, 39, 40ıncı âyetleri nâzil olarak umûmî bir hitâb ile şöyle buyurulmuştur: "*Ey îmân edenler! Size ne oldu ki, Allah yolunda seferber olunuz! denilince yerinize yığıldınız kaldınız? Yoksa âhiretten geçip dünyâ hayâtına râzı mı oldunuz? Fakat o dünyâ hayâtının saâdeti, âhiretin yanında pek az bir şeydir. Eğer seferber olmazsanız, Allah sizi sızlatıcı bir azâb ile azâb eder. Ve yerinize başka bir kavm getirir* (ve emirlerini o kavma infâz ettirir) *de siz Peygamber'e hiçbir sûretle zarar veremezsiniz. Ve Allah her şeye kâdirdir. Eğer siz Peygamber'e yardım etmezseniz* (Allah eder. Ve şimdiye kadar) *Allah nusret etti de*"[1].

Bu umûmî tenbîh hitâbı üzerine umûmî bir seferberlik faâliyeti başladı. Ortalıkta kaht-ü galā hüküm sürmekte olduğundan, Resûl-i Ekrem, hâli ve vakti yerinde olanların yardım etmelerini istedi. Halk hemen yardıma koştu. En büyük yardımı Hazret-i Osman yapmıştı ki, İbn-i Kayyim *Zâdü'l-Meâd*'da bunun bütün levâzımiyle berâber üç yüz deve ile bin dînardan ibâret olduğunu bildirir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: Rabb'im, Osman'dan râzı ol.

---

[1] (يا ايها الذين آمنوا مالكم اذا قيل لكم انفروا فى سبيل الله اثاقلتم) الى قوله تعالى
(الا تنصروه فقد نصره الله) [سورة التوبة]

Çünkü ben ondan hoşnudum! diye duâ buyurdu[1]. [Hazret-i Osman'ın bu büyük yardımı için dokuzuncu cildin 405 (İkinci baskı, S. 354) inci sayfasına bakınız!].

Bu umûmî iâne ile Ashâb'ın fakir olan gāzîleri techîz ediliyordu. Fakat halkın harb gayreti karşısında bu yardım yetişmiyordu. İslâm târihinde (بكائون = *ağlıyanlar)* adiyle anılan yedi zat vardır ki, bunlar Resûl-i Ekrem'e gelerek: Yâ Resûla'llāh! Gazâya gitmek isteriz. Fakat binecek devemiz, yiyecek azığımız yok! demişlerdi. Resûl-i Ekrem de bunlara: Size verecek hayvan kalmadı! diye cevap vermekle bu kahramanlar ağlıyarak geri dönmüşlerdi. Bunlar, Sâlim İbn-i Umeyr, Uleyye İbn-i Zeyd, Ebû Leylâ el-Mâzinî, Seleme İbn-i Sahr, Irbâd İbn-i Sâriye, bâzı rivâyette Abdullāh İbn-i Mufaddal, Ma'kıl İbn-i Yesâr'dır. Bâzı rivâyette de Amr İbn-i Gunme'dir. Bu fedâkâr mücâhidler hakkında da Tevbe Sûresi'nin 92 nci âyeti nâzil olmuştur ki, meâli şöyledir: "*Şu kimselere de günah yoktur ki, onlar her ne zaman kendilerini bindirip cihâda sevkedesiniz! diye sana geldilerse sen onlara: Sizi bindirecek mekkâre bulamıyorum! dediğin cihetle bu uğurda sarfedecekleri vesâiti bulamadıklarından dolayı mahzûn olup gözleri yaş dökerek dönmüşlerdi*" [2]. Bunun üzerine bu yedi mücâhidden ikisini Yâmin İbn-i Umeyr, ikisini Abbâs İbn-i Abdulmuttalib, üçünü de Hazret-i Osman techîz etmişlerdir. Buna benzer bir vâkıayı da müellif

[1] Kadınlar Küpelerini, halhal ve bileziklerini vesâir müzeyyenât ve mücevherâtını askere hediye ettiler. Ebû Bekir malının hepsini Resûl-i Ekrem'e teslîm etti ki, dört bin dirhem akçe idi. Hazret-i Ömer malının yarısını verdi. Abbas, Talha, Sa'd İbn-i Ubâde, Muhammed İbn-i Mesleme iânede bulundular. Abdurrahmân İbn-i Avf iki yüz okıyye gümüş, Âsım İbn-i Adiy doksan vesk hurma iâne etti [*Târîh-i Dîn-i İslâm* — Cild-i Medenî].

[2] و لا على الذين اذا ما اتوك لتحملهم قلت لا اجد ما احملكم عليه تولوا و اعينهم تفيض من الدمع حزنا الا يجدوا ما ينفقون [سورة التوبة]

Buhârî'nin Ebû Mûse'l-Eşʿarî'den rivâyet ettiği şu hadîsde göreceğiz:

1657. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ أَرْسَلَنِي أَصْحَابِي إِلَى رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْأَلُهُ ٱلْحُمْلَانَ لَهُمْ إِذْهُمْ مَعَهُ فِي جَيْشِ ٱلْعُسْرَةِ وَهِيَ غَزْوَةُ تَبُوكَ فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ ٱللهِ إِنَّ أَصْحَابِي أَرْسَلُونِي إِلَيْكَ لِتَحْمِلَهُمْ فَقَالَ وَٱللهِ لَا أَحْمِلُكُمْ عَلَى شَيْءٍ وَوَافَقْتُهُ وَهُوَ غَضْبَانُ وَلَا أَشْعُرُ وَرَجَعْتُ حَزِيناً مِنْ مَنْعِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمِنْ مَخَافَةِ أَنْ يَكُونَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَدَ فِي نَفْسِهِ عَلَيَّ فَرَجَعْتُ إِلَى أَصْحَابِي فَأَخْبَرْتُهُمُ ٱلَّذِي قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ أَلْبَثْ إِلَّا سُوَيْعَةً إِذْ سَمِعْتُ بِلَالًا يُنَادِي أَيْ عَبْدَ ٱللهِ بْنَ قَيْسٍ فَأَجَبْتُهُ فَقَالَ أَجِبْ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُوكَ فَلَمَّا أَتَيْتُهُ قَالَ خُذْ هٰذَيْنِ ٱلْقَرِينَيْنِ وَهٰذَيْنِ ٱلْقَرِينَيْنِ لِسِتَّةِ أَبْعِرَةٍ ٱبْتَاعَهُنَّ حِينَئِذٍ مِنْ سَعْدٍ فَٱنْطَلِقْ بِهِنَّ إِلَى أَصْحَابِكَ فَقُلْ إِنَّ ٱللهَ أَوْ قَالَ إِنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْمِلُكُمْ عَلَى هٰؤُلَاءِ فَٱرْكَبُوهُنَّ فَٱنْطَلَقْتُ إِلَيْهِمْ بِهِنَّ فَقُلْتُ إِنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ

عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَحْمِلُكُمْ عَلَى هٰؤُلَاءِ وَلٰكِنِّي وَ اللّٰهِ لَا أَدَعُكُمْ حَتَّى
يَنْطَلِقَ مَعِي بَعْضُكُمْ إِلَى مَنْ سَمِعَ مَقَالَةَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَا تَظُنُّوا أَنِّي حَدَّثْتُكُمْ شَيْئًا لَمْ يَقُلْهُ رَسُولُ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالُوا لِي وَ اللّٰهِ إِنَّكَ عِنْدَنَا لَمُصَدَّقٌ
وَلَنَفْعَلَنَّ مَا أَحْبَبْتَ فَانْطَلَقَ أَبُو مُوسَى بِنَفَرٍ مِنْهُمْ حَتَّى أَتَوُا
الَّذِينَ سَمِعُوا قَوْلَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْعَهُ إِيَّاهُمْ
ثُمَّ إِعْطَاءَهُمْ بَعْدُ فَحَدَّثُوهُمْ بِمِثْلِ مَا حَدَّثَهُمْ بِهِ أَبُو مُوسَى.

TERCEMESİ

Ebû Mûse'l-Eş'arî (Abdullâh İbn-i Kays) *radiya'llâhu anh*'den rivâyet olunmuştur: Hemşehrilerim Eş'arîler (Tebûk seferinde) kendilerine binit hayvanı istemek üzere beni Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e göndermişlerdi. Çünkü hemşehrilerim Tebûk gazâsında Resûlullâh ile berâber güçlük askeri içinde bulunmak istiyorlardı. Bu teklîf üzerine (Resûl-i Ekrem'e gittim): Arkadaşlarım Eş'arîler kendilerine mekkâre hayvanı vermenizi arzetmek üzere beni huzûrunuza gönderdiler! dedim. Resûlullâh: Vallâhi ben sizi hiçbir hayvana bindirmem! buyurdu. O sırada Resûlullâh bilmediğim bir sebeble asabî bir halde bulunduğu için ben de kendisini tasdîk ettim. Ve Resûlullâh'ın reddetmesinden mahzûn ve bana karşı gönlünde bir dargınlık bulunmasından endîşe ederek kederli bir halde geri döndüm. Arkadaşlarımın yanına dönüp geldiğimde de Resûlullâh ne dediyse

onlara haber verdim. Bunun üzerine çok beklemedim, ancak bir saat kadar bir zaman geçmişti. Bilâl'in bana: Ey Abdullāh İbn-i Kays! diye seslendiğini işittim: Ben hemen cevab verdim. Bilâl: Resûlullāh seni da'vet ediyor, hemen icâbet et (gel) dedi. Resûlullāh'ın huzûruna varınca o sırada Sa'd (İbn-i Ubâde) den aldığı (ikişer ikişer iple bağlı) altı deveyi göstererek bana: Şu çifti al, şu çifti de al[1]. Bunlarla arkadaşlarının yanına git. Ve onlara: *"Allah, yâhud Resûlullāh*[2] *sizi bu develere yükle*(mek dile)*r, artık bunlara bininiz, de! buyurdu"*. Ben de bu develerle arkadaşlarımın yanına gittim. Ve:

— Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* sizi bu develere yüklemek ister. Lâkin ben vallāhi sizin bir kaçınız benimle berâber Resûlullāh'ın (bundan önce) söylediği sözü işiten bir kimsenin yanına gidinceye (ve bunun mâhiyetini açıklayıncaya) kadar sizin yakanızı bırakmam. İsterim ki siz, Resûlullāh'ın söylemediği bir sözü ben size hikâye etmiş olduğumu sanmayasınız! dedim. Onlar da bana:

— Vallāhi sen bizim nazarımızda doğru sözlüsündür. Bununla berâber ne yapmak arzu edersen onu da yap! dediler. Bunun üzerine Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) hemşehrilerinden birkaç kişi ile gitti. Bunlar Resûlullāh'ın Eş'arîleri önce reddi, sonra onlara develeri vermesine dâir sözlerini işiten kimselerin yanlarına vardılar. Bunlar da Ebû Mûsâ'nın hemşehrilerine hikâye ettiği gibi Peygamber'in sözlerini anlattılar.

İZÂHI

Ebû Mûse'l-Eş'arî *(radiya'llāhu anh)*in bu husûsa dâir bir hadîsini de Buhârî (Kudûmu'l-Eş'ariyyîn ve Ehlü'l-Yemen) unvanlı

---

[1] Deve altı olduğuna ve bunlar da ikişer ikişer birbirlerine bağlı bulunduklarına göre *"şu çifti al"* diye iki kere değil, üç defa söylenmek îcâb ederdi. Fakat bunlardan birisi, ikisi bir arada bağlanmış; ikincisi de dördü bir arada bağlanmış olabilir.

[2] Böyle tereddüdlü ve şübheli ifâde râvînindir. Râvî Peygamber'in Allah mı, yâhud Resûlullāh mı dediğini kestirememesinden böyle şek ile rivâyet etmiştir.

bâbında rivâyet etmişti ki, bu cildde (1651) numara ile tercemesi geçti. [Oraya da bakınız!]. Oradaki rivâyette Resûl-i Ekrem'in Eş'arîlere beş deve verilmesini emrettiği bildirilmişti. Burada ise altı deve verildiği bildiriliyor. Bu sayı farkını ortaya koyan muhakkık şârihimiz Bedrü'd-Dîn-i Aynî iki haberi te'lîf için diyor ki: Ya hâdise ikidir: Birisinde beş, öbürüsünde altı deve verilmiştir. Yâhud da Resûl-i Ekrem iptidâ beş deve verilmesini emretmiştir de sonra develer verilirken bir deve daha ilâve edilerek altı deve teslîm olunmuştur.

Artık seferberlik şevk ve heyecânı son haddini bulmuştu. Fakir olup da Resûlullāh tarafından levâzım-ı seferiyyeleri te'mîn edilemiyerek geri kalmağa mecbûr olanlar ağlaşıyorlardı. İbn-i Kayyim'in rivâyetine göre, bunlardan birisi de Uleyye İbn-i Yezîd idi. Müşârün-ileyh bu heyecanlı günlerin bir gecesinde teheccüd namazından sonra Cenâb-ı Hakk'a şöyle niyâz etmiştir: Rabb'im! Sen cihâd emrettin. Ve cihâda teşvîk ve tergîb buyurdun. Sonra da Peygamberinle berâber gazâya gitmek kudretini bana vermediğin gibi Peygamberinin elinde de beni üstüne bindirecek bir deve bırakmadın. Rabb'im! Bilirsin ki, ben her bâdirede üzerime düşen mal, can, nâmus borcunu veren bir kulunum! dedi. Sabah namazından sonra Resûl-i Ekrem cemâate: Bu geceki sadakacı kişi nerededir! buyurdu. Kimse kalkmadı. Tekrar: Nerede ise kalksın! buyurdu. Bunun üzerine Uleyye kalktı. Resûl-i Ekrem: Ey Uleyye, müjde sana! Hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki sen zekât ve sadakası kabul olunanların dîvânına yazıldın! buyurdu.

Artık sefere çıkmak zamânı hulûl etmişti. Etraftaki kabîlelerden takım takım mücâhidler Medîne'ye gelmişlerdi. İbn-i Sa'd'ın beyânına göre ordunun umûmî kuvvetleri otuz bin ere bâliğ oldu. On bin süvâri vardı. İbn-i Esîr *Kitâbü's-Sahâbe*'sinde Ebû Zür'a'dan kırk bin nefer olduğunu rivâyet etmiştir. Hâkim de yine Ebû Zür'a'dan yetmiş bin olduğunu nakletmiştir ki, bu sırada Cezîretü'l-Arab tamâmen İslâm idâresinde bulunup nefîr-i âmm sûretiyle umûmî seferberlik i'lân olunmuş bulunduğuna göre, Hâkim'in rivâyetini kabûl etmek îcâb eder. Ferdâsı sene Haccetü'l-Vedâ''ın da yüz bin kişi ile îfâ olunmasına dâir rivâyet de bunu te'yîd eder. Süvâri kuvvetinin on bin olduğu da bu nisbete uygun düşer. Binâenaleyh bu sayı farkı, tâbi' ve metbû' i'tibâriyle olduğu kabûl olunabilir.

İbn-i Hişâm *Sîret*'inde Resûl-i Ekrem'in Tebûk seferine çıkarken Muhammed İbn-i Mesleme'yi Medîne'de kaymakam bıraktığını bildiriyor ve bir rivâyete göre de Yebâ' İbn-i Arfata'nın ta'yîn olunduğunu kaydediyor. Fakat müellif Buhârî'nin aşağıdaki sarih rivâyetine göre, bu vazîfe Hazreti Alî'ye tevdî' olunmuştur.

1658. عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ
ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ إِلَى تَبُوكَ وَ ٱسْتَخْلَفَ عَلِيًّا
رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ فَقَالَ أَتُخَلِّفُنِي فِي ٱلصِّبْيَانِ وَ ٱلنِّسَاءِ فَقَالَ أَلَا
تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هٰرُونَ مِنْ مُوسٰى إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ
نَبِيٌّ بَعْدِي .

TERCEMESİ

Sa'd İbn-i Ebî Vakkās *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Tebûk gazâsına çıkmış ve (çıkarken) Alî *radiya'llāhu anh*'i (Medîne'de) vekil bırakmıştı. Fakat Hazret-i Alî: Yâ Resûla'llāh! Beni çocuklar ve kadınlar içinde vekil mi bırakıyorsunuz? demesi üzerine: Yâ Alî! Bana nisbetle sen, Mûsâ'ya nisbetle Hârun menzilesinde olmağa râzı olmaz mısın? Şu kadar ki, benden sonra Peygamber yoktur! buyurdu.

İZÂHI

Hadîsteki teşbîhin ma'nâsı: Yâ Alî! Bu sefer de senin benden halîfe olmaklığın, Mûsâ Peygamber'in Tûr'a giderken Hârûn Peygamber'i istihlâfı gibidir, demektir. Resûl-i Ekrem: Şu kadar ki, benden sonra peygamber yoktur! söziyle de bu hilâfetin nübüvvette

vekâlet olmayıp sâir gazâlarda bıraktığı kaymakamlar gibi emâretten ibâret olduğunu ifâde buyurmuştur.

Resûl-i Ekrem Medîne'de Hazret-i Alî'yi kaymakam bırakıp çıktıktan sonra münâfıklar Hazret-i Alî gibi cenk eri bir kahramânın Medîne'de bırakılmasını vesîle-i tezvîr edinerek: Artık bu, Alî'ye karşı istiskaldır! demişlerdi. Bunun üzerine Hazret-i Alî de silâhlanıp Resûlullâh'ın arkasından yetişerek hadîsteki müsâhabe cereyân etmiştir.

Resûl-i Ekrem ordugâhını Medîne civârında (ثنية الوداع = *Ayrılış tepesi)* mevkiinde kurmuştu [8 nci cildde 1285 numaralı hadîse bakınız!]. Münâfıkların reîsi Abdullâh İbn-i Übey de kendi etbâiyle çıkıp ayrıca Zübâb tepesinde toplandılar. Fakat İslâm ordusu hareket edince Abdullâh İbn-i Übey bir kısım etbâı münâfıklarla geri döndü. Bir kısmı ise ganîmet maksadiyle sefere devâm ettiler. Fakat bunlar esnâ-yı seferde de münâfıkāne söz söylemekten geri durmuyorlardı. *Zadü'l-Meâd*'da bildirildiğine göre, bir ara Resûl-i Ekrem'in devesi Kasvâ kaybolmuştu. Münâfıklardan Zeyd İbn-i Ebî Salt bunu fırsat bilerek: "*Tuhaf şey! Muhammed, peygamber olduğunu iddia eder, gökten haber verir. Halbuki devesinin nerede olduğunu bilmez*" demiştir. Münâfıkın bu küstahca sözü Resûl-i Ekrem'e bildirildiğinde: "*Vallâhi ben, Allâhu Teâlâ bana ne bildirirse yalnız onu bilirim! Şimdi Allah bana bildirdi ki, Kasvâ' filân ve filân dağların arasındaki vâdîdedir. Hayvanın yuları bir ağaca dolanarak orada kalmıştır. Haydi gidiniz, onu bana getiriniz!*" buyurdu. Gidip deveyi oradan getirdiler

Yine Tebûk'e giderken münâfıklardan bir süvâri müfrezesi önde gidiyor ve aralarında Resûlullâh ile, Ashâb'ı ile istihzâ ediyorlardı. Münâfıklardan Vedîa İbn-i Sâbit mücâhidleri harb ve cihâddan tenfîr için: "*Şu adama bakınız! Şam kalelerini fethetmek istiyor. Ne münâsebet! Benî Asfar'la harbi, Arabın biribiriyle harbi mi sanıyor?*" demişti. Münafıklardan Muhsin İbn-i Humeyr de: "*Sonra hakkınızda Kur'ân iner de bu söyledikleriniz Muhammed'e bildirilir!*" demişti. Bunların bu sözleri vahiy ile Resûl-i Ekrem'e ma'lûm olunca Ammâr İbn-i Yâsir'i gönderdi. Bu müfrezeyi huzûruna getirtti. İptidâ inkâr ettiler. Sonra Resûl-i Ekrem bu muhâvereyi aynen hikâye edince: "*Biz, yolu kısaltmak için biribirimize lâtîfe ettik*" diye i'tizâr ettiler. Bunun üzerine Tevbe Sûresi'nin 64, 65, 66 ncı âyetleri nâzil oldu ki, meâlleri şöyledir: "*Münâfıklar kalblerindeki* (şer ve fesad)*larla kendi* (mâhiyetleri)*ni haber*

verecek bir sûrenin kendi tepeleri üzerine inmesinden her an endîşe ederler. Habîbim! Sen onlara de ki: Haydi eğleniniz bakalım; Allah sizin çekindiklerinizi meydana çıkaracaktır. Onlara (fezâhatlerini) *sorsan onlar: "Biz sâde lâfa dalıp şakalaşıyorduk!" derler. Sen de onlara de ki: Siz Allāh ile, Allāh'ın âyetleriyle, Peygamberiyle mi eğleniyorsunuz?. Boşuna iʿtizâr etmeyiniz. Îmân ettik dedikten sonra küfrettiniz. İçinizden bir kısmını afvedersek bir kısmını cürümlerinde isrâr ettikleri için azâb edeceğiz!"* [1].

Tebûk seferine âid vâkıalardan buraya kadar gördüklerimizle pek iyi anlaşılmıştır ki, Tebûk seferi kadar hiçbir gazâda münâfıkların melʿanetleri Kur'ân âyetleriyle günü gününe ve bu kadar geniş teşhîr edilmemiştir. Bu cihetle Tebûk seferine (غزوة فاضحة = *Rüsvaylık gazâsı)* denilmiştir ki, münâfıkların iç yüzleri ve bütün kirli çamaşırları teşhîr edilen gazâ demektir.

Bu seferde, mevsimin sıcaklığı ile berâber susuzluktan da çok müşkilât çekilmişti. Bu cihetle Safvân İbn-i Ümeyye *radiya'llāhu anh:* Resûlullāh ile bu gazâda bulundum. Bence bulunduğum gazâların en zorlusu bu gazâdır! der idi. Öğle ile ikindi namazı bu gazâda gâh cemʿ-i takdîm ile birleştirilerek ikindi namazı öğle ile birlikte kılındı. Kâh cemʿ-i te'hîr ile birleştirilip öğle namazı ikindi ile birlik kılındı [2].

Semûd kavminin meskeni olan Hicir vâdîsine [3] varıldığında Resûl-i Ekrem orduya Allāh'ın gadabına uğrıyan bu kavmin suyundan içilmemesini, abdest alınmamasını iʿlân etti. Hattâ bu su ile hamur yoğrulmuşsa onun da develere yedirilmesini ve bundan bir şey yenilmemesini emretti. *Sahîhayn*'de rivâyet olunduğuna göre, Hicr diyârına varıldığında Resûl-i Ekrem: bu gece şiddetli bir fırtına olacaktır. Her kişi develerini sıkı bağlasın ve bulunduğu yerde otursun, ayağa kalkmasın! diye emir ve iʿlân etmişti. Hakîkaten şiddetli bir kasırga olmuştu. Abdeste kalkan birisini kasırga yere çarp-

---

1 (يحذر المنافقون ان تنزل عليهم سورة) الى قوله تعالى (بانهم كانوا مجرمين) [سورة التوبة].

2 Cemʿ-i Salâteyn hakkında rivâyet olunan hadîslerle fukahânın bunlar üzerindeki içtihadları 8 inci cildde 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435 (İkinci baskı, S. 371-376) inci sayfalarında îzâh olundu. Oraya bakınız!.

3 Hicir vâdîsi ve burada Sâlih *aleyhi's-selâm* ile Semûd kavmi arasındaki vakʿalar 9 uncu cildde 1387 numaralı Abdullāh İbn-i Ömer hadîsinin îzâhında Aʿrâf, Şuarâ', Nahl sûrelerinin âyetlerinden nakledilerek îzâh olundu. Oraya bakınız!

mış, devesini aramağa giden bir başkasını Tay dağına atmıştır [Bak.! C. 5, S. 372 (İkinci baskı, s. 279) ve müteâkib sahifeler]. Hicr vâdîsinden ve Vâdii'l-Kurâ'dan geçerek Tebûk'e varıldı. Fakat buralarda gerek Kayser, gerek Arab kabîleleri nâm ve hesâbına bir harekete tasâdüf olunmadı. Medîne'ye gelen haberin aslı olmadığı anlaşıldı. Buradan ileri gitmeğe lüzum görülmedi. Burada yirmi gün kalındı. Bu sırada Kayser-i Rûm Hirakliyus, Hıms vilâyetinde idi. Kayser'in burada bulunduğu bir sırada Resûl-i Ekrem'in mükemmel bir ordu ile Şam civârına kadar gelmesi, Roma devletine karşı meydan okumak demek olduğundan siyâsî ehemmiyeti pek büyüktü.

EYLE, EZRUH VE CERBÂ' MÜLÛKÜ İLE MUSÂLEHA : Resûl-i Ekrem Tebûk'te bulunduğu sırada Bahr-i Ahmer'in şimâlinde ve Akabe körfezinin müntehâsında deniz sâhilindeki Eyle hükümdârı Yuhannâ İbn-i Ru'be gelerek senevî muayyen mikdar cizye vermek üzere sulh olmak istedi. Resûl-i Ekrem kabûl edip kendisine şu meâlde bir ahidnâme verdi:

Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm: Şu ahidnâme —Allah ve Nebî Muhammed Resûlullāh tarafından Yuhannâ İbn-i Ru'be'ye ve Eyle rüesâ-i rûhâniyesiyle sâir Eyle ahâlîsinden karada ve denizde olanlarına— verilmiştir. Eyle halkı ile Şam, Yemen, sâhil ahâlîsinden Eylelilerle berâber bulunanlar Allāh'ın ve Resûlünün zimmetinde ve ahd ü emânındadırlar. Onlara her kim bir fenâlık işlerse, onun malı kendisini sıyânet edemez. Malı alana helâl olur. Herkes tam hürriyete mâliktir. Denizde olsun, karada olsun herkes dilediği tarafa gitmek hakkını hâizdir, men' etmek helâl değildir.

Buhârî'nin Hibe bahsinde ta'lîkan rivâyetine göre Eyle melîki Resûl-i Ekrem'e beyaz bir katır, bir ridâ' hediye etti.

Devmetü'l-Cendel hükümdârı Ükeydir İbn-i Abdülmelik: İbn-i Sa'd'ın beyânına göre, Resûl-i Ekrem Tebûk'te bulunduğu sırada Hâlid İbn-i Velîd'i dört yüz yirmi süvâri ile Devme hükümdârı Ükeydir'e gönderdi. Ükeydir hristiyân idi. Hazret-i Hâlid, Ükeydir'i kalesi hâricine çıktığında yakaladı. Kardeşi Hassân'ı öldürdü. Ükeydir'i Resûl-i Ekrem'in huzûruna getirdi. İki bin deve, sekiz yüz at, dört yüz zırh, dört yüz mızrak vermek üzere sulh yapılarak serbest bırakıldı.

Resûl-i Ekrem Tebûk'te yirmi gün kadar ikâmet ve Ashâb ile istişâre ettikten sonra hareket etti. Ve Ramazân'ın ilk günlerinde Medîne'ye vâsıl oldu. Medîne'ye bir saat mesâfedeki "*Zievan*" köyüne geldiğinde münâfıklardan bir hey'et Resûl-i Ekrem'i karşılayarak yaptıkları bir mescidde tebberrüken namaz kıldırmasını ricâ ettiler. Resûl-i Ekrem gitmeğe hazırlanırken Tevbe Sûresi'nin 107 nci âyeti nâzil olarak münâfıkların sırf mü'minlere zarar vermek için yaptıkları bu mescidde Resûlullāh'ın namaz kılması men' olundu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, Mâlik İbn-i Dehsan ile Ma'n İbn-i Adiyy'i göndererek bu nifak ocağını yıktırdı [Bak.! C. 5, S. 377, 378 (İkinci baskı, s. 283, 284)].

MEDÎNE'YE GİRİŞ: Buhârî'nin bu bâbındaki rivâyetine göre Sa'd İbn-i Sâidî *(radiya'llāhu anh)* der ki: Resûlullāh ile berâber biz Tebûk gazâsından dönüp Medîne'yi görünce Resûl-i Ekrem: İşte Tâbe[1] şu da Uhud'dur. Uhud, onun bizi, bizim de onu sevdiğimiz bir dağdır! buyurdu.

Yine Buhârî'nin bu bâbındaki rivâyetine göre, Enes İbn-i Mâlik der ki: Resûl-i Ekrem Tebûk seferinden dönüp Medîne'ye yaklaştığında:

— Medîne'de öyle Ashâbımız vardır ki, sizin gezdiğiniz hiçbir diyar, geçtiğiniz hiçbir vâdî yoktur, ancak o dostlarımız da sizinle berâber o diyârı gezmiş ve o vâdîyi geçmiş (cesine ecr ü sevâba nâil olmuşlar)dır. Ashâb:

— Yâ Resûla'llâh, onlar Medîne'de (oturmuşlar) dır! dediler. Resûl-i Ekrem:

— Evet onlar Medîne'de kaldılar. Fakat onları Medîne'de özür hapsetti! buyurdu.

Medîne'ye giriş çok meserretli oldu. Ordunun Resûl-i Ekrem'le kudûmu haberi *Medîne*'de şâyi' olunca karşılamak üzere bütün halk, kadınlar, çocuklar Medîne dışına çıktılar. Resûl-i Ekrem'in sefere çıkarken ordugâh ittihâz ettiği *(Seniyyetü'l-Vedâ' = ayrılık tepesi)* ne kadar neşîdeler okuyarak gidip orada karşıladılar [Bak.! Cild 8, 1285 numaralı hadîs.]

Resûl-i Ekrem Medîne'ye girince, doğru Mescid-i Saâdet'e girip iki rek'at namaz kıldı. Esâsen Resûl-i Ekrem her seferden

[1] Tâbe, Medîne'nin İslâm'ın zuhûrundan önceki adıdır.

dönüşünde ibtidâ mescide girmek ve iki rek'at namaz kılmak âdet-i seniyyeleri îcâbı idi [Bak.! Cild 8, 1287 numaralı hadîs]. Sonra mescidde oturdular. Sefere iştirâk edemeyip Medîne'de kalanlar birer birer gelerek i'tizâr ettiler ve özürlerini yemîn ile te'yîd ettiler. Resûl-i Ekrem zâhir hâle göre özürlerini kabûl edip haklarında istiğfâr etti ki, bunlar seksen bu kadar idiler.

Tevbe Sûresi'nin 118inci âyetinde kendilerinden bahsolunan üç zat — ki, Kâ'b İbn-i Mâlik, Mürâre İbn-i Rebî', Hilâl İbn-i Ümeyye'dir — bunlar da sefere iştirâk etmeyip Medîne'de kalmışlardı. Şurası şüphesizdir ki, bunların geri kalmaları nifak-cûyâne bir maksada müstenid değildi. Fakat meşrû' bir özürleri de yoktu. Huzûru Saâdet'e bunlar da gelip selâm verip afv diledilerse de ne selâmları kabûl, ne de afvolundular. Halk da bunlarla ihtilât etmiyordu. Bu hal elli gün bu sûretle devâm etti. Bu müddet zarfındaki bunların elîm vaziyetlerini, sonra nasıl afvolunduklarını büyük şâir Kâ'b İbn-i Mâlik'in aşağıdaki uzun hadîsinden öğreneceğiz.

حَدِيثُ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَ قَوْلُ اللهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ عَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا

BU BÂB, KÂ'B İBN-İ MÂLİK RADİYA'LLĀHU ANH HADÎSİ VE AZÎZ, CELÎL OLAN ALLĀH'IN (و على الثلاثة الذين خلفوا) KAVL-İ ŞERÎFİ (NİN TEFSÎRİ) HAKKINDADIR

1659. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ لَمْ أَتَخَلَّفْ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا إِلَّا فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ غَيْرَ أَنِّي كُنْتُ تَخَلَّفْتُ فِي غَزْوَةِ بَدْرٍ وَ لَمْ يُعَاتِبْ أَحَداً تَخَلَّفَ عَنْهَا إِنَّمَا خَرَجَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يُرِيدُ عِيرَ قُرَيْشٍ حَتَّى جَمَعَ اللهُ بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ عَدُوِّهِمْ عَلَى غَيْرِ مِيعَادٍ وَلَقَدْ شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ حِينَ تَوَاثَقْنَا عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِهَا مَشْهَدَ بَدْرٍ وَإِنْ كَانَتْ بَدْرٌ أَذْكَرَ فِي النَّاسِ مِنْهَا كَانَ مِنْ خَبَرِي أَنِّي لَمْ أَكُنْ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْهُ فِي تِلْكَ الْغَزَاةِ وَ اللهِ مَا اجْتَمَعَتْ عِنْدِي قَبْلَهُ رَاحِلَتَانِ قَطُّ

حَتَّى جَمَعْتُهُمَا فِي تِلْكَ ٱلْغَزْوَةِ وَ لَمْ يَكُنْ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يُرِيدُ غَزْوَةً إِلَّا وَرَّى بِغَيْرِهَا حَتَّى كَانَتْ تِلْكَ
ٱلْغَزْوَةُ غَزَاهَا رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي حَرٍّ شَدِيدٍ
وَ ٱسْتَقْبَلَ سَفَراً بَعِيداً وَ مَفَازاً وَعَدُوّاً كَثِيراً فَجَلَّى لِلْمُسْلِمِينَ
أَمْرَهُمْ لِيَتَأَهَّبُوا أُهْبَةَ غَزْوِهِمْ فَأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِ ٱلَّذِي يُرِيدُ
وَ ٱلْمُسْلِمُونَ مَعَ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ كَثِيرٌ وَلَا
يَجْمَعُهُمْ كِتَابٌ حَافِظٌ قَالَ كَعْبٌ فَمَا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَتَغَيَّبَ
إِلَّا ظَنَّ أَنْ سَيَخْفَى لَهُ مَالَمْ يَنْزِلْ فِيهِ وَحْيُ ٱللهِ وَ غَزَا رَسُولُ
ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ تِلْكَ ٱلْغَزْوَةَ حِينَ طَابَتِ ٱلثِّمَارُ
وَ ٱلظِّلَالُ وَ تَجَهَّزَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ ٱلْمُسْلِمُونَ
مَعَهُ فَطَفِقْتُ أَغْدُو لِكَيْ أَتَجَهَّزَ مَعَهُمْ فَأَرْجِعُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئاً
فَأَقُولُ فِي نَفْسِي أَنَا قَادِرٌ عَلَيْهِ فَلَمْ يَزَلْ يَتَمَادَى بِي حَتَّى ٱشْتَدَّ
بِٱلنَّاسِ ٱلْجِدُّ فَأَصْبَحَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
وَ ٱلْمُسْلِمُونَ مَعَهُ وَلَمْ أَقْضِ مِنْ جَهَازِي شَيْئاً فَقُلْتُ أَتَجَهَّزُ بَعْدَهُ
بِيَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ ثُمَّ أَلْحَقُهُمْ فَغَدَوْتُ بَعْدَ أَنْ فَصَلُوا لِأَتَجَهَّزَ

فَرَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئاً ثُمَّ غَدَوْتُ ثُمَّ رَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئاً
فَلَمْ يَزَلْ بِي حَتَّى أَسْرَعُوا وَتَفَارَطَ الْغَزْوُ وَ هَمَمْتُ أَنْ أَرْتَحِلَ
فَأُدْرِكَهُمْ وَلَيْتَنِي فَعَلْتُ فَلَمْ يُقَدَّرْ لِي ذٰلِكَ فَكُنْتُ إِذَا خَرَجْتُ
فِي النَّاسِ بَعْدَ خُرُوجِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَطُفْتُ
فِيهِمْ أَحْزَنَنِي أَنِّي لَا أَرٰى إِلَّا رَجُلاً مَغْمُوصاً عَلَيْهِ النِّفَاقُ أَوْ
رَجُلاً مِمَّنْ عَذَرَ اللهُ تَعَالٰى مِنَ الضُّعَفَاءِ وَلَمْ يَذْكُرْنِي رَسُولُ اللهِ
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ حَتَّى بَلَغَ تَبُوكَ فَقَالَ وَ هُوَ جَالِسٌ فِي
الْقَوْمِ بِتَبُوكَ مَا فَعَلَ كَعْبٌ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلِمَةَ يَا
رَسُولَ اللهِ حَبَسَهُ بُرْدَاهُ وَ نَظَرُهُ فِي عِطْفَيْهِ فَقَالَ مُعَاذُ بْنُ
جَبَلٍ بِئْسَ مَا قُلْتَ وَ اللهِ يَا رَسُولَ اللهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ إِلَّا
خَيْراً فَسَكَتَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ كَعْبُ بْنُ
مَالِكٍ فَلَمَّا بَلَغَنِي أَنَّهُ تَوَجَّهَ قَافِلاً حَضَرَنِي هَمِّي فَطَفِقْتُ
أَتَذَكَّرُ الْكَذِبَ وَأَقُولُ بِمَاذَا أَخْرُجُ مِنْ سَخَطِهِ غَداً وَ اسْتَعَنْتُ
عَلٰى ذٰلِكَ بِكُلِّ ذِي رَأْيٍ مِنْ أَهْلِي فَلَمَّا قِيلَ إِنَّ رَسُولَ اللهِ
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَدْ أَظَلَّ قَادِماً زَاحَ عَنِّي الْبَاطِلُ وَ عَرَفْتُ

أَنِّى لَنْ أَخْرُجَ مِنْهُ أَبَداً بِشَىْءٍ فِيهِ كَذِبٌ فَأَجْمَعْتُ صِدْقَهُ
وَ أَصْبَحَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَادِماً وَكَانَ إِذَا قَدِمَ
مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَيَرْكَعُ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ لِلنَّاسِ
فَلَمَّا فَعَلَ ذٰلِكَ جَاءَهُ الْمُخَلَّفُونَ فَطَفِقُوا يَعْتَذِرُونَ إِلَيْهِ
وَ يَحْلِفُونَ لَهُ وَكَانُوا بِضْعَةً وَ ثَمَانِينَ رَجُلاً فَقَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ
اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَلَا نِيَتَهُمْ وَ بَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ
و وَكَلَ سَرَائِرَهُمْ إِلَى اللّٰهِ تَعَالٰى فَجِئْتُهُ فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ
تَبَسَّمَ تَبَسُّمَ الْمُغْضَبِ ثُمَّ قَالَ تَعَالَ فَجِئْتُ أَمْشِى حَتَّى جَلَسْتُ
بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ لِى مَا خَلَّفَكَ أَلَمْ تَكُنْ قَدِ ابْتَعْتَ ظَهْرَكَ
فَقُلْتُ بَلٰى وَ اللّٰهِ يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَ اللّٰهِ لَوْ جَلَسْتُ عِنْدَ غَيْرِكَ
مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا لَرَأَيْتُ أَنْ سَأَخْرُجُ مِن سَخَطِهِ بِعُذْرٍ وَلَقَدْ
أُعْطِيتُ جَدَلاً وَلٰكِنِّى وَ اللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُ لَئِنْ حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ
حَدِيثَ كَذِبٍ تَرْضٰى بِهِ عَنِّى لَيُوشِكَنَّ اللّٰهُ أَنْ يُسْخِطَكَ عَلَىَّ
وَلَئِنْ حَدَّثْتُكَ حَدِيثَ صِدْقٍ تَجِدُ عَلَىَّ فِيهِ إِنِّى لَأَرْجُو فِيهِ
عَفْوَ اللّٰهِ لَا وَ اللّٰهِ مَا كَانَ لِى مِنْ عُذْرٍ وَ اللّٰهِ مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوٰى

وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْكَ فَقَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَّا هٰذَا فَقَدْ صَدَقَ فَقُمْ حَتَّى يَقْضِيَ ٱللّٰهُ فِيكَ فَقُمْتُ وَثَارَ رِجَالٌ مِنْ بَنِي سَلِمَةَ فَٱتَّبَعُونِي فَقَالُوا لِي وَٱللّٰهِ مَا عَلِمْنَاكَ كُنْتَ أَذْنَبْتَ ذَنْباً قَبْلَ هٰذَا وَلَقَدْ عَجَزْتَ أَنْ لَا تَكُونَ ٱعْتَذَرْتَ إِلَىٰ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَا ٱعْتَذَرَ بِهِ ٱلْمُتَخَلِّفُونَ قَدْ كَانَ كَافِيَكَ ذَنْبَكَ ٱسْتِغْفَارُ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَكَ فَوَٱللّٰهِ مَا زَالُوا يُؤَنِّبُونَنِي حَتَّى أَرَدْتُ أَنْ أَرْجِعَ فَأُكَذِّبَ نَفْسِي ثُمَّ قُلْتُ لَهُمْ هَلْ لَقِيَ هٰذَا مَعِيَ أَحَدٌ قَالُوا نَعَمْ رَجُلَانِ قَالَا مِثْلَ مَا قُلْتَ فَقِيلَ لَهُمَا مِثْلُ مَا قِيلَ لَكَ فَقُلْتُ مَنْ هُمَا قَالُوا مُرَارَةُ بْنُ ٱلرَّبِيعِ ٱلْعَمْرِيُّ وَهِلَالُ ٱبْنُ أُمَيَّةَ ٱلْوَاقِفِيُّ فَذَكَرُوا لِي رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ قَدْ شَهِدَا بَدْراً فِيهِمَا أُسْوَةٌ فَمَضَيْتُ حِينَ ذَكَرُوهُمَا لِي وَنَهَى رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلْمُسْلِمِينَ عَنْ كَلَامِنَا أَيُّهَا ٱلثَّلَاثَةُ مِنْ بَيْنِ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ فَٱجْتَنَبَنَا ٱلنَّاسُ وَتَغَيَّرُوا لَنَا حَتَّى تَنَكَّرَتْ فِي نَفْسِي ٱلْأَرْضُ فَمَا هِيَ ٱلَّتِي أَعْرِفُ فَلَبِثْنَا عَلَىٰ ذٰلِكَ خَمْسِينَ

لَيْلَةً فَأَمَّا صَاحِبَايَ فَٱسْتَكَانَا وَ قَعَدَا فِي بُيُوتِهِمَا يَبْكِيَانِ
وَ أَمَّا أَنَا فَكُنْتُ أَشَبَّ ٱلْقَوْمِ وَ أَجْلَدَهُمْ فَكُنْتُ أَخْرُجُ فَأَشْهَدُ
ٱلصَّلَاةَ مَعَ ٱلْمُسْلِمِينَ وَ أَطُوفُ فِي ٱلْأَسْوَاقِ وَلَا يُكَلِّمُنِي أَحَدٌ
وَ آتِي رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَأُسَلِّمُ عَلَيْهِ وَ هُوَ فِي
مَجْلِسِهِ بَعْدَ ٱلصَّلَاةِ فَأَقُولُ فِي نَفْسِي هَلْ حَرَّكَ شَفَتَيْهِ بِرَدِّ
ٱلسَّلَامِ عَلَيَّ أَمْ لَا ثُمَّ أُصَلِّي قَرِيباً مِنْهُ فَأُسَارِقُهُ ٱلنَّظَرَ فَإِذَا
أَقْبَلْتُ عَلَى صَلَاتِي أَقْبَلَ إِلَيَّ وَ إِذَا ٱلْتَفَتُّ نَحْوَهُ أَعْرَضَ عَنِّي
حَتَّى إِذَا طَالَ عَلَيَّ ذٰلِكَ مِنْ جَفْوَةِ ٱلنَّاسِ مَشَيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ
جِدَارَ حَائِطِ أَبِي قَتَادَةَ وَ هُوَ ٱبْنُ عَمِّي وَ أَحَبُّ ٱلنَّاسِ إِلَيَّ
فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَوَ ٱللّٰهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ ٱلسَّلَامَ فَقُلْتُ يَا أَبَا قَتَادَةَ
أَنْشُدُكَ بِٱللّٰهِ هَلْ تَعْلَمُنِي أُحِبُّ ٱللّٰهَ وَ رَسُولَهُ فَسَكَتَ فَعُدْتُ
لَهُ فَنَشَدْتُهُ فَسَكَتَ فَعُدْتُ لَهُ فَنَشَدْتُهُ فَقَالَ ٱللّٰهُ وَ رَسُولُهُ
أَعْلَمُ فَفَاضَتْ عَيْنَايَ وَ تَوَلَّيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ ٱلْجِدَارَ قَالَ
فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي بِسُوقِ ٱلْمَدِينَةِ إِذَا نَبَطِيٌّ مِنْ أَنْبَاطِ أَهْلِ
ٱلشَّأْمِ مِمَّنْ قَدِمَ بِٱلطَّعَامِ يَبِيعُهُ بِٱلْمَدِينَةِ يَقُولُ مَنْ يَدُلُّنِي

عَلَى كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ فَطَفِقَ ٱلنَّاسُ يُشِيرُونَ لَهُ حَتَّى إِذَا جَاءَنِي
دَفَعَ إِلَيَّ كِتَاباً مِنْ مَلِكِ غَسَّانَ فَإِذَا فِيهِ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّهُ قَدْ
بَلَغَنِي أَنَّ صَاحِبَكَ قَدْ جَفَاكَ وَ لَمْ يَجْعَلْكَ ٱللهُ بِدَارِ هَوَانٍ
وَ لَا مَضْيَعَةٍ فَٱلْحَقْ بِنَا نُوَاسِكَ فَقُلْتُ لَمَّا قَرَأْتُهَا وَ هٰذَا أَيْضاً
مِنَ ٱلْبَلَاءِ فَتَيَمَّمْتُ بِهَا ٱلتَّنُّورَ فَسَجَرْتُهُ بِهَا حَتَّى إِذَا مَضَتْ
أَرْبَعُونَ لَيْلَةً مِنَ ٱلْخَمْسِينَ إِذَا رَسُولُ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَأْتِينِي فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
يَأْمُرُكَ أَنْ تَعْتَزِلَ ٱمْرَأَتَكَ فَقُلْتُ أُطَلِّقُهَا أَمْ مَا ذَا أَفْعَلُ قَالَ
لَا بَلِ ٱعْتَزِلْهَا وَ لَا تَقْرَبْهَا وَ أَرْسَلَ إِلٰى صَاحِبَيَّ مِثْلَ ذٰلِكَ
فَقُلْتُ لِٱمْرَأَتِي ٱلْحَقِي بِأَهْلِكِ فَتَكُونِي عِنْدَهُمْ حَتَّى يَقْضِيَ ٱللهُ
فِي هٰذَا ٱلْأَمْرِ قَالَ كَعْبٌ فَجَاءَتِ ٱمْرَأَةُ هِلَالِ بْنِ أُمَيَّةَ رَسُولَ
ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ ٱللهِ إِنَّ هِلَالَ بْنَ
أُمَيَّةَ شَيْخٌ ضَائِعٌ لَيْسَ لَهُ خَادِمٌ فَهَلْ تَكْرَهُ أَنْ أَخْدُمَهُ قَالَ
لَا وَ لٰكِنْ لَا يَقْرَبْكِ قَالَتْ إِنَّهُ وَٱللهِ مَا بِهِ حَرَكَةٌ إِلٰى شَيْءٍ
وَٱللهِ مَا زَالَ يَبْكِي مُنْذُ كَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ إِلٰى يَوْمِهِ هٰذَا

فَقَالَ لِي بَعْضُ أَهْلِي لَوِ اسْتَأْذَنْتَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ فِي امْرَأَتِكَ كَمَا أَذِنَ لِامْرَأَةِ هِلَالِ بْنِ أُمَيَّةَ أَنْ تَخْدُمَهُ
فَقُلْتُ وَ اللّٰهِ لَا أَسْتَأْذِنُ فِيهَا رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
وَ مَا يُدْرِينِي مَا يَقُولُ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِذَا
اسْتَأْذَنْتُهُ فِيهَا وَ أَنَا رَجُلٌ شَابٌّ فَلَبِثْتُ بَعْدَ ذٰلِكَ عَشْرَ لَيَالٍ
حَتَّى كَمَلَتْ لَنَا خَمْسُونَ لَيْلَةً مِنْ حِينَ نَهٰى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَنْ كَلَامِنَا فَلَمَّا صَلَّيْتُ صَلَاةَ الْفَجْرِ صُبْحَ
خَمْسِينَ لَيْلَةً وَ أَنَا عَلٰى ظَهْرِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِنَا فَبَيْنَا أَنَا جَالِسٌ
عَلَى الْحَالِ الَّذِي ذَكَرَ اللّٰهُ تَعَالٰى قَدْ ضَاقَتْ عَلَيَّ نَفْسِي
وَ ضَاقَتْ عَلَيَّ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ سَمِعْتُ صَوْتَ صَارِخٍ أَوْفٰى
عَلٰى جَبَلِ سَلْعٍ بِأَعْلٰى صَوْتِهِ يَا كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ أَبْشِرْ قَالَ
فَخَرَرْتُ سَاجِداً وَ عَرَفْتُ أَنْ قَدْ جَاءَ فَرَجٌ وَ اٰذَنَ رَسُولُ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِتَوْبَةِ اللّٰهِ عَلَيْنَا حِينَ صَلَّى صَلَاةَ الْفَجْرِ
فَذَهَبَ النَّاسُ يُبَشِّرُونَنَا وَ ذَهَبَ قِبَلَ صَاحِبَيَّ مُبَشِّرُونَ
وَ رَكَضَ إِلَيَّ رَجُلٌ فَرَساً وَ سَعَى سَاعٍ مِنْ أَسْلَمَ فَأَوْفٰى عَلَى

ٱلْجَبَلِ فَكَانَ ٱلصَّوْتُ أَسْرَعَ مِنَ ٱلْفَرَسِ فَلَمَّا جَاءَنِي ٱلَّذِى
سَمِعْتُ صَوْتَهُ يُبَشِّرُنِي نَزَعْتُ لَهُ ثَوْبَيَّ فَكَسَوْتُهُ إِيَّاهُمَا
بِبُشْرَاهُ وَ ٱللهِ مَا أَمْلِكُ غَيْرَهُمَا يَوْمَئِذٍ وَ ٱسْتَعَرْتُ ثَوْبَيْنِ
فَلَبِسْتُهُمَا وَ ٱنْطَلَقْتُ إِلَى رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
فَتَلَقَّانِي ٱلنَّاسُ فَوْجاً فَوْجاً يُهَنُّونِي بِٱلتَّوْبَةِ يَقُولُونَ لِتَهْنِكَ
تَوْبَةُ ٱللهِ عَلَيْكَ قَالَ كَعْبٌ حَتَّى دَخَلْتُ ٱلْمَسْجِدَ فَإِذَا رَسُولُ
ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ جَالِسٌ حَوْلَهُ ٱلنَّاسُ فَقَامَ إِلَيَّ
طَلْحَةُ ٱبْنُ عُبَيْدِ ٱللهِ يُهَرْوِلُ حَتَّى صَافَحَنِي و هَنَّانِي وَ ٱللهِ
مَا قَامَ إِلَيَّ رَجُلٌ مِنَ ٱلْمُهَاجِرِينَ غَيْرُهُ وَلَا أَنْسَاهَا لِطَلْحَةَ
قَالَ كَعْبٌ فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَى رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ هُوَ يَبْرُقُ وَجْهُهُ مِنَ
ٱلسُّرُورِ أَبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ مُنْذُ وَلَدَتْكَ أُمُّكَ قَالَ
قُلْتُ أَمِنْ عِنْدِكَ يَا رَسُولَ ٱللهِ أَمْ مِنْ عِنْدِ ٱللهِ قَالَ لَا بَلْ مِنْ
عِنْدِ ٱللهِ وَ كَانَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِذَا سُرَّ
ٱسْتَنَارَ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَنَّهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ وَ كُنَّا نَعْرِفُ ذٰلِكَ

مِنْهُ فَلَمَّا جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي
أَنْ أَنْخَلِعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً إِلَى اللّٰهِ وَ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَمْسِكْ عَلَيْكَ
بَعْدَ مَالِكَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ قُلْتُ فَإِنِّي أُمْسِكُ سَهْمِي الَّذِي بِخَيْبَرَ
فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ إِنَّمَا نَجَّانِي بِالصِّدْقِ وَ إِنَّ مِنْ
تَوْبَتِي أَنْ لَا أُحَدِّثَ إِلَّا صِدْقاً مَا بَقِيتُ فَوَاللّٰهِ مَا أَعْلَمُ أَحَداً
مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَبْلَاهُ اللّٰهُ فِي صِدْقِ الْحَدِيثِ مُنْذُ ذَكَرْتُ ذٰلِكَ
لِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَحْسَنَ مِمَّا أَبْلَانِي مَا تَعَمَّدْتُ
مُنْذُ ذَكَرْتُ ذٰلِكَ لِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِلَى يَوْمِي
هٰذَا كَذِباً وَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَحْفَظَنِي اللّٰهُ فِيمَا بَقِيتُ وَ أَنْزَلَ
اللّٰهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ
عَلَى النَّبِيِّ وَ الْمُهَاجِرِينَ وَ الْأَنْصَارِ إِلَى قَوْلِهِ وَ كُونُوا مَعَ
الصَّادِقِينَ فَوَاللّٰهِ مَا أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ قَطُّ بَعْدَ أَنْ هَدَانِي
اللّٰهُ لِلْإِسْلَامِ أَعْظَمَ فِي نَفْسِي مِنْ صِدْقِي لِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنْ لَا أَكُونَ كَذَبْتُهُ فَأَهْلِكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ

كَذَبُوا فَإِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى قَالَ لِلَّذِينَ كَذَبُوا حِينَ أَنْزَلَ الْوَحْىَ
شَرَّ مَا قَالَ لِأَحَدٍ فَقَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَ جَلَّ سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ
إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلٰى قَوْلِهِ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ
قَالَ كَعْبٌ وَ كُنَّا تَخَلَّفْنَا أَيُّهَا الثَّلَاثَةُ عَنْ أَمْرِ اُولٰئِكَ
الَّذِينَ قَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ حِينَ حَلَفُوا
لَهُ فَبَايَعَهُمْ وَ اسْتَغْفَرَ لَهُمْ وَ أَرْجَأَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ أَمْرَنَا حَتّٰى قَضَى اللّٰهُ فِيهِ فَبِذٰلِكَ قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَ جَلَّ
وَ عَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا وَ لَيْسَ الَّذِى ذَكَرَ اللّٰهُ مِمَّا خُلِّفْنَا
عَنِ الْغَزْوِ وَ إِنَّمَا هُوَ تَخْلِيفُهُ إِيَّانَا وَ إِرْجَاؤُهُ أَمْرَنَا عَمَّنْ
حَلَفَ لَهُ وَ اعْتَذَرَ إِلَيْهِ فَقَبِلَ مِنْهُ .

TERCEMESİ

Kâ'b İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ben Tebûk gazâsından başka Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in ettiği gazâların hiçbirisinden geri kalmadım. Gerçi Bedir gazâsında bulunamadım. Fakat Resûlullāh Bedir gazâsına (gitmeyip) geri kalanlardan hiçbir kimseyi azarlamadı. Şübhesiz ki Resûlullāh Bedir seferine (cihâd maksadiyle değil Şam'dan gelen) Kureyş kervanını kasdederek çıkmıştı. Nihâyet Cenâb-ı Hak müslümanlarla düşmanlarını

vakitsiz olarak (yolda) birleştirdi. Halbuki ben, Akabe gecesi[1] —biz (Ensâr) İslâm(a yardım etmek) üzere bîat ettiğimiz zaman— Resûlullāh ile berâber hazır bulundum. Hâlâ benim için Bedir'de hazır bulunmak, Akabe'de bulunmak derecesinde sevimli değildir. Her ne kadar Bedir gazâsı halk arasında Akabe bîatinden çok anılırsa da.

Benim Tebûk seferinden geri kalışım vâkıasına gelince, hakîkaten ben o gazâdan tahallüf ettiğim sıradaki kadar hiçbir zaman kuvvet ve suhûleti hâiz olmamıştım. Vallāhi Tebûk seferinden önce hiçbir vakit yanımda iki devem bir arada cem' olmamıştı. O gazâ sırasında ise iki devem vardı. Bir de Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in âdeti, bir gazâya gitmek isteyince tevriyeli[2] bir ifâde ile maksadının hilâfını ifhâm etmekti. (Bu sûretle hareket edeceği ciheti gizlerdi). Fakat Resûlullāh bu Tebûk gazâsında (maksadını gizlemedi. Çünkü) şiddetli sıcak bir mevsimde sefer etmişti. Uzak ve tehlikeli bir yolculukla ve çok kuvvetli bir düşmanla karşılaşmıştı. Bu cihetle Resûlullāh gazâ ihtiyaçlarını ona göre hazırlasınlar diye müslümanlara maksadını îzâh etti. Ve gitmek istediği cihet(in Şam taraf)ı olduğunu haber verdi.

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber sefer eden müslümanlar da çoktu. Mücâhidlerin künyelerini dîvan defteri almıyordu. Kâ'b (rivâyetine devamla) der ki: Hiçbir kimse de gizlenmek istemiyordu. Ancak Allah tarafından vahiy nâzil olmadıkça Resûlullāh'a kapalı kalır (bilemez) sanan kimseler saklanmışlardı. Resûlullāh bu gazâya meyva ve hurmalar idrâk edip ağaç sâyelerinde gölgelenecek bir zamanda

[1] Akabe mevkii, Akabe gecesi ve Akabe bîati için [Bak.! C. 8, S. 290, 291 (İkinci baskı, S. 250, 251)].

[2] Tevriye, edebî ıstılahta mütekellimin —uzak, yakın— iki ma'nâya, ihtimâli olan bir lâfzı zikredip muhâtabın zihnine yakın ma'nâyı ilhâm ederek mütekellimin uzak ma'nâyı kasdetmesidir.

gitmişti. Resûlullāh ile müslümanlar gazâ hazırlığiyle meşgûl oldular. Ben de onlarla berâber yola hazırlanmak için sabahleyin (evden çıkıp) dolaşırdım. Hiçbir iş görmeden (akşam üzeri) döner gelirdim. Ve kendi kendime: Hazırlanmağa kudretim, vaktim müsâiddir! derdim. Bu (ihmalcilik) bende durmayıp devâm etmişti. Nihâyet herkes gerçekten hazırlandı. Ve bir sabah Resûlullāh ile müslümanlar sefere çıktılar. Halbuki ben sefer cihâzından hiçbir şey hazırlamamıştım. Ve kendi kendime: (Adam sende) bir, iki gün sonra ben de hazırlanır, sonra gāzîlere iltihak ederim! derdim. Ordu (Medîne'den) ayrıldıktan sonra yine ben sabah vakti hazırlık için çıktım. Fakat bir iş görmeden geri döndüm. Sonra ertesi sabah çıktım, yine boş döndüm. Bu hal bende böyle devâm etti. Nihâyet mücâhidler sür'atle yol aldılar. Gazâ da (elimden) kaçtı. Bununla berâber ben yine gideyim de orduya da yetişeyim diye azmetmiştim. Keşke bunu olsun yapaydım. Fakat bu da bana müyesser olmadı.

Resûlullāh gazâya gittikten sonra çarşıya, pazara çıktığım ve halk arasında dolaştığım sıra beni en ziyâde mahzun ve mükedder eden bir şey vardı. O da halk arasında (îmânı yerinde, vücûdu zinde kimse) görmemekliğim; ancak ya nâsiyesine nifak damgası vurulmuş kimselerden bir kişi, yâhud da ma'lül olup da Allāhu Teâlâ'nın ma'zûr gördüğü bir mü'min görürdüm.

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Tebûk'e varana kadar beni hiç anmamış, Tebûk'te Ashâb içinde otururken beni hatırlıyarak:

— Kâ'b ne yaptı? diye sormuş. Benî Selime'den birisi (Abdullāh İbn-i Üneys):

— Yâ Resûla'llāh, Kâ'b'ı fâhir iki hıl'ati ve (kibir ve gurûr ile) iki tarafına bakması (Medîne'de) hapsetmiştir! diye cevab vermiş. Bunun üzerine Muâz İbn-i Cebel:

— Ne fenâ söyledin! diye İbn-i Üneys'i karşılamış, ve (Resûl-i Ekrem'e karşı da): Vallâhi Yâ Resûla'llâh biz, Kâ'b İbn-i Mâlik hakkında hayırdan başka bir şey bilmeyiz! demiş. Bunun üzerine Resûlullâh sükût buyurmuştu.

Kâ'b İbn-i Mâlik (rivâyetine devamla) der ki: Vaktâki Resûlullâh'ın Tebûk'ten Medîne'ye müteveccihen gelmekte olduğu haberini duydum. Bütün hüzün ve kederim beni sardı. Artık yalan düşünmeğe başladım. Ve (kendi kendime) : Yarın Resûlullâh'ın gazâbından ne söyliyerek kurtulurum! diyordum. Âilem halkından re'y ve fikrinden istifâde edilen herkesin bu hususta mütâlâasını alıyordum. Bu sırada bir de: Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in Medîne'ye kudûmu yaklaştı! denilince artık benden, böyle bâtıl ve yalan düşünceler zâil oldu. Ve anladım ki, ben bu bâdireden yalanla, şâibeli bir i'tizâr ile kat'iyyen kurtulamam. Bunun için Resûl-i Ekrem'e doğruyu söylemeğe karar verdim. Sonra Resûlullâh bir sabah Medîne'yi teşrîf buyurdu. Resûlullâh bir seferden geldiğinde ilk iş olarak mescide girmek ve orada iki rek'at namaz kılmak, sonra halk(ın: Hoş geldiniz! temennîlerini kabûl) için oturmak i'tiyâdında idi. Bu def'a da bu âdetini yerine getirip mescidde oturunca Tebûk seferine gitmeyip arkada kalanlar Resûlullâh'a gelerek özür dilemeğe ve yemîn (ile özürlerini te'yîd) etmeğe başladılar. Bunlar seksen bu kadar er kişi idiler. Resûlullâh bunların zâhir hallerine göre özürlerini ve bîatlerini kabûl ve onlar için istiğfâr buyurdu. Ve bunların iç yüzünü ve hakîkatini Allâhu Teâlâ'ya havâle eyledi. Bu sırada ben de huzûra geldim. Ve Resûlullâh'a selâm verince gazablı bir tebessümle gülümsedi. Sonra bana: Gel! dedi. Ben de yürüyüp vardım. Tâ önüne oturdum. Bana:

— Seni nasıl bir mâni' geri bıraktı? Sen (Akabe'de) arkana bîat almış değil mi idin? buyurdu. Ben de şöyle cevab verdim:

— Evet, vallâhi, yâ Resûla'llâh! Size nusret etmeğe söz verdim. Vallâhi yâ Resûla'llâh! Sizden başka şu dünyâ halkından kimin yanında otursam (ona karşı îrâd edeceğim) bir özür ile muhakkak ben onun gazâbından kurtulacağımı sanırım. Çünkü ben (Allâh'ın inâyetiyle) lisânına talâkat ve fasâhat verilmiş (bir âdem)im. Lâkin ben (Yâ Resûla'llâh!) Vallâhi şuna kanâat etmişimdir ki, şâyet bugün ben, sizi benden hoşnûd edecek yalan bir söz söyliyecek olursam çok sürmez muhakkak Allâhu Teâlâ (yalanımı bildirerek) seni hakkımda gazablandırır. Eğer huzûrunuzda sizi hakkımda gazablandıracak doğru söz söylersem her halde ben, bu hususta vukû' bulan kusûrumu Allâh'ın afvını umarım. Hayır, yâ Resûla'llâh! Vallâhi benim seferden tahallüfüm hakkında arzedecek hiç özrüm yoktur. Vallâhi ben sizden geri kaldığım zamanki kadar hiçbir vakit daha kuvvetli ve daha sühûletli değildim. Bu ma'rûzâtım üzerine Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem:*

— Hakîkaten bu, doğru söyledi. Ey Kâ'b! Haydi kalk, Allah hakkında hükmedinceye kadar (bekle!) buyurdu. Ben de kalktım. (Evime gelirken) Benî Selime'den birtakım kimseler koşup geldiler. Ve benimle yürüyerek dediler ki:

— Vallâhi biz seni bundan önce bir günâh işlemiş kimse bilmiyoruz. Şu kadar ki (bu mes'elede) sen, seferden kalan öbür kimselerin i'tizâr ettikleri vechile Resûlullâh'a i'tizâr edememek cihetinden çok âciz bir vaziyete düştün. Halbuki (i'tizâr etseydin) Resûlullâh'ın hakkında istiğfârı günâhına kâfî gelirdi.

Vallâhi Benî Selime bana serzeniş etmeğe o kadar devâm ettiler ki, hattâ ben eski fikrimden dönüp kendimi yalanlamak istedim. Sonra onlara:

— Benimle berâber bu vaziyete düşen bir kimse var mıdır? diye sordum. Onlar:

— Evet iki kişi (Resûlullāh'a) senin söylediğin gibi söylediler. Ve Resûlullāh tarafından onlara da sana söylendiği gibi cevab verildi! dediler.

— Onlar kimdir? dedim.

— Amrî Mürâre İbn-i Rebî' ile Vâfikî Hilâl İbn-i Ümeyye'dir! diyerek Bedir gazâsında hazır bulunan ve kendileri nümûne-i imtisâl olan iki sâlih zâtı bana bildirdiler. Bu iki zâtı bana söyledikleri zaman ben de tereddütten vazgeçtim (ve eski fikrimde sebât ettim).

Resûlullāh, kendisinden seferde geri kalanlardan bizim işte şu üçümüzle konuşmaktan müslümanları nehyetti. Halk da bizden çekindiler ve bize yüzlerini ekşittiler. Hattâ bana yeryüzü yabancılaştı, bu hâk-dân benim bildiğim toprak değildi. Bu hal üzere elli gün kaldık. İki arkadaşım halktan çekildiler ve evlerinde oturup ağlamakla vakit geçirdiler. Fakat, ben onların daha genci ve daha salâbetlisi idim. Bu cihetle ben evimden çıkardım Ve (mescide gidip) müslümanlarla berâber namazda hazır bulunurdum. Ve sokaklarda, çarşıda dolaşırdım. Halbuki hiçbir kimse bana söz söylemezdi. Namazdan sonra Resûlullāh'ın meclisine varır ve kendisine selâm verirdim. Ve içimden: Acabâ Resûlullāh selâmıma mukābele ederek dudaklarını oynattı mı, yoksa oynatmadı mı? derdim. Sonra namazı Resûlullāh'ın yakınında kılardım da gizlice onu gözetlerdim. Namazıma yöneldiğim sıra o bana doğru dönerdi. Fakat ben onun tarafına bakınca da yüzünü çevirirdi. Nihâyet halkın cefâsından ıztırab çektiğim bu hal uzayınca bir gün gittim. Tâ Ebû Katâde'nin bahçe duvarından aştım. Ebû Katâ'de, amucam oğlu ve halk arasında beni en çok seven bir zât idi. Vardım, ona selâm verdim. Vallāhi selâmımı almadı. Ben:

— Ey Ebâ Katâde! Allah adına and vererek sana sorarım: Benim Allāh'ı ve Resûlullāh'ı sevdiğimi bilir misin?

dedim. Sustu, cevab vermedi. (Tekrar and verdim) Allah aşkına sordum. Yine sükût etti. (Üçüncü) bir daha Allah adına and verdim. Bu def'a:

— Allah ve Resûlü daha iyi bilir! dedi. Bunun üzerine gözlerimden yaş boşandı, Artık döndüm. Duvardan aştım.

Kâ'b İbn-i Mâlik (rivâyetine devâm ederek) der ki: Bir gün Medîne çarşısında gidiyordum. Medîne'ye zahîre satmağa gelen Şam ahâlisinden Nabatî bir fellâh (bir ekinci): "*Kâ'b İbn-i Mâlik'i bulmağa bana kim delâlet eder?*" diye soruyordu. Bunun üzerine halk ona beni göstermeğe başladılar. Nihâyet Nabatî kişi bana geldi. Ve Gassân Melîk'inden[1] bir mektub verdi. Bakınca: (Emmâ ba'dü)den sonra bu mektupta şöyle yazıldığını gördüm: Haber aldığıma göre sâhibin (Peygamber) sana cefâ ve ezâ ediyormuş. Allah seni hakâret görecek ve hakkın zâyi' olacak bir mevkı'de (tahkîr ve tezlîl için) yaratmamıştır. Orada durma, bize gel! Sana şânına lâyık bir sûrette hürmet ve ihsanda bulunuruz. Kâ'b İbn-i Mâlik der ki: Bu mektûbu okuyunca, bu da öbürüsü gibi bir belâdır! dedim. Hemen bu sayfayı ocağa attım, ocakta yaktım.

Nihâyet (bu elemli) elli günden kırk günü geçtiğinde bir gün baktım ki, Resûlullâh'ın gönderdiği bir zât (Huzeyme İbn-i Sâbit) bana geliyor. Huzeyme gelip bana:

[1] Gassânîler, Yemen mülûkünden ve Ezd kabîlesinden olup câhiliyet devrinde Şam cihetinde tavattun etmişlerdir. Felâhat ve zirâatiyle meşhur olan (Gassân) adındaki bu mevkie nisbetle bu adla anılmışlardır. İslâm'dan dört yüz sene evvel zuhûr edip Rum Kayserine tâbi' olarak hüküm sürmüşlerdir. Birincileri Cefne İbn-i Amr olup ona nisbetle Âl-i Cefne diye de anılmışlardır. Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânına kadar devâm edip son hükümdarları olan (Cebele) tevâbii ile berâber müslüman olmuş ve birçok tevâbii ile haccetmiştir. Fakat esnâ-yı tavafta ihrâmını çiğneyen bir hacıyı tokatlamış ve en büyük şiârı hukukta müsâvât olan adâlet-i İslâmiye îcâbı tokat yiyeceğini anlayınca arlanarak Kayser'in yanına kaçarak tanassur etmiş ve bu sûretle Gassânî hânedânı münkariz olmuştur.

— Resûlullâh sana kadınından ayrılmanı emrediyor! dedi. Ben de:

— Kadınımı boşayacak mıyım, yoksa ne yapacağım? dedim. O da:

— Hayır boşama, yalnız ondan ayrı bulun, kadınına yaklaşma! dedi[1].

Resûlullâh (Huzeyme ile) iki arkadaşım (Murâr ile Hilâl) e de bunun gibi emir göndermişti. Bu emir üzerine kadınıma: Haydi ehline (baban âilesi yanına) git, Allah bu iş hakkında hükmedinceye kadar onların yanında bulun! dedim.

Kâ'b (rivâyetine devâm ederek) der ki: Hilâl İbn-i Ümeyye'nin karısı Resûlullâh'a gelerek:

— Yâ Resûla'llâh! Hilâl İbn-i Ümeyye ihtiyardır, gücü ve kuvveti gitmiştir. Hizmetçisi de yoktur. Ona hizmet etmemi çirkin görür müsünüz? diye sormuş. Resûlullâh: Hayır görmem, fakat sana yaklaşmasın! buyurmuş. Kadın: Yâ Resûla'llâh! Onda hiçbir hareket yok. Vallâhi bu olan iş olalı-beri bugüne kadar hiç durmadan ağlıyor! demiştir.

Kâ'b der ki: Bunun üzerine akrabamdan bâzı kimseler bana: "*Kadının hakkında sen de Resûlullâh'tan izin istesen. Nasıl ki Hilâl İbn-i Ümeyye'nin karısına, kocasına hizmet etmek için izin verdi!*" dediler. Ben de onlara: "*Vallâhi bu hususta ben Resûlullâh'tan izin istemem! İzin istesem bile Resûlullâh ne diyecektir? Bilmem ki, hem ben genç bir adamım*" dedim.

Bundan sonra on gün daha durdum. Tâ ki, Resûlullâh'ın bizimle halkı görüşmekten men' ettiği târihten i'tibâren elli günümüz dolmuştu.

---

[1] Kâ'b'ın kadınının adı Cübeyr kızı Ümeyye'dir. Zehebî'nin beyânına göre bu muhterem kadın iki kıbleye (Mescid-i Aksâ ve Mescid-i Harâm kıblelerine) doğru namaz kılan ilk müslüman olan Ensâr kadınlarındandır. Vaktiyle o şerefe nâil olan Ümeyye şimdi de İslâm târihinin böyle bir tecellîsine şâhid oluyor.

Vaktâki ellinci günün sabahında sabah namazını kıldım. Ve evlerimizden birinin damı üzerinde bulunuyordum. Öyle bir halde oturuyordum ki, Allāhu Teâlâ'nın (Tevbe Sûresinde) zikrettiği vechile hayâtım bana güçleşmişti. Ve yeryüzü bütün genişliği ile başıma dar gelmişti. İşte bu sırada Sili' dağı üzerinde en yüksek sesiyle: "*Ey Ka'b İbn-i Mâlik, müjde!*" diye olanca kuvvetiyle bağıran birisinin sesini işittim. Hemen secdeye kapandım. Ve anladım ki (darlık gitmiş) genişlik gelmiştir. Ve Resûlullāh sabah namazını kıldığı zaman Allāh'ın bizim üzerimize tevbesini (nedâmetlerimizin kabûlünü) i'lân etmiştir de halk bize müjdelemeğe koşmuştur. Arkadaşlarım tarafına da birtakım müjdeciler gitmişlerdi. Bana da bir kişi (Zübeyr İbn-i Avvâm müjdelemek üzere) atını sürmüştü, ve Eslem kabîlesinden bir müjdeci (Hamza İbn-i Amr) da koşup Sili' dağının üstüne çıkmıştı. Bunun sesi attan sür'atli idi.

Sevimli sesini işittiğim bu müjdecim bana gelince üzerimdeki iki kat elbîsemi hemen çıkarıp müjdelik olarak ona giydirdim. Vallāhi o gün bundan başka elbîsem yoktu. (Ebû Katâde'den) iğreti iki kat elbîse alıp giydim. Hemen Resûlüllāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e koştum. Ashâb beni takım takım karşıladılar. Tevbemin kabûlünü (günahtan berâatimi) tebrîk ediyorlar ve: Allāh'ın tevbe (ni kabul buyurma)sı sana kutlu olsun! diyorlardı.

Kâ'b (rivâyetine devâm ederek) der ki: Nihâyet mescide girdim. Resûlullāh oturmuştu. Etrâfında Ashâb çevrelenmişti. Hemen Talha İbn-i Übeydullāh kalktı. Koşarak geldi. Müsâfaha etti. (Elimi sıktı) ve beni tebrîk etti. Vallāhi Muhâcir (kardeş)lerden Talha'dan başka kimse bana ayağa kalkmadı. Talha'nın bu lûtfunu unutmam[1].

[1] Talha İbn-i Ubeydullāh *(radiya'llāhu anh)* Aşere-i Mübeşşere'dendir. Ve ilk müslümân olan on kişiden birisidir. Resûl-i

Kâ'b der ki: Vaktâki Resûlullāh *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem*'e selâm verdim. Mübârek yüzü meserretten şimşek çaka(r gibi şakı)r bir halde bana:

— Bir günün hayır ve saâdeti ile müjde sana ey Kâ'b, ki annen doğurduğu gündenberi yaşadığın günlerin en hayırlısı! buyurdu. Ben:

— Yâ Resûla'llāh! Bu tebşir tarafınızdan mı, yoksa Allah tarafımdan mı? dedim. Resûlullāh:

— Hayır (benim tarafından değil) doğrudan Allah tarafından! buyurdu. Esâsen Resûl-i Ekrem taraf-ı ilâhîden tesrîr buyurulduğu zaman (mübârek) yüzü parlardı, hattâ o, bir ay parçasına benzerdi. Biz de meserretli bir vahiy geldiğini onun bu sevimli sîmâsından anlardık.

Vaktaki, Resûlullāh'ın huzûrunda oturdum. (Bu gül yüzün meserreti ve ondan gönlüme akseden haz ve sürûr ile).

— Yâ Resûla'llāh! Allah ve Resûlullāh(ın rızâsı) için hâlis sadaka olmak üzere malımdan sıyrılıp çıkmak (ve malımın hepsini fukarâya dağıtmak istiyorum. Bu istek) tevbem(in kabûlü îcâbın) dandır! dedim. Resûlullāh *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem*:

— (Hayır) malının bir kısmını kendine alıkoy. Bu senin için daha hayırlıdır! buyurdu. Ben de:

— Şu Hayber'deki hissemi alıkorum! dedim.

Ekrem Muhâcirlerle Ensâr arasında uhuvvet, kardeşlik kurduğu zaman Talha ile de Kâ'b'ı kardeş yapmıştı. İşte Kâ'b'ı, Muhâcirlerden yalnız Talha'nın istikbâl edip tebrîk etmesi o kardeşliğin yüksek tecellîlerinden birisidir. Talha hazretleri gibi menkabeleri İslâm târihini dolduran ve birçok şehâmetli ve şanlı vak'alara göre Peygamberimiz tarafından: Talhatü'l-Hayr, Talhatü'l-Cûd, Talhatü'l Feyyâz gibi yüce unvanlar bahşolunan bir zâtın müsâfaha ve tebrîki, Kâ'b'ın dediği gibi, unutulmıyacak bir şeref menkabesidir

Bundan sonra ben Resûlullāh'a şu yolda ma'rûzâtta bulundum: Yâ Resûla'llāh! Allah beni bu bâdireden ancak doğruluğumla kurtardı. Artık tevbem (in kabûlü ilhâmın) dandır ki, artık ben, bundan böyle yaşadığım müddetçe doğrudan başka bir söz söylemiyeceğim!

(Kâ'b der ki:) Vallāhi Resûlullāh'a vâkı' olan bu ma'rûzâtımdanberi müslümanlardan hiçbirisini bilmem ki, doğru söylemekte Allāh'ın bana yaptığı imtihân (ve mukābilinde in'âm ve ihsân) dan daha güzel imtihânını ona yapmış olsun! Resûlullāh'a o sözlerimi arzettikten bugüne kadar yalan söylemek hatırımdan geçmedi. Bundan öte yaşadığım zamân içinde de Allāh'ın beni yalandan esirgeyeceğini umarım

Azîz ve Celîl olan Allah, Resûlü *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e: (لقد تاب الله على النبي و المهاجرين) âyetini (وكونوا مع الصادقين) kavline kadar indirdi[1]. Vallāhi Allāh'ın bana ihsân buyurduğu ni'metler içinde beni İslâm dînine hidâyetinden sonra nefsimde Resûlullāh'a doğru söylemekten daha büyük hiçbir ni'met aslā ihsân etmemiştir. Evet, büyük ni'met, Resûlullāh'a yalan söyleyip de helâk olmuş bulunmamak ni'metidir. Nasıl ki, Resûlullāh'a yalan söyliyenler helâk oldular. Çünkü Allah şu yalan söyliyenler hakkında vahyini inzâl buyurduğu zaman her hangi bir kimse için söylediğinin en ağırını söyledi. Bak! Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ: (سيحلفون بالله لكم اذا انقلبتم) âyetini (فان الله لا يرضى عن القوم الفاسقين) kavline kadar gönderdi[2].

[1] Bu âyet-i kerîmenin tamâmının meâli şöyledir: "*Bir hakîkattir ki, Allah, Peygamber ile Muhâcirler ve Ensâr üzerine tevbe nasîb etti. O Muhâcirîn ve Ensâr ki, bunlar güçlük zamânında —bir kısmının kalbleri eğile-yazdıktan sonra— Peygamber'e ittibâ' etmişlerdi. Sonra Allah onlara* (kalb sürçmesinden) *tevbe nasîb etmişti. Çünkü Allah onlara çok Raûftur, Rahîmdir*" [Tevbe Sûresi: Âyet 117].

[2] Bu âyetlerin mealleri de şöyledir: "*Gazâdan dönüp o* (harbden kaça) *nların yanlarına geldiğinizde onlar* (ın kusurların) *dan yüz çeviresiniz diye Allah adına and içerler. Siz de onlardan çekininiz! Çünkü onlar pistirler. Sığınacakları yer de Cehennem'dir. Onlar kendilerinden râzı olasınız diye sizi iknâ için yemîn de edeceklerdir. Artık siz onlardan râzı olsanız bile her halde Allah fâsıklar gürûhundan râzı olmaz*" [Tevbe sûresi: Âyet: 95, 96].

Kâ'b der ki: Biz şu üçümüz hani —(bizden önce) Resûlullâh'ı iknâ için yemîn ettikleri vakit Resûlullâh'ın yeminlerini kabûl edip onlara bîat ve istiğfâr ettiği şu birtakım kimselerin afvından (elli gün)— arkaya kalmıştık. Resûlullâh bizim vaziyetimizi tâ Allāh'ın hakkımızda vereceği hüküm ve kazâya kadar te'hîr etmişti. İşte bu te'hîr sebebiyle Azîz ve Celîl olan Allah: (و على الثلاثة الذين خلفوا = *Hani şu tevbeleri Allāh'ın hükmüne kadar te'hîr olunan üç kişiye*) buyurmuştur[1]. Yoksa Allāh'ın (bu âyette) zikrettiği tahlîf (ve te'hîr) bizim gazâdan geri kaldığımızdan değildir. Bu ancak Resûlullâh'ın biz(im üçümüz)ü ve bizim tevbemizi, Resûlullâh'a yemîn ve i'tizâr edip de özürleri kabûl olunanlar(ın tevbelerin)den te'hîr buyurmasıdır.

İZÂHI

Kâ'b İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh* bu uzun rivâyetinde Tebûk seferine nasıl iştirâk etmediğini îzâh ederken bu şanlı seferin birçok noktalarına da işâret etmiştir. Ensâr'dan ve Hazrec kabîlesinden Kâ'b hazretleri Akabe bîatinde bulunan üç şâirden birisidir. Öbürleri de Abdullāh İbn-i Revâha ile Hassân İbn-i Sâbit'tir. Peygamber'in bu güzîde şâirlerinden Hassân, şiirlerinde Kureyş'in nesillerini tezyîf eder, Abdullāh İbn-i Revâha da küfürlerini ayıplardı. Kâ'b İbn-i Mâlik ise dâimâ harb ile tehdîd eden hamâsetkârâne şiirler inşâd ederdi. Bu sebeble Peygamber'in bu âteşîn şâiri Tebûk seferinden korkaklık sâikasiyle geri kalmış değildi. Bedir'den başka bütün seferlere iştirâk etmiş ve Uhud harbinde on bir yara almıştı.

[1] "*Hani şu tevbeleri* (Allāh'ın hükmüne kadar) *geri bırakılan üç kişi de o derece bunalmışlardı ki, yeryüzü bütün genişliğiyle bunların başlarına dar gelmişti. Canları da kendilerini sıkmıştı ve Allah'tan yine Allāh'a sığınmaktan başka çâre olmadığını anlamışlardı ve bu* (hakîkati anladıkları) *ndan sonra tevbe etsinler diye Allah onlara tevbe* (nasîb) *etti. Muhakkak ki Allah, evet yalnız Allah çok tevbe kabûl eder, çok merhamet buyurur. Ey îmân eden kullar: Allah*(ın azâbından) *sakınınız. Ve doğru söyliyenlerle berâber olunuz!* [Tevbe sûresi: Âyet: 118, 119]"

Şârih Aynî: Şâir Kâ'b'ın bu hadîsi elliden ziyâde hüküm ve faydayı muhtevîdir, diyor ve birer birer bildiriyor. Bunlardan en mühimmi nefîr-i âm ki, umûmî seferberlik i'lânı üzerine devletçe vukū' bulan da'vete icâbet edilmeyip döneklik ve kaçaklık gösterilmesinin Allāhu Teâlâ ve Resûlullāh tarafından en ağır nefret ve şiddetle karşılanmış olmasıdır. Dînî ve millî bu mühimmeyi hiç bir îzâha muhtaç olmaksızın hadîs-i şerîfin satırlarında kemâl-i vuzûh ile okuyoruz.

بَابُ كِتَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
إِلَى كِسْرَى وَ قَيْصَرَ

BU BÂB, NEBÎ SALLA'LLĀHU ALEYHİ VE SELLEM'İN KİSRÂ İLE KAYSER'E MEKTUB GÖNDERDİĞİNE DÂİR HABERLERİ MUHTEVÎDİR

Kisrâ, kadîm İran şehinşahlarının lâkabıdır. Arabça muzaffer demektir. Kayser de Rûm imparatorlarının lâkabıdır. Resûl-i Ekrem'in mektub gönderdiği kisrâ, Fars hükümdarlarının en büyük ve en meşhurlarından olan Nûşirvân'ın torunu Perviz İbn-i Hürmüz'dür. Bâzı hadîs şârihleri mektub gönderilen kisrânın Nûşirvân olduğunu bildirmişlerse de şârih Aynî bunun doğru olmadığını kaydederek diyor ki: Nâmına mektub gönderilen ve mektûbu yırtan kisrânın oğlu tarafından öldürüleceğini Resûlullāh haber vermiştir. Bu ise Hüsrev Perviz'dir [Bak.! C. 8, S. 451, 452, 453, 454 (İkinci baskı, S. 391-393)].

Kisrâ'ya gönderilen mektûba dâir müellif Buhârî ilk önce şu haberi rivâyet ediyor: Abdullāh İbn-i Abbâs der ki: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem,* kisrâya mektûbunu Sehmî Abdullāh İbn-i Huzâfe ile gönderdi. Resûlullāh, İbn-i Huzâfe'ye, mektûbu götürüp Bahreyn ulusuna —ki, kisrânın Bahreyn emîridir— vermesini emretti. İbn-i Huzâfe de Bahreyn emîri Münzir'e mektûbu verdi. O da götürüp kisrâya verdi. Kisrâ ise mektûbu okuyunca yırtıp parçaladı. Resûl-i Ekrem'e kisrânın bu küstahca hareketi haber verilince, kisrâ ile kavmine: Parça parça olsunlar! diye duâ buyurdu [Bak.! C. 1, S. 61, 62 (İkinci baskı, S. 72)].

Resûl-i Ekrem'in bu duâsı kabul buyurulup Hüsrev Perviz, oğlu Şîrveyh tarafından karnı deşilerek öldürüldü. O târihten i'tibâren devr-i ikbâli dönen İran saltanatı Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında tamâmiyle inkırâza uğramıştır [Bak.! C. 8, S. 523, 524, 525, 526, 527, 528 (İkinci baskı, S. 458-462)].

Bu mektubların yazılış târihlerinde rivâyet âlimleri ihtilâf etmişlerdir. İbn-i İshak Hicret'in altıncı yılında mücâvir bulunan altı devlet reîsine altı sefir vedâatiyle altı mektub gönderilerek umûmî bir da'vet vukûunu bildiriyor: 1) Hâtıb İbn-i Ebî Beltea ile İskenderiye melîki Mukavkıs'a, 2) Şücâ' İbn-i Vehb ile Gassan melîki Hâris İbn-i Ebî Şemmer'e, 3) Dihye ile Kayser Hirakl'e, 4) Süleyt İbn-i Amr ile Hûze İbn-i Amr'e, 5) Amr İbn-i Ümeyye ile Necâşî'ye, 6) Abdullāh İbn-i Huzâfe ile de Kisrâ'ya.

Vâkıdî de altıncı sene-i Hicriye'de Hudeybiye müsâlehasından sonra gönderildiğini bildiriyor. Beyhakî ise Hicret'in sekizinci yılında Mûte muhârebesinden sonradır, diyor. Müellif Buhârî'nin *Sahîh*'indeki tertîbine ve Tebûk gazâsından sonra zikrettiğine göre, dokuzuncu senede gönderildiği anlaşılıyor. Şârih Aynî de, mücâvir mülûke mektub, Tebûk gazâsında yazıldı, diyor.

İbn-i İshak, Kisrâ'ya yazılan mektûbun şu meâlde olduğunu bildiriyor: "*Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm. Muhammed Resûlullāh'tan Fars ulusu Kisrâ'ya: Doğru yolda gidenlere, Allāh'a ve Resûlü'ne îmân edenlere, Allah'tan başka tanrı olmayıp Muhammed Allāh'ın kulu ve Peygamberi olduğuna şehâdet edenlere selâm olsun!* (Bundan sonra) *seni Allah dînine da'vet ederim. Ben, hayatta olan insanları inzâr için bütün insanlara gönderilmiş Allāh'ın Peygamberiyim. Ey Kisrâ, müslüman ol ki, selâmet ve saâdette olasın! Eğer kabûl etmezsen mecûsun günâhı boynuna olsun!*"

Rûm Kayseri Hirakl'e gönderilen mektûbun sûreti ve Hirakl'in nâme-i Peygamberî ile İslâm sefîri Dihye'yi sûret-i kabûlü için birinci cildde (7) numara ile tercemesi geçen Abdullāh İbn-i Abbâs hadisîne bakınız!.

1660. عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَقَدْ نَفَعَنِي اللّٰهُ
بِكَلِمَةٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَيَّامَ
الْجَمَلِ بَعْدَ مَا كِدْتُ أَنْ أَلْحَقَ بِأَصْحَابِ الْجَمَلِ فَأُقَاتِلَ
مَعَهُمْ قَالَ لَمَّا بَلَغَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنَّ أَهْلَ
فَارِسَ قَدْ مَلَّكُوا عَلَيْهِمْ بِنْتَ كِسْرَى قَالَ لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ
وَلَّوْا أَمْرَهُمُ امْرَأَةً .

Tercemesi

Ebû Bekre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Cemel (vak'ası) günlerinde cemel yârânına katılarak (Alî'ye karşı) onlarla birlikte harb etmeğe başladıktan sonra —(vaktiyle) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den işittiğim bir kelime (bir fıkra) ile Allah bana hayır ve menfaat ihsan buyurdu (da cemel yârânına iltihak etmedim). Ebû Bekre (o bir kelime ve cümleyi bildirerek) der ki: Fars halkının Kisrâ Perviz'in kızını kendilerine şehinşâh intihab ettikleri haberi Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e irişince:

Mukadderâtını bir kadının eline veren millet felâh bulmaz! buyurdu.

İZÂHI

Hadîsin bu bâbın unvânına mutâbakat ciheti, hadîsde Kisrâ'nın kızının hükümdâr olduğunun zikrolunmuş bulunmasıdır. Şöyle ki, Resûl-i Ekrem'in mektub gönderdiği Perviz, oğlu Şîrveyh tarafından öldürüldükten sonra yerine geçen Şîrveyh ancak altı ay yaşayıp bu da ölmüştür. Bu muhteris genç hırs-ı câh ile kardeşlerini de öldürmüştü. Kendisine halef olacak erkek evlâdı da bulunmadığından İran saltanatının kızın elinden çıkmasını hoş görmiyen halk, Şîrveyh'in kızını saltanat tahtına geçirmişlerdir. Bu melîkenin adı Buran'dır.

(Cemel = Deve) vak'ası Hazret-i Âişe'nin emrinde olarak bir kısım halkın Hazret-i Osman'ın kātillerinin kısâs ve i'damlarını istemek üzere Hazret-i Alî'ye karşı kıyâmı hâdisesidir. Hazret-i Âişe bu hâdise sırasında deve üstünde bir mahfe içinde Mekke'den Basra tarafına gitmiş bulunduğundan bu kıyâm ve hareket Cemel vak'ası adiyle anılmıştır. Bu hareket sırasında Hazret-i Âişe'nin yanında Talha ile Zübeyr *(radiya'llāhu anhümâ)* berâber bulunuyorlardı.

"*Mukadderâtını bir kadının eline bırakan millet felâh bulmaz*" vecîzesiyle Resûl-i Ekrem İslâm'ın âmme hukūkunun en mühim bir kāidesini koymuştur. Bu kāideye göre, İslâm hukūkunda âmme velâyeti denilen devlet teşkîlâtı riyâseti ancak erkek bir vatandaş tarafından temsîl olunur. Bu, millet otoritesini temsîl edecek mevkie kadın intihab edilemez. Çünkü kadının fıtratı birçok cihetlerden bu çok ağır vazîfeyi deruhte etmeğe müsâid değildir. Bunun için İslâm hukūkunda kadının bey' ve şirâ', şehâdet, şirket, vesâyet, verâset, vekâlet, hibe gibi her türlü medenî akid ve tasarrufâtı sâir milletlerin hukūkuna nisbetle en geniş mıkyasta mu'teber ve ticârî sâhadaki sa'y-i ameli meşrû olduğu halde devlet riyâsetine intihab olunabilmesi husûsunda kadın için bir hak kabûl edilmemiştir.

Müellif Buhârî Tebûk seferine bir ek olarak açtığı bir mektub tahrîr ve irsâli bâbında iki tarîk ile şunu da rivâyet ediyor: Sâib İbn-i Yezîd *(radiya'llāhu anh)* der ki: Hatırlarım ki, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Tebûk gazâsından döndüğü zaman ben, çocuklarla berâber "*Seniyyetü'l-Vedâ'*" a karşı gitmiştim.

Sahîh rivâyetlere göre Sâib, babası Yezîd ile berâber yedi yaşında Vedâ' Haccı'nda bulunduğunu bildirmiştir. Şu halde Tebûk istikbâli sırasında altı yaşında bulunuyormuş demek olur. Ve bu yaşta çocuğun Medîne civârındaki bir mahalle, çocuklar arasında gitmiş olması kolayca kabûl olunabilir. Ve bu da şârih Aynî'nin dediği gibi, Buhârî'nin Kayser'e, Kisrâ'ya mektub mes'elesini dokuzuncu sene-i Hicriye'ye te'hîrine bir delîl olabilir. Fakat bu mektub vak'asının altıncı sene-i Hicriye'de vukûunu iddia eden İbn-i İshâk ve emsâline göre bu istikbal sırasında Sâib İbn-i Yezîd üç yaşında olmak îcâb eder ki, bu güç kabûl olunur.

FİHRİST

SAHÎH-İ BUHÂRÎ MUHTASARI TECRÎD-İ SARÎH TERCEMESİ ve ÎZÂHI'NIN ONUNCU CİLDİ FİHRİSTİ

MENÂKIB-I ENSÂR BAHSİ

Sahife

Sahife

RESÛL-İ EKREM'İN HAZRET-İ HADÎCE İLE İZDİVÂCI

MEB'ASÜ'N-NEBÎ SALLA'LLĀHU ALEYHİ VE SELLEM BÂBI

Sahife

İSRÂ' VE Mİ'RÂC HADÎSİ

Sahife

RESÛLULLÂH İLE ASHÂB'ININ MEDÎNE'YE HİCRETİ BÂBI

Sahife

Sahife

MEGĀZÎ BAHSİ

BÜYÜK BEDİR GAZÂSI

Sahife

Sahife

BENÎ NADÎR'İN TEHCÎRİ VAK'ASI

UHUD GAZÂSI

AHZÂB VE HENDEK HARBİ

Sahife

BENÎ KURAYZA SEFERİ

ZÂTÜ'R-RİKĀ' GAZÂSI

Sahife

(لقد رضى الله عن المؤمنين اذ يبايعونك تحت الشجرة)

KAVL-İ ŞERÎFİ

HAYBER GAZÂSI

Sahife

ÖMRETÜ'L-KAZÂ'

MÛTE GAZÂSI

Sahife

HUNEYN SEFERİ

Sahife

ZÜ'L-HALASA GAZÂSI

SEYFÜ'L-BAHR GAZÂSI

RESÛL-İ EKREM'E GÖNDERİLEN KABÎLELERİN HEY'ETLERİ

HACCETÜ'L-VEDÂ'

Sahife

TEBÛK GAZÂSI

Sahife

PEYGAMBER'İN KİSRÂ VE KAYSER'E GÖNDERDİĞİ MEKTUPLAR

ONUNCU CİLDİN HAL TERCEMESİ FİHRİSTİ

Sahife

M

S

U

Ü

V

Z

ONUNCU CİLDİN MEVÂKİ' FİHRİSTİ

Sahife

B

E

F

H

I

M

R

YANLIŞ - DOĞRU CETVELİ

Sahife	Satır	Yanlış	Doğru
22	19	جَبَل	جَبَلٍ
24	4	فَتَفُرْغَانِهَا	فَتَفُرِغَانِهَا
24	30	halkanını	kalkanını
26	25	Mûsâ'va	Mûsâ'ya
48	27	ceherî	cevherî
54	24	kalimedir	kelimedir
63	15	اَلْبَاطِنَانَ	اَلْبَاطِنَانِ
73	36	qirtakım	birtakım
85	13	طَرَقَ	طَرَفَى
85	20	اَلدَّغِنَة	اَلدَّغِنَةِ
87	6	أَبِى	أَبِي
117	6	بعدَ	بَعْدَ
120	24	korkuṭuğum	korktuğum
142	17	berâbar	berâber
142	28	Zübery'den	Zübeyr'den
150	3	فَوَجدَهُ	فَوَجَدَهُ
150	4	رجُلٍ	رَجُلٍ
159	27	سُورَة	سُورَةِ
164	12	فقتَلَ	فَقَتَلَ
164	12	رِجَالَهُمْ	رِجَالَهُمْ
168	4	İnb-i	İbn-i
176	4	نْهُ	مِنْهُ
180	1	أبِي	أَبِي

Sahife	Satır	Yanlış	Doğru
213	4	قالَ	قَالَ
215	15	وَ	وَلاَ
225	20	as llarda	asıllarda
225	33	kabîle inin	kabîlesinin
228	16	oğduğunu	olduğunu
233	28	فى	فِى
234	2	جَابرٌ	جَابِرٌ
234	7	رَسُولُ اَللّهُ	رَسُولُ اللّهِ
237	16	مْن	مِنْ
242	15	اَللّه	اَللّهُ
247	5	فقَالَ	فَقَالَ
250	6	اَلْحُدَيْبَيَة	اَلْحُدَيْبِيَةِ
251	2	قالَ	قَالَ
252	18	يُبايِعُ	يُبَايِعُ
252	19	فَهَى	فَهِىَ
253	19	سعَى	سَعَى
260	3	اَلنَّ بِىُّ	اَلنَّبِىُّ
260	5	اَلنَّبِىُّ	اَلنَّبِىُّ
264	20	بِالتَكْبِير	بِالتَّكْبِيرِ
266	3	اَللّه	اَللّهِ
266	5	اَللّه	اَللّهُ
266	11	ثُمَّ	ثُمَّ
269	26	oğduğu	olduğu

Sahife	Satır	Yanlış	Doğru
270	19	رَضِىَ	رَضِيَ
274	15	فَغَضِبْتَ	فَغَضِبْتَ
275	5	سَلَم	سَلَّمَ
281	4	istemdiler	istemediler
281	28	dildinde	cildinde
286	2	حَلَال	حَلَالَ
289	8	سَلَّم	سَلَّمَ
289	10	فَعبْدُ اللّٰه	فَعَبْدُ اللّٰهِ
292	1	قُلْتَ	قُلْتُ
293	27	أبوبكْر	أَبُو بَكْرٍ
295	22	edileeceği	edileceği
296	13	Medin'ye	Medine'ye
301	14	onnuncu	onuncu
302	3	خَرج	خَرَجَ
302	7	بدَيْلُ	بُدَيْلُ
302	10	أحبِس	أَحْبِسْ
303	5	اَلْكِتَائِب	اَلْكَتَائِب
303	15	اَلنَّبِى	اَلنَّبِيَ
319	1	مِن	مِنَ
319	2	بيْنَ	بَيْنَ
328	15	خَلْقكَ	خَلْقَكَ
335	19	يعلَمُ	يَعْلَمُ
346	11	اَللّٰ	اَللّٰهُ
348	5	عَاذ.	مُعَاذ
349	19	durduruğunu	durduğunu
350	18	Mâse'l	Mûse'l

Sahife	Satır	Yanlış	Doğru
351	8	مُسْكرٍ	مُسْكِرٍ
354	7	ٱلنَّبِي	ٱلنَّبِيَّ
357	1	kimse nin	kimsenin
367	1	كُلُو	كُلُوا
367	2	أَطْعَمُونَا	أَطْعِمُونَا
371	11	üstü nyükseltmeyiniz	üstün yükseltmeyiniz.
372	15	بَنى	بَنِيَّ
373	11	سَلَمَ	سَلَّمَ
388	7	iht sar	ihtisar
400	8	Kıble'y ekarşı	Kıble'ye karşı
401	15	أَلَيْس	أَلَيْسَ
402	1	تَرْجُ وا	تَرْجِعُوا
403	2	belgedir	beldedir
405	12	piş rildi	pişirildi
406	1	eyliyle	eliyle
410	17	Abdullah	Abdillah
414	7	مَنعِ	مَنْعِ
415	22	göndüm	döndüm
424	6	كعْب	كَعْبِ
429	3	ٱلصّ لاَةَ	ٱلصَّلاَةِ
430	5	فَسَجَرتهُ	فَسَجَرَتْهُ
431	7	كَلاَمنَا	كَلاَمِنَا
433	2	ٱلله	ٱللهَ
433	5	نَجَّانى	نَجَّانِيَ
443	9	tarafından	tarafımdan
444	27	kallbleri	kalbleri
467	12	ibir	bir
468	15	Bekr'e	Bekre
470	11	Nesr	Nasr